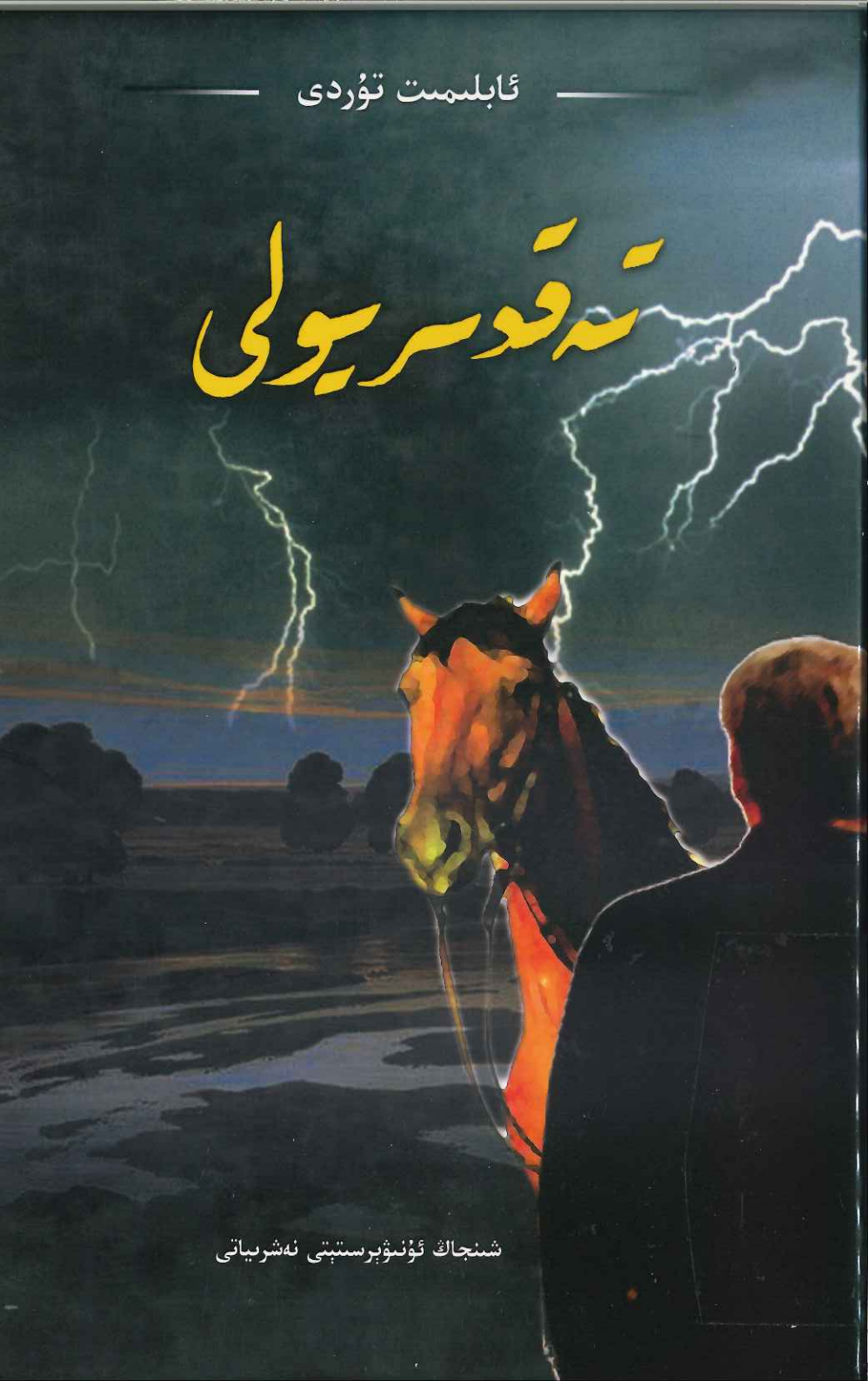
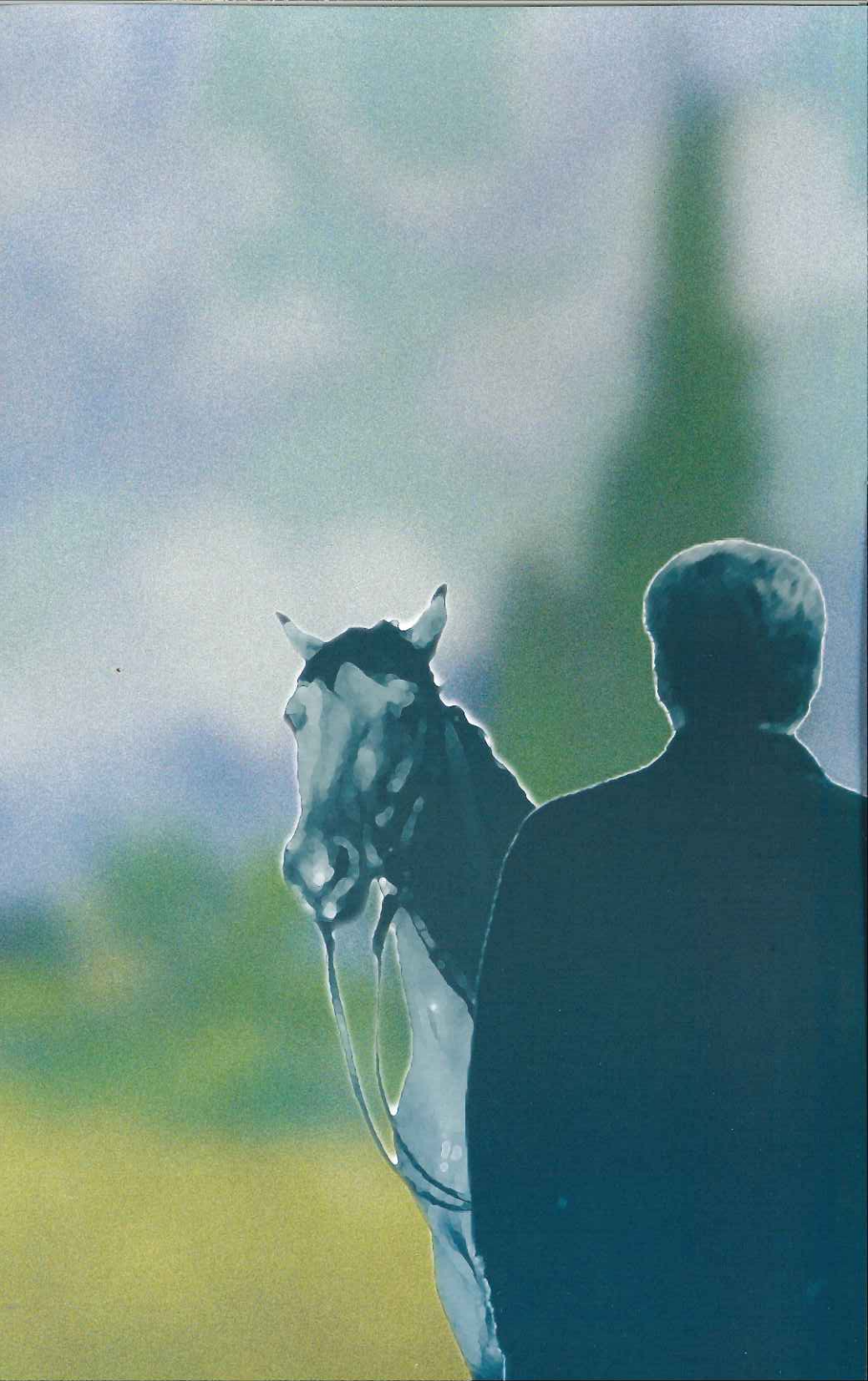
ئابلىمىت تۇردى

تەقدىر يولى

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى

ئابلىمىت تۇردى

سەقەدسىيولى

(رومان)

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: جاسارەت تاش
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابدۇرېھىم ئابلىمىت
مۇقاۋا لايىھەلىگۈچى: نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن

تەقدىر يولى

(رومان)

ئاپتورى: ئابلىمىت تۇردى

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھرى غالىبىيەت يولى №666، پوچتا نومۇرى: 830046)
شىنخۇا كىتابخانىلىرىدا سېتىلىدۇ
بېيجىڭ شۇنچېڭ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
فورماتى: 880 mm × 1230 mm، 1/32، باسما تاۋىقى: 12.5
2015 ـ يىلى 12 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2015 ـ يىلى 12 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى

ISBN 978 — 7 — 5631 — 2917 — 1
باھاسى: 45.00 يۈەن

NIEDERS. STAATS- U. UNIV.- BIBLIOTHEK GÖTTINGEN

ئابلىمىت تۇردى

مۇندەرىجە

بىرىنچى بۆلۈم 1

ئىككىنچى بۆلۈم 144

ئۈچىنچى بۆلۈم 270

خاتىمە 396

بىرىنچى بۆلۈم

توختى شۇنچە قىلىپمۇ روھىي ھالىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلمىدى. بەدىنىنى سىلىۋىدى، بەكمۇ يېقىمسىز تۈيۈلۈپ كۆڭلى ئېلىشتى. تالا ئۆيدىن تىنجىق، ئۆينىڭ ئىچىمۇ تالادىن قېلىشمايتتى. ئۇ نېمىنى ئويلىسا شۇنىڭ تەتۈرى كۆز ئالدىغا كېلىۋالغاندەك بولدى. تالادا بولسىمۇ شۇنداق ھالەتتە بولۇشىنى جەزم قىلدى. ئۇ دۇنيادا بىرلا ئۆزى مۇزلاپ قالغاندەك سىلكىنىپ كەتتى، ئەمما جاھانغا ئوت كەتكىلى ئازلا قالغانىدى.

※ ※ ※

ئىيۇلنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى، توختى يىراق سەپەرگە ئاتلىنىپ قالىدىغانلىقىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەندە، ئۇنىڭ چېكىسىدىن تەر چىقىپ كەتتى. توختى خاراكتېرىنىڭ قايسى تېپقا تەۋەلىكىنى ئويلاپ قالدى. دىقماق، كالتە قوللىرىنى بىر - بىرىگە كىرىشتۈرۈپ قاراسلاتتى، بۇ ئۇنىڭ ھاردۇق چىقىرىش ھەرىكەتلىرىدىن بىرى ئىدى، مۇشۇنداق ھەرىكەت قىلىشنى قاچاندىن تارتىپ ئۆگىنىپ قالغانلىقى ئۆزىگىمۇ قاراڭغۇ ئىدى.

توختى نۇرغۇن ئىشلارنى ئويلىماقچى بولۇپ كۆزىنى يۇمۇۋىدى، ئۆزىنىڭ دۇنيادىكى ئەڭ بىچارە ئادەملىكى ئېسىدىن كەچتى. كەچمىشلىرى تولىمۇ تۈتۈرۇقسىز ئىدى، «مەن ھەممىدىن ئايرىلىپ

قالدىم، نۇرغۇن دوستلىرىم بولىدىغان، ئاشۇلارنىڭمۇ تەقى-تۇرقىنى ئەسلىيەلمەيمەن». ئۇ شۇنداق دەپ ئويلىدى، تالاغا چىقتى، ئەتراپ قاراڭغۇ، توختىنىڭ تېنى شۇركىنىپ كەتتى، ئۇ مۇشۇنداق بولۇشقا كۆنگەچكە ئوڭايسىزلانمىدى. ئۆيدىن سىرتىنىڭ جانغا سەل ئاراملىقىنى ھېس قىلدى. مۆكچىيىپ كەتكەن تېنىنى يېنىك سىلكىدى. ئىشكنىڭ قانداق ئاۋاز چىقىرىپ ئېچىلغانلىقىمۇ قۇلىقىغا كىرمىدى. ئۇ خىيال ئىچىدە مەۋجۇتلۇقىنى ھېس قىلدى. خىيالىنىڭ سىرتى ئۇنىڭ بىلەن ئارىلىق ھاسىل قىلغانىدى، ئاسمانغا قاراپ، كۆرۈش قۇۋۋىتىنىڭ ئاجىزلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقىدى. ئۇنىڭغا نۇرغۇن ياشقا كىرگەندەك تۇيۇلدى. قېرىلىقتىكى مەينەتچىلىكنىڭ تەسىۋۋۇر قىلغۇسىز قورقۇنچلۇقىنى ئويلاپ دىمى ئىچىگە چۈشتى، تېنى شۇركەندى. نۇرغۇن ھېكايىلەرنى كۆرۈپ، ئاڭلاپ ھەتتا بېشىدىن ئۆتكۈرۈپ، ئەقلى ۋە قىلدام قان تومۇرلىرى ئاجىزلاپ، ھالىدىن كېتىۋاتقانىدەك بىلىندى. قاياقتىن كەلگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان ئۇرۇق سالقىن شامال ئۇنى سىپاپ ئۆتۈپ كەتتى. ئاسماندىن كۆزىنى ئېلىپ بىر پەس يۇمۇۋالدى. ئەتراپ ئۇنىڭغا نۇرغۇن ئېچىنىشلىق، تىراگېدىيەلىك ئەسلىمىلەرنى شۇئىرلاشقا باشلىدى. ئۇ سىرتقا چىقىپمۇ بۇنداق بېسىمدىن قۇتۇلالمىغانلىقىنى بىلدى. ئۇ ئۇنتۇپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى جەزم قىلغانىدا تەقدىرنىڭ تار، ئەگرى، پاتقاق يوللىرىدا مېڭىشقا مەجبۇر بولىدىغانلىقىغا بويۇن ئەگدى. بويۇن ئېگىش توختىنىڭ مىجەز - خاراكتېرىگە ماس كەلمەيتتى، شۇنداقتىمۇ قۇتۇلۇشنىڭ ماھىيەتتە ئۇزاق جەريان ئىكەنلىكىنى بىلدى.

ئۇ قايسى ۋاقىتتا ئۆيگە كىرىپ كېتىشنى ئويلىمىدى، گەجگىسى قېتىپ، كۆزى تېلىپ، ماغدۇرسىزلانغاندىلا ئاندىن ئۆيگە قايتىپ كىردى. كۇندىن-كۈنگە زىللىشىپ خاراكتېرىنىڭ ئۆزگىرىۋاتقانلىقىنى بىلىپ يەتتى. توختى تەۋەككۇلچىلىكتىن پايدا كۆرۈپ باقمىغانىدى، بۇنىڭ سەۋەبىنىمۇ ئويلاپ كۆرمىدى. ئۇ تەقدىرنى ئۆزگەرتىشتىن

ئىبارەت قۇرۇق شوئارپەرەسلىكتىن ئۆزىنى ئەزەلدىن يىراق تۇتاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن، مەسلىھەت خاراكتېرىنى ئالغان ئولتۇرۇشلارغا باھانە-سەۋەب كۆرسىتىپ بارمايتتى، ئۇنىڭدىكى باشقىلارنىڭ ئورنىنى كۆزنىگە ئىلماسلىقتەك خاسلىق ئۇنىڭغا ئۆزگىچە سۈيەت ۋە سۈر بېرەتتى.

توختى گەجگىسىنىڭ قېتىشقىنىدىن،كۆزىنىڭ تالغىنىدىن «مەن بۇگۈن كىچە ئۇخلىيالمايدىغان بولدۇم» دەپ جەزم قىلدى. ئۇنىڭ ئۆتمۈشلىرى ئۆزىنىڭ ئۆتمۈشى ئەمەستەك، ئۆتكەن ئىشلارنى بىراۋلاردىن ئاڭلاۋاتقاندەك، بىراۋلار ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ بېرىۋاتقاندەك تۇيغۇغا چۆمۈلدى...

جاھان كۈندىن-كۈنگە ئۆزگىرىۋاتاتتى، بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئادەملەردىكى كىشىلىك تۇرمۇش قاراشلىرىمۇ ئەقىل يەتمىگەن دەرىجىدە ئۆزگىرىۋاتاتتى، ئۇ ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈش مۇراسىمىغا قاتنىشىشنى ئەسلا راۋا كۆرمەي، يوتقان-كۆرپىلىرىنى تاشلىۋېتىپ، بىر ۋاق غىزالىنىپ، ئۇچ كىچە - كۈندۈز ئۇخلىماي، ئەسكى ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ، مۇشۇ تاشلىق شەھەرگە ــ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن يۇرتىغا قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئويلىسىلا بىلىپ-بىلمەي كۈلۈپ تاشلايتتى. ئاشۇ ئىش يالغۇز قالغان چاغلىرىدا دائىم ئېسىدىن كىچەتتى، بۇنى ئۇ روھىدىكى ئاجىزلىق ياكى ئارتۇقچىلىقمىكىن دەيتتى.

توختى ئىداربىسىدىكى سەپەرۋەرلىك يىغىنىغا مەيلى يوق قاتناشماقچى بولدى، ئۇنىڭ بۇگۈن ياراشمايدىغان قاپىقى توختىماي تارتقاچقا، بىر تال سەرەڭگە تېلىنى ئوشتۇپ نەمدەپ تارتۇاتقان قاپىقىغا چاپلۇالدى.

ــ بۇگۈن سائەت 11 دە يىغىن بار، يىغىن ئېچىلىشتىن بۇرۇن يوقلىما قىلىمىز، كىمكى يىغىنغا قاتناشمىسا ياكى يىغىن ئارىلىقىدا زالدىن چىقىپ كەتسە بىر كۈن ئىش تاشلىدى، دەپ خاتىرىلىنىپ، ئۈچ كۈنلۈك مائاشى تۇتۇۋېلىنىدۇ.

بۆلۈم باشلىقى ئاسىپجاننىڭ بۇ پوپۇزىسى توختىنىڭ قۇلقىغا ياقمىسمۇ ئاڭلىدى، بۇ بۆلۈم باشلىقى توختىنىڭ كۆزىگە زادىلا

سىغمايتتى، ئۇنى بىكاردىن تىللىغۇسى، ھەتتا ئۇرغۇسى كېلەتتى.

ــ يىغىنغا قاتنىشىدىغان دېسلا بولمىدىمۇ، ئۇنداق قىلمەن، بۇنداق قىلمەن دەپ قورقاق سالغۇچە، نېمە ئىش قىلسا قورقاق سېلىپ كۆنۈپ قالدى ـ دە بۇ خەق، بۇ بىرنېمىدىن ئالغان مائاشىنى ـ زە، ــ توختى گېپىنىڭ ئايىغىنى ئىچىگە يۇتۇۋېتىپ سىرتقا قاراپ ماڭدى، بۆلۈم باشلىقى توختىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىر نېمە دېمەكچى بولدى ـ يۇ، ئەمما ئۇلگۈرەلمىدى.

ــ چۈشلۈك دەم ئېلىشقا ئاز قالغاندىلا ئاچىدىغۇ يىغىنىنى بۇ گۆش باشلار، ــ توختى كارىدورغا چىقىپ گېپىنىڭ قالغىنىنى دېدى. بۆلۈم باشلىقى يېشىنى يوشۇرۇشقا ھېرىسمەن ئادەم ئىدى، توختىدىن نېمىشقىدۇر ھەزەر ئەيلەيتتى.

ــ سارائ دېگەنگە گەپ قىلىپ ئېغىزنى ئۈپراتقانىنىڭ نېمە پايدىسى، ــ بۆلۈم باشلىقى باشقىلارنىڭ ئالدىدا خىجالەتتە قالماي دەپ، بىر تاتىرىپ، بىر قىزىرىپ تۇمشۇقىنى پۈرلەشتۈرۈپ شۇنداق دەپلا كۆلۈپ قويدى.

ــ شۇنداق بولسۇن يولداشلار، بۈگۈنكى يىغىن ئىدارىمىز تارىخىدىكى ئەڭ مۇھىم يىغىن، چوڭ خۇش خەۋەر بار، ــ بۆلۈم باشلىقى گېپىنى شۇنداق دەپ خۇلاسىلىدى. توختى يەنە بىر نېمە دېمەكچى بولدى ـ يۇ، ئېغىزىنى مەينەت قىلىشنى خالىمىدى بولغاي، سۇخانا ئالدىغا كېلىپ، ئېغىزىغا كەلمىگەن تۈكۈرۈكنى كارنىيىنى قىرىپ تۇرۇپ ئەپكېلىپ، ئوقۇرغا كۈچەپ بىرنى تۈكۈردى.

ــ جېنىڭ تۇمشۇقىڭغا كەلدى ـ ھە، توختى، ــ توختى سۇخانا ئالدىدىن كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئۆزىگە گەپ قىلىۋاتقان رەشىدەنى كۆردى ـ دە، جۇدۇنى بىلەن ئۇنى يانغا ئىتتىرىۋېتىپ پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

ــ ماۋۇ سارائغا نېمە بولدى بۈگۈن.

ــ ھېلىقى نېمەڭ بولدى.

ــ توۋا، توۋا، قاچانمۇ چوڭ بولارسەن، ئادەم بولارسەن دەيمەن.

ــ چوڭ بولسام بىر نېمەڭنى بېرەمتىڭ...

ـــ تۇرۇڭ بولساڭ، سەندىن ئۇ نېمەمنى ئايامۇ نېمە قىلارمەن، سارالڭ.

ـــ ئاپىتاپقا يېيىپ قۇرۇتىۋالارسەن، ـــ رەشىدە توختىنىڭ بۇ گېپىدىن كۈلۈپ تېلىقىپ كەتتى، توختىمۇ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ قىرقىڭنى كىم چىقارغان بولغىيتتى ئىگەكىم، يەنە ئېغىزىڭنى كىم ئېغىزلاندۇرغان بولغىيتتى، ـــ رەشىدە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بىر نېمىلەرنى دەپ كالتە، دىقماق قولىنىڭ كەينى بىلەن ئېغىزىنى تۇتۇپ كۈلۈپ تۇرۇپ قالدى.

توختى رەشىدىنىڭ قاتتىق-قۇرۇق گەپلىرىدىن زېرىكتى بولغاي، ئۇنىڭغا گەپ ياندۇرۇشنى خالمىدى. ئۇ ئۇچىنچى قەۋەتتىن تۆۋەنگە قاراپ ئېغىر قەدەم ئالدى، توختىنىڭ مۇنداق مىجەزىنى ئىدارىدىكى ھەممە ئادەم ئوبدان بىلەتتى. ئوچۇق، كۆپكۈك ئاسماندا تۈيۇقسىز ھاۋا گۈلدۈرلەپ، چاقماق چاقىنادەك بولۇپ كېتىش توختىنىڭ تۇغما خاراكتېرى ئىدى، ئۇنىڭ تەرسالىقى تۇتسا كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار توختىنى ئۆكتىچى دەپ قارايتتى. توختى ئۆزىنىڭ ھەم قىسقا، ھەم گۆشلۈك بارماقلىرىنى بىر-بىرىگە كىرىشتۇرۇپ، ئالدى-كەينىگە ئېگىپ قاس چىقاردى، بۇ ئۇنىڭ دائىم قىلىدىغان ئادىتى ئىدى. ئۇ تالاغا چىققاندا ئاسمانغا قارىدى، ئاسمان يا ئوچۇق، يا تۇتۇق ئەمەس ئىدى، مۇشۇنداق ھاۋا ئۇنىڭغا بەك يېقىمسىز تۈيۈلاتتى، «ئادەم ئۆلۈپ كەتسىمۇ ھاۋا پەرۋىسىدەك ئوچۇق كۈنلەردە ئۆلۈپ كەتسە...» دەپ ئۆز-ئۆزىگە پىچىرلىدى.

ـــ رەڭگىڭ نېمانداق تاتىرىپ كەتتى ئاكاھوي، ـــ دېدى توختى ئالدىغا قاراپ.

ـــ مەن دېگەن مەركىزي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ تۇنجى قارار ئوقۇغۇچىسى، توختى ئۇكىموي، ـــ توختى كۆز ئالدىدىكى بېلىقنىڭ قىلتىرىقىدەك ئادەمنى پەقەتلا ياراتمايتتى.

ـــ سادىقكا، چۈشتىن كېيىن قاقساڭچۇ، ئەتىگەندىلا...

ـــ نېمە دەيدىغانسەن ئۇكىموي، ئۇچ سەر قېقىۋالساڭ ناھايىتىمۇ

ئەركىن - ئازادە، غەيرەتلىك بولۇپ كېتىسەن، ئۇكىموي، ئوقۇغان بىلەن يەنىلا بالا كىچىك ئىشتان پوق-تە! — توختىنىڭ سادىق بىلەن يەنە گەپلىشىشكە رايى بارمىدى.

— بولدى، بوشراق گەپ قىلىڭ، سانىخاچام قولىغا كۆتەك سۈيۈرگىسىنى ئېلىپ بىز تەرەپكە كېلىۋاتىدۇ، غاچچىدە بىر يەرگە جۆنىتىلىڭ، — توختى شۇنداق دەپ سادىقتىن ئۆزىنى ئېلىپ قاچتى، «سانىخان» دېگەن ئىسمىنى ئاڭلاپ، سادىقنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ كەتتى. ئۇ تەستە ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ هېچنېمىنى كۆرمىدى.

— ماۋۇ ئاداشمۇ... هەي توختى، مەن سادىق ئۇنداق خوتۇنىدىن قورقۇپ ئىشتىنىغا چىقىرىۋېتىدىغانلاردىن ئەمەس، بىز دېگەن بارغۇ كونا رەڭنىڭ ئۇقتۇڭما، يەنە كېلىپ چەكسە جىگىلدايدىغان مەركەزدىكى مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ تۇنجى قارار ئوقۇغۇچىلىرى جۇمۇ، — سادىق ئالدىغا قاراپ توختىنى كۆرمىدى. ئۇ ئادىتى بويىچە ئىداره قورۇسىنى تاپ يالىغان ئىتتەك دوقۇرۇسلاپ چىقتى، ئىداره دەرۋازىسى ئالدىغا چىقىپ موخۇركىدىن بىرنى يۆگەپ، ئاچچىق شوراپ، غەرب تەرەپتىكى پىيادىلەر يولىنى بويلاپ يۇرۇپ كەتتى. توختى سادىقنىڭ كەينىدىن قاراپ كۈلۈپ قويدى.

كۆزى كېچىدە لامپىدەك يانىدىغان كۆك كۆز، بىكار تۇرسىمۇ بۇرنى تەرلەيدىغان ئوتتۇرا بوي دەرۋازىۋەن قادىر بۇ ئەھۋاللارنى نۆۋەتچىلىك ئۆيىدىن كۆرۈپ تۇرغاچقا، توختى ئىداره دەرۋازىسىدىن كىرىشىگىلا ئۇنىڭ ئالدىنى توراپ سۆزلەپ كەتتى:

— بۇ سادىق دېگەن كۈندە ئىچمىسە تۇرالمايدىغان بولۇپ قالدى، ئەمما ... ئۇكام، دەردىنى ئۆزى بىلىدۇ. سانىخان يامان خوتۇن دەيمەن، سادىقنىڭ مائاشىنىڭ بىر تىيىنىنمۇ ئۇنىڭغا تۇتقازمايدۇ.

توختى «بۇگۈن مېنى قايسى ئىت چىشلىگەن بولغىيتتى، خۇپتەندىن قېچىپ تەرەۋىگە تۇتۇلغاندەك ئىش بولدىغۇ» دەپ ئويلىدى، بۇ چېقىر كۆز داۋۇت تولىمۇ مۇرەككەپ ئادەم ئىدى، توختى ئۇنى

چۈشەنمەكچى بولسىمۇ، بۇنى بىمەنىلىك دەپ، ئۇنىڭغا باش قاتۇرۇشنى كۆڭلىدىن يۇيۇۋەتكەنىدى، مۇشۇنداق ئۇدۇل كەلگەندە «هە - هۇ» دەپلا قويياتتى.

— بۇ قورۇقمۇ هازىر ئىشنىڭ ئىپىنى تېپىۋالدى دەيمەن، — توختى قادىرغا بىرەر ئېغىز گەپ قىلىپ قويمىسا ئادەمگەرچىلىكتىن چىقمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئۇنىڭغا گەپ قىلماقچى بولۇپ يەنە توختىۋالدى. قادىر گېپىگە جاۋاب كۈتۈپ تۇرمايلا سۆزلەۋەردى. ئۇ گەپ قىلغاندا باشقىلار جاۋاب بەرمەي، ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ باش لىڭشىتىپ قويسىلا، شۇنىڭغا رازى بولاتتى.

— ئوقۇغانىڭ پايدىسى بارىكەن دەيمەن، ماۋۇ سادىق دېگەن قىلتىرىق ئەينى چاغلىرى ئوقۇپ قويۇپتىكەن، هازىر قوشلاپ پايدىغا ئېرىشتى، — توختى قادىرنىڭ پال كۆزىگە قاراپ تۇرۇۋەردى.

— ئۇنداق دېگەنىىلەن بارغۇ، بۇ بىچارە قانچە يېسىمۇ تېشىغا تەپمەيدۇ - دە.

— ئۇ نېرىگە يەيدۇ؟ — توختىنىڭ غەدىقى كېلىپ ئېغىز غېرىچلاپ قويۇۋۈندى، قادىر كۆك كۆز سېرىق قۇچقاچتەك ۋىچىرلاپلا كەتتى:

— ئۆزى ۋىجىك بولغىنى بىلەن، بولسا تەشتەكتە بىرنى يەيدۇ.

— بولسا هەممە ئادەم يەيدۇ، قادىركا، سەن يېمەمسەن؟

— مەن ئۇنىڭ بىر ۋاقلىقىنى بىر كۈن يېيەلىسەم كاشكى، توۋا دەيمەن، شۇنچە يېسىمۇ رەڭگىگە چىقمايدۇ.

— سانىخان بەرگەنىنى يەيدىغاندۇ، قادىركا؟

— ياق، ئۇ هازىر ئىشنىڭ ئىپىنى تېپىۋالدى، مەن بارغۇ مۇشۇ ئىداردىكى هەممە ئادەمنىڭ يېگەن-ئىچكىنىدىن تارتىپ سىيگىنىگىچە بىلىمەن، توختاخۇن. بۇ ئىدارىمىزدا ئەقىلغا سىغمايدىغان نۇرغۇن ئىشلارنى كۆرگەنمەن، — قادىر كۆك كۆز شۇنداق دەپ كارنىينى يېنىك قىرىپ يۆتىلىپ قويدى.

— هەي، توختى، چاپسان بولمامسەن، يىغىن باشلىناي دېدى! —

بۆلۈم باشلىقى ئاسپىجان توختىنى توۋلىدى.

ـــ ۋاي مانا، مەن بولمىسام يىغىن توختاپ قالىدىغاندەك توۋلىشىنى ماۋۇنىڭ، ـــ توختى گېپىنىڭ ئايىغىنى ئۆزىمۇ ئاڭلىيالمىغان دەرىجىدە پەس ئېيتتى، قادىر ئاسپىجاننى كۆرۈپ:

ـــ ياۋاش-يۇمشاق بولغان بىلەن ئاسپىجانمۇ يامان، ئىش پەملىيەلەيدۇ جۇمۇ، توختاخۇن ئوكام، ـــ دېدى.

ـــ ئۇ نېمىنى پەملىيەلە، قادىركا؟

ـــ ۋاي، بالا كىچىك-تە، كېيىن ئاڭلاپ قالسەن، ئوكام، ـــ قادىر كۆك كۆزىنىڭ كۆزىدىن كۈندۈزدىمۇ ئوت يېنىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن توختى بۇ ئادەمنىڭ قولىدىن ھەر قانداق بالانىڭ كېلىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى، ـــ بىز دېگەن بارغۇ، توختى ئوكام، سىرلىق ساندۇق جۇمۇ، ساڭا دەپ بەرسەم نەچچە كېچە-كۈندۈزدىمۇ تۇگىمەيدۇ.

قادىر كۆك كۆز توختىنىڭ كۆزىگە باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى تاماق ئورنىدا يەيدىغاندەك كۆرۈندى. توختى ئاسپىنىڭ ئۆزىگە قاراپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، قادىر كۆك كۆزىدىن ئايرىلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ قادىر كۆك كۆز بىلەن تولا پاراڭلاشما، بىلىپ-بىلمەي بىرەر گەپ قىلساڭ سېنى دۈملا سالىدۇ جۇمۇ، توختى، ـــ ئاسپىمۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى شىمال شېۋىسىدە چۈشۈرۈشكە ھېرىسمەن ئادەم ئىدى، توختى نېمىشقىدۇر بۇ ئادەمگە گۇمانىي نەزەردە قارايتتى.

ـــ بىر دەرۋازىۋەننىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى.

ـــ سەن ئۇنى چۈشەنمەيسەن، بولىدى، چاپسان بول، يىغىن باشلىناي دېدى، ـــ ئاسپ مۇدىر توختىنى ئالدىرىتىپ ئالدىغا سېلىپ، ئىككىنچى قەۋەتتىكى يىغىن زالىغا كىردى.

قادىر كۆك كۆزىنىڭ كۆزى يەنە يانىدى، يۈرىكى نېمىشقىدۇر پۇچۇلاندى، سالدۇرغان ئۇدۇل چىشى بىلەن لېۋىنى چىڭ چىشلىۋىدى، چىشى ئورنىدىن قومۇرۇلۇپ ئاغزىدىن شالاقلىدە چىقىپ يەرگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئېغىزىدىن چىقىپ كېتىۋاتقان يالغان چىشنى تۇتۇۋېلىشقا

ئۇلگۈرەلمىدى، ئالاق-جالاق بولۇپ، ئەتراپىغا ئىنتىلىك قارىدى، ئەتراپىدا ئىنس-جىن يوق ئىدى، ئۇ يەردە ياتقان چىشنى ئېلىپ، تۇرۇبا سۈيىدە چايقاپ ئورنىغا ئىنتىلىك سېلىۋالدى. ئۇنىڭ يالغان چىشى باشقا چىشلىرىدەك تۇخۇم سېرىقى بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ يەنە جىمجىتلىقتىن بىزار بولدى، ئۇنىڭغا مۇشۇنداق چاغ تولىمۇ ئېغىر كېلەتتى. «كۈندە ئادەم ئۇزۇلمەيدىغان بۇ يەر بۈگۈن ئەجەب تىمتاس بولۇپ كەتتى، تووۋا، هەممە ئادەم تويغا، ئۆلۈمگە كەتكەندەك» دەپ ئويلىدى ئۇ.

قادىر كۆك كۆز ئۇچۇن يىغىن ئېچىلماسلىقى كېرەك ئىدى، چۈنكى ئۇ بۇنداق يىغىنلارغا بىر قېتىممۇ قاتنىشىپ باققان ئەمەس. ئۇنىڭ كاللىسىدىن مۇشۇ ئىش زادىلا ئۆتمەيتتى. كۆمۈر كانىدىكى كۈنلەرنى ئويلىسىلا ئۆزىدە جىننىڭ قۇيرۇقىچىلىك سەۋر پەيدا بولاتتى. هايانىنى دوغا تىكىپ كان قۇدۇقلىرىنىڭ ئاستىغا چۈشكەنلىرىنى ئويلىسا يۈرىكى ئورنىدىن قوزغىلىپ كۆزىنى يۇمۇۋالاتتى.

— بۈگۈن بۇ قورغان تىمتاسقۇ مۇشۇك كۆز، — ئىدارىنىڭ باسما زاۋۇتىدىن پېنسىيەگە چىققان زاكىر ئاسماندىن چۈشكەندەكلا نۆۋەتچىلىك ئۆيىدە پەيدا بولدى.

— نورماڭ توشۇپتۇ - دە، — قادىر كۆك كۆز كۆزىنى ئىنتىلىك ئېچىپ ئۇنىڭغا قارىدى.

— ئېچىڭ ئېچىشىپ كېتىۋاتامدۇ؟

— نېمىگە؟

— يىغىنغا قاتنىشالمىغىنىڭغا.

— بېشىمنى ئاغرىتىپ ماڭا نېمە بار ئۇ يەردە.

— يۈرىكىمنى ئاغرىتىپ دېگىنە.

— نېمىگە يۈرىكىم ئاغرىيدۇ؟ نەدىكى گەپنى قىلىدىكەنسەن جۇمۇ، زاكىر، — قادىر كۆك كۆز زاكىردىن تەپ تارتىدىغانلىقىنى چاندۇرۇپ قويدى. زاكىر هەربىيلىكتە تۇرۇپ خىزمەت ئالماشتۇرغانىدى، ئۇنىڭ گەپ-سۆزلىرى ئانچە قولاشمىسىمۇ، هەرىكىتى چاققان ئىدى.

ـــ بولدى قىلە، مۇشۇك كۆز، مەن سېنىڭ كۆڭلۈڭدىكىنى بىلمەمدىمەن، ـــ زاكىر قادىر كۆك كۆزنىڭ ھەيۋىسىنى سۈندۇرۇۋەتتى.

ـــ ئالدىرىما، يەنە بىر نەچچە يىل ئۆخلىماي كېچىسى مۇشۇكياپىلاق بولساڭ، چوقۇم مۇرادىڭغا يېتىسەن... بولدى - بولدى، نېمە يىغىن بارکەن؟

ـــ مەن نەدىن بىلەي، ھازىر توختى چىقىپتىكەن، سورايي دېگۈچە ئاسىپ «خېنىم» توۋلاپ سورىيالمىدىم.

ـــ ۋاي، سەن نېمە يىغىنلىقىنى بىلمەي قانداق خاتىرجەم ئولتۇرالىدىڭ؟ بولدى، بىلمەسكە سېلىۋالماي دېگىنە، كەچتە ساڭا قوينىڭ تازا پىشقان كاللىسىدىن بىرنى ئالغاچ كېلىمەن، ـــ قادىر كۆك كۆز قوينىڭ كاللىسىغا ئامراق ئىدى، كاللا دېگەن گەپنى ئاڭلاپ چىشلىرى قىچىشىپ، بۇرنىنى تارتىپ كەتتى.

ـــ مەخپىيمىش.

ـــ ساڭا مەخپىي ئەمەستۇ؟

ـــ ئۇغۇ شۇنداق، ـــ قادىر كۆك كۆزنىڭ چېقىر كۆزى قىسىلدى، ـــ نېمە دەيدۇ، ئىشقىلىپ تاشقى سودا توغرۇلۇق ئاچىدىكەن.

ـــ بىلگەندىكىن تەپسىلىسىنى دېۋەتسەڭ بولمىدىمۇ!

ـــ بېشىكەكتە سودا قىلىدىكەن.

ـــ گېزىتنى بېشىكەككە ئاپىرىپ ساتامدىكەن؟

زاكىر كۈلۈپ كەتتى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭدىن تېزراق قۇتۇلۇشنى ئويلايتتى. زاكىر باسما زاۋۇتىدا ئالىي تېخنىك بولۇپ ئىشلىگەنىدى. قوغۇشۇندا قۇيۇلغان ھەرپلەرنى قېلىپقا ئېلىشقا ماھىر ئىدى. ئۇ توختىماي ھاراق ئىچەتتى، ئىچمەيدىغان كۈنلىرى ناھايىتى ئاز ئىدى. ئەينى چاغلىرى كەچلىك ئىسمېنىدا ئىشلەپ تاڭ سۈزۈلگەندە گېزىت بېسىلىپ بولاتتى. گېزىت بېسىلىشنىڭ باش - ئاخىرغىچە تېخنىكىغا مەسئۇل بولغاچقا، باسمىخانىدىكى ئىشچىلار بىلەن تەڭ تۇراتتى. ئاشۇ ئۇزۇن كېچىلەر ئۇنىڭغا مۇشۇنداق ئادەتنى ئۆگىتىپ قويغان. قوغۇشۇن سوغۇق

هەم زەھەرلىك بولغاچقا، ئۇنى دائىم ئۈيقۇ باساتتى. ئۇ بۇ كەيپىياتنى ھاراق بىلەن تەڭشەپلەپ ئۆزۈن، ئىسسىق-سوغۇق كېچىلەرنىڭ ئۈستىدىن غالىب كەلگەنىدى. زامان كۈندىن-كۈنگە ئۆزگىرىپ، باسمىچىلىقمۇ تەرەققىي قىلدى. ھەممە نەرسە كومپيۇتېرلاشتى. زاكىرنى مۇشۇ تەرەققىيات بىر كېچىدىلا كېرەكسىز ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويدى. نۇرغۇن ئىشچىلار خىزمەتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي، مەجبۇرىي ئارامغا چىقمىسا بولمايدىغان ھالەتكە كەلدى. يۇقىرى - تۆۋەن رەھبەرلەر بۇ ئىشنى پېنسىيە، يەنى ئىچكى جەھەتتە پېنسىيەگە چىقىرىش يولى بىلەن ھەل قىلدى. زاكىر خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇغان، ھەربىيلىكتە تۇرغان بولغاچقا، ئۇنىڭغا ئالاھىدە قاراپ باشقا خىزمەتلەرگە تەڭشەپ ئىشلىتىشنى ئۇقتۇرغانىدا، ئۇ كاللىسىنىڭ قۇرۇقدىلىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ تۇرۇۋالدى. كۈندۈزى ئىشلەش ئۇنىڭ كاللىسىدىن زادىلا ئۆتمىدى. شۇنىڭ بىلەن 45 يېشىدىلا پېنسىيەگە چىقىۋالغانىدى.

— مۇشۇنداق يىغىنلاردىن ئەجەب قۇتۇلۇپ كېتىپتىكەنمەن، — زاكىر شۇنداق دەپ قادىر كۆك كۆزنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىۋىدى، ئۇ زاكىرنىڭ كۆڭلىنى چۈشەندى.

— ئۈسكۈنە سودىسى قىلىدىكەن.

— مۇشۇ ئىدارىدىكىلەرما؟

— شۇنداق ئوخشىمامدۇ.

— لى باش مۇھەررىر ساڭا بۇنى تەپسىلىي دېگەنمۇ.

— مەن ئۇنىڭ تىلىنى بىلمىسەم قانداق ئۇقمەن، ئادەمنى چالماي، بېرىپ چالاكىنى تولۇقلىۋال!

— ھەي، مۇشۇك كۆز، ئۇ سېنىڭ تىلىڭنى ئۇقمامدۇ؟

— ماڭاۋە مەست كاللا، ئۇ مېنىڭ تىلىمنى قانداق ئۇقاتتى!

— سېنىڭ تىلىڭنى ئۇقمىسا، مۇشۇ قورۇدىكى ھەممە ئۆيىنىڭ ئىشنى ھەجەپ ئۇجۇر - بۇجۇرىغچە بىلىدىكەنە ئۇ!

— ئۇنىڭ بىلىشى بىلەن مېنىڭ نېمە كارىم، قىزىق گەپقۇ بۇ! —

زاكىر يەنە قادىر كۆك كۆزنىڭ كۆزىگە مىختەك قادالدى.

— ۋاي نېمانداق قارايسەن؟

— كۆزۈڭ ھەقىقەتەن يورۇيدىكەن.

— ماڭە... نېمە بولدى، زاكىر، تەتۇر قوپۇپ قالدىڭمۇ-يا!

— بۇگۈن ئوڭ قوپتۇم.

— ئوڭ قوپقاندەك تۇرمايسەن.

— ئوڭ قوپقانىنى دۇم قىلالايسەن، مۇشۇك كۆز، بولدى، مەن ماڭاي، ئاخشاملىقا كاللىغا ئىشتەي ساقلاپ تۇر، — زاكىر شۇنداق دەپ ئىسقىرىتقانچە قادىر كۆك كۆز بىلەن خوشلاشتى. قادىر كۆك كۆزنىڭ جېنى تۇمشۇقىغا قاپلىشىپ قالغانىدى. «ماۋۇ كاساپەت رەم سالىدىغان ئوخشىمامدۇ؟ ئۇنىڭ كوكۇلىسىنى تۇتالماي قالدىم-دە، ھەي قادىر، ھەي قادىر...»، ئۇ شۇنداق ئويلاپ لېۋىنى چىشلىمەكچى بولۇپ يالتايدى.

※ ※ ※

قادىر كۆك كۆز قارا يېتىم بولۇپ، تاغىسى ساۋۇرنىڭ تەربىيەسىدە چوڭ بولغانىدى. ساۋۇر جاھانىنىڭ تۆت پەسلىگە ماسلىشىپ ياشاشنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلغان، ھەر قانداق ئادەمنىڭ كۆڭلىگە بېقىپ ئىش كۆرىدىغان ئادەم ئىدى، بۇ ئادەمنى چۈشەنمەك ئاسانمۇ بىلىنگەن بىلەن، قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىش تەس ئىدى. ئۇ ئۆزىنى «ئوقۇمىغان، قارا تۇرۇك، تۆز ئادەم» دەپ نەقىلاشقا ئۇستا بولۇپ، باشقىلارنىڭ نەزىرىدىن خالىي ياشاپ ئالەمدىن ئۆتكەنىدى. ساۋۇرنىڭ قالپاق يېزىسىغا قانداق كېلىپ ئورۇنلىشىپ قالغانلىقىنى ھېچكىم دەپ بېرەلمەيتتى. قالپاق يېزىسى بۇ شەھەرنىڭ ئەڭ ئاۋات، يەر، سۇ، ئادەم كۆپ يېزىسى ئىدى، بۇ يېزىدىن چوڭ بىر دەريا ئېقىپ ئۆتەتتى.

دەريانىڭ يۈقرى ئېقىنى ئۆزگىچە مەنزىرىلەر بىلەن ئادەمنىڭ زوقىنى تارتاتتى. يېشىل مەخمەلدەك ئوتلاقلار ئادەمنىڭ كۆزىگە لەڭ ئۇرۇپ تۇرغان كۆپكۆك دېڭىزنى ئەسكە سالاتتى. بۇ ئوتلاقنىڭ غەرب تەرىپى ئاسمان بىلەن بوي تالاشقان ئېگىز تاغلار بىلەن قاشالىنىپ تۇراتتى. ساۋۇر قوتۇر (بۇ ئادەمنىڭ رەڭگى قاپقارا موربغا ئوخشايتتى، پېشانىسىدىكى تىلىم - تىلىم قورۇقلار تۈپەيلىمۇ ياكى رەڭگىنىڭ قارىلىقىدىنمۇ باشقىلار ئۇنى ساۋۇر قوتور دەپ ئاتىشاتتى) مۇشۇ يايلاققا كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي قالماق يېزىسىغا ماكانلىشىپ قالغاندى، قادىر كۆڭ كۆز بىلەن ئايالى زەيتۇنمۇ بۇ يەرگە نەدىن كەلگەنلىكىنى مەڭگۈ سىر تۇتۇپ ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن قەسەم قىلدۇرتىشكەنىدى.

ساۋۇرنىڭ چىرايىنى ئۇنىڭ ئايىغىنىڭ يەڭگىللىكى بېسىپ چۈشكەچكە، ئۇ قالماق يېزىسىدىكىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئوتۇۋالغانىدى. ھەممەيلەن ئۇنى «ھەي ساۋۇر قوتور» دەپ چاقىرسىمۇ، ئۇ كۆزىنى مىت قىلىپ قويماي قورۇق پېشانىسىگە كۆلكىنى دائىم ھەمراھ قىلىپ، «ھە مانا ھازىر» دەپ تۇراتتى. توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم، نەزىر-چىراغ بولسا باش ئەزان بىلەن شۇ يەرگە ئۇنۇپ، ھەممە ئادەمدىن كۆپ جۇۋاپ ئىشلەيتتى. ئۇنىڭ ھەربىتىنى كۆزەتكەن ئادەم ئۇنىڭ ئوچقۇر تاپانلىقىدىن گۇمان قىلىشى مۇمكىنمۇ؟ ئۇنىڭ«ئىزچى» دەپ تەرىپلىنىشى ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ قالماق يېزىسىدا پەيدا بولغاندىن بېرى ھەممە ئادەمنىڭ مال - ۋارانلىرى كۆپ يىتىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ساۋۇر قوتور يىتكەن مال - ۋارانلارنى بىر كۈن ئۆتمەي ياپيېشىل يايلاق تەرەپتىن تېپىپ ئىگىلىرىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپ بېرەتتى. بۇنىڭ بىلەن «ساۋۇر قوتور» دېگەن سەت ئىسىم باشقىلارنىڭ قۇلىقىغا ئاستا - ئاستا سىڭىپ چىرايلىق ئاڭلىنىدىغان بولغانىدى، ھەر قانداق ئادەمنىڭ نەرسىسى يىتسە ئۇنى ئىزدەيتتى، شۇ سەۋەبتىن، بۇ يېزىنىڭ چوڭ، ھۆرمەتكە سازاۋەر ئاقساقاللىرى ۋە كاتتىلىرى ساۋۇر قوتورغا يېزىدىن ئۆيلۈك ۋە نەچچە مو يەر ئاجرىتىپ

بېرىشكەنىدى.

ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆسەيدەك قارا، چاڭ باسقان چىرايى بىلەن يول - يول قورۇقلارغا تولغان پېشانىسى ھاياتلىقنىڭ نۇرغۇن ئىنچىكە، زىل تەرەپلىرى ۋە ئورتاقلىقنى قاشالىغانىدى. ئۇنىڭ ئۆتمۈشى توغرۇلۇق ھېچقانداق مەلۇمات بولمىدى.

ئەينى يىللىرى، يېزىلارنى قىزىللاشتۇرۇش، ھۆكۈمەتنىڭ ئىللىقىنى ئائىلىلەرگە يەتكۈزۈش، رەھبەرلەر دېھقانلار ئارىسىدا ياشاپ خىزمەت قىلىش ئۇچۇنمۇ ياكى باشقا مەقسەت بىلەنمۇ، ئىشقىلىپ، شەھەردىكى نۇرغۇن كادىرلاردا يېزىلارغا چوڭقۇر چۆكۈپ ئىشلەش قىزغىنلىقى قوزغالغانىدى. خۇش چىراي، چاچلىرى كېرىنىڭكىدەك دىك تۇرىدىغان، كۆزلىرى كىچىك بولسىمۇ ئوتتەك جۇلالايدىغان ئوتتۇرا بوي تاك فامىلىلىك كادىر بىلەن قىرقما چاچ، شوخ، بۇغداي ئۆڭ، تېرىسى يۇمران چى شياك ئىسىملىك بىر ئايال قالپاق يېزىسىغا خىزمەتكە چۈشكەنىدى. باشقىلار بۇ ئىككى يولداش بىلەن ئاسانلا چىقىشىپ كەتتى، بولۇپمۇ شياۋچى (بۇ يېزىدىكىلەر كىيىنچە ئۇ ئايالنى شۇنداق دەپ ئاتىشىدىغان بولدى) بۇ يېزىغا كىلىپ بىر ئاي ئۆتمەيلا، بۇ يېزىنىڭ ئايالىرىدەك ئۇزۇن كۆڭلەكنىڭ ئىچىگە تاۋار ئىشتان كىيىپ، بېشىغا ياغلىق ئارتىۋالدى، شۇڭا كىشىلەر ئۇنى ئۆز قوينىغا ئېلىپ، يېزا ئايالىرى ئۇنىڭ بىلەن ئىچەكىشىپ كەتتى، شياۋچى خۇش پېئىل، ئەقىللىك بولغاچقىمۇ ياكى شۇنداق بولۇش پېشانىسىگە پۈتۈلگەنمۇ، نەچچە ئاي ئىچىدە يېزىدىكىلەر بىلەن بىمالال سۆزلىشەلەيدىغان بولدى.

لاۋ تاكمۇ (بۇ ئادەمنى يېزىلىقلار كىيىن شۇنداق دەپ ئاتاشتى) كۆپنى كۆرگەن، نۇرغۇن مۇساپىلەرنى باسقان، ئېغىر سىناقلاردىن ئۆتكەن، باشقىلارنىڭ مايىللىقىنى تارتىشقا ماھىر، نەگە بارسا ئىتتىك سىڭىشىدىغان، تەبىئىي مىجەز - خاراكتېرى بىلەن يېزىلىقلارنىڭ ھۆرمەتلىشىگە ئېرىشكەن ئادەم ئىدى. لاۋتاك بىلەن شياۋچى يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىچىدىكى ئىككى ئېغىزلىق ئۆيگە ماكانلاشتى، ئۇلارنىڭ

سەرگۈزەشتلىرىمۇ نامەلۇم ئىدى، ئۇلارنىڭ ئىجتىل - ئىناق، ھۆرمەتلىشىپ ئۆتۈشىگە قارىغاندا توي قىلغىنىغا خېلى يىللار بولغان بولۇشى مۇمكىن. ئۇ ئىككىسى قالپاق يېزىسىغا پۇتۇنلەي سىڭىشىپ كەتتى. لاۋتاڭ ئىچىدىكى سىرنى تېشىغا چىقارماي ئىش تۈتۈپ، يېزا خىزمىتىنى توسالغۇسىز يۈرۈشتۇرۇپ كەتتى. يېزىلىقلار ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن لاۋتاڭنى ھۆرمەتلەيدىغان، ھەر قانداق ئىشتا ئۇنىڭ ئاغزىغا قارايدىغان، يەتتە ياشتىن 70 ياشقىچە ھەممەيلەن ئۇنىڭ ئالدىدىن تۈز ئۆتەلمەيدىغان بولدى. بۇ يېزىنىڭ ئادەملىرى ھاراقنى كۆپ ئىچىش جەھەتتە باشقا يېزىنىڭ ئادەملىرىدىن پەرقلىنىپ تۇراتتى، ساقلى بار قېرىلارمۇ گېزى كەلسە پىيالىگە بىلىق كۆزى قۇيۇپ ئىچىپ، بېشىدىكى تۇمقى بىلەن ئېغىزىنى ئېرتىپ، «دوست خېنىم»نى توۋلاپ قويىدىغان ھالەت كۆندە بولمىسمۇ، ئىككى كۈندە بىر كۆزگە چىلىقاتتى. نۇرغۇن ياشلار كۈن غەربكە قايرىلغاندىلا مەشرەپ قۇرۇپ ئۆلگۈدەك ئىچىشىپ، ھوشىنى يوقتىشىپ، بىر - بىرى بىلەن ئاغزى - بۇرنى مايماق بولۇپ كەتكىچە ئۇرۇشىدىغان ئىشلارمۇ كۆپ ئىدى. لاۋتاڭ كەلگەندىن بېرى ھاراق ئىچىش تۈگىمىگەن بىلەن مۇشتلىشىشلار، جەڭگى - جېدەللەر تۈگەپ كەتتى. لاۋتاڭ ھاراق ئىچمەيتتى، ھاراق سورۇنلىرىغىمۇ بارمايتتى. ئۇنىڭ مۇلايىم، ئىللىق ئۇبرازى بارغانسېرى گەۋدىلىنىپ، سىرلىقلاشتى، سۆر پەيدا قىلدى. ھاراق ئىچىپ جېدەللەشمەكچى بولغانلارمۇ: «لاۋتاڭ بىلىپ قالمىسكىن دېمەسەم، ئاناڭنى مۇنداق قىلمەن» دېسە قارشى تەرەپمۇ: «مەنمۇ شۇ تەرىپىنى ئويلاپ ئۆزۈمنى بېسىۋالدىم، بولمىسا بارغۇ مىجىقىڭنى مۇنداق چىقىرىۋېتەتتىم» دەپ بېشىدىكى تۇمقىنى يەرگە ئۇرۇپ دەسسەپ، تېپىپ كېتەتتى. ساقلى بارلارمۇ ھىجىر قاچىدا بىرنى ئۇرۇپ ئاغزىنى چىلىڭ ئېتىۋېلىپ ئۆيىگە جىممىدە جۆنەشكە ئالدىرايتتى.

شىاۋچىمۇ يېزا ئىياللىرىدىن نۇرغۇن تۆشۈك ئىشلىرىنى ئۆگىنىۋالدى، ئۇنىڭ ئەتىكەن لەغمىنى بۇ يېزىدىكى تاماققا ئەڭ ئۇستا

ئايالالارنىڭكىدىنمۇ مەززىلىك، تەملىك ئىدى، پولو ئەتسە گۈرۈچلىرى پارقىراپ، يېسە ياغلىرى بارماقلاردىن تامچىلايتتى، ھەر يەكشەنبىدە شياۋچى ئايالالارنى ئۆيىگە قىچقىرىپ تۇراتتى، ئۆزىنىڭ مەززىلىك تائاملىرى بىلەن ئۇلارنى مېھمان قىلىپ ھەيران قالدۇراتتى. بۇ ئەر - خوتۇنلار قالپاق يېزىسىدىكى ھەممە ئادەمنىڭ قەلبىدە چوڭ ھۆرمەتكە ئېرىشكەنىدى. لاۋتاڭغىمۇ بۇ يېزىنىڭ ھاۋاسى قەۋەتلا ياقتى بولغاي، ئىككى مەڭگۈ توغاچتەك قىزىرىپ، قاش - قاپاقلىرى ئوگلىنىپ، شالاڭ قاشلىرى قويۇقلاشتى، يېزىنىڭ ئېتىنى مىنىپ، يەكشەنبە كۈنلىرى سەھەردىلا قالپاق يېزىسىنىڭ غەربىدىكى يايلاققا چىقىپ، يايلاقنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىشنى ھاياتنىڭ بىر قىسمىغا، ياشاش يولىغا قوشۇۋالدى.

لاۋتاڭ يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئېتىنى ئېگەرلىتىپ، ئاتقا يېنىك قامچا ئۇردى، ئات غەرب تەرەپكە شامالدەك يۈرۈپ كەتتى. شياۋچى ئۇنىڭ كەينىدىن ئامانلىق تىلەپ يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇرۇپ قالدى. بۇ ئات شامالدىن قېلىشمايتتى، لاۋتاڭمۇ شېرىن تۇيغۇلارغا چۆمۈلۈپ، قەدىمكى رىۋايەتلەرنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىۋاتقانىدەك بولدى. ئات كۆممىقوناق يەپ راسا تويغاچقىمۇ ياكى ئەركىن ھاۋاغا خۇمارلىقىدىنمۇ قۇلاقلىرىنى قېقىپ، ئەركىلەپ يورغىلايتتى، لاۋتاڭنىڭ قەلبى مەسئۇلىيەتنى ئويلىدى، ئىلھاملىرى قانات چىقارغاندەك بولدى، قەلەم، دۇئەت كېرەك بولمىدى، پاساھەت بۇلاقلىرى ئوقچىدى.

بوز يورغا ئەركىنلىكىنى قايتىدىن كۆردى، قۇشلارغا كۆك ئاسمان راھەت بېغىشلىسا، ئاتقا يېشىل يايلاق چەكسىز ھوزۇر ئاتا قىلاتتى. لاۋتاڭ بىلەن بوز يورغا مۇشۇ دەقىقىدە تەبىئەتتىن مېھرلەندى، بوز يورغا تۇيۇقسىز قاتتىق ئۇركۈدى، لاۋتاڭ ئات ئۈستىدە ئۇنىدەرەپ كەتتى، ئۇنىڭ ئىلھام بۇلاقلىرى شالاقشىپ، تىلىدا سايراۋاتقان مەسنەۋىلەر ئوگىسىدىن قاياقلارغىدۇر پۇررىدە ئۇچۇپ كەتتى، بوز يورغا ئۇچقانىدەك يۈگۈردى،

لاۋتاڭ ئاتقا مەھكەم چاپلىشۋالدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە گۈزەل يايلاق كۆيۈۋاتقان دوزاخ ئوتىدەك كۆرۈندى، ئۇ ئوت ئىچىگە شۇڭغۇپ ئەتىكى ھايياتتىن ئۈمىدىنى ئۈزدى، تەقدىرنىڭ بۇنداق بولىدىغانلىقىنى، ھاياتنىڭ مۇشۇنداق پاجىئە بىلەن ئاياغلىشىدىغانلىقىنى ئويلاشقا ماغدۇرى يەتمىدى، ئۇنىڭ رەڭگىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى، قورقۇنچ ئاخىرقى چەكىكە بېرىپ يەتكەنىدى، ئاتنىڭ يۈگىنىنى تارتىشقا بارماقلىرىنىڭ ماجالى يەتمەيتتى، بوز يورغىنىڭ تۇۋۇقى ئاستىدىكى يېشىل چۆپلەر تۆمۈر مۇخلارغا ئايلانغانىدى.

ــ ئاتقا چىڭ يېپىشۋالماڭ! ئۆزىڭىزنى ئەركىن تۇتۇڭ! يۈگەننى ئوڭ تەرەپكە بوش تارتىپ ئولتۇرۇڭ! ــ بۇ ئاۋاز لاۋتاڭنىڭ قۇلىقىغا خىرە ئاڭلاندى.

ــ مەن دېگەندەك قىلىڭ، ئاڭلىدىڭىزمۇ! ــ بۇ ئاۋاز چەكسىز يايلاقتىن ۋولقاندەك ئېتىلىپ ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىردى.

ــ ئۆزىڭىزنى ئەركىن تۇتۇڭ دەۋاتىمەن! ــ بۇ ئاۋاز ئۇنىڭ يېنىدىلا ئىدى، لاۋتاڭ كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ، بۇ قانداق تۇيغۇ، چۈشۈم بولمىسۇن يەنە، مەن ئات ئۈستىدە قانداق چۈش كۆرىمەن، ئەگەر راستلا چۈشۈم بولسا... دېگەنلەرنى ئويلىدى.

ــ لاۋتاڭ كۆزىڭىزنى ئېچىڭ، مەن دېگەندەك قىلىڭ دەيمەن!

لاۋتاڭ ئەگەر بۇ چۈشۈم بولسا مېنى قارا باسقان بولۇشى مۇمكىن، ئاتقا مىنىپ چۈش كۆرۈش يامانلىقتىن بېشارەت ئەمەس، بۇ زور ئىلتىپاتنىڭ بېشارىتى، مەن چوقۇم كۆزۈمنى ئاچاي دەپ كۈچەندى، شۇنداق قىلسىمۇ كۆزىنى ئاچالمىدى. «كۆزۈم يەملىشىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن، قارىغۇ بولدۇمۇ-يا» دېگەنلەرنى ئويلىدى. بېشىنى كۈچەپ سىلكىدى، كۆزىمۇ يورۇپ كەتتى، ئات قانات چىقىرىپ ئۇچۇۋاتاتتى، قارشى تەرەپتىكى مۇسابىلەرنى شۇمۇرەتتى، ئۇ ئاتنىڭ ئۈستىدە ئاۋاز چىققان تەرەپكە ناھايىتى تەستە قاراپ، كۆزىنىڭ ئېچىقىلىقىغا زادىلا ئىشەنمىدى، «مەن چوقۇم چۈش كۆرۈۋاتىمەن» دەپ جەزم قىلدى.

— ماڭا قاراڭ، لاۋتاڭ، مەن دېگەندەك قىلىڭ، ئاتىنىڭ تېقىمىدىن پۈتكۈرتنى تارتىۋېلىڭ ! — لاۋتاڭ ئاخىر كۆزىنى يوغان ئاچتى.

— مەن ھايۋانمۇ؟ — لاۋتاڭ ئېغىزىدىن بۇ گەپنىڭ قانداق چىققانلىقىنى تۇيمىدى.

— سىز ھايۋات، بۇز يورغىنىڭ ئۈستىدە، — لاۋتاڭ يېنىدا بۇز يورغا بىلەن تەڭ يۈگۈرۈۋاتقان بۇ ئادەمنى تونۇدى.

— بۇ ئوڭۇمۇ؟

— شۇنداق، ئوڭۇڭ، مەن بىلەن گەپلىشۈۋېرىڭ، شۇنداق قىلسىڭىز ئۆزىڭىزنى ئازاده تۇتالايسىز.

— بۇنىڭ نېمىگە پايدىسى؟

— ئۆزىڭىزنى ئازاده تۇتسىڭىز، هەممە ئىش هەل بولىدۇ، — لاۋتاڭ ئۇنىڭ دېگىنىدەك ئاتىنىڭ تېقىمىغا چاپلىشىپ كەتكەن پۈتنى تارتىپ، بۇز ئاتنىڭ يايلىسىدىن ئۆزىنى يىراقلاتتى، بۇز يورغىنىڭ پۈتۈن ئەزاسىدىن ئىسسىق تەر يامغۇردەك قۇيۇلۇۋاتاتتى.

— ئاتنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىڭ، ئاتنىڭ خۇيى يامىدۇ.

— مەن... مەن شۇنداق قىلاي، — لاۋتاڭ ئات بىلەن تەڭ يۈگۈرۈۋاتقان بۇ ئادەمنىڭ مۇنداق ئىنتىلىك يۈگۈرىدىغانلىقىنى ئويلاشقا قانداقمۇ پېتىنالىسۇن؟ «ئوڭۇم بولسا ئاجايىپ بىر مۆجىزە بولىدىغۇ» دېگەن خىيال ئۇنىڭ گاراڭ كاللىسىدىن غايىب بولدى.

بۇز يورغا ياۋاشلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ بىلەن تەڭ يۈگۈرۈۋاتقان ئادەم ئاتنىڭ بوشىغانلىقىنى پەملىدى.

— قولىڭىزدىكى يۈگەننى قويۇۋېتىڭ!

— قويۇۋەتسەم يىقىلىپ چۈشىمەن.

— قورقماڭ، مەن دېگەندەك قىلىڭ.

لاۋتاڭ ئىككىلىنىپ بىر قارارغا كېلەلمىدى.

— ئىككىلىنىپ تۇرماڭ، ۋاقىتنى قولدىن بەرسىڭىز ئالدىمىزدا چوڭقۇر ھاڭ بار، ئۇ چاغدا...

«چوڭقۇر ھاڭ بار» دېگەن گەپ بىلەن تەڭلا ئۇنىڭ قولىدىكى يۈگەن چۈشۈپ، ئاتنىڭ يايلىسىغا ئارتىلىپ قالدى.

ــ بەك ياخشى بولدى، ئۆزىڭىزنى ئەركىن تۇتۇڭ، خەتەردىن قۇتۇلدىڭىز، ــ ئۇچقۇر ئادەم ئاتنىڭ يۈگىنىنى كاپىسىدە قولىغا ئېلىۋالدى- دە، يۈگەننى ئوڭ تەرەپكە تارتىپ ئاتنىڭ كۆزىگە يېقىنلىشىپ كەلدى.

ــ دىر ... دىر... بولدى قىل، جانۋار! ــ دەپ ئاتنىڭ قۇلقىغا بىر نەچچىنى پىچىرلىدى. بوز يورغا پۇشقۇرۇپ قويۇپ، ئالدى پۇتىنى ئېگىز كۆتۈرگىنىچە بىر نەچچىنى چۆرگىلىدى. لاۋتاڭ بولۇۋاتقان بۇ ئىشلارغا خىيال قىلىپ قانداقمۇ ئۇلگىرەلمىسۇن. ئۇچقۇر ئادەم ئاتنىڭ يۈزىنى سىلاپ يەنە بىر نېمىلەرنى پىچىرلىدى. ئات سەل تىرىكىپ كىشنەپ قويدى، ئاتنىڭ ئېغىز-بۇرنىدىن ماغزاپ ئارىلاش ھور ئېتىلىپ چىقىشقا باشلىدى.

ــ ئەكىلىڭ قولىڭىزنى، ئاستا چۈشۈڭ، ھېچ گەپ يوق، خەتەر ئۆتۈپ كەتتى. ــ ئۇچقۇر ئادەم لاۋتاڭنى ئاتتىن چۈشۈردى. لاۋتاڭ ئاتتىن چۈشكەندە يەر - زېمىن ئۇنىڭغا مەخمەلدەك يۇمشاق بىلىندى. زېمىنىڭ بۇنداق يۇمشاق بولىدىغانلىقىنى ئۇ تۇنجى قېتىم ھېس قىلدى. كۆز-بۇلاقلىرىدىكى مۇز ئېرىپ مەڭزىنى بويلاپ ئاقتى. ئۇ قوينى ئىللىق، مېھرىبان زېمىن ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ، پۈت - قوللىرىنى سوزۇپ ياتتى. كۆزىنى يۇماي دەپ يۇممىدى، بايا تاتىقى ئىشلارنىڭ چۈش بولۇپ قېلىشىدىن قورقتى. بوز يورغا پەقەتلا جىم تۇرمايتتى. ئۇچقۇر ئادەم بوز يورغىنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ بىر نېمىلەرنى پىچىرلىدى، بوز يورغا پۇشقۇرتۇپ ئۇچقۇر ئادەمنى يۈزى بىلەن تۇرتۇۋەتتى. ئۇ بوز يورغىغا تۇمەنمىڭ رەھمەت ئوقۇيتتى، چىشلۇۋالسىمۇ، تېپىۋەتسىمۇ كايىمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بوز يورغا كۆچەپ پۇشقۇرۇپ ئۇنىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ چېقىپ كەتتى، ئۇچقۇر ئادەم « سەنمۇ ماكانىڭدا ئۆز مەيلىڭچە قانغۇدەك يايرىۋال، مۇشۇ چەكسىز يايلاق سەن ئۈچۈن ئەڭ

چوڭ بەخت، بۇ سېنىڭ يىلتىزىڭ، بۇ سېنىڭ ئانا ماكانىڭ» دېگەنلەرنى ئويلىدى، بوز يورغىنىڭ ئويناقشىپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقىغا ھېچنېمە توسقۇنلۇق قىلالمايتتى.

لاۋتاڭ كۆزىنى كۆك ئاسمانغا تىكىپ، ئوت - چۆپلەر ئۈستىدە مىدىرلىماي ياتاتتى، ئۇچقۇر ئادەم كۆز چاناقلىرىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ياشلىرىنى بىر مەھەل توكتى، ئۇنىڭ كۆز يېشى مەڭگۈلۈك ئېچىلمايدىغان سىر ئىدى.

— ئېسىڭىزگە كەلدىڭىزمۇ؟ بالا - قازا ئۆتۈپ كەتتى، — لاۋتاڭ ئۇچقۇر ئادەمنىڭ مۇشۇ گېپىنى ئاڭلاپ، ئىتتىك ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇۋىدى، لېكىن مىدىرلىيالمىدى ، پۈت - قوللىرى ئۆزىگە بويسۇنمايتتى، چاتىرىقىمۇ ئېچىشىپ مېڭىسىنىڭ قىلدام تومۇرلىرىنى ئېلىشتۇرۇۋەتتى.

— مىدىرلىماڭ، ئېسىڭىزگە كەلگەندە مىدىرلىسىڭىزمۇ بولىدۇ، ئات دېگەن ئەرنىڭ قانتى بولغان بىلەن بەك نازۇك نەرسە، ئۆزىنىڭ سايىسىدىنمۇ گېزى كەلگەندە ئۇركۈپ ئەجەلگە سۆرەيدۇ، تەڭرى سىزنى يۆلىدى، — ئۇچقۇر ئادەم لاۋتاڭنىڭ روھىي ھالىتىنى تۇراقلاشتۇرۇشقا باشلىدى، لاۋتاڭدا بۇ نىجاتچىسىنى قايتا بىر كۆرۈش ئىستىكى دېگىز دولقۇنلىرىدەك پەيدا بولدى. مۇسكۇللىرىنىڭ ھەر قانداق ئاغرىقىنى بىر چەتكە قايرىپ تاشلىدى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ كاچاتلىرىدىكى ياش ئەگىزلىرىنى قولى بىلەن سۈرتۈۋەتتى. ئۇ تىرىشىپ - تىرمىشىپ ۋۇجۇدىغا كۈچ توپلاپ ياتقان جايىدىن بېشىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ كۆڭلى ئېلىشۇاتاتتى، بېشى غىژىلداپ ئاغرىيتتى. ئۇ ھوشىنى بىر يەرگە يىغالماي، بەك قىينىلىپ كەتتى. ئۇچقۇر ئادەم لاۋتاڭنى يۆلەشتۇرۇپ ئولتۇرغۇزدى، ئۇ ئۇچقۇر ئادەمگە قاراپ نېمە دەپ ئېغىز ئېچىشنى بىلمەيلا قالدى، ئۇ لاۋتاڭنىڭ كۆڭلىدىكىنى ھېس قىلدى بولغاي:

— بولدى، دېمىگىنى ئېلىك، جىق گەپ قىلماڭ، — دېدى.

— ساۋۇر قوتۇر... ياق ساۋۇر ئاكا.

ـــ ساۋۇر قوتۇر دەۋېرىڭ، ـــ ساۋۇر قوتۇر پارىلداپ يېنىپ تۇرغان كۆزىدىن چەكسىز ئىللىقلىقنى لاۋىتاڭغا تۆكۈپ كۈلۈپ تۇراتتى.

ـــ سىز بولمىسىڭىز مەن ئۆلەتتىم، ـــ لاۋىتاڭ شۇنداق دەپ ئۆزىنى ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئالدىغا ئېتىپ ئاسمان-زېمىنغىمۇ تەڭىم قىلماي، ساۋۇر قوتۇرغا توختىماي باش ئۇرۇپ كەتتى.

ـــ ۋاي، بۇنداق قىلماڭ، لاۋىتاڭ سېكرېتار مەن... مەن... ـــ لاۋىتاڭنىڭ توختىماي باش ئۇرغىنىدىن ساۋۇر قوتۇر خۇشاللىقىدا ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالغانىدى، ئۇ شادلىقىنى قەستەن يوشۇرۇپ ئۇنىڭ گەۋدىسىنى تىرەپ تۇرغۇزالدى.

ـــ ئاكا، سىزگە باش ئۇرۇۋالاي...

ـــ بۇنداق قىلماڭ سېكرېتار، مەندىن باشقىلار بولسىمۇ شۇنداق قىلاتتى، ـــ ساۋۇر قوتۇر يېرىم ئەسىرلىك نۇرلۇق قۇياشنىڭ مۇشۇ يايلاقتىن كۆتۈرۈلىدىغانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى. لاۋىتاڭنىڭ پېشانىسى ئوسما قويغاندەك بولۇپ كەتتى. ساۋۇر قوتۇر يالۋۇرۇپ لاۋىتاڭنىڭ باش ئۇرۇشىنى توختاتتى، لاۋىتاڭنىڭ كۆزى تۇڭۇل ئېغىز، قۇلاقلىرىدىنمۇ تەسىرلىك ياشلىرى ئېتىلىپ چىقىۋاتاتتى. ساۋۇر قوتۇر يانچۇقىدىن قول ياغلىقىنى ئېلىپ ئۇنىڭ ياشلىرىنى سۈرتتى.

ـــ بۇ مېنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشىم، بۇنداق قىلىپ تۇرۇۋالسىڭىز مېنى خىجالەتچىلىكتە قويىسىز.

ـــ ئۇنداق دېمەڭ ئاكا، سىز ماڭا قايتا ھاياتلىق بەرگەن ئادەم.

ـــ مەن دېگەن ئاددىي ئادەم ، سېكرېتار.

ـــ مېنى سېكرېتار دېمەڭ.

ـــ ئۇنداقتا...؟ ـــ ساۋۇر قوتۇر گېپىنىڭ ئاينىغىنى كۆڭ چاينىاپ تۇرۇۋالدى.

ـــ ئىنىم شياۋتاڭ دەڭ ئاكا، سىزنىڭ بۇ قىلغىنىڭىزنى بىر ئۆمۈر قايتۇرالمايمەن، شياۋتاڭ دەڭ، ـــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ چاڭ باسقان قارا چىرايىدا تۇيۇقسىز سۈزۈلۈش پەيدا بولدى.

— بولىدۇ، ئۇنداقتا ماڭا باش ئۇرماڭ، ئىنىم.
— ئاكا!
— ئىنىم!
— ئۇلار بىر - بىرىگە گىرە سېلىپ يىغلاپ كېتىشتى، ئاسمان كۆپكۆك چىرايىنى يوشۇرالماي قالدى. غەرب تەرەپتىكى تاغ ئۈستىدە قارا بۇلۇت پەيدا بولدى. قىن-قىنىغا پاتماي كەلگەن تەبىئەتنىڭ مېھرىلىك قۇچىقىدا ئەركىن چاپچىپ تۇرغان بوز يورغا بۇلارغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. تاغدىكى ئەجدىھار سۈپەت قارا بۇلۇت يايلاق ئاسمىنىغا ئوقتەك تاجاۋۇز قىلىپ كېلىۋاتاتتى، ئات جىمجىتلىقنى بۇزدى، ئىككى پۇتىنى تەڭ كۆتۈرۈپ كىشنىدى، شەيتانىنىڭ تىلىنى بىلىدىغان ساۋۇر قوتۇر غەربىي تاغ تەرەپكە قاراپ قاتتىق يامغۇرنىڭ ھىدىنى پۇرىدى.
— ئىنىم، بىز ئالدىمزدىكى ئاۋۇ ئويمانلىقتىكى ئۆڭكۈرگە كىرىۋالايلى، بولمىسا قاتتىق يامغۇردا قالىمىز، — دېدى.
لاۋتاڭنىڭ روھىي ھالىتى ئەسلىگە كەلگەنىدى. بۇلۇت يايلاق ئاسمىنىنىڭ چارىكىنى قامال قىلدى. لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنىڭ دېگىنىدەك قىلىشقا ئۇرۇنۇپ، ئورنىدىن تۇردى، چاتىرىقى ئېچىشىپ ئۇدۇل مېڭىسىگە چىقتى، ئالدىغا بىر قەدەم ئېلىپ قىينالدى، ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنىڭ ئېغىنىڭ پېچىلىپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپلا زوڭزايدى.
— مەن يۈدۈڭالاي، ھاپاش بولۇڭ.
— مۇنداق قىلسام قانداق بولىدۇ؟ — لاۋتاڭ شۇنداق دەپ يىراقتىكى بوز يورغىغا قارىدى-دە، كۆزى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى.
— بولدى، ھېچنېمە بولمايدۇ، يۈدۈڭالسام نېمە بولاتتى، چاپسان ھاپاش بولۇڭ، بولمىسا يامغۇردا قالىمىز، — ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي، ئۇنى تۈيدۇرمايلا يۈدۈپ، ئويمانلىققا قاراپ يۈگۈردى. لاۋتاڭ شامالغا مىنىڭالغاندەك شۇنداق يېنىك، ئازادە ھېس قىلدى. بوز يورغا يەنە ئىككى پۇتىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ كىشنىدى، ئۇنىڭ

پۇشۇلدىشى كەڭ يايلاققا ھەقىقىي ئەركىنلىكنىڭ كولدۇرمىسىنى چالغانىدەك بىلىندى. كۆك ئاسمان، يېشىل يايلاقنى ئوراپ ئاقباش تاغلار، غايىبتىن پەيدا بولغان قارا بۇلۇتلار بوز يورغا ئۇچۇن ھاياتلىق يىلتىزى ھەم ئانا ماكانى بولغان بۇ تەبىئەتنىڭ ھەقىقىي ئوبرازى ئىدى.

ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنى يۇدۇپ ئەركىن قۇشتەك يۇگۇرەيتتى، بوز يورغا بۇ ئادەمگە قاراپ ئادەملەرنىڭ سىرلىقلىقىنى ھېس قىلدى. ساۋۇر قوتۇر بوز يورغىغا بىر نېمىلەرنى دېگەندەك قىلىپ ئۆزىنىڭ كەينىدىن مېڭىشىنى ئۇقتۇردى، بوز يورغا ئۇنىڭغا ئىختىيارسىز ئەگەشتى.

※ ※ ※

لاۋتاڭ ئاشۇ كۈندىكى ئىشلارنى بىر كۈنمۇ ئېسىدىن چىقارمىدى، ساۋۇر قوتۇرنى يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ھويلا - ئارامليرىغا قاراشقا ئورۇنلاشتۇردى، ھەتتا ئۇچ ئېغىزلىق ئۆيىدىن بىرنى سېلىپ ساۋۇر قوتۇرنى ئۆزىگە قوشنا قىلىۋالدى. ساۋۇر قوتۇر ئايالى ئايشەم، جىيەنى قادىر كۆك كۆز قاتارلىقلار ھاياتىدىكى ئەڭ قوۋناق، بەختلىك كۈنلەرگە ئېرىشتى. لاۋتاڭ بىلەن شياۋچىلارمۇ ساۋۇر قوتۇرلار بىلەن خۇددى بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك يېقىن ئۆتتى، لاۋتاڭ بىلەن ساۋۇر قوتۇرنىڭ بۇنداق ئىجىل - ئىناق بولۇپ كېتىشى قالپاق يېزىسىدىكىلەرنىڭ تىلىدا داستان بولدى. لاۋتاڭ ئىتتىپاقلىقنىڭ گۈزەل مېلودىيەسىنى ياڭراتقانلار نەمۇنىچىسى بولدى.

لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇر بىلەن قوشنا بولغاندىن كېيىن، بۇ يېزىدىكىلەرنىڭ ھەر قانداق ئىشلىرىدىن ھەتتا كۆڭلىدىكى خىياللىرىدىنمۇ خەۋەردار بولدى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ لاۋتاڭ بىلەن راۋان سۆزلىشىشلىرى باشقىلارنىڭ نەزىرىنى تارتمايتتى، بۇنىڭغا پەقەت شياۋچىلا قىزىقاتتى.

※ ※ ※

ئاي تۆكلۇككه ساڭگىلىدى، پۈتۈن زېمىن سۇت ئۈيقۇدا ئوماق چايقىلاتتى، شياۋچىنىڭ ئۈيقۇسىنى ساۋۇر قوتۇرنىڭ سىرلىقلىقى ئەپقاچاتتى. ئۇ ئۇياق ئۆرۈلۈپ، بۇياق ئۆرۈلۈپ ئۇخلىيالمىدى.

— مىجەزىڭىز يوقمۇ؟

— ياق.

— ئۇنداقتا ئۆرۈلۈپ ياتالمايۋاتىسىزغۇ؟

— بۇگۈن زادىلا ئۈيقۇم كەلمەيدىغۇ.

— ئۇنداق ئەمەس، سىزنىڭ خاتىرجەم ئۇخلىمىغىنىڭىزغا ئۇزۇن بولدى.

— ئۆزۈمۇ بىلمەي قالدىم، ئۈيقۇم قېچىپلا تۇرىدۇ.

— ئۆيىڭىزدىكىلەرنى كۆرگىڭىز كەلدىمۇ؟

— ئۇنداق ئەمەس.

— نېمە بولدىڭىز؟ كاللىڭىزغا بىر نېمە قاتتىق تەسىر قىلغان گەپ.

— بۇ، بۇ....

— نېمىگە تىلىڭىزنى چاينايسىز، مەندىنمۇ يوشۇرىدىغان قانداق سىرىڭىز بار، شياۋچى؟ — لاۋتاڭ شۇنداق دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ پانارنى يورۇتتى. تاماكىدىن بىرنى تۇتاشتۇرۇپ، ئىچىگە ئاچچىق تارتتى.

— قانداق سىرىم بولاتتى، لاۋتاڭ، يېقىندىن بېرى خىيالىمغا بىر ئىش كىرىۋېلىپ زادىلا ئارام بەرمەيۋاتىدۇ. — شياۋچىمۇ ياتقان جايىدىن يېرىم قوپۇپ تامغا يۆلەندى. لاۋتاڭ شياۋچىنىڭ روھىي ھالىتىنىڭ قاچاندىن تارتىپ ئۆزگەرگەنلىكىنى ئاللىبۇرۇن بىلگەن بولسىمۇ، بىلمەسكە سېلىۋالغانىدى.

— بىز بۇ يەرگە خىزمەت بىلەن كەلدۇق، خىزمەتتىكى دوقالىلارنى تۇزلەش ۋە ئىشلىرىمىزنى راۋانلاشتۇرۇش ئۈچۈن بەزىبىر خىزمەتلەرنى

قىلىشقا تامامەن بولىدۇ.

ــ خىزمەتتىكى ئىشلىرىڭىز بىلەن بۇرۇنمۇ كارىم بولمىغان، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولىدۇ، يۇرتنى باشقۇرماقنىڭ ئۇنداق ئاسان ئەمەسلىكىنى مەن ئوبدان بىلىمەن، لاۋتاڭ.

ــ بۇ قوشنىمىزغا باشقىچە قاراشتا بولغانلىقىڭىزنى مەن بۇرۇنلا بىلگەن.

ــ سىز خاتا چۈشىنىپ قالدىڭىز.

ــ ياق، چوقۇم شۇنداق.

ــ مېنىڭ قارىشىم سىز ئويلىغاندەك ئۇنداق مۇرەككەپ ئەمەس.

ــ ئۇنداق بولسا... ــ لاۋتاڭ تاماكىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قالدۇقىنى يېنىڭ شۇراپ كۈلدانغا ئاۋايلاپ قېقىپ، تۈكۈرۈكى بىلەن تاماكا كۆتىكىدىكى ئوتنى ئۆچۈردى.

ــ ساۋۇر ئاكا ماڭا سىرلىق تۇيۇلدى، شۇ، ــ لاۋتاڭ ئايالىنىڭ ئاخىرقى گېپىنى ئاڭلاپ ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى، ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغان ھېلىقى يىلى ئۆڭكۈردە ئۆزىنىڭ سىرىنى ساقلاشنى ئۆتۈنۈپ، ئۇنى قەسەم قىلدۇرغانىدى.

ــ ساۋۇر قوتۇر ئاددىي ئادەمغۇ.

ــ ماڭا ئۇنداق تۇيۇلمايدۇ.

ــ بۇ سىزدىكى غەيرىي سەزگۈنىڭ ئېشىپ كەتكەنلىكىنىڭ ئالامىتى.

ــ مەن ئۆزۈمنى بىلمىگۈدەك ئوسال ھالغا چۈشۈپ قالمىدىم، ئۇ ئوقۇمىغان تۇرۇپ، بىزنىڭ تىلىمىزدا نېمانداق راۋان سۆزلەيدۇ.

ــ مانا، مانا دېمىدىمۇ، ئۇ بىزنىڭ تىلىمىزدا قاچان سۆزلىدى، سىز بەكلا چارچاپ كەتتىڭىزمۇ قانداق؟

ــ ۋاي لاۋتاڭ، ئۇنىڭ سىز بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغان تۇرسام.

ــ مەن ئۇنىڭ بىلەن دائىم ئۇلارنىڭ تىلىدا سۆزلىشىمەنغۇ، سىز ئالماشتۇرۇپ قويۇپسىز، سىزمۇ ئۇنىڭ ئايالى بىلەن شۇنداق راۋان سۆزلىشىسىزغۇ، بۇنىڭدىنمۇ باشقىلار گۇمانلىنىشى كېرەكمۇ، ــ لاۋتاڭ

شياۋچىنىڭ ئاجىزلىقىنى تۇتۇۋېلىپ ئۇنى مات قىلدى.

ــ مەن كەنتىلەرگە خىزمەتكە چۈشكەن ۋاقىتلاردا سىز يالغۇزچىلىق تارتىۋاتىسىز، ئازابىگىزنى بىلىمەن، ــ لاۋتاڭ ئايالىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ گېپىنى باشقا ياققا بۇراشقا ئۇرۇندى.

ــ ئۇنىڭ ئايالى ئايشەمخانمۇ شۇنداق سىرلىق، ئۇنىڭ ئورا كۆزلىرىدىن نۇرغۇن ئىشلارنىڭ ئىزناسىنى كۆرگەندەك بولۇپ، تېنىم جۇغۇلدايدىغان بولۇپ قالدى.

ــ سىز ئۇلارغا سىرلىق نەزەر بىلەن قاراۋاتقاندىكىن شۇنداق بىلىنىپ كەتكەن گەپ، ئۇ ياۋاش، ئاددىي ئايالغۇ.

ــ سىزگە چۈشەندۈرۈپ بولالمىغۇدەكمەن.

ــ ۋاي، توۋا، بۇنى چۈشەندۈرۈپ يۈرۈشنىڭ نېمە ھاجىتى؟

ــ ھېلىقى جىيەن ئوغلىنىڭ مۇشۇكنىڭ كۆزىدەك كۆك كۆزىدىمۇ شۇنداق بىر سىر بار.

ــ توۋا، سىزگە نېمە بولدى، شياۋچى؟ ــ لاۋتاڭ يەنە بىر تال تاماكىنى تۇتاشتۇردى،ــ ئۇ ياۋاش بالىغۇ؟!

ــ نەدىمۇ بالا بولسۇن، ئۇنىڭ چىرايى چوپچوك ئەرنىڭ چىرايى.

ــ ئۇلارغا ئۇنداق سىرلىق قارىماڭ، سىرلىق قارىسىڭىز، ئۇلار ئولتۇرغان-قوپقان يەرلەرمۇ شۇنداق كۆرۈنۈشكە باشلايدۇ، مانا ھازىر ئايشەمخان بىلەن قادىر ئىككىسى سىزگە دائىم ھەمراھ بولۇپ، سىزنى غېرىبسىندۇرمايدۇ، مەنمۇ سىرتقا چىقىپ كەتسەم سىزدىن ئەنسىرىمەيدىغان بولدۇم، تەڭرىم بىزگە پەرزەنت بەرمىگەن بىلەن ياخشى قوشنا بەردى.

ــ مېنىڭ زادىلا كاللامدىن ئۆتمەيدۇ، ئۇلار شۇنداق سىرلىق بىلىنىدۇ ماڭا، ــ شياۋچى شۇنداق دەپ يوتقانغا يۆگەلدى، لاۋتاڭ شياۋچىدىكى دەرگۇمانلارغا رەددىيە بەرگەن بىلەن كۆڭلىدە ئۇنىڭ قاراشلىرىنى پۈتۈنلەي خاتاغا چىقارمىدى، ئۇلارنىڭ سىرلىقلىقىنى دەۋەتسە ۋەدىگە ۋاپا قىلمىغان تۇز كور بولۇپ قېلىشىدىن قورقتى. ئۆزىنىڭ جېنىغا ئارا

تۇرۇپ قۇتۇلدۇرۇۋالغان ھېلىقى ئىشلار ئۇنىڭ ئېغىزىنى پېچەتلىگەنىدى، لاۋتاگىنىگىمۇ ئۇيقۇسى قاچتى. ئۇلارنىڭ كۆزىگە تاڭ ئاتقۇچە ئۇيقۇ ئىلىنىشىپ باقمىدى.

※ ※ ※

كۆزنىڭ شاملى تېرەك، سۆگەتلەرنىڭ بېغىشىغا ئۇرۇلدى، سارغىيىپ قالغان ياپراقلار يەرگە چۈشۈپ غازاڭ بولدى، ئېرىق - ئۆستەڭلەردە ئۆزگىچە مەنزىرە پەيدا بولۇپ، غازاڭلار قاينىاملارنى ھاسىل قىلىشتى، قۇشلار قاتار - قاتار بولۇپ غەرب تاغلىرى تەرەپكە كاروۋان تارتىپ ھارمايىتتى، يايلاقلارمۇ ئۆزگىچە تۈسكە كىرىپ، ئالتۇن رەڭ دالىغا ئايلاندى، قۇياشنىڭ سۇنغان نۇرلىرى ئاشۇ ئالتۇن رەڭ يايلاقنى ساماۋى دۇنيانىڭ ئەبەدىيلىك گۈلخانىسىدەك سىرلىق، مەردانە كۆرسىتەتتى.

— تاڭ ئىنىم، بۇ يىل قىش بۇرۇن كىرىدىغاندەك تۇرىدۇ.

— تەبىئەت قانۇنىيىتىگە بىر نېمە دېمەك تەس ئاكا، — لاۋتاڭ بىلەن ساۋۇر قوتۇر كۆزنىڭ ئالامەتلىرىگە قاراپ مۇڭداشتى.

— چۈشۈم بۇرۇلۇپلا تۇرىدۇ. چوڭ بىر ئۆزگىرىش بولامدۇ نېمە؟ — ساۋۇر قوتۇرنىڭ قارا چاڭ باسقان چىرايى پۈرلىشىپ كەتكەندى، لاۋتاڭ ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئالامەتلەرنى كۆرۈپ نېمىلەرنى ئويلىغۇسى كەلگىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەي قالدى.

— قانداق ئۆزگىرىش بولار؟

— چوقۇم چوڭ ئۆزگىرىش بولىدۇ، ئىنىم.

— نېمانداق كېسىپلا ئېيتىۋېتىسىز ئاكا.

— سول قاپقىم تارتىپ زادىلا توختمايۋاتىدۇ، بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس، بۇرۇنمۇ چوڭ بالايىئاپەت پۇراپلا تۇرغان، گاڭگىراپ قالدىم.

— شۇم ئېغىزلىق قىلمىسىڭىزچۇ ئاكا.
— ھاياتىمدا مۇشۇنداق ئالامەتلەر بەك كۆپ بولغان.
— قانداق ئالامەتلەر؟
— چۈش دېگەن رېئاللىقنىڭ ئەينىكى، ئادەمنىڭ بەدەنلىرى سىرلىق بولىدۇ، ئۇ نۇرغۇن ئىشلارنى سېزىمەيدۇ، بىز ئۇنىڭغا ئېتىبار بىلەن قارىمىغاچقا، نۇرغۇن ئاپەتلەرگە مەھكۇم بولغانمىز ئىنسان.
لاۋتاڭنىڭ قايتا ئېغىز غېرىچلاشقا رايى بارمىدى، ئۇ ئالدىدا ئولتۇرغان قوتۇرنىڭ سىرلىقىدىن گۇمان قىلمايتتى، ئۇنىڭ دېگەنلىرى راستەكلا بىلىنەتتى.
— ئىنسان، سىز پەرزەنت كۆرمىدىڭىز، نېمىشقا بۇ ئىشنى ئويلىشىپ كۆرمەيسىز؟
لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ بويىنىغچە قىزىرىپ كەتتى.
— بۇنىڭ بىر سەۋەبى باردۇ، — ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنىڭ قالتىس ئوسال ئەھۋالغا قېلىۋاتقانلىقىنى بىلىسمۇ يەنە كوچىلاۋەردى.
— بۇ... بۇ...
— مەندىن يوشۇرغۇدەك يەنە نېمە قالدى ئىنسان، — لاۋتاڭ تۆت ئەتراپىغا ئىتتىك قاراپ يەنە تىلىنى چاينىدى، ساۋۇر قوتۇر ئۇنىڭ كۆزىنىڭ بالىخانىسىغا قاراپ تۇرۇۋالدى.
— بۇ مەندىكى ئاجىزلىق ئاكا، — لاۋتاڭ شۇنداق دەپ بېشىنى تۆۋەنگە سېلىۋالدى، ساۋۇر قوتۇر كۆڭلىگە ئاللىبۇرۇن پۈكۈپ كەلگەنلىرىنىڭ راستلىقىنى مۇقىملاشتۇردى.
— چوقۇم پەرزەنتلىك بولۇشىڭىز كېرەك، ئائىلىنىڭ چىرىغىنى ئۆچۈرۈپ قويۇشقا بولمايدۇ - دە!
— بۇنىڭغا زادىلا ئامال يوق.
— بۇ دۇنيادا ئامال يوق ئىش مەۋجۇت ئەمەس، پەقەت جۇرئەت قىلىسىڭىزلا ئىنسان، — ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ ئورنىدىن دەست

تۇردى، لاۋتاڭ ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدى.

ـــ ئۇنداقتا...

ـــ مۇنۇ دورىنى ئۆزۈم ياسىغان، مۇشۇنى ئىچسىڭىز چوقۇم ئۇنۇمى بولىدۇ.

لاۋتاڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئالدىدا تۇرغان بۇ قوتۇر ئادەمنىڭ راستلا ئادەم زاتىدىن ئىكەنلىكىگە ئەقلى يەتمىدى، ئۇ خۇددى تامغا قاققان قوزۇققا ئايلانغاندى.

ـــ بۇنداق قېتىپ ئولتۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى ئىنىم، بۇ دېگەنلىرىم راست.

ـــ بۇنىڭغا مەن ئىشىنىمەن ئاكا، ـــ لاۋتاڭنىڭ ئاخىرقى گەپلىرى ئاڭلانماي قالدى.

ـــ سىزگە نېمە دەپ رەھمەت ئېيتىشنى بىلمەي قالدىم.

ـــ ئۇنداق دېمەڭ، شىياۋچىنىڭ بولمىغۇر خىياللىرىمۇ بۇنىڭدىن كېيىن ئاخىرلىشىدۇر، ـــ لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، قورققىنىدىن ئېغىز ئاچالمىدى.

لاۋتاڭ قولىدىكى دورا كۇملىچىنى چىڭ سىقىمداپ، زادىلا ئارام تاپالماي قالدى، ئۇ يەنە خىياللارغا چۆمۈلگەنىدى.

ـــ لاۋتاڭ، ياتمايسىزغۇ؟ ـــ شىياۋچى لاۋتاڭنىڭ دەم قىزىرىپ، دەم سارغىيىشلىرىدىن ھەيران قالدى. لاۋتاڭ شىياۋچىغا قاراپ چوڭ بىر خۇشاللىقنى ئېيتماقچى بولۇپ ئېغىزىدىن چىقرالمايتتى.

ـــ سىزگە بىر ئىش بولمىغاندۇ؟

ـــ ياق، ماڭا نېمىش بولاتتى، شۇ... ـــ لاۋتاڭ بولدى دورىنىڭ ئۇنۇمى بولغاندا دەي، بۇنداق دورىلارنى بەك كۆپ يېدىم، پەقەتلا ئامال بولمىغان، يەنە شىياۋچىغا ئالدىراپ دەپ يەنە مازاققا قالماي، ئۇنىڭ ئۇنتۇلۇپ كەتكەن كونا يارىسىنى قوزغاپ قويماي دەپ گېپىنىڭ ئاخىرنى يۇتۇۋەتتى.

ـــ سىز ئۇخلاۋېرىڭ، مەن ئازراق ماتېرىيال كۆرىمەن.

ـــ ئۇنداقتا مەيلى، ـــ شياۋچى ئېرىنىڭ چىرايىدىكى ئالامەتلەرنى سەزگەن بولسىمۇ ئوشۇق گەپ قىلىشتىن يالتايدى. لاۋتاكمۇ تاك نەزىلىرىنى ئوقۇپ جىددىيچىلىكتىن قۇتۇلماقچى بولدى، ئۇ ھەدەپ ئۇستەل ئۈستىگە قويۇپ قويغان كۇمىلاچدىن كۆزىنى ئۈزەلمەيتتى. ئۇنىڭ گەپلىرى راست بولسا، ئۇ چاغدا... دېگەنلەرنى قايتا ـ قايتا ئويلاتتى، شياۋچىنىڭ كاكىدا ياتقان ئانا مۇشۇكتەك پۇشۇلداپ ئوخلاۋاتقانلىقىغا قاراپ چوكقۇر ئويلىغۇسى كەلدى. شياۋچىنىڭ ئالدىدا نەچچە يىلدىن بېرى ئەرلىك مەسئۇلىيىتىنى تولۇق ئادا قىلالماي كەلگەنلىكىدىن ئۇيالدى، ئۆزىدىن ئۆزى نەپرەتلەندى، نۇرغۇن قېتىملىق ئازابلىرىنى پۇشۇلداپ ياتقان سۆيۈملۈك رەپىقىسىنىڭ «ئەر- خوتۇنلۇق دېگەن پەقەتلا ئۇنداق مۇناسىۋەت بىلەن ئۆلچىنەمتى، سىز مېنىڭ يېنىمدا بولسىڭىزلا ماكا شۇ كۇپايە...» دەپ ۋاقتىلىق يېنىكلەتكەنلىكىنى ئەسلىدى. شياۋچىنىڭ سولغۇن چىرايىدىن، ھېرىپ ـ تېلىپ ئىش قىلىشلىرىدىن ھەربىكەت ئازابلىق ئازابنى يېگۈزاتقانلىقىنى بىلسىمۇ، لېۋىنى چىشلەپ كەلگەن، خىزمەتكە ئۆزىنى ئاتاپ نۇرغۇن ئۇتۇقلارنى قولغا كەلتۈرگەنىدى. پەنەر يورۇقىدا ئۆيئىچىگە قايتىدىن قاراپ چىقتى، ئۆينىڭ ھەممە يېرىدە ساۋۇر قوتۇرنىڭ سىرلىق كۆزلىرىنى كۆرۈپ، نېمىشقىدۇر تىنالماي قالدى، ئۆزىگە مۇنچۇالا ئىلتىپات كۆرسىتىۋاتقان بۇ ئادەمنىڭ ئاشۇ كۆزلىرىدىن نېمانداق قورقىمەن دېگەننى ئويلىسىمۇ ۋۇجۇدىنى قامال قىلغان قورقۇنچ تۇگىمەيتتى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئايشەم ھەدىدىن نېمىشقا بالىسى يوق، تۇيۇقسىز كەلگەن بۇ خىيال ئۇنى تەڭقىسلىقتا قويدى، بۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ نېمە كارى بارلىقى توغرىسىدا ئويلانسىمۇ، يەنە شۇ تەرىپى زادىلا ئارام بەرمىدى. پەنەرنىڭ مېيى تۇگەي دەپ قالغانىدى، كاللىسىمۇ ئېغىرلىشىپ ئۆزىنىڭ ئەمەستەك بىلىنىدى.

كۆزىمۇ قىستىلىپ قالدى، جاھان، كوچا، ئېتىز ـ ئېرىقلار ئالتۇن لىباس ئارتىۋالغانىدى، بۇگۈن يەكشەنبە بولغاچقا شەھەرگە كىرىپ

كېتىۋاتقان ئېشەك، ئات هارۋىلارنىڭ كولىدۇرمىلىرى قۇلاققا كىرىپ تۇراتتى. لاۋتاڭنىڭ ئېغىرلىشىپ كەتكەن بېشى چىگىلىپ، مېڭىسىنىڭ قىلدام تومۇرلىرى ئېتىلىپ كېتەي دەپ قالغانىدى. ئىشىك چىكىلدى، ئۇ پەنەر ئالدىدا تېخىچە ئولتۇرغانلىقىنى بىلىپ بەك ئوڭايسىزلاندى، شىرە ئۇستىدىكى كۇمىلاچنى يىغىشتۇرۇپ بىر يەرگە تىقىپ قويىدى. شىاۋچىمۇ بۇگۈن ئېغىر ئۇخلاپ قالغاچقا ئىشكنىڭ چېكىلگەنلىكىنى ئاڭلىمىدى، ئۇ ئىشىك تەرەپكە ماڭدى، قەدەملىرىمۇ ئۆزىنىڭكىگە ئوخشىماي قالغانىدى، پۇتۇن ئۇستىخانلىرى ئۇگە - ئۇگىلىرىگىچە سىرقىراپ بىئارام بولدى، ئىشكنى ئېچىپ رەڭگى كۈز ياپراقلىرىدەك بولۇپ كەتتى.

— ئىنىم، سىزگە بىر ئىش بولمىغاندۇ؟ تاڭ ئاتقۇچە دېرىزىگىزدىن پانارنىڭ يورۇقى سىرتقا چۈشۈپ تۇردى.

لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىدىمۇ ياكى قۇلىقىغا كىرمىدىمۇ هاگۈبقىپ قاراپلا تۇردى، ساۋۇر قوتۇر ئۇنىڭ چىرايىدىكى بىئارامليقنى كۆردى.

— مىجەزىڭىز يوق ئوخشىمامدۇ؟

— ياق، پەسىل ئۆزگىرىسە زۇكام بولىدىغان ئادىتىم بولىدىغان ئاكا، — لاۋتاڭنىڭ ئېغىزى بۇتنىڭ ئاغزىدەكلا قىمىرلىمايتتى، كارنىيىدىن بۇ ئاۋازنىڭ چىققانلىقىنى ساۋۇر قوتۇر بىلمەيلا قالدى.

— شۇنداقمۇ، ئۇنداقتا ئارام ئېلىڭ، مەن تېخى... — ساۋۇر قوتۇر گېپىنىڭ ئايىغىنى كاپ ئېتىۋېتىپلا كەينىگە ئۆرۈلدى، لاۋتاڭ ئۇنىڭ كەينىدىن لام - جىم دېمەي قاراپ تۇردى.

لاۋتاڭغا هەممە ئىش كۈندىن-كۈنگە سىرلىق تۇيۇلۇشقا باشلىدى، ئۇنىڭ تاشقى دۇنياسى ئىچكى دۇنياسىغا ئۆتتى. هەر خىل ئەندىشىلەر قەلبىنى رام قىلدى. بىر نەچچە كۈن ئىچىدىلا ئۆزىنى قېرىپ كەتكەندەك هېس قىلدى. قېرىشنىڭ بەك تېز بولىدىغانلىقىنى بىلدى. بۇ هايات سەيناسىنىڭ تولىمۇ كەڭرى هەم تولىمۇ تارلىقىدىن گاڭگىرىدى،

ئۇنىڭ كۆنلىرى ئۇنىڭ تاشتىنمۇ قاتتىق بەللىرىنى مۆكچەيتىپ قويدى.
— لاۋتاڭ، ئۆزىڭىزنى خىزمەتكە بەك ئۇرۇپ كېتىۋاتامسىز-قانداق؟
— ئۇنداق ئەمەس، بۇرۇنقىدەكلىغۇ.
— ئەينەككە بىر قاراپ بېقىڭە، نەچچە كۈندىلا باشقىچە بولۇپ كەتتىڭىز.
— نېمە بولۇپ كەتتىم؟
— ئاۋۋال ماۋۇ ئەينەككە بىر قاراڭ، — شىياۋچى ئەينەكنى ئۇنىڭ چىرايىغا يېقىن ئەكەلدى. لاۋتاڭ ئۆزىنىڭ چىرايىنى تونۇمايلا قالدى.
— بۇ كىم؟
— سىز.
— مەن؟
— ھە، سىز.
لاۋتاڭنىڭ دېمىي ئىچىگە چۈشۈپ كۆزىنى يۇمۇۋالدى، ئەندىشە، ۋەسۋەسە ھاياتلىقنىڭ ئەڭ رەھىمسىز قاتىلى ئىكەنلىكىنى ئاستا-ئاستا ھېس قىلدى.
— مەن سىزنىڭ ئون نەچچە يىللىق ھەمراھىڭىز، مەسلەكدىشىڭىز، بىز ئىنقلابىي يولداشلاردىن. ھەر قانداق ئوگۇشسىزلىقنى تەڭ كۆرۈپ، تەڭ تارتىمىز دەپ بېشىمىزنى بىر - بىرىگە چاتقانمىز، كۆڭلىڭىزدە يېشەلمەيۋاتقان قانداق تۈگۈن بولسا دەپ باقمامسىز، بىر كاللىدىن ئىككى كاللىنىڭ بىلىدىغىنى جىق بولىدۇ.
— ياق، زىيادە ئويلاپ كېتىۋاتىسىز، سىز ئويلىغاندەك ئەمەس.
— شۇنداق بولسىمۇ، دېمەمسىز، كۈز كىرگەندىن بېرى غازاڭدەك سارغىيىپ قالدىڭىز، سىزگە بۇ يىراق يەردە ئالمادىس بىر ئىش بولسا، مەن بۇنى كۆتۈرەلمەيمەن، — شىياۋچى شۇنداق دەپ كۆزىدىن ياش تۆكتى.
— مانا... مانا، خوتۇن خەق دېگەن يىغلاپلا ئادەمنى قورقۇتۇشنىلا بىلگەن! ئەنسىرىگۈدەك ئىش يوق دېدىمغۇ، مەن قاچان سىزنى ئالداپ باققان!
— چوڭ ئىش بولمىسا رەڭگىڭىز ئاشۇنداق بولۇپ كېتەرمۇ؟
— پەسىل ئالماشتى ئەمەسمۇ.

— بۇ يىل پەسل ئالمىشىپ، بۇرۇنقى يىللاردا پەسىل ئالماشمىغانمىتى، ئەمدى گەپ يورغىلىتىمەن دەپ ئۆزىڭىزنى بىكار ئۇپرىتىپ يۈرمەڭ، بۇگۈن دەيسىز.

ئۇ شياۋچىنىڭ قاتتىق قىستىشىغا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. بېشىنىڭ ئىچى بىلەن تېشى ئوخشاشلا قاتتى، مۇشۇ پەيتتە ئۇنىڭ يۇتۇپ كەتكۈسى كەلدى.

— قېنى دېمەمسىز! سىزنى ئوبدان بىلمەن، بۇگۈن ئالدايمەن دەپ ئاۋارە بولماڭ!

— نېمانداق گەپ قىلىسىز!؟

— ھېچقانداق گەپ قىلمىدىم، كۆڭلىڭىزدىكىنى بىلىپ باقاي دېدىم شۇ.

— قىزىق گەپ بولدىغۇ-بۇ، كۆڭلۈمدە سىز بىلەلمەيۋاتقان نېمىلەر بارۇ؟

— نېمە بولسا شۇنى دەيسىز!

لاۋتاڭنىڭ ھېچنېمە دېگۈسى يوق ئىدى، ئۇ دېرىزىدىن سىرتقا قارىۋىدى، كۈننىڭ تېخى ئولتۇرمىغانلىقىنى بىلدى.

— سىرتنى ئايلىنىپ كىرسەملا ئېسىمگە كېلىپ قالمەن خوتۇن.

— بۇگۈن بوسۇغىدىن ئاتلايمەن دېگۈچە بولماڭ!

لاۋتاڭنىڭ داتلىشىپ كەتكەن چىرايىنى كۈلكە باسقىلى تۇردى. شياۋچىنىڭ تەرسالىقى يانىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

— بۇگۈن ئويۇن ئويناپمەن دېگۈچى بولماڭ! قېنى دەڭە، سىزگە زادى نېمە بولدى؟

— ۋاي سادىغاڭ كېتەي خوتۇن! راستىنلا ماڭا ھېچ ئىش بولمىدى!— لاۋتاڭ شياۋچىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، تۇمشۇقىنى ئۇنىڭ كاچىتىغا سوزۇپ، بوشلا سۆيۈپ قويدى، شۇ ئارىلىقتا ئىشىك چېكىلدى، لاۋتاڭ تۇمشۇقىنى ئىتتىنىڭ تارتىپلا ئىشىك تەرەپكە بۇرۇلدى.

— كىم؟

— مەن.

لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاۋازىنى تونۇدى، ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ نېمە

ئىش بارلىقىنى سوردى.

— بۇگۈن سىزگە مەلۇم قىلىدىغان مۇھىم ئىش بار.

— شۇنداقمۇ، شياۋچى مەن چىقىپ كېرەي، — دەپ ئۆيدىن تالاغا سۈغۈرۈلۈپلا چىقىۋالدى، شياۋچىمۇ بىر نېمە دېيىشكە ئۈلگۈرەلمىدى.

لاۋتاڭ بىلەن ساۋۇر قوتۇر يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىدىن ئۇن - تىنسىز مېڭىشىپ دەرۋازا سىرتىغا چىقىپ كېتىشتى، شياۋچى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ دېمىنى ئىچىگە يۇتۇشقا مەجبۇر بولدى.

— بۇ ئالۋاستىنىڭ يەنە نېمە گېپى باردۇ؟ — دەپ ئىشكىنى جاراڭلىتىپ ياپتى، ئىشكىنىڭ يېپىلغان ئاۋازى ئۇ ئىككىسىنى چۆچۈتۈۋەتتى.

— بۇگۈن بۇ چىشى يولۋاسنىڭ راستىنلا ئاچچىقى كەپتۇ، — دەپ كۈلدى لاۋتاڭ، ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ مېڭىۋەردى.

— ئۇنىڭ ھېچقاچان بۇنداق خۇيى تۇتۇپ باقمىغانىدى.

— خوتۇن خەق دېگەننىڭ خۇيىغا ھە دەپ قويسىلا بېسىقىپ قالىدۇ، — ساۋۇر قوتۇر گازىر چاققانەك لاۋتاڭنىڭ گېپىگە ئاۋاز قوشۇپ قويدى.

— ھە راست، ساۋۇر ئاكا، نېمە گەپ ئىدى؟

— ھېچ گەپ يوق، سىزنىڭ ئوسال ھالغا چۈشۈپ قېلىۋاتقانلىقىڭىزنى ئاڭلاپ شۇ... — ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭغا قاراپ ھېجىيىپ قويدى، ئۇمۇ ساۋۇر قوتۇرنىڭ ھېجىيىشلىرىغا نېمە دېيىشنى بىلمىدى، ئاسمانغا قاراپ قەلب تاملىرىغا مىنگىشىپ تۇرغان خىيال لۈكچەكلىرىگە قارىماسلىققا تىرىشتى. جىمجىتلىق يەنە باشلاندى، دائىم قىزغىن پاراڭلىشىدىغان دىلكەشلەر ئۈچۈن بۇنداق مېڭىش باشقىلاردا خاتا قارائىش پەيدا قىلاتتى. ساۋۇر قوتۇر بۇ تەرىپىنى چاقماق تېزلىكىدە بىلىپ يەتتى.

— ئىنسم، رەڭگىڭ كۈندىن-كۈنگە سارغىيىپ كېتىۋاتىدۇ، سالامەتلىكىڭىزدە بىرە ... — لاۋتاڭ ئۇنىڭ گېپىنىڭ تۈگىشىگە پايلىماي قالدى.

— بۇگۈن سىلەرگە زادى نېمە بولدى! رەڭگىم بىلەنلا قالدىڭلارغۇ؟ باشقا ئىش يوقتەك!

ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، جىمجىتلىق يەنە باش كۆتۈردى، لاۋتاڭ ئاۋازىنىڭ قوپال چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئېسىگە ئېلىپ خىجىلچىلىق تارتتى.

ــ ئاكا، خاپا بولماڭ، سەل ئېشىپ كەتتى.

ــ ياق، ياق، ئېشىپ كەتمىدى، ــ ساۋۇر قوتۇرنىڭمۇ غۇرۇرى ئۆرلەپ قالغانىدى، ئۇ بۇگۈن بۇنداقمۇ بولىدىغانلىقىنى تۇنجى ھېس قىلدى. ئىنسانىنىڭ تەبىئىتىدە ئەسلى بولمىغان نەرسە تۇيۇقسىز پەيدا بولسا، ساراسىم ھاسىل قىلىدىغانلىقىنمۇ تونۇپ يېتىشىنىڭ ئۆزى ئۇزۇن جەريان ئىدى. ساۋۇر قوتۇر بۇلارغا بىپەرۋا بولۇش مېنىڭ ياشاش مىزانىم دەپ بىلىدىغانلاردىن بولغاچقا، ئانچە ئېرەن قىلىپ كەتمىدى، ئۇلارنىڭ ئايىغى ئاستىدا قۇرىغان غازاڭلار گاچ ـ گاچ ئاۋاز چىقىرىپ ئېزىلىپ، ھاياتلىقنىڭ ئاجىز تەرەپلىرىنى بىلدۇرۇپ تۇراتتى. ساۋۇر قوتۇر بىلەن لاۋتاڭنىڭ تىنىقلىرى ئاشۇ غازاڭ ئاۋازلىرىغا قوشۇلدى.

ــ نېمە بولغانلىقىنمۇ بىلەلمەي قالدىم.

ــ ئادەم بەزىدە تۇرۇپلا، شۇنداق بولۇپ قالىدۇ. چىقىرالمايۋاتقان ئىچكى ئاغرىقلىرىڭىز بارلىقىنى بىلگەنىدىم.

ــ نېمە ئاغرىقىم بولسۇن، بىر تەرسالىق چاپلىشىۋالدىغۇ، ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن.

ــ مەن سەۋەبىنى بىلدىم، ــ ساۋۇر قوتۇر غازاڭ ئۈستىدىكى قەدەملىرىنى توختاتتى، لاۋتاڭمۇ مېڭىشتىن توختىدى، ئۇلار نەنى نىشانلاپ توختىغانلىقىنمۇ بىلمەيتتى.

ــ ئاكا، مەن سىزدىن بىر ئىشنى سورىسام كۆڭلىڭىزگە كېلەرمۇ؟ــ لاۋتاڭ شۇنداق دەپلا چىرايى ئوت ئالغاندەك بولۇپ كەتتى، ساۋۇر قوتۇر كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭغا ئىسسىق قارىدى.

ــ ۋاي ئىنىم، نېمە دەيدىغانسىز، قانداق ئىش بولسا سوراڭ.

ــ ئەسلىي سورىمىسام، سىزگە ئىشەنسەم بولاتتى، يەنە شۇ ئادەم دېگەن، ــ لاۋتاڭ كىچىك بالدەك خىجىلچىلىق ئىچىدە گەپنىنى قاشلىدى.

— بۇرۇنلا سورىسىڭىز بولاتتى، — ساۋۇر قوتۇر ئۇنىڭ ئۆزىگە نېمە دەيدىغىنىنى بىلىپ بولغانتى، لاۋتاڭ «ئۇنىڭ بۇرۇنلا سورىسىڭىز بولاتتى» دېگىنىدىن يۈرىكىنىڭ رىتمىسىز سوقۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

— ئۇكام، سىز ئايشەم ھەدىگىزدىن بالىلىق بولمىغانلىقىمنى سورىماقچىمۇ، مەن بۇنىڭغا جاۋاب بەرمەيمەن، بۇنى قانداق چۈشىنىش ئۆزىگىزنىڭ ئەركىنلىكى، ھەر قانداق ئادەمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق مەخپىيەتلىكى بولىدۇ. بۇنى دېمىسەممۇ سىز ئوقۇغان، كۆپنى كۆرگەن، يېتىلگەن زىيالىيسىز، ئەمما سىزگە كاپالەت بېرەيكى، مەن سىزگە بەرگەن ئۇ دورىنىڭ چوقۇم ئۇنۇمى بولىدۇ.

— مەن بۇنىڭغا يۈزدە يۈز ئىشىنىمەن، شۇنداقتىمۇ...

— سىز ئىشەنسىگىزلا بولدى، مېنىڭ ئۆتمۈشىمنى كوچىلىماڭ، مەن راستىنى دېسەم ئۆتمۈش خاتىرەمنى كاللامدىن چىقىرىۋەتكەن، مەن ئۇلارنى ئەسلىيەلمەيمەن، ئايشەم ھەدىگىزمۇ شۇنداق.

— ئاكا، بۇ... بۇ...

— سىز بىلەن ئۇچراشقاندىن بېرى قايتا ھاياتلىققا ئېرىشكەندەك بولغانمەن، ئۇ كۈمىلاچ چوقۇم ئۇنۇم بېرىدۇ، سىزدە بىر نەرسىلا كەم بولاۋاتىدۇ شۇ.

— ئاكا، مەن بۇرۇن مۇشۇنىڭغا ئوخشاش كۈمىلاچلارنى كۆپ يەپ زىدەكەپ كەتكەچكە يېيىشكە پېتىنالمىدىم.

— بۇرۇنقى كۈمىلاچلارنى، دورىلارنى يادىگىزدىن چىقىرىۋېتىپ، جۇرئەتلىك بولۇڭ، ئۇكام.

— شىاۋچىغا بۇنى دېيىشكە زادىلا پېتىنالمىدىم.

— نېمە قىلاتتىگىز؟ ئەرلەرنىڭ ئىياللارغا تاغدەك قامىتى ئەمەس، شېرىن لەززىتى ئەڭ ئالىي بەخت ئاتا قىلىدۇ.

— شۇنداقتىمۇ دەپ قويسام بولاتتى، ئۇنىڭغا بەك غەيرىي بىلىنىپ قالىدىغاندەك تۇرىدۇ.

— ۋاي باشلىق ئىنىم، ھەرگىز ئۇنداق ئويلىماڭ، سىز ئۆزىڭىزدىكى ئەڭ چوڭ بەختنى خارلىماقچى بولۇۋاتىسىز. ئاۋۋال ئۇرۇنۇپ بېقىڭ.

— قاملاشتۇرالىشىمغا بىر پىرسەنتىمۇ ئىشەنچىم يوق.

— سىز بۇنى قانداق بىلىسىز؟

— بۇرۇن نۇرغۇن قېتىم مەغلۇپ بولغانمەن.

— ئۇ دېگەن بۇرۇن، ھازىر دېگەن ھازىر. نۇرغۇن ئادەملەردە ئاشۇنداق ئىشلار يۈز بەرگەن، ئەمما ئۇلار نۇرغۇن سەۋەبلەرنى قىلىپ باققان، ھارمىغان، تالمىغان، بەزىلىرى مۇھىت ئالماشتۇرۇپ ئاشۇ ئازابلاردىن خالاس بولغان، سىز بۇنى مۇھىتقا دۆگگىسكىرلا ئىش پۈتىدۇ.

— ئۇنداقتا...

— يەنە نېمە ئۇنداقتا - بۇنداقتا دەپ تىلىڭىزنى چاينايسىز دەيمەن، ماڭا يېقىن كېلىڭە، — ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى پىچىرلىدى، لاۋتاڭنىڭ چىرايى شەلپەردەك قىزىرىپ كېتىۋاتاتتى، چېكسىدىن تەر قۇيۇلاتتى. ساۋۇر قوتۇر پىچىرلاپ بولۇپ ئۇنىڭ كۆزىگە قارىۋىدى، لاۋتاڭ ئىزا - نومۇستىنمۇ ئادەمنىڭ ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى بىلدى.

پانارنىڭ يورۇقى ئۆيۈ ئىچىنى سۈس يورۇتتى، سىرت ئاجايىپ قاراڭغۇ، ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى يىراقتا ئاڭلىناتتى، لاۋتاڭنىڭ يۈرىكى دەم سېلىپ، دەم سىقىلاتتى، نەپەسلىرىنىڭ تېۋىشى قۇلاققا ئوچۇق ئاڭلىناتتى. شىياۋچى سول تەرىپىنى بېسىپ ئۇخلاپ قالغىلى خېلى بولدى. لاۋتاڭ قولىدىكى قارا كۇملاچنى بۇرنىغا ئەكېلىپ پۇرىدى، كۇملاچنىڭ قىرتاق پۇرىقى مېڭىسىگە چىقتى، كۆڭلى ئاينىدى، ئۇنىڭ سېزىمچانلىقى توختىماي ئېشىۋاتاتتى، كۆزىنى يۇمۇپ تىترەپ سىلكىندى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ قۇلىقىغا دېگەنلىرى قۇلىقىنىڭ ئىچىدە ھېلىھەم شۇ پېتى تۇرغانلىقىنى ھېس قىلدى. دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ «بۇگۈن نېمە دېگەن سەت كېچە» دەپ پىچىرلىدى. ئۇ كېچىنى تۈنجى كۆرۈۋاتقاندەك ئويلىدى. روھىي ھالىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن

بارلىق ئامماللارنى ئىشقا سالدى، قولىدىكى كۇمىلاچنى ئاغزىغا سېلىپ قاتتىق سۆكۈپ كەتتى، بۇغدىيىكىنى توختىماي ئۆمەلليتتى، مېڭە سەزگۈ قىلدام تومۇرلىرى ئويغىنىپ كەتكەندى، ئېغىزىدىكى كۇمىلاچنىڭ پۇرىقى زادىلا يوقىمايدىغاندەك بىلىندى، بەدەنلىرىمۇ قىزىشقا باشلىدى، تېرىلىرى ئىششىۋاتقاندەك، بىر يەرلىردىن ئېقىۋاتقان ئىسسىق بىر ئېقىن پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاماللىۋاتقاندەك بىر سېزىم پەيدا بولدى. دورا كارامىتىنى كۆرسىتىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن دېگەنىنى ئويلىدى. قولىنى ئۆزىگە بويسۇندۇرماقچى بولۇپ بارماقلىرىنى بىر - بىرىگە كىرىشتۈرۈپ قاس چىقاردى. قولىدىن چىققان قاس قۇلىقىغا ئومۇمىي خورىنىڭ تەڭكەش دۇمبىقىدەك ئاڭلاندى. ئۇ «بۇ مەنمۇ، بۇگۈن مەن چوقۇم مەن ئەمەس» دەپ پىچىرلاۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى، ئايالىغا غالجىرلىق بىلەن قاراۋاتقانلىقىنى بىلىپ نېمە دېيىشىنى بىلمەيلا قالدى. «چىراغنى ئۆچۈرەي» دېگەنىنى ئويلىدى، ئەمما ئۆچۈرەلمىدى. «مېنى ئايالىم ئوچۇق كۆرۈشى كېرەك، بولمىسا قورقىنىدىن جېنى چىقىپ كېتىدۇ» دېگەنلەرنىمۇ ئويلىدى. ئۇنىڭ بۇ ئويلىرى ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر چۈشتەك تۇيۇلدى. ئايالى تەرەپكە قارىغانچە يەنە تۇردى. «بۇ ئىشنى ئۇنىڭغا نېمىشقا دېمىگەندىمەن، ئالمادىس ئىش تەتۈرىگە تارتىپ سالسا، ئۇ چاغدا...» ئۇنىڭ كاللىسى يەنە گادىرماچ بولۇپ قانداق قىلىشنى بىلمەيتتى، تومۇرلىرى چىڭقىلىشقا، تومۇرىدىكى قانلىرى شاۋقۇنلاپ ئېقىشقا باشلىدى، ئاشۇ قانلارنىڭ دەريادەك شاۋقۇنلۇق بولىدىغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەندى، ئۇنىڭ جىنسىي ھەۋىسى ئەڭ يۇقىرى چەككە يەتكەندى، ئۇ سۇپىدا ياتقان ئايالىنىڭ يېنىغا تاشلاندى، ئۆزىدىكى مۇنداق قارامىلىقنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى ئەمدى ئويلاشقا ئۇلگۈرەلمىدى... ساۋۇر قوتۇر دەپ بەرگەن بويىچە ئىش قىلدى، شىاۋچى ئۆزىمۇ بىلەلمىگەن ھالدا ئىگراپ كەتتى... ئۇلارنىڭ ئىتتىك نەپەسلىرى بوشىدى.

— بۇ سىزما؟ — شياۋچى ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ ئۇستىبشىدىكى تەرلەرنى لۆڭگە بىلەن سۈرتكەچ سۆز باشلىدى، لاۋتاڭنىڭ تىنىقلىرى تېخى جايىغا چۈشمىگەچكە ئېغىزىدىن گەپ چىقىرالماي قالدى.

— جېنىم، بۇگۈنكى ئەر سىزمۇ؟

— ھە... ئە...

— كۆزۈمگە قارىگە.

— مانا! — شياۋچىنىڭ شادلىقى ئىچىگە پاتمايۋاتاتتى.

— مەن تېخى چۈشۈممىكىن دەپ ئويلاۋاتىمەن.

— ياق، بۇ چۈش ئەمەس!

— شۇنداق، بۇ مەڭگۈ چۈش ئەمەس، — ئۇلار تاڭ ئاتقۇچە ئاشۇ تەرىقىدە سۆزلەشتى... ئۆزىدىكى بۇرۇنقى روھىي ھالەتلىرىنىڭ سەۋەبىنى لاۋتاڭ ئايالىغا قىسقا قىلىپ چۈشەندۈرۈپمۇ قويدى.

※ ※ ※

كۈنلەر ئۆتۈپ تۇردى، دەرەخلەر يالىڭاچلىنىپ بولدى، قالپاق يېزىسىدىكىلەر قىشلىقىنىڭ غېمىنى قىلىش بىلەن بولۇپ كەتتى، لاۋتاڭمۇ دېھقانلارنىڭ قىشنى خاتىرجەم ئۆتكۈزۈشى ئۈچۈن ئوتۇن - كۆمۈرلەرنى ئۆزى قول تىقىپ ھەل قىلىش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتى. قالپاق يېزىسىنىڭ جۇغراپىيەلىك جايلىشىشى تاغلىق، يايلاقلار بىلەن توتۇشۇپ كەتكەچكە، قىش پەسلى بىر قەدەر ئۇزۇن ھەم سوغۇق بولاتتى. لاۋتاڭ بۇ يېزىغا كەلگەندىن بېرى، دېھقانلارنىڭ قىشتىن خاتىرجەم چىقىۋېلىشى ئۈچۈن ناھايىتى ئۇنۇملۇك خىزمەتلەرنى قىلدى. ناھىيەگە دوكلات يېزىپ ھەر يىلى نۇرغۇن كۆمۈر ھەل قىلىپ ئۇزى نۇقتىدا تۇرۇپ نامراتلارغا، تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇللارغا كۆمۈر تارقىتىپ بېرىپ، دېھقانلارنى قەۋەتلا خۇش قىلىپ كەلدى، ھۆكۈمەتنىڭ شەپقىتىنى ئائىلىمۇ ئائىلىگە

يەتكۇزدى. ساۋۇر قوتۇر يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئات ھارۋىسى بىلەن ئاشۇ تەقسىم قىلىنغان كۆمۈرلەرنى ھەر بىر دېھقانىنىڭ ئىشىك ئالدىغىچە يەتكۇزۈپ بېرىشكە مەسئۇل بولاتتى. ئۇلار بۇ يىل قىش كىرىشتىن بىر ئاي بۇرۇن بۇ ئىشلارنى قىلىپ بولۇپ ئارامغا چۈشتى.

يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىدا يەنە كەچ بولدى، ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنىڭ ئۆيىدە چاي ئىچكەچ قىلغان خىزمەتلىرىنىڭ ئۈتۈقلۇق بولغانلىقىنى دېيىشىپ ئولتۇراتتى.

ــ ئاكا، ــ لاۋتاڭنىڭ ئېسىگە مۇھىم بىر ئىش كەلدى، ــ قادىر بۇ يىل نەچچە ياشقا كىردى؟ ــ دەپ ساۋۇر قوتۇردىن سورىدى.

ــ يىگىت بولدى، قۇرامغا يەتتى.

ــ ئۇنداق بولسا، ئۇنى كۆمۈر كانىغا ئىشچىلىققا بېرەيلى، ئوقۇغان بولسا كادىرچاق قىلمۇالاتتىم، ئوقۇمىغاندىكىن ئىشچى بولسا قانداق؟ ــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆڭلى بۆلەكچىلا يورۇپ كەتتى.

ــ مەن بۇگۈن ئىشچى قوبۇل قىلىش ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، «تۆمۈر تاۋاق»قا ئېرىشىۋالسا كۇنلىرى خاتىرجەم ئۆتىدۇ، يەنە كېلىپ كۆمۈر كان ئىشچىلىرىنىڭ مائاشىمۇ يۇقىرى، تېخى يېزىمىزغا «نەپ»مۇ تېگىپ قالامدۇ تېخى، مۇقىم خىزمەت. بېشىمدىكى ئەڭ چوڭ قېتىنچىلىقتىن خاتىرجەم بولدۇم، ئىنىم.

ــ مەنمۇ ئۇنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويغان.

ــ ئىنىم، سىزگە نېمە دەپ رەھمەت ئېيتىشىمنى بىلمەيلا قېلىۋاتىمەن، مەن ئۇنى ئوقۇتالمايلا ئىچىمدە بىر ئوت قالغان ــ ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ كۆزلىرىدىن ياش تۆكتى.

ــ ئۇنداق قىلماڭ، يېشىڭىزنى سۇرتىۋېتىڭ، ــ لاۋتاڭ ئۇنىڭغا لۆگگە تەڭلىدى، ساۋۇر قوتۇر بېشىنى كۆتۈرمەي چاپىنىنىڭ يېڭى بىلەن كۆزىنى سۇرتتى. لاۋتاڭ قولىدىكى لۆگگىنى ئالغان جايىغا ئېسىپ قويدى.

قادىر بىر ھەپتە ئىچىدە بارلىق رەسمىيەتلەرنى ئۇتەپ «قالپاق» يېزىسىدىن 60 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى كانىغا رەسمىي ئىشچى بولۇپ

ماڭدى، ساۋۇر قوتۇر ئۇنى يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئات ھارۋىسى بىلەن ئۆزى ئاپىرىپ قويدى.

ئايشەمخان قادىر كەتكەندىن كېيىن يالغۇزسىراپ قالدى، كەچ كىرسىلا ئۆيئىچىدە يالغۇز، جىنىدەك قالاتتى. قادىرغا ئۆگىنىپ قالغان ئىدى، يالغۇزچىلىقنىڭ تولىمۇ مۇشەققەتلىكىنى ھېس قىلدى، ئۆزىنىڭ «پەرزەنتلىك» بولالمىغانلىقىدىن ئازابلاندى، ساۋۇر قوتۇر كېچە - كۈندۈز يېنىڭ ئىشلىرى ئۈچۈن پايپىتەك بولۇپ يۈرەتتى. ئايشەمخان ئۇنىڭ قانداق ۋاقىتتا كىرىپ ئۇخلىغانلىقىنى زادىلا بىلمەيتتى. قادىر كەتكەندىن كېيىن تالا - تۈزگە كۆپ چىقىدىغان بولۇپ قالدى، ساۋۇر قوتۇر خوتۇنىنىڭ تالا - تۈزگە چىقىشىنى ئانچە خالاپ كەتمەيتتى.

— سەن تالاغا تولا قاتارايدىغان بولۇالدىڭغۇ؟

— ئۆيدە يالغۇز،جىنىدەك ئولتۇرۇۋۇەرسەم غەم بېسۇالىدىكەن، شۇڭا ئانچە-مۇنچە تالا-تۈزگە چىقىپ غەمدىن قۇتۇلاي، دېدىم شۇ.

— تولا تالاغا چىقىپ يۈرمە.

— ۋاي، خاتىرجەم بولۇڭ، مەن باشقىلار بىلەن پاراڭلىشىپ كەتمەيمەن.

— مەن سېنىڭ ئۆتمۈشىنى ئويلاپ قېلىشىڭدىن ئەنسىرەيمەن، بىز مۇشۇ يېزىغا كەلگەندىن بۇيان جېنىمىز ئارام تاپتى، مۇشۇ ئارام خۇدا كۆزلىرىمىز يەنە ۋەيران بولمىسۇن دەيمەن، ئۇقتۇڭمۇ! — ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ ئولتۇرغان ئورنىدىن قوپۇپ كەتتى.

— مېنىڭ ئېسىم جايىدا، ئۇنى دەپ يۈرمىسىڭىزمۇ بولىدۇ.

— ھەي ساراڭ، مەن دېگەندەك قىلساڭلا بولدى.

— ۋاي بولىدۇ... — ئايشەمخاننىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى.

— قادىر يوغىناپ قالدى، بىزنىڭ يېشىمىزمۇ بىر يەرگە باردى، ئۇمۇ ئۆزىگە بىر يول تاللىغىنى تۈزۈك، نەچچە يىلدىن بېرى سەن ئۇنىڭغا راستىنلا كۆنۈپ قالغان، بۇنى مەن بىلىمەن، ساڭا ئېغىر كەلدى، كۆنۈپ قالسەن، — ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ تالاغا چىقىپ كەتتى.

ئايشەمخان مىشىلداپ ئۆيئىچىدە يالغۇز قالدى.

※ ※ ※

لاۋتاڭنىڭ ئۆيى.

شياۋچى تاماق يەۋېتىپ كۆڭلى ئېلىشتى، قولىدىكى قاچىنى قويۇپ تالاغا يۈگۈردى، لاۋتاڭمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ چىقتى، ئۇ قاتتىق قۇرۇق ھۆ قىلدى.

— خوتۇن، سىزگە نېمە بولدى؟

— ھېچنېمە بولمىدى.

— ئۇنداقتا، نېمىگە ھۆ قىلىسىز؟ .

شياۋچى قۇرۇق ھۆدىن توختىدى.

— ئۆزۈمنۇ بىلمەيمەن، بىر ئايدەك بولۇپ قالدى، تاماق يېسەملا ھۆ تۇتىدۇ.

— يېزىلىق شىپاخانىغا كۆرۈنۈپ باقتىڭىزمۇ؟

— بىر يېرىم ئاغرىمىسا مېنىڭ.

— شۇنداقتىمۇ كۆرۈنۈپ بېقىشىڭىز كېرەك ـ دە، سالامەتلىك مۇھىم.

— ۋاي ماقۇل، ئەتىلا كۆرۈنەي، بولدىمۇ؟ — شياۋچى ئېرىگە ئەركىلەپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى، لاۋتاڭنىڭ ئۇيقۇسى قاچتى، ئۇيان ئۆرۈلۈپ ـ بۇيان ئۆرۈلۈپ زادىلا ياتالمىدى.

— سىزگە يەنە نېمە بولدى؟

— ئۇيقۇم قېچىپ كەتتى. — لاۋتاڭ شۇنداق دەپ شياۋچىنى قۇچاقلىدى، شياۋچىمۇ ئېرىنىڭ باغرىغا مەھكەم چاپلاشتى. لاۋتاڭ تەرلەپ ئۇخلىدى، شياۋچىنىڭ ئۇيقۇسى قاچتى، ئۇ ئېرىگە قاراپ شېرىن خىيال قىلدى، كۆڭلىدە ھەر تەرەپلىمە ئويلىدى. بۇرۇن ئۇ بۇنداق ئويلىمايتتى، نەچچە ئايدىن بېرى ئېرىنىڭ ئۆزىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتى، «ئەر دېگەن سېسىق تەرلىسىمۇ، ئاياللار ئۇچۇن ئەڭ چوڭ لەززەت ئىكەن» دېدى.

※ ※ ※

ساۋۇر قوتۇر قادىرنىڭ ئىشچى بولۇپ ئۆيدىن كەتكەنلىكىدىن ھەم خۇشال بولدى، ھەم سەل ئازابلاندى. ئۇ بوز يورغىنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن ھەمسۆھبەت بولدى.

— ھەي ئەگىگۈشتەر، سەن مېنى چۈشىنەمسەن؟ — دەپ بوز يورغىنىڭ تۇمشۇقىنى سىلىدى، بوز يورغا كىشنەپ ئۇنى چۈشىنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

— قادىر مېنىڭ نېمەم؟ — ئۇ بوز يورغىغا چۈشىنىكسىز سوئال قويدى. بوز يورغا چىرايلىق قۇلقىنى شىپاڭشتىپ بىلمەيدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

— ئۇ مېنىڭ جىيەنىمۇ؟ — ساۋۇر قوتۇرنىڭ قەلبى ئاچچىق ئازابقا تولدى، ئۇنتۇپ كەتكەن ئۆتمۈش كۆزنىگە قاپلاشتى، بوز يورغا كۆزنى ئۇنىڭغا مۆلدۈرلىتىپ جىم بولدى.

ساۋۇر قوتۇر بىلەن ئاكىسى ئاتا - ئانىسىدىن كىچىك يېتىم قالغانىدى، ئۇنىڭ ئاكىسى ئۇستىخانلىق، تەمبەل بولغىنى بىلەن بوشاڭ، لايغەزىلراق ئىدى، ئۇ ئاتا - ئانىسىنى بىلگەن، كۆرگەن ھەم ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىلىق مېھرىگە قانغان، ساۋۇر قوتۇر بولسا ئۇنداق ئەمەس، ئۇ ئەمدىلا ئايىغى چىقىپ، «دادا، ئانا» دەپ تىلى تەمتىم چىققاندا ئۇلاردىن ئايرىلغانىدى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى ئۇنى ھەم دادا، ھەم ئانا بولۇپ چوڭ قىلغانىدى. ساۋۇر قوتۇر ئەقلىگە كەلگەندە دادىسى بىلەن ئانىسىنىڭ ئاللىبۇرۇن بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالاشقانلىقىنى بىلگەچكە ئىچ مىجەز، خاپىغان، ھە دېسە قاپىقىنى تۇرۇۋالا يۇرۇيدىغان، باشقىلارغا كۆپ ئارىلىشىپ كەتمەيدىغان خاسلىقىنى يېتىلدۈردى، ئايلار- يىللار بىر - بىرىنىڭ كەينىدىن قوغلىشىپ ئۆتۈۋەردى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى ئېتىز - ئېرىقىنىڭ ئىشى بىلەن بولۇپ، ئۆزىنىڭ ياشلىق دەۋرىنىمۇ ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئۇلار ياشىغان بۇ يەر

قۇياش چىقىدىغان تەرەپكە توغرا كېلەتتى. بۇ يەرلىكلەر كۈندىن-كۈنگە نامراتلىشىپ گالۋاڭ، جان باقتى، ئىنكاسى تۆۋەن ئادەملەر دۆۋىسىگە ئايلانغانىدى، ئۇلارنىڭ يۇرتىنى گىياھ ئۇنمەيدىغان قىلىۋەتمەكچى بولغاندەك تەبىئىي ئاپەتلەر يىلدىن-يىلغا ئېغىرلىشىپ كەتتى. ساۋۇر قوتۇر ھەدىسە تاغ، چۆللۈكلەرگە كىرىپ كېتىپ بىر نەچچە كۈن يوقاپ كېتەتتى. مەكتەپتىمۇ كۆپ ئوقۇمىدى، ساۋاتى چىقا - چىقماي مەكتەپكە بارغىلى ئۇنىمىدى، ئاكىسى ھە دىسە ئۇنىڭ رايىغا بارغاچقا زورلىمىدى، ئۇنىڭ رەڭگى ئاشۇنداق قارا چاڭ باسقان قورۇقلار بىلەن تولدى. ئۇنىڭ ئەپتىدىن باشقىلارمۇ ئەيمىنەتتى. ئادەملەر نامراتچىلىقنىڭ دەردىدىن بىلى ئوشتۇلۇپ كەتكەچكە، گۈزەللىك توغرىسىدا ئۇلارنىڭ قەلبىدە قانداقمۇ ساۋات شەكىللەنسۇن. ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئوخشاشلا «ئادەم» ئىدى، يۇقىرى-تۆۋەن پەرق مەۋجۇت ئەمەس، قورسىقىنى بېقىپ جان ساقلاشنىڭ ئۆزى ئەڭ چوڭ ئامەت ھېسابلىناتتى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى تىنىم تاپماي ئىشلەپ ئىككى جانىنى ساقلاپ كەلدى، ئۇنىڭدىن باشقا بىر نەچچە تۇياق چارۋىسىمۇ، كاتتا ئېشىنچە ئاشلىقىمۇ بار ئىدى.

ـــ ئاكا، سەن توي قىلمامسەن؟ ـــ ساۋۇر قوتۇر كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاكىسىغا شۇنداق دەپ ئېغىز ئاچتى، ئاكىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ تۇرۇپلا قالدى.

ـــ ئۆيلەنسەڭ بولاتتى.

ـــ تېخى ئويلاشمىدىم، سېنى چوڭ قىلىپ قاتارغا قوشقاندىن كېيىن بىر گەپ بولار ، ـــ ئاكىسى خىيلى چاغدىن كېيىن ئاشۇنداق جاۋاب بەردى.

ـــ مەن چوڭ بولدۇم، يەنە نېمىنى ساقلايسەن، ئەقلىمگە كەلسەم بۇ ئۆيدە سەنلا بار، ـــ ئاكىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ يەنە گاڭگىراپ قالدى، ـــ بولدى، سەن ئۆيلەن، مەن ئايالار ئەتكەن تاماقنى يەپ باقمىدىم.

ئاكسىنىڭ بۇ گەپتىن كۆڭلى بۇزۇلدى، ئالەمدىن ئۆتكەن ئاتا-ئانىسى كۆز ئالدىغا كېلىپ كۆزى نەمدىلىپ، بۇرنى قىچىشتى، ئىنسىنىڭ بۇ گېپىنىڭ ئاساسى بارلىقىنى ھېس قىلدى.

— بىزنىڭ ھېچنېمىمىز يوق، نامرات تۇرساق ئىنىم... — ئاكىسى شۇنداق دەپ گەردىنىنى قاشلىدى.

— ھېچنېمىسى يوق ئادەم ، نامرات ئادەم ئۆيلەنمەيدۇ دېگەن گەپ يوقتۇ؟

— مەن ئىككىمىزنىڭ جېنىنى ئاران بېقىۋاتىمەن، يەنە بىر جان قوشۇلسا تۆگىشىپ كېتەرمىزمىكىن دەيمەن.

— ئۇنداق بولمايدۇ، سەن ئۆيلەنسەڭ يەنىلا ئىككى جان بېقىلىدۇ. ئاكىسى ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى يەنە ئاڭقىرالمىدى.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ، ئىنىم؟

— شۇنداق دېگىنىم، سەن پەقەت ئىككى جانىنلا باقىسەن.

— ۋاي ....ئوچۇق دېگىنە.

— مەن شۇنداق ئوچۇق دەۋاتىمەنغۇ، سەن ئۆيلەنسەڭ مەن بۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتىمەن، — ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەي قالدى.

— نېمە دېدىڭ؟!

— سەن ئۆيلەنسەڭ مەن بۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتىمەن.

— سېنى جىن تاسقاپ قويمىغاندۇ، جېنىم ئىنىم! — ئاكىسىنىڭ ئاۋازى جۇدۇنلۇق چىقىپ كەتتى،— سەن دېگەن مېنىڭ بۇ دۇنيالىقتىكى بىردىنبىر قېرىندىشىم، جىگىرىمسەن، سەن نەگە چىقىپ كېتىسەن، مېنى قورقىتىدىغان بۇنداق بولمىغۇر گەپلەرنى نەدىن تاپتىڭ؟

ساۋۇر قوتۇر ھېچ ئىش يۈز بولمىغاندەك پەرۋاسىز تۇردى.

— بۇ مېنىڭ يۈرەك سۆزۈم!

ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى ئەمدى ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى. ئۇنىڭ كاچىتىغا پاسسىدە بىر تەستەك سالدى. ساۋۇر قوتۇر بىر تەستەكنى يەپمۇ مىت قىلىپ قويمىدى.

ـــ سەن يەنە مۇشۇنداق گەپ قىلساڭ... ـــ ئۇنىڭ ئاكىسى ساۋۇر قوتۇرنىڭ كاچىتىغا يەنە بىر تەستەك سالماقچى بولۇپ تۇرۇپ قالدى، ئىنىسىغا قاراپ ئىچى سيرىلىپ كەتتى، ساۋۇر قوتۇر ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپلا ئۆيدىن تالاغا شامالدەك يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى، ئاكىسى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپلا قالدى، قولى تېخى كۆتۈرۈكلۈك تۇراتتى، قولىنى چۈشۈرۈپ ئۆزىنىڭ تەستىكىگە بىر نەچچىنى ئۇرۇپ كەتتى. ساۋۇر قوتۇر غايىب بولغانىدى، ئاكىسى تالاغا چىقىپ ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلمەيلا قالدى، كۆز يەتكۈزسىز ئۇزۇن يولدا ئۇنىڭ قانداق غايىب بولغانلىقىغا ئاكىسىنىڭ ئەقلى يەتمىدى، ئىنىسىنىڭ بۇنداق ئىتتىك يۈگۈرەلەيدىغانلىقىغا ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمىدى. ئۇ كۈن غەربكە پاتقۇچە ھەممە يەرنى ئىزدەپمۇ ئۇنى تاپالماي ئۆيىگە قايتتى، ئۆيگە كىرىپ بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلىرىغچە «ساۋۇر، ئىنىم سەن نەدە؟» دەپ ئىزدىدى. يوق چىقتى. ئۇ تاڭ ئاتقۇچە كۆزىنى يۇمۇپ باقمىدى، ئۇ نەگىمۇ كەتكەندۇ دەپ ئويلىدى، ئىشىك تۆۋىدە تاڭغا يېقىن مۈگدەپ ئۇخلاپ قالدى.

ساۋۇر قوتۇر ئاشۇ چىقىپ كەتكىنىچە ئون نەچچە كۈندىن كېيىن پەيدا بولدى، ئاكىسى ئۇنى كۆرۈپ ئۆزىنى تۇتالماي ساۋۇر قوتۇرنى قۇچاقلاپ، چاڭ باسقان قورۇق يۈزلىرىگە سۆيۈپ كەتتى.

ـــ نەگە باردىڭ؟ بولدى، بولدى، ئىنىم قايتىپ كەلگىنىڭ ناھايىتى ياخشى بولدى، ئەنسىرەپ جېنىم چىقىپ كېتەي دەپ قالغان.

ـــ مەن چوڭ بولدۇم، ئەمدى مەندىن ئەنسىرىمىسەڭمۇ بولىدۇ.

ـــ راست، سەن چوڭ بوپسەن، بولدى مەن ھېچنېمە دېمىدىم، ـــ ئاكىسىنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياش مەڭزىنى ھۆل قىلدى.

ـــ ئۇنداق بولسا ئۆيلەن!

ـــ ئۆيلىنەي، ئۆيلىنەي، سەن ئۆيدىن چىقىپ كەتمەيدىغان ئىش بولسا، مەن ھەممىنى قىلاي، جېنىم قېرىندىشىم، ـــ ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىنى تەسلىم قىلدى، ئۆيلىنىش توغرىسىدا ئاكىسى ئۇنىڭدىن مەسلىھەت

ئالدى، ـــ ئىنىم ، مەن كىمنى ئالسام بولار؟

ـــ ئۆيلىنىدىغان بولساڭ بۇ ئاسان.

ـــ قانداق ئاسان؟ مۇشۇ ئۆمرۈمدە ئايال زاتى بىلەن پاراڭلىشىپ باقماپتىكەنمەن، بېشىم بەك قاتتى، سەن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندە مەن ئۆيلىنىشنى ئويلىدىم، ئەمما كىمگە ئۆيلىنىشنى بىلمىدىم، بىزنىڭ بىرەر تۇغقىنىمىز بولسا بۇ ئاسان بولاتتى، قانداق قىلىشنى بىلمەيلا قالدىم.

ـــ مەن بارغۇ، سەن ئۆيلەنسەڭ ئۆزۈم تاپىمەن.

ـــ سەنما؟ ـــ ئاكىسى ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆزىگە ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى.

ـــ ھە، مەن، ـــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ چىرايى بىر قىسىم بولۇپ ئۆزگىرىۋىدى، ئاكىسى ئۇنىڭ كۆزىگە يەنە بۇنداق قاراۋېرىشتىن يالتايدى، ئۇنىڭ رايىغا بارمىسام يەنە ئۆيدىن چىقىپ كەتمىسۇن دەپ ئويلىدى، ـــ بولىدۇ، بولىدۇ، سەن تاپ.

ـــ بولىدۇ، شۇنداق پۈتۈشتۇق، ھە.

ئۇلار ئەلياتقۇغچە پاراڭلاشتى، ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىنىڭ خورىكى ئاڭلانغاندا ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقتى، ئاسمانغا قاردى، ئاسماندىكى يۇلتۇزلار غۇژمەك ـ غۇژمەك بولۇپ كېچە قوينىنى ئۆزگىچە ھۆسن بىلەن بېزەپ تۇراتتى. ئۇ بۇلۇت ئارىلىرىغا مۆكۈۋالغان ئاينىڭ جامالىنى ئوچۇق كۆرەلمەي ئۇنىڭ كەينىدىن تاپ باستۇرۇپ ماڭدى، ئايمۇ ئۇنىڭ بىلەن قېرىشقاندەك بۇلۇتلار ئارىسىدىن چىقمايتتى، ئۇنىڭ جاھىللىقى تۇتتى، شامالدەك يۈگۈرۈپ تاغنىڭ قىل ئۇچىغا چىقتى، ئاي بۇگۈن بۇلۇت ئىچىگە ئورالغانىدى.

ـــ بۇ كاساپەت بۇلۇت بىلەن ئەسلىي بىر ئىكەن، ـــ دەپ پىچىرلىدى، تاڭغا يېقىن تاغدىن چۈشۈپ ئۆيگە يەنە يۈگۈرۈپ قايتىپ كەلدى.

ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىغا توي تەييارلىقىنى قىلىۋېرىشنى ئېيتىپ ئۆزى مەھەللە ئارىلاشقا چىقىپ كەتتى، ئاكىسى ئۇنىڭ كەينىدىن ھەيرانلىق ئىلكىدە قاراپ قالدى، «ئىنىمغا جىن تېگىپ قويدىمۇ نېمە، ۋاي مۇشۇ

ئاغزىمنى-زە» دەپ ئۆزىنىڭ ئاغزىنى ئۇرۇپ قانىتىۋەتتى.

ساۋۇر قوتۇر قوشنا يېزىلارغا بېرىپ ئىزدىدى، دەريا بويلىرىغا بېرىپ ئىزدىدى، ئورمانلىقلارغا، ياياقلارغا بېرىپ ئىزدىدى، ئۇنىڭ كۆزىگە ئايال زاتى كۆرۈنمىدى. «قىزلارنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ كەتمىگەندۇ» دەپ ئىچىدە غودۇرىدى. ئۇ ئاشۇ خىياللار بىلەن ئۆزىنىڭ يېزىسىغا كەلدى، ئۇنىڭ قۇلىقىغا بوش ئاۋازدا ناخشا ئاڭلاندى، بۇ ناخشىنى بىر قىز بالا توۋلاۋاتاتتى، ئۇ بۇ ناخشىنى ئاڭلاپ مېڭىشتىن توختىدى، ناخشا چىققان تەرەپنى قۇلىقى بىلەن ئىزدەپ ئاخىر ناخشا چىققان ھويلىنى ئىزدەپ تاپتى، «ئىش پۈتتى» دەپلا شامالدەك يۈگۈرۈپ ھويلا تېمىنىڭ ئۈستىگە چىقتى، چاپقاق مۇشۇكتەك تام ئۈستىدە قىزغا كۆزىنى پارىلدىتىپ قارىدى، قىز ئۇنىڭ قاراشلىرىنى كۆرمىدى. قىزنىڭ دىمىقىدا ئېيتقان ناخشىسىنى ئۇنىڭ ئاڭلىۋالغانلىقىمۇ شۇنداق بىر سىر ئىدى. قىز ھويلا - ئارامىلارنى پاكىز سۈپۈرۈپ بولۇپ بىلىنى رۇسلىدى، چېكىسىدىكى تەرلەرنى سۈرتتى، ساۋۇر قوتۇر قىزنىڭ كەينىنىلا كۆرەلىدى، قىز قولىدىكى سۈپۈرگىنى قويۇپ تۆت ئەتراپىغا قارىدى، ئۇنىڭ كۆڭلى بىر نەرسىنى تۇيغاندەك بولۇپ، تامدىكى ساۋۇر قوتۇرغا كۆزى چۈشتى-دە، قورقۇپ كەتتى.

— ۋايجان! — دەپ توۋلاپ ئولتۇرۇۋالدى.

— توۋلىماڭ.

— ۋاي سىز ئادەممۇ؟

— مەن ساۋۇر، — قىزنىڭ ھەممە يېرى بوشاپ كەتتى، قورقۇنچتىن ئېغىزغا چىقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدى، يۈزىمۇ ئوت ئېلىپ كەتتى.

— ۋاي نېمىشقا تامغا چىقىۋالدىڭىز؟

— ناخشىڭىزنى ئاڭلاپ، — ساۋۇر قوتۇر ھېچ ئىش بولمىغاندەك تام ئۈستىدە تۇرۇۋەردى.

— تامدىن چۈشۈپ كېتىڭ، ۋاي خۇدايىم نېمە دېگەندىمەن، — قىزنىڭ روھىي ھالىتى ئېسىگە كېلىشكە باشلىدى، ئولتۇرغان ئورنىدىن

بېلى چىم بولۇپ كەتكەندەك تەسته تۇردى.

ــ مېنىڭ سىزگە گېپىم بار ئىدى، سىرتقا چىقسىڭىز قانداق؟

ــ ۋاي، بولدى تامدىن چۈشۈپ كېتىڭ! باشقىلار كۆرۈپ قالسا نېمه دەپ ئويلاپ قالىدۇ؟

ــ نېمه دەپ ئويلاپ كېتەر، هەممه ئادەم جان هەلەكچىلىكىده ئېتىز-قىرلاردا تۇرسا .

ــ تامدىن چاپسان چۈشۈپ كېتىڭ دەيمەن!

ــ تالاغا چىقسىڭىز چۈشۈپ كېتىمەن! ــ ساۋۇر قوتۇر قېلىنلىق قىلىپ بەزلىشۋالدى. ئۇنىڭغا ھېچقانداق گەپ تەسىر قىلمايتتى، قىز نېمه دەپ يالۋۇرۇشنى بىلمىدى.

ــ نېمه گېپىڭىز بار ئىدى؟ چۈشۈپ كېتىڭ دەيمەن!

ــ تالاغا چىقمىسىڭىز نېمه گېپىم بارلىقىنى قانداق بىلىسىز، ماقۇل دېسىڭىز چۈشۈپ كېتىمەن، بولمىسا.

ــ ماقۇل چىقاي، دەرھال چۈشۈپ كېتىڭ، ــ قىز ئائىلاج ئۇنىڭغا ماقۇل بولدى، ساۋۇر قوتۇر تامدىن مولۇندەك بىر تاقلاپلا چۈشۈپ كەتتى. بۇ قىزمۇ ئاتا - ئانىسىدىن بېتىم قېلىپ تاغىسىنىڭ ئۆيىده چوڭ بولغانىدى، ساۋۇر قوتۇر ئۇنى كۆرۈپلا كۆڭلىده «ئىش پۈتتى» دەپ ئويلىغانىدى. قىز ئىشكنى ئېچىپ ھۈركۈپ كەتكەن كىيىك بالىسىدەك هودۇقۇپ تالاغا چىقتى.

ــ ئاۋۇ تامنىڭ ئارقىسىغا بېرىڭ، ــ دەپ ساۋۇر قوتۇر شەرەت بىلەن كونا تامنىڭ ئۇ تەرىپىنى كۆرسەتتى، قىز ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

ــ زادى ماڭا دەيدىغان نېمه گېپىڭىز بار، چاپسان دەڭ.

ــ تامنىڭ ئۇ تەرىپىگه ئۆتسىڭىز دەيمەن.

ــ ئۆيده ئادەم يوق ،چاپسان بولىڭە، تاغىلار كېلىپ قالسا نېمه دەپ چۈشىنىپ قالىدۇ؟

ــ ئاشۇ يەردە دەيمەن! ــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ تەلەپپۇزى كەسكىن ئىدى.

— توۋا، كىچىككىنە تۇرۇپ نېمە دەيدىغانسىز.
— چوڭ ئادەمنىڭ گېپىنى دەيمەن.
— ماۋۇ قارا قۇمچاقنى، — قىز ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ ئىشكنى ئىلگىچى بىلەن ئىلىپ قويۇپ كونا تامنىڭ ئارقىسىغا باردى.
— چاپسان دەڭە.
— ئالدىرىماي تۇرمامسىز.
— بايانسن ئالدىراتتىڭىزغۇ، چاپسان دەڭە!
ساۋۇر قوتۇر قىزنىڭ كۆزىگە قاراپ كۈلدى.
— كۈلىسىزغۇ؟!
— ماڭا خاناچا بولۇڭ! — ئۇ قىز ساۋۇر قوتۇرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ هەممە ئەزايى قىزىرىپ كەتتى.
— نېمە؟
— ئاكامغا تېگىڭ!
— ئېلىشىپ قالمىغانسىز؟
— ياق، مانا بېجىرىم تۇرمامدىم، — قىز ئۇنىڭغا ئوشۇق گەپ قىلىشنى خالىمىدىمۇ ياكى ئۇنى چاقچاق قىلىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قالدىمۇ، بىر پەس تۇرۇپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، ئۇ شامالدەكلا ئالدىغا ئۆتۈۋېلىپ قىزنىڭ يولىنى تورىۋالدى.
— ئاكامغا خوتۇن بولۇڭ!
قىزنىڭ نومۇسى مىڭ گەز ئۆرلىدى.
— بۇياققا ئۆتۈڭ! — قىز ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ بىر چەتكە ئىتتىرمەكچى بولۇۋىدى، ئۇنى مىدىرلىتالمىدى، ماۋۇ قاراماتاقنىڭ جېنى تۇرۇكقۇ دەپ ئويلىدى.
— ماڭا ماقۇل بولۇڭ!
— نېمىگە ماقۇل بولىمەن؟ — قىز خاپا بولۇش ياكى كۈلۈشنى بىلمەي ئىككىلىنىپ قالدى.
— ئاكامغا خوتۇن بولۇشقا ماقۇل بولۇڭ، — ساۋۇر قوتۇر مويىدا

يوق هالدا سۆزلەيتتى، گەپلىرى قەتئىي ئىدى.

— بۇ شۇنداق ماقۇل دېسەملا پۈتىدىغان ئىشما؟ بۇ دېگەن چوڭلارنىڭ ئىشى، كىچىك بولغاندىكىن بۇنداق يوقلاڭ گەپلەرنى قىلىپ يۈرمەڭ، يەنە مۇشۇنداق بىزەكلىك قىلسىڭىز خاپا بولىمەن جۇمۇ.

— مېنىڭ شەرتىمگە ماقۇل دېمىسىڭىز سىزنى كەتكۈزمەيمەن!

— تىللايمەن!

— تىللىسىڭىزمۇ كەتكۈزمەيمەن!

— ماۋۇنىڭ مۇتەھەملىكىنى مۇشتەك تۇرۇپ!

— مەن مۇشتەك ئەمەس! — ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئۆكتەملىكى قىزنىڭ جۇدۇنىنى ئۆرلىتىش ئۈياقتا تۇرسۇن، كۈلكۈسىنى كەلتۈردى.

— جېنىم ئۆكام، مېنى كەتكىلى قويۇڭ!

— مېنى ئۆكا قىلمىغۇچە كەتكۈزمەيمەن، سىز تاغلىرىڭىزغا يۈك، ئاكامغا خوتۇن بولسىڭىز ئۇلارنى چوڭ بىر غەمدىن خالاس قىلىسىز، — قىز ئۇنىڭ ئېغىزىدىن چىقىۋاتقان بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى. كېتىشكە ئالدىرىمىدى، ئالدىدا تۇرغان بۇ بالىنىڭ مۇنداق دېيىلىشىگە ئەقلى يەتمەيلا قالدى.

— ماقۇل بولدىڭىزمۇ؟ — ساۋۇر قوتۇر بىر دەملىك جىمجىتلىقنى بۇزدى، قىز ئاشۇ ھەيرانلىق ئىچىدە قانچىلىك تۇرغانلىقىنى ئەسلىيەلمىدى.

— ماقۇل بولدىڭىزمۇ؟ — ساۋۇر قوتۇر ھەيرانلىق ئىچىدە تۇرغان قىزنىڭ يېڭىنى تارتىشتۇردى، قىز ئۇنىڭ تارتىشتۇرۇشىدىن ئېغىر ئۇيقۇدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەندەك بولدى. ساۋۇر قوتۇرغا قاراپ نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلمەي لېۋىنى چىشلىدى، ساۋۇر قوتۇر ئۇنىڭ چوڭقۇر ئوي ئىچىدە لېۋىنى چىشلىگەن ھالىتىگە قاراپ يۈرىكى پىژغىدە قىلدى، «ئەگەر مەن ئاكام بولسام ئۇنى يۇدۇپلا ئېلىپ قاچاتتىم» دەپ ئويلىدى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ غايىبتىن كەلگەن خىيالى يۈرىكىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا ئۇيۇپ قالدى.

ساۋۇر قوتۇر قىزغا قاراپ جاۋاب كۈتتى، قىز ئۆزىنىڭ قارا

يېتىملىكىنى، بىر ئۆمۈر تاغلىرىغا بېقىنىپ ئۆتەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ يەتتى، يۈرىكى سقىلدى، ئالەمدىن بىۋاقىت كەتكەن ئاتا - ئانىسىنى ئەسلىدى، كۆڭلى بۇزۇلدى، ئوتلۇق كۆزلىرىدىن مارجانىدەك ياشلار تۆكۈلۈپ مەڭزىنى بويلاپ چۈشتى، ساۋۇر قوتۇر قىزنىڭ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ «ئانار پىشتى، سوققان چوتۇم توغرا چىقتى» دەپ ئويلىدى.

— ماقۇل كۆردىڭىزمۇ؟ — ساۋۇر قوتۇر قىزنىڭ ياش بۇلدۇقلاپ چىقىۋاتقان كۆزلىرىگە تىكىلدى، قىز قولى بىلەن يۈز - كۆزلىرىدىكى ياش يۇقۇندىلىرىنى سۈرتتى.

— مەن، مەن تاغاملارغا قانداق دەيمەن؟

— سىز ماقۇل كۆرسىڭىز بۇ بەك ئاسان، — ساۋۇر قوتۇرنىڭ گۈلقەلبىرى ئېچىلىپ تېخىمۇ جانلاندى، قىز بېشىنى تۆۋەن سېلىۋالدى.

— قانداق ئاسان؟

— مەن مەھەللىمىزنىڭ چوڭلىرىنى تاغاكلارنىڭ ئۆيىگە ئەلچىلىككە ئەۋەتسەن، سىز ماقۇل بولسىڭىزلا، ئىش دېگەن گاچچىدە پۈتۈپ كېتىدۇ.

— مەھەللىنىڭ چوڭلىرى كىرىپ باقمىسۇنمۇ، تاغاملارنىڭ قولى بەك قىسقا، مۇشۇ كۈنلەردە قۇرغاقچىلىق ئۇرۇلمەي بولۇپ قاق سەنەم بولۇپ كەتتى، جاننى ئاران ساقلاۋاتقان تۇرسا قانداقمۇ توي مەرىكىسى ئۆتكۈزەلەر؟ — قىزنىڭ رەڭگى سارغىيىپ، روھى چۈشۈپ كەتتى.

— سىز ماقۇل بولسىڭىز ھەممە ئىش پۈتىدۇ، — ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆتۈرەڭگۈ روھى، قەتئىيلىكى قىزنىڭ كۆڭلىدە باشقىچىلا ئورۇن تۇتتى. قىز ئۇنىڭغا ماقۇل بولۇپ تام كەينىدىن ئايرىلدى، ساۋۇر قوتۇرمۇ ئىشنى كۆڭلىدىكىدەك پۈتكۈرۈپ كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە كونا تاملىقتىن غايىب بولدى، قىز بىر نەچچە قەدەم مېڭىپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ قارىۋىدى، كۆزىگە ئىنسى - جىن كۆرۈنمىدى.

— ئۇ قارا كۆتەك ئادەمۇ ياكى جىنمۇ؟ — دەپ ھېچنېمىنى ئاڭقىرالمىغانىدەك بولۇپ قالدى، «كۆزۈم بىلەن كۆردۈمغۇ» دەپ دەرۋازىنى ئېچىپ ھويلا ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

ساۋۇر قوتۇر قىز بىلەن كۆرۈشۈپ بىر نەچچە كۈندىن كېيىن، ئۇ قىز بىلەن ئاكىسىنىڭ تۇيىنى ئەپچىللىك بىلەن پۈتكۈزدى، ئاكىسى ئىنىسىنىڭ قولىدىن بۇنداق ئىش كېلىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى، توي ناھايىتى ئاددىي - سادىدا، كۆڭۈلدىكىدەك بولدى، تۇي تارقىدى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئائىلىسىگە ئايال زاتىدىن بىرسى قوشۇلدى، ساۋۇر قوتۇر مۇشۇ ياشقا كەلگۈچى ئائىلىسىدە تۇنجى قېتىم ئايال زاتىنى كۆردى، ئۇنىڭ ئاكىسى ئىنىسىغا ئىچ-ئىچىدىن قايىل بولدى، ئۇنىڭدىن سۆيۈندى، ئۇنىڭغا بۇرۇنقىدىن نەچچە ھەسسە كۆيۈنىدىغان بولدى.

كۈنلەر ئۆتتى، ئايلار قوشۇلدى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئېغىزى ئايالالارنىڭ تەملىك ئېشىغا تەگدى، ئاكىسىمۇ جانلىنىپ قالدى، دىمىقىدا ناخشا تۇۋلاپ، كەتمەننى دولىسىغا تاشلاپ سەھەردىلا ئېتىز - ئېرىق دېھقانچىلىقىغا ماڭدى، ئايالى بولسا ئەتىگەندىلا ئورنىدىن تۇرۇپ ھويلا - ئارامالارنى سۈپۈرۈپ تازىلاپ، ئۇلاغلارغا يەم بېرىپ، ساۋۇر قوتۇرغا ناشتىلىق تەييارلايتتى، كېلىن ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن ساۋۇر قوتۇر كېچە يېتىپ كۇن تىكلىشەي دېگەندە ئورنىدىن تۇراتتى، ئورنىدىن تۇرسىلا ئېغىزىغا ئىسسىق ناشتىلىق تەييار ئىدى، ئۇ ناشتىسىنى قىلىپ بولۇپلا بىر ئېغىز گەپ قىلماي غايىب بولۇپ تۇن تاڭغا ئۇلىشاي دېگەندە پەيدا بولاتتى. ئۇنىڭ قانداق چاغدا ئۇيقۇسىنى كىرگەنلىكىنى ئۆزىدىن بۆلەك ھېچ كىشى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ ئاكىسى تاشتىن ئېغىر مىجەزى بىلەن ئۇنىڭ نېمە قىلۋاتقانلىقى، نەدە تۇرۇۋاتقانلىقى بىلەن كارى بولمايتتى، سۆرۈشتۇرەي دېسىمۇ ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرى ئۇنى ئەتىگەندىن كۇن پاتقىچە ھالسىرىتىپ تاشلىغاچقا، كەچلىك تامىقىنى يەپلا ئېغىر ئۇيقۇغا غەرق بولاتتى.

ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىنى ئۆيلەپ يېرىم يىلغىچە ئاشۇنداق كۇن ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭدا يېراق يەرلەرگە، باشقا شەھەرلەرگە بېرىپ جاھانىنىڭ ئېتىكىنىڭ قانچىلىك كەڭلىكىنى كۆرۈپ بېقىش ئىستىكى تۇغۇلدى. ئويلىغانلىرىنى ئاكىسىغا، يەڭگىسىگە دەپ باقاي دېسە، ئۇلارنىڭ

ئۇنمايدىغانلىقىنى بىلەتتى، كېتىۋېرەي دېسە، ئاكىسىنىڭ ئەنسىرەپ تۇگىشىپ كېتىدىغانلىقىدىن ئەنسىرىدى. ئۇنىڭ تاغ ئاتلاش، شەھەر كۆرۈش، چوڭ ئىشلارنى قىلىپ پۇل تېپىش ئىستىكى ئۇنى كۇندىن - كۇنگە ئالدىرىتىدىغان بولدى، شۇنچە كەچ كىرسىمۇ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەيدىغان بولدى. بۇ نامرات يەردىن نۇرغۇن ئادەملەر كەتكەنىدى، ئۇلارنىڭ نەگە بېرىپ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقى، قانداق ھايات ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقى چوڭ مېگىسىنى غىدىقلايتتى. ئۇ بۇگۇن ئۇخلىيالمىدى، كۆزىنى قەستەن يۇمۇپ باقسىمۇ ئىش ئەپلەشمىدى، يوتقان-كۆرپە ئۇنىڭ بەدىنىگە مختەك سانجىلىشقا باشلىدى، ئۇيان - بۇيان ئۆرۈلۈپ ياتالمىدى، ئاخىر ئۇستىدىكى يوتقانىنى چۆرۈپ تاشلاپ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ھويلىغا چىقتى، قۇلقىغا ئاكىسىنىڭ خورىكى ئاڭلاندى. ئۇ خورەكنىڭ بۇنداق ئەسەبىي بولىدىغانلىقىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدى، ھويلا ئىچىدە ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىپ ئۇياقتىن بۇياققا توختىماي ماڭدى.

— مۇشۇنداق خورەك تارتسا يەڭگەم قانداق ئۇخلىيالايدىغانىدۇ؟ — ئۇ شۇنداق دەپ ئۇلارنىڭ ھۇجرىسىنىڭ دېرىزىسى ئالدىدا توختىدى.

— ئاكام يەڭگەمنى ئالغاندىن بېرى مۇشۇنداق خورەك تارتىدىغان بولۇپ قالغانمۇ نېمە؟ — ئۇنىڭ كاللىسىغا ھەر خىل خىياللار كىرگىلى تۇردى.

— يېرىم يىلدەك بولدى، يەڭگەمدە ھېچقانداق ئالامەت يوق، يا سەمرىمىدى، يا ئورۇقلىمىدى، ئاكام... بولدى، بۇ قانداق بولمىغۇر خىيال، — ئۇ ئۆزىنىڭ خىيالىنى باشقا تەرەپكە بۇرىماقچى بولدى.

— ئاكام ئەگەر شۇنداق بولسا... توۋا دەي سوقا سەندەلدەك، يوغان توپاقتەك بىر ئەزىمەت ھەر قانچە بولسىمۇ..... — ئۇ يەنە ئۆزىگە سۆزلەۋېرىشنى توغرا تاپماي قولى بىلەن ئېغىزىنى ئېتىۋالدى، كۆڭلىدىكى گەپلەرنىڭ ئېغىزىدىن چىقمىغىنى بىلەن ئۆزىگە ئايان بولۇۋېرىدىغانلىقىنى بىلىپ قولىنى ئېغىزىدىن ئېلىۋەتتى.

— مەن ئەتىلا بۇ يەردىن كەتمەسەم بولمايدۇ، ئاكامغا «سەن تۇي قىلساڭ، مەن بۇ ئائىلىدىن چىقىپ كېتىمەن دېگەن» ئىدىم، ئۇمۇ ۋاقىت ئۆتكەنسېرى تەقدىرگە بويسۇنىدۇ، — ئۇ شۇنداق دەپ بىر قارارغا كەلدى، ئاكىسىنىڭ خورىكى بارغانسېرى ئەۋجىگە چىقتى، ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ، يەر كۆمتۇرۇلۇپ كەتسىمۇ ئۇلار بىلمەيدىكەن، دەپ پىچىرلىدى، ئۇ كېچىنى ئۇزۇنتىپ تاڭ سۈزۈلگەندە ئۆيگە كىرىپ ئۇخلاپ قالدى.

كۈن پېشىن بولغان چاغ، ساۋۇر قوتۇر ئورنىدىن تۇرۇپ يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، يەڭگىسى تەييارلاپ قويغان ناشتىلىققا ئېغىز تەگكۈزدى، ئۇ بۇگۈن ناشتىلىقنى ئالدىرىماي، سالماقلىق بىلەن قىلدى، يەڭگىسى ئۇنىڭ ئالدىدا ئولتۇراتتى. ئۇ ناشتا قىلغاچ يەڭگىسىنىڭ چىرايىغا ھېلىقى كونا تامنىڭ دالدىسىدا قارىغاندىن كېيىن قاراپ باقمىغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى، كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە خىجىلچىلىق پەيدا بولدى، تامنىڭ دالدىسىدىكى يەڭگىسىنىڭ خىيال ئىچىدە لېۋىنى يېنىك چىشلىگەن ھالىتى كۆڭۈل ئېكرانىدىن لىپىدە ئۆتۈۋىدى يۈرىكى پولدۇڭشۇپ كەتتى، بەدەنلىرى سىلكىندى، يۈرىكىنىڭ پۇلاڭشىغان ئاۋازى سىرتقا چىقىپ كەتكەندەك ئوڭايسىزلاندى، ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ، يەكگىسىگە قارىماقچى بولۇۋىدى قارىيالايدىغانىدەك تۇيۇلدى، ئەمما قارىيالمايدىغانلىقىغا ئىشەنمەيتتى.

— يەڭگە، ئاكام ئېتىزلىققا چىقىپ كەتتىمۇ؟

— ھەئە، سەھەردىلا چىقىپ كەتكەن.

ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىنىڭ بىر ئۆمۈر ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرى بىلەن ئۆتىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئىچى ئاغرىقتىن سىيرىلدى، ئۇ ئاكىسىنىڭ جاپاسىنى تۇگىتىشنىڭ بىردىنبىر يولى بۇ يەردىن باشقا شەھەرلەرگە بېرىپ بېڭى ھاياتلىق ئىزدەش دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

— ئاكامنىڭ يۈكىنى سىز يېنىكلەتتىڭىز يەڭگە، مەن چوقۇم سىزگە جاۋاب قايتۇرىمەن، ئاكام ئىشچان بولغىنى بىلەن تاغدىن ئېغىر، ياۋاش، ئاق كۆڭۈل.

ـــ بۇنى بىلمەن، ئىنىم، ـــ ساۋۇر قوتۇر يەڭگىسىنىڭ چىرايىغا ئىككىنچى قېتىم قارىدى، قانداق قارىيالمىغانلىقىغا ئىشەنمەيلا قالدى، قارا چاڭ باسقان چىرايى كۆكۈرۈپ كەتتى، لەۋلىرى تىترىدى، يەڭگىسىمۇ ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر نەرسىنى، يەنى ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىنىڭ بوران-چاپقۇنلىرىنى كۆرگەندەك بولدى، ئىككى كۆزنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا تېگى يوق قورقۇنچلۇق بىر ھاڭنىڭ تاشلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

ـــ يەڭگە، سىز ئائىلىمىزنىڭ تۈۋرۈكى، ئاكامنىڭ كەم يەرلىرىنى تولۇقلاپ، ئۇنىڭغا ۋاپادار بولۇڭ.

ـــ شۇنداق قىلىمەن.

ساۋۇر قوتۇر يەڭگىسىنىڭ بۇ گېپىدىن گۇمانلانسىمۇ يەنە چوڭقۇر ئويلىنىشقا پېتىنالمىدى، ئۇ يەڭگىسىگە ئەڭ ئاخىرقى قېتىم قارىۋېلىشىم دەپ ئويلاپ، بېشىدىن ئايىغىنچە ئىنچىكە قاراپ چىقتى. يەڭگىسى ئۇنىڭ بۇنداق سىرلىق قاراشلىرىنى نېمە دەپ چۈشىنىشنى بىلمىدى. ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىنىڭ ئېغىر، قورقۇنچلۇق خورىكىنى ئېسىگە ئېلىپ دەرگۇمانسىدا بولدى، «ئاكام بولۇمسىزمىدۇ؟» دەپ ئويلىدى، بۇ خىياللىرىنىڭ ئوشۇقچە بولۇپ چىقىشىنى ئارزۇ قىلدى. «يېرىم يىلدىن ئاشتى، يەڭگەمدە ھېچقانداق بىر ئۆزگىرىش يوق، ئۆزگىرىش بولدى دېسەم رەڭگى سارغىيىپتۇ، بۇ بەلكىم تۇرمۇشنىڭ ئېغىر بېسىمىدىن زىيادە چارچىغانلىقىدىن بولسا كېرەك» دەپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى تاپماقچى بولدى.

ـــ ئاكامنى سىزگە تاپشۇردۇم يەڭگە، مەسىلا بولىدىكەنمەن تۇرمۇشنىڭ ھەر قانداق ئېغىر بېسىملىرىدىن ئۆتۈپ كېتىشىمىزگە ئىشىنىڭ.

ـــ مەن سىزگە ئىشىنىمەن، ئىنىم.

ساۋۇر قوتۇر يەڭگىسىنىڭ «ئىنىم» دېگەن بۇ سۆزىدىن يۈرىكى شۇرۇرىدە ئىرىپ كەتكەندەك بولدى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ھويلىغا چىقتى، ئاسمانغا قارىدى، قۇياشنىڭ ھەقىقىي چىرايىنى كۆردى. ئۇمىد، ئىشەنچ

قەلبىگە لىق تولدى. ئۆزى تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان بۇ قورۇغا قىيمىغان ھالدا تەپسىلىي قاراپ چىقتى، نېمىشقىدۇر مۇشۇ دەقىقىدە كۆزىگە كۆرۈنگەن ھەممە نەرسە ئىسسىق تۇيۇلۇشقا باشلىدى. ئۇ يەنە تۇرىۋەرسە ھەممە ئارزۇلىرىنىڭ بەربات بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى، كۆزىنى يۇمدى، ئېغىر تىندى، ئۇنىڭ ئېغىر تىنىشلىرى «ئەلۋىدا يۇرتۇم، ئەلۋىدا جاپاكەش ئاكام» دېگىنى بولسا كېرەك. ئۇ ئاخىر غەيرەتكە كەلدى، يەنە تۇرىۋېرىشنى ئەڭ چوڭ توسالغۇ دەپ بىلدى، كۆزىنى ئېچىپلا دەرۋازىدىن سىرتقا چىقىپ كەتتى، سىرتقا چىققاندا ئىككى مەڭزىنىڭ نەملىشىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى.

ساۋۇر قوتۇر ئاشۇ چىقىپ كەتكىنىچە ئۈچ يىل ئۇن - تىنسىز يوقالدى، ئۇنىڭ دەردىدە ئاكسىنىڭ يارمىغان كۆتەكتەك قەددى يادەك ئېگىلدى.

قىش كېتىپ، تۆگلار ئىرىدى، جانلىقلار پەسلىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئويغىنىشقا باشلىدى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى دېھقانچىلىقنىڭ تەييارلىقلىرىنى قىلىپ، كەتمەن، گۈرجەكلەرنى قايتىدىن ساپلاپ بولغانىدى. يېزا ئاسمىنىدا پەسىل قۇشلىرى پەيدا بولدى. سەھەردە دەرۋازا قېقىلدى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسىنىڭ يۇرىكى نېمىشقىدۇر جىغىلدىدى، ساۋۇر قوتۇر يوقاپ كەتكەندىن بېرى دەرۋازىنىڭ چېكىلىشىنى كۈتۈپ كۆزى تالغانىدى، قۇلىقىغا ئىشەنمەي ئايالىغا قارىدى، ئايالىمۇ قولىدىكى سۈپۈرگىنى تۆتۈپ قانداق قىلىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى، ئايالىغا داڭ قېتىپ قاراپ تۇرغان ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى كۆز ئىشارىتى قىلىپ دەرۋازىنى ئېچىشنى ئىما قىلدى، ئايالى دەرۋازىنى ئالدىرىماي ئاچتى.

— يەڭگە، مەن كەلدىم!

— ئۇكام! — ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى قولىدىكى كەتمەننى چۆرۈۋېتىپ، ئۇنىڭغا قۇچقىنى كەڭ ئېچىپ يۈگۈردى، ئۇنىڭ قۇرۇپ كەتكەن كۆزلىرىدىن ياش تاشقىنلىرى دولقۇن يانىدى، ساۋۇر قوتۇر بىلەن ئاكىسى قۇچاقلاشتى، يەڭگىسىمۇ ئىشك تۈۋىدە تەسىرلىك ياشلىرىنى تۆكتى.

ـــ ئاكا، مەن كەلدىم!

ـــ كەلگىنىڭ ئوبدان بولدى، كەلگىنىڭ ئوبدان بولدى، مېنى ئەجەب ئەنسىرەتتىڭ، جېنىم ئىنىم، ـــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى يۇم - يۇم يىغلىدى.

ـــ بولدى يىغلىما، مانا مەن كەلدىم، مەن ساڭا چوڭ بولدۇم دېدىمغۇ، ماڭا ھېچ ئىش بولمايدۇ.

ـــ ياخشى ئىنىم ، كەلگىنىڭ ياخشى بولدى، ـــ ئۇلار بىر - بىرىنى قويۇپ بەردى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ بىر مۇنچە بولاقلىرى ئىشىك تۆۋىدە ئىدى.

ـــ يەڭگە، ئىشىك تۆۋىدىكى ئۇ بوغچىلارنى ئۆيگە ئېلىپ كىرىڭ،ـــ كۆز يېشى قىلىپ تۇرغان يەڭگىسى كۆزىدىكى ياشلارنى سۈرتىۋېتىپ ئىنىسىنىڭ سىرتتىكى يوغان ئىككى بوغچىسىنى ھويلىغا ئېلىپ كىردى، ساۋۇر قوتۇر ھويلا-ئارامغا پەم بىلەن قارىۋەتتى، ئۇنىڭ مۇنداق قارىشىدا بىر نېمىنى ئىزدەۋاتقانىدەك بىلىندى. ئۇ ئاكىسىغا قاردى، چاچ-ساقاللىرى ئاقىرىپ، بېلىنىڭ مۈكچىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئىچى ئېچىشىپ كەتتى، ئۆزىنى مىڭ تەستە تۇتۇۋالدى، ئوشۇق گەپ قىلىشنى خالمىدى، ئۇيان - بۇيانغا تۇرۇپ - تۇرۇپ قارايتتى. يەڭگىسى ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئۇياق - بۇياققا قاراشلىرىدىن كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ روھى ئۈشتۇلۇپ كەتكەنىدەك بولدى.

ـــ ھەي خوتۇن، قولۇڭلاردىكىنى قويۇپ دەرھال غىزا تەييارلاڭلار!ـــ يەڭگىسى ئۈركۈپ تۇراتتى، ئېرىنىڭ چاقىرغانلىقىنى ئاڭلاپ كۆزىگە قاراپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ ۋاي ماڭا نېمانداق قاراپ تۇرىسلەر، چاپسان ئاشقا تۇتۇنىڭلار، ئۇكام ھېرىپ - ئېچىپ كەلدى، ئېغىزغا تېتىغۇدەك بىر نېمە ئېتىڭلار جۇمۇ!

ساۋۇر قوتۇرنىڭ يەڭگىسى ئېرىنىڭ دېگەنلىرىنى ئاران ئاڭقىرىغاندەك قولىدىكى بوپىلارنى بىر چەتكە قويۇپ ئاشخانا تەرەپكە ماڭدى.

— ۋاي بولدى يەڭگە، قورسىقىم تېخى ئاچمىدى.
— تېخى ناشتا قىلمىغانسەن، بىزمۇ ناشتا قىلمىدۇق.
— ئۇنداقتا مەيلى.

ساۋۇر قوتۇرنى ئاكىسى قولىدىن چىڭ تۇتۇۋېلىپ، دالان ئۆيگە ئېلىپ كىردى، ئۇ ساۋۇر قوتۇرنىڭ قولىنى قويۇۋېتىدىغانىدەك قىلمايتتى. قولىنى قويۇۋەتسەملا غايىب بولۇپ كەتمىسۇن دېگەندەك قىلاتتى.

— بۇگۈن چۈشۈم ئوڭ تارتتى، ئاسماندىكى قۇشلارمۇ سېنىڭ كېلىشىڭدىن بېشارەت بەرگەنىدەك قىلغان، — ئۇ ساۋۇر قوتۇرغا نۇرغۇن-نۇرغۇن گەپلەرنى قىلماقچى ئىدى، نېمىشقىدۇر ئۇنى كۆرۈپ گەپلىرى توزغاقتەك توزۇپ ھېچ يېرىدە قالمىغاندەك بولدى.

— ئاكا، كېسەل تارتمىغانسەن، — ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىدىكى ئۆزگىرىشلەردىن ئازابلىنىۋاتاتتى، ئىچىگە مايىل بولغاچقا ئادەتتىكىدەكلا سوراپ قويدى.

— ياق...ياق... سەندىن ئەنسىرەپلا تۇردۇم شۇ.

— مەن چوپچوڭ بولغان تۇرسام ئەنسىرەپ نېمە قىلاتتىڭ؟ مانا ئوبدان تۇرمامدىمەن، سېنى ئايىغى چىقمايدىغان ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىدىن قۇتۇلدۇرىمەن دەپ سەندىن ئايرىلغان ئىدىم، تاغ ئاتلىدىم، شەھەر كۆردۇم.

— ئاتا - بوۋىمىز دېھقانچىلىق بىلەن ئۆتكەن تۇرسا، بۇنداق قىلىشىڭنىڭ نېمە ھاجىتى!

— ئۆزۈڭگە قاراپ باقتىڭمۇ، ئوچ يىلدىلا قېرىپ بوۋايغا ئايلىنىپ قاپسەن، ئاكا.

— بۇ دېگەن تەڭرىنىڭ ئىرادىسى.

— قانداق تەڭرى ئىكەن ئۇ، مەن ئۇنداق گەپلەرگە ئىشەنمەيمەن، ئادەم قانداق ياشايمەن دېسە شۇنداق ياشايدۇ، مەن شۇنداق بىر يولنى كۆردۇم، بىز بۇ يەردىن كېتەيلى، بۇنداق نامراتچىلىق چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن يۇرتنى تاشلىۋېتەيلى.

— ئۇنداق دېمە ئۇكام، بۇ يەردە ئاتا - ئانىمىزنىڭ يەرلىكى بار.

ـــ مۇشۇ يەردە يەنە تۇرتۇرىدىكەنمىز نامراتچىلىقتا، ئاچارچىلىقتا ئۆلۈپ كېتىمىز، جاھاننىڭ ئىتتىكى كەڭرى، مۇشۇ يەردە تىرىشقانلىقىمىزدىن بىرنېمە ئاۋات شەھەرلەردە تىرىشىساق كۈنلىرىمىز بايىاشات ئۆتۈۋاتقىنىمىز ئىشەنچىم كامىل ئاكا، مانا ئۆزۈڭگە قاراپ باق، نەچچە ئون يىل ھاردىم-تالدىم دېمەي ئىشلەپ، نېمىگە ئېرىشتىڭ؟ ئاخىر بىلىڭ مۇكچىيىپ، چاچ - ساقاللىرىڭ ئاقىرىپ، كېسەلمەن بوۋاينىڭ ئۆزى بولدۇڭ، نەدە مۇشۇنداق تەقدىر بار ئىكەن؟

ـــ ئۇنداق دېمە ئىنىم، بالا ياغمىسۇن.

ـــ يەنە قانچىلىك بالا ياغماقچى، كۆرۈۋاتقان مۇشۇ كۈندىن ئۆتەر بالا بولمايدۇ يەنە.

ـــ مىڭ تەستە كەلدىڭ، سەن بىلەن گەپ تالاشمايمەن، تالاشمامۇ سەن دېگىنىڭنى قىلسەن، ـــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى ئۇنىڭ قولىنى قويۇپ بېرىپ سۆپىدا ئولتۇردى. ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىنى ئاق كۆڭۈل، ساددىلىقىدىن مۇشۇ كۈنگە قالغان دەپ بىلەتتى. ئۇ جىمىپ يەنە ئۇيان-بۇيان بويانىدى، ئاڭغىچە يەڭگىسى چاي دەملەپ داستىخان سالدى، ئۇ يەڭگىسىگە يەرنىڭ ئاستىدىن قاراپ قويدى. يەڭگىسىنىڭ رەڭگى بۇرۇنقىدەكلا سولغۇن ئىدى، باشقا تەرەپلىرى قىلچىمۇ ئۆزگەرمىگەنىدى، ئۇ بۇلارنى چاقماق تېزلىكىدە كۆزىتىپ بولدى، يەڭگىسىمۇ ئۇنىڭ قورسىقىدىكىنى ئاللىبۇرۇن بىلگەچكە ئانچە ھودۇقۇپ يۇرمىدى.

ـــ يەڭگە، سىز شۇ پېتى تۇرۇپسىز، قىلچىمۇ ئۆزگەرمەپسىز، ـــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ بۇ گېپىدىن ئۇ ھەمىنى چۈشەندى، رەڭگى تاتاردى، لېۋىنى يېنىك چىشلەپ قويدى. ئۇنىڭ لېۋىنى چىشلەپ قويغىنىنى كۆرۈپ ساۋۇر قوتۇرنىڭ يۇرىكى «ۋىزىلدە» قىلدى، چاي قۇيۇلغان پىيالىنى قولىغا ئېلىۋېتىپ ئىچىگە ئۇلۇغ تىندى.

ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاكىسى تالا - تۇزگە چىقمىدى، يەڭگىسىمۇ چۈشلۈك، كەچلىك تاماق تەييارلاپ بىر كۈن پايپىتەك بولدى. ساۋۇر

قوتۇر ئۆيۈمچىنى بىر نەرسە يىتىپ كەتكەندەك تىنىتىپ چىقتى، ھەتتا تالا - تۈزگىمۇ چىقىپ ئىزدىدى. كۈن پاتتى، تۈن ئۆزىنىڭ چۈم پەردىسىنى پۈتكۈل كائىناتقا تۈيدۈرماي ياپتى.

ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئۇيقۇسى قاچتى، ئاكىسى توغرۇلۇق چوڭقۇر ئويلاندى، ئاخىر خىيال دۆڭسىنى سۇرۇپ تاشلاپ تۈن قاراڭغۇسى بىلەن ئورتاقلاشقىلى سىرتقا چىقتى. سىرتنىڭ ھاۋاسى ئادەمنىڭ دولىسىنى قورۇيتتى، ئۇزاق قىش ئاخىرلىشىش ھارپىسىدا بولغاچقا كىچە سوغۇقى كۈچىدىن قالمىغانىدى. ئۇ ئاسماندىكى يۇلتۇزلارغا قاراپ يۇلتۇزلارنىڭ پارقىرىشىنى كۆزەتتى. ئاسماندىكى يۇلتۇزلارمۇ ئۇنىڭ مەيلىنى تارتتى. ئۇ كۆزىنى ئاشۇ ھىيلىگەر يۇلتۇزلاردىن يۆتكىۋىدى، ئاجىز ساقىغان يۇلتۇز بىلەن كۆزى ئۇچرىشىپ قالدى، ئۇ يۇلتۇز ساقسا ھاياتلىقتىن بىرى ئاخىرلىشىدۇ دەپ ئاڭلىغانىدى، ئادەملەرنىڭ تەقدىر - قىسمەت قاراشلىرىغا ئانچە قىزىقىپ كەتمىگەچكە، كاللىسىغا كەلگەن ئاشۇ خىيالغا پەرۋا قىلىپ كەتمىدى. ئاكىسىنىڭ ھۇجرىسى تەرەپكە بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ كەلدى، دېرىزە تۈۋىگە نېمىشقا كەلگەنلىكىنى ئويلىغاندا يۈزى ئېچىشقاندەك بولدى. ئاكىسىنىڭ خورىكى بۇرۇنقى ئەسەبىيلىكىنى يوقاتقانىدى. «ئۇنىڭ خورىكىمۇ پەسەيىپ قاپتۇ» دەپ ئويلىدى ئۇ، «ئۆيگە قايتىپ كەلمىسەم بوپتىكەن، نېمىشقىمۇ قايتىپ كەلگەندىمەن» ساۋۇر قوتۇرنىڭ رايى يېنىپ كەتتى، ھويلىدىن سىرتقا چىقتى، قۇيۇندەك غايىب بولدى، يۇرتنىڭ شەرقىدىكى قارا تاغقا چىقىپ، تاغنىڭ قىل ئۈچىغا چىقىپ پۈتىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى، ئاسمانغا قارىغۇسى كەلمىدى، تاغ شامىلى ئۇنىڭ بەدەنلىرىنى ئۆتكۈر چىمدىسىمۇ پەرۋا قىلمىدى، كۆزىنى يۇمۇۋالدى، مۇشۇ يەردىلا ئۇخلىغۇسى كەلدى. ئۇ بۇرۇن بۇ تاغ ئۇستىدە نۇرغۇن كېچىلەرنى ئۆتكۈزگەنىدى، شۇڭا تاشقا بېشىنى قويۇپ ياتتى، كۆزىمۇ ئۇيقۇغا كەتتى، ئۇ ئۇخلاپ قالايمقان چۈشلەر دۆڭسىگە كۆمۈلۈپ قالدى.

— كۆزۈڭنى ئاچ! — ساۋۇر قوتۇر كۆزىنى ئاچالماي قينىلىپ كەتتى.

ـــ كۆزۈمنى ئاچالمايۋاتىمەن.
ـــ كۆزۈڭنى ئاچالايسەن، ـــ ساۋۇر قوتۇر كۆزىنى ئاچتى، ئالدىدا قارا پەرەنجىلىك بىر كۆلەڭگىنى كۆردى، نېمە دېيىشنى بىلەلمەي كۆزىنى ئۇۋۇلدى.
ـــ سەن ئادەممۇ ياكى... ـــ ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ تۇرۇشىغا كۆلەڭگە ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى.
ـــ مەن سېنىڭ داداڭ، تونۇمىدىڭمۇ بەدبەخ، ـــ ساۋۇر قوتۇرنى ئازراق سۇر باسقان بولسىمۇ ئېسىنى يوقاتمىغانىدى.
ـــ مەن دادامنى كۆرۈپ باقمىغاندىكىن تونۇمايمەن-دە.
قارا كۆلەڭگە قاقاهلاپ كۈلدى، ئۇنىڭ كۈلكىسى ئېگىز تاغ باغرىدىن چۈشكەن ھەيۋەتلىك شارقىراتمىدەك چىقتى.
ـــ سەن داداڭنى كۆرگەن.
ـــ كۆرمىگەن.
ـــ كۆرگەن دېدىمغۇ كۆرگەن، مەن بىلەن تولا گەپ تالاشما، ـــ قارا كۆلەڭگىنىڭ ئەلپازى بەك يامان ئىدى، ساۋۇر قوتۇر ئۇنىڭ ئەلپازىدىن ، پوپوزنىسىدىن پەرۋايى پەلەك تۇردى، ـــ قارا، سەن بۇ تاغدا نۇرغۇن ھېكايىلەرنى ئۆگەنىدىڭ، شاتىرلىق ماھارىتىنى يېتىلدۈردۈڭ، بۇ تاغ سېنى تەربىيەلەپ چوڭ قىلغاندىكىن، داداڭ بىلەن ئوخشاش بولىدۇ.
ـــ ئۇنداقتا سەن تاغمۇ؟
ـــ مەن تاغنىڭ مۇقەددەس روھى.
ـــ مۇقەددەس روھ دېگەن قارا بولامدۇ؟
ـــ قارا بولمايدۇ، ئۆزۈڭ قارا بولغاچقا شۇنداق كۆرۈنىدۇ.
ـــ مۇقەددەس روھ مېنىڭ بېشىم قاتتى.
ـــ بىلمەن.
ـــ قانداق قىلىشىمنى بىلمەيۋاتىمەن.
ـــ مەن ساڭا دەپ بېرەي.

— مەن ساڭا مەڭگۈ باش ئۇراي، مۇقەددەس روھ.
— نېمە باش قېتىنچىلىقىڭ بار؟
— ئاكامنىڭ پەرزەنت كۆرۈش ئىقتىدارى يوق ئوخشايدۇ.
— ئۇنداق ئەمەس، سەن ئۇنىڭ ئىقتىدارىنى نابۇت قىلدىڭ.
— مەن... مەن قانداق نابۇت قىلدىم؟
— بۇنى مەن ساڭا دەپ بەرمەيمەن، — ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆزى جىددىيچىلىكتە پارقىراپ كەتتى.
— مۇقەددەس روھ، بۇنىڭ ئامالىنى قىلساڭ.
— بولىدۇ، — ئالقىنىڭنى ئاچ.
— مانا، — ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئالقىنىغا قارا كۆلەڭگە ئىككى تال قارا كۈمىلاچ بەردى، ساۋۇر قوتۇر كۈمىلاچنى كۆرۈپ كۆلەڭگىگە قارىدى.
— بۇنى قانداق قىلىمەن؟
— ئاكاڭغا يېگۈز، ئارزۇيۇڭ ئەمەلگە ئاشىدۇ.
— رەھمەت، — ئۇ شۇنداق دەپ ئالدىغا قارىۋىدى، قارا كۆلەڭگە غايىب بولدى، ئۇ قولىدىكى كۈمىلاچنى چىڭ مىجىپ ئولتۇردى.
— ھاياتلىقىنىڭ مەنبەسىنى ئوغرىلىغان ئوغرى ماۋۇ تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ، ئۇنى قېيما - چېيما قىلىۋېتەيلى، — ساۋۇر قوتۇر تاغ گۈلدۈرلىگەندەك چىققان بۇ ئاۋازلارنى تونۇمىدى، ئاۋازلارنىڭ ۋەھشىيلىكى ئۇنى ساراسىمگە سېلىپ قويدى، ئۇ ئورنىدىن قوپۇشقا ئۇلگۈرەلمەيدىغاندەك يەرنى بېغىرلاپ ئۆمىلىدى.
— ئۇ قاچقىلى تۇرۇۋاتىدۇ...
— قاچۇرۇپ قويماڭلار...
— مەن ئۇنى تۇتۇۋالاي دېدىم.
بۇ ئاۋازلار ئادەملەرنىڭ ئاۋازىغا پەقەتلا ئوخشمايتتى، ساۋۇر قوتۇر بۇ نېمىنىڭ ئاۋازىدۇ، نېمانداق قورقۇنچلۇق دەپ ئويلىدى. ئۇ ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇۋالدى، «شاتىرلىق ھۇنىرىمنى ئىشقا سالىدىغان پەيت يېتىپ كەلدى» دەپ شامالدەك يۈگۈرمەكچى بولدى، ئۇ ئالدى ھەم

كەينى تەرىپىنىڭ تىك قىيا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ قانداق قىلىشنى بىلەلمىدى. ئاۋازلار ئەسەبىيلىشىپ پەلەككە يەتكەنىدى.

— بۇ يېتىم ئوغلاقنى قاچۇرۇپ قويمايلى!

— مەن ، مەن نېمە گۇناھ قىلدىم؟

— سەن ھاياتلىق مەنبەسىنى ئوغرىلىدىڭ!

— ماڭا ئۇنى مۇقەددەس روھ بەردى.

— يالغان!

— ھەرگىز يالغىنى يوق!

— ئۇنىڭ يالغان سۆزلىرىگە قۇلاق سالماڭلار، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتەيلى. بۇ يىرتقۇچ ئاۋاز ئۇنىڭ مېڭىسىگە قىزىق زىختەك سانجىلدى. ئۇ ئەتراپىغا قارايتتى، قېچىپ كېتىشنىڭ مۇمكىنچىلىكى يوقلۇقىنى بىلىپ دېمى كېسىلدى. ئاۋازلار ئۇنىڭ يېنىدىلا چىقىشقا باشلىدى، ئۇ «ئۆزۈمنى تاغدىن ئاتسام ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ» دېگەننى ئويلىدى، ئاسمانغا قارىدى، كۆزىگە ئاسمان كۆرۈنمىدى، ئەتراپىغا قارىۋىدى ئەتراپىمۇ كۆرۈنمىدى، ئۇ ئۆزىنى يوغان ساندۇق ئىچىدە تۇرغاندەك ھېس قىلدى. پۈتىنىڭ ئاستىدا تۇرغىنى ئېگىز تاغ چوققىسى ئىدى، ئۇنىڭ كاللىسى ئۇماچ بولۇپ كەتتى، ھېچنېمىگە ئىشلىمەيتتى، غايەت قورقۇنچلۇق، ئۇزۇن تىرناقلىق بارماقلار ئۇنىڭ بويۇن، كاچاتلىرىغا ئوت پۈركەپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكى ئاغزىدىن ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى. «يۈرىكىم نەگە چۈشۈپ كەتكەنىدۇ» دەپ ئالاقزادە بولدى، «يۈرىكىم يوق قانداق ياشارمەن، يۈرىكىم بولمىغاندىكىن ئۆلگەنىدىمەن». ئۇ بۇ خىياللارنىمۇ قىلىشقا ئۇلگۈرگەن ئىدى. ئاجايىپ كۆزلەر، جام كۆز، ئورا كۆز، سىرىق كۆز، چېقىر كۆزلەرمۇ يالقۇن چېچىپ ئۇنىڭغا قىيامەتتىنمۇ بەتەر كۆرۈنۈشلەرنى كۆرسىتىپ يېقىنلاشقىلى تۇردى. ئۇزۇن تىرناقلىق بارماقلار ئاشۇ كۆزلەرنىڭ تېگىدە قالدى، ئۇ شۇنداق بىر يۇلقۇنۇشىدى، ئېگىز تاغدىن يەرگە موللاق ئاتتى-دە، «ۋايجان» دەپ ۋارقىرىۋىدى، ئاۋازى قۇلىقىنى يىرتۇەتكىلى تاسلا قالدى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ قارا تەرگە چۈمۈلۈپ

كەتكەنلىكىنى كۆردى. تاڭ سۈزۈلەي دەپ قالغاندى، ئۇ كۆزىنى ئېچىپ «ئۇھ» دەپ ئېغىر تىنىق ئالدى.

— مېنى قارا بېسىپتۇ، ئاكاملار قوپقىچە ئۆيگە بېرىۋالاي، — دەپ تاغدىن شامالدەك يۈگۈرۈپ چۈشتى.

ساۋۇر قوتۇر شەپە چىقارماي ئۆيگە كىرىپ، يوتقانغا چۈمكىلىۋالدى. ئۇنىڭ ئاكىسى ئورنىدىن تۇرۇپ ناشتىلىقنى يەپ، بىر ناننى بەلبېغىغا تۇگۈپ، كەتمىنىنى ئۆشنىسىگە سېلىپ ئېتىزلىققا ماڭدى، يەڭگىسى ھويلا - ئارام‌لارنى سۈپۈرۈپ بولۇپ، كۈنگە قاراپ، ئازراق يېتىپ كۆزىنىڭ ئاچچىقىنى چىقىرىۋالماقچى بولدى.

ساۋۇر قوتۇر قاق چۈشتە ئورنىدىن تۇردى، يەڭگىسىمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا ناشتىلىق تەييارلاۋاتقانىدى. ساۋۇر قوتۇر ھويلىغا چىقىپ «مەن قوپتۇم» دېگەندەك دىمىقىنى قېقىپ قويدى، يەڭگىسى ئۇنىڭ تۇشىنى ئاڭلاپ ئاشخانىدىن ھويلىغا چىقتى.

— يەڭگە، ئوبدان قوپۇپسىزمۇ؟

— ئىنىم، سىزمۇ ئوبدان ئۇخلاپسىزمۇ؟

ئۇلار شۇ تەرىقىدە يېنىك سالاملاشتى، باش ئەتىيازنىڭ شامىلى جانلىقلارنى ئەركىلىتىپ تۇراتتى، ساۋۇر قوتۇر يۈز - كۆزلىرىنى مۇزدەك سۇدا يۇيۇپ يۇرىكى يايراپ كەتتى.

— ئىنىم، ناشتا قىلىڭ.

— ئاكام قېنى؟

— ئۇ ئېتىزغا چىقىپ كەتتى.

— ياللا، مۇشۇ ئاكام ئېتىزنىڭلا ئىشنى بىلىدۇ، — ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ، سۈپىغا راستلانغان داستخان يېنىدا پۇتىنى سۈپىدىن ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى. يەڭگىسى ئۇنىڭ ئالدىدىكى پىيالىگە چاي قۇيۇۋاتقاچ قولى تىترەپ كەتتى، ساۋۇر قوتۇر بۇنى كۆرمىگەنگە سېلىۋالدى. ساۋۇر قوتۇر ناشتىنى ئىتتىك قىلدى.

— يەڭگە مەن سىزدىن سورايدىغان بىر ئىش بار، سورىسام كۆڭلىڭىزگە

ئېلىپ كەتمەسسىز-ھە، ــ ساۋۇر يەڭگىسىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىدى، يەڭگىسى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ بولغاندەك لېۋىنى يېنىك چىشلىدى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ مېڭىسىدىن ھور چىقىپ كەتكەندەك بولدى، ئۇ يەڭگىسىنىڭ لېۋىنى يېنىك چىشلىگەندىكى ھالىتى ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى ئاشكارىلاپ قويۇشتىن بەك ئەنسىرەيتتى، قارا چاڭ باسقان چىرايى كۆكۈرۈپ، لەۋلىرىمۇ تىترەپ جىمىپ قالدى.

ــ ئىنىم، مېنىڭ كۆڭلۈم قېتىپ كەتتى، ھەر قانداق گەپ بولسا دەۋېرىڭ.

ــ ئۇنداقتا، ــ ساۋۇر قوتۇر كەيپىياتىنى تەڭشۈيلىش ئۈچۈن دىمىقىنى قاققان بولۇپ سەل تۇرۇۋېلىپ، سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ پەرزەنتلىك بولالماپسىلەرغۇ؟ ــ ساۋۇر قوتۇر بۇ گەپنى دەپ بولۇپ پۈشايمان قىلدى، دېمىسەم بوپتىكەن دەپ ئويلاپ قالدى، خىجىلچىلىق ئىچ - ئىچىدىن بىخ سوراۋۇپ چىقىشقا باشلىدى، يەڭگىسى بولسا بىر خىللا ئىدى، ئۇنىڭ بۇ گېپىي يەڭگىسىگە ھېچقانداق تەسىر قىلمىغاندەك ئىدى.

ــ ئاكام... ــ يەڭگىسىنىڭ ئىپادىسىدىن ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆڭلى بىر نەرسىنى سەزگەندەك بولدى،ــ ئاكام بالا تاپالمامدىكەن؟ ــ ساۋۇر قوتۇر نومۇسىنى بىر ياققا قايرىپ قويدى.

ــ نېمە دېسەم بولار، ــ يەڭگىسى تەڭلىكتە قالدى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ بۇنداق تەپسىلىي سوراپ كېتىشىنى ئۇ خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى. ساۋۇر قوتۇرمۇ تىنچلىنىپ قالدى، ئۇنى تېشىغا چىقىدىغاندەك قىلمايتتى. ئۇ بوراندا بېشى سۇنغان ئاپتاپپەرەسكىلا ئوخشاپ قالدى.

ــ ئىشنى قىلىپ بەك تېزلا ھاياجانلىنىپ كەتكەنلىكتىنمىكىن دەيمەن.

ــ نېمىگە بەك ھاياجانلىنىپ كېتىدۇ.

ــ ئەر-ئايالنىڭ مۇناسىۋىتىدە، ــ ساۋۇر قوتۇر ئورنىدىن دەست تۇرۇپ يېپى ئۇزۇلگەن لەگلەگتەك پۇلاڭشىپ ئۆيدىن سىرتقا چىقىپ كەتتى، يەڭگىسى يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇرغان جايىدا ئولتۇرۇپ قالدى.

ساۋۇر قوتۇر تالاغا چىققىنى بىلەن قاياققا مېڭىشنى بىلمەيتتى،

مېڭىسىمۇ قېتىپ قالغاندەك كۆزىنى پارقىراتقىنىچە قانچىلىك ھاڭۋېقىپ تۇرغانلىقىنى ئاڭقىرالماي قالدى، ئۇ تامغا يۆلەنگىنىچە يەرگە سىرىلىپ ئولتۇردى.

— بىچارە ئاكا، سەن مۇشۇ دۇنيادا ھېچقانداق خوۋلۇق كۆرمىدىڭ!— ئۇنىڭ ئاۋازى هەممە يەرگە ئاڭلانغۇدەك جاراڭلىق چىقىپ كەتتى، ئۇ بۇنى بىلمەيتتى، كۆزىنى ئېچىپ ئەتراپقا قارىۋىدى، گۈگۈم مەزگىلى بولۇپ بولغانلىقىنى بىلدى، يۆلىنىپ تۇرغان تامنىمۇ بىلدى، ئۇ دەل يەڭگىسىنى ئاكىسغا خوتۇنلۇققا تونۇشتۇرغان ھېلىقى ئەسكى تام ئىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇشنى ئويلاشمىدى، مۇشۇ ئەسكى تامغا ئايلىنىپ كېتىشنى ئارزۇ قىلدى، ئۆزىدە نېمىشقا مۇشۇ ئەسكى تامغا ئايلىنىپ كېتىش ئىستىكىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇ يېرىم كېچىدە ئۆيگە كېلىپ، ئۇدۇل ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى، ئاكىسى يانپاشلىنىپ ئۇخلاپ قالغاچقا، ساۋۇر قوتۇرنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنىمۇ سەزمىدى. يەڭگىسى ساۋۇر قوتۇر سىرتتىن ھويلىغا كىرگەندە ئالدىغا چىقىپ تۇرغانىدى، ئۇ يەڭگىسىگمۇ گەپ قىلمىدى.

ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆزى يۇمۇلاي دېمەيتتى، ئۇ تورۇسقا قاراپ ياتتى، قىمىر - سىدىرمۇ قىلىپ قويمىدى. ئۇ ياتقان ئۆينىڭ دېرىزىسى ئالدىدا يەڭگىسى پەيدا بولدى. ئۇنىڭ ھەر قانداق تىۋىشنى سېزىلەيدىغان ئالاھىدىلىكى بار بولسىمۇ دېرىزە تەرەپكە قارىمىدى، يەڭگىسى پەنەرىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ خانىسىگە كىرىسىمۇ مىت قىلىپ قويماي يېتىۋەردى.

— ئىنىم، تاماق يەۋىلىڭ.

— قورسىقىم ئاچمىدى.

— تاماق يېمىگەن تۇرۇپ، جاھىللىق قىلماڭ.

— ئارامىمدا قويسىڭىز بوپتىكەن، قورسىقىم ئاچمىدى، يەڭگە.

— ئاكىڭىز سىزنى ساقلاپ ئۇخلاپ قالدى.

— ئۇ ئاشۇنداق ئۇخلاۋەرسۇن، — ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ يەڭگىسىگە كەينىنى قىلىپ يېتىۋالدى. يەڭگىسى ئۇنىڭ كېچىك بالىلارنىڭكىدەك

قىلىقىدىن كۆلمەكچى بولدى-يۇ، ئەمما ئۆزىنى زورىغا بېسىۋالدى.

ــ ئۇنداق بولسا مەن سىز بىلەن بىر دەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرايچۇ.

ــ پاراڭلاشقۇدەك گەپ يوق، يەڭگە، سىزمۇ ئارام ئېلىڭ.

ــ مەن ھېچ كىم بىلەن پاراڭلىشىپ باقمىدىم، ھەممە گەپنى ئۆزىڭىز گاچا بولاي دېگەندە سىز كەلدىڭىز، ئىنىم.

ــ ئاكام بىلەن پاراڭلاشمامسىز؟

ــ پاراڭنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ، بىز تېخى كۆلۈشۈپ باقمىدۇق، ئۇنداق قىلماي مەن بىلەن بۇگۈن پاراڭلىشىڭ.

ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئېچىگە چايان كىرىۋالغاندەك پۇتۇن ئەزايى ئوتتەك قىزىرىپ ئېچىشىپ كەتتى، يەڭگىسىگە تەسەللى بېرىپ قويۇشنى ئويلاشتى-يۇ ئەمما ئۇنداق قىلمىدى، ئۇنىڭ ئەكۈ ئېچ ئاغرىتقىنى يەنىلا ئاكىسى ئىدى.

ــ يەڭگە، ئەتىدىن تارتىپ سىز بىلەن پاراڭلىشاي، بۇگۈن بەك چارچاپ كەتتىم.

ــ مەن بىلەن چوقۇم پاراڭلىشىپ تۇرىسىز - ھە.

ــ چوقۇم پاراڭلىشىپ تۇرىمەن، بولدى چىقىپ ئارام ئېلىڭ، ــ ساۋۇر قوتۇر يەڭگىسى تەرەپكە ئۆرۈلۈپ بېشىنى كۆتۈرۈپ قويدى، يەڭگىسىنىڭ زەپەرەك چىرايى پەنەر يورۇقىدا تېخىمۇ سارغىيىپ كەتكەنىدى، ئۇ بۇنى كۆرۈپ چوڭ خىجالەتچىلىك تارتتى، ئۇنىڭغىمۇ ئېچ ئاغرىتتى.

قانداق تاڭ ئاتقىنىنى ساۋۇر قوتۇر بىلمەيلا قالدى، كۆزۈمنى يۇممىدىم دەپ ئويلىدى، كۆزىنىڭ بۇنداق چىداشلىق ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئۇ تاڭ ئاتقان يېكى ئاتمىغانلىقىنى قىياس قىلغانىدى، دېرىزىنىڭ سىرتى كۆرۈنەرلىك يورۇق كۆرۈندى، ئۇ «تاڭ ئاتقان بولسا نېمە بوپتۇ» دەپ يوتقانىنى بېشىغا يۆگىۋالدى، تالاغا چىقىپ باققۇسى كەلسىمۇ ئۆزىنى زورىغا باستى، تاغ چوققىسىدىكى قاباھەتلىك قارا چۈش ئېسىدىن كەچتى، بەدەنلىرى تىكەنلەشكەندەك بولدى. نېمە ئۈچۈندۇر

يۈرىكىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرى سقىلاتتى، يەنە مۇشۇنداق يېتىۋەرسە ھايـاتى ئاخىرلىـشىدىغاندەكلا بىلىنـدى، ئـاخىر بېـشىدىكى يوتقـانىنى چۆرىۋەتتى، ئىسسىپ پۈتۈن ئەزاسى قاسقانغا دۇملەنگەن بولاق مانتـدەك بولۇپ كەتتى، قويۇقۇسى ئەڭ ئاخىرقى چەككە يەتـكەن تۇرۇقلۇقمـۇ، يەنە بىشەملىك قىلىپ ياتاتتى، دېرىزە سـرتى شـۇنچە ئايـدىڭ بولـسىمۇ، ئـۇ ئايـدىڭلارنىڭ ئـۆزى بـىلەن ھېچقانـداق مۇناسـىۋىتى يوقلـۇقىنى ھـېس قىلاتتى. ئەمما بىر ئوت، غايەت كۈچ، ئۆزىدىنمۇ زور تۇيغۇ ئـۇنى سـرتقا سۆرەپ ئارام بەرمەيتتى، ئـۇ سـرت بەربىـر سـرت دېـگەن جاھىللىقىنى ئېسىدە مەھكەم تۇتۇۋالغاچقا، مەجبۇر كـۆزىنى يۇمـدى، كـۆزىنى يۇمـسىلا تـاغ ئۇسـتىدىكى قورقـۇنچ تاپىنـدىن ئېتىلىـپ مېڭىـسىدە توختـايىتتى، «سەن ئاكاڭنىڭ بالا تېپىش ئىقتىدارىنى نابۇت قىلدىڭ!!!» مۇقەددەس روھنىڭ بۇ گېپى كاللىسىدا ئايان بولـدى، بـۇ گەپنـى قـانچە ئويلىـسىمۇ تېگىگە يېتەلمىدى، «مەن قانداقسىگە ئۇنىڭ ئەرلىك ئىقتىدارىنى نـابۇت قىلغـان بـولغىيتىم، مـۇقەددەس روھ شـۇنداقلا دەپ قويغـانمۇ-يـا؟» ئـۇ ئويلاۋاتقانـدا بىـر ئـىش يادىـدىن كەچتـى. «مۇشـۇ كـۇمىلاچنى يېگـۈز». مۇقەددەس روھنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن كـۇمىلىچى يادىغا كەلـدى، چـۈراپ ئورنىدىن تۇرۇپ چاپان، ئىشتانلىرىنى تـاپتى، يـانچۇقلىرىنى ئـاختۇردى، ھېچ نەرسە قولىغا ئۇرۇنمىدى، ئۇ ئىچ كىيىم بىلەن زوڭزىيىپ ئولتـۇرۇپ قالدى، ئاخشام كۆرگەنلىرىنى چۈش دېيىشكە تىلى بارمـدى، ئـۇ ئـاخىر جـىن چىراغنـى يـورۇتتى، جـىن چىراغنـىڭ يـورۇقى ئـۆيئىچىنى سـۈس يورۇتۇشـقا باشـلىدى، يوتقانلىرىنـىڭ ئۈيـان-بۇيـان تاشـلىنىپ تۇرغـان ھـالىتىنى كـۆردى، ئـۆيئىچى چـىراغ نۇرىـدا بـارا - بـارا روشـەن يۇرۇشـقا باشلىدى، سىرت بۇرۇنقىدەكلا يورۇق ئىدى، سـرتىنىڭ بوگـۈنكى يـورۇقى قەلبىـدىن يىراقلىـشىپ كەتكەچـكە ھەيرانلـىق ھـېس قىلمـايىتتى، ئـۇ چاپىنىنىڭ ئىچ - تاش يانچۇقلىرىنى يەنە بـىر رەت قويمـاي ئـاختۇردى، ئەمـما ھـېچ نەرسـىنى تاپالمـدى، مـۇقەددەس روھنـىڭ ئىككـى تـال كـۇمىلاچنى ئـۆزىگە بەرگەنلىكـى ئېـسىدە شـۇنداق روشـەن قالغانـدى،

ئۇنداقتا ئۇ زادى نەدە قالغاندۇ، تاغنىڭ ئۈستىدە قالغانمىدۇ- يا؟ ئۇنداق ئەمەس، ئۇ تاغدا قالغان بولسا ھېلىقى ئەبلەخلەر مېنى قوغلىمايتتى، ئۇنىڭ كاللىسى يەنە بىر قېتىم توختاپ قالدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ يانچۇقلىرىنى توختىماي ئاختۇردى، مەن دېگەن چۈش كۆرگەن تۇرسام دېگەننى خىيال قىلسىمۇ كۆڭلى ئۇنىمايۋاتاتتى، چاپىنىنى چۆرۈۋېتىپ ئىشتىنىنى پۇشقاقلىرىغىچە ئاختۇردى، چاپان - ئىشتانلىرىمۇ ئۇنىڭدىن يىراقلىشۋاتقاندەك بىلىندى، ئۇ چاپان - ئىشتانلىرى بىلەن ئاجايىپ قېرىشتى، ئۇلار ئۇنىڭدىن قانچىكى يىراقلاشسا، ئۇ توختىماي ئۇلارنىڭ پېيىغا چۈشكەن ئىزچىدەك ئاختۇردى، «ئاخشام تاغدىن قايتىپ كەلگۈچە تاشلۇەتكەن ئوخشايمەن» دېگەننى ئويلىدى، ئۆزىنىڭ ئاسانلىقچە بىرەر نەرسىنى تاشلۇەتمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلگەچكە، يەنە ئاختۇردى، «ئاخشام ئىگىنلىرىمنى سالغاندا مۇشۇ ئۆيگە چۈشۈپ قالغانمىدۇ؟» ئۇ شۇ يەرگىچە ئويلاپ ئىگىنلىرىنى بىر بۇلۇڭغا تاشلۇەتتى، يانقان يوتقىنىنى ئاختۇردى، قولىغا چىراغنى ئېلىۋېلىپ ئۆينىڭ بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىغىچە ئاختۇردى، بۇ ئاختۇرۇشنى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرغانسېرى ئۈمىد - ئارزۇ ئاجىزلىشۋاتاتتى، ئەتىگەن يەكىگەم ئۆينى سۈپۈرگەن بولسا دەپ ئويلاپ ئاختۇرۇشتىن توختىدى، ئۆيگە ساق سالامەت ئەكەلگەندەك قىلغان. ئۇ نەدىدۇ دەپ ئويلاپ ماغدۇرسىزلىنىپ كەتتى، ئۇنىڭ قۇلىقىغا مېڭىسى پورۇقشۇپ قاينىۋاتقاندەك تۇيۇلدى، قولىدىكى چىراغنى بىر يانغا قويۇپ يېتىۋالدى، ئۇ ئىككى تال «ھايۋانلىق» كومىلىچى مۇشۇ ئۆيدە چوقۇم بار دەپ جەزم قىلدى، ئۆزىنىڭ مۇنداق قارارىنىڭ راست، مۇتلەقلىكىگە ئىشەنچى كامىل ئىدى، يەنە ئازراق يېتىۋېلىپ، ئېسىنى بىر يەرگە يىغىپ قايتىدىن ئاختۇرۇشنى ئويلىدى، شۇ ياتقىنىچە ئۇخلاپ قالغانلىقىنىمۇ بىلەلمىدى.

ـــ تاڭ ئېتىپ كەتكىلى نەۋاق، ـــ ئۇ يەكىگىسىنىڭ توۋلىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ ئويغاندى، بەدەنلىرى سىرقىراپ، كۆز - قاپاقلىرىنىڭ ئىششىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. جىن چىراغنىڭ پىلىكى تۈگەپ

ئۆچۈپ قالغانىدى، ئۆزىنىڭ يوتقان ئىچىدە ئەمەس كىگىز ئۈستىدە ياتقانلىقىنى بىلدى، بېلىمۇ سىم - سىم ئاغرىدى، بەدەنلىرىگە كىگىزنىڭ قىللىرى چاپلىشىۋالغانىدى، ئۇ بەدەنلىرىدىكى قىللارنى بىردىن تەرگەندەك تېرىپ چىقتى.

— ئىنىم، ئورنىڭىزدىن تۇردىڭىزمۇ؟

— ھەئە، — ئۇ قىسقىلا جاۋاب بېرىپ، بەدىنىگە چاپلىشىپ قالغان قىللارنى تېرەتتى، دېرىزىدىن كىرگەن قۇياشنىڭ ئاجىز نۇرىنى كۆرۈپ ئاخشامقى ئىشلىرى كۆڭلىدىن شاپىپىدە ئۆتتى، ئۇ بەدەنلىرىدىكى قىللارنى تىرىشتىن ھېلىقى كۈملاچنى ئاختۇرۇشقا ئۆتتى، ياتقان-كۆرپىسىنىڭ تېگىنى ئاختۇرمىغىنىنى بىلدى، ئۆينىڭ ھەممە يېرى قوش ھەيدىگەندەك تۇراتتى، پەقەتلا ئاستىغا سېلىنغان كۆرپىلا بۇزۇلمىغانىدى، ئۇ كۆرپىنى ئۆرىدى، بېشى تەرەپتە ھېلىقى ئىككى تال كۈملاچنىڭ ئېزىلىپمۇ كەتمەي ئۆز پېتى تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق ھارغانلىقىنى بىلدى، كىچىك تەرىتى قىستاپ كۆزىگە چىقىۋالدى، ئۇ كۈملاچنى ئېلىپ ئىچ كىيىمى بىلەنلا ھويلىغا چىقتى. يەڭگىسى ھويلىدا ئىدى، ئۇ ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئىچ كىيىمى بىلەنلا چىققانلىقىنى كۆرۈپ، بېشىنى يەرگە قىلىۋالدى، ئۇنىڭ كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى، يۈگۈرگىنىچە خالا تەرەپكە كەتتى، يەڭگىسى بۇ قاراماتاقنىڭ دىققاق بەدەنلىرىدىكى ئەرلىك ھارارەتنى كۆرگەندەك بولدى، خىجىلچىلىق ئىچىدە بەدەنلىرى غىدىقلاندى، ساۋۇر قوتۇر خالادىن يېنىپ ھويلىغا كەلگەندە ئۆزىنىڭ يالىڭاچلىقىنى بىلىپ، ھېچنېمىگە قارىماي قۇيۇندەك يۈگۈرۈپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. يەڭگىسى ئۇنىڭ شامالدەك ئىتتىك يۈگۈرەلەيدىغانلىقىنى ئىككىنچى قېتىم كۆردى، ئەسكى تام ئارقىسىدا بىر قېتىم كۆرگەنىدى، مانا بۈگۈن ئىككىنچى قېتىمقىسى ئىدى.

ساۋۇر قوتۇر كىيىملىرىنى كىيىپ ھويلىغا چىققاندا يەڭگىسى تۇرغان جايىدا تۇراتتى، بايا يەڭگىسىنى كۆرمىدى دەپ ئويلىدى، شۇڭا رەڭگىدە

هېچقانداق ئالامەت بولمىدى.

ـــ يۇز-كۆزلىرىڭىزنى يۇيۇپ ناشتا قىلىۋېلىڭ، ـــ يەڭگىسى بېشىنى كۆتۈرمىگەن ھالەتتە ئۇنىڭغا گەپ قىلىپ ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى، ساۋۇر قوتۇر يەڭگىسىنىڭ خجىلچىلىقىنى بىلمىدى، ئۇ ئاشخانىغا كىرىپ ناشتا قىلدى، يەڭگىسى بىر چەتتە قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇراتتى. ساۋۇر قوتۇر يەڭگىسگە قاراپمۇ قويماي ناشتىسىنى قىلىپ بولۇپ ئورنىدىن قوپتى.

ـــ ئىنىم، ئاخشامقى گەپنى ئۇنتۇپ قالمىغانسىز ـ ھە؟

ـــ ئاخشامقى نېمە گەپنى؟ ـــ ساۋۇر قوتۇر چەتتە ئۆزىگە قاراپ تۇرغان يەڭگىسگە ئىتتىك قارىدى. يەڭگىسىنىڭ زەپىران چىرايى ئوت ئېلىپ، قىزىرىپ كەتتى، يەڭگىسىنىڭ چىرايىدىكى قىزىللىقنى كۆرۈپ ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆڭلى غەلىتە بولۇپ قالدى. «يەڭگەم قىزارسا بىر پارچە ئوتقا ئايلىنىدىكەنە» دەپ ئويلىدى.

ـــ شۇنداق ئىتتىك ئۇنتۇپ قالامسىز؟

ـــ نېمىنى ئۇنتۇپ قالدىم؟ ـــ ساۋۇر قوتۇر يەڭگىسىنىڭ پىشقان گىلاسقا ئايلانغان چىرايىغا قاراۋېرىشكە چىدىيالماي، كۆزىنى باشقا ياققا ئېلىپ قاچتى.

ـــ ئاخشام بىر كېچە ئۇخلىيالمىدىڭىز ئىنىم.

ـــ سىزمۇ ئۇخلىيالمىدىڭىزمۇ؟

ـــ ھەئە، ـــ يەڭگىسى ئوتقاشقا ئايلانغان لېۋىنى يېنىك چىشلىدى، ساۋۇر قوتۇر سېھرىلىك دۇنيا ئىچىدە قايمۇقىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي قالدى، ئۇ يەڭگىسى لېۋىنى يېنىك چىشلىسە ئۆزى ھېس قىلىپ بولالمايدىغان بىر ئوتلۇق سېزىم ئىچىدە قالدىغانلىقىنىلا بىلدى، بۇ ئوتلۇق سېزىم پۈتۈن سەزگۈ ئەزالىرىنى قامال قىلىپ سېھرىلەيتتى، يەڭگىسگە: «مېنىڭ ئالدىمدا لېۋىڭنى يېنىك چىشلىمىسىڭىز» دەۋەتتى، ئۇ بۇ گەپنى ئېغىزىدىن قانداق چىقارغانلىقىنى بىلمەيلا قالدى. يەڭگىسى ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ نېمە دېيىشىنى بىلەلمىدى، جىمجىتلىق

ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىدى. ساۋۇر قوتۇر خاتا گەپ قىلغانلىقىنى بىلدى، يەڭگىسىدىن ئۆزىنى قانچىكى ئېلىپ قاچماقچى بولسا، يىراق تۇتسا، ئۇنىڭ يەنىلا ئۆزىگە يېقىن تۇرىۋېرىدىغانلىقىنى ئەسلىيەلمىدى. جىمجىتلىقنىڭ ئاخىرىنى چوڭ بىر خەتەر پايلاپ ياتقانىدى، بۇ خەتەر ئۇلارنى بىر ئۆمۈر بەرباد قىلىشقا يېتىپ ئاشاتتى.

— يەڭگە، مەن سىزگە نېمىگە ماقۇل بولغان؟

— مەن بىلەن پاراڭلىشىشقىچۇ.

— ماقۇل بولغانمىدىم؟

— شۇنداق ، — ئۇلارنىڭ پاراڭلىرى ئورۇق ئۆچكىنىڭ ئۇچىيىدەك ھەر دەقىقىدە ئۈزۈلۈپ ، بىر - بىرىگە ماسلاشمايتتى. يەڭگىسى مۇشۇ ئۇزۇڭ پاراڭلاردىن ھاياتلىقنىڭ ئەھمىيىتىنى ئىزدەيتتى، كۆڭلىگە تەسەللى تاپماقچى بولاتتى، ئۇلار شۇ تەرىقىدە خېلى ئۇزۇن پاراڭلاشتى، يەڭگىسىنىڭ روھىي كەيپىياتى كۆتۈرۈلۈپ، نەچچە يىللىق جىمغۇرلۇق تونلىرى سېلىنىپ كەتكەندەك بولدى.

— ئىنىم، بۇگۈن ھېچ يەرگە بارماڭ، سىزگە ئوخشىتىپ بىر تاماق ئېتىپ بېرەي، مەن مۇشۇ ئۆيگە كەلگەندىن بېرى ئەتكەن ئىسسىق تامىقىمنى يەپ باقمىدىڭىز، — ساۋۇر قوتۇر بۇگۈن يەڭگىسىدىن ئۆزىنى ئېلىپ قاچالمايدىغانلىقىنى بىلىپ نائىلاج ماقۇل بولدى.

ئۇ ئاشخانىدىن چىقىپ ھۇجرىغا كىرىپ كەتتى، يەڭگىسى قازان - قومۇچلارنى يۇيۇپ تاماق ئېتىشكە تۇتۇندى. ساۋۇر قوتۇر ئۆيگە كىرىپ ئۆزىنىڭ تىنجىپ قالغانلىقىنى بىلدى، يىغىلمىغان كۆرپە ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ بىر مەھەل ياتتى. ئاكىسى يادىغا كەلگەندە، ئىنتىك ئورنىدىن تۇرۇپ يانچۇقىدىكى ھاياتلىق مەنبەسى بولغان قارا كۇمىلاچنى قولىغا ئالدى، «بۇ راستلا كارامەت كۆرسىتەلەرمۇ؟» دەپ ئويلاپ تۇرۇپ قالدى. «نېمە بولسا بولسۇن، بىر سىناپ كۆرۈپ باقايچۇ، قانداق سىناپ باقمەن؟ شەھەرگە كىرىپ نايناقلاردىن بىرنى تېپىپ... ياق ، ياق بۇمۇ قاملاشمايدىغان چارە. ئۇنداقتا، ئۆزۈم يەپ باقسام مەندە شۇنداق تۇيغۇ

پەيدا بولسا، ئۇ چاغدا... ئۇ شۇلارنى ئويلاپ قولىدىكى بىر تال كۇمىلاچنى كاپىيدە ئېغىزىغا سالدى، ئۇزاق ئۆمەللەپ ئاخىر يۇتۇۋېتىپ سوزۇلۇپ ياتتى، توختىماي ئۆزىدە پەيدا بولۇۋاتقان ئالامەتلەرگە قولاق سالدى. ئىنچىكە قىلدام مېڭە تومۇرلىرى زىلزىلىشىپ، يۈرىكىنىڭ سوقۇشى ئىتتىكلەپ كەتتى، بۇ مەندىكى بىر جىددىيچىلىك دەپلا ئويلىيالىدى، ئاخىر كۆتۈلمىگەن ئىش يۈز بەردى. تومۇرلىرى ئىششىپ ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلدى، بەدەنلىرى ئوتتەك قىزىرىپ كەتتى، جان يېرى بولسا قوزۇقتەك قېتىپ جىنسىي ھەۋىسى ئەڭ يۇقىرى چەككە يەتتى. ئۇ مۇشۇنداق يېتىۋەرسە چوقۇم ئۆلۈپ كېتەتتى. ساۋۇر قوتۇر تېپىرلاپ كەتتى، قولىنى چىشلەپ ئۈزۈۋەتكىلى تاسلا قالدى، ئاخىر بولالماي ئۆزىنى بوسۇغىغا تاشلاپ ۋارقىرىدى، ئۇنىڭ ئەنسىز ۋارقىرىشىدىن قورقۇپ كەتكەن يەڭگىسى ئاشخانىدىن ئۇ ياتقان ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ، نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدى.

— ئىنىم، نېمە بولدىڭىز؟

— يەڭگە، سىز دەرھال ئۆيدىن چىقىپ كېتىڭ!

يەڭگىسى ئۇنىڭ نەرىنىڭ ئاغرىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى.

— زادى نەرىڭىز ئاغرىۋاتىدۇ؟

— مەن سىزگە چىقىپ كېتىڭ دەۋاتىمەن! ۋايجان! ئۆلىدىغان بولدۇم! — ساۋۇر قوتۇر جېنىدىن تويۇپ كەتتى، يەڭگىسى ئۇنىڭ چۆرىسىدە پايپېتەك ئىدى.

— قورسىقىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ؟ مەن ئاكىڭىزنى تۇۋلاپ كېلەي، دوختۇرخانىغا بارايلى.

— ئاكامنى توۋلىغۇچى بولماڭ، سىز چىقىپ كېتىڭ، ماۋۇ ئۆينىڭ سىرتىدىن قۇلۇپ سېلىپ دېرىزىلەرنى ئېچىلمىغۇدەك قىلۋېتىڭ.

— ۋاي، زادى نېمە بولدىڭىز، ئىنىم؟ مەن قورقۇپ كېتىۋاتىمەن، تېخى ھازىرلا بىر ئوبدانلا تۇراتتىڭىز.

— تولا سۆزلىمەي چىقىپ كېتىڭ، ۋايجان! — ئۇ يەردە ئۇيان -

بۇيانغا ئۆزىنى تاشلاپ بولالمايۋاتاتتى، چاپانلىرىنى سىلىۋەتتى، ئىشتىنىنىمۇ يىرتىپ تاشلىدى، كۆزىمۇ قانغا تولدى، يەڭگىسى ئۇنىڭ غالجىرلىشۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قانداق قىلىشنى بىلمەي، ئىغىزىنى يۇمۇپ، كۆزىنى پارقىرىتىپ تۇرۇپلا قالدى.

— مەن سىزدىن ئۆتۈنەي، چاپسان بۇ يەردىن چىقىپ كېتىڭ، — ئۇ ئاخىر قىپيالىڭاچ بولۇپ بولدى، ئۇنىڭ ئەرلىكى يوغىناپ ھەم ئىششىپ كېتىۋاتاتتى، يەڭگىسى كۆرۈشكە تېگىشلىك بولمىغان بۇ ئەھۋالدىن ھەيرانە ھەس بولدى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ پۇتۇن بەدىنى ۋاراقشىغاندەك قاينىاپ ھور چىقىشقا باشلىدى، ئۇ يەڭگىسگە قاراپ ۋارقىراپ يىغلاپ كەتتى، يەڭگىسى بۇ مەنزىرىدىن قورقۇپ تۇرۇپلا قالدى.

— مەن سىزنى كۆرۈمدىن يوقىلىڭ دەۋاتىمەن! — ساۋۇر قوتۇر شۇنداق ۋارقىراپ يەڭگىسگە ئېتىلىدى ھەمدە سىرتقا سۆرەپ تاشلىۋەتمەكچى بولدى، يەڭگىسى بۇتتەك قېتىپ قالدى.

— يوقال! — ساۋۇر قوتۇر يەڭگىسىنىڭ قولىدىن كاپىدە ئېلىپ ھويلىغان سۆرىمەكچى بولسىمۇ، لېكىن، قولى ئەقلىنىڭ تىزگىنىدىن چىقىپ كەتكەنىدى، دۇنيا لەنەتگەردىلىكىگە لىق تولۇۋاتاتتى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ قولى يەڭگىسىنى سىرتقا ئەمەس، سۇپىغا تاشلىدى، ئۇنىڭ كۆچ - قۇۋۋىتىگە تولغان دىققاق بارماقلىرى يەڭگىسىنىڭ ئۇستىبېشىدىكى كىيىملەرنى قەغەزنى يىرتقاندەك يىرتىپ، كۆزنى يۇمۇپ- ئاچقۇچە تىتما - تىتما قىلىۋەتتى، ئىنسان تەبىئىتىگە پەقەتلا سىغىشالمايدىغان ئەڭ چوڭ جىنايەت ئەڭ يۇقىرى پەللىگە يەتتى، يەڭگىسى قارا بۇركۇتنىڭ تىرناقلىرى ئاستىدا قالغان ئاق توشقانغا ئايلاندى، ساۋۇر قوتۇر ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىپ جىنسىي ھەۋىسىنىڭ يالقۇنلاپ تۇرغان ئوتقاشىنى دەھشەت بىلەن ئۇنىڭ جىنسىي ئەزايىغا تىقىۋەتتى، يەر جاھان تەۋرەپ كەتتى، ئۆيلەرمۇ ئۆرۈلۈپ كەتكىلى تاسلا قالدى، بۇ كۆرۈنۈش خۇددى ئەمدىلا يېشىغا تەگكەن غۇنچىنىنى كۈچلۈك توپاققا قويغاندەك ئىدى، يەڭگىسى غۇنچىدەك بۆقىرەپ كەتتى...

كۈن پاتارغا يېقىن ساۋۇر قوتۇرنىڭ نەپسى بېسىلدى، ئۇ خۇددىنى تاپالمايتتى، يەڭگىسى پۈرلىشىپ كەتكەن كۆرپە كىرلىكىدە قىپيالىڭاچ هالدا قارا تەرگە چۆمۈپ ياتاتتى.

ئاشۇ قاباھەتلىك كۈندىن كېيىن ساۋۇر قوتۇرنىڭ گېلىدىن بىر نېمە ئۆتمىدى، يەڭگىسىمۇ شۇكلىشىپ كەتتى، بۇ ئىشلاردىن ساۋۇر قوتۇرنىڭ جاپاكەش ئاكىسى بىخەۋەر ئىدى، ساۋۇر قوتۇرمۇ يېڭىنە يەۋالغان ئىتتەك قۇرۇپ كېتىۋاتاتتى، ساۋۇر قوتۇر ئۆلۈۋېلىشنى ئويلىدى، ئۆلۈشنىڭ ئەڭ چوڭ قىينىلىقى ئۇنى چۈشەپ قويدى.

هايت - هۇيت دېگۈچە ئىككى ئاي ئۆتۈپ، باش باھار ئاياغلىشىپ يازغا قەدەم قويدى، ساۋۇر قوتۇر ئاخىر بۇ ئۆيدىن مەڭگۈلۈك ۋىدالىشىپ، پىنهان بىر جايدا ئۆتكۈزگەن گۈناهى ئۈچۈن ئۆمۈربويى توۋا قىلىپ ئازاب ئىچىدە ئۆتۈشكە بەل باغلىدى.

يازنىڭ قىسقا كېچىسى، جاهان ئوت ئىچىدە قالغانىدى، ئۇ پەقەتلا ئۇخلىيالمىدى. «بۈگۈن غايىب بولۇشۇم كېرەك، ئازابلىق ياشىشىم ئۈچۈن بۈگۈنلا غايىب بولاي...» ئۇ هويلىغا چىقتى، هويلىدا بىرسىنىڭ كۈچەپ قۇسۇۋاتقان كۆلەڭگىسىنى كۆرۈپ ئۆيىگە چاندۇرماي كىرىۋالدى، قۇسۇۋاتقىنى دەل ئۇنىڭ يەڭگىسى ئىدى، ئۇ يەڭگىسىنىڭ تۇشى يىتكۈچە كۈتۈپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى، بىر دەم يېتىپ تۇرايچۇ دەپ يوتقىنىنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ كۆزىنى يۇمماقچى بولدى، كۆزۈمنى يۇمسام ئاشۇ كەچۈرگۈسىز گۇناھ خىيالىمغا كىرىۋالارمۇ دەپ ئويلاپ، كۆزىنى يۇممىدى، ئۆينىڭ هەممە يېرى قان - يىرىڭغا لىق تولۇقلۇق بىلىندى، سېسىق پۇراق دىماقلىرىغا ئۇيۇپ كەتكەندى.

— سىز بۈگۈن غايىب بولماقچىمۇ؟ — ئۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۇخلاپ قاپتىمەن-دە، دەپ ئويلىدى، ئەمما ئۆزىنىڭ ئۇخلاپ قالمىغانلىقى ئېنىق ئىدى، ئۇ چۆچۈپ ياتقان يېرىدىن تۇردى، يەڭگىسىنىڭ ئۆزىگە بەكلا يېقىن تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ زۇۋان سۈرمىدى.

— مەن سىزنىڭ بۈگۈن غايىب بولىدىغانلىقىڭىزنى بىلگەن.

— مېنىڭ ئامالىم قالمىدى.
— مۇشۇنداق قىلسام هەممىنى ئۇنتۇپ كېتەلەيمەن دەپ قالدىڭىزمۇ؟
— ئۇنتۇپ كېتەلمەيدىغانلىقىمنى ئوبدان بىلىمەن.
— شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمىشقا كەتمەكچى بولۇپ قالدىڭىز؟
— مۇشۇ يەردە ئۆلۈۋالماقچى بولغانىدىم، ئاكامنى ئويلاپ ئۇنداق قىلالمىدىم، مەن مۇشۇ ئۆيدىن، مۇشۇ يۇرتتىن يىراق، تولىمۇ يىراق، هەتتا ئادەم ئاياغ باسمىغان بىر يەرگە كېتىمەن.
— جىنايەت ئۈستىگە جىنايەت قوشماقچىمۇ؟
— ئۆلسەملا بولدى.
— سىزگە بىر ئىشنى ئۇقتۇرۇپ قويای.
— مېنىڭ هېچقانداق ئىش بىلەن كارىم يوق، هەممە ئىش ماڭا بەربىر.
— بويۇمدا قاپتۇ.
— نېمە؟! — بۇ گەپنى ئاڭلاپ ساۋۇر قوتۇرنىڭ مېڭىسىدىن تۆتۈن چىقىپ كەتتى، ئاۋازىمۇ تاغ پارتلاتقاندەك ئاڭلاندى ، قارا چاڭ باسقان چىرايىدىن كۆھقاپىنىڭ تۆشۈكچىلىرى ئېچىلىپ پۈتۈن ئەزاسى كۈز ياپراقلىرىدەك تۆكۈلدى، هويلا - ئاران يامغۇردا قالغانىدى، ئاسمان تاراقشىمىدى، بۇلۇت كۆز يېشى قىلمىدى، هويلا ئىچى دەهشەتلىك قارا يامغۇرغا غەرق بولدى.
ساۋۇر قوتۇر جېنىنىڭ بۇنداق پىشىقلىقى بىلەن هېسابلاشمىدى، ئۆلۈم ئەمدى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتى، ئۇ ئۆلۈشكە ئۆزىنى ئاتسىمۇ بەربىر ئېرىشەلمەيتتى، يەڭگىسى ئۇنىڭ يېنىدا ئۇچكە چېقىپ مېغىزىنى يېگەندەك بىپەرۋا ئولتۇراتتى.
— بۇ نېمە ئىش ئەمدى؟ ئاھ خۇدا، جېنىمنى ئال! — ساۋۇر قوتۇر ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم يىغلىدى.
— ماڭ، كۆزۈمدىن يوقال! — ئۇ باش-كۆزلىرىنى قاماللاپ موتىدى، يەڭگىسى ئۇنىڭ غالجىرلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئولتۇرغان جايىدىن

شاققىدە قوپۇپ ھويلىغا چىقتى، ئۇ ھويلىغا چىققاندا يەرنىڭ پاتقاق بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ ئاسمانغا قارىدى، ئاسمان پەرەڭدەك ئوچۇق، يۇلتۇزلار سانجاق تۇراتتى، ئۇنىڭ كاللىسى لال بولدى، بۇنچىۋالا سۇنىڭ نەدىن كېلىپ ھويلىنى بۇنچە پاتقاق قىلىۋەتكەنلىكىنى بىلمەيتتى. ساۋۇر قوتۇر ياۋا كالىدەك تام - تامغا ئۇسۇپ، ئاغزى-بۇرۇنلىرىنى قان قىلىۋەتتى.

يەڭگىسى يەرگە ئاۋايلاپ دەسسەپ ئېرىنىڭ يېنىغا كىردى، ئۇ ئالاق- جالاق بولۇپ، ئۆيىگىچىگە كۆز يۇگۇرتۇپ، جېنى چىقىپ كەتكەندەك سۇپىغا يىقىلدى، بايانتىن بولغان ئىشلارنى ئېرىنىڭ ئۇقۇپ قالغانلىقىنى بىلدى، ئۇ ئورنىدىن مىڭ تەستە تۇرۇپ، ساۋۇر قوتۇرنىڭ يېنىغا يۇگۇرۇپ كىردى، ساۋۇر قوتۇرمۇ قانغا مىلىنىپ خارقىراپ ياتاتتى.

— ئىنىم، چاپسان ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ !ئىش چاتاق! — ساۋۇر قوتۇرنىڭ قۇلىقىغا گەپ كىرىدىغاندەك قىلمايتتى، — ۋاي چاپسان ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ! ئاكىڭىز ئۆيدە يوق تۇرىدۇ! — ساۋۇر قوتۇر بۇ گەپنى ئاڭلاپ يۇرىكى بېغىچىدىن ئۇزۇلۇپ كەتكەندەك بولۇپ، تىنالمىدى، ۋۇجۇدىنى بىر شۇملۇق چوقۇپلا كۆتۈرۈۋالغاندەك بولدى، ئۇ شۇملۇقنىڭ ئۇچلۇق تۇمشۇقى ئارىلىقىدا تۇراتتى، — ۋايجان! نېمانداق مىدىرلىمايا ياتسىز!— يەڭگىسىمۇ ئىشتىنىغا سىيىۋەتتى. ساۋۇر قوتۇرغا غايىبتىن كۈچ كىردىمۇ شۇملۇقنىڭ تۇمشۇقىدىن ئۆزىنى تارتتى، ئورنىدىن تۇرۇپ ھېچنېمە بىلەن كارى يوق سىرتقا يۇگۇردى، ھويلىغا چىقىپ پاتقاققا تېيىلىپ ئوگدىسىغا چۈشتى، يەرنىڭ بۇنچىۋالا تېيىلغاق بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئويلاشقا ۋاقتى يوق ئىدى، ئۇ تېيىلىپ كەتكەن يېرىدىن چاقماق تېزلىكىدە قوپۇپ سىرتقا چىقىپ ئۇدۇل كەلگەن يەرگە يۇگۇرۇپ، ھايت- ھۇيت دېگۈچە مەھەللىنى بىر ئايلىنىپ چىقتى. ئۇ ئاكىسىنى تۇۋلاپ تاغ تەرەپكە يۇگۇردى، ئۇنىڭ كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى، ئاكىسىنى ئويلىسا ۋۇجۇدىنى شۇملۇق قاپلايتتى. ئۇ تاغ قاپتىلىغا كېلىپ بىر ئاۋازى بىلەن ئاكىسىنى چاقىردى، تاغدىن ئۆزىنىڭ ئەكس ساداسى ئاڭلاندى. ئۇ

ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى جەزم قىلىپ تاغقا ياماشتى، تاغ ئۇنىڭ كۆزىگە بەك ئېگىز كۆرۈندى. ئىچى پۇشسا كۈندە نەچچە چىقىدىغان تاغ چوققىسى بۇگۈن ئۇنىڭغا بەك ئېگىز بىلىنىپ كەتتى، تاڭ ئاتقۇچە تاغنىڭ ئۈستىگە چىقالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتمىدى، ئۇ ئاخىر تاغنىڭ ئۈستىگە چىقتى، ئېغىر بىر تىن ئېلىۋېلىپ، بار ئاۋازى بىلەن ئاكىسىنى توۋلىدى، بۇ ئاۋازدىن زېمىن تولغىشىپ كەتتى، قورام تاشلارمۇ يېرىلاي دېدى. تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى قارىغايلار قاراسلاپ سۈندى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ دىمىي كېسىلدى، كۆزى پارقىراپ قالدى. تاڭ سۈزۈلەي دېگەندە، ياز شامىلى مېھرىلىك باغرىنى كەڭ تەبىئەتكە ياقتى. ساۋۇر قوتۇر ئېغىر قەدەم بىلەن تاغدىن چۈشۈشكە باشلىدى، ئۇ تاغدىن چۈشكىچە قىينالدى، «تاغقا چىقىش ئاسان، چۈشمەك تەس» دەپ پىچىرلىدى. گەپ قىلغان بىلەن ھېچ نەرسىنى بىلمەيتتى، «ئاكام چوقۇم ئېتىزلىقتا»دەپ ئويلاپ، ئېتىزلىققا باردى، ئېتىزلاردىكى يېشىلچىلىق سەھەر شامىلدا يەلپۈنۈپ تۇراتتى، ئۇ ئۆيدە بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ ئۆيگە كەلدى، ئىشىك تۈۋىدە يەڭگىسى يالغۇز تۇراتتى.

— يۇقمۇ؟ — يەڭگىسى ساۋۇر قوتۇرنى كۆرۈپ سورىدى، ساۋۇر قوتۇر «يوقمۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ تېگى يوق ھاڭغا غۇلاپ چۈشۈپ كەتكەندەك «لاسسىدە» ئولتۇرۇپ قالدى، ھەممە يېرىدىن مۇزدەك تەر قۇيۇلدى، كۆزى قاراڭغۇلاشتى.

— ئۇ يوقمۇ؟! — يەڭگىسىنىڭ گېپى ئۇنىڭ قۇلاق، مېڭىلىرىگە خەنجەردەك تىقىلدى.

ساۋۇر قوتۇر يەڭگىسىنى ئۆلتۈرۈشنى ئويلىدى، يەنە ئاكىسىنى بۇنداق تېز يوقاپ كەتمەيدۇ دەپ كۆڭلىگە تەسەللى بەرمەكچى بولدى. يەڭگىسى ئۇنىڭ ئالدىدا ھاڭۋېقىپ تۇراتتى. ئۇ ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ يۈگۈردى، تاڭ ئاتقۇچە ئاكامنى تېپىۋېلىشىم كېرەك، دەپ ماغدۇرىغا كەلدى، شامالدەك يۈگۈرۈپ يەڭگىسىنىڭ كۆزىدىن

يىتتى، يەڭگىسى ئۇنىڭ غايىب بولغانلىقىنى كۆرۈپ دۇنيادا ئەڭ يالغۇز قالغان ئادەمدەك تۇيغۇغا كەلدى.

ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىنىڭ تېنىنى ئىتتەك يىلدىدى. تاغنىڭ ھەممە يېرىنى بىر - بىرلەپ تىنتتىدى، «ئاكامنى چوقۇم تېپىپ ئۆيگە ئېلىپ كېلىمەن» دېگەن ئوي ئۇنى ئۇمىدلەندۇرەتتى. ئۇ ھارمىدى، ھەر قانداق بىر دالدىنى بوش قويماي ئاختۇردى، تاغنىڭ غەرب تەرىپىدىكى ئورمانلىقنى كۆرۈپ ئۇمىد-ئىشەنچكە تولدى، تاغنى كېسىپ ئورمان تەرەپكە ئۆتمەكچى بولۇپ، تاغنىڭ قاتمۇ قات باغرىدىن شامالدەك يۈگۈرۈپ ماڭدى، تاغ باغرىنىڭ كەڭلىكىنى بىلدى، سەپەر مۇشەققەتلىك بولسىمۇ ئۇنىڭغا قىلچىلىكمۇ توسقۇنلۇق قىلالمايتتى. ئۇ ئورمان ئالدىغا كېلىپ ئېغىر تىنىپ، ئورمانلىقنىڭ ئىچىگە كىردى، ياراتقان ئىگەمدىن ئاكىسىنىڭ مۇشۇ ئورمان ئىچىدە بولۇشىنى تىلىدى، ئورمانلارنىڭ چاتقاللىرىنى يېرىپ ئاكىسىنى توۋلىغانچە مېڭىۋەردى. ئۇ ئورمانىنىڭ ئىچىگە كىرگەنسېرى يۇرىكىنىڭ ئېغىرلىشىپ، كۆڭلىنىڭ قاراڭغۇلىشىۋاتقانلىقىنى سېزىپ توختاپ قالدى، كۆڭلىگە ئۆزى ئارزۇ قىلمىغان ئاجايىپ بىر شۇملۇق ئايان بولدى، ئۇ بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس دېسىمۇ، ئەمما ئاشۇ شۇملۇقنىڭ مۇھاسىرىسىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلدى، ئارزۇ - ئارمانلىرىنىڭ كۈكۈم- تالقان بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئۆزىنى كاچاتلاپ كەتتى، ھەرقانچە قىلسىمۇ كۆڭلىدە ياخشى تەرەپكە سۆرەيدىغان بىرەر كۈچىنىڭ قالمىغانلىقىنى بىلىپ، بىر قارىغايغا يۆلىنىپ ئولتۇردى. كۆڭلىدىكى بارلىق شۇملۇقلارنى ئۇنتۇش ئۈچۈن تىرىشتى، روھىي ھالىتىنى تەڭشىمەكچى بولۇپ، ئېغىر - ئېغىر نەپەس ئالدى، ئاجايىپ دەھشەتلىك تىت-تىتچىلىقنىڭ كۆڭلىگە ئارام بەرمەي جېنىدىن تۇيۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، چەكسىز قىينىلىپ كەتتى.

ئورمان ئىچى كۆزنىگە گۆردەك كۆرۈنۈپ، تېنىنى شۇركىنىپ كەتتى، ئاكىسىنىڭ چىرايىنى كۆزنىگە قاپسالدى، ئۆزىنى پەپىلەپ باققان ئۆتمۈشلىرى خىيالىدىن بىر-بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى، ھەر بىر

كۆرۈنۈش ئۇنىڭ كۆكسىگە بىر پىچاق تىقاتتى. ئۇ ۋاراقلاپ يىغلىدى. ئۇنىڭ يىغىسى ئورمان ئىچىدە ئەگىز سۈيى بولۇپ ئاقتى. ئاكسىنىڭ مۇڭمىن چىرايى ئۇنىڭ يۈرىكىنى تىلىدى، ھاياتلىقنىڭ ھەممە دىشۋارچىلىقى ئۇنىڭ ئىچ باغرىغا كىرىۋالغانىدى. ئۇ بۇ يەردىن كېتىشنى، باشقا يەرلەرگە ئاكىسنى ئىزدەپ بېرىشنى ئويلىدى. بۇ ئورمان ئۇنىڭ نەزىرىدە ئاجايىپ قورقۇنچلۇق ئىدى. كۈتۈلمىگەن ئىش يۈز بېرىشى قاش بىلەن كىرپىك ئارىلىقىدا تۇرغانىدەك بىلىنىپ، ئاكسىنىڭ تېپىلماسلىقىنى ئارزۇ قىلدى. ئۇ مۇشۇ ئورمانىدىن ئايرىلسامىلا ئاكام تېپىلمايدۇ، ئاكام تېپىلمىسا ھاياتىمدا بىر يېڭى يول پەيدا بولمىدۇ، دەپ ئويلىدى-دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئورمانىدىن چىقىپ كېتىشكە بەل باغلاپ، تۆت ئەتراپىغا قارىدى، قايانقا باقسا ئورمان تۇراتتى، ئۇنىڭغا ئورمانىدىن چىقىپ كېتىش مۇمكىن ئەمەستەك بىلىنىدى. ئۇ ۋاراقلاپ ئورمانىنى تىللاپ كەتتى، «مەن ئاكامنى ئىزدەيمەن، يول بېرىش» دەپ ۋارقىرىدى، ئورمانلار ئاجايىپ ئېگىز، مەغرۇر كۆرۈندى. «خەپ توختاپ تۇر، ھەممىڭنى كېسىپ تاشلىمىسام، ئوت قويۇپ پۈشتۈڭنى قورۇتمىسام...» تىللاۋېرىپ ئۇنىڭ ئاۋازى بوغۇلدى، دىمى كېسىلدى، كۆزىنىڭمۇ ئېقى يوغىناپ، چاك باسقان چىرايى قورقۇنچلۇق تۈسكە كىردى. ئۇ ئورمانىدىن چىقىشقا كۈچەندى، قاياقتا قارىسا دەرەخلەر ئۇنى تورىدى، كەينىگە چېكىنىشكە بىر قەدەممۇ يول قويمىدى. ئۇ بىر ئاراچ يولنى پەملەپ شۇ يەر بىلەن بۇ لەنىتى ئورمانلىقتىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ، ئاراچ يولغا قەدەم قويدى. ماڭغانسېرى ئورمانلار ئاۋۇپ يۈرىكىنى مۇجۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسى ۋەيران بولدى، كۆزى ئاسمانىنى، چەكسىز دالىنى ئىزدىدى، يۈرىكى ئېغىزىغا تىقىلىپ قالدى.

— مۇمكىن ئەمەس! مۇمكىن ئەمەس، — ئۇ شۇنداق ۋاراقلاپ كۆزىنى يۇمۇۋالدى، جاھان يېغىلىقتىن كېيىنكى تىمتاس كېچىگە ئايلىنىپ قالغاندەك جىمپ كەتتى، ئۇنىڭ غالجىر تىنىقلىرى بىلەن دەرەخلەرنىڭ بۇۋاقىت تۆكۈلگەن ياپراقلىرىنىڭ ساداسىلا قالدى. ئۇ ئاخىر كۆزىنى

ئېچىپ دەھشەتلىك ۋارقىراپ يىغلاپ يەردە دومىلاپ كەتتى.

ــ بىچارە ئاكا! مەن سېنىڭ قاتىلىڭ! مەن ئادەم ئەمەس! ــ ئۇنىڭ نىدالىرى دەرەخ كاۋىكىدىكى قۇرت ـ قوڭغۇزلارنىڭ ئۇۋۇسىنى قوچۇۋەتتى.

يوغان بىر دەرەخنىڭ شېخىدا بىر ئادەم ئېسىلىپ تۇراتتى. ساۋۇر قوتۇر قانچىلىك ئازابلانسا بەربىر ئىدى، ئۇ كۆتكەن، كۆڭلىگە ئايان بولغان قاباھەتلىك ئىش يۈز بېرىپ بولغانىدى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ كارنىيى يىرتىلىپ كەتكەنمۇ، ئېغىزىدىن سۇس قىزىل قان سىرغىپ جاۋغىيىدا قېتىپ قالغانىدى.

ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىنىڭ مېيىتىنى چۈش بولغاندا ئۆيىگە ئېلىپ كىردى، ئەتىسى يەرلىكىگە قويدى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئائىلىسى مۇسىبەتنىڭ ئەڭ جىمجىت دەملىرىدە قىمىرلايتتى، ساۋۇر قوتۇر بىر تەن، بىر ئۇستىخان بولدى، يەڭگىسى ئېلىشىپ قالاي دېدى. ساۋۇر قوتۇر بىر نەچچە ھەپتىنى تىپتىنچ ئۆتكۈزدى.

تۈن كېچە. ساۋۇر قوتۇر بۇ ئائىلىنى مەڭگۈلۈك يوق قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، يەڭگىسىنى چاقىردى، يەڭگىسى ئۇنىڭ خانىسىگە كىردى، جاھان تىپتىنچ بولدى دېسە مۇشۇنچىلىك بولۇشى مۇمكىن، ئۇلار بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي ئۇزاق ئولتۇردى، ئاخىر ساۋۇر قوتۇر ئېغىز ئاچتى.

ــ يەڭگە، سىزدە تەييارلىق باردۇ؟

ــ مەن نەۋاق تەييارلىق قىلىپ قويغان.

ــ ئۇنداقتا ئۆلۈۋالىلى.

ــ مەيلى، ــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ يۈرىكى ئازابتىن تىلىم ـ تىلىم بولغاچقىمىكىن، ئەڭ قورقۇنچلۇق گەپلەرنى چىكىلداق چاققانىدەكلا دەۋاتاتتى.

ــ قانداق ئۆلىمىز؟

ــ سىز قانداق ئۆل دېسىڭىز شۇنداق بولسۇن.

— ئىككىمىز تەڭلا ئۆلىمىز.

— سىز ئاۋۋال مېنى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن ئۆزىڭىزنى ئويلىشىڭ،— ساۋۇر قوتۇرنىڭ قارا كۆڭ بولۇپ كەتكەن تۇم لېۋى تىترەپ، شالىسى ئېقىپ كەتتى. ئۇ يەنە ئەڭ چوڭ، ئەڭ قىيىن مەسىلىگە دۇچ كەلدى.

— مەن... مەن ھەممەڭلارنىڭ قاتىلى بولىدىكەنمەن-دە، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن، سىزمۇ ئۆلۈۋېلىڭ، مەنمۇ ئۆلۈۋالاي.

— مەن قانداق ئۆلىمەن؟

— قانداق ئۆلسىڭىز ئۆلىسىز، ئەمما مەن سىزنى ئۆلتۈرمەيمەن، مېنىڭ ئىككى جانغا زامىن بولغۇم يوق.

— مەن ئىككى جانغا زامىن بولامدىم ئەمىسە؟

— سىز پەقەت ئۆزىڭىزنىلا ئۆلتۈرىسىز.

يەڭگىسى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تەئەججۈپ ئىلكىدە تۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ قورسىقىدىكى بالا مىدىرلاۋاتاتتى. ئۇ چاندۇرماي قورسىقىنى سىلاپ قويدى.

— ئۇنداقتا بۇنىچۇ؟

— كىمنى دەۋاتىسىز؟

— ماۋۇ قورسىقىمدىكىنى دەۋاتىمەن، — يەڭگىسى قورسىقىنى كۆرسىتىپ بوغۇلۇپ يىغلاپ كەتتى، ساۋۇر قوتۇر بېشىنى كۆتۈرۈپ يەڭگىسىنىڭ قورسىقىغا قاراپ زۇۋان سۇرەلمىدى. جىمجىتلىق يەنە باش كۆتۈردى.

— ئىشقىلىپ مەن بۇگۈن ئۆلىمەن، ئۆلۈمدىن باشقىنى ئويلىمىدىم!

— سىز ئۆلسىڭىز مەنمۇ ئۆلىمەن!

— ياق، بولدى سىز ئۆلمەڭ، مەنلا ئۆلەي!

— ئەگەر سىز ئۆلسىڭىز، مەنمۇ ئۆلىمەن، قورسىقىمدىكى بالا تۇغۇلسا، چوڭ بولغانىدا دادام قانداق ئۆلۈپ كەتكەن دېسە مۇشۇنداق ئۆلگەن دەمىدىم، ياق، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن، بولغان ئىشلارنىمۇ دەپ بېرەلمەيمەن!

— سىز مېنىڭ ئۆلۈشۈمنى توسىماقچىمۇ؟

ـــ ياق، توسمايمەن، ئۆلسىڭىز ئۆلىۋېرىڭ، مەنمۇ ئۆلىمەن.
ـــ بۇنداق دېگىنىڭىز توسقانلىق بولماي نېمە؟
ـــ مەن سىزگە يالۋۇرمايمەن، ئۆلسىڭىز ئۆلۈڭ.
ـــ ھەي، سەن زادى نېمە دېمەكچى؟ ـــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاۋازىنى تۇرۇپلا ئۆزگەرتىپ، كۆڭلىدە ئۇلۇغلاپ، ھۆرمەتلەپ، سىزلەپ كەلگەن يەڭگىسىنى سەنلەپلا ئورنىدىن چاچراپ قويىتى.
ـــ مەن سىزگە يالۋۇرمايمەن، ئۆلسىڭىز ئۆلۈڭ دېدىم، ـــ يەڭگىسىمۇ جانىدىن تويغاچقا ئۇنىڭ ھۆرپىيىشلىرىگە ئېرەن قىلماي تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ بېشىنى يانتۇ تۇتتى.
ـــ سېنىڭ مەقسىتىڭ زادى نېمە؟ مېنى بىر ئۆمۈر ئازاب ـ ئوقۇبەتتە ئۆتسۇن دەمسەن؟ بۇنداق قاباھەتلىك تۇرمۇش ئۆتكۈزۈپ ياشىغاندىن ئۆلگىنىم ئەلا.
ـــ مەن سىزنى ھەر قانداق ئىشتىن توسمىدىم، سىز ئۆلسىڭىز مەنمۇ ئۆلىمەن.
ـــ ئۆلىمەن دېگىنىڭ مېنى توسقانلىق ئەمەسمۇ؟
ـــ ئۆزۈڭ ئۆلۈپ ھەممە دەردى بالانى ماڭا تاشلاپ قويماقچىمۇ؟ ـــ يەڭگىسىنىڭمۇ تەلەپپۇزى ئۆزگەردى، ـــ سەن ئەر كىشى تۇرۇپ كۆتۈرەلمىگەن يەردە مەن بىر ئاجىز تۇرۇپ قانداق كۆتۈرەتتىم! ئۆلسەڭ تەڭ ئۆلىمىز، ياشىساق تەڭ ياشايمىز!
ـــ ئىنسان بالىسى كۆتۈرگۈسىز خورلۇقنى مەن قانداق كۆتۈرىمەن! مەن ئۆلمىسەم بولمايدۇ! ئۆلسەملا ئاكامغا يۈز كېلەلەيمەن.
ـــ مەنمۇ ئۆلىمەن.
ـــ سەن ئۆلمەي بالىنى تۇغ!
ـــ تۇغمايمەن! ـــ يەڭگىسىنىڭمۇ بوينى تاشتەك قاتقىلى تۇردى.
ـــ ئەگەر ئۆلمىسەڭ مەن ساڭا ياخشى كۈن كۆرسەتمەيمەن.
ـــ ياخشى كۈن دېگەن نېمە ئۇ، ياخشى كۈنلەرنى كۆرۈشنى ئەسلا خالاپ كەتمەيمەن، ئەگەر ياخشى كۈن كۆرۈشنى خالىسام سىلەرنىڭ بۇ

ئۆيۈڭلەرگە خوتۇن بولۇپ كىرمەيتتىم.
ــ ھەي، نېمە دەۋاتسەن؟
ــ بولدى، تولا ماڭا ھۆرپەيمەڭ، ئۆلسەك ئۆلەيلى، مېنىڭ پىشانەمگە شۇملۇق تامغىسى ئۇرۇلۇپتىكەن ئەسلىي، بولغۇلىق بولدى، ئۆلەي ئەمسە.
يەڭگىسى تامنىڭ قىرىغا بېشىنى ئۇرماقچى بولۇۋىدى، ساۋۇر قوتۇر ئۇنى تۇتۇۋېلىپ قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى، يەڭگىسىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئۇنىنى قويۇپ يىغلىۋەتتى.
ساۋۇر قوتۇر بۇ كېچىنى ئۇنتۇزدى، ئۆلمىدى، يەڭگىسىمۇ ئۆلمىدى، جاھان ئۆز ئوقىدا ئايلىنىۋەردى. يەڭگىسىنىڭ قورسىقىمۇ كۈندىن - كۈنگە يوغىناپ، ئاي - كۈنى يېقىنلاشقىلى تۇردى. ساۋۇر قوتۇر ئۆلمىگەن بىلەن ئۆلۈمدىنمۇ بەتتەر روھىي ئازاب ئىچىدە كۈنلىرىنى ئۇنتۇزدى. ئۇنىڭ ئۇخلايدىغان كۈنلىرى تۈگەپ كەتكەنىدى، ئۇخلاش ھە دېسلا ئۇنىڭ ئۈچۈن قورقۇنچلۇق چۈشلەرنى، قارا بېسىشنى تەڭلەپ تۇرغاندەك بىلىنەتتى. ياز ئۆزاپ كۈز كىرەي دەپ قالدى، يەڭگىسى ئاران ماڭاتتى، ساۋۇر قوتۇر ئۇنىڭغا قارىسلا ئاكىسىنىڭ سىيماسى كۆزىگە كۆرۈنۈپ يىغلىغۇسى كېلەتتى.
ــ يەڭگە، بىز بۇ يەردىن يىراق يەرگە كېتىلى، ــ ساۋۇر قوتۇر يېڭى بىلەن يېشىنى سۈرتۈپ يەڭگىسىگە قارىدى.
ــ مۇشۇنداق تۇرسام نەگىمۇ بارالايمىز؟ ــ يەڭگىسى قورسىقىنى كۆرسىتىپ ئېغىناقشىپ سۆپىدا ئولتۇردى.
ــ مەن بالىنىڭ بۇ يەردە تۇغۇلماسلىقىنى توغرا تاپتىم، بالا مۇشۇ ئۆيدە تۇغۇلسا، ئاكامنىڭ روھى قورۇنىدۇ.
ــ ئۇنداقتا بۇ ئۆي- جاھاننى تاشلۇۋېتەمدۇق؟
ــ تاشلۇۋېتىمىز، كۆيدۈرۈۋېتىمىز! ــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاۋازى يىغا ئارىلاش چىقتى.
ــ بوپتۇ، قانداق قىلسىگىز مەيلى.

ـــ بىز ئەتىلا بۇ يەردىن غايىب بولايلى، بىزنى تونۇمايدىغان بىر جاينى تاپايلى، مېنىڭ بىر كۈنلۈك ئىشىم بار، كەچتە قايتىپ كېلىمەن،ـــ ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ تالاغا چىقىپ كەتتى، يەڭگىسى سۇپا ئۈستىدە ئېغىر تىنىپ قالدى.

ساۋۇر قوتۇر ئۆيدىن چىقىپ ئۇدۇل تاغ تەرەپكە ماڭدى، تاغقا چىقىپ جاھاننىڭ ھەممە ئىشىنى ئويلىدى، كۈلدى، يىغلىدى، ئاخىر ھاردى. ئۆزىنى قېرىپ كەتكەندەك ھېس قىلدى، تەقدىرنىڭ بۇنچىۋالا رەھىمسىزلىكىگە ئاخىر تەن بەردى، ئادەمنىڭ ئۆزى خالىغانچە ياشىيالمايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى.

ساۋۇر قوتۇر تاغ ئۈستىدە بىر كېچە - كۈندۈز ئولتۇرۇپ ھاياتىغا ھۆكۈم چىقاردى، «بىر كۈن ياشىسام كۈيايە، ئەتىنى كۆرگەندە ئاندىن ئىشىنىمەن» دەپ ئورنىدىن تۇردى. تاغنىڭ ئارقىسىغا قاراپ كۆڭلى بۇزۇلدى، تاغنىڭ كەينىدىكى ئورمانلىق ئۇنىڭ ھاياتىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىۋەتكەنىدى. ئۇ ئورمان تەرەپكە قاراپ غەزەپ بىلەن تاشلاندى، كۈن پاتارغا يېقىن ئورمانلىققا يېتىپ باردى، ئورمانلىقنى تىللاپ پۈخادىن چىقماقچى بولدى. لېكىن قانچە تىللىسىمۇ پۈخادىن چىقىش ئۈياقتا تۇرسۇن، غەزىپى مىڭ گەز ئۆرلىدى، تۈن يېرىم بولغاندا ئوت قويۇۋېتىش ئېسىگە يەتتى-دە، ئورمانلىقتىن ئۇچقاندەك قايتىپ كەلدى، ئورمانىدىن كۆتۈرۈلگەن ئوت ئاسمانغا تاقىشىپ، ئاي، يۇلتۇزلارنى ئورىكۈتۈۋەتتى، ئوتنىڭ قاباھەتلىك مەنزىرىسى جاھاننى بىر ئالدى. ئۇ تاغقا كەلگەندە قاتتىق يامغۇر يېغىپ كەتتى. ساۋۇر قوتۇر ئارقىسىغا قاراپ ئوتنىڭ پەسىيىپ قالغانلىقىنى بىلدى، تەقدىر بىلەن ئويىنىشىمەن دەپ ئويناشقىلى بولمايدىغانلىقىنى كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا پۈكۈۋالدى.

ساۋۇر قوتۇر بىلەن يەڭگىسى ئاشۇ يامغۇرلۇق كېچىدە بۇ يەردىن ئايرىلدى، تاغ ئاشتى، دەريا كەچتى، نۇرغۇن چۆللەرنى كەزدى، يەڭگىسى 11-ئاينىڭ سوغۇق بىر كېچىسى كۆك كۆز، قاراماتاق بىر ئوغۇلنى تۇغدى، ئۇ تاغ ئىچىدىكى بىر غاردا يەڭگەنىدى. ساۋۇر قوتۇر

بالىنى كۆرۈپ بېشى ئاسمانغا تاقاشقاندەك خۇش بولدى، يەڭگىسىمۇ خۇش بولدى. ئۇلار غار ئىچىدە بالىنىڭ قىرىقىنى توشقۇزدى. بالىنىڭ قىرىقى توشقان كۆنى ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئۇزاقتىن بېرى يوقاپ كەتكەن تۇيغۇسى قىستاپ كەلدى، ئۇ يەردىكى ئۆچكە تېرىسىدىن قىلىۋالغان كۆندىلەڭگە ئۆزىنى تاشلاپ ئۇخلاپ قالدى، ئۇخلىغاندىمۇ ئاجايىپ ئېغىر ئۇخلىدى. نەچچە كۈن ئۇخلىمىغانلىقىنى ئۆزى تۇڭۇل يەڭگىسىمۇ دەپ بېرەلمەيتتى، ئۇ شۇنداق بىر چۈش كۆردى: ئاكىسى كەتمىنىنى كۆتۈرۈپ غار ئىچىگە كىرىپ ۋارقىرىدى:

— ئورنىڭدىن تۇر ، تۇزكور، زىناخور!

ساۋۇر قوتۇرنىڭ يۇرىكى ئېغىزىغا پاتماي قالدى.

— ئاكا، بۇ سەنمۇ؟ — ساۋۇر قوتۇر ئۆز كۆزىگە ئىشەنمىدى، قانچە قىلسىمۇ ئورنىدىن تۇرالمىدى.

— سىلەرنى ئاخىر تاپتىم، بۈگۈن مۇشۇ يەرگىلا كۆمۈۋېتىمەن! — ئاكىسىنىڭ ئېغىزىدىن ئوت چاچراپ تۇراتتى.

— ئاكا، مەن گۇناھ قىلدىم، مېنى چاپسان ئۆلتۈرۈۋەت، ئۆلتۈرۈۋەتسەڭلا جېنىم ئارام تېپىپ قالىدۇ! — ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىغا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈشىنى ئۆتۈندى.

— ماۋۇ نومۇسنى بىلمىگەن قانجۇقنى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن سەندىن ھېساب ئالىمەن!

ئاكىسى قولىدىكى كەتمەننى ئېگىز كۆتۈرۈپ، يانداپ بالىنى قۇچاقلاپ تۇرغان يەڭگىسىگە ئېتىلدى، ساۋۇر قوتۇر ئىختىيارسىز ھالدا ئاكىسىنىڭ پۇتىنى تۇتۇۋالدى.

— ئاكا، يەڭگەمگە ئۇۋال قىلما! ھەممىنى قىلغان مەن، ئۇنىڭدا قىلچىمۇ گۇناھ يوق، ئۇ تېخى يېڭىلا يەڭگىدى — ساۋۇر قوتۇر ئاكىسىنىڭ پۇتىنى قويۇپ بەرمىدى.

— قويۇۋەت، بولمىسا قولۇڭنى چاينۋېتىمەن!

ئاكىسى ساۋۇر قوتۇرغا شۇنداق سەت ھۇرپەيدىكى، ئۇ ئاكىسىنىڭ

بۇنداق سەت ھۇرپەيگىننى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغانىدى. كۆڭلى يۇمشاق، مۆمىن ئاكىسىنىڭ بۇ ئەلپازىنى كۆرگەن ساۋۇر قوتۇر يالۋۇرۇش، يېلىنىشلارنىڭ ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى.

ــ يەڭگە، بالىنى ئېلىپ قېچىڭ! ــ يەڭگىسىنىڭ ھېچ نەرسىنى كۆرمىگەندەك بالىنىڭ يۈزىگە بۇرنىنى تەگكۈزۈپ ئەركىلىتىپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەن ساۋۇر قوتۇر جان جەھلى بىلەن ۋارقىرىدى.

ــ بالىنى ئېلىپ قاچ دەۋاتىمەن!

ئۇنىڭ ۋارقىراشلىرى ھېچنېمىگە كار قىلمىدى، يەڭگىسى بولسا بۇرۇنقىدەكلا تۇراتتى، ئۇ يەڭگىسىگە قاراپ ماغدۇرسىزلانغىلى باشلىدى، بارماقلىرى بارغانسېرى يۇمشاۋاتاتتى.

ــ ئاكا، ئۇلارغا رەھىم قىل! ئۇلارنى قويۇۋەت! مېنى قولۇڭدىكى كەتمەن بىلەن چاناپ پارە ـ پارە قىلىۋەتكىن!

ــ قولۇڭنى قويۇپ بەرمىگەندىكىن مانا ئەمسە!

ئاكىسى قولىدىكى كەتمەن بىلەن ساۋۇر قوتۇرنىڭ بىر قولىنى ئۇزۇۋەتتى، ئۇنىڭ چانالغان قولى ئاكىسىنىڭ پۇتىدا قانسىراپ تۇراتتى، ساۋۇر قوتۇر يەنە بىر قولى بىلەن ئاكىسىنىڭ پۇتىنى تۇتۇۋالدى.

ــ ئۇلارغا رەھىم قىل!

ــ رەھىم دېگەن نېمە ئۇ؟ مەن بۇگۈن ھەممىنى قىيما ـ چىيما قىلىۋەتمىسەم!

ئاكىسى ساۋۇر قوتۇرنىڭ يەنە بىر قولىنىمۇ چاناپ ئۇزۇۋەتتى، ساۋۇر قوتۇر ئىككىلا قولىدىن ئايرىلىپ قالدى، ئۇنىڭ ئاكىسى يۇگۈرۈپ بېرىپ يەڭگىسىنى كەتمەننىڭ كەينى بىلەن بىرنى قويۇپ ئوڭدىسىغا موللاق ئانتۇزۇپ، قولىدىكى بالىنى تارتىپ يەرگە تاشلىدى، ساۋۇر قوتۇر ۋارقىراپ كەتتى:

ــ ئاكا، ئۇ دېگەن نارەسىدە بالا، ئۇنىڭغا رەھىم قىل!

ئۇ يۇلقۇنۇپ قولسىز بەدىنى بىلەن ئاكىسى تەرەپكە سۈرۈلدى.

ــ سەن ھارىمىمۇ بۇ دۇنيادىن يوقال!

— ياق، ئۇنداق قىلما!

ساۋۇر قوتۇر ئېتىلىپ بېرىپ يەردە قىرقىراپ يىغلاۋاتقان بالىنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ يېتىۋالدى. ئاكىسىنىڭ كەتمىنى ئۇنىڭ بېلىنىڭ قاق ئوتتۇرىغا تېگىپ بەدىنىنى ئىككىگە بۆلۈۋەتتى. ساۋۇر قوتۇر بالىنى قوغداپ قالغانلىقىنى بىلىپ، ئاكىسىغا قارىدى، ئاكىسى ئۇنىڭغا ۋەھشىيلەرچە ۋارقىرىدى.

— بۇياققا ئۆت!!

— بولدى قىل! بۇ بىر بوۋاققۇ! — ساۋۇر قوتۇرنىڭ بەدىنى نەچچە پارە بولۇپ كەتكەن بولمىسمۇ، لېكىن جېنى چىقمىغانىدى.

— بۇگۈن هەممەڭنى ئۆلتۈرىمەن!

— بۇ بىزنىڭ پۈشتىمىز، — ساۋۇر قوتۇر ھۆكۈرەپ يىغلىدى.

— ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ.

ساۋۇر قوتۇر ئويغىنىپ كەتتى، يەڭگىسىگە، بالىغا قاراپ ئېسىگە كەلدى.

— مېنى قارا بېسىپتۇ، ئاكامنىڭ روھى بىزنى قوغلاۋاتقان ئوخشايدۇ، — ساۋۇر قوتۇرنىڭ دىمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى.

ساۋۇر قوتۇر ئىككى چېكىسىنى چاڭگاللاپ ئۇزاق ئويلاندى، ئويلانغانسېرى كاللىسىنىڭ ھېچنېمىگە ئىشلىمەيۋاتقانلىقىنى بىلدى. كۆرگەن چۈشى دائىم ئېسىدىن كېچىپ ئۇنىڭغا ئازار بەرمىدى. ئۇ ئۆڭكۈردىن سىرتقا چىقتى، سىرتنىڭ ھاۋاسى يۇزىگە بىر شاپىلاق سالغاندەك ئەندىكىپ كەتتى، ئەتراپقا قارىدى، پۈتكۈل كائىنات سېرىق تۈسكە كىرگەنىدى، جاھاننىڭ بۇنداقمۇ بولىدىغانلىقى ئۇنىڭغا يېڭىلىق تۇيۇلدى. تاغ باغرىغا چۈشۈپ، تاغ ئېتىكىدە ئېقىۋاتقان سۇنىڭمۇ سېرىقتا ئايلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى، سۇغا قاراپ ئۇزاق ئولتۇردى. كۆزىگە سۇ ئېقىپ كىرىۋاتقاندەك بىلىندى، بىر ھازاغىچە قولى بىلەن سۇنى ئۇياق - بۇياققا سېپىپ ئولتۇردى، قولىغا سۇنى ئالدى-دە، سۇنىڭ سۈپىسۈزۈكلىكىنى كۆرۈپ ئېقىۋاتقان سۇغا قارىدى، سۇ يەنىلا سېرىق كۆرۈندى، سۇنىڭ تېگىنىڭ سېرىق ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۈرۈپ قولىنى

سۇنىڭ تېگىگە پاتۇردى، قولىغا شىلىمشىپ كەتكەن بىر نەرسە ئۇرۇلدى، ئۇنى سۇدىن ئېلىپ، ئۇنىڭ تېرەكنىڭ ياپراقلىرى ئىكەنلىكىنى بىلدى، قولىدىكى ياپراقلارغا ئۆزاققىچە قاراپ تۇردى، سەلكىن شامالدا ئەركىن چاۋاك چېلىپ ئەركىلىگەن يېشىل ياپراقلارنى ئەسلىدى. ئۇ ئېغىر تىنىپ ئورنىدىن تۇردى، قايىقا مېڭىشنى بىلەلمەي ئاخىر غارغا قايتىپ كىردى، ئۇنىڭ قەدەملىرى خۇددى گىرەلەشمە جەڭدە ئامان قېلىپ، ماغدۇرىدىن كەتكەن ئەسكەرنىڭ قەدىمىگە ئوخشايتتى. چاك باسقان قارا چىرايىدا يول - يول قورۇقلار پەيدا بولدى، ئۇ بۇنى بىلمەيتتى، غارغا كىرگەندە يەڭگىسى ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ نېمە دېيىشنى بىلمەي دەردىنى ئىچىگە يۇتۇشكە مەجبۇر بولدى.

ـــ قايتىپ كەلدىڭىزمۇ؟

ـــ ھەئە، ـــ ئۇ شۇنچىلىكلا جاۋاب بېرىپ، كۆندىلەڭگە ئۆزىنى تاشلاپ ياماشلاندى، يەڭگىسى يەنە گەپ قىلىشنى راۋا كۆرمەي قۇچقىدىكى بالىنى تامتىپ قويۇپ، ساۋۇر قوتۇرنىڭ يېنىغا قىستالدى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ كاللىسىدا بىر خىيالنى پىشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئۇيان-بۇيان مىدىرلاپ تەستە ئېغىز ئاچتى:

ـــ مەن بۇ بالىنى ئاكامنىڭ بالىسى دەپ چوڭ قىلىشنى ئويلاشتىم، ـــ يەڭگىسىنىڭ كۆڭلىدىكى ئەندىشىلىرى ئاخىر ئۆزىنى كۆرسەتتى.

ـــ بۇ بالا بىزنىڭ تۇرسا.

ـــ ئازابىمنى ئېغىرلاتقۇم يوق، تولا ئويلاپ ھېرىپمۇ كەتتىم، مەن بىلەن گەپ تالاشما.

ـــ مەنچۇ، مېنى ئويلاپ قويدىڭىزمۇ؟ ـــ يەڭگىسىنىڭ ئاۋازى يىغا ئارىلاش چىقىپ كەتتى.

ـــ بۇنىمۇ ئويلاپ قويدۇم، سەن بۇندىن كېيىن ئاتاقتا مېنىڭ خوتۇنۇم بولىسەن.

ـــ ئەمەلىيەتتىچۇ؟ ـــ ساۋۇر قوتۇرنىڭ گېپىنىڭ ئاستىدا گېپى بارلىقىنى ئۇنىڭ كۆڭلى تۇيغان ئىدى.

— مېنىڭ گۇناھ ئۇستىگە گۇناھ يۈكلىگىم يوق.

— قەدىمدىن تارتىپ ئاكا ئۆلۈپ كەتسە ئىنىسى ئۇنىڭ خوتۇنى بىلەن تۇي قىلىدىغان ئادەت بار، بۇ قانداقمۇ گۇناھ بولسۇن؟ — يەڭگىسى ئۇزۇندىن بېرى دېيىلمىگەن گەپنى ئاخىر دەۋەتتى.

— ئاكام قانداق ئۆلدى؟ ئۇنى بىز ئۆلتۈرۈۋەتتۇق، ئۆلۈۋېلىشقا بىز قىستىدۇق، ئۇ بىز ئۆتكۈزگەن گۇناھلار سەۋەبىدىن ئۆزىنى ھالاك قىلدى، ئۇ شۇنداق قىلالىغان تۇرسا، بىز ئۇنىڭ ئۈچۈن نېمە قىلدۇق؟ مەن بىر ئۆمۈر ۋىجدان ئازابى تارتىدىغانلىقىمنى ئويدان بىلىمەن، قانداق قىلسام ئازابلىرىمنىڭ يەڭگىللەيدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيمەن.

— مەن قانداق قىلىمەن؟

— بىز بالىنى دەرقەمتە بېقىپ چوڭ قىلىمىز، ئۇنىڭ دادىسى بىلەن ئانىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى كېيىنچە ئۇقتۇرۇپ قويىمىز.

— بۇ دۇنيادا نەدىمۇ شۇنداق ئىش بار ئىكەن، ئۇنىڭ ئۆز دادىسى بىلەن ئۆز ئانىسى ھايات تۇرسا.

— يەنە ئاشۇنداق گەپنى ئىككىنچىلەپ ئېغىزىڭدىن چىقىرىدىكەنسەن، سېنى بالاڭ بىلەن قوشۇپ بوغۇزلىۋېتىمەن.

ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئەلپازى تەسۋىرلىگۈسىز سەتلىشىپ كەتتى، يەڭگىسىمۇ ئۇنىڭ بۇ ئەلپازىدىن ھەر قانداق ئىشنى قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈپ يېتىپ، ئۇن چىقارمىدى.

ساۋۇر قوتۇر بۇ كېچىمۇ ئۇخلىيالمايدىغانلىقىنى پەملەپ، ئۆزى توغرۇلۇق ئويلىدى. «مەن قانداق قىلسام بولار؟» دېگەن خىيال ئۇنىڭ كاللىسىدا قېتىپ قالدى. ئۇ ئۆزىنى ئونلاپ، مىڭلاپ دەڭسەپ باقتى، ئۆزاق ئويلىدى، يەڭگىسى بىلەن ئۆزاق بىرگە ئۆتسە چوقۇم چاتاق چىقىدىغانلىقىنى ئويلاپ، پۈتۈن ئەزايى قورقۇنچتىن غال - غال تىترەپ كەتتى، چاتاق چىقىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش توغرىسىدا كۆچەپ ئويلاندى. تۈيۇقسىز كۆڭلىگە كەلگەن بىر چارىدىن پۈتكۈل ئەزايى سىرقىراپ، مېڭە قىل تومۇرلىرىمۇ پاراسلاپ ئۇرۇلۇپ كېتەي دېدى. مېڭىسىدىن كىرگەن

ئاغرىق تاپىنىغا بېرىپ توختىدى. خىيال قىلسام بۇنداق بولۇپ كېتىۋاتىمەن، ئەگەر شۇنداق بولسا نېمە بولۇپ كېتەرمەن، دەپ ئويلاپ، ئۇ بۇرۇن پاقلان-قويلار شۇنداق قىلغانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى، ھايۋان جېنىدا چىدىغان يەردە مەنمۇ چىدايمەن دەپ ۋۇجۇدىدىكى قورقۇنچتىن خالاس بولدى.

ساۋۇر قوتۇر تاڭ سەھەردىلا ئورنىدىن تۇرۇپ، يەڭگىسى ئويغانغىچە شۇنداق قىلىشقا بەل باغلىدى، شۇنداق قىلغاندىلا يەلكىسىنى تاغدەك بېسىۋالغان ئازابتىن قۇتۇلىدىغانلىقىنى، ئۇ دۇنياغا كەتكەن ئاكىسىنىڭ روھىغا تەسەللى بېرەلەيدىغانلىقىنى ئويلاپ، بارلىق قورقۇنچلارنى روھىدىن سۈپۈرۈپ تاشلىدى. ئۇ ئاخىر ئۆزىگە قول سېلىپ ئىككى تال تۇخۇمنى پىچاق بىلەن يېرىپلا كېسىپ تاشلىۋەتتى. جاھان ئاچچىق ئاغرىق ئازابىدىن مۇكچىيىپ، يەرلەر يېرىلىپ كېتىشكە تاسلا قالدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزالىرى ئاغرىپ مېڭىسىدىن چىقىپ بولغانىدى، ئۇ تۇخۇمدىنىڭ يېرىلغان يېرىنى ئوت بىلەن پۈچىلاپ، قانىنى توختىتىپ، ھوشىدىن كەتتى. يەڭگىسى ئورنىدىن تۇرۇپ بۇ ئەھۋالنى كۆردى، يۈرىكى چارتىسىدە يىرتىلىپ كەتكەندەك بولۇپ، ئىچىرىنى ئاچقىنىچە چەكچىيىپ قالدى.

ساۋۇر قوتۇر نەچچە ئاي ئورۇن تۇتۇپ ياتتى. يەڭگىسى ئۇنى ئوبدان كۈتتى، نۇرغۇن پەرۋىش قىلدى.

بۇلار ئون نەچچە يىل نۇرغۇن مۇشەققەتلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى، نۇرغۇن سەپەرلەرنى قىلىپ ئاخىر مۇشۇ قالپاق يېزىسىدا تۇرۇپ قالدى.

ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئۆتمۈشىنى ئاڭلاپ تۇرغان بوز يورغا ئورکۈگىنىدىن ئىگراپ كەتتى. ساۋۇر قوتۇر كۆكلىدىكىنى ئۇنىڭغا دەۋېلىپ قايتىدىن بوشانغاندەك بولدى. ئەمما بوز يورغا ھەدەپ باغلاقنى كۈچەپ تارتىپ ئىگرايتتى، ساۋۇر قوتۇر كۆز - چاناقلىرىدىكى ياشلىرىنى سۈرتۈپ ئاتقا قارىدى.

ـــ مېنىڭ كۆزۈمگە قارا، ياۋاش بول، ـــ دەپ ئاتنى تىنچلاندۇردى،

ئاتىنىڭ ئەنسىز ئىگىراۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان ئايشەمخان (ساۋۇر قوتۇرنىڭ يەڭگىسى) ئۆيدىن تالاغا چىققاندا تاڭ سۈزۈلەي دېگەندى، ئۇ ساۋۇر قوتۇرغا قاراپ، ئۇنىڭ بىر كېچە ئۇخلىمىغانلىقىنى بىلدى.

※ ※ ※

بۇ يىل قىش قالپاق يېزىسىغا بۇرۇنلا كەلدى، ساۋۇر قوتۇر كېچىسى ئاسمانغا تولا قارايدىغان بولۇپ قالدى، ئايشەمخانىنىڭمۇ ئۇيقۇسى قاچىدىغان بولۇۋالدى. قادىر كۆك كۆز ئۇلاردىن ئايرىلغاندىن تارتىپ ئايشەمخانىنىڭ بىر نەرسىسى يوقاپ كەتكەندەك بولدى، ئۇ قادىر كۆك كۆزنى ئېسىگە ئالسىلا، كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا بىر يىغا ئۆمۈچۈكتەك لۆمۈلدەپ كۆزىگە ياش كېلەتتى.

— كۆرمىگەننى كۆرۈپ، تۇغۇپ چوڭ قىلىپ، بىر قېتىممۇ «بالام» دەپ چاقىرالماپتىمەن، بۇ بېشىڭنى يېگۈر دادىسى قوتۇردەكلا چوڭ بولدى، خۇيىمۇ ئۇپىمۇ ئوخشاش رەھىمسىز، ھىيلىگەر. تۇۋا، ئالا قۇيرۇقنىڭ بالىسى چالقۇيرۇق دېگەن مۇشۇ-دە، — ئايشەمخان ئۆز - ئۆزىگە غودۇرىدى، كۆزىنىڭ چۆرىسىنىڭ ئويچاقلىشىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

— ماۋۇ قوتۇر قارا مەدەك مېنى بىر ئۆمۈر ئازابتا قويدى، پېشانەمگە مۇشۇنداق پۈتۈلگەندىكىن نېمە ئامال، بۇ قوتۇر ئەينى چاغدا ھوش - كاللامنى پىرقىرىتىپ ئاكىسىغا ياتلىق بولۇشقا قىستىمغان بولسا قانداق ياشايدىغان بولغىيتتىم، — ئايشەمخانىنىڭ غۇدۇرىشى پەقەت ئۆزىگە تېگىل ئىدى.

ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆڭلى قىش كىرگەنسېرى بىر شۇملۇقنى سېزىپ زادىلا ئارام تاپالمىدى، ئۇ يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسى ئىچىدە ئۆزى يالغۇز تۇن كېچىگە تۇردى.

ـــ چوقۇم چوڭ بىر ئىش بولىدۇ.
ـــ قانداق چوڭ ئىش ئۇ؟ ـــ ساۋۇر قوتۇر بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ كەينىگە ئۆرۈلدى، لاۋتاڭ ئۇنىڭغا يېقىن كەلدى.
ـــ بۇگۈن سىزمۇ ئۇخلىيالماپسىز - دە، ئىنىم.
ـــ سىز قادىرجان كەتكەندىن بېرى سەل جۇدەپ قالدىڭىز، يالغۇز تۇرىدىغان، ئۆز - ئۆزىڭىزگە سۆزلەيدىغان ھالمۇ شەكىللەندى.
ـــ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ باقمىغان، سەل تەسىر قىلدى، ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ئوڭۇشلۇپ قالمەن، شياۋچى قانداقراق، ئىنىم؟ ئۇنىڭ ئاي كۈنلىرى يېقىنلاپ قالدىغۇ دەيمەن.
ـــ يېڭى يىلدا كۆزى يورۇپ قالا. ھە راست، ئايشەمخان ھەدەممۇ كۈندۈزدە يالغۇزچىلىق تارتىپ قېلىۋاتىدۇ، بىكار بولسا بىزنىڭ ئۆيگە كىرىپ، شياۋچىغا ھەمراھ بولسا سۆزلىشىپ كۆڭلى ئېچىلىپ قالىدۇ ئەمەسمۇ. ھەدەمگە سىز دەپ قويۇڭ، ئۆينىڭ ئىچىگە ئۇنداق ئۇزاق بېكىنىۋالسا كېسەلمەن بولۇپ قالىدۇ، شياۋچى ھال-مۇڭ بولسۇن.
ـــ بولىدۇ، مەن دەي، ئۇنىڭ ئۈستىگە شياۋچىنىڭ ئاي-كۈنى يېقىنلىشىپ قالدى، سىز يۇقىرى - تۆۋەن قاتراپ ئۇنى يالغۇز قويۇۋاتىسىز، ھازىر شياۋچى ياخشى كۆتۈنۈشكە موھتاج، شۇنداق بولسۇن، ـــ ساۋۇر قوتۇر بىلەن لاۋتاڭ بىر دەم ئائىلە توغرىسىدا سۆزلەشتى.
ـــ ئاكا، بىرەر سۆز - چۆچەك ئاڭلىمىغانسىز؟
ـــ قانداق سۆز - چۆچەكنى دەيسىز؟
ـــ بايا ئۆزىڭىز چوڭ بىر ئىش بولىدۇ دەۋاتاتتىڭىزغۇ؟
ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭغا قاراپ ئاسماندىكى ئايىنى كۆرسەتتى.
ـــ ئاۋۇ ئايغا قاراڭ، ئاي قانداق چىقىپتۇ؟
ـــ قېيىق شەكىلدە تۇرىدۇ، ئەمما بەك زىلۋا.
ـــ تەبىئەتنىڭ سىزىمى ئادەملەرنىڭكىدىن نەچچە ھەسسە يۇقىرى بولىدۇ، ئىنسانلار ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان ئىشلاردىن تەبىئەت ئۆزىنىڭ ھادىسىسى، ئالامەتلىرى ئارقىلىق بېشارەت بېرىپ تۇرىدۇ، ـــ ساۋۇر

قوتۇرنىڭ چۈشىنىكسىز گەپلىرى لاۋتاڭ ئۇچۇن مەڭگۈ سىرلىق تۇيۇلاتتى.

— مەن ماتېرىيالىزمچى، شۇڭا بۇ گەپلەرگە...

— توغرا، ئىغۋا تارقىلىپ كەتمىسۇن. بۇ گەپنى دېيىشمەيلى، — لاۋتاڭ ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كۆڭلىدە يەنە بىر قارا تۇگۇن ھاسىل قىلدى.

— ئاكا، ئىككىمىز تۇرغان يەردە چوڭ توسالغۇ بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ ئەركىن سۆزلەۋېرىڭ.

— مەندە بۇنداق سەزگۈ مۇشۇ يىلنىڭ بېشىدىلا پەيدا بولغان، دېمىسىمۇ بۇ يىل قىش ئالدىنقى يىللاردىن بالدۇر كەلدى، بۇمۇ ياخشىلىقنىڭ بېشارىتى ئەمەس، قىش بالدۇر كەلگەن بىلەن بالدۇر چىقىپ كەتمەيدۇ، ھېلىمۇ سىز يېزىمىزنىڭ قىشتىن ئامان - ئېسەن چىقىۋېلىش خىزمىتىنى ناھايىتى ئەتراپلىق، ياخشى ئىشلىدىڭىز، يېزىمىزدا بەكمۇ چوڭ چاتاق چىقىپمۇ كەتمەس. ئاۋۇ ئاينىڭ ئىنچىكە قېيىق شەكىلدە چىقىشى ئەتراپتىدىكى يۇلتۇزلارنىڭ چېچىلاڭغۇ، پاتپاراقچىلىق ھالەتتە كۆرۈنۈشى ئادەمنى ئەندىشىگە سالىدۇ.

لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنىڭ گېپىنى بىرىلىپ ئاڭلىدى، ئۇلار شۇ تەرىقىدە گەجگىسى قورۇلغىچە سۆزلىشىپ ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىشتى.

تاڭ سەھەر. ئاسمان يەر يۈزىنى ئۇششاق قار بىلەن ئەستەرلىگەن ئىدى، لاۋتاڭ سىرتقا چىقىپ ئۇچقۇنداپ چۈشۈۋاتقان قارنى كۆرۈپ ھەيران قالدى-دە، ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاخشامقى گەپلىرىنى ئويلاپ، ئۇنى چۈشىنىشنىڭ قىينلىقىنى قايتىدىن چوڭقۇر ھېس قىلدى.

ساۋۇر قوتۇر ئەتىگەندىلا ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزىدىن سىرتقا قارىدى، ئاسماندىن چۈشۈۋاتقان ئاپئاق قار ئۇچقۇنلىرىنى كۆرۈپ ئېغىر ئۇھسىندى.

— ئايشەم!

— ھە، مانا، — ئايشەمخان ساۋۇر قوتۇرنىڭ تۇڭلىغىنىنى ئاڭلاپ ئالدىدا ھازىر بولدى.

— قادىر كۆمۈر كانىغا كەتكەندىن بېرى سەن ئۆيدە يالغۇزچىلىقتا قالدىڭ، ئاخشام لاۋتاڭ بىلەن دېيىشتۇق، شياۋچىنىڭ ئاي-كۈنى يېقىنلاپ قالدى، شۇڭا سەن شياۋچىنىڭ يېنىدىراق تۇر، بىكار بولساڭلا ئۇنىڭ بىلەن ھال-مۇڭ بولغىن.

— باشقىلار بىلەن ھال-مۇڭ بولۇشمىدىن ئەنسىرىمەيدىغان بوپسىز-ده، دادىسى.

— ئاغزىڭنى يۇم! — ساۋۇر قوتۇر دېرىزىدىن سىرتقا بويۇنىدى، — ئاغزىڭدىن دادىسى دېگەن گەپنى چىقىرىپ سالما ئىككىنچىلەپ، ئوقتۇڭمۇ!

— مۇشۇ ئۆمرۈمده بالا تۇغۇپ ئانا بولالمىدىم، ئادەم يوق يەردىمۇ «دادىسى» دېگەن گەپنى ئېغىزىمدىن چىقىرالمىسام، مەن زادى ئادەممۇ نېمە!

— سېنى كىم ئادەم ئەمەس دەۋاتىدۇ، سەن ساقايغان يارىنى قايتا قوزغاتماقچىمۇ!

— مەن ئادەملىكىمگە ئاخىر ئىشەنمىدىم.

— تولا مەن بىلەن تاكاللاشماي مەن دېگەندەك قىل، شۇنداق قىلساڭلا ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىسەن.

— بۇنداق ياشىغاندىن ئۆلۈپ كەتسەممۇ بوپتىكەن.

— مەن دېگەندەك قىلمىساڭ ئۆلۈپ كېتىسەن، ئوقتۇڭمۇ، — ساۋۇر قوتۇر ھۆرپىيىپ چىرايىنى نەچچە ھەسسە سەتلەشتۇرۇپ ئايىشەمخانىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە مىختەك قادالدى، ئايىشەمخان ئېغىزىنى پۈرۈپ جىم تۇرۇۋالدى.

— شياۋچىغا دېمەيدىغان گەپلەرنى دەپ يۈرمە، «سۇنىڭ ئېقىشى، تۆكىنىڭ يېتىشى» غا قاراپ ئىش تۇت، ئۇنىڭ خىزمىتىده بولساڭلا بولدى، ئېغىزىڭ جىم تۇرسۇن، — ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ سىرتقا چىقىپ كەتتى، ئايىشەمخانىنىڭ يۈرىكى تامچە-تامچىلاپ ئېقىپ تۆگەپمۇ بولغاندى.

ـــ بۇ ئىبلىس بىلەن ئۆتكەن كۈنۈم دوۋزاختا ئۆتكەن كۈندىنمۇ بەتتەر بولدى ماڭا، ـــ ئايشەمخانىمنىڭ كۆز ياش بۇلىقى ئاللىبۇرۇن قۇرۇپ كەتكەچكە كۆزىدىن ياش چىقمىدى، ئەمما باغرى لەخته قان - يىرىڭنىڭ ئۇۋۇسىغا ئايلاندى.

ساۋۇر قوتۇر تالاغا چىققاندا لاۋتاڭ ئېغىر خىيالغا چۆمۈلۈپ تۇراتتى.

ـــ ئىنىم، ئاسمان بۇگۈن قار تاشلاپتىغۇ، قىش بۇرۇن كىردى.

ـــ شۇنداق... شۇنداق، قىش بۇرۇن كىردى، ـــ لاۋتاڭ ئېغىر خىيالدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ساۋۇر قوتۇرغا قارىدى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادىدىن ئەسىر يوق ئىدى، ئۇ پەرۋاسىز ھالدا لاۋتاڭنىڭ يېنىغا كەلدى.

ـــ ئاكا، بۇگۈن ناھىيەدىن جىددىي چاقىرتىپتۇ.

ـــ شۇنداقمۇ، ـــ ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭغا قارىماي ئاسماندىن چۈشۈۋاتقان قار ئۇچقۇنلىرىغا قارىدى، لاۋتاڭنىڭ چىرايى بىر قىسمىلا بولۇپ كەتكەنىدى.

ـــ بۇگۈن كۆڭلۈم نېمىشقىكىن ئېغىپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇگۈن قارمۇ يېغىپتۇ مانا، ـــ لاۋتاڭنىڭ روھىي ھالىتى بەك چۈشكۈن تۇراتتى. لاۋتاڭدىكى ئەندىشىلەرنى ساۋۇر قوتۇر بىلگەن تۇرۇقلۇق ئىرەن قىلمايتتى.

ـــ توغرا ئىنىم، بۇگۈن قار يېغىپتۇ.

ـــ سىزنىڭچە، بۇ يامانلىقنىڭ ئالامىتىمۇ ياكى...

ـــ قار دېگەن قىشنىڭ تونى، ئىنىم، قىش كىردىمۇ قارنىڭ يېغىشى تەبىئىي ئەھۋال، ـــ لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنىڭ قەستەن گەپ ئېلىپ بېقىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى، ـــ بوز يورغىنى قاتايمۇ، بىللە كىرەيلى، ناھىيەگە كىرمىگىلى ماڭمۇ خېلى بولغان، سىز بىلەن كىرىپ چىقاي.

ـــ بىللە كىرسەك بەك ياخشى بولاتتى، يالغۇز كىرىشمىنى ئېيتىپتۇ.

ـــ بوز يورغىنى ئېگەرلەي ئەمسە.

ساۋۇر قوتۇر بۇگۈن لاۋتاڭغا يات ئادەمدەك كۆرۈنۈپ كەتتى، «بۇ

ئادەمنىڭ سىرلىقلىقى ئادەمنى راستلا ئەنسىرىتىدىكەن» دەپ ئويلىدى ئۇ. ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپلا ئات ئېغىلى تەرەپكە ماڭدى، لاۋتاڭ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالدى.

ساۋۇر قوتۇر ئاتنى تاراپ ئېگەرلەپ لاۋتاڭنىڭ يېنىغا يېتىلەپ كەلدى.

— ئىنىم ، ئاتمۇ تەييار بولدى.

— ھە، مانا، — لاۋتاڭنىڭ خىيالى تۇتۇق ئىدى، ئۇنىڭغا بۇگۈن مۇشۇ كەتكىنىچە قايتىپ كېلەلمەيدىغاندەك تۇيۇلدى.

— ئىنىم، خاتىرجەم بېرىپ كېلىڭ، ئايىشەم شىياۋچىغا ئوبدان قارايدۇ، مەن ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم، يېزىنىڭ باشقا ئىشلىرىدىن خاتىرجەم بولۇڭ، سىز كەلگىچە ھېچقانداق ئىش چىقمايدۇ، — ساۋۇر قوتۇر ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىۋالغاچقا خاتىرجەم يولغا سالماقچى بولدى، لاۋتاڭ قۇلىقىغا كىرىۋاتقان بۇ گەپلەرنىڭ سالمىقىنىڭ چوڭقۇرلۇقىنى چۈشىنىۋاتقاندەك بەك جىددىيلىشىپ، «ناھىيەدىن كېلەلەرمەنمۇ؟» دېگەننى ئويلىدى.

— خاتىرجەم بولۇڭ، ئاسمان ئۆرۈلۈپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، سىزگە ھېچ ئىش بولمايدۇ، ئىنىم. بولمىغۇر خىياللاردا بولماڭ، — ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ ئاتنىڭ يۈگىنىنى لاۋتاڭغا تۇتقۇزدى، بوز يورغىمۇ «تىرت-تىرت»لاپ قويدى، لاۋتاڭنىڭ قولىغا ئاتنىڭ يۈگىنى تولىمۇ سوغۇق بىلىنىپ كەتتى، كۆڭلى يېرىم بولۇپ ساۋۇر قوتۇرغا قاردى، ئۇنىڭ بۇ قارىشى ساۋۇر قوتۇرغا ۋىدالىشىۋاتقان ئادەمنىڭ قارىشىدەك تۇيۇلدى. لاۋتاڭ ئاخىر ئاتقا مىندى، بوز يورغا پايپاسلاپ يۇرۇپ كەتتى، ساۋۇر قوتۇر ئاتنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى.

ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنى يولغا سېلىپ بولۇپ: « مەن دېگەن قاباھەتلىك كۈنلەر ئاخىر كەپتۇ - دە» دەپ ئويلىدى-دە، يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىدىن سىرتقا چىقىپ، قويۇندەك يۇگۇرۇپ غايىب بولدى.

تۇن تەڭ بولغاندا بوز يورغىنىڭ ئىياغ تىۋىشى قالپاق يېزىسىنىڭ

يولدا پەيدا بولدى، ساۋۇر قوتۇر دەرۋازىسى ئالدىدا بوز يورغىنىڭ ئايىغ تۈشۈشىنى ئاڭلاپ «ئۇھ» دېدى، لاۋتاڭ روھى چىقىپ كەتكەن ئادەمدەك بوز يورغىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇراتتى.

— ئىنىم، ساق-سالامەت كەلدىڭمۇ؟ — لاۋتاڭ تىنىپمۇ قويماي ئاتنىڭ ئۈستىدە تۇراتتى، — بولدى، سالامەت كەلگىنىڭنىڭ ئۆزىلا چوڭ غەلىبە. ھېرىپمۇ كەتتىڭىز، شىياۋچىمۇ سىزدىن ئەنسىرەپ بۇگۈن ئېغىزىغا تۈزۈكرەك بىر نېمە سالمىدى، چاپسان ئاتتىن چۈشۈپ غىزالىنىۋېلىڭ، ھەدىڭىز ئوخشىتىپ تاماق قىلىپ قويدى، — ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنى ئاتتىن چۈشۈرۈپ، ئوشۇق گەپ قىلماي بوز يورغىنى يېتىلەپ قوتان تەرەپكە ماڭدى.

ئەتىسى سەھەردە، ساۋۇر قوتۇر ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاچالماي قالدى، ئۇ تولا ھەپىلەشكەن بولسىمۇ يەنىلا ئىشىكنى ئاچالمىدى. دېرىزىگە كېلىپ سىرتقا قارىدى، سىرتتا قار ئالەمنى قاپلىغانىدى، قارنىڭ قېلىنلىقى ئىشىكنى ئېتىۋەتكەنىدى، ئۇ ئىشىكتىن چىقالمايدىغانلىقىنى بىلىپ، دېرىزە ئارقىلىق سىرتقا چىقىشقا مەجبۇر بولدى، ئۇ دېرىزىنى ئاچقاچ ئايشەمخاننى توۋلاپ ئويغاتتى.

— ھەي ئايشەم، ئورنۇڭدىن تۇر! چاپسان بول!

— ۋاي، نېمە ئەنسىز توۋلايسىلە، مانا.

— چاپسان بول، قار يېغىپ ئىشكنى ئاچقىلى بولمىدى، — ساۋۇر قوتۇر دېرىزە تەكچىسىگە چىقىپ دېرىزىنى ئاچتى، دېرىزىدىن سىرتقا يېنىكلا سەكرەپ چۈشتى، قار ئۇنى مەيدىسىگىچە چۆكۈردى. قۇياشنىڭ قار ئۈستىدىكى ئەكس نۇرىدىن ئۇنىڭ كۆزلىرى قاماشتى. ئۇ قاردىن كۆزىنى ئەپقاچتى، چۈشكەن يېرىگە قاراپ بىر پەس تۇرۇۋالدى، كۆزىنى كۆندۈردى، ئېغىناقشىپ مېڭىپ يول ئاچتى، ئاۋۋال ئۆينىڭ ئىشىكىنى توسۇۋالغان قارلارنى قولى بىلەن تارتىپ ئىشكنى ئاچتى. ئايشەمخان ئىشىك ئېچىلغاندا سىرتتىكى قارغا قاراپ ئېغىزىنى ئېچىپلا قالدى.

— نېمىگە قاراپ تۇرىسەن؟ چاپسان گۈرجەكنى ماڭا ئېلىپ بەر!

ئايشەمخان ئۇنىڭ گېپىدىن ئېسىگە كېلىپ گۈرجەكنى ئۇنىڭغا ئېلىپ بەردى، ساۋۇر قوتۇر گۈرجەكنى ئېلىپ ئىشىك ئالدىدىكى قارلارنى بىر چەتكە تاشلاپ يول ئاچتى.

— سەن نېمىگە قاراپ تۇرىسەن، قولۇڭغا بىر نېمە ئېلىپ قار ئادالا، ئۆينىڭ ئىچى خەتەرلىك، تالاغا چىق ، ئۆگزە چۈشۈپ كېتىشى مۇمكىن،— ئايشەمخان ساۋۇر قوتۇرنىڭ گېپىدىن تېخىمۇ ئەنسىرەپ ئۆيدىن ھېچ نەرسىنى تاپالماي قالدى، ئاخىر ئۆينىڭ تورۇسىغا قاراپ يۇرىكى قارت قىلىپ سىرتقا چىقتى.

— قىيامەت قايىم بولامدۇ نېمە؟

— تولا كوتۇلدىماي قار ئادالا، لاۋتاكلارنىڭ ئىشكىنى ئېچىۋېتەيلى، چاپسان بول.

— ھە، مانا، — ئايشەمخاننىڭ قولىغا سۈپۈرگە چىققانىدى. ئۇ ساۋۇر قوتۇر ئاچقان يولنى سۈپۈرۈشكە باشلىدى، ساۋۇر قوتۇر چاقماق تېزلىكىدە يول ئېچىپ لاۋتاكنىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ، بىر ئاز تۇرۇۋالدى، پۈتۈن ئەزايى تەرلەپ بەدەنلىرى قېچىشىپ كەتتى، قاشلىرىدىن كۆزىگە ئېقىپ چۈشكەن قارا تەرنى قولىنىڭ يېڭى بىلەن سۈرتۈۋەتتى، ئۇنىڭ ئېغىزىدىن ھور پۇرقىراپ چىقاتتى. ئۇ ئازراق ئېسىگە كېلىپ لاۋتاكنىڭ ئىشىك ئالدىدىكى قارلارنى ئوڭ - سولغا تاشلىدى، لاۋتاڭ سىرتتىكى تۈتۈشلەردىن ئويغىنىپ ئىشكىنى ئېچىپ ئېغىزىنى ئېچىپلا قالدى.

— ئىنىم، شياۋچىنى چاپسان تالاغا ئېلىپ چىقىڭ، ئۆينىڭ ئىچى خەتەرلىك!

لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئەنسىزچىلىكتە قالدى ، شياۋچىنى قېلىن كىيدۈرۈپ سىرتقا ئېلىپ چىقتى، ئايشەمخان قولىدىكى سۈپۈرگىنى بىر چەتكە قويۇپ شياۋچىنى يۆلىۋالدى.

— ئاكا، بۇ نېمىش؟ بۇنداق ياغقان قارنى كۆرۈپ باقمايتىكەنمەن، يېزىمىزدا نۇرغۇن ئۆلۈم - يېتىم بولغانىدۇ؟ — لاۋتاڭ شۇنداق دەپ ئالدىراپ قالدى.

ـــ بۇ ئەھۋالدىن قارىغاندا بىر نېمە دېمەك تەس، مەن ئاۋۋال ئوغرىدىكى قارىلارنى ئادالىۋېتەي، سىز سىرتقا يول ئېچىڭ، ـــ ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ لاۋتاكنىڭ ئوغرىسىگە كۈچىمەيلا چىقىپ قارلارنى تۆۋەنگە تاشلىدى. لاۋتاك يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىدىن سىرتقا يول ئاچتى. ساۋۇر قوتۇر ئوغرىدىكى قارلارنى ھەش - پەش دېگۈچە تاشلاپ بولۇپ پەسكە چۈشتى، ئۇنىڭ ئېغىز - بۇرنىدىن ھور قاسقاندىن كۆتۈرۈلگەندەك پۇقراپ چىقاتتى.

ـــ ئايشەمخان، شياۋچىنى ئۆينىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ كەت! ئوت يېقىپ ئۆينى ئىسسىت! قاراپ تۇرماي مەن دېگەندەك قىل! ـــ ساۋۇر قوتۇر شۇنداق دەپ ئۆزىنىڭ ئۆينىنىڭ ئوغرىسىگە چىقىپ قارلارنى تاشلىغىلى تۇردى، ئايشەمخان شياۋچىنى يۆلەپ ئۆيىگىچىگە كىرىپ كەتتى.

لاۋتاك قورۇ سىرتىغا يول ئېچىپ چىقىپ دىمى كېسىلگەندەك بولدى، كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ، كۆزى قاراڭغۇلاشقاچقا ئولتۇرۇۋالدى. شۇ ئەسنادا ساۋۇر قوتۇر ئوغرىسىدىكى قارلارنى ئادالاپ بولۇپ، ئات ئېغىلى تەرەپكە يول ئېچىپ ماڭدى، ئۇ ئات ئېغىلى ئالدىغا كەلگەندە بوز يورغا ھاياتلىققا قايتا ئېرىشكەندەك ئىگراپ قۇلاقلىرىنى ئىككى يانغا قېقىپ يايلىسىنى يەلپىدى، كۆزىدىن سوغۇق ياش چانىقىنى بويلاپ ئاقتى.

ـــ ئامانمۇ سەن، جانۋار، ـــ ساۋۇر قوتۇر قولىدىكى گۈرجەكنى بىر چەتكە قويۇپ ئېغىلغا كىرىپ ئاتنى يېشىپ سىرتقا ئېلىپ چىقىشقا، ئېغىلنىڭ ئوغرىسى گۈپپىدە پەسكە چۈشتى، ئات كىشنەپ كەتتى.

ـــ مانا، ھېچ گەپ يوق، بىخەتەر يەرگە چىقىۋالدىڭ، ـــ ساۋۇر قوتۇرنىڭمۇ يۈرىكىدىن قارتتىدە قىلغانىدەك ئاۋاز چىقىپ كەتتى، ئۇ ئاتنىڭ يۈگىنىنى تۇتۇپ ئاتقا يۆلىنىۋالدى، بوز يورغا ساۋۇر قوتۇرنىڭ قارا چاڭ باسقان قوتۇر چىرايىنى يالاپ كەتتى، ساۋۇر قوتۇر ئاتنى يېتىلەپ قورۇ ئىچىدىن دەرۋازا ئالدىغا كەلگەندە لاۋتاك زوڭزىيىپ ئولتۇراتتى.

— ئىنسم، نېمە بولدى؟

— ھېچ گەپ يوق، كۆڭلۈم ئېلىشىپ، كۆزۈم قاراڭغۇلىشىپ كەتتى.

— قارىماق نۇرى كۈچلۈك بولسۇ، قارىغا قارىماق، — ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنى يۆلەشتۈرۈپ ئورنىدىن تۇرغۇزدى، دېمىسمۇ ياغقان قار تەسۈرلىگۈسىز جىق ئىدى، قالپاق يېزىسى پۈتۈنلەي قار ئىچىدە قالغاندەك بىلىندى.

— ئىنسم، ئاتقا چاپسان مىنىڭ، ئات بىلەن يول ئېچىپ يېرى - كەنتلەردىكى ئەھۋاللارنى ئۇقۇپ كۆرىلى.

ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنى ئاتقا مىندۈرۈپ، ئۆزى ئاتنى يېتىلەپ يول ئېچىپ يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىدىن يۇرۇپ كەتتى. مۇشۇ قېتىم ياغقان قار قالپاق يېزىسىغا ئاز بولمىغان ئاپەتلەرنى ئېلىپ كەلدى، لاۋتاڭ بىلەن ساۋۇر قوتۇر ئۇيان چېپىپ، بۇيان چېپىپ ئاپەتلەرنىڭ ئۇستىدىن غەلىبە قىلىپ زىيانىنى ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈردى، ئۆلۈم - يېتىم ئىشلىرىمۇ بەك چوڭ بولمىدى. مۇشۇ ياغقان قار تاكى باھار كەلگىچە قالپاق يېزىسىدا ئېرىپ تۈگەپ كەتمىگەنىدى، ئاشۇ قارنى ئەسلىسە لاۋتاڭ بىلەن ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆرسەتكەن پىداكار ئوبرازىمۇ قالپاق يېزىسىدىكىلەرنىڭ كۆڭلىدە دەرھال نامايان بولۇپ ئۇلارغا ئاپىرىن ئوقۇشاتتى.

قالپاق يېزىسىدىكى قارلارمۇ ئاخىر ئېرىدى، شىياۋچىمۇ پاقلانىدەك ئاپئاق، بۇدرۇق بىر ئوغۇل تۇغدى، ئەمما لاۋتاڭنىڭ خۇشاللىقى ئۇزاققا بارمىدى. ساۋۇر قوتۇر باھار كىرىشى بىلەن تەڭلا يېزا - كەنتلەردىكى ئادەم توپلاشقان يەرلەردە بولۇنغان پاراڭلارغا بېرىلىپ كەتتى.

— ئەتە ناھىيەدىن قىزىل قوغدىغۇچىلار چىقارمىش.

— «قىزىل قوغدىغۇچىلار» دېگىنىڭ قانداقلار ئۇ؟

— ئەينى يىللاردىكى يەرلىك زومىگەرلەرنى، بايلارنى يەنە نېمىلەرنى دەيدۇ خۇدايىم ئاشۇنداقلارنى پىپەن قىلىدىكەن.

— ئەينى يىللاردىكى بايلار نەۋاق ئۇ دۇنياغا كەتكەن تۇرسا؟

— ئاشۇلارنىڭ يېرىنى تېرىپ يەۋاتىمىزغۇ.
— «پىپەن» دېگىنىڭ نېمە ئۇ؟
— جازالاش، تەنقىد دېگەنلىك.
— جازالاش دېگەن قانداق جازالاشكەن ئۇ ئەمدى؟
— مەن نەدىن بىلەي؟ بۇگۈن كەلسە كۆرەرمىز.
— ئاتىدىغانلىنى ئېتىپ، سولايدىغانلىنى سولاپ بولغان تۇرسا، يەنە نېمە ئىشتۇ بۇ؟
— تۇخۇمنى قورۇتىمىز.
— يەيدىغانغا يوق، قورۇتىدىغانغا نەدىكى تۇخۇم ئىكەن ئۇ، سارايغا بولدىمۇ نېمە بۇلار؟
— ئۆتمۈشتىكىلەرنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان پۈشتىنى دېگەن گەپ بۇ.
— «كالىنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن موزاينىڭمۇ بېشىغا كېلىدىغان» بوپتۇ - دە.

ساۋۇر قوتۇر ئاشۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ كۈن پاتارغا يېقىن ئۆيىگە قايتتى، ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى ئويلاپ ئايشەمخانىنى ئېلىپلا غىپپىدە قالپاق يېزىسىدىن غايىب بولماقچى بولدى، بىر كېچە ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، «بۇ دېمەتلىك بولغاندا نەلەردە سەرگەردان بولۇپ يۈرەي ئەمدى» دەپ ئويلاپ نىيىتىدىن يانىدى.

لاۋتاڭنىڭ ئۆيى. سوغۇق باھار شامىلى دېرىزىلەرگە ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. شياۋچىمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ تۆپىدىن يەرگە چۈشكەنىدى. ساۋۇر قوتۇر بىلەن لاۋتاڭ يانىدىكى ئۆيدە ۋەزىيەت ئۈستىدە پاراڭ سېلىشۋاتاتتى.

— بۇداقى ھەربىكەتنىڭ تېغ ئۇچى ئاساسىي جەھەتتىن زىيالىيلارغا قارىتىلغان، ئۇلۇغ داھىي بىر قارا دېھقانىنى مۇئاۋىن زۇڭلى قىلىپ تەيىنلىگەنگە قارىغاندا چوقۇم شۇنداق بولىدۇ.
— قارا - قويۇق دۇمبالاپ كەتمەس.
— ئاكا، سىياسىي ئىشلارغا بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ، بۇداقى تەستەك

چوقۇم زىيالىيلارغا تېگىدۇ، قاراپ تۇرۇڭ ـ هه.

ـــ بىز تۇرۇۋاتقان يەر چەت جاي تۇرسا، بۇ يەرگىمۇ كېلىپ يۈرمەس.

ـــ بۇداقى ھەربىكەتنىڭ ئايىغى تەگمەيدىغان يېرى قالمايدۇ، يەنە كېلىپ «ئۇلۇغ مەدەنىيەت پېرولېتارىيات زور ئىنقىلابى» دېيىلىپتۇ. ـــ لاۋتاگنىڭ مەسخىرىلىك كۆلكىسى چىرايىغا تەپتى، ساۋۇر قوتۇر لاۋتاگنىڭ ئەڭ چوڭ ئەندىشىسىنى بىلىپ يەتتى.

ـــ ئىنىم، خاتىرجەم بولۇڭ، سىزنىڭ قالپاق يېزىسىدا قىلغان ھەر بىر ئىشىڭىز قالپاق يېزىسىدىكىلەرنىڭ قەلب تۆرىدە جۇلالاپ تۇرۇۋاتىدۇ، سىزگە ھېچقانداق خىيىمخەتەر كەلمەسلىكى مۇمكىن.

ـــ ئاكا، بۇ ھەربىر مەملىكەت خاراكتېرلىك ھەربىر، يەنە كېلىپ ئۇزۇن مۇددەتلىك، ھەر قانداق ئادەم بۇ ھەربىر تىن ئۆزىنى ئېلىپ قاچالمىشى مۇمكىن ئەمەس، تېخى ئىنسان ئەقلىگە سىغمايدىغان پاجىئەلەرنى بولمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ.

ـــ جاھان ئۆزۈلۈپ كەتسىمۇ سىزنىڭ مويىڭىزغا قىل تەگكۈزمەيمەن، ـــ ساۋۇر قوتۇر پەرۋاسىز سۆزلىدى، لاۋتاگ ساۋۇر قوتۇرغا قاراپ، كۆڭلىدە ھاياتقا تىرناقچىلىك ئىشەنچ تۇغۇلدى.

ـــ شياۋچى تېخى يېقىندىلا يەڭگىدى، مەن ئۆزۈمدىن ئەمەس ئاشۇلاردىن ئەنسىرەۋاتىمەن.

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، ئاللىبۇرۇن كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويغانمەن، ـــ ساۋۇر قوتۇر چاڭ باسقان قارا چىرايىغا زور ئىشەنچ يېغىپ لاۋتاگغا باقتى، لاۋتاگ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئاڭلاپ سوئال نەزىرىدە ئۇنىڭغا قارىدى، ـــ مەن ئايىشەمخان بىلەن شياۋچىنى بۇ يېزىدىن ھېچكىم بىلمەيدىغان يەرگە يۆتكىۋېتەي دەيمەن.

ـــ ئۇنداقتا... ـــ لاۋتاگ گەپ قىلالماي تۇرۇپ قالدى.

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، قالپاق يېزىسىنىڭ غەرب تەرىپىدىكى ھېلىقى يايلاقتا ھېچكىم بىلمەيدىغان چوڭ بىر غار بار، بىز ھەربىكەتكە قاراپ باقايلى، يامىنغا چىقسىلا ئاشۇ غارغا يۆتكىۋېتىمىز، ئۇلار ئۇ يەردە

خاتىرجەم ياشاۋبىرىدۇ، بالىمۇ ئوبدان، خاتىرجەم چوڭ بولىدۇ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى، يېمەك - ئىچمىكىنى تەقلەپ بولدۇم، بوز يورغا بىلەن ھەر كۈنى ئۇلارنى يوقلاپ تۇرىمەن، بۇ تەرەپتىن خاتىرجەم بولۇڭ، ــ لاۋتاڭنىڭ كۆڭلىدىكى توقۇناق بىراقلا يېشىلىپ ۋۇجۇدىدىكى قورقۇنچلۇق تۇمانلار تاراپ كەتتى، ــ ئەڭ مۇھىمى ئىنىم، ئۆزىڭىزنى قانداق ساقلاپ قېلىشنى ئوبدان مەسلىھەتلىشۋالىلى.

ــ شياۋچى بىلەن ئوغلۇم ئامان قالسلا خاتىرجەم بولىمەن، ياخشىلىقلىرىڭىزنى قانداق يانىدۇرۇپ بولارمەن، ئاكا؟ ــ لاۋتاڭنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ بۇرنىدىن پوتلىسى ئېقىپ كەتتى.

ــ ئۇنداق دېمەڭ، ئىنىم، سىز بولغاندا مەن بولىمەن، جىيەنىم قادىرنى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇردىڭىز، مېنىمۇ يېزىنىڭ مۇھىم خىزمەتلىرىگە قويۇپ، ئەتىۋارلاپ كەلدىڭىز، مۇشۇنىڭ ئۆزىلا ماڭا كۇپايە.

لاۋتاڭ بۇرنىدىن ئاققان سۇلارنى ياغلىق بىلەن ئېرتىپ ساۋۇر قوتۇرغا قارىدى، كۆڭلىدىكى بارلىق رەھمىتىنى مۇشۇ بىر قېتىملىق يېشى بىلەن ئىپادە قىلدى.

ــ ئىنىم، ماڭا جەزمەن ماسلىشىپ بېرىڭ.

ــ سىز نېمە دېسىڭىز شۇنداق بولىدۇ، ئاكا.

ــ ئاڭلىسام، ئەتە ياكى ئۆگۈن ناھىيەدىن «قىزىل قوغدىغۇچىلار» يېزىمىزغا كېلىدىكەن، مەن مۇنداق بىر ئويۇننى ئويلايمىكەن دەيمەن،ــ ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى پىچىرلىدى، لاۋتاڭ ئۇنىڭ دېگەنلىرىگە ماقۇل بولۇپ، بېشىنى توختىماستىن لىڭشىتتى، ساۋۇر قوتۇر پىلانلىرىنى ئۇنىڭغا دەپ بولۇپ، ماقۇللۇقىنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

قالپاق يېزىسىنىڭ ھاۋاسىمۇ تۇراقلىق بولماي، بىر كۈن بوران چىقسا، ئىككى كۈن توپا يېغىپ ھەممە يەر مەيىنەتچىلىككە توشۇپ كەتتى، ھەممە ئادەمنىڭ كالپۇكلىرى شور باغلاپ، جوۋغايلىرى ئېچىشىپ تۇزۇكمۇ گەپ قىلىشالمايتتى، كۆزلىرىمۇ قىزىرىپلا تۇرۇشاتتى. ساۋۇر قوتۇر

شياۋچى بىلەن ئايشەمخاننى تۇن نىسپىدە ئىنسى - جىنغا چاندۇرماي، غەربىي يايلاقتىكى غارغا ئاپىرىپ قويدى.

يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ھويلىسىغا ھەر قايسى كەنتلەردىن ئادەملەر توپلاشقىلى تۇردى، ئادەملەر رەڭگى - روھىنى پۈتۈنلەي يوقتىپ قويغان دېسە ئېشىپ كەتمەيتتى. ناھىيەدىن كەلگەن ئونغا يېقىن كادىر بىلىكىگە قىزىل بەلگە قادىۋالغان ھالدا يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ بوسۇغىسى ئالدىدا قاتار تۇرۇشتى، ئادەملەر توپلىشىپ بولدى، لاۋتاڭ ئاشۇ كادىرلار ئارىسىدا يوق ئىدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى قاتاردىن ئالدىغا چىقىپ، قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، قورۇ ئىچىدىكىلەرنى جىم بولۇشقا ئۈندىدى، ئادەملەر ئۇنىڭ قىزىل بەلگە باغلىغان قولى ئېگىز كۆتۈرۈلۈشى بىلەن تەڭلا جىممىدە بولۇشتى. بىر شۇملۇق بوشلۇقتا دەم تارتىپ تۇراتتى.

— بىز ھازىر، كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلارنىڭ تاناۋىنى تارتىش ئالدىدا تۇرۇپتۇق، كەڭ ئىشچى - دېھقان ئۇلۇغ پېرولېتارىيات ئاممىسىنىڭ بۇ ھەرىكەتكە ئاكتىپ قاتنىشىشنى ۋە پائال رول ئوينىشىنى ئۈمىد قىلىمەن، بۇ قېتىمقى ئۇلۇغ پېرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقلابى مەملىكىتىمىز تارىخىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ، ئەڭ كەسكىن ئالەمشۇمۇل ھەرىكەتتۇر، ئېزىلگەن ئىشچى - دېھقان ئاممىسىنىڭ دۆلەتنىڭ ئەڭ مۇھىم، ئەڭ يۇقىرى ئالىي رەھبەرلىك ئورنىنى پۈتكۈل مەملىكىتىمىزگە شۇنداقلا پۈتكۈل دۇنياغا ھەقىقىي تونۇتۇشتۇر، — ئوتتۇرا بوي، ئىلمەك بۇرۇن، چېقىر كۆز بۇ پېرولېتارىيات جەڭچىسىنىڭ دەۋاتقانلىرىنى مەيداندىكى ئاما چۈشىنىپ كەتمەيتتى. ئۇ شۇ تەرىقىدە بىر ھازا سۆزلەپ بولۇشىغلا، يان تەرەپتىن ساۋۇر قوتۇر شوئار توۋلاپ غايىبتىن پەيدا بولدى.

— ياشىسۇن ئۇلۇغ داھىيىمىز ماۋ جۇشى! ياشىسۇن ئۇ باشلاپ بەرگەن ئۇلۇغ مەدەنىيەت زور ئىنقلابى! يوقالسۇن كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلار!

ئۇنىڭ پوجاڭدەك چىققان ئاۋازىدىن يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىدىكى

ئاما دولقۇنلاپ كەتتى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئالدىدا لاۋتاڭ تۇراتتى، ئۇنىڭ بېشىغا گېزىتتىن ياسالغان كاناي شەكىللىك ئۇزۇن قالپاق كىيدۈرۈلۈپ، چىرايى قاپقارا بويۇپتىلگەنىدى، يېزا خەلقى لاۋتاڭنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ بىراقلا جىمىپ قېلىشتى. ساۋۇر قوتۇر ئاسمانغا قارىۋېلىپ توختىماي شوئار توۋلايتتى، ئادەملەر ساۋۇر قوتۇرنىڭ تۇز كورلۇقىدىن غەزەپلىرىنى ئاچچىق يۇتۇشتى.

— ماۋۇ تۇزكورنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىنى قارا.

— سەت ئادەمنىڭ قىلىقى سەت بولىدۇ ئەمەسمۇ.

— بۇ تۇز كورنى لاۋتاڭ ئاجايىپ ئەتىۋارلىغانىدى، مانا ئەمدى كۆزىگە مىخ بولۇپ سانجىلىپتۇ.

— تېگى پەسنىڭ خۇيى - مىجەزمۇ پەس بولماي قالاتتىمۇ؟!

ئادەملەر ئارىسىدا ساۋۇر قوتۇر توغرىسىدا ئانچە - مۇنچە غودۇراشلار بولدى-يۇ يەنە جىمىپ قالدى.

ساۋۇر قوتۇر شوئار توۋلاپ لاۋتاڭنى مەيداننىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئېلىپ كىرىپ توختىدى، ھېلىقى سۆزلىگەن رەھبەر دىمىقىنى قېقىپ سۆز باشلىدى:

— لاۋتاڭ بۇ يېزىغا خىزمەتكە چۈشكەندىن بېرى يۇقىرى بىلەن بىردەكلىكنى ساقلىمىدى، ئۆزى بۇ يېزىغا «خاقان» بولۇۋالدى، بۇ قېتىمقى ھەرىكەت لاۋتاڭدەك كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ئاسىي ھوقۇقدارلارغا قاتتىق زەربە بېرىشنى ئاساسىي مەقسەت قىلغان.

— ياشىسۇن ئۇلۇغ داھىيمىز ماۋ جۇشى! ياشىسۇن ئۇلۇغ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى! — ساۋۇر قوتۇر ئۇنىڭ گېپىگە ئاياغلاشماي تۇرۇپ ۋارقىراپ شوئار توۋلاپ گېپىنى بۆلۈۋەتتى، ئۇ بىر كۈن شۇنداق شوئار توۋلاپ مەيدانىنى بېشىغا كىيىۋالدى، ناھىيەدىن كەلگەنلەرمۇ ئامالسىز قالدى، مەيداندىكى ئاما ساۋۇر قوتۇرنى ئىچىدە مىڭنى قاغىدى.

ئىنقىلابنىڭ قىزغىنلىقى ئەڭ ئاخىرقى چەككە يەتتى، كىشىلەر لاۋتاڭنى ئالدىغا سېلىۋېلىپ دوقمۇشمۇ دوقمۇش، كەنتمۇ كەنت ئايلىنىپ

پـپـەن قىلىشتى، ساۋۇر قوتـۇر جەڭگـۈار شـوئارلىرىنى تـوۋلاپ ئۇنـلـۈك يېنـىـدىن بـىـر قەدەممـۇ نەـرى كەتمـىـدى، ئۇنـىـلـۈك شـوئارلىرى باشـتا باشقىلارنىڭ غەزىپىنى قوزغىغان بولسا، بارا - بـارا ئۇلارنـىـلـۈك قۇلاقلىرىغا سىڭشىپ چىرايلىق ئاڭلىنىدىغان بولدى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ نامى پۈتكـۈل ناھىيەگە پۇر كەتتى. ئۇ ئاشۇ شوئارلىرى بىلەن قالپاق يېزىسىنىڭ بـارلىق خىزمەتلىـرىگە ئـىـگە بولـدى، ھەمـمـە ئـىـش ئۇنـىـلـۈك دېگىنـى بـويىچە ماڭىدىغان بولدى.

باھار، ياز توغرىسىدا ئادەملەردە ھېچقانـداق سېزىم قالمـىـدى، كۈزمـۇ يېتىپ كەلدى، ئادەملەرنـىـلـۈك دولىسى ئەتـىـگەن - كەچـتە قورۇلىدىغان بولدى، سەھەردىلا يېزىلىـق ھۆكـۈمەت قورۇسـى بۇرۇنقىدىنمۇ جانلىنىـپ كەتتى. بىر كۈن شوئار توۋلىمسا، پومپىشچىك، بايلارنىڭ پۇشـتىلىرىنى، «سېسىق» زىيالىيلارنى تىللىمسا ئوخلىيالمايدىغان، نېمە ئـىـش قىلسا قولاشمايدىغان بولۇپ قېلىشقانىدى، ھـازىر ئۇلارنـىـلـۈك ئەڭ چـوڭ خۇمـارى شوئار توۋلاش ئىدى.

نـاھىيەدىن پەۋقۇلئـادده ھەربىرىكەتلەنـدۇرگۈچ ئـۆمەك قالپـاق يېزىـسىغا ئەتىگەندىلا يېتىپ كەلدى، ساۋۇر قوتۇرمۇ ھە دېسە ھـۇ دەيـدىغانلاردىن ئـىـون نەچچىنـىـ ئەتراپىغـا تـوپلاپ دېـگەن يېرىـدىن چىقمايـدىغان قىلىۋەتكەنـىـدى، نـاھىيەدىن كەلگەنلەرنـىـلـۈك تەلەتـىـدىن سـاۋۇر قوتـۇر ئىشىنىڭ يامان تەرەپكە تارتىلىپ كېتىدىغانلىقىنى پەملەپ بولدى، ساۋۇر قوتۇر قىزىل قوغدىغۇچىلارنىڭ ئالدىـدا نـاھىيەدىن كەلگەنلەرنـىـلـۈك نـام- ئەمەلىنـىـ كـۆككە كۆتـۇرۇپ تونۇشـتۇردى، سـۆزىنى تـۇگىتىپلا لاۋتـاڭنى چەمبەرچاس باغلاپ، بويىنغا «سېسىق زىيالىي، بۇزۇق ئۇنـسـۇر» دېـگەن خەت يېزىلغان تاختىنى ئېسىپ قويدى.

ـــ ياشىسۇن ئۇلۇغ داھىيىمـز مـاۋ جۇشـى! يوقالسۇن بـۇزۇق ئۇنـسـۇرلارنىڭ كاتتىبىشى! ـــ ئۇنـىـڭغـا ئەگـىشىپلا گـۇپپـاڭچىلىرى تـوۋلاپ كېتىشتى. قىزىل قوغدىغۇچىلارنىڭ باش قوماندانى ئىككى قولىنى كۆتـۇرۇپ ئـۇلارنى تىنچلاندۇرماقچى بولدى، لېكىن ساۋۇر قوتـۇرلار كـۆزىنى يۇمۇۋېلىـپ بـار

كۆچى بىلەن توۋلاۋەردى.

— توختاڭلار، بىزنىڭ كۆرسەتمىزنى ئاڭلاڭلار! — باش قوماندانلىقنىڭ ئاۋازىنى پەقەت ئۆزىلا ئاڭلايتتى، مەيدان يۈزىدىكى شوئارلارنىڭ كۆچلۈك دولقۇنى ئىچىدە قالغانىدى، — توختاڭلار، بىزنىڭ بۇ قېتىمقى كۆرسىتىمىز مۇشۇ يېزا بىلەنلا چەكلىنىپ قالماسلىقى لازىم، — قوماندانلىقىمۇ بويۇن تومۇرلىرى كۆپۈپ كەتتى، ساۋۇر قوتۇرلار ئاستا - ئاستا تىنچلاندى، — يولداشلار، بىز بۈگۈن سېپىمىز ئۇنىسۇر تاڭنى ناھىيەگە ئېلىپ كېتىپ، ناھىيەلىك كۆرەش قىلىش ئوبيېكتىغا ئايلاندۇرماقچى، شۇڭا سىلەرنىڭ پىيادە ئەترىتىڭلار بىزگە قوشۇلۇپ ناھىيە مەركىزىگە بارسۇن.

باش قوماندانلىقنىڭ گېپىنى تۈگىشىگىلا مەيدانىدىكى بارلىق ئامما سۈغا چۈشكەن تاشتەك جىمىپ كەتتى، ساۋۇر قوتۇر بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەيدان ئىچىدىكى شايكىلىرىغا كۆز ئىشارىتى بىلەن يول كۆرسەتتى.

— تاڭنى يېزىمىزدىن ئېلىپ كېتىشكە ھەرگىز بولمايدۇ، بىز ئۇنى يېزىمىزدا جازالاپ، ئۇلۇغ داھىيغا، ئىشچى - دېھقانلار ئاممىسىغا كۆڭلىمىزنى ئىپادىلەيمىز.

— شۇنداق، تاڭنى ئېلىپ كەتسە بىزنىڭ كۆرەش قىلىش قىزغىنلىقىمىز سوۋۇپ كېتىدۇ ھەمدە ئۇلۇغ داھىيغا يۈز كېلەلمەيمىز.

— توغرا، يېزىمىزنىڭ ئىنقىلابىي قىزغىنلىقى ھازىر قاينىاپ تاشماقتا، بۇ قىزغىنلىقنى ئۇلۇغ داھىمىز بىزگە ئاتا قىلغان، بىز ئۇنىڭ كۆرسىتىپ بەرگەن پارلاق يولىدا سىبىستى ئۇنىسۇرلار بىلەن ئاداققىچە كۆرەش قىلىمىز، ياشىسۇن ئۇلۇغ داھىيىمىز ماۋ جۇشى! ياشىسۇن ئۇلۇغ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى!

— ياشىسۇن! ياشىسۇن! — شوئارلار ئاسمانىڭ قىل قەرىگە يېتىپ قۇياشنىڭمۇ كۆڭلىنى ئېلىشتۇرۇۋەتتى، يولداشلارمۇ غەزەپلەندى بولغاي، يوپۇرۇلۇپ كېلىشكە باشلىدى.

— يولداشلار، بىز سىلەرنىڭ قىزغىنلىقىڭلارغا سوغۇق سۇ سەپمەكچى

ئەمەس، سىلەرنىڭ بۇ پىسخىكلارنى پۈتۈن ناھىيەدە قانات يايدۇرۇپ، قالپاق يېزىسىنىڭ ئىنقىلابىي روھىنى يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈپ، ياخشى تىپ ياراتماقچى، ئىنقىلابىي كۇرىشىمىزنىڭ ياخشى ئوبرازىنى تىكلىمەكچى.

— بىز مۇشۇ يەردە ئۇلۇغ داھىيمىزنىڭ پارلاق چىرايىنى كۆرۈۋاتىمىز، شۇنداققۇ؟

— بەرھەق، ناھايىتى روشەن كۆرۈپ تۇرۇپتۇق.

— ئۇنداق بولسا بىزنىڭ كۆرۈشىمىزنى ئۇلۇغ داھىمىز ئېنىق كۆرمەمدۇ-يوق؟

— ئېنىق كۆرەلەيدۇ.

— ئىنقىلابنى ئۇزاق مۇددەتلىك، ئۇزۇل - كېسىل قىلىمىز دەيدىكەنمىز، قولىمىزدىن بۇنداق ئۇنسۇرلارنى ھەرگىز چىقىرىۋەتمەسلىكىمىز لازىم.

— توغرا، تاكىغا ئوخشاش سىپسىق گېزەندىلەرنى قالپاق يېزىسىدىن بىر قەدەممۇ نېرى چىقىرىۋەتمەي، ئۇزۇل - كېسىل پىپەن قىلىپ، بۇ ئۇلۇغ كۇرەشنى مەڭگۈ داۋاملاشتۇرۇشىمىز لازىم.

— ئۇلۇغ كۇرەشنى داۋاملاشتۇرايلى! سىپسىق ئۇنسۇرلارنى يېزىمىزدىن چىقارماي جازالايلى! — ساۋۇر قوتۇر پەيتىنى كۈتۈپ تۇراتتى، ئۇ باشقىلارنىڭ گېپى ئاياغلىشىشى بىلەن يۇقىرىقىدەك توۋلاپ لاۋتاكنىڭ كاسىسىغا كېلىشتۇرۇپ بىرنى تېپىپ، سەھىندىن چۈشۈرۈۋەتتى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ شايكىلىرى ئۇنىڭغا ماسلىشىپلا لاۋتاكنى ئىتنى سۆرىگەندەك خەلق توپى ئارىسىغا سۆرەپ كىردى، ھەممە ئادەم بىردىن شوئار توۋلاپ قورۇ ئىچىدىن لاۋتاكنى دۆشكەللەپ چىقىپ كەتتى. يېزا يولىغا چىققاندا ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئادەملىرى شوئار توۋلاپ كەنتمۇ كەنت يۈرۈپ كەتتى.

ساۋۇر قوتۇر بىلەن ناھىيەدىن كەلگەنلەر بىر - بىرىگە قاراپ قانداق قىلىشنى بىلمەي تۇرۇپ قېلىشتى، ئۇلار قالپاق يېزىسىدا بىر نەچچە كۈن تۇرغان بىلەن ئاخىر قۇرۇق قول ناھىيەگە كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

ئەمدى گەپنى قىسقا قىلىپ غاردىكى شياۋچى بىلەن ئايشەمخانغا

كېلەيلى. ساۋۇر قوتۇر شياۋچى بىلەن ئايشەمخاننى غارغا ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ قالپاق يېزىسىغا قايتىپ كەلدى، شياۋچى غار ئىچىگە زادىلا كۆنەلمەي كېسەل تارتىپ شياۋتاڭنى ئېمىتەلمىگۈدەك ماغدۇرىمۇ قالمىدى، بالا ئوغۇز سۈتىگە موهتاج بولغاچقا، بىر نەچچە كۈن توختىماي يىغلاپ زادىلا ئارام تاپمىدى.

ــ شياۋچى، بالىنى ئېمىتىڭ.

ــ سۈت چىقمايۋاتىدۇ.

ــ بالا ئوغۇز سۈتىگە قانمىسا ياخشى ئەي بولمايدۇ.

ــ ئاچا، قانداق قىلارمەن؟ لاۋتاڭلار نېمە كۈننى كۆرۈۋاتقاندۇ؟

ــ سىڭلىم، ئۇلاردىن خاتىرجەم بولۇڭ، بىزنىڭ ئادەم بار يەردە ھېچ ئىش بولمايدۇ، ئۆزىڭىزنىڭ غېمىدە بولۇڭ، بۇنداق كۆپ ئويلىۋالسىڭىز ئىككى جاننى ئازابلايسىز. بىر نەچچە كۈن ئۆتسە بىزنىڭ ئادەم كېلىدۇ، خاتىرجەم بولۇڭ، ئوبدان ئوزۇقلىنىڭ، پاقلان گۆشىنىڭ ماۋۇ شورپىسىنى كۆپ ئىچىڭ، ئوزۇقلۇق ياخشى بولسا سۈت چىقىدۇ، ــ ئايشەمخان شياۋچىغا قىلغان گەپلىرى كار قىلمىدى. شياۋچىنىڭ گېپىدىن زادىلا تاماق ئۆتمەي بىر تېرە، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالدى، بالا تولا يىغلاپ تۇننى تاڭغا ئۇلايتتى، ئايشەمخان بولالماي بالىنى قولىغا ئېلىپ تاتلىق سۆزلەر بىلەن، ھەر خىل مۇڭلار بىلەن بەزلەپ كۆردى، زادىلا ئامال بولمىدى.

ــ سىڭلىم، ئەمچىكىڭنى بالىنىڭ ئاغزىغا سېلىپ بېقىڭە، سۈت چىقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، ــ ئايشەمخان قىرقىراۋاتقان بوۋاقنىڭ ئېغزىنى شياۋچىنىڭ ئەمچىكىگە ئاپاردى، بوۋاق ئەمچەكنى ئېغزىغا ئېلىپ بىر نەچچىنى شوراپ ئېغزىنى تارتىپ چىر - چىر يىغلاپ كەتتى، ناھىسىدە بالىنىڭ نالىسىنى ئاڭلاپ، ئايشەمخاننىڭ ۋۇجۇدى تۇرۇپلا سەمبىتەك ئېرىپ، ئەمچىكىگە سۇ يۇگۇرگەندەك بولدى. ئايشەمخان بالىنىڭ ئېغزىغا ئەمچىكىنى سالدى، بالا ئۇنىڭ ئەمچىكىنى ئېغزىغا ئېلىپ شورىۋىدى ئايشەمخاندىن كۆزى ئېتىلىپ قالغان بۇلاقتىن

سۇ چىققانىدەك سۇت چىقتى، بۇۋاق ئايشەمخاننىڭ كۆكسىگە ئۇسۇپ توختىمايلا ئەمدى، يىغىسىمۇ توختىدى، ئايشەمخانمۇ ئۆزىدىكى ھەيرانلىقنى سەزدۈرمەيتتى، ئۆچكە تېرىسىدىن ياسالغان كۆنىدىلەك ئۇستىدە ياتقان شياۋچىمۇ بالىنىڭ يىغىسىنىڭ توختىغانلىقىنى، ئايشەمخاننى ئېمۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھاڭ - تاڭ قالدى.

— سۇت چىقتىمۇ؟

— سۇت چىقتى، — ئايشەمخان ئۆزىنى ئېمۇۋاتقان بۇۋاقتىن بېشىنى كۆتۈرەلمەيتتى، بۇۋاقنىڭ بوغۇزىمۇ ئوغۇز سۈتىگە لىق تولدى، ئايشەمخاننىڭ كۆكسى بارغانچە يوغىناپ كېتىۋاتاتتى.

ساۋۇر قوتۇر پات - پات ئارىلاپ غارغا بوز يورغا بىلەن يېمەك - ئىچمەك، ئوزۇق - تۈلۈكلەرنى يەتكۈزۈپ تۇردى، ھەتتا لاۋتاڭنىمۇ غارغا خۇپىيانە ئېلىپ چىقىپ ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئەمىن تاپقۇزدى. ئايلار ئۆتتى، يىللارمۇ ئۆتتى، ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنىڭ جېنىنى ئوتنىڭ ئىچىدە پاختىنى ساقلىغاندەك ساقلىدى. قالپاق يېزىسىدا كۈندۈزى ساۋۇر قوتۇرنىڭ دېگىنى ھېساب بولدى، كېچىسى بولسىلا لاۋتاڭ خەلق خىزمىتىنى قانداق قىلىشنى ئۇنىڭغا جېكىلەپ تۇردى.

ئايشەمخان شياۋتاڭنى بىر قوللۇق باقتى، شياۋتاڭمۇ بۇدرۇق، تېمەن ئەي بولدى، شياۋچىنىڭ ئەڭ چوڭ باش قېتىنچىلىقى تۈگىدى.

— ئاچا، بالىنى مەن تۇغقان بىلەن سىز ئېمىتىپ چوڭ قىلدىڭىز، ئەمەلىيەتتە بۇ بالا سىزنىڭ بالىڭىز.

— ياق، ياق سىڭلىم، توققۇز ئاي، توققۇز كۈن قورساق كۆتۈرۈپ، تولغاق يەپ تۇغقان تۇرسىڭىز ئۇنداق بولۇپ كېتەمتى، ھەرگىز كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، ئەمچىكىدىن سۈت چىقمايدىغان ئىشلار بىز ئايالالاردا نورمال ئىش، مېنىمۇ ھامىلام ئېمىتىپ چوڭ قېتىنكەن.

— شۇنداق بولسىمۇ بىزنىڭ بېشىمىزغا ئېغىر كۈنلەر كەلگەندە ئەر-خوتۇن ئىككىلار ئېيتىپ تۇگەتسىز ياردەم قىلدىڭلار، بۇ قىلغىنىڭلارنى قانچە قىلسىمۇ قايتۇرۇپ بولالمايمىز، — شياۋچىنىڭ تاتىراڭغۇ چىرايىغا

ئانچه - مۇنچه قان يۇگۇرۇپ قالدى. ئايشەمخانغا بىكار بولسلا توختىماي خۇشامەت قىلىپ ھارمايتتى، ئايشەمخان نېمىنىڭ خۇشامەت ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ، پۈتۈن ئەس - ھوشى بوۋاق بىلەنلا بولۇپ كەتكەنىدى.

ساۋۇر قوتۇر پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ لاۋتاڭنى ناھىيەدىن كەلگەنلەرنىڭ قولىغا تاشلاپ بەرمىدى، قالپاق يېزىسىدىكى ئىشلار ئەنە شۇنداق ئۆتۈۋەردى.

ھەش - پەش دېگۈچە بىر نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى، قالپاق يېزىسىدا لاۋتاڭنىڭ ھۆرمىتى، ئابرۇيى كۈندىن-كۈنگە، يىلدىن-يىلغا ئۆسۈپ، مۇشۇ يېزىدىكى چوڭ-كىچىك ھەممىسىنىڭ قەلبىگە ئورناپ كەتتى. ئۇلۇغ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ دەبدەبىسى يىلدىن-يىلغا ئاجىزلىشۋاتاتتى، قالپاق يېزىسى دۇنيادىن بۆلۈنۈپ كەتكەندەك بىلىنەتتى، شياۋتاڭ «دەدە» دەپ تىلى چىققاندا، غاردىن يېزىغا قايتىپ كەلدى. ئايشەمخانمۇ مەڭزىلىرى قىزىرىپ، چىرايى سۇزۇلۇپ، چوڭقۇرلىشىپ كەتكەن كۆزىمۇ نۇرلىنىپ قالدى. شياۋتاڭ ئايشەمخاندىن بىر قەدەممۇ نېرى بولمايتتى، كېچىدىمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە يېتىپ قوپاتتى، قالپاق يېزىسىدىكىلەر بۇ بالىنىڭ لاۋتاڭنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى بىلسىمۇ، ئايشەمخانغا چاقچاق قىلىپ چىشىغا تېگەتتى:

— ئاشىپەمخاچا، قېرىغاندا تاپقان بالا تاتلىق بولامدىكەن؟

— شۇنداق تاتلىق بولىدىكەن، ئاۋۇ ئاناڭلارغا دەڭلا، سىلەرگىمۇ بىرنى تۇغۇپ بەرسۇن.

— بالا دادىسىنى تارتىپتۇ - ھە.

— تولا ئېغىزىمنى غېرىچلاشماي يولاڭغا مېڭىشە...

ساۋۇر قوتۇرمۇ بىكار بولسلا شياۋتاڭنى بوز يورغىنىڭ ئالدىغا ئېلىۋېلىپ كەنتىمۇ كەنت ئايلاندۇراتتى. ئايلار، يىللار مۇشۇنداق ئۆتتى، ھاياتلىقنىڭ بەتلىرى ھەر خىل قۇرلار بىلەن يېزىلىپ تۇرىۋەردى، قالپاق يېزىسىدىكى قاباھەتلىك كۈنلەر كىشىلەرنىڭ يۈرەك قاتلاملىرىدا ئاچچىق

ئەسلىمە بولۇپ قالدى. ساۋۇر قوتۇر بىلەن ئايشەمخان لاۋتاڭ بىلەن شىياۋچىنىڭ ئوغلىنى يۈرەك پارىسنى ئاسرىغاندەك ئاسرىدى، باقتى، چوڭ قىلدى. قالپاق يېزىسىدىكى كىشىلەر ساۋۇر قوتۇرغا بولغان خاتا قارىشىنى ئۆزگەرتتى، ھەتتا ئۇنى ئەتىۋارلاپ «خىسلەتلىك» پەرىشتىگە ئايلانىدۇردى، لاۋتاڭنى ئاشۇ كۆلپەتلىك يىللاردا قانداق ئامالارنى ئىشلىتىپ سالامەت ساقلاپ قالغانلىقىغا ئاپىرىن ئېيتىشتى، قاباھەتلىك كۆنلەر ئاخىر ئايا‌غلاشتى، لاۋتاڭنىڭ خىزمىتىمۇ ئەسلىگە كېلىپ نامى ئاقلاندى. ئۇ قالپاق يېزىسىنىڭ بىرىنچى قول رەھبەرلىك ئورنىغا قايتىدىن چىقتى، ئەمەلىيەتتە ئاشۇ كۆنلەردىمۇ كۆندۈزى پىپەن قىلىنغان بىلەن كېچىسى يېزىنىڭ ئومۇمىي ئىشلىرىغا لاۋتاڭ رىياسەتچىلىك قىلىپ كەلگەنىدى.

يېزىنىڭ قىياپىتىمۇ كۆندىن-كۈنگە ئۆزگىرىپ يېڭى قىياپەت شەكىللەندى، رەڭگىنىڭ قېنى قاچقان دېھقانلارنىڭ رەڭگىگە ئانچە - مۇنچە قان تەپكىلى تۇردى، لاۋتاڭمۇ خىزمەتلەرنى بەجانىدىل ئىشلەپ، خەلقنىڭ ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولدى، ساۋۇر قوتۇرمۇ ھاردىم - تالدىم دېمەي لاۋتاڭ بىلەن تەڭ يۈگۈرۈشتى.

※ ※ ※

باھار شامىلى بۇ يىل كىشىلەرگە بۆلەكچە ئىللىق تۇيۇلدى. ساۋۇر قوتۇر سەھەردە ئاسمانغا قاردى، ئاسماندا بىر لاچىن توختىماي ئايلىنىپ پەرۋاز قىلاتتى، ساۋۇر قوتۇر لاچىندىن كۆزىنى ئۆزمەيتتى، لاچىن بىرلا شۇڭغۇپ شەرق تەرەپتىكى ئاق بۇلۇت ئىچىگە كىرىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ساۋۇر قوتۇرنىڭ رەڭگى ئۆڭۈپ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، لاۋتاڭ ناھىيەگە كەتكىلى بىر ھەپتە بولغان ئىدى، ئۇ لاۋتاڭنى ئويلاپ

ئىچى تىتىلداپ تۇرالمايلا قالدى، يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىدىن چىقىپ ناھىيەگە بارىدىغان يولغا قاراپ ئۇزاق تۇردى، ئاسمانغا قاراپ ھېلىقى لاچىننى ئىزدىدى، قۇلىقىغا لاچىننىڭ ئاۋازى كىرگەندەك بولدى. ئاسمانغا قاراۋېرىپ كۆزىمۇ تالدى. ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىكاپنىڭ ئاۋازى كىردى، ئۇ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىدى، جىپ ماركىلىق لاتا پىكاپ ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرۈندى، لاتا پىكاپ ئۇدۇل كېلىپ ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئالدىدا توختىدى، ساۋۇر قوتۇر پىكاپقا قاراپ ھاڭۋېقىپ قالدى.

— ئاكا، — پىكاپنىڭ ئىشكى ئېچىلىپ لاۋتاڭ چۈشتى، ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئەندىشىسى قاش بىلەن كىرپىك ئارىلىقىغا قالغانىدى.

— ئىنىم ، سالامەت كەلدىڭىزمۇ؟

— ھەئە، ماشىنىغا چىقىڭ، ناھىيەلىك ھۆكۈمەت بۇ پىكاپنى يېزىمىزغا بەردى، بۇنىڭدىن كېيىن ھەممە ئىش ئاسانلىشىدىغان بولدى.

— شۇنداقمۇ، — ساۋۇر قوتۇرنىڭ قاپقى ئېچىلمىدى، پىكاپقا تۇنجى چىققاچقا سەل ھەيران قالدى.

— راھەتمىكەن.

— ھەئە، ئەمما سەل غەلىتە پۇرايدىكەن.

— يېڭىنىڭ پۇرىقى، كۆنۈپ كەتسىڭ پۇرىمايدۇ.

— كۆنۈپ كەتسەم پۇرىمايدۇ دەڭ ، — ساۋۇر قوتۇرنىڭ گەپلىرىنىڭ تېگىدە يەنە بىر گەپ بارلىقىنى لاۋتاڭ ئاخىر سەزدى. پىكاپ يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىغا كىرگۈچە بىر مۇنچە دېھقان ماشىنىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىغا يىغىلىپ بولغانىدى. لاۋتاڭ بىلەن ساۋۇر قوتۇر ماشىنىدىن چۈشكىچە ئامما لاتا پىكاپنى ئورىۋېلىشتى. لاۋتاڭ ناھايىتى كۆنۈرەڭگۇ روھ بىلەن پىكاپتىن چۈشۈۋىدى، ئايشەمخانىنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرغان شياۋتاڭ «دادا» دېگىنىچە لاۋتاڭنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى، ئايشەمخان تۇرغان جايىدا قېتىپلا قالدى، يىپى ئۈزۈلگەن لەگلەككە قاراپ تۇرغاندەك ھېسسىياتتا بولدى. لاۋتاڭ ئوغلىنى كۆتۈرۈپ بىرنى پىرقىرىتىپ مەڭىزىگە سۆيۈپ قويدى. ساۋۇر قوتۇر

بېشىنى كۆتۈرمەي پىكاپتىن چۈشۈپ ئايشەمخاننىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا قارىدى.

ــ ماڭ، ئۆيگە كىرىپ كېتەيلى، ــ ئايشەمخانمۇ ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆڭلىنى چۈشەندى. ئۇلار گەپمۇ قىلماي ئۆيگە كىرىپ كېتىشتى. لاۋتاڭ بىلەن شياۋچى ساۋۇر قوتۇرلارنىڭ كۆڭلىگە زادى نېمە كەلگەندۇ دەپ، گېلىندىن غىزا ئۆتمىدى.

ــ ساۋۇر ئاكىغا بۇگۈن زادى نېمە بولغاندۇ؟

ــ ۋاي تاڭەي، ئەتىگەنلا ئاسمانغا قاراپ تۇراتتى.

ــ پىكاپنى كۆرۈپلا رەڭگى تۇتۇلۇپ كەتتى.

ــ ماۋۇ بالىمۇ نەچچە يىلدىن بېرى سىزنى «دادا» دېمەي، بۇگۈن بىرسى ئۆگىتىپ قويغانىدەك «دادا» دەپ چاقىرىۋىدى، ئايشەم ھەدەم جىمىپ كەتتى.

ــ مەن ئۇلارنىڭ ئۆيگە چىقىپ كىرەي، شياۋتاڭ، يۈر، چوڭ داداڭنىڭكىگە چىقىپ كىرەيلى، ــ لاۋتاڭ شۇنداق دەپ ئورنىدىن تۇردى، شياۋتاڭ دادىسىغا قاراپ ئانىسىنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالدى.

ــ چاپسان بول.

ــ يا... ياق، مەن چىقمايمەن.

ــ ماۋۇ بالىنىڭ قېرىشقاندەك قىلىۋاتقىنىنى، ماڭ دەيمەن، ــ شياۋتاڭ ئانىسىنىڭ كەينىگە چىڭ چاپلىشىۋالدى.

ــ بوپتۇ، ئۆزىڭلا چىقىپ كىرىڭ، ئەتە تاڭ ئاتقاندا مەن چىقىپ قويای، ــ لاۋتاڭ يەنە تارتىشىپ تۇرماي ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ساۋۇر قوتۇر بىلەن ئايشەمخان ئۆينىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىپ تالاغمۇ چىقمىغانىدى، لاۋتاڭنىڭ كىرگىنىنى كۆرۈپ، ئورنىدىن تۇرۇپ مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى.

ــ ئاكا، سىزگە بىرەر ئىش بولمىغاندۇ؟ ــ دېدى لاۋتاڭ.

ــ ياقەي، بۇگۈن بەدەنلىرىم ئېغرلىشىپ قاپتۇ، چوڭ بولۇپ قالغاندا ھارغىنلىق يېتىدىكەن، ئىنىم.

— ياش بالدەك تۇرمامسىز، شۇنداققۇ، ئايشەم ھەدە.
— ھەئە.
— ئاكا، نېمىلەرنى ئويلاپ بۇنچىۋالا بوشاپ كەتتىڭىز، — لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلمەي سوئال قويدى، ساۋۇر قوتۇر يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇراتتى، بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىككىلەندى.
— مەن بوشاپ كەتمىدىم.
— مەن سىزنى بىلمەمدىم؟ قانداق ئويلىغان بولسىڭىز ئېيتىڭە.
— راستلا ھېچقانداق ئويلىمىدىم.
— قادىرغا بىرەر ئىش بولمىغاندۇ؟
— ياقەي.
— ئۇنداقتا... — لاۋتاڭ تۇرۇپ قالدى، ساۋۇر قوتۇر يەردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ لاۋتاڭغا قارىدى، لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنىڭ چىرايىدىكى ئۈمىدسىزلىكنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتاتتى.
— ئىنىم، سىزدىن پات ئارىدا ئايرىلىپ قالىدىغان ئوخشايمىز.
— نېمىشقا؟
— كۆڭلۈم تۇيۇۋاتىدۇ، ھۆكۈمەت سىزنى يۆتكەپ كېتىدىغاندەكلا.
— مۇنداق دەڭ، نېمىگە بۇنچە بولۇپ كەتكەندۇ دەپتىمەن، — ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنىڭ پەرۋامۇ قىلماي ئېيتقان گېپىدىن تېخىمۇ چۈشكۈنلەشتى.
— ھازىر ئەمەس، يۆتكەشكە خېلى بار تېخى.
— راست يۆتكەمدىكەن؟ — ساۋۇر قوتۇرنىڭ رەڭگى تېخىمۇ قاريداپ، كالپۇكلىرى كۆكۈرۈپ كەتتى.
— يېقىندا يۇقىرىدىن ناھىيەمىزنى شەھەرگە ئۆزگەرتىش توغرىسىدا يولىورۇق كەپتۇ، شەھەر قۇرۇش ئاسان ئەمەس، ئۇنىڭ شەرتلىرى بەك كۆپ، شەرتلەر ھازىرلانغىچە مەن تېخى مۇشۇ يېزىدا ئىشلەيمەن.
— راستكەن-دە.
— تەشكىلات بۆلۈمى مەن بىلەن سۆزلەشتى.
— نېمە دەپ؟

— خىزمەتىمنى يوّتكەش توغرۇلۇق، مەن شەھەر قۇرۇلغانىدا ئاندىن بىر گەپ بولسۇن دېدىم.

— شۇنداقتىمۇ... — ساۋۇر قوتۇر كوچىلاپ سوراۋېرىشنى خالىمىدى.

— مېنىڭ كوّڭلۇمدە سان بار، ھازىر كەچ بولۇپ كەتتى، قالغان گەپنى كېيىن سىزگە دەپ بېرەي، ناھىيەدە ناھايىتى ئالدىراش بولۇپ كېتىپ، تۇرۇكرەك ئارام ئالالمىدىم.

— ماقۇل، ئوبدان ئارام ئېلىڭ، ئىنىم، — ساۋۇر قوتۇر لاۋتاڭنى ئۇزاق تۇتۇپ قېلىشنى خالىمىدى، ئوچۇق قىلىپ ئېيتقانىدا ئۇنىڭ قۇلىقىغا گەپ خۇشياقمىدى. لاۋتاڭ ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا قاراپ ماڭدى، ساۋۇر قوتۇر ئولتۇرغان جايىدىن مىدىرلىمىدى، ئايشەمخان چاندۇرماي لاۋتاڭنى ئۇزىتىپ قويدى.

كۇز كىردى. يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ قورۇسى ئادەملەرگە لىققىنە تولغانىدى، لاۋتاڭنى ئۇزۇتۇپ قويۇش ئۈچۈن كەنت-كەنتلەردىن كەلگەنلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى، شەھەرلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ كادىرلىرىمۇ لاۋتاڭنى يوّتكەش پىلانىنىڭ توغرا، ئادىل بولغانلىقىدىن مەمنۇن بولۇشۇپ ئورۇنلىرىدا خۇشال ئولتۇرۇشاتتى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ بېلى سەل ئىگىلگەنىدى. ئۇنىڭ تۇن قارا چىرايىدىكى ئالامەتلەرنى ھېچكىم بىلەلمەيتتى. لاۋتاڭ ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە كوّڭلىگە تەسەللى بېرىۋاتقان قىياپەتتە ئولتۇراتتى، شەھەرلىك تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ھۆكۈمەت قورۇسىدىكى ئاممىنى تىنچلاندۇرۇپ، لاۋتاڭنىڭ قالپاق يېزىسىدا ئىشلىگەن خىزمەتلىرىگە باھا بەردى، سۆزىنىڭ ئاخىردا شەھەرلىك پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ لاۋتاڭنى يوّتكەش قارارىنى ئوقۇدى، ئامما سۆكۈت ئىچىگە چوّمدى، ئۇلارنىڭ لاۋتاڭغا چىگىلگەن رىشتىسى چىرايىدىن بىلىنىپ تۇراتتى، بەزىلەر كۆزى قىيمىغان ھالدا كۆز يېشى قىلىشتى، لاۋتاڭنىڭمۇ قالپاق يېزىسىغا مېھرى چوڭقۇر بولغانلىقتىن كوّڭلى بۇزۇلدى. ئۇ كۆزىنىكىنى قولىغا ئېلىپ يېشىنى سۈرتتى.

— يولداشلار، مېنىڭ كۆڭۈل رىشتىم بۇ يېزىغا مەھكەم باغلانغان، مەن قەيەردە بولاي، سىلەرنى، مۇشۇ قالپاق يېزىسىنى ئۇنتۇيالمايمەن، قالپاق يېزىسى مېنىڭ ئىككىنچى ئانا يۇرتۇم، — لاۋتاڭ ئۆزىنى تۇتالماي، بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. تۆۋەندە تۇرغان ئاممىمۇ ئۆزىنى تۇتالمىدى. لاۋتاڭنىڭ يېنىدا شۇمشيىپ ئولتۇرغان ساۋۇر قوتۇر مىت قىلماي ئولتۇرۇۋەردى، ئۇ ئەينى يىللاردىكى لاۋتاڭنى كۆرەش قىلىش ئىشلىرىنى كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى، — يولداشلار، ئاتا - ئانىلار، ئاكا - ئىنىلەر، ئاچا - سىڭىللار، كۆڭلۈڭلارنى رەنجىتكەن جايلىرىم بولغان بولۇشى چوقۇم، مېنى كەچۈرۈۋېتىشىڭلارنى، ئەپۇ قىلىشىڭلارنى سورايمەن، لاۋتاڭ ئاممىغا ئالدىغا كېلىپ ئۆزۈلدۈرمەي ئۇچ قېتىم باش ئۇردى، ساۋۇر قوتۇر ئۆز خىيالى بىلەن بەنت ئىدى. قالپاق يېزىسىدىكىلەر لاۋتاڭ بىلەن شياۋچىنى يىغا-زار قىلىشقىنىچە ئۆزىتىپ قويدى. ساۋۇر قوتۇر كۆن كىرگىچە ئولتۇرغان جايىدا ئولتۇرۇۋەردى.

— ھەي ئادەم ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار، — ئايشەمخان ئۇنى ئورنىدىن قوپۇرۇپ يۆلەشتۇرۇپ ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ كەتتى.

لاۋتاڭ شەھەرلىك گېزىتخانىنىڭ باشلىقى، پارتكوم سېكرېتارى بولۇپ يۆتكەلدى. ئۇ بىر نەچچە ئاي جاپالىق ئىشلەپ گېزىتخانا ئىشلىرىنى بىر قۇر رەتكە چۈشۈرۈۋالدى، شياۋچىمۇ گېزىتخانا مالىيە بۆلۈمىدە ئىشلىدى، شياۋتاڭ مەكتەپكە كىردى، لاۋتاڭ بىلەن شياۋچىنىڭ خىزمەت بېسىملىرىمۇ يېنىكلەپ ئارام ئالدىغان ۋاقىتلىرىمۇ چىقتى.

— لاۋتاڭ، ساۋۇركاملارنى يۆتكەۋالساق بولاتتى.

— مۇشۇ ئاينىڭ ئاخىردا ئىدارىمىزغا يۆتكەپ بولىمەن، رەسمىيەت ئىشلىرىنى كادىرلار ئىدارىسى بىلەن ئالاقىلىشىپ پۈتكۈزۈپ قويدۇم.

— ئۇلار بەك يالغۇز قالدى، بىزمۇ ئۇلاردىن قىيالمايدىغان بولۇپ قاپتۇق، — شياۋچى ساۋۇر قوتۇر بىلەن ئايشەمخاننى ئەسلەپ جىمىپ قالدى.

بىر ئايدىن كېيىن ساۋۇر قوتۇر بىلەن ئايشەمخانمۇ شەھەرلىك

گېزىتخانا قورۇسىغا كىرىپ ئورۇنلاشتى، ساۋۇر قوتۇر ئىدارىنىڭ زاپخوزلۇقى، يەنى ئامبارچىلىقنى، ئايشەمخان تازلىق ئىشلىرىنى قىلدى. ئايشەمخان ئەتىگەندە باشقىلار خىزمەتكە كەلمەستىنلا ئىدارىنىڭ ھويلا-ئارانلىرىنى سۈپۈرۈپ، لاۋاتكىنىڭ ئىشخانىسىنى تازىلىۋېتىپ ئۆيىدە ئارام ئالاتتى. ساۋۇر قوتۇر بىلەن ئايشەمخاننىڭ كۆڭلى ئاخىر تىندى، ساۋۇر قوتۇر ئىدارىنىڭ قۇلۇپلىرىغا ئوبدان قارىدى، ھەر قانداق نەرسە ھەتتا تۆمۈر، ھەرپ قۇيىدىغان تىرناقچىلىك قوغۇشۇنغىمۇ ئىگە ئىدى. لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنى يۆتكەپ كىرگەندىن كېيىن خىزمەت بېسىمىنىڭ يېرىمىدىن تولارا قى تۇگەپ يېنىكلەپ قالدى، جامائەت ئىشلىرى، پاراۋانلىق، قىشلىق ئىسسىنىش، يازلىق ئۇسسۇزلۇق قاتارلىق پارچە - پۇرات ھەممە ئىشنى ساۋۇر قوتۇرغىلا تاشلاپ بەردى، ئۆزى رولچى بولۇپ، پارتىيە خىزمىتى بىلەن كەسپىنى تۇتتى، ساۋۇر قوتۇر بىلەن لاۋتاكنىك ئىسملىرىنىڭ ئايرىم ئاتالغىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە بىرلا ئادەملىكىدىن ئىدارە خىزمەتچىلىرى گۇمانلانمايدىغان بولدى، ئۇلار ئوك-سول بولۇپ بۇ ئىداردە بىر نەچچە يىلنى ئۆتكۈزدى.

كۈز پەسلى بورانلىق ھەم يامغۇرلۇق بولدى. بۈگۈن كېچە ئاسمانىنىڭ تەلەتى بەك سەت ئىدى، قاپقارا بۇلۇت شەھەر ئاسمىنىدىن ساڭگىلاپ زېمىننى ھاپ قىلىپ يۇتۇۋەتكۈسى بارەك قورقۇنچلۇق كۆرۈنەتتى، گۈلدۈرمامىغا جۆر بولۇپ چېقىلغان چاقماق زېمىننى غال-غال تىترىتىشكە باشلىدى. ئايشەمخان ياتقان جايىدىن چۈراپ قوپتى. ساۋۇر قوتۇر قولىغا يوغان قول چىراغنى ئېلىپ ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىۋاتاتتى، چېقىلغان چاقماقنىڭ تەسىرىدە سەنتۈرۈلۈپ كەتتى، قولىدىكى قول چىراغمۇ يەرگە چۈشۈپ كەتتى.

ـــ ۋايجان! ئەجەب قورقۇنچلۇق چېقىلدىغۇ ماۋۇ بېشىڭنى يۇگۇر! يۈرىكىم جايىدىن قوزغىلىپ كەتتى ئىگەكسىم، ـــ ساۋۇر قوتۇرنىڭمۇ يۈرىكى جىغىلداپ كەتكەچكە ئېغىر تىندى، ئايشەمخان ئۇنىڭغا قاراپ كوتۇلدىدى، ـــ مۇشۇ كەچتە نەگە ماڭغانىدۇ يەنە توكۇلداپ.

— يېتىشكىنى يېتىۋەرمەمسەن.
— تالادا چاقماق چېقىۋاتسا، يېتىۋالسىڭىز بولمامدۇ دەيمەن.
— قورۇنى ئارىلىۋېتىپ كىرىمەن، ھەر قانداق ئىش مۇشۇنداق ۋاقىتتا يۈز بېرىدۇ، سەن بۇنى بىلەمتىڭ، بولدى ئۇخلاۋەر، مەن ئامبارغا قارىۋېتىپلا كىرىمەن، — ساۋۇر قوتۇر ئايشەمخانغا ئوشۇق گەپ قىلىشنى خالىمايلا يەرگە چۈشۈپ كەتكەن قول چىراغنى ئېلىپ، سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئايشەمخانىنىڭ يۈرىكى تېخىچە بىر ئىزغا چۈشمەي، كۆڭلى توختىماي ئاغىدى. ئۇ ياتاي دېسىمۇ ياتالمىدى. ئۇزۇلمەي چاقىلان چاقماق ئايشەمخانىنىڭ بېشىدىلا چېقىۋاتقاندەك تۇيۇلدى، دېرىزىلەردىن چاقماقنىڭ نۇرى ئۆيئىچىگە بىمالال كىرەتتى.

ساۋۇر قوتۇر ئىداره ئىچىگە كىرىپ زاۋۇتلارنىڭ ئامبارلىرىنى، ئىشخانىلارنى بىرمۇ بىر ئارىلاپ چىقتى. ئاسماندا قارا بۇلۇتلار توپلىشىپ زېمىنگە يېقىنلاشتى. ساۋۇر قوتۇر ئاسماندىكى بۇلۇتلارنى كۆرەلەيتتى، ئۇنىڭ ئېغىرلىشىپ كەتكەن تەنلىرى بۆلەكچىلا يېنىكلەپ كەتتى، ئۆزىنى ياش چاغلىرىغا قايتقاندەك ھېس قىلدى. پۇت-قوللىرىدىنمۇ كۈچ-ماغدۇر ئۇرغۇپ تۇراتتى، ئۆزىدىكى ئۆزگىرىشلەر ئۇنىڭغا بۆلەكچىلا تۇيۇلغان بىلەن ھېچقانداق ئەندىشە مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. يامغۇر دامبىدىن چۈشكەندەكلا قۇيۇلۇشقا باشلىدى. بۇنداق يامغۇرنى ئۇ تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتاتتى.

— ئاسمان تېشىلىپ كەتتىمۇ نېمە؟ — ساۋۇر قوتۇر ئۆزىگە ئۆزى سۆزلەپ ئىداره دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدى، قولىدىكى قول چىراغنىڭ يورۇقىمۇ تېشىغا تەپمىدى، يامغۇرنىڭ ئاۋازى جاھاننى بىر ئالدى، — ئۆمرۈمده ئەڭ چوڭ قارىنىمۇ كۆردۇم، ئەڭ چوڭ يامغۇرنىمۇ كۆردۇم، بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامەتلىرىدىن بولۇپ قالغاي ئىلاھىم. ساۋۇر قوتۇر قورسىقىنىڭ يامان يېرىده تەبىئەتتىن قورقىدىغان بىر تۇيغۇنىڭ مۆكۈپ ياتقانلىقىنى ھېس قىلالمىدى، ئۇنىڭ قۇلىقىغا دەھشەتلىك ئىڭرىغان ئاۋاز كىردى، بۇ زادى نېمىنىڭ ئاۋازىدۇ دەپ ئويلىدى، بۇ ئاۋاز ئۇنىڭغا

بەك تونۇشتەك تۇيۇلدى، ئۇ يۇز - كۆزىدىكى يامغۇرنى سۈرتۈۋېتىپ ئاۋاز چىققان تەرەپنى پەملىدى، قول چىراغنىمۇ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىتتى، دەھشەتلىك گۈلدۈرماما ئۇنىڭ نەزىرىنى چارچىتىپ، ئېسىنى بىر نۇقتىغا يىغدۇرمايتتى.

ساۋۇر قوتۇر ئالدىغا نىشانسىز ماڭدى، نېمىگىدۇر پۈتلىشىپ دۈملا چۈشتى، قولىدىكى قول چىراغ قاياققىدۇر چۈشۈپ غايىب بولدى. ئۇنىڭ جېنى تۇمشۇقىغا كەلدى، قورسىقىدىن كىرگەن سانجىق مېڭىسىگە چىقتى، ۋۇجۇدىدىكى كۈچ - قۇۋۋەت نەگىدۇر غايىب بولغانىدى.

— ئورنۇمدىن تۇرالارمەنمۇ؟ مۇشۇ ئۆمرۈمدە ئايىشەمنىڭ بىر ئېغىز گېپىنى ئاڭلاپ قويمىدىم، ئۇنىڭغا تۇگىمەس ئازابنى ئارتىپ قويدۇم، ھەي بىچارە، مېنى كەچۈر، — ساۋۇر قوتۇر مۇشۇنچىلىك دېيىشكە ئۇلگۈرەلمىدى، كۆزىنىڭ ئارقىسىغا تارتىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، — ئادەم ئەسلىي مۇشۇنداق ئۆلۈپ كېتىدىكەن - دە، ئۆلۈم ئەسلىي مۇشۇنداقكەن ئەمەسمۇ؟ — ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئېغىزىدىن ئاق ماغزاپ چىققىلى تۇردى، ئۇ ئىككى دۇنيا ئارىلىقىدا تۇرغاندا ھېلىقى دەھشەتلىك ئىگراش قۇلاق توۋىدىلا ئاڭلاندى، يامغۇر سۈيىدە يېتىقان بەدىنى چۆچۈپ پۈت-قولىغا ماغدۇر كىرىشكە، سەزگۈ ئەزالىرى قايتىدىن قوزغىلىشقا باشلىدى، مىڭ تەستە بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئۆز كۆزىگە ئىشەنمىدى، — بۇ سەنمۇ؟ — ئۇنىڭ ئاۋازى ئاران تېشىغا تەپتى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تۇرغىنى دەل بوز يورغا ئىدى، بوز يورغىنىڭ ھەممە ئەزايىدىن ھور ئۆرلەيتتى، ئۇ ساۋۇر قوتۇرنىڭ دۈمبىسىدىن چىشلەپ تارتىپ، ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزدى.

— بوز يورغا، مېنى كەچۈر، — ساۋۇر قوتۇر ئورنىدىن تۇرۇپ، بوز يورغىغا ئېسىلىپ يۇم - يۇم يىغلاپ كەتتى. بوز يورغىمۇ ئۇنىڭغا قاراپ شۇنداق بىر كىشنىدىكى، ئاۋازى پۈتكۈل جاھانغا كەتكەندەك بولدى. بوز يورغا دەھشەتلىك كىشنەپ بولۇپ ساۋۇر قوتۇرنى چىشلەپ غەرب تەرەپنى كۆرسەتتى.

— چۈشەندىم، مەن سەن بىلەن باراي، — ساۋۇر قوتۇر بوز يورغىغا مىندى، بوز يورغا ساۋۇر قوتۇرنى مىندۈرۈپلا غەرپ تەرەپكە شامالدەك ئۇچۇپ كەتتى.

ئايشەمخان ئۆيۈنچىدە خاتىرجەمسىزلىنىپ تۇرۇشىغا ئاتىنىڭ ئەنسىز كىشنىگىنى ئاڭلاندى. ئۇ ئەنسىزچىلىك ئىچىدە ئۆينىڭ چىرىقىنى ياقتى-دە، دېرىزە تۈۋىگە كېلىپ ئېغىزىنى ئېچىپلا تۇرۇپ قالدى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئاتقا يامىشىپ مىنۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ بولالماي قالدى.

— ئۇ دېگەن ئەزرائىل، ئۇنىڭغا منمەڭ، — ئايشەمخاننىڭ ئاۋازى تېشىغا تەپمەي، سۆيدۈكى ئىشتىنىغا جىرتلىداپ چىقىپ كەتتى، جېنىمۇ چىقاي دېدى.

— ئۆلگىلى تۇرۇۋېتىپمۇ قاچامسەن، ھەي نامەرد، قارا مەدەك، — ئايشەمخان شۇنداق دەپلا كەينىگە ئۆچۈپ كەتتى، ئاسماندىكى زەنجىرسىمان چېقىۋاتقان چاقماق قىيامەتنىڭ گۈدىكىدەك دەھشەتلىك ئىدى.

بوز يورغا ساۋۇر قوتۇرنى مىندۈرۈپ تاغ بويلاپ يۈگۈرۈپ قالپاق يېزىسىغا بېرىپ يەنە دەھشەتلىك كىشىندى، ئانا ئۇيقۇدىكى قالپاق يېزىسى يەر تەۋرىگەندەك چىققان ئاۋازدىن تەۋرەپ كەتتى، بوز يورغا قالپاق يېزىسىنىڭ غەرب تەرىپىدىكى يايلاققا قاراپ چاپتى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ خىياللىرى گاھ ئۆتمۈشتە، گاھ ھازىردا ئىدى، ئۇ ئۆزىنى ئات ئۈستىدىكى چەۋەندازلاردەك ھېس قىلدى. بوز يورغا يايلاققا كەلگەندە ئاسماندىن قاراس قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ غايەت زور ئوت ئېقىپ بوز يورغا بىلەن ساۋۇر قوتۇرنى چۈمكىدى.

يامغۇر تاڭغا يېقىن ئاق يېغىنغا ئايلاندى، ئايشەمخان ھوشىغا كېلىپ، بار ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ چىرقىرىدى، قوشنا - قولۇملار ئايشەمخاننىڭ دەھشەتلىك نىداسىنى ئاڭلاپ ئۆيىگە تۇشمۇ تۇشتىن يۈگۈرۈپ كىرىشكە باشلىدى.

— ساۋۇرنى ئات ئېلىپ قاچتى، غەرپ تەرەپكە ئېلىپ قاچتى، — كۆپچىلىك

ئايشەمخاننى ئېلىشىپ قالدى دەپ ئويلاشتى بولغاي، بىر - بىرىگە قارىشىپ نېمە دېيىشنى بىلمىدى، ئاڭغىچە لاۋتاڭ بىلەن شياۋچىمۇ ئۆيگە كىردى، ئايشەمخان ئۇلارغا ئۆزىنى ئاتتى، لاۋتاڭ شياۋچىغا ئىشارەت قىلىپ ئۇنى قۇچاقلاپ تۇتۇۋالدى.

ــ ئايشەم ھەدە، ئېسىڭىزنى ئېلىۋېلىپ سۆزلەڭ.

ــ ۋاي ئىنىم لاۋتاڭ، ئەمدى مەن قانداق قىلىمەن؟ ئۇ نامەرد يۈزسىز بوز يورغا بىلەن غەرب تەرەپكە قېچىپ كەتتى. ۋاي سىڭلىم شياۋچى، ئەمدى مەن قانداق قىلىمەن؟

ئايشەمخان لاۋتاڭ بىلەن شياۋچىغا نۆۋەت بىلەن ئېسىلىپ بوغۇلۇپ، بوغۇلۇپ يىغلىدى.

ــ كۆپچىلىك، بۇنداق قاراپ تۇرماي دەرھال ھەربىكەتكە كىلەيلى، ساۋۇر ئاكىنى ئىزدەيلى، ھەي ئاسپىجان، سىز دەرھال جامائەت خەۋپسىزلىك ئورۇنلىرى بىلەن ئالاقلىشىپ، ساۋۇر ئاكىنى ئىزدەشكە مەسئۇل بولۇڭ.

ــ بىر ياقدا تۇم تىلىنى ئېغىزىدىن مارىلىتىپ چىقىرىپ تۇرغان چوجە بۇرۇن، ئىچكىرى كۆز، بېشىنىڭ ئارقىسى شالاڭلاشقان، ئېگىز بويلۇق، 40 ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان، تېشى يۇمشاق، ئىچى قاتتىق ئاسپىجان لاۋتاڭنىڭ گېپىنى ئاڭلاپلا ئەس - ھوشىنى تېپىپ سىرتقا يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

ساۋۇر قوتۇرنى ئىزدەش دولقۇنى شەھەرنى بىر ئالدى، ھەممە يەردە گەپ بولسىلا ساۋۇر قوتۇر توغرىسىدا بولاتتى، ھەر خىل گەپ، ھەر خىل قىياسلار ئېغىز - ئېغىزغا تەگمەي دېيىلەتتى. بولۇپمۇ بوز يورغىنىڭ ھېكايىسى ھەممە ئادەمنىڭ كۆڭلىدە غەلىتىلىك بىلەن قورقۇنچنى قالدۇردى.

لاۋتاڭ شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسى بىلەن ھەر مىنۇتتا ئالاقە قىلىشىپ تۇردى. ساۋۇر قوتۇرنىڭ سىرلىق ئادەم ئىكەنلىكىگە قول قويۇپ گۇمانىي قاراشلىرىنى يوقاتا چىقاردى. بىر نەچچە

كۈن ساۋۇر قوتۇرنى ئىزدەش يولىدا لاۋتاڭنىڭمۇ بەللىرى ئېگىلىپ، چاچلىرى بىراقلا ئاقىرىپ كەتتى، باشقىلار لاۋتاڭدىكى ئۆزگىرىشلەرنى ھەر دائىم بايقاپ تۇراتتى.

— ساۋۇر قوتۇرنىڭ كەيىندىن لاۋتاڭمۇ كېتەمدۇ نېمە؟

— نەدىكى گەپنى دەيدىكەنسىناۋا، سادىق قىلتىرىق.

— نەدىكى گەپنى دېمىدىم، بىر نەچچە كۈن ئىچىدە ئۇنىڭ چېچى بىراقلا ئاقىرىپ كەتتى.

— لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇردىن قالسلا سېنى ئەتىۋارلايتتى، قىلتىرىق، مۇشۇ گېپىڭنى ئاڭلاپ قالدىغان بولسا...

— ۋايجان، قوقاق سېلىپ كېتىشمە، بولدى، بولدى، مەن ھېچنېمىنى دېمىدىم، — بېشى كىچىك، يۈزى سوزۇنچاق، كۆزىمۇ ھېلىلا ئۆچۈپ قالىدىغان شامدەك پىلىلداپ تۇرىدىغان، ۋىجىك سادىق قىلتىرىق ئىدارە دەرۋازىسى ئالدىدا ساۋۇر قوتۇر توغرىسىدا گەپ سېتىۋاتقانلارنىڭ ئارىسىدىن ئىتتىكلا سۈغۇرۇلۇپ چىقىۋىدى، كۆزىگە يارمىغان كۆتەكتەك، بوينى يوق، ئۇدۇل چىشى نېرى، يۈزىنى سەپكۈن باسقان سېمىز خوتۇنى پاتەم كۆتەك كۆرۈندى.

— ھوي زىيالىي، تولا ئېغىز غېرىچلىماي، سىڭگەن نانىنى يەپ ئۆيگە ماڭسىلا.

— مانا، ئۆيگە ماڭغانىدىم، — كۆپچىلىك سادىق قىلتىرىقنىڭ ئايالى سانى كۆتەكنى كۆرۈپ بىر - بىرىگە ئىشارەت قىلىشىپ كۈلۈشتى، سانى كۆتەك ئۇلارنىڭ ئۆزىنى مازاق قىلىۋاتقانلىقىنى ئاللىبۇرۇن بىلىپ بولغانىدى.

— تولا بۇ يەردە دەۋىدەنىڭ قانجۇقىدەك كاسىلداشماي ئىشىڭنى قىلىشە، — سانى كۆتەكنىڭ ئەلپازىنىڭ بۇزۇلغىنىنى كۆرگەنلەر بىر - بىرىگە كۆز ئىشارىتى قىلىشىپ، قاقاقلاپ كۈلۈشكىنىچە تارقىلىپ كەتتى.

— مۇشۇ غەيۋەتخورلىقىڭ بىلەن تېخى نۇرغۇن ئادەمنىڭ بېشىغا

چىقىشىسەن، بىچارە ساۋۇر ئاكامنىمۇ تولا قارغاپ ئاخىر مۇشۇ كۈنگە قويۇشتۇڭ، ـــ سانى كۆتەك شۇنداق دەپلا ھەممە تەرەپكە تۆكۈرۈپ، ئېرى سادىق قىلتىرىقنى ئالدىغا سېلىپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ساۋۇر قوتۇرنى ئىزدەش دولقۇنى پەسەيمىدى، لاۋتاگمۇ نەچچە كېچە-كۈندۈز كىرىپك قاقمىدى، ئايشەمخان يىغلاپ ھارمىدى، قادىر كۆك كۆزمۇ كاندىن قايتىپ كەلدى. قادىر كۆك كۆز كان رايونىدا تېگى قالپاق يېزىلىق سائادەت ئىسملىك ئايىغى يەڭگىل، ئېغىزى ئىتتىك بىر قىز بىلەن تېپىشىپ قالغانىدى، ساۋۇر قوتۇر ئۇ ئىككىسىنىڭ تويىنى قىلىپ قويغانىدى، قادىر كۆك كۆز بىلەن سائادەت ئىككى ئوغۇللۇقمۇ بولغانىدى. قادىر كۆك كۆز تاغىسى ساۋۇر قوتۇرنىڭ يېتىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئايالى ۋە بالىلىرىنى ئېلىپ شەھەرگە قايتىپ كېلىپ، ئايشەمخانغا مەدەت ۋە يۆلەك بولۇپ ئۆيدە تۇردى.

كۈزنىڭ كۈنلىرى ئۆز خۇيلىرى بىلەن كىرىپ بولدى. ساقچىلار ساۋۇر قوتۇر بىلەن بوز يورغىنى ئىزدىدى، 15 كۈن بولغاندا قالپاق يېزىسىنىڭ غەربىدىكى يايلاقتىن چاقماق سوقۇپ چۈچۈلا قىلىۋەتكەن بىر ئادەم بىلەن ئاتنىڭ ئۇستىخانلىرىنى تاپتى ھەمدە بۇ ئۇستىخانلارنى ساۋۇر قوتۇر بىلەن بوز يورغىنىڭ دەپ جەزملەشتۇردى. بوز يورغىنىڭ ئۇستىخىنى ئاشۇ يايلاققىلا تاشلاپ قويۇپ، ساۋۇر قوتۇرنىڭ ئۇستىخانلىرىنى تېرىپ، كېپەنلەپ قالپاق يېزىسىنىڭ زاراتلىقىغا دەپنە قىلدى.

لاۋتاڭ ساۋۇر قوتۇرنى يەرلىكىگە قويۇپ بولۇپ، ئىداردا ئۇنىڭغا ئاتاپ ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. ساۋۇر قوتۇرنى «ئىش ئۈستىدە ئالەمدىن ئۆتكەن ئىنقلابىي قۇربان» دەپ ئاتىدى. تەزىيە يىغىنىدا ئايشەمخان ئۇن سېلىپ يىغلاپ لاۋتاڭنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ مەن قانداق قىلىمەن لاۋتاڭ؟ مەن قانداق ئۆتىمەن، لاۋتاڭ؟ ۋاپاسىز ساۋۇر، مېنى مۇشۇنداق تاشلاپلا كەتتىڭمۇ. ئىگەم يوق ئىدى، لاۋتاڭ، ئۇرۇق - تۇغقىنىم يوق ئىدى، لاۋتاڭ.

ئايشەمخانىنىڭ يىغىسى ئىداردىكى ھەممە ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ يۇرىكىنى ئېزىۋەتتى، ساۋۇر قوتۇرنى كەينىدىن تىللايدىغانلارمۇ يىغىلىۋېتىشتى.

— مەن بار ئاچا، قادىر بار، ئاچا، بولدى، ئۆزىڭىزنى ئاسراڭ.

لاۋتاڭمۇ شۇنداق دەپ يىغلىۋەتتى، لاۋتاڭنىڭ ئوغلى شياۋتاڭمۇ ئايشەمخانىغا ئېسىلىپ يىغلاپ، بەرگەن سۈتىنىڭ ھەققىنى ئادا قىلدى. قادىر كۆك كۆز كۆزىنى مىتمۇ قىلىپ قويماي بىر چەتتە يەرگە قاراپ تۇردى.

لاۋتاڭ نەچچە كىچە ئۇخلىمىدى، شياۋچىمۇ ئېرىنىڭ قەلبىنى چۈشەندى، ئۇلارنىڭ ئېغىر كۈنلەردىكى سەپداشلار ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە، لاۋتاڭغا ئوشۇق گەپ قىلمىدى.

— شياۋچى، ساۋۇر قوتۇر ئاكىنىڭ بىزگە قىلغان ياخشىلىقلىرى ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز، ئۇنىڭ بۇنداق ئىتتىك ئالەمدىن ئۆتۈشىنى خىيالىمغىمۇ كىرگۈزمەپتىكەنمەن.

— ئادەم ئاخىر ئۆلىدۇ ئەمەسمۇ، لاۋتاڭ سىزمۇ ئۆزىڭىزگە ئېلىۋالماڭ.

— ئۇ بىزنىڭ نىجاد يۇلتۇزىمىز ئىدى، ئەگەر ئۇ بولمىغان بولسا بىزنىڭ بۈگۈنىمىز، ئىللىق ئائىلىمىز، شياۋتاڭمۇ بولمىغان بولاتتى.

— ئۇغۇ شۇنداق، لاۋتاڭ، قانچىلىك قايغۇرساقمۇ بەربىر، ئۇ قايتىپ كەلمەيدۇ، ئەمدىكى ئىش ئايشەم ھەدىنىڭ تۇرمۇشىنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇشتا قالدى. بۇ زەربە ئۇ ئايالغا ئېغىر كەلدى، ئۇ ئۆزە بولالماسمىكىن دەيمەن، نەچچە كۈندىن بېرى تولا يىغلاپ ئېلىشىپ قالغانىدەكلا تۇرىدۇ.

— شۇنداق، ئايشەم ھەدىمىزگە ئەڭ چوڭ زەربە بولدى، تېخى ئۆزى يالغۇز تىكەنىدەكلا قالدى ئەمەسمۇ.

— ھازىر ئاكىلسام كانلارنىڭ ئىشلىرى ئاقماي ئىشچىلارنى قىسقارتىۋېتىپتۇ، يۇقىرىدىكىلەرگە دەپ قادىرنى ئىدارىمىزغا ساۋۇر ئاكىنىڭ ئورنىغا يۆتكۈلمەمسىز، شۇنداق قىلسىڭىز ھەممە غەمدىن خالىي بولىسىز.

ـــ تـوغرا ، تـوغرا، شـۇنداق قـلاي، ـــ لاۋتـاڭ ئايالىنـڭ مەسـلەھەتىنى ئاڭلاپلا ئورنـىدىن تۇرۇپ سىرتقا ماڭماقچى بولدى.

ـــ بۇ كېچىدە نەگە بارىسىز؟

ـــ ئايشەم ھەدەمنىڭكىگە چىقىپ كېرەي.

ـــ بۇ چاغ بولغانـدا ئۇخلىغانـدۇ، ئايـشەم ھەدەم سـىزنى كۆرسـىلا ئـۆزىنى تۇتالمايـدىكەن، سـىزمۇ كـىشىلىكتىن كېتىدىكەنـسىز. ئەتـىلا چىقـماڭ بولدى.

لاۋتاڭنىڭ كاللىسىدىكى تۇگۇنلەر يېشىلىپلا كەتتى.

لاۋتـاڭ يۇقىرىغـا، مۇناسـىۋەتلىك ئورۇنلارغـا سـاۋۇر قوتۇرنـماڭ ئـىش ئىزلىرىنـى سـۆزلەپ، ئايـالى ئايـشەمخانىنىڭ ياشـىنىپ قالغـانلىقىنى دەپ، قادىر كۆك كۆزنى ئىدارىسىغا يۆتكەش ئىشىنى ھەل قىلـدى، قـادىر كـۆك كۆز ساۋۇر قوتۇرنـماڭ ئورنىغـا يۆتكىلىـپ ئـىدارىغا ئـىشقا چۈشـتى، ئـۇلار ئايشەمخان بىلەن بىر ئائىلىگە جەم بولدى.

لاۋتاڭ بىر نەچچە يىل ئىشلەپ يۇقىرىغا ئېيتىپ پېنسىيەگە چىقتـى، ئاندىن ئايالىنى ئېلىـپ شـىمالدىكى بىـر شـەھەرگە كەتتـى. ئايـشەمخانمۇ كاللىسىدىن ئېزىپ قالغانىدى، تـالا ـ تۈزگـمۇ جـىق چىقمـايتتى. قـادىر كۆك كۆز ئىدارىنىڭ دەرۋازىسىغا، ئامانلىقىغـا قارايـدىغان بولـدى، ئايـالى سائادەت لاۋتاڭ بار ۋاقتىدا ئىدارىنىڭ تازىلىقىنى قىلدى، ئـۇ پېنـسىيەگە چىقىپ كەتكەندە ئىشسىز قالـدى، ئۇنـماڭ ئورنىغـا سـادىق قىلتىرىقنـماڭ ئايـالى سـىبنى كـۆتەك توختـاملىق ئـىشچى بولـۇپ ئـىدارىنىڭ تـازىلىقىنى قىلدى. بۇ ئىش قادىر كۆك كۆزنىڭ قەلبىدە جاراھەت قالدۇردى.

※ ※ ※

قـادىر كـۆك كـۆز مۇشـۇ ئـىدارىنىڭ دەرۋازىـسىدىن كـىرىپ-چىقىۋاتقانلارنـماڭ قىلىـدىغان ئـىشى تۇگـۇل، خىيـاللىرىنمۇ بىلەتتـى.

توختىنىڭ ئاسىپ مۇدىر بىلەن نېمىلەرنى دېيىشىپ يىغىنغا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى قىياس قىلدى.

— ماۋۇ سەيپۇڭنىڭ خورىكى يوغىناپ كەتتى، لاۋتاڭ ئاكامنىڭ دەۋرىدە چاترىقىمدىن چىقمايتتى، ۋاي قادىرجان لاۋتاڭكامغا مېنىڭ بىر ئېغىز ياخشى گېپىمنى قىلىپ قويۇڭ، ئۇنداق بولاي، بۇنداق بولاي دەپ، ئادەم دېگەن ئەجەب يۈزسىز بولىدىكەن، ئاۋۇ خىيالپەرەس بويتاقنى چوقۇم مېنىڭ يامان گېپىمنى قىلدى، خەپ توختاپ تۇر، جېنىم تېنىمدە بولىدىكەن سېنىڭمۇ كوكۇلاڭدىن تۇتمىسام، — قادىر كۆك كۆز غودۇراپ ئاچچىق يۇتتى، ئۇ دەرۋازىدىن تېشىغا چىقىپ، دەرۋازا ئالدىدىكى رىدە ئاستىدا ئايشەمخاننى كۆردى.

— ماۋۇ خوتۇن يەنە سىرتقا چىقىۋاپتۇ يا، ھەي خاناچا، ئۆيگە كىرىپ كەتسىلە، چوڭ يولدا ماشىنا كۆپ. ھەي، سائادەت، ھەي سائادەت.

— ۋاي مانا، مەن گاس ئەمەس، ئۆتە يولدا نېمانچە توۋلايسىز؟

— خاناچامنى تالاغا چىقارما دېمىدىمۇ.

— قېچىپ چىقىۋالسا قانداق قىلىمەن؟ ماڭسىلا، نېمىشقا چىقىۋاللا دەيمەن؟

— ئۆيگە سولىۋېلىپ سېپىتۇبتىشەمتىڭ مېنى؟ ماڭ جۇغۇ، لاۋتاڭ ئىنىمنى چاقىرىپ بېرىش، ئۇنىڭغا دەيدىغان گېپىم بار، ساۋۇر بۇگۇن كەچتە ئۆيگە كېلىدۇ.

— ماقۇل، ئۆيگە كىرىپ كەتسىلە، ئۇنى چاقىرىپ بېرەي، — قادىر كۆك كۆز ئايشەمخاننى ئالداپ ئايالى سائادەتنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ ئۆيگە كىرگۈزۈۋەتتى.

ئاسپىجان بىلەن توختى يىغىن زالىغا كىردى، ئۆگزى قارا، يۈزى شاپىلاق، ئورۇقلا كەلگەن باش مۇھەررىر لى بىلەن گېزىتخانا باشلىقى زامانباي ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى يوقلىما قىلىۋاتاتتى. ئاسىپ ئالدىنقى رەتتە ئولتۇردى، توختى ئەڭ ئاخىرقى رەتكە بېرىپ ئولتۇردى.

ـــ ماۋۇ ساراڭنىڭ ئاچچىقى تېخى يانماپتۇ ـ ده؟ رەشىده قېشىدا ئولتۇرغان ئاق سېرىق كەلگەن، بىر قاريسا سەتلىكى بىلىنمەيدىغان، تېرىسى سۇزۇك 40 ياشتىن ئاشقان ئوتتۇرا بوي، پاكىز كىيىنىدىغان، كىيگەن كىيىملىرىمۇ ئۆزىگە ماسلىشىدىغان، كۆزلىرىدىن ياشلىق تۇگەپ كەتمىگەن زېينەپكە پىچىرلىدى.

ـــ بىر قاريسا ساراڭدەك يۇرۇيدۇ، ئەمما ۋىجدانى بار، جىگىرى بار، خاتانى خاتا دېيەلەيدۇ.

ـــ خۇيى غەلىتە بولغان بىلەن ئەركەكچىلىكى بار، زېينەپ ئاچا ، ئۇكا قىلىۋېلىڭە بولمىسا.

ـــ نېمە دەيدىغانسەن؟ رەشىده، راستىنى دېسەم، ئۇنىڭدىن قورقىمەن.

ـــ پاراڭ سالماڭلار، ھېلىمۇ كۆپ ساقلىدۇق، ئەمدى يېغىنىمىزنى باشلايلى، ـــ پولو يۇز، ئۇستىخانلىق، ئاۋازى توم چىقىدىغان گېزىتخانا باشلىقى زامانباي سول بىلىكىدىكى سائەتكە قاراپ قويۇپ يېنىدىكى باش مۇھەررىر لىغا قارىدى، لى ماقۇللۇقىنى بىلدۈرۈپ بېشىنى لىڭشىتتى. يېغىن زالى جىمىدى. توختى نېمىشقىدۇر مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى، بېشىنى تۆۋەنگە سېلىپ ئۇزۇك ـ ئۇزۇك خىيال قىلدى، خىياللىرى بىر-بىرىگە پەقەتلا يېقىن كەلمەيتتى. قاپىقى توختماي تارتىشقا باشلىدى. ئۇ ئۇستەل ئۈستىدىكى گېزىتنى ئۇيان ـ بۇيان ئۆرۈپ خەۋەرلەرنى ئوقۇۋاتقان بولسىمۇ، كاللىسىدا ھېچقانداق بىر يېڭى ئۇقۇم يوق ئىدى. ساڭ فاملىلىك يوغان باش، گەپ قىلغاندا شالدامىلىرىنى باشقۇرالمايدىغان بىرى ئۇنى يوچۇن كۆرىتىپ ئولتۇراتتى، توختى ئۇنىڭ ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا نېمە بولدى دېگەندەك كۆز ئىشارىتى قىلدى، ساڭ يوغان باش كۆزىنى دەرھال باشقا ياققا بۇرۇۋالدى.

ـــ مۇشۇ يوغان باشنىڭمۇ ئادەم باشقۇرۇش خۇمارى تۇتۇۋاتقان ئوخشايدۇ، ـــ توختى شۇنداق دەپلا نېمىشقىدۇر ئۆزىنى باسالماي، بېشىنى شىرەگە قويۇپ بۇقۇلداپ كۈلۈپ كەتتى. يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ بۇنداق غايىب

كۆلكىلىرى ئاۋۇپ قېلىۋاتاتتى. كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئۇنى كۆزىتىپ ئولتۇرغان رەشىدە ئۇنىڭ كۆلكىسىنى چۈشەنمىسىمۇ، قورسىقىغا جىن كىرگەندەك بولۇپ قاقاھلاپ كۈلۈۋەتكىلى تاسلا قالدى، زەينەپ رەشىدەگە قاراپ:

— نېمە بولدى؟ — دەپ سورىدى.

— ھېچ ئىش بولمىدى، ئاۋۇ توختى دېگەن سارائ كۆلۈپ، بولالمايلا قېلىۋاتىدۇ دەيمەن، — رەشىدە قولى بىلەن ئېغىزىنى توسۇپلىپ پىچىرلىدى.

— ۋاي، بولدى كۈلۈۋەرمىگە، بولمىسا مەنمۇ كۈلۈۋېتىدىغاندەك قىلىمەن، — زەينەپمۇ قولى بىلەن ئېغىزىنى ئېتىۋالدى.

زامانباي ئالدىدىكى يىغىن تەرتىپلىرى يېزىلغان قەغەزگە بىر قۇر قارىۋېلىپ يىغىننى باشلىدى.

— ئىدارىمىز ئەزالىرىدىن تەشۋىقات خىزمىتى بىلەنلا شۇغۇللىنىپ كەلگەچكە، بىزنىڭ ھېچقانداق كىرىم مەنبەيىمىز يوق، ھۆكۈمەت بەرگەن ئۇچ - تۆت تال مائاش بىلەنلا كۆنۈكۈپ كەلگەنىدۇق، ھازىر سىياسەت ياخشىلىنىپ، يۇقىرى ھەمە ئىدارىلەرنى سودا بىلەن، يەنى بىزنىڭ شەھىرىمىزگە ئەڭ قولايلىق بولغان چېگرا سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىشقا چاقىرىق قىلدى، بۇ بىز ئۈچۈن تېپىلغۇسىز پۇرسەت. شۇڭا ئىدارە پارتكومى قايتا - قايتا مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق چېگرا سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىشنى قارار قىلدى.

زامانبايى ئىنتوناتسىيەنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە توختىنىڭ كۆلكىسى ئېتىلىپ كەتتى، يىغىندىكىلەرنىڭ دىققىتىمۇ چېچىلدى، ئاران ئۆزىنى بېسىپ تۇرغان رەشىدەمۇ ئۆزىنى قويۇۋېتىپ كۈلۈۋەتتى، زەينەپمۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ كۈلدى.

— ھەي، توختى، نېمە بولدى؟ — زامانبايىنىڭ گۆشلۈك يۈزى شوخلىدەك قىزىرىپ كەتتى. توختى بېشىنى كۆتۈرمەي كۈلدى، يىغىندىكىلەرمۇ ئۈۋۈسى بۇزۇۋېتىلگەن ھەرىلەردەك بولۇشۇپ كەتتى، — ھەي توختى،

ئورنىدىن تۇرۇڭ، ـــ زامانباينىڭ جۇدۇنى مىڭ گەز ئۆرلەپ ئالدىدىكى شەرمنى ئوڭ قولى بىلەن كۆچەپ ئۆردى، شەرە ئۈستىدىكى ۋاراقچىلار چېچىلىپ يەرگە چۈشۈپ كەتتى، ـــ ئاسپىچان، ماۋۇ ئادەمگىز ئىنتىزامنى بىلمەمدۇ قانداق، ـــ زامانباي ئاسپىچانغا غەزەپ بىلەن قارىۋىدى، ئۇنىڭ چىرايلىرى ئۆچكەن شامغىلا ئوخشاپ قېلىپ، توختىغا قارىدى، توختىمۇ كۈلكىسىنى يېغىپ بولغانىدى. ئاسپىچان توختىغا گەپ قىلسا، ئۇنىڭ يېنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدىمۇ جىم تۇرۇۋالدى.

ـــ توختى، نېمىشقا كۈلۈپ يېغىن تەرتىپىنى بۇزىسىز؟ بۇ يېغىن مۇشۇ يەردە ئولتۇرغانلارنىڭ غېمىنى يەپ، تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ، كىرىمىنى ئۆستۈرۈشنى ئۈپ مەقسەت قىلغان يېغىن تۇرسا، ئەجەب تۇرۇپلا كۈلۈپ كەتتىڭىزغۇ؟ ماۋۇ ئالدىدا ئولتۇرغانلارنىڭ بىر يېرى يىرتىلىپ قاپتىمۇ يا، ـــ زامانباينىڭ ھەقىقەتەن نېرۋىسى ئۆرلەپ كەتكەندى، توختىغا ئۇنىڭ گېپىنىڭ ئايىغى قاتتىق ئېغىر كەلدى، ئەمما ئۇ ئۆزى بېسىپ تۇردى. زامانباي بارغانچە ئۆرلەۋاتاتتى، يېنىدا ئ ئۇندىسىمۇ ئۇ ئۇنىمىدى، ـــ سىز ئەزەلدىن ئىدارىمىزنىڭ قانۇن-تۈزۈملىرىگە پەرۋا قىلمايسىز، يېغىن دېسە ھەممىنىڭ كەينىدە كىرىسىز، مەن بۈگۈن كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا دەپ قويىاي، ئەگەر ئىدارىمىزدىكى خىزمەتلەرنى ياراتمىسىڭىز ئورۇن تېپىپ يۆتكىلىپ كېتىڭ، ـــ زامانباينىڭ گەپلىرى چېكىدىن ئاشقىلى تۇردى، توختىنىڭ جۇدۇنى تۇتسا قۇيقا چاچلىرى تىك تۇرۇپ، كۆزلىرى جامدەك بولۇپ، رەڭگىدىن بوران چىقاتتى. ئاسپىچان توختىنىڭ مىجەز - خاراكتېرىنى ئوبدان بىلگەچكە، ئۇنىڭغا قاراپ ئۆزۈڭنى بېسىۋال دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى.

ـــ بۇ ھۆكۈمەتنىڭ قانۇن - تۈزۈم ئاساسىدىكى ئورۇن، ھەر كىمنىڭ خالىغىنىنى قىلىدىغان جاي ئەمەس، ئۇيى ئەمەس! ـــ زامانباي يېغىندىن بەكلا چەتنەپ كەتتى.

ـــ سېنىڭ ئۆيۈڭكەن-دە، خالىغانچە ۋارقىرىساڭ بولىدىغان؟ ـــ توختىنىڭ

سەۋر-قاچىسى توشقاندى، ـــ بىر ئىدارىنىڭ رەھبىرى سەندەك بولامدۇ؟ يوق بىر ئىشقا بۇنچىۋالا سۆزلەپ كېتىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ھەدىسە قانۇن - تۈزۈم دەيسەن، سەن ئاشۇ قانۇن - تۈزۈملەرنى تۈزۈكرەك ئوقۇپ باقتىڭمۇ؟ بىلەمسەن؟

ـــ ماۋۇ توخۇ پوقنى قارىمامدىغان، ماڭ، يىغىندىن چىق!

ـــ توخۇنىڭ پوقى سەندەك بولىدۇ، ماڭ چىق، كىر دەيدىغان سېنىڭ ئۆيۈڭمۇ بۇ؟

ـــ ۋاي ئۇكام توختى، بىرەر ئېغىز گەپتىن قالساڭ بولامدۇ؟ ـــ ئاسپىجان بويىنىنى توخۇنىڭ پوكۇنىدەك قىزارتىپ توختىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا بولدى قىلىشنى ئېيتتى. يىغىن زالى ئاتلىدەك قاينىاپ كەتتى. زامانباي يەنە گەپ قىلىشقا تەمشىلۈيدى، لى پېشىدىن تارتىپ، ئۇنى ئولتۇرغۇزۇۋالدى. باش مۇھەررىر لى يىغىندىكىلەرنى تىنچلاندۇردى.

ـــ يولداشلار، بىز مەقسەتكە كېلەيلى، يوق ئىشقا ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋەتمەيلى، قانداق؟ ـــ شىياۋلىزا (ئۇنىڭ جۇغى كىچىك بولغاچقىمۇ ياكى باشقا سەۋەبتىنمۇ، ئىشقىلىپ ئىدارىدىكىلەر ئۇنى شىياۋلىزا دەپ ئاتىشاتتى) چۈچۈك، ئىنچىكە ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ يىغىن تەرتىپىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋالدى، ـــ گېزىتخانا باشلىقىنىڭ تۈپ مەقسىتى، ئىدارىمىزدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ۋە يېڭى ئىقتىسادىي مەنبە بازىسىنى ئېچىش ئۈچۈن، بىز بىر نەچچە كۈن مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق «چېگرا سودا شىركىتى» قۇرۇشنى قارار قىلدۇق، بۈگۈن شۇ ئىشلارنى سەمىگىلەرگە سېلىپ، پىكرىگىلارنى ئېلىپ باقايلى دېگەن. قانداق يېڭى، ئاكتىپ قاراشلىرىگلار بولسا، دادىل ئوتتۇرىغا قويىساڭلار بولىدۇ.

شىياۋلىزا گەپنى قىسقارتىپ ئېيتتى، يىغىندىكىلەر بىر - بىرىگە قارىشىپ ئەركىن مۇلاھىزە قىلىشقا باشلىدى. زامانبايىنىڭ جياكاڭ كېسىلى قوزغىلىپ، جۈدۈنى يانماي ناھايىتى بىئارام بولدى. توختىنىڭمۇ روھى

هالتى ئەسلىگە كەلمىدى. رەشىدە يەرنىڭ تېگىدىن ئۇنىڭغا قارىۋىدى، ئۇچرىشىپ قالدى. رەشىدە كۆزىنى ئېپقاچاي دەپمۇ ئېپقاچالمىدى، كۈلكىسى قىستاپ يەرگە قارىۋالدى.

دائىم تۆمۈر رەڭ كاستۇم كىيىۋالىدىغان، ئۆڭكى سېرىق، كۆزى چېقىر، بۇرنىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە يوغانلا مېڭى بار (ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى ئەسلىي ئۆسمە ئىدى، ئاشۇ ئۆسمىنى مەڭ دەۋالاتتى) ئوڭ قولىنىڭ كۆرسەتكۈچ بارمىقىنىڭ پېيى تارتىشىپ قالغان (ئۇ بۇ بارمىقىنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرغىچە باشقىلاردىن يوشۇرۇپ كەلگەنىدى) كۆرگەنلىكى ئادەمگە گۇمانىي قارايدىغان، ئۆزىنى قالتىس زىيالىي دەپ بىلىدىغان، 45 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان تۇرسۇن كۆيدۇرگە (نېمىشقىدۇر ھەممە ئادەم بۇ كىشىنى كۆيدۇرگە دەپ ئاتىشاتتى) ئۆسمۇر بالىلارەڭ سول قولىنى كۆتۈرۈپ (ئەمەلىيەتتە ئۇ سولخاي ئەمەس ئىدى، بەلكىم ھېلىقى كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن سول قولىنى كۆتۈرگەن بولۇشى مۇمكىن)، پىكىر قىلماقچى بولدى، ئۇنىڭ قول كۆتۈرگىنىنى كۆرگەن بىرى يېنىدىكى ئاسپىچانغا قاراپ كۈلدى.

— ماۋۇ كۆيدۇرگە نېمىمۇ دە؟ بۇنىڭ ئاغزىدىن پايدىلىق گەپ چىقمايدۇ،— ئاسپىچان شۇنداق دەپ ئويلاپ ئۇنىڭغا كۆز ئىشارىتى بىلەن گەپ قىلماسلىقنى ئۇقتۇردى. ئاسپىچاننىڭ شامالنىڭ چىقىشى، توكنىڭ يېتىشىغا قاراپ ئىش تۇتىدىغان، ئېھتىياتچان ئادەملىكى مۇشۇ ھەرىكىتىدىنلا مانا مەن دەپلا چىقىپ تۇراتتى.

— لى باشلىق، مەن پىكىر قىلاي.

— تۇرسۇن پىكىر قىلىدىكەن، ھەممىمىز جىم بولايلى.

تۇرسۇن كۆيدۇرگە ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپىدىكىلەرگە بىر قۇر نەزەر تاشلىۋېتىپ، دىمىقىنى قېقىپ سۆزىنى باشلىدى، رەشىدە تۇرسۇن كۆيدۇرگىگە قاراپ، زەينەپكە:

— ماۋۇ كۆيدۇرگە نېمە دە؟ — دېدى.

زەينەپ رەشىدەنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ يەرگە قارىۋالدى.

— مەن ئۇچ سوئال سورايمەن، بىرىنچى سوئالىم، ئولتۇرۇپ سۆزلىسەممۇ بولار.

— بولىدۇ.

— بىرىنچى سوئالىم، چېگرا سودىسىدا ئىشلىتىدىغان مەبلەغنى نەدىن ئالىمىز؟ ئىككىنچى، ئىدارىمىزدا قىلالايدىغان خادىملار بارمۇ - يوق؟ ئۈچىنچى، مۇشۇ سودىدىن خەتەرنى ئويلاشتىڭلارمۇ قانداق؟ ئالمادىس چوڭ زىيان كۆرۈلسە ئىدارىنىڭ شۇ زىيانىنى تۆلەيدىغان قورىبى بارمۇ؟ گېپىم تۈگىدى.

تۇرسۇن كۆيدۇرگىنىڭ گەپلىرى قۇلاققا يېقىشلىق ئاڭلاندى.

— ماۋۇ كۆيدۇرگىمۇ گەپ قىلالايدىكەن - ھە.

— ئۇنىڭ گەپلىرىنىڭ ئىچىگە ھېچكىم بىلمەيدىغان بىر مەقسەت يوشۇرۇنغان، — ئېگىز بوي، يوغان بۇرۇن، بارماقلىرى ئۇزۇن، مىس بىلەن سىلىۋالغان ئۇدۇل چىشى كۆرۈنەرلىك كۆپۈپ تۇرىدىغان ئەمەت ماناپ ئۇزۇن بارماقلىرى بىلەن ئېگىكىنى سىلىدى.

يۇقىرىدا ئولتۇرغان زامانىباينىڭ نېرۋا خاراكتېرلىك جياكاڭ (نېرۋا خاراكتېرلىك ئېغىر ئۇچەي يالۇغى بولسا كېرەك، زامانىباينى ئىدارىدىكىلەر جياكاڭ كېسىلى بار دېيىشەتتى) كېسىلى قوزغىلىپ كەتتى بولغاي، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپلا يىغىن زالىدىن چىقىپ كەتتى، شىاۋلىزا ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ چاندۇرماي كۈلۈپ قويدى.

— مېنىڭ ئىككى شىگگىل گېپىم بار ، — ئەمەت ماناپ ئۇزۇن بارماقلىرىنى كۆتۈردى، شىاۋلىزا ئۇنىڭ سۆز قىلىشىغا ئىجازەت بەردى، — ھۆرمەتلىك ئەپەندىلەر؟ بىز كۆمسەم پىشارمۇ، ياپسام پىشارمۇ دەپ ئولتۇرماي، يا تەۋەككۈل دەپ قىلىپ باقمايلىما، «زېمىندا ئەسلىي يول يوق ئىدى، ماگىدىغانلارنىڭ پەيدا بولۇشىدىن يول پەيدا بولغان» دېگەندەك بىر گەپ بارغۇ، نەدىكى ئوقۇمىغان، ساۋاتسىزلار قىلىپ

كېتىۋاتقان تىجارەتنى بىز زىيالىيلارنىڭ قىلالماسلىقىغا ئىشەنمەيمەن، ـــ ئەمەت ماناپ شۇنداق دەپ ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ قويدى. تۇرسۇن كۆيدۈرگە «قېنى كۆرىمىز» دېگەندەك كۈلۈپ قويدى.

زامانباي خېلى ۋاقىتتىن كېيىن كىردى. ئۇنىڭ چىرايىدىن بىئارامىلىق چىقىپ تۇراتتى. ئەمەت ماناپ سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن باشقىلارمۇ سۆزلىدى. ئاشۇ ئارىلىقتا زامانباي نەچچە قېتىم سىرتقا چىقىپ كىردى. شىياۋلىزا سائەتكە قاراپ قويۇپ زامانبايغا پىچىرلىشىدى، زامانباي بېشىنى لىڭشىتتى.

ـــ بۈگۈن ناھايىتى قىزغىن، ئەركىن، كەڭ ـــ كۈشادە سۆزلەشتۇق، بىز رەھبەرلەرنىڭ كۆڭلىدە ئوچۇق بىر سان تۇرغۇزۇلدى، مەبلەغ ئىشنى قىرغىزىستاندىكى سودىگەرلەردىن ھەل قىلىمىز، سودىغا چىقىدىغانلارنى بولسا بىر قەدەر سودا ئېڭى بارلاردىن تاللايمىز، ئىدارە ئاۋۇال مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن ئالاقىلىشىپ ئىدارىمىزدىكى مۇئاۋىن ناھىيە دەرىجىلىك كادىردىن بىرنى ئاشۇ شىركەتنى مەخسۇس باشقۇرۇشقا ئاجرىتىدۇ، قالغان ئىشلارنى سودا قىلغاندىن كېيىن تولۇقلاپ ماڭىمىز،ـــ شىياۋلىزا چۈچۈك سۆزلەپ توختىدى.

ـــ شۇنداق، شىياۋلىزا مېغىزلىق قىلىپ ئېيتتى، مەن ئىدارىمىزدىن قىرغىزىستانغا تۇغقان يوقلاپ چىقىپ كەتكەن ئەسقەت بىلەن تېلېفونداسۆزلەشتىم، ئۇنىڭغا ئاشۇ يەردە بىر مەزگىل تۇرۇپ سودا يوللىرىنى كۆرۈپ بېقىشنى ئېيتتىم، زادى قانداق مال كىرگۈزسەك پايدىنىڭ كۆپ بولىدىغانلىقىنى كۆپرەك ئۇقۇشۇپ بېقىشنى تاپىلىدىم. ئۇ ماقۇل كۆردى، مۇشۇ ھەپتىدە ماڭا تېلېفوندا خەۋىرىنى بېرىدىغان بولدى. بىز پۈرسەتنى غەنىمەت بىلىپ خىزمەتنى تېزدىن باشلىشىمىز لازىم. قالغان گەپلەرنى بۆلۈملەرنىڭ مۇدىرلىرىغا ئۇقتۇرىمىز، بۈگۈنكى يىغىن تۈگىدى، ـــ زامانباي يىغىندىن خۇلاسە قىلىپ تاماملىدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ ھەممىدىن ئاۋۇال زالدىن چىقىپ خالا تەرەپكە يۈگۈردى.

توختى ئولتۇرغان جايىدا ئولتۇراتتى. ھەممە ئادەم يىغىن زالىدىن چىقىپ كەتتى، سانى كۆتەك ئىشىك تۈۋىدە پەيدا بولدى. توختىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— توختاخۇن، يىغىن تۈگىدى، قويسىلا، چۈشلۈك تاماق ۋاقتىمۇ ئۆتۈپ كەتتى، ماۋۇ قورساق كورۇلداۋاتىدۇ، مەن تېخى سادىق ئاكىگزغا تاماق ئەتمىسەم بولماس.

توختىنىڭ كۆڭلى ئېلىشتى، مۇشۇ خوتۇننى كۆرسىلا نېرۋىسى قوداڭشيتتى. ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماي يىغىن زالىدىن چىقىپ كەتتى، سانى كۆتەكنىڭ تىلى قىچىشپلا تۇرىدىغان كېسىلى بولغاچقا، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن غوتۇلدىدى.

— ماۋۇ غوجامدىكى تەرسالىقنى، ھەممە ئادەمنى كۆزىگە ئىلمايدۇ، ئاسماندىن چۈشكەن كۆك مۇنچاقمىدۇ بۇ؟ زىيالىي بولسا شۇنداقمۇ ھاكاۋۇر بولامدۇ؟ بىزنىڭ سادىقمۇ ئاۋۇ مەركەزدە ئوقۇغان، ئۇنىڭغا قارىغاندا نەدە تۇرىدۇ ماۋۇ؟ — سانى كۆتەك يىغىن زالىنى تازىلاپ ئىشككە قۇلۇپ سالغۇچە توختىنى تىللاشتىن توختىمىدى.

— ھەي سېسىق كۆتەك، كىمگە بۇنداق كوتۇلدايسەن؟

— ۋايجان، ماۋۇ كىم! — سانى كۆتەك تۈيۇقسىز ئاكىلانغان سۆزدىن ھۇركۈپ كەتتى، ئىتتىك ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ قارىۋىدى، كۆز ئالدىدا توختى تۇراتتى، توختىنى كۆرۈپ نېمە دېيىشىنى بىلمەي تىلىنى چىشلەپ تۇرۇپ قالدى.

— ھەممە ئادەمنى ئاۋۇ ئۆيۈڭدىكى سادىق قىلتىرىق كۆرمە، بۇنىڭدىن كېيىن ئېغىزىڭغا بېقىپ سۆزلە، ئۆزۈڭگە مۇناسىۋەتسىز گەپلەرنى قىلىپ يۈرمە، ئۇقتۇڭمۇ؟! — توختى شۇنداق دەپ سانى كۆتەككە ھۆرپىيىۋىدى، سانى كۆتەكنىڭ پۇت - قوللىرىدا جان قالمىدى. توختى پەلەمپەيدىن تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتتى، سانى كۆتەكنىڭ روھىي ھالىتى تېخىچە جايىغا كەلمىدى، بىر ھازادىن كېيىن ئېسىگە كېلىپ، قولىدىن يەرگە چۈشۈپ

كەتكەن قولۇپنى ئېلىپ، يىغىن زالىنى ئەتتى.

ـــ ماۋۇنىڭغا ئەجەب گەپ قىلالمىدىم-يا؟ خەپ توختاپ تۇر، مېنىڭ قانداقلىقىمنى بىر كۆرسىتىپ قويمىغىنىمنى كۆر، ـــ سانى كۆتەكنىڭ ئۇدۇل چىشلىرى نېرى بولغاچقا، ئېغىزىدىن شالداملىرى ئېقىپ ئېكەكلىرىگە چاپلاشتى.

سانى كۆتەك ئىشخانا بىناسىدىن سىرتقا چىققاندا، دەرۋازا تۈۋىدە قادىر كۆك كۆز بىلەن توختىنىڭ پاراڭلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بايا تىنىقى خۇيىنى غىپىدە چۆرۈپ تاشلاپ، سېمىز ، ئېغىر بەدىنىنى تاسقاپ ماڭدى، دەرۋازا ئالدىغا كەلگەندە توختىغا قاراپ تازا بىر گەپ قىلغۇسى كەلدى-يۇ رايى قايتتى.

ـــ سانىخاچا، رەڭگىڭىز بىر قىسىملا تۇرىدىغۇ، بىرسىدىن كۆڭلىڭىز رەنجىپ قالمىغاندۇ؟

ـــ كىمدىن كۆڭلۈم رەنجيتتى، قورسىقىم ئېچىپ كەتتى، تولا مېنى گەپكە توتمىغىنە، ـــ سانى كۆتەك مۇشۇنچىلىكلا دېيىلىدى، ئۇ ئۇلارغا قاراپمۇ قويماي دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭغا قاراپ ھەيران قالدى.

ـــ ئۇكام توختى، بۇگۈن ماۋۇ خوتۇنغا نېمە بولدى؟ تۇۋا، شۇندىلا سوراپ قويسا تىللىمايدىغان ئادىمى قالمايتتى، بۇگۈن ئۇنىڭغا چوقۇم بىر ئىش بولدى.

ـــ ۋاي تاڭەي، قادىر ئاكا.

ـــ چوقۇم شۇنداق بولدى. بۇگۈن زامان جاكاڭنىڭ ئەدىپىنى تازا بەرمەپسەن، لاۋتاڭكام ئۆستۇرگەن دەيمەن ئۇنى، ھازىر بۇرۇنقىغا ئوخشمايدۇ، توۋا- سۇرەن بىلەن ئادەم باشقۇرغىلى بولامتى دەيمەن.

ـــ مېنىڭ قورسىقىم ئېچىپ كەتتى، بولدى، كېيىن كۆرۈشەيلى.

توختىغا ھېچ نەرسە خۇشياقمايتتى. ئۇ قادىر كۆك كۆزنىڭ كوتۇلداشلىرىنى ئاڭلاۋېرىشنى ھار ئېلىپ، بىرەر ئاشخانىغا بېرىپ،

قورساق تويغۇزۇش ئۈچۈن ئىداريدىن چىقىپ كەتتى.

— ئىنىم، تاماق ئېتىدىغاندىن بىرنى ئۆيگە ئەكىرىۋالساڭ بولاتتى، دائىم سىرتتىن تاماق يېسەڭ جان توشمايدۇ دەيمەن، — قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭغا ياخشىچاق بولۇپ ئارقىسىدىن سۆزلەپ قالدى.

— كىمگە سۆزلەپ تۇرىسەن، كۆك كۆز؟ — تۇيۇقسىز زاكىر پەيدا بولدى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭغا قاراپ كۈلدى.

— بۈگۈن بالدۇر قايتىپ كەپسەنغۇ؟

— سېنى يالغۇز قالمىسۇن دەپ، — زاكىرنىڭ پۈتۈن ئەزايىدىن ئەرزان باھالىق ھاراقنىڭ پۇرىقى كېلەتتى.

— بۈگۈن سادىق ئۇلپەتلىرىڭ بىلەن تېپىشالماپسەن-دە؟

— ھازىر ئۇلار بارغۇ، كۆك كۆز، بىر چاسقا يارىمايدىغان بولدى، بۇ خۇمسىلار كۈندىن-كۈنگە خوتۇنلىرىدىن قورقۇشىدىغان بولۇپ كەتتىمۇ، سائەت 12 بولماستىنلا سىيىپ كىرەي دەپ تىكۈپتىشىدۇ، قارا، يەنىلا زاكىر ئاكاڭ بولامدىكەن، — زاكىر يالتىراق خالتا ئىچىگە قاچىلانغان كاللا - پاقالچاقنى ئېگىز كۆتۈرۈپ قادىر كۆك كۆزگە پۈلاڭلىتىپ كۆرسەتتى.

— قانچىلىك ئىچسەڭمۇ كاللاك، ھوشۇڭ جايىدا دەيمەن سېنىڭ،— قادىر كۆك كۆز ھەممە ئادەمنىڭ خۇيى - پەيلىگە كىرەلەيدىغان گەپلەرگە ماھىر بولغاچقا، زاكىرنىڭ كۆڭلىدىكىدەك گەپ قىلدى.

— بۈگۈن نېمە بولدى.

— نېمە بولاتتى، ئىداريدىكى ھېلىقى جاكاڭ باشلىق بىلەن توختى تۇتۇشۇپ قاپتۇ.

— توختى مۇشۇ ئىداريدىكى ئۆكتىچى، گېزى كەلسە بالادىن قورقمايدۇ، ئوغۇل بالا دېيىشكە تېگىشلىك گەپ بولسا دېگۈلۈك دەيمەن.

— زامان جاكاڭنىڭ كېسىلى قوزغىلىپ كەتتى، شۇڭلىمۇ ئارىغا چۈشمىگەن بولسا توختى بىلەن ئېيتىشىپ قالاتتى، — قادىر كۆك كۆز

ئاڭلىغانىنى كۆرگەندەك دەۋالسا يايراپ كېتەتتى.

ـــ باشلىق بىلەن دېيىشىلەيدىغان دەۋر بۇ، ھېق، ـــ زاكىر سىپسىق كېكىرىپ، يەرگە زەرداپ تۈكۈردى.

ـــ توختىغا چوقۇم زەھىرىنى سانجىيدۇ، ھازىر گەپ قىلمىغان بىلەن.

ـــ سانجىسا ئۇنىڭدىن نېمىنى تارتىۋالالايتتى؟ ئۇنىڭ ئىشخانىسىدا ئاددىي بىر ئورۇندۇقى بار شۇ، ھېق! ـــ زاكىر كېكىرىپلا تولغىشىپ كەتتى.

ـــ ئاچ قورساق ئىچىپسەن ـ دە؟ كېلە، ماۋۇ كاللىنى تەڭ يەيلى.

قادىر كۆڭ كۆز زاكىر بەرگەن كاللىنىڭ يالتىرىقىنى ئېچىپ دىجورنىخانىغا ماڭدى.

ـــ قورساقنى ئۇنتۇرىۋەتسەڭ يولدا ماڭغىلى بولامتى، يەنە يۈز گىرام كەم بولۇپ قالغان گەپ كۆڭ كۆز، ھېق!

ـــ كېكىرسەڭ ھاراقلا چىقىۋاتامدۇ، كىرە، تەڭ يەيلى.

ـــ كېكىرگەندە ھاراق پۇرامدىكىن دەپ ئىچتىم دەيمەن، ھېق، ـــ زاكىر توختىماي كېكىرىپ ئاخىر كېكىرىك ھېقىققا ئۆزگىرىپ كەتتى.

ـــ بولمىدى ، مەن غىپپىدە بېرىپ يۈز گىرام قېقىۋېتەي، ئاندىن كېلىپ سەن بىلەن كۆرۈشىمەن، ـــ زاكىر شۇنداق دەپ شەھەرنىڭ شەرقىي جەنۇبى يولىنى بويلاپ مېڭىشىغا ئايالى زىيتۇن چىقىپ قالدى. زاكىرنىڭ ئايالى توقۇمىچىلىق كارخانىسى ۋەيران بولغاندىن كېيىن قايتۇرۇش سوممىسى ئېلىپ ئۆيدە ئولتۇراتتى. زىيتۇن كېچىكىپ يەڭگىگەچكە چىرايىدىن ئايالىق تەمكىنى كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەنىدى، قامچا بويىغا ئويناق كۆزلىرى يارىشىپ، ئىككى كاچىتىدىن قان تەپچىپ تۇراتتى، ئېڭىكى بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۆرۈنەتتى، ئېغىزىمۇ چىرايىغا قارىغاندا سەل يوغانىدى.

ـــ ھوي زاكىراخۇن، يەنە نەگە؟ ـــ زاكىر ئايالىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپلا ئارقىغا ئۆرۈلدى.

— ئاۋۇ يەگە، نېمە گەپ؟

— يۇندىغا قانمىغانمىتىڭىز؟

— ماڭاۋا، ھېلى بىكار، مۇشۇ خوتۇن خەق دېگەننىڭ پاتىڭىغا سېلىپ تۇرمىسا ئادەمنىڭ شىللىسگە چىقىۋالىدۇ دەيمەن. مانىڭ يەنە قاراپ تۇرۇشىنى، — زاكىر ئىتتقا پوپۇزا قىلغاندەك يەرگە ئېڭىشىپ قولىغا چىققانلىكى نەرسىنى ئېلىپ بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ ئايالى تەرەپكە يۈگۈردى، زەيتۇن ئۇنىڭ خۇيىنى بىلگەچكە، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

— ئاشۇ ھاراقنىڭ بېشىغا چىقمىغىنىنى كۆرەي، — زەيتۇننىڭ كوتۇلدىشىنى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم ئاڭلىمىدى.

دېجورنىخانىنىڭ دېرىزىسىدىن قاراپ تۇرغان قادىر كۆك كۆز بېشىنى چىقىرىپ زاكىرغا قارىدى.

— قولۇڭدىكى نېمە ئۇ، زاكىر؟

— قولۇمدىكىما، — زاكىر قولىدىكى بىر تۇتام چىرىپ كەتكەن غازاڭنى كۆرۈپ يەرگە تاشلىۋەتتى، قادىر كۆك كۆز كۈلۈپ كەتتى.

— بىز بارغۇ، كۆك كۆز، خوتۇن دېگەننى يىپ قىلىۋېتىمىز دەيمەن، — زاكىرنىڭ بۇ گېپىگە قادىر كۆك كۆز ئاۋاز قوشمىدى، زاكىر دىمىقىدا غىڭشىپ يۈرۈپ كەتتى.

قادىر كۆك كۆز قوينىڭ مېيىدەك پىشقان كاللىنى قۇرت يېگەنىدەك ئاقلىۋەتتى، مېڭىسىنى چېقىپ قېتىقىنى قىسقا، تۇم بارمىقى بىلەن كولاپ پاك-پاكىز يېدى. ئۇنىڭ پېشانىسىدىن ئاققان تەرلەر كۆزىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ قولىنى گېزىت بىلەن ئېرتىۋىدى، گېزىت پارچىلىرى قوللىرىغا چاپلىشىۋالدى، تۇرۇپا جۇمكىنى ئېچىپ قولىنى يۇيۇۋىدى، قەغەز پارچىلىرى چىقىپ كەتكەن بىلەن ياغ چىقىپ كەتمىدى، قولىدىكى ياغنى يۈزىگە سۈرتۈۋېتىپ، مىشقىرىدى.

— نېمانداق قاتتىق مىشقىرىسىنوي؟ بۇرۇن تومۇرلىرىڭ يېرىلىپ

كەتمىسۇن، ـــ قادىر كۆك كۆز پىشانىسىدىكى تەرلەرنى سۈرتۈۋېتىپ بېشىنى كۆتۈردى، سادىق قىلتىرىق ئۇنۇك ئالدىدا قوغۇنلىققا قاداپ قويغان قارانچۇقتەك، ئۇستىخىنىغا ياراشمىغان بىر خىل قىياپەتتە گىدىيىپ تۇراتتى.

ـــ ھە سادىقكا، بۇگۈن ئىشلىگىلى كاتتا ئوخشىمامدۇ؟

ـــ قارا پاقلانىلىك گۆشىدىن ئىككى پارچىنى تاق سوقتۇق دېگىنە ئۇكا، ـــ يەنە تېخى« پارتۇ كوچىسى» غا بېرىپ ھاياتىنىلىك پەيزىنى سۈردۇم قارا، ھەربىي رايونىنىلىك مۇنچىخانىسىدا يۇيۇنۇپ كەلدىم، بېشىمدىكى ھۆلچىلىك قۇرۇمىدى، قارىغىنە، ـــ سادىق قىلتىرىقىنىلىك خۇشلۇقى ئىچىگە پاتماي قالغانىدى.

ـــ سەندە ئۇنداق ئىش نېمە قىلىدۇ، دەيمەن، ئاتە دېسە شۇنداقمۇ ئاتامسەن پو دېگەننى، ئۆتكەن ـ كەچكەنگە قارىۋالدىم دېگىنە، ھېلىقى ئىچكىرىلىق تېۋىپنىلىك بازىرى ياخشى ئوخشىمامدۇ؟

ـــ ۋاي، كۈندىن ـ كۈنگە ئادەملەر ئاۋۇۋاتىدۇ، ھەممە ئادەم شۇنىلىك ئالدىدا تۇرغاندەك، ئاشۇ تېۋىپ كەلگەندىن بېرى بۇ شەھەردە ھەممە ئادەم كېسەلدەكلا بىلىنىۋاتىدۇ.

ـــ ھەي، سادىقكا، ئۇ تېۋىپىلىك راست يامانمۇ؟ بىرەر كېسەلنى ساقايتىپ باقتىمۇ؟

ـــ ئۇ تېۋىپ ئەۋلىيا تېۋىپ دەيمەن، تۇنۇگۈن كەلگەنلەر، بۇگۈنمۇ كېلىۋاتىدۇ. كېسىلمىنى تېپىۋالدى، دورىسى پايدا قىلدى دەپ، ئۇ پۇلنى ئۇسسۇۋاتىدۇ.

ـــ ئىش ھەققىلىك يەنىلا 50 سومما؟

ـــ باشقىلارغا دەپ يۈرمە ئۇكا، 80 سوم، ئاۋۇ پور كۆتەك ئايالغا تاپشۇرىدىغىنىم 30 سوم، 50 سومنى ۋاچىلىدىتىپ خەجلەۋاتىمەن دەيمەن.

ـــ بۇگۈن ساڭا چوقۇم ياخشى كۈن يوق، سانىخان قاپىقىنى تۇرۇۋىلا

ئۆيگە كىرىپ كەتتى، ئۆيدىن قوغلايدۇ سېنى، بۇگۈن مەن بىلەن مۇشۇ دېجورنىخاندا ياتامسەن تېخى، ـــ سادىق قىلتىرىق قادىر كۆك كۆزنىك گېپىنى ئاڭلاپ گېلىغا سۆڭەك پارچىسى تۇرۇپ قالغاندەك ھېچ تارتىپ تۇرۇپلا قالدى.

ـــ ماك يۈگۈر، ئاستا ئۆيۈڭگە كىرىۋال!

سادىق قىلتىرىق يەنە بىر چىكىك تارتىپ ئېغىز - بۇرنىنى پاكىز سۈرتۈپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ئىككىنچى بۆلۈم

توختىنىڭ ئىدارىسى بىر ھەپتە ئىچىدىلا ئىدارىغا ئوخشمايلا قالدى، «چېگرا سودىسى» شاملى بورانغا ئايلاندى. زامانباي بىلەن شياۋلىزا توختىماي يىغىن ئېچىپ، ئىدارىدىكى بارلىق ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى بىراقلا باي بولۇشنىڭ شېرىن چۈشىگە غەرق قىلدى، بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى تۈركۈمدە قىرغىزىستانغا سودىغا چىقىدىغانلارنىڭ ئىسمىنى تۈرغۇزۇپ ئىشخانا بىناسىنىڭ كارىدورىدىكى قارا دوسكىغا چاپلاپ قويدى. بۈگۈن ئەتىگەندىلا ئىدارىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرى كارىدور ئىچىگە پاتماي، قارا دوسكىدىكى ئىسىملىكلەرنى ئوقۇشۇاتاتتى. توختى ئىشخانا بىناسىنىڭ كارىدورىغا كىرىپ ئادەملەرنىڭ ئارىسىنى يېرىپ ئۆتتى-دە، ھېچنېمىگە قارىماي پەشتاق تەرەپكە ماڭدى.

— ھەي، توختى، سەنمۇ مۇشۇ ئىدارىنىڭ خىزمەتچىسى بولغاندىكىن، ئاۋۇ قارا دوسكىدىكى ئىسىملىكلەرنى ئوقۇپ قوي، — رەشىدە ئۇنىڭ ئالدىنى تورىۋالدى.

— ۋاقتىمنى بىكار زايە قىلىدىغانغا ساراڭمۇ مەن.

— تۇڭىمەيدىغان نېمە مۇھىم ئىشلىڭ باردۇ سېپىنىڭ؟ ئىشخاناڭغا كىرىۋېلىپ سېپىق موخۇركاڭنى چېكىپ ئولتۇرىسەن تاينىلىق.

— ئۇ تىزىملىكنى ئوقۇغاندىن زەھەر يېگەن ياخشى ئەمەسمۇ.

— ئۇنداق بولسا ماڭ جۇگۇر، ئىشخاناڭغا چىقىپ زەھەر يە، — رەشىدە ئۇنىڭ يولىنى بوشاتتى، توختى ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ قويدى. ياندىن پايلاپ تۇرغان تۇرسۇن كۆيدۈرگە بېشىدىكى قارا تور شىلەپىسىنى

ئېلىپ رەشىدەنىڭ قېشىغا كەلدى، توختى ئىشخانىسىغا چىقىپ كەتتى.
— خېنىم، ياش بالىغا ئۆزۈڭنى سۈگاپ ئاۋارە بولۇپ كېتىۋاتسەنغۇ.
— ئۆزلىرىگە سۈگىسام بولامتى ئەمىسە، غوجام؟
— ئەسلىي سۈگايدىغان ئادەم بىز، ياش دېگەن ئۇنىڭ قەدرىنى بىلەمتى.
— ئۆتەپ باراۋا قېرى، ھېلى بىكار چاۋاڭنى چىتقا يېيىۋەتمەي، — كاردوردا ئادەم جىقلىقىدىنمۇ تۇرسۇن كۆيدۈرگە رەشىدە بىلەن دېيىشىپ كەتمىدى، چاندۇرمايلا كەينىگە قايرىلىپ ئادەملەر توپىغا قىسىلۋالدى، رەشىدەنىڭ ئەتىگەندىلا مېڭىسى قوداڭشىغانىدى. ماۋۇ رەزگە نەدە كۆرسە شىلتىڭ ئاتىدۇ، خەپ توختاپ تۇر، — رەشىدە شۇنداق دەپ توختى ماڭغان پەشتاقتىن مېڭىپ ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقىپ كەتتى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە قارا دوسكا ئالدىغا كېلىپ تىزىملىكنى ئوقۇدى.
— پورداقچىلىرىنى تىزىۋاپتىغۇ، پورداقچىلىق قىلغان ئادەم تىجارەتنى قانداق بىلسۇن، ئەسلىدە مەقسەت باشقا ئىكەن-دە.
تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ يۈرىكى ئاچچىق بولدى، ئۇنىڭ بىلەن بىر قاشتا تۇرىدىغان تەلئەت قۇرت ھەممە ئىشقا يامىشىپلا تۇرىدىغان يۈزى قېلىن، ئوڭ كاچىتىغا بىرنى قويۇپ، ئون سوملۇقتىن بىرنى تۇنۇقۇزۇپ قويسا ماقۇل دەيدىغان مىجەزى بولغاچقا، ھەممە ئادەم ئۇنى قۇرت دەيتتى. ئۇ تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ يېنىغا كەلدى.
— تۇرسۇن ئاكا، تىزىملىككە قاراپ كۆلۈپ كەتتىڭىزغۇ.
— ھەي... تەلئەت، كۆلكىلىك تۇرسا كۈلمەمتىم، ئاۋۇ تىزىملىكتىكىلەر تىجارەت قىلالامدۇ، بىر ئوچۇم پورداقچىلارنى تىزىۋاپتىغۇ، مۇشۇ ئىداردىن لاۋتاڭ كەتكەندىن بۇيان تۆزۈكرەك ئادەم چىقمىدى، بىزنى بارغۇ ئاشۇ ئادەم مۇدىر قىلىپ ئۆستۈرگەن، ئۇ كەتكىلى 10 يىلدىن ئاشتى، بىر ئوچۇم گۆش باشلارنىڭ قولىغا قالدۇقمۇ نېمە؟ ماۋۇ تىزىملىكتىكى ئادەملەرنى كۆردۈڭمۇ؟ — تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ بۇرنى يېنىدىكى ساڭگىلاپ تۇرغان مېڭى لىكىلداپ كەتتى، چېقىر كۆزىدىمۇ

بىر خىل قورقۇنچلۇق تۇس ھاسىل بولدى.

— ئاكاڭ كىمنى ئالسا يەڭگەڭ شۇ دېگەن زامان-دە.

— ئۇنداق بولۇپ كەتمەيدۇ، ھەممە ئىشنىڭ سوربىقى بار، گوڭسەندەك تېخى بىر يەرگە كەتمىدى، تەلئەت، — تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەي قېلىۋاتاتتى.

— ماۋۇ پوق قورساق ھاشىمەك قانداق سودا قىلالايدۇ دەيمەن، توۋا، توۋا، — تۇرسۇن كۆيدۈرگە ياقىلىرىنى تۈتتى، كارنىيى سىقىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى.

— سەن قىلالامتىڭ؟! — تۇيۇقسىز ئاڭلانغان بۇ ئاۋازنى تۇرسۇن كۆيدۈرگە تونۇدى، سېمىز، ئۇستىخانلىق، تۇرقىدىن پالۋانلىقى چىقىپ تۇرىدىغان، ئەمما كالىدەك سەمرىپ كەتكەن ھاشىم ئۇنىڭ كۆزىگە مىققەك قادىلىپ تۇراتتى، چىرايىمۇ غەزەپتىن پۈرلىشىپ بوغۇم-بوغۇم بولۇپ كەتكەنىدى، — گەپ قىلە! نەدە بولسا كۆيدۈرگىلىكلا قىلىپ يۈرەمسەن؟ ھاشىمنىڭ چىرايى قانسىراتقان ئۆپكىدەك بولۇپ، بەدىنى دىر-دىر تىترەپ كەتتى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئۇنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ، گەپ قىلالمىاي قالدى، گەپ قىلاي دېسە، ئاقىۋىتىنىڭ ياخشى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ يەتكەچكە، ئۆزىنى ھاشىمدىن قاچۇرۇپ جىم تۇرۇۋالدى، تەلئەت سويما باش بولغاچقا ئادەملەر ئارىسىدا سۈغا چۆكۈپلا غايىب بولغان چۈمگەكتەك يوقالدى، — يەنە ئاشۇنداق گەپ قىلىپ يۈرىدىكەنسەن، كۆرگۈلىكسىزنى كۆرستىمەن، ھوشىڭنى بىلىپ يۈر، — ھاشىمنىڭ ئاچچىقى يانغانىدى، يانىدا ئۇلارغا قاراپ كۈلۈپ تۇرغان زەينەپ ھاشىمنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا ھاي بەردى.

— بولدى ھاشىم نوچى، تۇرسۇن ئاكام ئۆزىدىن ئۆتۈكەنلىكىنى بىلىپ غىپپىدە يوقالدى، ئەمدى بولدى.

— بۇ سولامچىنى بىر جايلىمسام.

— ماۋۇ گەپ بولمىدى، مەدەنىيەتلىك ئورۇندا ئىشلەۋاتقان ئادەم ئېغىزىنى مۇشۇنداقمۇ بۇزغان بارمۇ؟ — زەينەپ شۇنداق دەپ ھاشىمنى

باشلاپ ئىككىنچى قەۋەتتىكى ماتېرىيال بۆلۈمىدىكى ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى. زىينەپ بىلەن ھاشىمنىڭ كەينىدە خېلى گەپ بار ئىدى. ھاشىم زىينەپنىڭ گېپىنى ئاڭلايتتى، ئۇ ھەربىيلىكتىن قايتىپ، دارىلمۇئەللىمىنى پۈتكۈزۈپ، بۇ ئىدارىغا مۇخبىر بولۇپ خىزمەتكە چۈشكەنىدى، شۇ چاغلاردا ھاشىم كېلىشكەن، سۈبھاتلىق يىگىت ئىدى، زىينەپ ھاشىمغا كۆيەتتى. ھاشىم تۇيۇقسىزلا سەمرەپ، خالا - خوتا بولۇۋالدى، زىينەپ كېيىن ئۇنىڭدىن ئاستا - ئاستا ئۆزىنى تارتتى، شۇنداقتىمۇ ھاشىمنىڭ ئايالى زىينەپنى بىر نەچچە قېتىم ئىزدەپ كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن چاچلىشىپ كەتكەنىدى. زىينەپ شۇنىڭدىن كېيىن ھاشىم بىلەن ئانچە پاراڭلىشىپمۇ كەتمەيدىغان بولدى، بۈگۈن ئۇنىڭ ئەلپازىدىن ئەرلىك جاسارىتىنى قايتا كۆرگەندەك بولۇپ، تىنىپ كەتكەن ھېسسىياتى ئويغىنىپ كەتتىمۇ ياكى تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىغا ئىچى ئاغرىدىمۇ ھاشىمنى توستى.

توختى ئىشخانىسىغا كىرگەندە، ئۇنىڭ مەيدىسى ئېچىشىپ يۆتىلى قىستىدى. ئۇ تاماكىدىن ئۇلاپ - ئۇلاپ چېكىپ مەيدىسىدە ئۇيۇۋالغان بەلغەملەرنى تۈكۈرۈۋېتىشكە باشلىدى.

— ئەتىگەندىلا بەش مىنۇت يىغىن ئېچىۋالايلى، ئىشخانامغا كىرىڭلار، — بۆلۈم باشلىقى ئاسىپجانىڭ سىلىق ئاۋازى ئاڭلاندى. توختى ئېغىزىدىكى خەلپىكىنى سۈخانىغا كىرىپ تۈكۈرۈپ، تۇرۇبا سۈيى بىلەن ئېغىزىنى چايقاپ، ئۇدۇل ئاسىپجانىڭ ئىشخانىسىغا كىردى.

— بەش مىنۇت ۋاقىتلارنى ئالمەن، بۈگۈن چېگرا سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارنىڭ تىزىملىكىنى كۆردۈڭلار، ئىدارە پارتكومى بىر نەچچە كۈن يىغىن ئېچىپ ئاشۇ تىزىملىكتىكى نامزاتلارنى بېكىتتى.

— ئاسىپ مۇدىر سىزنىڭمۇ ئىسمىڭىز بار ئىكەن، — تەلئەت قۇرت گەپ قىستۇرۇپ قويدى.

— شۇنداق، مەن ئىككىنچى تۈركۈمدە چىقىدىغانلارنىڭ قاتارىدا قاراڭلار، بىز ئىدارىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى پاي قوشۇشقا سەپەرۋەر قىلىشنى

ئويلاشتۇق، هەممىزنىڭ بانكىدا ئازدۇر - كۆپتۇر پۇللىرىمىز بار، شۇڭا بانكىدىكى پۇللارنى ئېلىپ پاي قوشساق، ئۇنىڭ پايدىسى ئۆزىمىزگە بولىدۇ، پايغا قاراپ، پايدىنى تەقسىم قىلىمىز.

— پايدا بولماي زىيان بولسچۇ، — بىر چەتتە ئولتۇرغان توختى توككىدە گەپ قىستۇردى.

— زىيان تارتمايمىز، بىز ئىچكىرى ئۆلكىلەر بىلەن ئالاقە قىلغانىدۇق، ھازىر مەركىزىي ھۆكۈمەت سەنئىيا قۇرۇلۇشىنى باشلاش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ، قىرغىزستاندىن توپا توشۇيدىغان موللاقچى ماشىنىدىن كىرگۈزسەك ئۇنىڭ پايدىسى كۆپ بولىدىكەن.

— باشلىمىغان قۇرۇلۇشقا توپا توشۇيدىغان ماشىنىنى كىم ئالىدۇ؟

— مەن گېپىمنى دەپ بولغۇچە بىردەم جىم بولە توختى، — ئاسىپجان شۇنداق دەپ ۋىللىدە قىزاردى، ئىلمەك بۇرنىنىڭ ئۇچىمۇ تەرلىدى، ئاسىپجاننىڭ سەللا روھىي ھالىتى چېچىلسا، تىلى ئىششىپ، ئېغىزىدىن گەپ قاچاتتى، «شى» نى «سى» گە ئۆزگەرتىۋېتەتتى.

— زىيانىنى ئويلاشمايدىغان تىجارەتمۇ بولامدۇ؟ قىزىق گەپقۇ بۇ، توخۇغا دان چاچقاندەك بەرگەن ئۇچ - تۆت تال مائاشىمىزنى تېجەپ، بەزىدە چىشىمىزنىڭ كىرىنى يالاپ، بانكىغا يىغىپ قويغان تۆت تال پۇلنى خەتىرى جىق بولغان، يەنە كېلىپ تىجارەت ئېڭى يېتىلمىگەنلەرگە ئالە دەپ بېرىدىغان ئىش نەدە بار ئىكەن؟

— تىجارەتنى قىلماي تۇرۇپ قانداق ئاڭ يېتىلىدۇ؟

— توغرا، قىلمىغان تىجارەتتىن پايدا ئېلىشقا ھۆددە قىلالايدىغان ئىش ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇنمۇ؟ بىزنى ماۋۇ ئىدارىدىكىلەر ئۆزىدەك گۆش باش كۆرمىسۇن.

— تېخى ساڭا ھېچكىم پاي قوش دېمىدىغۇ، خالىمىساڭ قوشمىساڭ بولىدى.

— چىشىڭلارغا تېگىدىغان ئىش بولسا، قىلمىساڭ بولىدى دەيدىكەنسىلەر، ئىشىمىزنى قىلىدۇرماي، يىغىن بار دەپ توۋلايسىلەر، پاقا تەشكەن

سويمىدەك قاراپ ئولتۇرۇپ «خوش - خوش» دەپ بەرسەك بولامتى؟ سودا دېگەندە ئۆزىنىڭ سۈبيېكتىپ ھېسسىياتىنى قاينىتىدىغان ئىش يوق...

— ۋاي ئۇكام، ساڭا نېمىنى تاڭدۇق؟ ھەممە ئىشنىڭ تەتۈرىنىلا ئويلايدىكەنسەن، بولدى، سەن بىلەن تالىشىپ ئولتۇرماي، پاي قوشىدىغانلار ئىختىيارىي پاي قوشساڭلار بولىدۇ، سودىمىزدا ئۇمىد بار.

— بىزگە نېمە سودا دەيمەن، بىر ئوبدان ئىشمىز تۇرسا، يا بىز ئاچ - يالىڭاچ قالمىساق، سودا دېگەننى سودا ئورۇنلىرى قىلمامدۇ، تەشۋىقات بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئورۇنلارنىڭ سودا قىلغىنى نېمىسى،— توختى ئۆزىنى بېسىۋېلىپ سۆزلەۋاتاتتى، ئاسىپجاننىڭ ئىشخانىسى ئەنسىزچىلىك ئىچىدە قالدى.

— نېمە مەقسىتى باركىنە، ئادەمنىڭ كاللىسىنى قوچۇپ؟

— بولدى، گەپ تۇغدى، چىقىپ ئىشىڭلارنى قىلىڭلار، — دېدى ئاسىپجان.

ھەممەيلەن ئىشخانىسىغا چىقىپ كەتتى، توختىمۇ ئىشخانىسىغا كىرىپ ئىشىكنى جەھلى بىلەن ياپتى، ھەممەيلەن ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇشۇپ پاي توغرۇلۇق كۆسۈرلاشتى. توختىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرىدىغان غۇلام بىر دەم ئولتۇرۇپ چاندۇرماي باشقا ئىشخانىغا چىقىپ، كوتۇلداشلارغا ئارىلاشتى، توختى يالغۇز قالدى.

— سودىنى ئويۇن قاتارىدا، بىزنى قونچاق قاتارىدا كۆرىدىكەن-دە تېخى، مۇشۇ يەردىلا بولىدىكەنمەن يىغلىمىغىنىڭنى كۆرەي، — توختى ئۆزىگە ئۆزى سۆزلەپ ئولتۇرۇۋىدى، رەشىدە ئىشكىتىن بېشىنى تىقىپ توختىغا قارىدى.

— جۇدۇنىڭ يانىدىما؟ — توختى ئۇنى كۆرۈپ تاماكا تۇتاشتۇردى.

— تولا چېكىۋەرمە، ئۆپكەڭ قالمايدۇ، ئەتىگەن ئۆپكەڭنى كۆچۈك يەۋالغاندەك يۆتىلەۋاتىسەن بولمىسا.

— تولا بىلەرمەنلىك قىلماي كىرە، — توختى قولىدىكى تاماكىنى ئاچچىق شوراپ، ئېغىزىدىن تۈتۈنىنى پۈرقىرىتىپ چىقاردى، رەشىدە

توختىنىڭ ئالدىدىكى بوش ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇردى.

ــ كۆڭلۈمنى ئاچىدىغان گەپ بولسا دە، بولمىسا كەشكىنى توغرىلاپ ئاۋۇ يەر بىلەن چىقىپ كەت.

ــ بۇ دۇنيادا سېنىڭ كۆڭلۈڭنى ئاچىدىغان بىرەر گەپ تېخى پەيدا بولمىدىمكىن دەيمەن، يەنە ئەتىگەندىلا ۋارقىرىشىپ كەتتىڭغۇ.

ــ مەن ساڭا نېمە دېدىم، ۋارقىراشقانىنىڭ گېپىنى قىلما دەيمەن.

ــ گەپ دېگەن شۇنداق باشلانمىسا قانداق چىقىدۇ، توختەك، ئۇنىڭدىن-بۇنىڭدىن دەپ بىر - بىرىگە يۆگەيدىغان گەپ، كۆڭلۈڭنى ئاچىدىغان گەپنى ئۆزۈڭ تېپىۋالساڭ بولمىدىمۇ، يا مەن بىر ئارتىس بولمىسام.

ــ ئارتىس بولساڭ بوپتىكەن، ــ توختى شۇنداق دەپ كۈلدى، رەشىدەمۇ توختىنىڭ كۈلگىنىنى كۆرۈپ ئازادىلىك ھېس قىلدى.

ــ توۋا، توۋا، ساڭا دېمىسەم زادى كۆڭلۈم ئۇنىمىدى بۇ گەپنى. رەشىدە شۇنداق دەپ تۇرۇشىغا ئىشىك ئېچىلىپ تەلئەت قۇرت كىردى.

ــ ماۋۇ ماقالىنى ئورۇنلاشتۇرۇۋېتىڭە، ــ تەلئەت قۇرت بىر تۇتام ئارگىنالنى توختىنىڭ ئالدىغا قويدى، توختى ئۇنىڭ قويغان ئارگىنالىغا قارايمۇ قويماي رەشىدەگە قاراپ ئولتۇراتتى، تەلئەت قۇرت كەينىگە بىر قارىۋېتىپ ئىشخانىنىڭ ئىشكىنى پۇتى بىلەن ياپتى.

ــ كۆڭلۈمدىكىدەك گەپ قىلدىڭىز جۇمۇ، توختى، سىزدەك ئادەمدىن ئىدارىمىزدا يەنە بىر نەچچىسى بولسا ئىدى، ئۇ چاغدا ئىشلار باشقىچە بولۇپ كېتەتتى، ھۆكۈمەت مائاشىمىزنى ئايمۇ ئاي ئۆكسۈتمەي بېرىۋاتسا، نېمە پاراكەندىچىلىك بۇ، بىر ئوبدان ئىشلارنى ئوماچلا قىلىۋېتىشتى، ــ تەلئەت قۇرت ناھايىتى دىققەت بىلەن سۆزلەۋاتاتتى.

ــ سىزنىڭ ئەمىلىڭىز بولغاندىكىن گەپ قىلسىڭىز بولىدۇ، پۈقرا دېگەن ھەر قانچە گەپ قىلسىمۇ تو يېمەيدۇ، ــ رەشىدە كۆزلىرىنى ئەلەكتلىتىپ تەلئەت قۇرتقا قارىدى.

ــ بىزدە قانچىلىك ئەمەل بار، رەشىدىخان؟ ــ تەلئەت قۇرت ئوڭ قولى بىلەن ئېڭىكىنى تۇتۇپ، بىزەكلىك بىلەن رەشىدەگە قاراپ ئالتۇن

چىشنى كۆرسىتىپ كۈلدى، توختى گەپمۇ قىلماي بۇرۇنقىدەكلا ئولتۇرىۋەردى. تەلئەت قۇرت قىلىق چىقىرىپ رەشىدەنىڭ يېنىغا كېلىۋىدى، رەشىدە ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇردى.

— تېتىقسىزلاشماي يولىڭىزغا مېڭىڭە، ھېلى يېلىڭىز چىقىپ كېتىدۇ، ھالىڭغا ۋېقىپ ھال، خالتاڭغا ۋېقىپ مال تاپ دېگەن گەپ بار، تولا تاغاق چىقارماي، يۇمشاق قۇرتتەك پىتىرلىماي ئىشلىرىنى قىلسىلا.

تەلئەت قۇرت قىزىرىپ كەتكەن بولسىمۇ ھىجايغىنىچە ئۆزىنى ئوڭۇشۇپلىپ توختىنىڭ ئىشخانىسىدىن چىقىپ كەتتى، رەشىدەنىڭ كەيپى تازا كۆتۈرۈلۈپ قالدى.

— تۇنۇڭالسا نېمە بولاتتى؟ ئەجەب ئېغىر تىگىپ كەتتىڭا؟ — توختى رەشىدەنىڭ چىشىغا تىگىپ كۈلدى.

— ھوي غوجام، تۇتۇپ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ئادەمگە بولاپتۇ دېگۈلۈك.

— سېنىڭ ھۆددەڭدىن چىقماق راست مۇشكۈل جۇمۇ، ھېلىقى نېشەخور ئېرىڭ بىلەن بولۇشۇالساڭمۇ بولاتتى، نېمە بولسا خوتۇن خەق ئۈچۈن ئەر دېگەن چوڭ قورغان ئەمەسمۇ.

— تولا نېرۋامنى قوچىمغىنە، توختى، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئون يىل ئۆيي تۇتۇپ چىداپ كەلدىم، ئادەم دېگەن كۈندىن-كۈنگە يوغىنايدىكەن، بۇرۇنقىدەك بولاپتۇ يا، بۇگۈن ئوڭشالمىسا، ئەتە تۇزۈلۈپ قالار دەپ كەلگەچكە، مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىم، ھازىر مەن شۇنداق ئازادە، ئەر دېگەن ئاشۇنداق بولسا، ئەرگە تېگىمەن دەمدىغان، بولدى، باشقا گەپنى قىلمىسلى.

— ئۇنىڭدىن ئىككى بالاڭ تۇرسا، بالا دېگەن ئاتىغا موھتاج بولىدۇ.

— بۇرۇن شۇنداق دەپ ئۇرۇپ-سوقۇپ يۈرسىمۇ چىشمىنى چىشلەپ ئۇنىڭ بىلەن ئۆيي تۇتقان ئىدىم، ۋاي ئېسىمنى چاچماي باشقا گەپ قىلغىنە.

— بەڭ چەككەن ئادەمدىن ئايالى ئايرىلالمايدۇ دەپ ئاڭلىغان، بۇ

قانداق گەپ ئەمدى؟

ــ قانداق گەپ بولىتى؟ مانا مۇشۇنداق گەپ، ــ رەشىدە توختىغا قولىنى كۆرسىتىپ بىر خىل قىلىۋەتتى، توختى ئۇنىڭ قول ھەرىكىتىگە قاراپ ئۆزىنى تۇتالماي كۈلدى، رەشىدەمۇ توختىغا ئەگىشىپ كۈلدى.

ــ قارا توختى، بۇگۈن ئەتىگەن سەندىن ئايرىلغاندىن كېيىنكى ئىشنى ساڭا دەپ كۆڭلۈمنى بوشىتىۋالاي دەيمەن، ــ رەشىدە بارماقلىرى قىسقا قولى بىلەن كۆزىنى سۈرتۈپ، چاچلىرىنى تۈزەشتۈرۈۋالدى.

ــ دەۋەر، مەن ئاڭلاۋاتىمەن.

ــ ئاۋۇ ئالدىڭدىكى بىر نەرسىدىن كۆزۈڭنى تارتقىنە بىر دەم.

ــ ھە، مانا، ــ توختى تەلئەت قۇرت ئېلىپ كىرگەن ئارگىناللارنى بىر چەتكە ئىتتىرىۋېتىپ يەنە بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ، ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇردى.

ــ توۋا، توۋا، ھېلىقى قېرى بۇزۇقنىڭ ئىشىنى دەيمەن.

ــ قايسى قېرى بۇزۇقنىڭ؟

ــ قايسى قېرى بۇزۇق بولاتتى، تۇرسۇن كۆيدۇرگىنىڭچۇ، سەن ئىشخانىغا چىقىپ كەتكەندە ئۇ ئالدىمنى توسۇۋېلىپ پوخۇرلۇق قىلىۋاتىدۇ.

ــ نېمە دەپ؟

ــ «ئۇكام، ياشلارغا ئۆزىڭىزنى سۈگاپ كەتتىڭىزغۇ، ياشلار ئۇنىڭ قەدرىنى بىلمەيدۇ، مانا بىز بىلىمىز» دەيدۇ، كاردۇردا ئادەم جىق بولۇپ قالدى، بولمىسا كۆرگۈلۈكنى كۆرسىتىۋېتەتتىم، چېقىر كۆز كۆيدۇرگىنىڭ، ھېلىمۇ تازا دېۋالدىم.

ــ بوش كەلمەيسەن.

ــ ئۇنىڭغا قۇيرۇقىمنى تۇتقۇزۇپ قويسام چوڭ بالاغا قالغىنىم شۇ، توختى، ھە دەپ قويدۇممۇ قۇتۇلالمايمەن.

ــ تۇرسۇن كۆيدۇرگىنىڭ مۇنداقمۇ ھۇنىرى بار دەڭ.

ــ ئۇچىغا چىققان بىرنېمە ئۇ، زاۋۇتنىڭ باشلىقلىقىدىن بىكار ئېلىنىپ كەتمىگەن.

— ئۇ زاۋۇتتىمۇ ئىشلىگەنمۇ؟

— ئۇ بۇرۇن زاۋۇتنىڭ باشلىقىتى، راست، بۇنى سەن بىلمەيسەن، ئۇ كۈنلەردە گېزىت - ماتېرىياللار ئاساسىي جەھەتتىن كېچىسى بېسىلاتتى، ئۇ بېسىش سېخىدىكى شياۋخېنى كەچ بولۇپ كەتتى، مەن سىزنى ئۆيىگىزگە ئاپىرىپ قوياي دەپ، ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، بولمىغۇر ئىشلارنى قىلىپ، پاش بولۇپ قالغاچقا، زاۋۇتنىڭ باشلىقلىقىدىن ئېلىپ تاشلانغان.

— ھېلىقى پوم يۈز، يوغان كۆز ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن شياۋخېمۇ؟

— ھەئە، ھەربىي ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن شياۋخې، شياۋخې ئۆزى رەھىبەرلەرگە ئۇنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى پاش قىلىپ، ئۇنى شەرمەندە قىلغان. ئۇنىڭ ئايالى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئوڭدىسىغا چۈشۈپ قويالماي ھازىرغىچە پالەچ، ئىشتىنىغا سىيىپ ياتىدۇ، ھېچقېرى توۋا قىلسا، بىر نېمىسى توۋا قىلماپتۇ دېگەن مۇشۇ-دە.

— ھەربىينىڭ خوتۇنى بىلەن مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈپتىكەنمۇ؟

— مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن بولسا ئۆزىنى تۇرمىدە كۆرمەمدۇ، مەقسەتكە يېتەلمىگەن گەپ، ھەربىينىڭ خوتۇنىغا چېقىلغانلىق چوڭ جىنايەت بولىدىكەن ئەمەسمۇ. ساقلىنى قىرىپ تۇرغان بىلەن مەندىن يوغان قىزلىرى بار بۇ كۆيدۈرگىنىڭ، يېقىندىن بېرى راستىنمى دېسەم يۈرىكىم ئېغىپ ئۇخلىيالمايدىغان بولۇپ قالدىم، تۇن يېرىم بولغاندا دېرىزە تۈۋىدە بىر كۆلەڭگە پەيدا بولۇپ، مىدىر - مىدىر قىلمايلا خېلى ۋاقىتقىچە تۇرىدۇ، ۋارقىراي دېسەم بالىلىرىم ئويغىنىپ قورقۇپ كېتەرمۇ دەيمەن، قانداق قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم.

— سەندە شۇنداق تۇيغۇ پەيدا بولۇپ قالغان گەپ، يالغۇزچىلىق ئاشۇنداق قىلىپ قويىدۇ.

— يېنىمدا ئىككى بالام ياتسا، نېمە يالغۇزچىلىق ئۇ؟ كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ، تۇن كېچىدە ئاشۇ كۆلەڭگۇ، — توختى بۇ تۇن كېچىدىكى كۆلەڭگىگە قىرىقىپ قېلىۋاتاتتى.

ـــ سېنىڭچە ئۇ كۆلەڭگە راستىنلا ئادەممىدۇ؟
ـــ ئادەم بولماي نېمە بولاتتى؟
ـــ ئىدارىمىزنىڭ ئورنى ئەسلىي كونا زاراتلىق ئىكەنغۇ.
ـــ ھە، شۇنداق، مەن چوڭلاردىن ئاڭلىغان، قوي، ئادەمنى سۈر باستۇرۇپ، نېمە دەيدىغانسەن.
ـــ ھەي ساراڭ، سېنىڭ ئۆيۈڭ چوقۇم ئۇلۇغ بىر ئادەمنىڭ قەبرىسى ئۈستىگە سېلىنغان بولۇشى مۇمكىن.
ـــ بولدى، بولدى، بۇ گەپنى ساڭا دېمىگەن بولاي، ـــ رەشىدەنىڭ تەنلىرى جۇغۇلداپ، چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى، ـــ سەن ساراڭغا بۇ گەپنى نېمىشقا دېگەندىمەن، سەن ياتقان ياتاقمۇ زاراتلىققۇ، ساڭا نېمىشقا زاھىر بولمايدۇ، ئەمىسە.
ـــ ماڭمۇ سەندەك بولغۇچە، زاھىر بولار، ـــ توختى كۈلۈپ كەتتى.
ـــ ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان ئىشنى ئويلايسەن، ئۇ چوقۇم بىرى، مەن ساڭا كېيىن دەپ بېرىمەن، ـــ رەشىدەدىكى قورقۇنچ بىر دەمدىلا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.
ـــ تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ ئايالى پالەچ بولۇپ قالدى-دە.
ـــ ئىچى كۈچلۈك ئايال ئىكەن، بۇ زەربىنى كۆتۈرەلمىدى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئايالى پالەچ بولغاندىن كېيىن ھېچ ئىش بولمىغانىدەك يۈرۈپەردى، ئىدارىنىڭ ئالاقە بۆلۈمىگە مۇدىر قىلىپ قويدى، ئۇ بۆلۈمدە ئۆزۈڭ بىلىسەن ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم يوق، ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرۇپ ئولتۇرىدۇ، يالغۇزچىلىقتا ھەر خىل، ھەر ياڭزا قىلتاقلارنى ئويلاپ چىقىدۇ دېگىنە.
ـــ تۇرقىدىن قارىسا ھېچ ئۇنداق ئىش قىلىدىغاندەك ئەمەس.
ـــ رەشىدە توختىنىڭ بۇ گېپىدىن كۈلدى.
ـــ بۇ جۈۋاينىمەك كۆيدۈرگىنىڭ ئۇنىڭدىنمۇ قەبىھ يەنە بىر ئىشى بار دەيمەن. رەشىدە شۇنداق دەپ ياقىسىنى تۈتتى، ئېغىزىنى پۈرۈپ بىر نېمىلەرنى ئوقۇپ ئوڭ - سولىغا ھۈرۈپ قويدى.

توختى رەشىدەگە بۆلەكچىلا خيالدا بولۇپ قېلىۋاتاتتى. رەشىدەنىڭ شاخ - شاخ، گەپ كۆتۈرۈشلۈكى، ئېغىزىنىڭ ئىتتىكلىكى، ئىنكاسىنىڭمۇ باشقا خوتۇنلاردىن تېزلىكى توختىغا ياقاتتى. ئۇ كۆڭلىدە رەشىدەنى ئەركەكچىلىكى بار ھېسابلايتتى، يەنە بىر تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىيتتى، نېمە ئۈچۈن ئىچى ئاغرىيدىغانلىقىنى ئۆزىمۇ ئېنىق بىلمەيتتى. ئوقۇش پۈتكۈزۈپ مۇشۇ ئىدارىگە خىزمەتكە چۈشكەندىن بۇيان خىزمەتداشلىرى ئىچىدە رەشىدە بىلەن چىقىشىپ ئۆتتى، ئۇنىڭدىن بۆلەكلىرى بىلەن قاراشلىرى سىغىشالمايتتى. ئۇ رەشىدەگە بۇگۈن باشقىچە قارىدى، ئۇنىڭ كىچىك كۆزىگە، يۈزىگە بىلىنەر - بىلىنمەي چۈشكەن سەپكۈنلەرگە، پاكار قىرلىق بۇرۇنلىرىغا قايتىدىن سەپسالدى.

— توختى، ماڭا بۆلەكچىلار قاراۋاتسەنغۇ؟

— قارىغۇم كەلدى، مەن تولۇقسىزنىڭ بىرىنچى يىللىقىدا ئوقۇغاندا، سەن تولۇقتا ئوقۇيتتىڭ-ھە.

— شۇنداققۇ دەيمەن، مېنى كۆرگەنمىتىڭ؟

— ھازىر ئېسىمگە كېلىۋاتىدۇ.

— مۇشۇ يەرلىرىگىدىن سېنى ساراڭ دەيمەن ئەمەسمۇ، — رەشىدە كىچىك كۆزىنى قىسىپ كۈلۈۋىدى چىرايى تارتىشىپ ئۆزىگە ئوخشىمايلا قالدى.

— سەن تولا كۈلۈۋەرمە، سەتلىشىپ ئادەمنىڭ قۇسقىسىنى كەلتۈرىدىكەنسەن.

— قۇسمىدىڭغۇ؟

— قورسىقىمدا قۇسقۇدەك بىر نەرسە يوق - تە، — توختى زورمۇ زور ھىجايدى.

— بۇگۈن ئەجەب مەكتەپتىكى ئىشلار ئېسىڭدىن كەچتىغۇ.

— ھەي، ئادەم ئەسلىي بىر ئۆمۈر ئوقۇسلا ياخشىكەن.

— بىر ئۆمۈر ئوقۇغىلى بولمايدۇ - دە، — رەشىدەمۇ بوشاپ كەتتى.

ـــ ئوقۇش پۈتكۈزگىچە نېمىگە ئالدىرىغان بولغىيتتىم دەيمەن، ھازىر ئاشۇلارنى ئويلىسام نېمە قىلىشنى بىلمەي قالىمەن.

ـــ ئادەم دېگەن ھەممىگە ئالدىرايدۇ، بېشىدىن ئىسسىق - سوغۇق ئۆتكەندىن كېيىن پۇشايمان قىلىدۇ، تەقدىر شۇنداق بولسا كېرەك ئەسلىي، ـــ رەشىدەنىڭ ئوقۇغۇچىلىق چاغلىرى ئېسىدىن كەچتى.

ـــ سەن ئوتتۇرا مەكتەپتىلا مۇھەببەت باغلىغان ئىدىڭ- ھە رەشىدەك؟ ھېلىقى نەلىك، چامغۇر تېرىيدىغان يەر، ۋاقۋاقلىق چاباش بىلەن كەچلىرى سۆرىشىپ يۈرگىنىڭنى ئۇچرىتىپ قالاتتىم.

ـــ ۋاي، ياشلىق دېگەننىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ھېكايىلىرى بولىدىكەن، بولدى، ئادەمنىڭ كۆڭلىنى بۇزماي....

ـــ سەن ئاشۇ چاغدىلا بۇزۇلۇپ بولدۇڭمىكىن دەيمەن، ھازىر پەرەز قىلسام.

ـــ ئۆتۈپ بارە سارائ، ئۇ چاغلاردا ئۇنداق ئىش تۇغۇل، سۆيۈشۈپمۇ باقمايتتۇق، كەچلىرى تاغدىن - باغدىن سۆزلەپ تارتىشىپ يۈرۈيتتۇق، بىر - بىرىمىزنىڭ قولىنى تۇتۇۋالساق، پۈتۈن ئەزايىمىزغا ئوت كېتەتتى، ئۇركۈپ، قورقۇپ ئىشتىنىمىزغا چىقىرىۋەتكىلى تاسلا قالاتتۇق، ھازىرقىدەك بىر كۆرۈشۈپلا بۇزۇلۇپ كېتىدىغان ئىش نەدە تۇرۇپتۇ؟ ئۇقۇپ قوي، توي كېچىسى قىز چىققان مەن، بىزنىڭ دەۋرىمىزدە قىز چىقمىسا شۇ كېچىسىلا كەشىمزنى توغرىلايتتى.

ـــ سەن بىر ئامال قىلىپ، ئىرىڭنى ئىشەندۈردىڭمىكىن دەيمەن.

ـــ ھەي سارائ، ئۇ چاغدا ئەرنى ئىشەندۈرگىنىڭ بىلەن دوستلىرىنى ئىشەندۈرەلمەتتىڭ؟ ... ئۇنىڭ ئۈستىگە يەڭگە بولغۇچىلارنىڭ ئەرنىڭ ئانىسىغا ھايالىق، ئىپپەتچان چىقتى دەيدىغان ئاساسلىرىچۇ تېخى؟

ـــ ئىش قىلىپ سەن يامانتىڭ، ھېلىقى چاباشنى سەن تاشلىۋەتكەنغۇ.

ـــ بولدى، ئۇ گەپلەرنى قىلىپ نېمە قىلىسەن، ئادەمنىڭ يۈرىكىنى زىدە قىلىپ.

ـــ ئۇ چاباش بىلەن ئۇچرىشىپمۇ قالىدىغانسەن؟

— ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قالمىدىم، ئۇمۇ مېنى ئىزدىمىدى.
— ئۇ مۇشۇ شەھەردىمۇ؟
— ھەئە.
— نېمىش قىلىدۇ؟
— چوڭ سودىگەر بولۇپ كەتتى، دوقمۇش-دوقمۇشقا بىنا سېلىپ بېيىپ كەتتى.
— ئىچىڭ ئېچىشىدىغاندۇ؟
— ئىچىشقان بىلەن ئامال قانچە دېمىسەن، ئۇنىڭغا قىلغان - ئەتكەنلىرىمنى خۇدا كۆرسىتىۋاتىدۇ، تەقدىر دېگەن ھەر كىشىنىڭ مەيلىدە بولمايدىكەن، — رەشىدە بارغانچە بوشاپ كەتتى.
— سېنىڭمۇ پۇشايمانلىرىڭ كۆپ ئىكەن ئەمەسمۇ، رەشىدەك، — توختى ئۇنىڭ بوشاپ كەتكەن روھىي ھالىتىنى كۆرۈپ كۆڭلىگە تەسەللى بەردى.
— ماۋۇ بالىنىڭ دادىسى سارا‌ڭ، مەن بىلەن تۇي قىلىپ نەچچە يىل ئۆتكەندە، چاباش بىلەن مۇھەببەت باغلىغىنىمنى نەدىن ئاڭلاپ قالدىكىن، مەست بولسىلا ئۇنىڭ بىلەن بولغان ئىشلارنى سۈرۈشتۈرۈپ، دۇمبالايدىغان بولۇۋالدى، ئۇ ئىشىنىڭمۇ دەردىنى يەتكۈچە تارتقانىدىم، ئۇ تىجارەت قىلىپ ئۈتۈق قازانغاندىن كېيىن نۇرغۇن دۇمبا يېدىم، بالىنىڭ دادىسى سارا‌ڭدىن «سەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈۋاتامسەن، ئۇ ھازىر بېيىپ كەتتى، مەندىن تېنىۋاتامسەن؟ ئۇنىڭ پۇلى بولغان بىلەن مېنىڭ ۋىجدانىم بار، ۋىجدان دېگەننى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلسەنغۇ.....» دېگەندەك گەپلەرنى جىق ئاڭلىدىم. ۋاي، سۆزلىسەم گەپ تولا جۇمۇ.
— ئۇ چاباشنىڭ بايلىقى سېنى تاياقتا قويۇپتۇ، ئۇنداقتا ئۇنىڭ بايلىقىدا ھەققىڭ بار ئىكەن، رەشىدەك، — توختى كۈلۈپ كەتتى.
— نېمىلەرنى دەپ يۈرۈيدىغانسەن توختەك؟
— ئۇنى ئىزدەپ بېقىشنى ئويلاپ باقمىغىنىڭغا ئىشەنمەيمەن.

ـــ قايسى يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ ئىزدەيتتىم؟ مەن ئۇنىڭغا ئايرىلىپ كېتىشنى ئېيتقاندا نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئويلىسام قورققۇم كېلىدۇ ھازىرمۇ.

ـــ نېمە ئىش بولغان؟

ـــ مەكتىپىمىزنىڭ بوزتاغنىڭ غەربىدە دېھقانچىلىق مەيدانى بار ئىدىغۇ؟

ـــ ھەئە، ئاچچىقتا.

ـــ ئاچچىقتىكى دېھقانچىلىق مەيدانىدا 4-ئاي كىرىشىگە نەچچە ھەپتە كۆچەت تىكىپ، ئورمان ئەھيا ۋەزىپىمىز بار ئىدى. ئاشۇ يەردە بىز ئارازلىشىپ ئايرىلىپ كېتىشنى ئېيتسام، چاباش بىر پىچاقنى نەدىن تاپتى دېمەيسەن، بوغۇزلىۋەتكىلى تاسلا قالغان مېنى.

ـــ نېمىشقا ئارازلىشىپ قالغان ئىدىڭلار؟

ـــ سەنغۇ بىر گەپنى زىغىرلاپ ئۆتمىتۇشۇڭ قىلىۋەتكىچە توختىمايسەن، نېمە بولاتتى، ئەينى يىللىرى ئۇرۇمچىدىن بىزنىڭ مەكتەپكە شامىل ئىسىملىك بىر ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى ئىككى يىللىق چېنىقىشقا چۈشكەنىدى.

ـــ يادىمغا كەلدى، ھېلىقى ئۆزىنى پەردازلاپ يۈرۈيدىغان ئۇزۇن چاچ.

ـــ ھەئە، شۇ، ئۇ بىزنىڭ سىنىپنىڭ ۋاقتلىق سىنىپ مۇدىرى بولدى، ئۇ سىنىپىمىزغا كىرىپلا مەن بىلەن چېقىشىپ قالدى، مەن پەقەت ئۇنىڭ بىلەن ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلىق مۇناسىۋىتىتە، بىكار ۋاقتلىرىمدا ئۇنىڭ ياتىقىغا كىرىپ كىر-قاتلىرىنى يۇيۇپمۇ بەردىم، چاباش ئۇنىڭ ياتىقىغا كىرىپ-چېقىپ يۈرگەنلىرىمنى كۆرۈپ تۇراتتى، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشقاندا دائىم ئۇرۇش-جېدەل بولىدىغان بولدى، ئۇ ئاق يەردىن پۇتاق تېپىپ ئۇرۇشاتتى.

ـــ خوتۇن خەق دېگەن ئاشۇنداق بولىدۇ ئەمەسمۇ، رەشىدەك، سەنمۇ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن بولۇشۇڭ مۇمكىن.

ـــ مەن دەپ بەرگۈچە توختاپ تۇرمامسەن، چاباشنىڭ كۈنلەمچىلىكى كۈندىن-كۈنگە كۈچەيدى، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىر يەردە تۇرۇشتىن

ئەنسىرەيدىغان ھەتتا قورقىدىغان بولۇپ قالدىم، بۇرۇنقىدەك شېرىن-شېكەر گەپلەر ئاللىبۇرۇن تۇگەپ كەتتى. ھېلىقى ۋاقىتلىق سىنىپ مۇدىرىمۇ چاباش بىلەن ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتىنى بىلدى، «سىزگە جاپا سېلىپ قويۇۋاتىمەن، بولدى، مەن بىلەن كۆپ بىرگە بولماڭ» دېدى، ھېنىڭمۇ پاتىگىم قاتتىق بولغاچ، چاباشنىڭ جېنى چىقسۇن دېگەندەك قىلىپ، بىكار بولسامىلا سىنىپ مۇدىرىنىڭ ياتىقىغا كىرىۋالاتتىم. سىنىپ مۇدىرى نەزەر دائىرىسى كەڭ، كۆپىنى كۆرگەن، بېشىدىن ئىسسىق - سوغۇق ئۆتكەن، تىلى يۇمشاق ئادەم ئىدى، ئۇ ماڭا نۇرغۇن غايىلەرنى ئاتا قىلغان. چوڭ شەھەردە چوڭ بولسا بۆلەكچى بولىدىكەن. ئۇنىڭ گەپلىرى شۇنداق ئورۇنلۇق، شۇنداق تاتلىق ئىدى، بارا-بارا ئۇنىڭ گەپلىرىنى خۇمارايدىغان بولۇپ قالدىم، ئاشۇ كۈنلەردە چاباش ئاچ قالغان بۆرىدەكلا بولۇپ قالدى، بۇرۇنقى ئەركىن - ئازادلىكىمزمۇ تۇگەپ كەتتى. باللارمۇ ئۇنى كۆرسىلا رەشىدە سىنىپ مۇدىرىغا كۆنۈۋاپتۇ، ئۇ سىنىپ مۇدىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۈندە كەچتە تانسا ئويناىدىكەن... دېگەندەك گەپلەرنى دېيىشەتتى، چاباش قۇلقىم ئاڭلىمىسۇن دەمدۇ ياكى ئىچى ئېچىشامدۇ، ئۇلاردىن نېرى تۇراتتى. سىنىپ مۇدىرى گىتار چالاتتى، ناخشىنىمۇ پەيزى ئېيتاتتى، ئانچە - مۇنچە ئۆزى چېلىپ مېنى ئۇسسۇلغا سالاتتى. راستىنى دېسەم، تانسىنىمۇ سىنىپ مۇدىرىدىن ئۆگىنىۋالغان. چاباش ئاخىر بولالماي سىنىپ مۇدىرىنىڭ ياتىقىغا كىرىپ ئۇنىڭ بىلەن جېدەللىشىپتۇ، ھەتتا ئىككىسى مۇشتلىشىپتۇ. سىنىپ مۇدىرى چاباشنى ئوبدان جايلاپ، ئېغىز - بۇرۇنلىرىنى ئىششىتۇبتىپتۇ، ئۇ شۇ چاغدا كۆزىمىنەك، ماسكا تارتىپ يۈرگەنىدى، باشقىلار سورىسا يىقىلىپ كەتتىم دەپ قويغان. ئۇلارنىڭ جېدەللەشكەنلىكىنى مەن كېيىن ئۇقۇپ قورقۇپ قالدىم. چاباش دېھقانىنىڭ بالىسى ئىدى، مەن شەھەرلىك كادىرنىڭ بالىسى بولغاچقا، ئۆيدىكىلەرنىڭ ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىشمىغا قوشۇلماسلىقى ئېنىق ئىدى، ئىككىمزنىڭ ئىشىنىڭ ئاخىر چىقمايدىغانلىقىنى ئالدىن بىلىپ،

ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كېتىش نىيتىكە كېلىپ، ۋاقىت، پۇرسەت كۈتتۈم، ئۇ ماڭا گەپ قىلمايتتى، مېنى كۆرسە كۆرمەسكە سېلىپ كېتەتتى. سىنىپ مۇدىرى بىلەن مېنىڭ گەپلىرىم مەكتىپىمىزدە خېلى غۇلغۇلا قوزغىدى، مەكتەپ تەربىيە ئىشخانىسىدىكى پاكار مۇئەللىم مېنى چاقىرتىپ سىنىپ مۇدىرى بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇۋاتقانلىقىمنى سوردى، مەن ئۇقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلىق مۇناسىۋىتىدە بولغانلىقىمىزنى ئېيتتىم، بۇلارنى ئېيتىپ يىغلاپ كۆزلىرىم قىزىرىپ كەتكەن. ئەخلاق مۇئەللىمى سىنىپ مۇدىرى بىلەنمۇ كۆرۈشۈپتىكەن، شۇنىڭدىن تارتىپ مەكتەپتە هەممەيلەن مېنى كۆرسە كۈسۈلدىشىدىغان، كۈلۈشىدىغان بولۇۋالدى، مەن كىمنى كۆرسەم ئۇركۈيتتىم، نەدە ئادەم توپلىشىپ پاراڭلاشسا، مەن توغرۇلۇق سۆز - چۆچەك قىلىۋاتقانىدىمۇ دەپ گۇمانلىنىدىغان بولدۇم، كەچلىرى تولا ئويلاپ ئۈيقۇمۇ كېمىيىپ كەتتى، گېلىمدىنمۇ غىزا ئۆتمىدى، ئورۇقلاپ كەتتىم، ئىچىم غەم-ئەندىشىگە تولۇپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن سىنىپ مۇدىرىنىڭ ياتقىغىمۇ ئاياغ باسمىدىم، هەتتا سىنىپ مۇدىرى چاقىرتسىمۇ باهانە كۆرسىتىپ كىرمىدىم. چاباش كۇندىن-كۈنگە كۆزۈمگە سۇرلۇك، قورقۇنچلۇق كۆرۈنىدىغان بولدى. ئۇ يەرنىڭ تېگىدىن قاراپ قويسا يۇرىكىم جايىدىن قوزغىلىپ كېتەتتى، راستىنى دېسەم، ئەڭ چوڭ تەهدىت ئاستىدا قالغانىدىم، باشقا ئوغۇل ساۋاقداشلىرىم رەشىدە دەپ تۇۋلاپ سالسا چۆچۈپ كېتەتتىم. ئوقۇشىمۇ پۈتەي دەپ قېلىۋاتاتتى، دەرسلەر كاللامدىن ئۇچۇرما بولغان قۇش بالىسىدەك پۇرراپ ئۇچۇپ كېتىپ كاللام قۇيقۇرۇق بولۇپ قالدى، ئالىي مەكتەپكە ئۆتەلمەيدىغانلىقىم يۈزدە يۈز كۆڭلۈمگە ئايان ئىدى، ئۆتەلمىسەم ئۆتەلمەسمەن، كىم ئاچ - يالىڭاچ قاپتىكەن، دادام بىلەن ئانام هايات بولغانىدىكىن نېمىدىن ئەنسىرەيمەن، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەرمەن دېگەن يەرگە كەلدىم، كۆڭلۈمدىكى ئەندىشىلەر بارا - بارا كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى. دۇنيادىكى هەممە ئادەم ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانمىتى دېگەن خىيالنى ئاشۇ يىللىرى

ئويلىغانىدىم، كۆڭلۈم يورۇشقا باشلىدى، تىنىمگىمۇ ماغدۇر كىردى، غەم- ئەندىشە باسقان چىرايىممۇ ئوڭشىلىپ قالدى، چاباش كۈندىن- كۈنگە چۈشكۈنلىشىپ، مۇڭچان، خىيالچان بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ بۇرۇنقى سۆزمەنلىكىمۇ، شوخلۇقىمۇ قالمىغاندى، ئۇنىڭغا قاراپ ئىچىم ئاغرىپ قالدى، چۈنكى ئۇنىڭ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىشىغا سەۋەب بولغانلىقىمنى ئوبدان بىلەتتىم، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشسام ئارىمىزدىكى ئۇقۇشماسلىقلارنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋەتسەم دەيتتىم، شۇنچە قىلساممۇ ئۆزۈمدە ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشقۇدەك جۈرئەتىنىڭ بارلىقىغا كۆزۈم يەتمىدى، ئاخىر ئۇ كۈنمۇ كەلدى.

رەشىدە سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە بىر ئاز توختىۋالدى، توختى ئىككى قولى بىلەن ئېگىكىنى يۆلەپ رەشىدەنىڭ ھىكايىسىغا ئوڭچە كىرىپ كەتكەندى، ئۇ توختىغاندا توختىنىڭ جىددىيچىلىكى چىرايىغا تەپتى. رەشىدە ئۇسساپ كەتكەندى، ئورنىدىن قوپۇۋىدى، توختى تېخىمۇ جىددىيلەشتى.

— ئورنىڭدىن قوپتۇڭغۇ، ئاخىرنى دېمەمسەم.

— مەن مىس كاناي ئەمەس، ئۇسساپ كەتتىم، ئازراق چاي ئىچىۋالاي.

— مانا ماۋۇ سوغۇق چاينى ئىچ، — توختى ئالدىدىكى سوغۇق چاي بار كۇرۇشكىنى ئۇنىڭغا بەردى، رەشىدە كۇرۇشكىنى توختىنىڭ قولىدىن ئېلىپلا چاينى گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋەتتى.

— بۇگۈن مېنى مېھمان قىلسەن، توختى.

— ۋاي، مېھمان قىلمەن، چاپسان گېپىڭنىڭ ئايىغىنى دە.

— يېنىۋالمايسەن- ھە.

— ۋاي بولىدۇ، قاچان يېنىۋالغان.

— بۇرۇنقىدەك ما پۇلنى ئۆزۈڭلار خەجلەپ كېلىڭلار دەپ ئۆزۈڭنى قاچۇرمايسەن، مەن بىلەن بىرگە ئولتۇرۇپ تاماق يەيسەن.

— ماقۇل، سەن دېگەندەك بولسۇن.

رەشىدە سۆزىنى داۋام قىلدى:

ـــ ئاچچىقتىكى دېھقانچىلىق مەيدانىدا بىر ھەپتە ئىشلەيدىغان بولدۇق، مەكتىپىمىزنىڭ ئاشپەزلىرى، مەكتەپ مۇدىرىمىز ئوقۇش پۈتكۈرۈش ئالدىدىكى ئۇچ سىنىپنىڭ بالىلىرىنى باشلاپ دېھقانچىلىق مەيدانىغا چىقتى، ھەممىمىز يوتقان - كۆرپىلىرىمىزنى ئېلىۋالغانىدۇق، ئاشۇ يەردە بىر ھەپتە كىرمەي ئەمگەك قىلىدىغان بولدۇق. دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى بىرىنچى كۈن شۇنداق مەنىلىك ۋە تىنچ ئۆتتى، ئىككىنچى كۈنمۇ شۇنداق ئۆتتى، شۇنداق ۋاقىتتا ئارىنى ئوچۇق قىلۋېتىش خىيالىمنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇشقا ئالدىرىدىم، ئۇچىنچى كۈنى كەچلىك تاماقنى يەپ بولۇپ، ئالدىن تەييارلاپ قويغان «بۈگۈن كەچتە سەن بىلەن كۆرۈشىمەن» دېگەن مەزمۇندىكى باغاقچىنى چاباشقا بەردىم، چاباش باغاقچىنى ئېلىپ ماڭا قارايمۇ قويماي رېزىنكە پالاستىن ۋاقىتلىق ياسالغان ياتقىغا كىرىپ كەتتى. قىز ساۋاقداشلىرىم ئۇخلاپ قالغاندا مەن پۈتۈمنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ تالاغا چىقتىم، تالا سۈتتەك ئايدىڭ ئىدى، گۈر-گۈر شامال ئادەمگە خۇشياقاتتى، تەڭگە تاغدىن كەلگەن سۇ بوغۇز دەرياسىنى قۇچاقلاپ شارىلداپ ئاقاتتى. بوغۇز دەرياسىنىڭ چىرايلىق ئېقىنى قۇلاققا ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئۇيان-بۇيان قارىۋېتىپ دەريا تەرەپتىكى قويۇق ئورمانلىق تۈۋىگە كەلگەندە، ئارقامدىن تاپ بېسىپ كېلىۋاتقان بىر تۈۋىش قۇلىقىمغا كىردى، ئىتتىك ئارقامغا ئۆرۈلۈپ قاراپ ئاي يورۇقىدا چاباشنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ توختىدىم، يۈرىكىم نېمىشقىدۇر ئەنسىز سوقۇشقا باشلىدى. تۇرغان جايىمدا يۈرىكىمنىڭ سوقۇشىنى تەڭشەشكە تىرىشتىم، ئاياغ تۈۋشى بارغانچە يېقىنلىشىۋاتاتتى، مەن ئورمان ئىچىگە كىرىپ تۇرۇشنى توغرا تېپىپ توختىغان قەدەملىرىمنى ھەربىكەتلەندۈردۈم، ئورمان ئىچىگە كىرىپ، ئاي يورۇقىدا كىچىك ئېقىنىڭ قېشىغا كېلىپ توختىدىم. چاباشمۇ يېتىپ كېلىپ، مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇردى. ئارىنى جىمجىتلىق باستى، چاباش بىلەن ئىككىمىزنىڭ تىنىقى ئاڭلىناتتى، يۈرىكىم مېنىڭ ئەمەستەك گۈپۈلدەپ سالاتتى، تىلىم ئىششىپ ئېغىزىمغا پاتماي قالدى،

چاباش يەردىن بېشىنى ئۇزمەي ئولتۇراتتى.

— ئىككىمىزنىڭ ئارىسىنى ئوچۇق قىلىۋېتىلى، — ئىچىمدە مۇشۇ بىر ئېغىز گەپنى نەچچە قېتىم يادلىغانلىقىمنى بىلمەيتتىم، ئاخىر ئېغىزىمدىن چىقتى.

— سەن مەندىن چانماقچىمۇ؟

— ئويلاپ باقسام ئىككىمىزنىڭ ئىشى زادىلا قاملاشمايدىكەن.

— نېمىشقا قاملاشمايدۇ؟ ھېلىقى يۈز مېيى پۈرايدىغان شىماللىق زەيپانىنى ياخشى كۆرۈپ قالدىڭ، شۇڭا مەندىن چېنىۋاتسەن.

— نېمىشقا يوقلاڭ خىيالدا بولىسەن دەيمەن، ئۇ دېگەن ئوقۇتقۇچى، مەن دېگەن ئوقۇغۇچى.

— تولا خۇپسەنلىك قىلما، ئۇقۇپ قال، ئەگەر شۇنداق بولىدىكەن، ھەر ئىككىلەڭ ياخشى كۈن كۆرمەيسەن.

— سارىڭ بولدۇڭمۇ نېمە؟

— سارىڭ بولغىنىمنى ئەمدى كۆرىسەن، ئۆزۈڭگىمۇ قىلىسەن، ماڭمۇ قىلىسەن.

— ئۇنىڭ بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتىم يوق، بولدى، ساڭا سۆزلىسەم بەربىر.

— ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋىتىم يوق دېگەن گېپىڭگە كىم ئىشىنىدۇ؟ ئۇنداقتا نېمىشقا مەندىن چانىسەن؟

— قارا، ئۇنىڭ بىلەن راستىنلا مۇناسىۋىتىم يوق، بۇنىڭغا ئىشەن.

— مەندىن نېمىشقا چانىسەن؟

— ئىككىمىز بىر-بىرىمىزگە ماس كەلمەيدىكەنمىز، مەن ئاشۇ تەرىپىمىزنى تونۇپ يەتتىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن ماقۇل كۆرگەنىدىمۇ ئۆيدىكىلەرنىڭ ئۇنىشى ناتايىن.

— تولا باھانە كۆرسەتمە، ئەجەب بۇرۇن بىلمەي ئەمدىلىكتە ماس كەلمەيدىغىنىمىزنى بىلىپ قاپسىنا، سېنىڭ مەقسىتىڭ ھېلىقى شىماللىق غىتمەكتە، سەن ئاشۇنىڭ بىلەن مۇھەببەتلەشسەڭ بىر ئۆمۈر پۇشايماندا

قالىسەن، ئۇ دېگەن نادان قىزلارنى ئالداپ قىتمال بولۇپ كەتكەن نەرسە، ئۇ بۇ يەردە ۋاقتىلىق تۇرىدۇ، ئۇقتۇڭمۇ؟

— سېنىڭ مېنى چۈشەنمەيدىغىنىڭنى تولۇق تونۇپ يەتتىم، بىر-بىرىنى چۈشەنمىگەنلەرنىڭ مۇھەببىتى قانداق بولىدۇ؟ ئاقىۋەتتە نۆل بولىدۇ، مەن بۇرۇن قاينام ئىچىگە كىرىپ قالغاچقا، بۇ تەرەپلەرنى ئويلاشقا قۇرۇم يەتمەپتىكەن، ھازىر تونۇپ يەتتىم، شۇڭا ئاۋارە بولمايلى، كېينكى پۈشايمانىنىڭ ئالدىنى ئالىلى دەۋاتىمەن. سەن دەۋاتقان ئۇ غىتمەك بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتىم يوق، قانداق ئويلىساڭ ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارى.

— ئۇنىڭ بىلەن چاپلىشىپ ئۇسسۇل ئويىنىغىنىڭنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، مەن ئاشۇ چاغدا قانداق بولۇپ كەتكەنلىكىمنى بىلەمسەن؟ بىلمەيسەن، ئۇ غىتمەك بىلەن سېنىڭ قارىنىڭنى چۈگۈپ تاشلىۋېتەي دېدىم، يەنە قولۇم بارمىدى.

— ئۇ دېگەن تانسا.

— تانسا دېگەنلىرىنى قوي.

— ھازىر مۇشۇنداق كۈنلەيسەن، بىر ئۆيگە كىرسەك قانداق قىلىسەن؟ سېنىڭ كۈنداشلىقىڭ بەك يامان ئىكەن، مەن قورقۇپ قالدىم، بىز توي قىلساقمۇ ئۆيىمىز چوقۇم ئۆي بولمايدۇ.

— ئەرنىڭ ياخشىسى ئايالىنى كۈنلەيدۇ، بىلەمسەن؟

— مەن تېخى سېنىڭ ئايالىڭ ئەمەس كۈنلەيدىغان، ئارىمىزدا ھېچقانداق ئىش يۈز بەرگىنى يوق، ھېسسىياتنى ھېسابقا ئالمىغاندا، سەن مېنى ئاز نومۇسقا قويمىدىڭ.

— سېنى نومۇسقا قويدۇممۇ؟

— مۇشۇنداق كۈنداشلىق قىلىپ جېدەللەشمىگەن بولساڭ ھېچقانداق ئىش بولمىغان بولاتتى، مەكتەپتە مەن توغرۇلۇق ئېقىپ يۈرگەن سۆز-چۆچەكنى ئاڭلىمىدىم، نومۇستىن ئۆلۈۋالاي دېگەن يەرگە كەلگەنىدىم.

— ئاشۇ سۆز - چۆچەكلەرنى ئۆزۈڭ پەيدا قىلدىڭ، ماڭا دۆڭگەپ قويماقچىمۇ سەن؟ نومۇس دېگەننى بىلسەڭ ئۇ غىتمەك بىلەن بېرىش-كېلىش قىلمايتتىڭ.

— بۇگۈن ئۇ ئىشلارنى تەگەپ ئولتۇرۇشقا چولام يوق، سېنىڭ خۇيى-پەيلىڭدە ئۆزئارا ئەپۇ قىلىش دېگەن ئۇقۇم مەۋجۇت ئەمەس ئىكەن، بۇنى بىلىپ تۇرۇپ ئۆزۈمنى دۇزاخقا تاشلىغۇم يوق، ئىككىمىزنىڭ ئىشى مۇشۇ يەرگىچە بولسۇن، بىز بۇنىڭدىن كېيىن بىر - بىرىمىزگە غۇم سالماڭ دېگەندەك ئۆتەيلى، ساۋاقداشلىقنىڭ مېھرى چوڭقۇر بولىدۇ، ئۆتكەن ئىشلارغا سالمۇات قىلىپ ياخشى ساۋاقداشلىق مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ قالىلى. تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتكۈزۈشىمىزگە سانا قالدى، ئۇزاق ئۆتمەي ھەممىمىز ھەر تەرەپكە چېچىلىپ كېتىمىز، قورسىقىمىزنى كەڭ تۇتۇپ، ئۆزئارا ئەپۇ قىلىۋېتىپ، ئاغرىقچىلىقلارنى چىقىرىۋېتىپ، بىرنى كۆتۈپ تۇرغان رېئاللىققا يۈزلىنىشىمىز لازىم.

— بۇنداق ئەپسۇنلۇق گەپلىرىڭنى ماڭا دەپ يۈرمە.

— دېيىشكە تېگىشلىك بولغان گەپلەرنى ساڭا سەمىمىيلىك بىلەن دېدىم، ئويلاپ باق.

— مېنى ئازابلىماقچىمۇ.

— ئازابلىماقچى بولسام بۇنداق گەپلەرنى دېمەيتتىم.

— ئازابلاش ئۈچۈن مۇشۇنداق گەپلەرنى دەۋاتسەن.

— كەچ بولۇپ كەتتى، ساڭا دېگەن بۇ گەپلىرىم يۈرەك سۆزۈم، چىن دىلىمدىن چىقىرىپ دېگەن گېپىم.

— سەندە يۈرەك، چىن دىل نېمە قىلسۇن.

— قانداق ئويلىساڭ شۇنداق ئويلا، بىرنېڭ مۇناسىۋىتىمىز مۇشۇ يەردە ئاياغلاشتى، خۇدايىمدىن ساڭا بەخت تىلەيمەن، ئالەم دېگەننىڭ ئېتىكى كەڭرى، ساڭا چوقۇم ياخشى قىز ئۇچرايدۇ، — مەن ئاخىر گەپنى ئۆزۈۋەتتىم، چاباش تېپىرلاپ كەتتى، ئۇنىڭ خۇيى تۇتۇپ بولالماي قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ياتاقتا كىرىپ كېتەي دەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم، ئۇ

ئاچچىقتىن ساراڭ بولاي دېگەنىدى، مېنىڭ ئورنۇمدىن قوپقىنىمنىمۇ بىلەلمەي قالدى. كۆڭلۈم تۇيۇقسىز ئېغىپ، كۆزۈم قاراڭغۇلاشقىلى تۇردى، بىر چاتاق چىقىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. ياتاق تەرەپكە جەھلىم بىلەن يۈگۈرگىنىمنى بىلمەن، تىلىم ئاغزىمدىن چىقىپ ساڭگىلاپ قالدى، قارا تەرگە چۆمۈپ كەتتىم، ياتاقنىڭ ئالدىغا كەلگىنىمدە، چاباش ئورنىدىن تۇرۇپ مەن تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى، مەن دەرھاللا روھىي ھالىتىمنى تۇزۇۋېلىپ، غىپپىدە ياتاققا كىرىپ، ئىشكىنى ئىتتىپ، يوتقىنىمغا يۆگىنىۋالدىم. يۈرىكىمنىڭ سوقۇشى ياتاق ئىچىگە ئاڭلىناتتى، بەدەنلىرىم قىزىپ قاينىاق سۇ ئىچىدە ياتقىتىم، قانداق ئۇخلاپ قالغانلىقىمنى بىلمەيمەن. ئۇ كۈنى ئۇخلىمىدىم دېسەممۇ بولىدۇ، چاباشنىڭ ياتاقنىڭ چۆرىسىدە ئۇيان - بۇيان ئايلىنىپ تۇرغان ھالىتى كۆز ئالدىمغا كېلىپلا تۇرغانىدى.

ئەتىسى ھەممىدىن بۇرۇن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ياتاقتىن چىقىشىمغىلا بىر قول ئاغزىمنى چىڭ ئەتتى، قورقىنىمدىن ئەس - ھوشىمنى يوقاتتىم، تىنىقممۇ چىقماي قالدى، بوينۇمغا بىر پىچاق قادىلىقلىق تۇراتتى، قارىسام، چاباش ئىكەن، ئاستا-ئاستا ئېسىمگە كەلدىم، چاباشنى كۆرۈپ ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن قۇتۇلغان بولساممۇ، ئۇنىڭ ئەلپازىنىڭ بەكلا سەتلىشىپ كەتكەنلىكى مېنى سەل ئەنسىرەتتى.

— ئۇنىڭنى چىقارماي مەن دېگەن تەرەپكە ماڭ، — مەن ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ماقۇل دەپ كۆز ئىشارەت قىلدىم، ئۇنىڭ قولى بەك قاتتىق ئىدى، زىكقىمنى چىڭ قامالاپ پىچاقنى بوينۇمدىن تارتماي ماڭدى، مەن ياتاقتىن يىراقلىغىنىمدا بولالماي قېلىپ ئېغىزىمنى قويۇۋەت دەپ ئىشارەت قىلدىم، ئۇ ئىشارەتلىرىمگە قۇلاق سالماي ماڭدى، مەن كۈچىدىم، — بويۇنتاۋلىق قىلدىكەنسەن بوغۇزلىۋېتىمەن، — ئۇنىڭ تىترەك ئاۋازىدا چىققان تالاپپۇزىدىن قاتىللىقىنىڭ ھىدى كېلەتتى. قورقۇشقا باشلىدىم، پۈت - قولۇمنىڭمۇ جېنى قالمىدى، مېڭىۋېرىشكە ھالىم قالمىدى، پەسكە سىرغىدىم، ئۇنىڭ قولى ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى.

— ئۇنداق قىلما.

— سەن ئۆزۈڭ مۇشۇنداق قىلىشقا مەجبۇرلىدىڭ، — چاباش قەتئىي ئىدى.

— قۇنقۇزۇڭلار! — ئاۋازىم تاغ باغرىدىكى كەڭ سايىنى لەرزىگە سالدى، چاباشنىڭ غەزىپى پۈتۈن ئەزايىدىن پورۇقشىپ چىقتى، ئۇ مېنى چوقۇم بوغۇزلۇۋېتىدىغان بولدى دەپ ئويلىدىم. مېنىڭ ئاۋازىمنى باشقىلار ئاڭلىغانىدى، مەكتەپ مۇدىرى بىلەن بارلىق ساۋاداشلىرىم مەن بىلەن چاباش تۇرغان تەرەپكە يۈگۈرۈپ كېلىشكە باشلىدى، چاباش ئۇلارنى كۆرۈپ ئىشىنىڭ چىڭىغا چىقىپ كەتكىنىنى بىلدى-دە، پىچاقنى جەھلى بىلەن پاتۇرۇپ، بوينۇمنىڭ بىر قەۋىتە تېرىسىنى كەستى، قان ئېقىشقا باشلىدى ، مەكتەپ مۇدىرى بۇنى كۆرۈپ چاباشقا ۋارقىرىدى.

— ئۇنداق ئەخمەقلىق قىلما، قولۇڭدىكى پىچاقنى تاشلا.

— بولغۇلىق بولدى، دۇنيادىن كەچتىم.

— نادانلىق قىلما، سەن دېگەن ئوقۇغان ئادەم تۇرۇقلۇق شەنىڭنى بۇلغىساڭ بولمايدۇ، ئوبدان ئويلاپ باق.

— مەن ھەممىنى ئويلاپ بولدۇم، ئەمدى ئويلىمايمەن، بۇگۈن رەشىدە بىلەن تەڭ ئۆلىمەن، — چاباشنىڭ قورقۇنچلۇق ئەلپازىدىن ئۇ دۇنيانى كۆرۈۋاتقانىدىم، سىنىپ مۇدىرىمىز توختالغان، سۇرلۇك ئادەم ئىدى.

— ھەي، چاباش، نېمە قىلىپ يۈرىسەن، قولۇڭدىكى پىچاقنى تاشلا، — چاباش سىنىپ مۇدىرىمىزنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ بوينۇمغا پاتقان پىچاقنى سەل بوشاتتى.

— ھۇ ئەخمەق سارائ، ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن ئۆزۈڭنى ئۆلۈمگە ئىتتىرمەكچىمۇ؟ — سىنىپ مۇدىرىمىز قەدەملىرىنى تەمكىن بېسىپ ئالدىمىزغا كېلىۋاتاتتى.

— مۇئەللىم، مېنى قىستىماڭ.

— ئەركەك تۇرۇپ قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرىڭغا لەنەت، سەن مۇشۇنداقلا ھاياتىڭنى ئاياغلاشتۇرماقچىمۇ؟ مەن سىلەرنى مۇشۇنداق تەربىيەلىدىمۇ؟

تولا نومۇسىنى كەلتۈرمەي قولۇڭدىكى ئاۋۇ بىر نېمىنى تاشلا، چىدىماس ھەۋلەك، يارامسىز، بولۇمسىز خۇمسى، تۇفەي، سېنى بېقىپ چوڭ قىلغان ئاتا-ئاناڭغا قانداق يۈز كېلەلەيسەن؟ ئۇلارنى بىر ئۆمۈر ئازابتا قويامسەن؟ — سىنىپ مۇدىرىمىزنىڭ گەپلىرى چاباشنى ئىككىلەندۈرۈپ قويدى. ئۇنىڭ قولىدىكى پىچاق يەرگە توككىدە چۈشۈش بىلەن تەڭ ھوشىمدىن كەتتىم. ھوشىمغا كېلىپ، كۆزۈمنى ئاچسام دوختۇرخانىدا يېتىپتىمەن، كېيىن ئۇقسام، چاباش يىغلىغىنىچە دېھقانچىلىق مەيدانىدىن قېچىپ كېتىپتۇ، مەن ساقىيىپ مەكتەپكە بارسام مەكتەپ چاباشنى ئوقۇشتىن قوغلاندى قىلىشنى قارار قىلىپ بوپتۇ. مەن سىنىپ مۇدىرىمىزدىن ئۇنى مەكتەپتىن قوغلىماسلىقنى ئۆتۈندۈم، مەكتەپ مۇدىرى بىلەنمۇ كۆرۈشتۈم، ئۇلار تەربىيەنى كۈچەيتىش ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلمىساق بولمايدۇ دەپ تۇرۇۋالدى. چاباش شۇ يوقالغىنىچە مەكتەپكىمۇ دەسسىمىدى، مەكتەپ ئوقتۇرۇش چىقىرىپ ئۇنى مەكتەپتىن ھەيدىگەنلىكىنى رەسمىي جاكارلىدى، مەكتەپتىن قوغلاش ئوقتۇرۇشنى چاباشنىڭ ئائىلىسىگە يەتكۈزۈپ بەردى، مەن ئامال قىلالمىدىم. شۇندىن كېيىن چۈشكۈنلىشىپ كاللامغا ھېچ نەرسە چۈشمىدى، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىدىم، ئاتا-ئانام تولا قاتراپ، مېنى ئىشچىلىققا ئىمتىھان بەرگۈزۈپ، مۇشۇ ئىداربىغا نابۇرچىلىققا ئورۇنلاشتۇردى. چاباش بىلەن مۇشۇنداق ئايرىلىپ كەتكەن، توختى.

توختى رەشىدەنىڭ مۇھەببەت تارىخىنى ئاڭلاپ بەدەنلىرى ئېغرلىشىپ كەتكەندەك بولدى، رەشىدەمۇ ئېغىر تىنىپ توختىغا قاراپ ئولتۇردى.

— رەشىدەك، بۈگۈن سېنى قايتا كۆرگەندەك بولدۇم.

— شۇنداقمۇ، توختى، كۆرمىگىنىم ئاز دەيمەن، گۆر ئاغزىدىن قايتىپ كەلگەن مەن.

— چاباش سېنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسا بۇ چاققىچە ئاتا-ئاناڭمۇ ئۇنتۇپ كېتەتتى.

— ئاغزىڭدىن ياخشى گەپ چىقمامدۇ سېنىڭ.
— راست دەيمەن.
— راست بولسا بولا، بۇگۈن ماڭا نېمە بولدى؟ ئەگلەكسە چىقىپ ئەرگە تەگكەندەك ئىش بولدىغۇ بۇ، تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ ئىشلىرىنى دەيمەن دەپ ئۆزۈمنىڭ گەپلىرىنى دەپ كەتتىمغۇ.
— تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ ئىشلىرىنى دېسەڭ قورسىقىڭ بوشامتى، سارا؟ ئۆزىنىڭ گەپلىرىنى دەۋالسا قورساق بوشايدۇ، — توختى شۇنداق دەپ ئورنىدىن تۇرۇۋەتتى، — گەپلىرىڭنى ئاڭلايمەن دەپ پۈت - قوللىرىمۇ قولىشىپ قاپتۇ.
— كۆڭلۈڭ ئېچىلىپ قالغاندۇ؟
— راست، كۆڭلۈم ئېچىلىپ قالدى.
— بۇگۈن ئوبدان مېھمان قىل، كۆڭلۈڭ ئېچىلىپ قالغاندىكىن.
— ماقۇل، ماقۇل.
— زىينەپ ئاچامنى چاقىرىۋالاي، بولامدۇ؟
— ۋاي بولىدۇ، ئاچا - سىڭىللىرىڭنىمۇ چاقىرساڭمۇ مەيلى، — توختى كۈلۈپ كەتتى، رەشىدە ئېغىزىنى پۈرۈشتۇرۇپ تازا بىر گەپ قىلاي دېدى-يۇ، يەنە بولدى قىلدى.
— زىينەپ ئاچام دائىم سېنىڭ گېپىڭنى قىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىككىمىز بىر يەرگە بارساق ماۋۇ ئىدارىدىكى گەپ ئانىلىرىغا بولۇپ بېرىدۇ.
— ئىككىمىز تاماق يېگىلى بارىدىغان بولغۇيتۇق.
— تاماق يېگىلى بارماي نېمە يېگىلى باراتتۇق، سارا؟ زىينەپ ئاچامنى قوشۇۋالساق قۇرۇق سۆز، قۇرۇق تۆھمەتتىن خالىي بولمىز، شۇنداق بولسۇن-هە، ساقام، — رەشىدە تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ سۆزلەپ توختىنى ماقۇل كەلتۈردى.
رەشىدە سائەتكە قارىۋېتىپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا غۇلام كىردى.
— ماقۇل، بۆلۈمگە چىقىپ كەتتىم.

ـــ ئۇزاتمىدىم ئەمسە.
ـــ ئۇزىتىش دېگەننى بىلەمتىڭ سەن؟ ـــ دېدى رەشىدە گەپنى چاقچاققا ئۆرۈپ، غۇلامنى كۆرۈپ توختىغا كۆزىنى قىسىپ قويۇپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى، غۇلام نېمىشقىدۇر كۈلۈپ قويدى.
ـــ غۇلام، ئىشخانا ماراپ، تاپان يالاپ كىردىڭمۇ؟
ـــ نەدىكىنى، ئەمىتكامنىڭ قىزىق گەپلىرىنى ئاڭلاپ كىردىم.
ـــ ئەمەت مانداپ قاچاندىن بېرى قىزىق گەپ قىلىدىغان بولدى، قاملاشتۇرالمىغاندىكىن ھەئە دېسەڭ بولمىدىمۇ، سېنى بىرى تاپان يالىدى دەپ دارغا ئاسمىغاندىكىن، ئەي غۇلام، تاپان يالىغانىنى دارغا ئاسقانىنى ئاڭلاپ قالدىڭمۇ-يا؟
ـــ توختى، كىمنىڭ تاپىنىنى يالىغىنىمنى كۆردۈڭ؟
ـــ كۈندە تاپان يالاپ تۇرساڭ قايسى بىرىنى دەيمەن، ـــ غۇلام قېلىن قاتتىق بولغاچقىمۇ ياكى توختىنىڭ خۇي - پەيلىنى بىلگەچكىمۇ، بوپتۇ دەيتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە توختىنىڭ بۇنداق گەپلىرى ئۇنىڭغا يېڭى ئەمەس ئىدى.
ـــ سەن نېمە دېسەڭ شۇ توختى، بولدىمۇ؟ ـــ غۇلام شۇنداق دەپلا ئالدىدىكى ماقالە ئارگىناللىرىنى كوچىلاشقا باشلىدى، توختى ھېچنېمە دېمىگەندەك تەلئەت قۇرت ئەكىرىپ بەرگەن ماقالىلەرنى كۆرۈشكە باشلىدى. ئۇ ماقالىنى بىر قۇر كۆرۈپ بولۇپ ئورنىدىن تۇردى، غۇلامغا قاراپ ئېغىزى قىچىشتى، غۇلام ئۇنىڭ ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىنى بىلسىمۇ، يوقىلاڭ ئىشقا مەشغۇل بولۇۋالدى.
ـــ قانچە پۇل پاي قوشىدىغان بولدۇڭ؟
ـــ مەنما؟
ـــ بۇ يەردە سەندىن باشقا كىم بار يەنە؟
ـــ مېنىڭ پۇلۇم يوق تۇرسا، قايسى پۇلنى پاي قوشمەن؟
ـــ ۋاي، سېنى ئوبدان بىلىمەن غۇلام، ئاسپ تايلاقنىڭ كۆڭلىنى دەپ بولسىمۇ پۇلۇڭ بولمىسا جازانىخوردىن ئېلىپ بولسىمۇ پاي

قوشسەن، پاي قوشساڭ ئۆزۈڭ قوشسەن، ماڭا نېمە بولاتتى.

— بەربىر ئۇقسەن دېمسەممۇ، بۆلۈمدىكىلەر بىلەن ئوخشاش قوشتۇم، ئېشەك - ئېشەكتىن قالسا قۇلقىنى كەس دەپتىكەن.

— مانا، ئۆزۈڭنىڭ ئېشەكلىكىنى ئاخىر بىلىپسەن، تېخى بۇ چېگرا سودىسى كىمنىڭ قانداقلىقىنى ئۆزىگە تونۇتۇپ قويىدۇ، ھەر قانداق ئىشنىڭ ياماڭ تەرىپى ھەم ياخشى تەرىپى بولىدۇ دېگەن مۇشۇ - دە، سېنىڭ ئېشەكلىكىڭنى سودا تېخى باشلانماي تۇرۇپ تونۇتتى، سودا باشلانغاندا كىمنىڭ ئېشەك، كىمنىڭ چوشقىلىقى ئايدىڭلىشىدىكەن - دە.

توختى غۇلامنىڭ قارامتۇل چىرايىغا قاراپ كۈلۈپ سىرتقا ماڭدى، ئىشىك تۈۋىگە چىقىشىغا تەلئەت قۇرت ئۇچرىدى.

— توختى، ھېلىقى ماقالىنى ئورۇنلاشتۇرۇۋەتتىڭمۇ؟

— ھازىرلا كۆرۈپ بولدۇم، نابورچىكلەرگە تاپشۇرۇۋەتكىلى ماڭدىم، ھە راست تەلئەت مۇئاۋىن مۇدىر، ئۆزىڭنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سىزمۇ بىلىۋالغانسىز؟ غۇلام بىلىۋاپتۇ.

— ھە؟ — تەلئەت قۇرت توختىنىڭ گېپىنى زادىلا ئاڭقرالماي، سۇ ئۈستىدىكى كۆپۈكچىدەك تۇرۇپلا قالدى، توختى شۇنداق دەپ نابور بۆلۈمگە كىرىپ كەتتى، تەلئەت قۇرت غۇلامغا قارىدى.

— دەۋرمەمدۇ، ھەئە دەپ قويۇڭ ئۇنىڭ گېپىگە، ئاغزىغا نېمە كەلسە دەۋرىدىغان خۇيى تۇرسا ئۇنىڭ.

غۇلام قارىداپ، تاتىرىپ جىم بولدى، تەلئەت قۇرت توختىنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي ئېغىزىنى توختىماي مىدىرلىتىپ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى.

توختى رەشىدە بىلەن زەينەپنى مېھمان قىلغاندىن كېيىن ئۆزىنى بۆلەكچىلا ئادەم بولۇپ قالغانىدەك ھېس قىلدى، نەچچە يىلدىن بېرى زەينەپنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ ئۇنىڭدا بۇنداق تەسىر، ھېسسىيات پەيدا بولمىغانىدى. زەينەپ تولغان، پىشقان ئايال ئىدى، ئۇنىڭ ئاقسېرىق چىرايىدا توختى ھېس قىلىپ يەتكەن ئېچىرقاش شاۋقۇنلۇق دەريادەك

جۇش ئۇرۇپ تۇراتتى، زەينەپىنىڭ كۆزلىرىدىكى شەھۋانىيلىق يالقۇنلاپ توختىنىڭ پۈتكۈل ئەس - يادىنى ئالتۇن قۇتىغا سولۇۋالغانىدى. توختى بۇگۈن زادىلا ئۇخلىيالمىدى، چىراغنى يورۇتۇپ تاماكىدىن بىرنى تۇتاشتۇرۇپ، كۈچەپ - كۈچەپ شوربىدى. ئۇنىڭ خۇمارى بۆلەك بولغاچقا تاماكىسى ئېغىزىغا تېتىمىدى. ئۆينىڭ تورۇسىغا قارىلا كۆڭلى ئايىنىدى، ئۆينىڭ ئىچىنى ئۆمۈچۈك تورلىرى بىر ئالغانىدى. توختى ئۆينى تازىلىمىغىلى خېلى كۈنلەر بولۇپ قالغانلىقىنى بىلدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ قولىغا سۈپۈرگىنى ئېلىپ بىر ھازاغىچە ئۆيئىچىدىكى تورلارنى تازىلىدى، تورلاردا ساڭگىلاپ تۇرغان ئۆمۈچۈكلەرنى ئۆيان - بۇيان قوغلاپ نەلەرگىدۇر غايىب قىلدى، دۆلەرنى ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن قاتتىق ھەزەر قىلدى، تەرلەپ بەدەنلىرى قىچىشتى. ئۇ كىچىك ھويلىسىغا چىقىۋىدى، غەرب شامىلى ئۇنى سىپاپ ئۆتتى. ئۇ تۇرۇبا سۈيى بىلەن يۇزىنى بولۇشىغا يۇيۇپ ئۆيگە كىرىپ ئۇستىباشلىرىنى لۆڭگە بىلەن سۈرتتى. بۇرنىغا ئاچچىق بۇس ئۇرۇلۇپ چۈشكۈرۈپ كەتتى، بۇسنىڭ نەدىن كېلىۋاتقانلىقىنى بىلەلمىدى، قولىدىكى لۆڭگىگە قاراپ تۇرۇپ قالدى، لۆڭگىمۇ مەينەتچىلىكتىن پۇراپ، سېسىپ كەتكەنىدى. بەدەن لۆڭگىسىنى ئالغاندىن بۇيان بىر قېتىممۇ يۇيۇپ باقمىغانلىقى ئېسىدىن كەچتى-دە، بۇ كېچىنى تازىلىق قىلىپ ئۆتكۈزىدىغان بولدۇم دەپ ئويلىدى. يەنە ھويلىغا چىقىپ ئۇن سوپۇن بىلەن لۆڭگىسىنى يۇغىلى تۇردى، لۆڭگە سۇغا كىرىشى بىلەنلا كالا تېرىسىدەك ئېغىرلىشىپ كەتتى، قانداق قىلىپ بولسۇن، بۇگۈن كەچ چوقۇم يۇيۇۋېتەي دەپ ئويلاپ، خېلى ئۇزاققىچە بەدەن لۆڭگىسىنى يۇدى، لۆڭگىنى سىقىش ئۈنىڭغا قاتتىق ئېغىر كەلدى، ئاخىر لۆڭگىسىنى سىقماي ھويلىدىكى سىمغا ئارتتى. پېشانىسىدىن ئىسسىق تەر ئېقىپ، مەڭزىنى بويلاپ ئېغىزىغا كىرگەندە، تەرنىڭ كىسلاتالىق خۇسۇسىيىتىنى ئېنىق بىلدى، كۈچەپ تۈكۈرۈپ سۇ بىلەن ئېغىزىنى غەر - غەر قىلىپ چايقىدى. ئۇ چارچاپ كېتىپ سۇپىغا ېبرىپ ئولتۇرۇپ، بەدەنلىرىگە قارىغىنىچە،

مەيدىسىدىكى يۇگلارنى سىلاپ قويدى، مەيدىسىنى سىلاۋېتىپ زەينەپنى ئېسىگە ئالدى، ۋۇجۇدى لەرزىگە كېلىپ پۈتۈن ئەزايى ئوت ئېلىپ كەتكەندەك بولدى، تومۇرلىرىنىڭ سوقۇشلىرى قۇلىقىغا ئاڭلىنىپ تۇردى. زەينەپنى دەپ بۇنداق بولۇپ كېتىشىنى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. زەينەپنىڭ سېھرىلىك ئاياللىقى قەلب تۆرىدە ئاستا - ئاستا ئايان بولدى. زەينەپ بىلەن ئۆزىنىڭ ياش پەرقى ئاجايىپ زور ئىدى، ئۇ بۇ تەرىپىنى ئويلاپ بېشىغا بىر چىلەك مۇزدەك سۇ قۇيۇلۇپ كەتكەندەك بولۇپ ئازابلاندى، تىگىش، چېقىلىش قىيىن بولغان تەرەپلەرنىڭ ئادەمنى تولىمۇ قىينايدىغانلىقىنى بىلدى. ئۇ بەدەنلىرىنى ئۇزاق سىلاپ غېرىبسىندى، ئۆيۈنچىگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، كۆزىگە ھېچقانداق نەرسە كۆرۈنمىدى، ئۆينىڭ ئىچى ئېلېكتىر چىرىغى ئاستىدا شۇنداق يورۇق ئىدى، كۆزىگە ھېچ نەرسىنىڭ كۆرۈنمىگەنلىكى ئۈنىڭغا غەلىتە تۇيۇلدى. ئەمەلىيەتتە ئۇ ھېچ نەرسىنى ئىزدىمىگەنلىكىنى ئېسىگە ئېلىپ بوشاپ كەتتى. مۇشۇ ياشقا كەلگىچە غەيرىي جىنسىلىقلارغا بۇنداق ئوتتەك ھېسسىياتتا بولۇپ باقمىغانلىقى ئۇنى دەھشەت قىينىدى. ئۇ ئاتا - ئانىسى بىلەنمۇ نىكاھ ئىشى توغرۇلۇق ئازارلىشىپ قېلىپ، بۇگۈنگىچە ئۇلارنىڭ ئالدىغا بارمىغان، ئانىسىنىڭ تۆككەن ياشلىرىمۇ، دادىسىنىڭ ئەلەم بىلەن ئۆتۈنۈشلىرىمۇ، بىر تۇغقانلىرىنىڭ نەسىھەتىمۇ ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمىگەنىدى. نەچچە يىلدىن بۇيان، ئۇلارغا: «مېنىڭ تويۇم توغرۇلۇق گەپ قىلىشمىدىكەنسەن، ئۆيگە ئايىغ باسمايمەن» دەپ ئاتا - ئانىسى، قان - قېرىنداشلىرى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولمىدى. ئۇلارمۇ گېپىنى ئاقتۇرالماي ئاخىر ئۆزىنىڭ ئىشى دەپ تاشلۇەتكەنىدى. تۇختى بۇگۈن ئاشۇلارنىمۇ ئويلىدى، ئۆزىنىڭ نىكاھ ئىشى بىلەن ھازىرقى ھېسسىياتىنىڭ ھېچقانداق باغلىنىشچانلىقىنىڭ يوقلۇقىنى چۈشىنىپ يېتىپ، «ئۇ دېگەن ئۇ ئىش، بۇ بۇ ئىش» دەپ ئويلىدى. زەينەپ دېگەن ئىسىمنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىغا ئۆچمەس نەقىشتەك ئويۇلۇپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ ئوتقا چۈشكەن قىلدەك تولغىنىپ كەتتى، بىر

قېتىملىق مېھماندارچىلىقنىڭ ئۆزىدە غايەت زور بۇرۇلۇش ھاسىل قىلغانلىقىغا تۇرۇپ - تۇرۇپ «توۋا» دەيتتى.

ــ ھەممىنى قىلغان ئاشۇ رەشىدەك، ئاشۇ بولمىغان بولسا مۇنداق بولۇپ كەتمەيتتىم، ئۇنىڭغا ھېسسىياتىمنى قانداق ئىپادىلەپ بېرىمەن،ــ ئۆيۈنچىدە توختى ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆھبەتلىشىشكە باشلىدى، سۆھبەتلىرى ئۆزىنى قاتتىق قىينىغاچقا ئېغىزىنى يۇمدى، سىرتقا چىقىپ ئايلىنىپ كېرەي دەپ كىيىملىرىنى كىيدى. بۇنداق قىلغاندا، ئازابتىن ئازراق بولسىمۇ خالاس بولاتتى. ئۇ ئاخىر ئۆيدىن سىرتقا چىقتى، ئەتراپ سالقىن بولغان بىلەن قاراڭغۇ ئىدى، ئىتتلارنىڭ يىراق - يىراقتىن قاۋاشلىرى قۇلاققا كىرىپ تۇراتتى. توختى قورۇ ئىچىدىكى تار يولىنى بويلاپ غەرب تەرەپكە ماڭدى، ئىدارە بىلەن ئائىلىلىكلەر قوروسى بىر دائىرىدە بولغاچقا، ئىدارىنىڭ چوڭ دەرۋازىسىدىن چىقىشقا توغرا كېلەتتى. چوڭ دەرۋازىنىڭ چىرىغى يورۇپ ئەتراپنى ئېنىق كۆرسىتىپ تۇراتتى، دىجورنىخانىدا قادىر كۆك كۆز بىلەن ئىچىۋالغان بىرسىنىڭ سۆھبىتى كېچە قويىنىدا ئەتراپقا بوش تارايتتى، توختىنىڭ قۇلىقىغا بۇ ئاۋازلار تېتىمايدىغاندەك تۇيۇلدى. مەن دەرۋازىدىن چىققۇچە ئۇلار بىلەن چوقۇم ئۇچرىشىپ قالمەن، بولدىلا، ئىدارىنىڭ ئىچىدىن چىقىپ يۇرمەي دەپ ئويلاپ، ئىشخانا بىناسى ئالدىدىكى كىچىك باغچىنىڭ يېنىغا كېلىپ تۇردى. بۇ قاشاسىز باغدىكى ئۆرە مېۋىلەرنىڭ پىشماي تۇرۇپ كېتىدىغانلىقىنى تۇيۇقسىز ئويلاپ قالدى. يوقىلاڭ ئىشلار مانا مۇشۇنداق ۋاقىتتا ئادەمگە يامىشىپ تۇراتتى، ئۇ بۇنى ئويلاپ كۈلۈپ قويدى، باغنىڭ قارشىسىدىكى ۋاسكېتبول مەيدانىغا كېلىپ توختىدى، بۇ مەيدانىنىڭ چۆرىسىگە قاتار ئورنىتىلغان ياغاچ ئورۇندۇقلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ غەرب تەرەپكە قاراپ ئولتۇرماقچى بولدى، لېكىن يالغۇز ئولتۇرسا ھەممە خىيال ھاپ قىلىپ يۈتۈۋېتىدىغاندەك بىلىنىپ كەتتى، شۇڭا ئولتۇرماي قەدەملەرنى كىچىك ئېلىپ ئاستا ماڭدى. ئۇ باسما زاۋۇتنىڭ تاللىق بېغى بار يەرگە كېلىپ توختاپ،

ئارقىسىغا قايتماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، ئىداره دەرۋازىسى تەرەپكە قاتار سېلىنغان ئىككى قەۋەتلىك ئۆينىڭ ئارقا دېرىزىسىدىن بىر ئادەمنىڭ ئىداره قورۇسى ئىچىگە چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى-ده، جايىدا جىملا تۇردى، بۇ نامەلۇم ئادەم دېرىزىدىن چۈشۈپ بولۇپ ئۇستىبېشىنى بىر قۇر يېنىك قېقىشتۇرۇپ ئەتراپىغا قارىغىنىچە تۇرغان جايىدىن مىدىرلىمىدى. توختى ئۇنىڭ مۇشۇ ئىدارىنىڭ ئادىمى ئىكەنلىكىگە جەزم قىلدى. كۆڭلىنى توختىتىپ تاۋۇش چىقارماي تال بارىگى ئاستىغا كىرىۋالدى، يوچۇن ئادەم ئەتراپىنى بىر پەس كۆزىتىپ پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئىدارىنىڭ بېغىغا كىرگەندىن كېيىن دىجورنىخانا تەرەپنى كۆزەتتى. ئۇ شۇنداق قەدەممۇ قەدەم زىنھارلاپ مېڭىپ خالا تەرەپكە يۆلەندى. توختى تېخىچە تال بارىگى ئاستىدا قاراپ تۇراتتى، يوچۇن ئادەم دىجورنىخانىنى كۆزىتىپ بولۇپ پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ يۈگۈرگىنىچە خالاغا كىرىۋالدى. توختى ئۇنىڭ خالاغا كىرىپ ۋاقىت كۇتىدىغانلىقىنى پەملىدى-ده، ئاستا مېڭىپ خالاغا يېقىنلاشتى. خالانىڭ چىرىغى تاڭ ئاتقۇچە يورۇق تۇراتتى. توختى پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ خالانىڭ قېشىغا كەلدى، ئۇنىڭ نەپەسلىرى ئىتتىكلەپ كەتتى. ئۇ مىدىرلىماي تۇرۇپ نەپەسلىرىنى تەڭشىدى، بىر قەدەم ئېلىپ ئۆزىنى دەڭسەپ باقتى، قەدەملىرىمۇ تىنىقلىرىمۇ نورمال تۇيۇلدى. خالاغا ئاخىر كىرىپ تەرىتى كەلمىسمۇ ئىشتىنىنى چۈشۈرۈپ بىر ئوقۇرنىڭ ئۈستىده ئولتۇردى، خالانىڭ ئىچى جىمجىت ئىدى، ئۇنىڭغا سېسىق پۇراق بىلەن ئۆزىدىن باشقا ئىنسى - جىن يوقتەك بىلىندى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ تاسمىسىنى باغلىدى، خالانىڭ ھەممە ئوقۇرىغا بويۇنداپ باقتى، ئادەم يوق ئىدى. ئۇنىڭ كاللىسى ئېلىشىپ، بەدەنلىرى قورۇلۇشقا باشلىدى، تۇرۇپلا ئەندىككەندەك بولۇپ تېنى جۇغۇلدىدى. ئۇ ئەرلەر خالاسىدىن چىقىپ ئايالار خالاسىغا قاراپ تۇردى، كۆڭلىده ئەقىلگە ياتمايدىغان ئوي - پىكىرلەر بىخ سۈرۈشكە باشلىدى، «ئۇ ئايالار خالاسىغا كىرىپ كەتكەنمىدۇ؟» دېگەن خىيال ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى قامال قىلدى، «ئايالار

خالاسىغا كىرىپ كەتمىگەن بولسا نەگە كىرىۋالدى؟ چوقۇم ئايالالار خالاسىدا بار» دەپ جەزملەشتۇرۇپ ئايالالار خالاسىنىڭ ئالدىدا خېلى ئۇزاق تۇردى، تۇرغانسېرى پەرەزلىرى يوقلىشقا باشلىدى، «كىرىپ باقمايما-يا؟ ئۇ بولۇپ قالسا نېمە دەيمەن؟ زادى ئۇ مۇشۇ خالادا بارمۇ-يوق، قالغان گەپنى ۋاقتىدا ئويلىشاي». توختى غەيرەتكە كەلدى، ئەتراپقا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ ئايالالار خالاسىغا كىرىپ، ئايالالار خالاسىنىڭ بۇنداق پاسكىنا بولدىغانلىقىنى تۇنجى قېتىم كۆردى. ئۇنىڭ قۇسقۇسى كەلدى، كىندىكىدىن بىر ئېلىشاڭغۇلۇق كۆتۈرۈلۈپ مېڭىسىگە چىقىشقا باشلىدى، ئۇ چىدىمىدى، ئىدارىنىڭ تازلىق ئىشچىسى سانى كۆتەككە ئىچ ئاغرىتتى، «ئۇ بىچارە ئۆزى بىلىدىكەن-دە» دەپ ئويلىدى. خالادىكى پەرەز قىلىشقا ئۇلگۈرگىلى بولمايدىغان سېسىق پۇراق ئۇنىڭ سەزگۈ ئەزالىرىنىڭ ۋايىجىنىنى چىقىرىشقا ئۆتكەنىدى. يەنە ئازراق تۇرسام چوقۇم ئايلىنىپ قالمەن دەپ ئويلاپ، ھەر بىر ئوقۇرغا ئىتتىك كۆز يۈگۈرتۈپ بولۇپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپلا قاچتى، بىر نەرسىگە تېيىلىپ يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. تالاغا چىقىپ سىرتنىڭ جەنىنەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى، ساپ ھاۋانى توختىماي سۈمۈرۈپ ئىچىدىكى ئېلىشاڭغۇچىلىقنى تۈگىتىش بىلەن بولۇپ، يوچۇن ئادەمنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغىلى تاسلا قالدى، كۆزىدىنمۇ پۈرۈلداپ ياش قۇيۇلۇپ كەتتى، ئېغىر - ئېغىر نەپەس ئېلىپ ئاستا - ئاستا ئېسىگە كېلىشكە باشلىدى. «ئۇ زادى نەگە كىرىپ كەتكەنىدۇ بۇ كېچىدە؟ تۇۋا» ئۇ شۇنچە كۈچەپ ئويلىسىمۇ ئەقلى يەتمىدى، رەشىدەنىڭ «دېرىزەمنىڭ تۈۋىدە ھەر كۈنى كەچ بىر كۆلەڭگە پەيدا بولىدۇ» دېگەن گەپلىرىنى ئېسىگە ئالدى. «ئۇ كۆلەڭگە رەشىدەكنىڭ دېرىزىسى تۈۋىدە بولۇشى مۇمكىن، ئۇنى بۇگۈن تازا بابلايدىغان پەيت كەلدى» دېگەنلەرنى ئويلاپ، رەشىدەنىڭ ئۆيى تەرەپكە قاراپ ئاستا ماڭدى. «ئۇنى تازا بىر قورقۇتۇپ قويايي». توختى ئەتراپىغا قارىدى، كۆزىگە قولىغا ئالغۇدەك ھېچ نەرسە كۆرۈنمىدى، ئۇ بىر تۈپ ئاجىز رىدىگە تاقاق قىلىپ قويغان

بىر ئاچىنى ئاران پەرق ئېتىپ، ردىننىڭ قېشىغا كەلدى-دە، پەم بىلەن ئۇ ئاچىنى قولىغا ئېلىپ، ئالدىغا قاراپ ماڭدى، قەدەملىرىنى شۇنچە ئايىاپ ئالسىمۇ يوق بىر نەرسىلەرگە پۇتلاشقاندەك بولۇپ مۇدۇرۇپ سېلىۋاتاتتى. ئۇ بىر دەم تۇرۇۋېلىپ، ئاسمانغا قارىدى، ئۇستىدە يۇلتۇزلارنىڭ غۇۋا نۇرلىرى چېلىققاندىن باشقا ئالامەتلەر كۆرۈنمىدى، پۈتكۈل ئالەم جىمجىت ئىدى، زېمىندا پەقەت ئۆزىلا قالغاندەك بىلىندى. «مەن زېمىندا يالغۇز قالسام نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق-ھە!» ئۇ شۇنداق ئويلاپ بەدەنلىرىنى قاتتىق بىر سىلكىپ قويدى، ھەممە ئەزايى جالاقشىپ كەتكەندەك بولدى. ئۇ رەشىدەنىڭ ئۆيىگە يېقىنلاشقاندى، پۈتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ ئەتراپقا زەڭ سالدى، دۇنيا تىپتىنچ ئىدى، ئۆزىنىڭكىدىن باشقا ھېچقانداق بىر ئادەمزاتنىڭ ئاياغ تىۋىشى قۇلاققا كىرمەيتتى. توختى رەشىدەنىڭ ئۆيىگە يېقىنلاپ بارغانسېرى يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكەندەك ھاسىرەشقا باشلىدى، ئۇنىڭ ھەر بىر قەدىمى ئاپەتكە يېقىنلاپ كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. ئۇ توختىدى، ئۆزىنىڭ بايىاتىن بېرى قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرىنىڭ ئۈچىغا چىققان ئەخمەقلىق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى، يوچۇن ئادەم بىلەن ھېچقانداق پايدا - زىيان توقۇنۇشى يوقلۇقىنمۇ ئەسلىدى. «ئادەم دېگەن پايدا - زىيان توقۇنۇشى ئۈچۈنلا ياشىسا، كۆرەش قىلسا شەخسىيەتچىلىككە پېتىپ قېلىپ بىر ئۆمۈر لەنەتكە قالىدىغۇ، ياق، بۈگۈن مەن چوقۇم ئۇ يوچۇن ئەبلەخنىڭ نىقابىنى يىرتىپ تاشلايمەن» توختى يەنە غەيرەتكە كەلدى-دە، قەددىنى رۇسلاپ، ئالدىغا قاراپ ماڭدى، ئاخىر رەشىدەنىڭ ئۆيىنىڭ دېرىزە تۈۋىگە كەلدى، ئەمما ھېچكىم كۆزىگە چېلىقمىدى، ئاچىنى مەھكەم تۇتۇۋالغان قولى تەرلەپ كەتكەنىدى. ئۇ رەشىدەنىڭ دېرىزىسى تۈۋىدە تۆت ئەتراپقا قارىدى. ئۇنىڭ ئېغىر - ئېغىر تىنىقلىرى ئەتراپقا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. تۇيۇقسىز ئىشىك ئېچىلدى، توختى تۇيۇقسىز ئېچىلغان ئىشىكنىڭ تۈۋىشىدىن قورقۇپ كەتتى، قولىدىكى ئاچىمۇ يەرگە چۈشۈپ كەتتى.

— هەي، هۆرمىتىنى بىلمەيدىغان ھەزلەك، ماڭا ئارامچىلىق بېرەمسەن يوق! نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئەتە توختاپ قالا، ئۆگۈن توختاپ قالا دەپ لېۋىمنى چىشلەپ كەلدىم، ئەجەب ئۆزۈڭنى سورىمىدىڭا؟

توختىنىڭ قۇلقىغا رەشىدەنىڭ ئەلەمدىن بوغۇلۇپ كەتكەن ئاۋازى كىردى، توختى ئۇنىڭغا مەن دەپ چۈشەندۈرۈشكە ئۇلگۈرمىدى، ئۇنىڭ بىر خۇيى قاچ دەپلا تۇرۇۋالدى. ئۇ بۇنداق كېچىدە ئۇنىڭغا قانداقمۇ چۈشەندۈرۈپ بولالىسۇن؟ قېچىپ كېتىش ئەڭ ئاقىلانە چارە ئىدى. توختى ئالدىغا قاراپ يۈگۈردى.

— بوپتۇ، يەنە ساڭا بولاپتۇ دەي، يەنە مۇشۇنداق قىلىدىكەنسەن، كۆرگۈلۈكىنى كۆرسىتىمەن، ئاۋۇ ئۆيۈڭدە پالەچ بولۇپ ياتقان ئايالىڭنىڭ يۈزىنى قىلغان بولاي، — رەشىدەمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىمىدى، ۋارقىرىمىدى، بايامقى گەپلەرنىمۇ ئۆزى ئاڭلىغۇدەكلا ئاۋازدا دېگەنىدى.

توختى شۇ يۈگۈرگىنىچە ئۆيگە كىرىپ توختىدى، ھەممە ئەزايىدىن تەر قۇيۇلۇشقا باشلىدى، كۆزلىرىگە تەر كىرىپ ئېچىشىپ كەتتى، يۈرىكىنىڭ توپۇر - توپۇر سوقۇشى ئۆيۈنچىگە ئاڭلىناتتى. ئۇ سۇپىغا ئۆزىنى تاشلاپ، بولغان ئىشلارنى ئويلىدى، قېچىپ كەتكەنلىكىنى ئويلاپ ئىچ-ئىچىدىن قاقاقلاپ كۈلگۈسى كەلدى. «رەشىدەك، بۇ مەن، توختى دەپ، بولغان ئىشلارنى چۈشەندۈرۈپ قويسامىلا بولامتى؟ ئۇ ئىشەنمەسچۇ؟ قاچقىنىم ياخشى بولدى، نۇرغۇن ئىشلاردىن قاچمىغۇچە قۇتۇلغىلى بولمايدۇ، بولۇپمۇ مۇشۇنداق ئىشتىن قېچىش ئەڭ ياخشى چارە. ئالمادىس باشقىلار ئويغىنىپ قېلىپ چىقىپ قالسا، ئۇلارغا چۈشەندۈرسەم ئىشىنەمتى؟ قاچقىنىم بەك بەلەن بولدى، ياشا، قېچىش!» ئۇ شۇنداق دەپ ياتقان سۇپىسىدىن تۇردى، كىيىملىرىنى سىلىپ يوتقىنىغا كىردى، مۇڭپىپەقىيەتلىك قاچقانلىقىدىن قەۋەتلا رازى بولدى-يۇ، يوچۇن ئادەمنى يەنە خىيال قىلدى. «مەن خاتا كۆرۈپ قالدىممۇ-يا؟ ياق، ئۇنىڭ دېرىزىسىدىن ئەچىللىك بىلەن

سەكرىگەنلىكىنى ئېنىق كۆرگەن تۇرسام، بۇگۈن نېرىپلىرىمىۇ خېلى جايىدا ئىدى بولمىسا. ئۇ زادى نەگە كەتكەنىدۇ؟ چوقۇم مېنى كۆرۈپ قېلىپ، مېنىڭ ئالدىمدا رەشىدەكنىڭ دېرىزىسى ئالدىدا تۇرغان گەپ، مېنى كۆرۈپلا بىر يەرگە مۆكۈۋالغان بولۇشى چوقۇم، ئۇنىڭ ئانچە تەجرىبىسى يوق ئىكەن، ئوغرى تۇت دەپ مېنى ئوغرىغا چىقارسا قانداق كۈنگە قالاتتىم- ھە، رەشىدەكقۇ ئىشەنمەيدۇ، ئەمما مېنى خەلقئالەم ئالدىدا شەرمەندە قىلىشى ئېنىققۇ» توختى ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەپ بولۇپ، چىراغنى ئۆچۈردى، ئۈيقۇسى يەنە كەلمىدى، تاڭ ئېتىشقىمۇ ئاز قالغانىدى. «بۇ ئىدارىنىڭ ئورنى ئەسلىي زاراتلىق ئىدى.» ئۇ شۇنداق دەپلا ئۆزىگە قورقۇنچ پەيدا قىلىۋالدى، قورقۇنچىرى كىچىك تەرىتى قىستىغىلى تۇردى، «ئەستا» دەپ ئۈيان - بۇيان ئۆرۈلدى. كىچىك تەرىتى كۈچىنى كۆرستىشكە باشلىدى، «ماۋۇ ئىشنى قارىمامدىغان» توختىنىڭ ئەس-يادىنى كىچىك تەرىتى قامال قىلىۋالغانىدى، قوپۇپ سىيىۋېتەي دېسە ھەمە يەردىن ۋەھىمە بويۇن سوزۇپ تۇرغانىدەك بىلىنىدى، سىيمەي دېسە كىچىك تەرىتى كۆزىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك بولدى، قانچە قىلسىمۇ كىچىك تەرىتى تاراپ كەتمەيۋاتاتتى. «بۇرۇن جىم تۇرۇۋالساملا يوقاپ كېتەتتى، بۇگۈن ئەجەب مەن بىلەن قېرىشىۋاتىدۇ» توختى بولالماي قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە يوتقانغا چىڭ يۆگىنىۋالغاچقا تەرلەپ پۈتۈن ئەزايى ھورداپ كەتكەنىدى. ئۇ قولىنى يوتقان ئىچىدىن چىقىرىپ چىراغنىڭ ياستۇق ئاستىغا باستۇرۇپ قويۇلغان يىپىنى تارتتى، چىراغ يورۇدى. قورقۇنچ ئىچىدە كۆزىنى ئاچتى، ئۆزىنىڭ ئىسسىپ پىشىپ كەتكىلى تاسلا قالغانلىقىنى بىلدى. ئورنىدىن تۇرۇپ چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ ھويلىغا چىقتى، تۇرۇبىنىڭ ئوربكىگە سىيەيچۇ دەپ تۇرۇبا ئالدىغا كېلىپ توختاپ قالدى-دە، ئىشكىتىن چىقساملا خالا تۇرسا ھويلىنى پۈرتىپ نېمە قىلاي دېگەنىنى ئويلىدى، لېكىن سىرتتىن يەنىلا ئەنسىرەپ تۇرغانلىقىنى ھېس قىلدى. مۇشۇنداق ئەنسىرىگىلى تۇرسام بارا-بارا چورتلا تالاغا چىقالماس بولۇپ قالمەن، ۋاي، نېمانچە

ئەندىشە بۇ؟ ئۇ ھويلىنىڭ تاق قاناتلىق ئىشىكىنى ئاچتى، خالاغا يۈگۈرۈپ بېرىپ كىچىك تەرىتىنى تازا ئىنچىقلاپ قىلدى، تەرەتنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن «ئۇھ» دەپ ئىچ ئىشتىنىنى ئېگىزلەپ خالادىن چىقتى. خالا ئالدىدا قادىر كۆك كۆز قول چىراغنى يېقىپ تۇراتتى، توختى دەماللىقا سەل چۆچىدى، قادىر كۆك كۆز ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئۆزىنى ئوڭۇشۇالدى. توختى ئۇنىڭ كۆزىنىڭ قول چىراغتىن قېلىشمايدىغانلىقىنى كۆردى، ئۇنىڭ كۆك كۆز دەپ ئاتىلىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبى شۇنىڭدىن بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى.

— توختى، نېمانداق ئىت قوغلىغانىدەك يۈگۈرەيسەن؟ مەن تېخى بىر ئىش بولدىمىكىن دەپتىمەن.

— كىچىك تەرىتىم قىستاپ، سەن نەدىتىڭ قادىركا؟

— بۈگۈن دىجورنىخاندا زادىلا ئۇخلىيالماي ئىدارىنىڭ ئىچىنى ئارىلاپلا يۈردۈم.

— بايىاتىن بىر مەست بىلەن تازا پاراڭلاشا چۈشۈپ كېتىپتىكەنسەن.

— زاكىر سارائ بىلەن، بۈگۈن ئۇ خۇدىنى يوقاتقۇدەك ئىچىپتىكەن، ئايالى شۇنچە قىلسىمۇ ئۆيىگە كىرىپ كەتمەي دىجورنىخاندا ئۇخلاپ قالغان، ئايالىغا ئىچىم ئاغرىپ ئۇنى يۈدۈپ ئۆيىگە ئەكىرىپ قويدۇم، مەست دېگەن ئۆلۈكتەك ئېغىر بولىدىكەن ئەمەسمۇ، دىمىم كېسىلىپ يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدىم.

— ماقۇل، ئەتە كۆرۈشىلى قادىركا.

— ئۈيقۇڭ كەلمىسە دىجورنىخاندا بىر دەم ئولتۇرۇشۇپ بەرگىنە، توختى.

— كەچ بولۇپ كەتتى، بۈدو شۇنداق قىلاي، — توختى قادىر بىلەن بۇ كېچىدە پاراڭلىشىشنى ئەخمەقلىق دەپ ئويلىدىمۇ ياكى ئۈيقۇسى قىستىدىمۇ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى، قادىر كۆك كۆز قول چىراغنى ئۈيان-بۈيان يۆتكەپ غىڭشىپ دىجورنىخانا تەرەپكە كەتتى.

توختى يوتقان ئىچىگە كىرىپلا ئۇخلىدى، ئۇنىڭ روھىي ئالىمى

ئۇخلايدىغانىدەك قىلمايتتى، ئۇ ئۆيىنىڭ چوڭ ئېتىزلىقىدا بالىلىق چاغلىرىدا قۇرئان ساۋاتىنى چىقارغان موللا بىلەن قىر بويلاپ كېتىۋاناتتى. چۈش كۆرۈۋاتقان ئوخشايمەن، بۇ موللام ئاشۇ چاغلىرىمدىلا ياشىنىپ قالغانىدى، ھازىر ئۇنىڭ بىلەن قانداقسىگە بىللە ماڭمەن دەپ ئويلايتتى، موللام ئۇنىڭ ئويلىرىنى بىلگەندەك ئۇنىڭغا قارىدى، توختى موللىنىڭ مەيدىسىدىكى تۆكلەرگە قاراپ نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇردى.

— سەن مېنىڭ تېخىچە ھايانلىقىمدىن گۇمان قىلىۋاتسەن، شۇنداقمۇ؟

توختى ھاڭ-تاڭ قالدى، بۇ موللا قارىماققا بەك سۈرلۈك ئىدى، توختى ئۇنىڭدىن بەك قورقاتتى، بەرگەن ساۋاقلىرىنى يادىلاپ كەلگەن بولسىمۇ موللىنىڭ چىرايىغا قارىسىلا ئۇنتۇپ كېتەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن ئۇ يادىغا ئالغان ساۋاقلىرىنى كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ يادلاپ بېرەتتى.

— توختى، نېمە ھاڭۋېقىپ تۇرىسەن؟

— موللىكا مەن تېخى يوغىنىمىدىمۇ؟

— يوغىنىدىڭ، مانا ھازىر مەندىن ئېگىز تۇرمامسەن.

— ئۇنداقتا سىز نېمىشقا يوغىنىمىدىڭىز؟ سىز شۇ پېتى تۇرۇپسىزغۇ؟

— بۇنى سەن چۈشەنمەيسەن، ساۋاقلارنى يادلاپ بولدۇڭمۇ؟ — توختى موللىنىڭ يەنە ئىمتىھان ئالدىغانلىقىنى ئۇقۇپ قورقۇپ كەتتى، قايسى ساۋاقنى يادلاپ بېرىدىغانلىقىمەن دەپ ئويلاپ بېشى قاتتى، ئېسىدە ھېچ نەرسە قالمىغانىدى.

— قايسى ساۋاقنى دەيسىز؟

— ھەممىنى، — موللا پۈتىغا ھېچ نەرسە كىيمىگەنىدى، پۇتلىرى قارىداپ كەتكەنىدى، توختى موللىنىڭ قىش-ياز يالاڭ ئاياغ ماڭىدىغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى، ئۇنىڭ تاپانلىرى بىر قول بارماق پاتقۇدەك يېرىق - يېرىق ئىدى، ئۇچىسىغا يوغان بىر پاختىلىق چەكمەن ئارتىقلىق بولۇپ، مەيدىسىنىڭ ھەممە يېرى ئوچۇق تۇراتتى، قولىدا زاكۇن تايىقى تۇراتتى. توختى موللىنىڭ زاكۇن تايىقىنى كۆرۈپ

قارا تەرگە چۆمدى، ئاشۇ زاكۇن تايقى توختىنىڭ بېشىنى نەچچە قېتىم يېرىۋەتكەنىدى.

— ئېسىمدە يوقلا تۇرىدۇ، بەك ئۇزاق يىل بولغاچقا ئۇنتۇپ قاپتىمەن.

— ساۋاقلارنى ئۇنتۇپ قالغانلىقىڭ مېنى مەڭگۈ ئازابلايدۇ، سەۋەبىنى بىلەمسەن؟ — موللا ئۇنىڭ ئالدىغا سۇرلۇك كېلىپ ئاستى كالپۇكىنى چىشلىۋىدى، توختىنىڭ يۈرىكى قېپىدىن چىكەتكەندەك بولدى، جۇپ كۆزىمۇ تاش كۆمۈرنىڭ چوغىدەك ياندى.

— سەن ئۇنتۇپ قالمىدىڭ، شۇ ساۋاقلار سېنى يۆلەپ كەلدى، ئېسىڭگە ئالالمىدىڭ شۇ.

موللىنىڭ جۇدۇنى يېنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ توختى ھەيران قالدى، ئۇ چوقۇم بېشىمغا زاكون تايقى بىلەن يەنە سالىدىغان بولدى دەپ ئويلىغانىدى. موللا كەينىگە قايرىلىپ چوڭ ئېتىزلىقنىڭ قىرىنى بويلاپ مېڭىۋەردى، ئېتىزلىقتا بىر چوكان بۇغداي ئېڭىزلىرىدىن باشاق تېرىۋاتاتتى، توختى ئۇ چوكانغا قارىۋىدى، يۈرىكى قارت قىلىپ يېرتىلىپ كەتكەندەك بولدى. «زەينەپقۇ بۇ، ئۇ ئېتىزلىقتا باشاق تېرىپ نېمە قىلىدۇ...» توختىنىڭ قەدەملىرى توختاپ قالدى، ئۇنىڭ قۇلقىغا موللىنىڭ ئوقۇپ ماڭغان ساۋاقلىرى كىرىپ تۇردى، توختى موللىنىڭ كەينىدىن قارىۋىدى، موللا كۆرۈنمىدى، نەگە كەتكەندۇ دەپ ھەممە يەرگە قارىدى، موللىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى، ئۇنىڭ ئوقۇغان دىنىي ساۋاقلىرى توختىنىڭ قۇلقىغا ئۇزۇلمەي كىرەتتى. زەينەپكە قاراپ بولۇپ زادى بۇ ئۆيىمىزنىڭ ئارقىسىدىكى چوڭ ئېتىزمۇ، ئەمەسمۇ دەپ ئويلاپ ئۆيگە قارىدى. راستلا چوڭ ئېتىز ئىدى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرمەي باشاق تېرىۋاتقان زەينەپكە قارىدى

— موللام كەتكىلى نەۋاق، نېمگە ھاڭۋېقىپ تۇرىسىز؟

— زەينەپ، سىزمۇ موللامنى تونۇمسىز؟

— تونۇيمەن، ئۇ بىر ئۆمۈر دىنىي ساۋاق بېرىپ كەلگەن موللامغۇ.

— سىز قانداق بىلىسىز؟

— بولدى، موللام توغرىسىدا تولا زىغىرلىماي يېنىمغا كېلىڭە، — توختى زىينەپنىڭ كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ ، قاشلىرىنى تولغاپ، نازلىنىپ توۋلاشلىرى ئالدىدا ھايال ئۆتمەيلا موللامنى ئۇنتۇپ قالدى، قولىقىغا كىرىۋاتقان ساۋاقلارمۇ ئۇنىڭغا تېتىمىدى، — ۋاي، بولۇڭە دەيمەن.

توختى زىينەپكە قاراۋېرىشكە چىدىيالماي قالدى، بەدەنلىرى قىزىپ ئەرلىكى باش كۆتۈرۈۋاتاتتى، «ئۇنىڭ يېنىغا بارسام چوقۇم چاتاق چىقىرىپ قويىمەن، مەن ئۇنىڭ قېشىغا بارماي مۇشۇ قىردا تۇرىۋېرەي» دېگەنلەرنى كاللىسىدىن ئىتتىك ئۆتكۈزدى. زىينەپنىڭ ئاق سېرىق چىرايى ئەتىرگۈلدەك پورەكلەپ ئېچىلىۋاتاتتى، تولغان بىلەكلىرى، سۈتتەك ئاپئاق پاقالچىقى، پۇتىنىڭ تىرناقلىرىغىچە توختىنىڭ كۆزىگە جەلپكارلىقى بىلەن تاشلىنىپ تۇراتتى، توختى قىردا تۇرۇپ زىينەپنىڭ ئىنچىكە، زىل يەرلىرىگىچە زەن قويۇپ قاراۋاتاتتى. زىينەپ ھاۋارەڭ كۆڭلىكىنىڭ ئاستىنى تۆۋىگە كۆتۈرۈپ تولغان كاسىلرىنى پىلتىڭ ـ پىلتىڭ ئويىنىتىپ قويدى، بىلەكلىرىنىمۇ سىلىدى، توختىنىڭ كۆزى ئېتىلىپ كەتكۈدەك بولۇپ كەتتى.

— توختى، نېمىگە تارتىنىپ تۇرىسىز؟ ئانىڭىز ئوغۇل بالا دەپ سىزگە شۇمەك سالغانمۇ؟

— ماگا شۇمەك سالغان بىلەن بۇنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟

— مېنىڭ يېنىمغا كەلسىڭىز مۇناسىۋىتىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى دەپ بېرىمەن، — زىينەپنىڭ كۆزىدىن چىققان بىر ئوت توختىنىڭ يۈرىكىنى تېشىپ كىرىپ كەتتى، توختىنىڭ نەپەسلىرى بوغۇلۇشقا باشلىدى، تىلىدا گەپمۇ توختىمىدى، ئەركەك تومۇرلىرىمۇ چىڭقىلىپ ئېتىلاي دېگەن يەرگە كەلدى. زىينەپ بارماقلىرىنى بىر ـ بىرىگە كىرىشتۇرۇپ قارشى قىرغا چىقىپ ئولتۇردى. توختى قان ئىچكەن قاتىلدەك تۆت ئەتراپىغا قارىدى، ئەتراپ شۇنداق يوروق ئىدى، ئاسمانغا قارىدى، كۈن دەل چوڭ ئېتىزلىڭ تۆپىسىگىلا كېلىۋالغانىدى. «ئۇنىڭ يېنىغا بارسام كۆپكۈندۈزدە بىرسىنىڭ كۆرۈپ قېلىشى چوقۇم، ئۆزۈمنى بېسىۋالاي، بۇ

سارائ خوتۇننىڭ كۆپكۈندۈزدە ئۆيمىزنىڭ ئارقىسىدىكى چوڭ ئېتىزدا ئۇچراپ قېلىشىنى ئويلىماپتىكەنمەن.» توختىنىڭ ئىچكى دۇنياسى داۋالغۇپ كەتتى.

— بوشاڭلىق قىلماي كېلىڭە، توختى، مەن سىزنى يېڭەتمەيمەن.

— يېڭەتسىڭىزمۇ مەيلىتى، ئەمما شۇ...

— ئەمما شۇ دەپ گەپنى ئاۋۇتمىڭە، جېنىم.

توختى زەينەپنىڭ «جېنىم» دېگەن سۆزىدىن ھوشىنى چورتلا يوقاتتى، ئۆزىمۇ بىلمەي زەينەپ ئولتۇرغان قىرغا كەلدى، زەينەپ توختىنى قۇچىقىغا ئېلىۋېلىپ بوۋاقنى ئەركىلەتكەندەك ئەركىلەتتى. توختى چەكسىز شېرىنلىكنىڭ ئوت ئېقىنىدا خېمىرىدەك يۇمشاق كېتىۋاتاتتى. ئۇ زەينەپنىڭ قۇچىقىدىن ئۆزىنى تارتىپ پەسكە چۈشتى- دە، ئىشتان بېغىغا قولىنى ئۇزاتتى، ئۇنىڭ قولى زەينەپنىڭ ئىشتان بېغىغا بارغاندا، بېشىغا يوغان بىر چالما تېگىپ كۆزى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى.

— ھەي، ھاياسىز بەدبەخت! كۆپكۈندۈزدە نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟ — توختى بۇ ئاۋازنى تونۇپ ئۆلگۈدەك قورقۇپ كەتتى. زەينەپ توختىنى ئىتتىرىۋېتىپ قايىققىدۇر تىكىۋەتكەندى. توختى قاچمىسام بولمىدى، ئەمدى بىر ئۆمۈر دادامنىڭ يۈزىگە قارىيالمايدىغان بولدۇم دەپ ئويلاپ، يىقىلغان جايىدىن مىڭ تەستە تۇرغۇزدى، يەنە بىر چالما ئۇچۇپ كېلىپ ئوڭ كۆزىگە تەگدى، كۆزىدىن بىر ئوت ئېقىپ يەرگە چۈشتى. كۆزۈمنىڭ گۆھىرى ئېقىپ كەتتى، بۇ كۆزۈم قۇيۇلۇپ كەتتى، دەپ ئويلاپ زوگزىيىپ قالدى. دادىسىنىڭ ئېغىر، كۆچلۇك قەدىمى قۇلاق تۈۋىگە يېقىنلىشىۋاتاتتى.

— سەن بەدبەختنى بۇگۈن مۇشۇ ئېتىزغا كۆمۈپ قىغ قىلىۋەتمىسەم،— توختىنىڭ دادىسىنىڭ ئەلپازى ئەزرائىلنىڭ ئەلپازىغا ئوخشاپ قالغانىدى. «نېمە بولسا بولمامدۇ، مەن چوقۇم قېچىپ كېتەي، قېچىپ كېتەلمىسەملا قۇتۇلۇپ قالمەن.» توختى شۇنداق بىر كۆچەپ ئورنىدىن تۇردى، ئەمما

كۆزىنى ئاچالمايتتى، قاياققا قېچىشنى ئىلغا قىلالماي پىرقىراپ دادىسىنىڭ تىۋىشى چىققان تەرەپتىن ئۆزىنى يىراقلىتىۋاتاتتى. بىر كۈچلۈك قول ئاسماندىن چۈشكەندەك توختىنىڭ بىلىكىدىن قامالالاپلا ئۈنى يەردىن يۇلۇپ ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىۋالدى. «چوھ» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭلا ئۇ ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى، توختىنىڭ كۆڭلى ۋاللىدە يورۇدى. «ئەمدى قۇتۇلدۇم» دەپ خاتىرجەم بولدى، كۆزىنىڭ ئاغرىقىنىمۇ ئۇنتۇپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇلۇت ئارىسىدا ئات ئۈستىدە ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى، ئاتنىڭ كەينىدە قارامۇتۇققىنە بىر ئادەم ئولتۇراتتى، ئات بۇلۇت ئۈستىدە يورغىلاپ كېتىۋاتاتتى. دۇلدۇل دېگەن مۇشۇ ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدى.

— سەن پەسكە چۈشۈپ كەت.

— قانداق چۈشۈپ كېتىمەن؟

— مەن سېنى قۇتۇلدۇردۇم، رەسۋاچىلىقتىن قۇتۇلدۇڭ. بۇنداق رەسۋاچىلىقنىڭ ئازابى، بالاسى تولا.

توختى ئارقىسىغا قايرىلىپ ئۇ ئادەمنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتتى، «ئالۋاستى ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى، پىشانىسىدىكى سانىقسىز قورۇقلارغا قارىدى، يۈزىدىكى قوتۇرلارنى كۆردى، قارا چاك باسقان چىرايىغا قارايىرىشكە پېتىنالمىدى، ئالۋاستى بىلەن بىرگە تۇرغاندىن ئاتتىن چۈشۈپ كېتەي دەپ ئويلاپ پەسكە قارىدى. زېمىن بەك يىراق كۆرۈندى، ئۇ ئۆزىنى ئات ئۈستىدىن پەسكە ئاتتى. ئاسماندىن لەيلەپ چۈشۈشكە باشلىدى، ئۇ ئۆلۈپ كېتىدىغان بولدۇم دېگەنىلا ئويلىدى، يوغان بىر دەرەخكە ئىلىنىپ بەدىنى سىلكىنىپ ئاغرىدى، ئاغرىق مېڭىسىدىن چىقىپ كەتتى، «ۋايجان!» دەپ ۋارقىراپ يانقان جايىدىن تۇرۇپ كەتتى. دېرىزىدىن كىرگەن تاك نۇرى كۆزىگە چۈشۈپ تۇراتتى، پۈتۈن ئەزايى قارا تەرگە چۆمۈپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ دەرەخ ئۈستىدە ئەمەس، ئۆيىدە ياتقانلىقىغا ئىشەنمەي ئۇستىخانلىرىنى توختىماي سىلاپ كۆردى. «ئۇھ، چۈش كۆرۈپتىمەن» دەپ ئېسىگە چۈشۈپ، يوتقان

ئۇستىدە بىر دەم سوزۇلۇپ يېتىۋالدى.

كۇن تېرەك ئۇستىگە كەلگەندى، توختىنىڭ بەدىنى ئېغىرلىشىپ كەتكەچكە ئورنىدىن تۇرۇشمۇ تەسكە توختىدى. ئۇ يۇز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ بولغۇچە بەك قېينالدى. مۇزدەك سوغۇق سۇ ئۇنىڭ سەزگۈر تومۇرلىرىنى ئويغاتتى. ئاخشام كۆرگەن ئىشلىرى ۋە چۈشلىرى ئۇنى تېخىچە بىئارام قىلىۋاتاتتى. ناشتىمۇ قىلماي ئۆيىدىن سىرتقا چىقتى. ئىدارىنىڭ ئىچىدە ھەممە ئادەم تازىلىق قىلىۋاتاتتى. ئۇ ئېغىر بەدەنلىرىنى سۆرەپ خىزمەتداشلىرىنىڭ قېشىغا كەلدى. ئاسپىجان ئۇنىڭ سارغىيىپ كەتكەن چىرايلى بىلەن قىزىرىپ كەتكەن كۆزىگە قاراپ گەپ قىلمىدى. گېزىتخانا باشلىقى زامانباي بىلەن باش مۇھەررىرى شىياۋلىزا توختىنى كۆرۈپ بىر - بىرىگە قاراپ قويۇشتى. زامانباي توختىغا گەپ قىلاي دېدى-يۇ، ئەتىگەندە ئۇنىڭ بىلەن دېيىشىپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ ئۆزىنى بېسىۋالدى. توختى تازىلىق مەيدانىدا پەرۋاسىز تۇردى.

— توختى، مەجەزىڭىز يوقمۇ؟ — ئاسپىجان ئەھۋالنى كۆزىتىپ تۇرۇپ، رەھبەرلەرنىڭ توختى بىلەن تەگىشىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالدى. توختى ئۇنىڭغا قاراپ ھېچ نەرسە دېمىدى، — مەجەزىڭىز بولمىسا ئىشخانىغا كىرىپ كېتىڭ، — ئاسپىجان شۇنداق دەپ بۆلۈمنىڭ تازىلىقىغا رىياسەتچىلىك قىلدى. زامانباي بىلەن شىياۋلىزمۇ باشقا تازىلىق مەيدانلىرىنى كۆزدىن كەچۈرگىلى كەتتى. توختى پايپېتەك بولۇپ تازىلىق قىلىۋاتقان غۇلامنىڭ قېشىغا كەلدى، غۇلام توختىغا ئۇزۇن ھەم نېرى چىشلىرىنى چىقىرىپ كۈلۈپ قويدى.

— غۇلام لېي فېڭ، بۈگۈن ئىدارىغا يۇقىرىدىن ئادەم كېلەمدىكەن؟

— ياقەي، قىرغىزىستاندىن ماشىنا كىرىدىكەن.

— ماشىنىنىمۇ تازىلىق قىلىپ كۈتۈۋالمىدىكەنمىز-دە، ئەمدى.

— ئۇقمىدىم، تازىلىق قىلىڭلار دېدى، تازىلىق قىلدۇق، پۇقرا دېگەن باشلىق نېمە دېسە شۇنى قىلىدىغان گەپ.

— سەنغۇ پوقنى يە دېسە يەيسەن، — توختى غۇلامنىڭ چىشىغا تەگكىلى

تۇردى، غۇلام توختىغا كۆلۈپ ئۆتكۈزۈۋەتمىسە گەپنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقى چىقىدىغانلىقىنى بىلگەچكە، كۆلۈپ قويۇپ ئىشىنى قىلىۋەردى.

— ياشلا توختى، سەنمۇ مۇشۇ ئىدارىنىڭ نېنىنى يەۋاتقاندىكىن، قولۇڭنى ئەگرى قىلىپ قويساڭ بولمامدۇ؟ گىدىيىپ تۇرۇشۇڭنى قارا، — رەشىدە توختىنىڭ پەرۋايى پەلەك تۇرغىنىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى.

— ئەتىگەندىلا رودىپايەدەك چاپلاشقىلى تۇردۇڭغۇ. بۇگۈن تازا تاۋۇم يوق، ماڭا جۇغۇ، ئىشىڭنى قىل.

— بايا تىنىڭياقى ئاسپىكام ئاز گەپ ئاڭلىمىدى، سېنى دەپ ئاۋۇ بەگ غوجاملاردىن، سەنمۇ ئۇلارنى دېمىسەڭمۇ ئاسپىجان ئاكامنى دەپ قولۇڭنى ئەگرى قىلىپ قوي.

— بولدى، تولا ۋالاقشىماي كۆزۈمدىن يوقىلە، — توختى رەشىدەگە بەك سەت قارىدى، رەشىدە ئۇنىڭ سارغىيىپ كەتكەن چىرايىغا بىلەن قىزىرىپ كەتكەن كۆزىگە قاراپ نېمە دېيىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى.

— مەجەزىڭ يوقما؟

— نېمەمنىڭ يوقلۇقىنى كوچىلىنامۇ يېنىمدىن كەتسەڭلا بولدى.

— كۆيۈنگەننى بىلمەيدىغان سارا‌ڭ، — رەشىدە ئاۋازىنى بوش قىلىپ توختىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى، — زەينەپخانىنى بىر ئاخشام ئۇخلاتماپسەن، — رەشىدەنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ توختىنىڭ رەڭگى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتتى.

— ئاق يەردىن گەپ تاپمىغىنە.

— سەن بىلەن ھېلىقىنداق قىلىپ چۈشەپ چىقىپتۇ، — رەشىدە شۇنداق دەپلا قاقاقلاپ كۆلۈپ كەتتى. يەر سۈپۈرۈۋاتقان غۇلام ھەچنېمىنى بىلمىگەندەك توختىغا قاراپ كۆلۈپ قويدى. توختى ئۇنىڭ كۆلكىسىنىڭ تېگىدە ھېچ ئىشنىڭ يوقلۇقىنى بىلەتتى.

— نېمىشقا كۈلىسەن غۇلام يۈگۈر.

— كۈلگۈم كېلىپ كۈلدۈم شۇ.

— نېمىگە كۈلگىنىڭنى بىلمەي ياشاۋاتقان بايقۇشتە سەن.
— ھەممە ئادەم بىلىپ كۈلسە، جاھاندا كۈلكە بولامدۇ توختى.
— ماۋۇ گېپىڭ مۇشۇ ئۆمرۈڭدىكى خېلى - خېلى گەپتىن ئېغىر بىر ئېغىز گەپ بولدى، سەن تۇغۇلۇپ مانا بۇگۈن گەپ قىلدىڭ جۇمۇ، غۇلام يۈگۈر، — توختى غۇلامنى ماختاپ قويدى.
— غۇلام، قىرغىزستاندىن كىم ماشىنا ئېلىپ كىرىدىكەن.
— پولاتخان.
— قايسى پولاتخان ئۇ؟
— تۇغۇرمىتلىك پولاتخانچۇ.
— ھېلىقى قارا، پاكار، ھاراقكەش بولمىسۇن يەنە.
— شۇنىڭدىن باشقا قايسى پولاتخان بار دەيسەن.
— ئۇنى ئىدارىدىن ھەيدەيمىز، بىر يىل ئىش تاشلىدى دەپ ھۆكۈرۈشۈپ يۈرۈيتتىغۇ ئاۋۇ بېگىملەر، ئۇ قانداق بولۇپ قىرغىزستاندىن ماشىنا ئەكىرىدىغان بوپقالدى ئەمدى.
— ۋاي تاڭەي، ئەتىگەن شۇنداق دەپ ئۇقتۇردىغۇ.
— قىرغىزستانغا قانداق چىقىپتىكەن ئۇ زابوي؟
— پاسپورت ئىشلىتىپ چىققان ئوخشايدۇ.
— يۈك ماشىنىلىرىنىڭ ئاستىغا كىرىۋېلىپ چىققان بولسا تاڭ، مەن ئىشەنمەيمەن، پاسپورت دېگەننى نەچچە مىڭ كويغا ئىشلەيدىغان تۇرسا، ئۇ پۇلنى نەدىن ئالىدۇ؟ چوقۇم مەن دېگەندەك چىققان گەپ، بۇگۈنىگە تاپسا ئەتىسىگە يوق، ھەممىزدىن پۇل تىلەيدىغان ھاراقكەش تۇرسا ئۇ، غەلىتە ئىشقۇ بۇ.
— غەلىتە ئىش دېگەن جىققۇ.
— قايسى پۇلغا ئېلىپ كىرىدۇ دەيمەنغۇ ماشىنىلارنى.
— سودىگەرلەردىن ئېلىپچۇ.
— ئۇنىڭغا پۇل بېرىدىغان سودىگەرنىڭ بېشى ئېشىپ قالمىدى.
— بېشى ئىشىپ قالغان سودىگەرلەر ئاۋۇپ قېلىۋاتىدۇ ھازىر. يالغان

تامغىدىن بىرنى ياساپ «مەن دېگەن پوكۇنى ئىدارىنىڭ خادىمى، مانا ماۋۇ شىركىتىمىزنىڭ قانۇنلۇق تامغىسى» دەپ قۇرۇق قەغەزگە مانچە پۈلنى پوكۇنىدىن ئالدىم، ۋەتەنىدە بىر دوللارغا 11يۈەنىدىن پۈل قايتۇرىمەن دەپ ھۆججەت يېزىپ، ھېلىقى تامغىنى پوككىدە باسسا، ئالە ماۋۇ پۈلنى دەپ سومكىسى بىلەن كۆتەرتىپ قويۇۋاتقان گەپ، پولاتخان ئاشۇنداق توغرىلاپتۇدەك، ئۇ دوللارغا ماشىنىلارنى ئېلىپ ئىدارە بىلەن ئالاقىلىشىپتىكەن، رەھبەرلەر ئۇنى قارشى ئېلىپ، «چېگرا سودا شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى» قىلىپ تەيىنلىدى، ــ توختى غۇلامنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ توۋا دەپ ياقىسىنى تۇتتى.

ــ ئاڭلىسام، پولاتخان قىرغىزستاندا چوڭ شىركەت باشلىقى دەپ نام ئاپتۇ، ئۇ ياتقان ياتاقنىڭ ئالدىدا سودىگەرلەر تاغار ـ تاغارغا دوللار قاچىلاپ ئۇنىڭ ئۆتكۈزۈۋېلىشىنى كۈتۈپ تۇرغانمىش، رەھبەرلەر ئۇقۇپ مۇشۇ ھەپتىدىلا ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جاپپاركام بىلەن ھاشىمكامنى قىرغىزستانغا چىقارماقچى بولدى.

توختى بۇ گەپلەردىن ھەيران بولۇپ بىر دەم تۇرۇپ قالدى.

ــ زامان ئاخىر بولغان ئوخشايدۇ، ــ توختى شۇنداق دەپلا ئىشخانا بىناسى تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كەتتى، غۇلام ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ پېشانىسىدىن ئاققان تەرلەرنى سۈرتتى.

ــ توختىنى ئايلاندۇرۇۋەتتىڭغۇ غۇلام.

ــ ھەيران قالدى، ئاسپكا، ئۇ دېگەن چوڭ زىيالىينىڭ پۇشتى، كاللىسى ئاجايىپ ئىشلەپ قويىدۇ ئۇنىڭ.

ــ ئەكىرىۋاتقان ئاغدۇرما ئاپتوموبىللارنىڭ ھازىر بازىرى بەك ئىتتىككەن، زامانباي بىلەن شياۋلىزا ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى قۇرۇلۇش شىركەتلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپتىكەن، بىرسى ئىككى بولغۇدەك باھا قويۇپتۇ، ــ ئاسپجان شۇنداق دەپ كومپاك ئېزىقنىنى چىقىرىپ قويىدى، غۇلام «ۋاي تاڭ» دېگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپ يەنە تازىلىققا چۈشۈپ كەتتى.

توختى ئىشخانىسىغا كىرىپ ئىشكنى چىڭ تاقىدى، تاماكىدىن

بىرنى تۇتاشتۇرۇپ ئاچچىق شورىۋىدى، ئىس ئۆپكىسىگە كىرىپ قاتتىق يۆتىلىپ كەتتى، كۆكلىمۇ ئېلىشىپ قۇرۇق ھۆ قىلدى، كۆزىدىن ياش قۇيۇلدى، قولىدىكى تاماكىنى زەردە بىلەن يەرگە تاشلاپ، توختىماي نەچچىنى دەسسۈتتى. ئۇ ئېسىگە كېلىپ ئەتىگەنلىك ناشتىنىڭ سالامەتلىك بىلەن زىچ باغلىنىشچانلىقى بارلىقىغا ئىشەندى. سىرتقا چىقىپ ناشتا قىلىپ كىرەي دېدى-يۇ، يەنە توختاپ قالدى، مەيدانىدا تازىلىق قىلىۋاتقانلارنىڭ ئىشى تېخى تۈگىمىگەنلىكى ئېسىگە كەلدى، بىر ھازاغچە كۆكلى ئېلىشىشتىن توختىمىدى، خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن كارىدوردا ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئاڭلاندى، توختى ئۇلار تازىلىقنى تۈگىتىپتۇ، ئەمدى چىقىپ ناشتا قىلىپ كىرەي دەپ ئىشخانىسىدىن چىقتى. ئىشىك ئالدىدا رەشىدە تۇراتتى، توختى ئۇنى كۆرمەسكە سېلىپ يانداپ ئۆتۈپ كەتتى.

— ھەي سارا‌ڭ، نەگە ما‌ڭدى‌ڭ؟

— تولا سارا‌ڭ دەۋەرمە ھە، سېنى بىرى مېنى‌ڭ ئىشخانامغا پوستقا قويغاندە‌ك بۇ يەردە تۇرىسەنغۇ؟

رەشىدە ئۇنى‌ڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۆزىنى باسالماي كۈلۈپ كەتتى. توختى شۇنداق دەپلا ما‌ڭدى، رەشىدەنى‌ڭ ئۇنىڭغا بۇگۈن ئوشۇق گەپ قىلغۇسى كەلمىدى، توختىنىڭمۇ ئۇنى‌ڭ بىلەن ئاۋارە بولغۇسى كەلمىگەنىدى. غۇلام پەلەمپەيدە ئۇچرىشىپ قالدى.

— توختى، نەگە ما‌ڭدى‌ڭ؟

— ئىشەگە.

— توختىنى‌ڭ غۇلامغىمۇ دەيدىغان گېپى قالمىغانىدى، غۇلام ئۇنى‌ڭ كەيپىياتىغا قاراپ ئىش تۇتىدىغان بولغاچقا، بۇرۇنقىدەكلا يېنىك كۈلۈپ قويۇپ ئۇستىگە چىقىپ كەتتى. توختىنى‌ڭ ئەرۋايى تۇرۇپلا ئۆرلىگىلى تۇردى، ئۇ ئىچىدە كىم مەندىن نەگە ما‌ڭدى‌ڭ دەپ سورايدىكەن، ئاچاڭنى‌ڭ يېنىغا دېمىسەم دەپ ئويلىدى. خۇداغا شۈكۈر، ئۇنىڭغا ئۇچرىغانلار گەپ قىلمىغاي ئىشخانىلىرىغا كىرىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ

ئىككىنچى قەۋەتكە چۈشۈپ سەل دېمىنى ئالدى.

— توختى، يەنە نەگە ماڭدىڭىز؟

توختىنىڭ ئۆچۈپ قالاي دېگەن جۈدۇنى ئۇرلەپ تاپىنىدىن مېڭىسىگە چىقتى، غەزەپ بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ «ئا» دەپ توختاپ قالدى، غەزەپتىن پۈرلىشىپ كەتكەن چىرايىمۇ قىزىرىپ كەتتى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تۇرغىنى زېمىنەپ ئىدى.

— پەسكە چۈشۈپ چىقاي دەپ ماڭغان، زېمىنەپ ھەدە.

— پەستە نېمە ئىش قىلىسىز؟ يوقىلاڭ، ئەرزىمەس ئىشلارغا، بولمىغۇر غەيۋەتلەرگە ئارىلىشىپ قالىسىز، ئىشخانامدا بىر دەم ئولتۇرۇپ چىقىپ كېتىڭە، مېنىڭمۇ قىلىدىغان ئىشىم يوق بۇگۈن، — زېمىنەپ نازـ كەرەشمە ئارىلاش توختىنى ئىشخانىسىغا تەكلىپ قىلدى.

— مەن... مەن...

— مەن، مەن دېمەي كىرىڭە.

زېمىنەپ توختىنىڭ قولىدىن تارتىپ ئىشخانىسىغا ئېلىپ كىرىپ كەتتى، توختى ئۆزىنىڭ مۇنچىلىك يېنىكلىكىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. «ئادەم دېگەننىڭ گېرى كەلسە قەغەزچىلىكمۇ ۋەزنى بولمايدىكەن، پۈتۈم يەردىن كۆتۈرۈلۈپلا كەتتىيا» دەپ ئويلىدى. زېمىنەپ توختىنىڭ بىلىكىدىن تۇتقىنىچە توختىنى ئۆزىنىڭ شىرەسىنىڭ ئالدىدىكى ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇپ قويغاندىن كېيىن توختىنىڭ بىلىكىنى قويۇۋەتتى. چاقماق تېزلىكىدە بولۇۋاتقان بۇ ئىشلاردىن توختى ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوقتەكلا ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ قالدى، قانداق ئولتۇرغانلىقىنىمۇ بىلەلمەي قالدى، زېمىنەپتە ئاشۇنداق سېھىر بارلىقىغا كۆڭلىدە قول قويدى.

— مەن سىزگە بىر چاي دەملەپ بېرەي.

— مەن... مەن...

— ۋاي، بۇگۈن مەن... مەن... دىن باشقىنى ئۇنتۇپ قالغانىدەكلا بىر گەپنى تەكرارلاۋېرىسىزغۇ، توختى پالۋان، — زېمىنەپ كۈلۈپ كەتتى،

تـوختى بارغـانچه ئوڭايسزلىنىـشقا باشـلىدى، زەيـنەپ ھايـت ـ ھوۋيـت دېگـۈچه بـىر ئـستاكان چـاينى دەملەپ توختىنىـڭ ئالدىـدىكى شـرەگه قويدى.

ـــ مەن ناشتا قىلغىلى ماڭغان...

ـــ مانا ماۋۇ پىلته قۇيماق بىلەن ناشـتا قىلىـڭ، ـــ زەيـنەپ توختىنىـڭ ناشـتا قىلمىغانلىقىنى ئۇقـۇپ ئەتـىگەن قـورۇ ئالدىـدا ناشـتىلىق ئۈچـۈن سـېتىۋالغان بەش تـال پىلـته قۇيمـاقنى توختىنىـڭ ئالـدىغا قويـدى. توختىنىـڭ خىجىلچىلىقـى ئەڭ يـۇقىرى چەكـكه يەتكەنـدى. ئالدىـدىكى پىلـته قۇيمـاقنى ئـالغىچه قـوللىرى تىتـرەپ كەتتـى. زەيـنەپ ئۇنىڭـدىكى خىجىلچىلىقنى بىلگەن بولسىمۇ بىلمەسلىككه سالدى.

ـــ توختى پالۋان، ئېلىڭه، ـــ زەيـنەپ پىلـته قۇيمـاقنى توختىنىـڭ قولىغا تۇتقـۇزۇپ قويـدى. تـوختى ئىككىلىنىـپ مۇشـۇنداق تۇرسـام پىلـته قۇيمـاقنى چاينـاپ يېگـۈزۈپ قويمـسۇن يەنه دېگەننـى ئـويلاپ، پىلـته قۇيماقنى قولىغا ئېلىپلا ئىتتىك ـ ئىتتىك چاينـاپ يۇتتى، ئىستاكاندىكى چاينىمۇ پۈۋلەپلا ئىچىپ، چاينىڭ بىر خىل شېرىن تەمىنى تېتىدى.

ـــ چاي تەملىكمىكەن، توختى پالۋان؟

ـــ تەملىككەن، زەينەپ ھەدە، مازاق قىلماي تۇرۇڭه.

ـــ ئاغزىڭىزدىن ھەنىم بولسا گەپ چىقتى، توختى پالۋان.

ـــ «توختى پالۋان» دېسىڭىز كۆڭلىڭىز يايراپ كېتەمـدۇ يـاكى ئـىچ پۇشۇقىڭىز چىقامدۇ؟ پالۋان دېگەن گەپنى ئەمدى دېمەڭ.

ـــ بولىدۇ، بولـىدۇ، تـوختى پـالۋان، ـــ توختىنىـڭ گۈچچىـده مـجەزى بۇزۇلـدى-يـۇ، يەنه ئـۆزىنى بېـسۋالدى. زەينەپمـۇ بۇرۇنقىـدىن سـەل پەسلىدى، توختىمۇ ئىككى تال قۇيماقنى يەپ بولۇپ توختىدى.

ـــ بۇرۇن مەن سىزدىن بەك قورقاتتىم، تۇنۇگـۈن بـىرگه تامـاق يېگەنـدىن كېيىن مىجەزىڭىزنىڭ تۇزلۇكىنى بىلدىم.

ـــ ھە.

ـــ مۇشۇ ئىداريده كۆلگىنىڭىزنى بىـر قېتىممـۇ كـۆرۈپ بـاققىنىم يـوق

ئىدى، تۇنۇگۈن كۈلگىنىڭىزنى كۆرۈپ ھەيران قالدىم دەڭە.

— مېنىڭ كۈلگىنىمگە شۇنچىلىك ھەيران قالدىڭىزمۇ، زېنەپ ھەدە؟

— ۋاي، سىزمۇ مېنى ھەدە ـ ھەدە دەۋەرمىڭە، غوجام، مەن كۆزىڭىزگە شۇنداق قېرى كۆرۈنەمدىكەنمەن؟

— سىز مەندىن چوڭ تۇرسىڭىز، ھەدە دېمەي نېمە دەيمەن؟

— قارىڭ، توختى، — زېنەپ توختىنىڭ قۇلقىنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئېڭىشتى، توختى زېنەپنىڭ ئايالىلىق ھىدىنى پۇراپ سەل ئىككىلەندى، نېمە قىلىدىغاندۇ دەپ ئۆزىنى ئۇنىڭدىن سەل قاچۇردى.

— ئاخشام سىزنى چۈشەپ قاپتىمەن.

توختى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپلا ئاخشامقى چۈشىنى يادىغا ئېلىپ چوغدەك قىزىرىپ كەتتى، زېنەپ پىسسىڭىدە كۈلدى. توختى بولسا ئۇركۈپ ئۆندەرەپ كەتكىلى تاسلا قالدى. گەپ قىلاي دېسىمۇ تىلى ئىششىپ گەپكە كەلمەي قالدى. زېنەپنىڭ كۆزى كۆكۈش نۇر چېقىرىپ ئادەمنى ئۆلتۈرگۈدەك خۇمارلاشتى. توختى ئۇنىڭ كۆزىگە قاراشقا پېتىنالمىدى، يۈرىكى كۆكرىكىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك تېپىچەكلىدى.

— ئاخشام چۈشۈمدە مېنى ئاجايىپ خۇرسەن قىلىۋەتكۈدەكسىز، تۇۋا دەيمەن، مەن ئاخشامقىدەك رازى بولۇپ باقمىغان، — زېنەپ ئاخىر گېپىنى يالىڭاچلىدى. توختى يەنە بىر دەم ئولتۇرسام چوقۇم چاتاق چىقىدۇ دەپ ئويلىدى. زېنەپ يەنە گەپ قىلىشقا تەمشىلىۋىدى، توختى ئولتۇرغان ئورۇندۇقتىن قوپۇپ كەتتى، ئىشخانىنىڭ دېرىزىلىرىمۇ قارىلىداپ كەتكەندەك تۇيۇلدى. ئىشك ئېچىلىپ ھاشىم ئىشخانىغا كىردى، توختى ئۇنى كۆرۈپ تېخىمۇ قىزىرىپ كەتتى، ھاشىم توختىنى كۆرۈپ ئوڭايسىزلاندى ـ يۇ، ئەمما ئۆزىنى شۇ زامانلا تۇرۇۋالدى. زېنەپ ھاشىمنى كۆرۈپ ئىچىدە مىڭنى تىللىدى. «بۇ ئېشەك سويىدى نەدە ژىن پۇراپ يۇرگەن بولغىيتتى» دەپ غودۇرىدى، توختىمۇ چاندۇرۇپ قويماسلىققا تىرىشتى.

— توختى، قانداقراق؟ بىر ئىداربا تۇرۇپمۇ كۆرۈشەلمەيدىكەنمىزغۇ.

ـــ هاشمكا، ئولتۇرۇڭ، ـــ توختى هاشمغا ئورۇن بوشاتتى، زىينەپ ئاچچىقتىن تىن ئالالماي قېلىۋاتاتتى.
ـــ سەنمۇ ئولتۇرە، مانا مەن ماۋۇ ئورۇندۇقتا ئولتۇراي، ـــ هاشىم ياندىكى ئورۇندۇقنى تارتىپ ئولتۇردى، توختى يەنە ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى.
ـــ زىينەپخان، بۇگۈن يېڭى ژۇرناللار كەلدىمۇ؟
ـــ ياق، تېخى پوچتالىيون كەلمىدى، ـــ زىينەپنىڭ تەلەپپۇزى كەسكىن ھەم جۇدۇنلۇق ئىدى، هاشىم زىينەپنىڭ مىجەزىنى بەش قولدەك بىلگەچكە، ئۇنىڭ چىرايىغا پەرۋاسىز قىلمىدى.
ـــ توختى، جىگەرلىك ئوغۇل جۇمۇ سەن، خۇددى مېنىڭ ياش ۋاقتىمغا ئوخشايسەن.
ـــ ۋاي، پو ئېتىپ كەتمىسلە هاشىماخۇن، ئۆتۈپ كەتكەن چاغلىرىنى پويوزا قىلىپ، ـــ زىينەپ هاشمغا ئۇدۇللا تەگكىلى تۇردى، هاشمنىڭ چىرايى سەل تاتاردى-يۇ، يەنە ئېرەن قىلماسلىققا تىرىشتى، ئۇنىڭ گۆشلۈك كاچاتلىرى يېڭى سويۇلغان كالا گۆشىدەك لىپىلداپ كەتتى.
ـــ مەن كېلەر ھەپتىنىڭ ئىككىنچى كۈنى قىرغىزىستانغا چىقىمەن، جاپپاركام بىلەن، توختى، سەنمۇ چىقىپ كېرەمسەن؟
ـــ مەن تىجارەتنى ئۇقمايمەن، ئۇ يەرگە چىقىپ نېمە قىلاي.
ـــ سېنىڭ بەشىرەڭ ئوچۇق، كەلگۈسىڭ ياخشى بولىدۇ، ـــ هاشمنىڭ پالچىلىقتىن ئازراق ساۋاتى بار ئىدى.
ـــ داخانلىق قىلغىلى تۇردى، ـــ زىينەپ هاشمغا دارىتمىلاپ كونا ژۇرناللارنى قايتىدىن رەتلەشكە چۈشتى، هاشىم ئۇنىڭ ئاچچىق گېپىنى ئاڭلىماسلىققا سالدى، توختىنىڭ يۈرىكى تېخىچە بىر ئىزغا چۈشمەيۋاتاتتى.
ـــ سول قولۇڭنى چىقىرە، مەن كۆرۈپ باقاي، ـــ هاشىم توختىنىڭ سول قولىنى زورلاپ چىقارغۇزدى. هاشمنىڭ قولى ھەمىشە تەرلەپ تۇراتتى، بەدىنىمۇ سېسىق پۇرايتتى. توختىنىڭ پۇراش سېزىمى سەزگۈر

بولغاچقا هاشىمدەكى پۇراقلاردىن كۆڭلى سەسكىنىپ قېينىلىشقا باشلىدى.

— مانا، ماۋۇ بارماقلىرىڭىلا بىر-بىرىگە جىپسلاشمىغانلىقى ۋە يىغالمايدىغانلىقىدىن بېشارەت بېرىۋاتىدۇ، مانا ماۋۇ ئۆمۈر سىزىقىغا قارا، ئۆمۈر سىزىقىڭ قولىڭىڭ بېغىشىغا تۇتۇشۇپتۇ، ئۇمرۇڭ ئۇزۇن بولىدىكەن. ماۋۇ سىزىق بەخت سىزىقى، سەن بايلىقلار ئۆتىدىكەنسەن، ئەمما قولۇڭدىكى ماۋۇ سىزىقلار سىرتقا چېچىلىلىق تۇرىدۇ، بۇنىڭدىن ئۇرۇق - تۇغقان قېرىنداشلىرىڭغا چىڭلىق قىلىدىكەنسەن، ئەمما باشقىلاردىن خەير - ساخاۋەتنى ئايماي قىلىدىكەنسەن، قولۇڭىڭ توم، بارماقلىرىڭىڭ قىسقىلىقى مۇڭەپپەقىيەت قازىنىدىغانلىقىڭىڭ بېشارىتى، تىرناقلىرىڭمۇ ئىنچىكە ئىكەن، بۇمۇ ئەقىل - ھوشىڭىڭ جايىدا ئىكەنلىكىنىڭ بېشارىتى. بىلىكىڭنى يىغقىنە، مانا ماۋۇ جەينەك سىزىقىڭغا قارىغاندا، سېنىڭ بىرىنچى نىكاھىڭ ئۈتۈقلۇق بولمايدىكەن، ئىككىنچى نىكاھتا توختاپ قالىدىكەنسەن، ئومۇمىي جەھەتتىن ئېيتقاندا يامانلىقتىن ياخشىلىقنىڭ بېشارىتى كۆپ.

ھاشىمنىڭ جاۋابىلىرىدا بىر خىل ئاق ماغزاپ پەيدا بولغىلى تۇردى، زەينەپنىڭ غەزىپى مىڭ گەز ئۆرلىدى، توختىنىڭ كۆڭلى ئاينىپ ھاشىمنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىمۇ قولىقىغا كىرمىدى، ئۇ سۆزىنى تۇگىتىپ قولۇمنى قويۇپ بەرسىلا بۇ يەردىن چىقىپ كېتىمەن دېگەنىلا ئويلاپ ئولتۇردى. ھاشىمنىڭ قولى تەرلەپ چىپلىداپ كەتتى، توختى ئۇنىڭ ئاجىزلىق تەرەپلىرىنىڭ ناھايىتى كۆپ ئىكەنلىكىنى بىلدى. ھاشىم توختىنىڭ قولىنى قويۇپ بەردى. شۇ ئەسنادا تۇرسۇن كۆيدۇرگە ئىشخانا ئىشىكىدىن بېشىنى تىقىپ كىردى.

— كېلىڭە غوجام، بۇگۈن سىزلا كەم ئىدىگىز بۇ يەردە، — تۇرسۇن كۆيدۇرگىنى كۆرۈپ زەينەپنىڭ ئەرۋايى يەنە ئۆرلەشكە باشلىدى. تۇرسۇن كۆيدۇرگە ھاشىم بىلەن توختىنى كۆرۈپ چوغقا دەسسەپ قالغاندەك بولۇپ كەتتى، زەينەپنىڭ سېسىق گېپىگىمۇ گەپ قايتۇرماي ئىشك

تۇۋندىلا تۇردى.

ـــ مېنىڭ خېتىم يوقمۇ؟

ـــ سىزگە نەدىن خەت كېلەتتى، غوجام؟ تېخى پوچتالىيون كەلمىدى.

تۇرسۇن كۆيدۈرگە بۇ يەردە ئۇزاق تۇرۇۋېرىشنى خالىمىدى، زەينەپنىڭ قامچىدەك سىپىق گەپلىرىگە پىسەنتمۇ قىلماي ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ چىقىپ كەتتى، ھاشىم زەينەپكە قاراپ كۈلدى، تۇختى مۇشۇ پۇرسەتنى ئەلا بىلىپ ئىشخانىدىن غىپپىدە چىقىۋالدى.

ـــ مۇشۇ يېرىڭنى دەيمەن ئەمەسمۇ زەينەپ، كۆيدۈرگىنى تۇغدۇرۇۋەتتىڭغۇ بۇگۈن.

ـــ بولدى، ئادەمنىڭ كەيپىنى ئۇچۇرماي.

ـــ ۋاي، ساڭا نېمە بولدى؟ بۇگۈن ئىت چىشلىۋېلىپ چۈش كۆرمىگەن بولغىيتىڭ؟

ـــ تازا ساڭا ئوخشايدىغان بىر ئىت چىشلىۋالغان.

ـــ قەيىرىڭنى، قېنى كۆرۈپ باقاي، ـــ ھاشىم ئورنىدىن قوپۇپ زەينەپ تەرەپكە يېقىنلىشىۋىدى، زەينەپ كەينىگە داجىدى.

ـــ ۋاي بولدى، بولدى، سىپىق تەر پۇراپ تۇرغان قولۇڭنى تارتە.

ـــ ئەمدى سىپىق پۇراۋاتامدۇ بۇ قوللا خېنىم سىزگە! ـــ ھاشىمنىڭ بايىاتىن بېرى يىغلىپ قالغان ھەممە خۇيى بىرلىشىپ كۆزىگە قاپسالدى، زەينەپ ئۇنىڭ خۇيى تۇتقانلىقىنى كۆرۈپلا ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

ـــ ئىپار پۇرىدى ھاشىم قارى قوللىرى، ـــ زەينەپ ئۇدۇل ئىككى چىشىنى چىقىرىشقا مەجبۇر بولدى، تۇختى ئىشىك سىرتىدا بىردەم تۇرۇۋېتىپ پەسكە چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى پوقتەك سوۋۇپ، بەدەنلىرىمۇ بوشاشتى، دۇنيا، كۆز ئالدىدىكى مەۋجۇدات ئاجايىپ مەنسىز كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

تۇختى پەشتاقتىن چۈشكىچە روھى تېنىدىن سۇغۇرۇلۇپ كەتكەندەكلا بولۇپ قالدى، نېمە ئۈچۈن تۆۋەنگە چۈشۈۋاتقانلىقىنى ئەسلا بىلمەيتتى.

— توختى، قانداقراق ئۇكام؟ — توختى بۇ گەپنى ئاڭلاپ يەردىن بېشىنى كۆتۈردى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىشخانا بىناسىدىن تېخىچە چىقىپ بولالمىغانلىقىنى بىلدى. ئۇنىڭغا بۇ جەريان ئاجايىپ ئۇزاق تۇيۇلۇپ كەتتى، تېنى بىلەن روھىنى ئاستا - ئاستا بىرلەشتۈردى، ئالدىدا تۇرغان ئادەمگە ئۇزاق قاراپ تۇرۇپ قالدى، — نەگە ماڭغانتىڭىز؟ — توختى ئەڭ ئۆچ كۆرىدىغان بۇ سۆزدىن قانداق قىلسىمۇ قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى بىلدى، ئۆزى ياشاۋاتقان بۇ جەمئىيەتنىڭ ئۇگىمەس كۆزلەر ۋە تۇگىمەس سوراقلار بىلەن ئۆرە تۇرۇۋاتقانلىقىغا مەجبۇرلانغان ھالدا ئىشەندى.

— ئايلىنىپ كىرەي دەپ ماڭغان! — توختى بۇ ئادەمنى تۇغۇلۇپلا ئۆچ كۆرىدىغانلىقىنى ئاللىبۇرۇن ھېس قىلغانىدى، بۇ ئادەم دەل ھېلىقى تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئىدى. توختى ئۇنىڭ كۆزىنىڭ چېقىر بولسىمۇ چۆرىسىنىڭ قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى، رەڭگىمۇ بۇرۇنقىدىن خېلىلا تاتىرىپ كەتكەنىدى.

— ئىشخانامدا بىردەم ئولتۇرۇپ چىقسىڭىز بوپتىكەن، توختى.

— مەندە بىرەر ئىشىڭىز بارمىتى، تۇرسۇن ئاكا؟

— ياق، ئۇنداق ئەمەس، سىز بىلەن نەچچە يىلدىن بېرى بىر ئىدارىدە ئىشلەپ تۇرۇۋكرەك ئەسرالاشماپتىمەن ئويلىسام.

— ئۇنداق بولسا مەيلى.

توختى ئۆز ئىدىيەسىگە مۇخالىپ ئىشتىن بىرنى قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ بۇ ئادەم بىلەن پاراڭلاشقۇسى كەلدى. تۇرسۇن كۆيدۈرگە كارىدورنىڭ غەرب تەرىپىدىكى ئەڭ ئاخىرقى ئىشخانىغا توختىنى باشلاپ كىردى. ئىشخانا پاكىز ھەم ئازادە ئىدى، ماتېرىياللار ئىشكاپلىرىدا شۇنداق رەتلىك تىزىقلىق ئىدى، ئۇستەل ئۈستىدىكى قەلەمدانىدا شۇنداق پەيزى قەلەملەر تۇراتتى، ئىشخانىدىن سۇس ئەتىرنىڭ پۇرىقى دىماققا ئۇرۇلاتتى. پاكىز، ئازادىچىلىكمۇ ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسىدىكى بېسىملارنى ئازايتىشقا تۇرتكە بولىدىكەن. توختى زېنەپنىڭ

ئىشخانىسىدىكى روھىي بېسىمدىن بۇ ئىشخانىغا كىرىپلا قۇتۇلغانىدەك بولدى. تۇرسۇن كۆيدۇرگە توختىنى ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ، بىر ئىستاكان قېنىق چاي دەملەپ توختىنىڭ ئالدىغا قويدى. توختىنىڭ رەڭگىدىكى سولغۇنلۇقمۇ كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندى. ئۇ ئىچىدە، تۇرسۇن كۆيدۇرگىگە خاتا قاراشتا بولۇپ قالدىممۇ نېمە دەپ ئويلىدى. تۇرسۇن كۆيدۇرگە ئوڭ قولىنىڭ كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى كۆرسەتمەسلىكنى ئادەت قىلىۋاتقانىدى، توختى ئۇنىڭ چاي دەملەپ ئالدىغا قويغان چاغدىكى قول ھەرىكىتىدىن بۇ تەرەپنى دەرھاللا بىلىۋالدى.

— ئۇكام، سىز چوڭ ئوقىغان زىيالىي، بىزمۇ زىيالىي، ئەمما سىلىدەك مۇنتىزىم ئوقۇش پۈرسىتىگە ئىگە بولالمىغان، مانا قاراڭ ماۋۇ دىپلومىمغا، مەن ئالىي تېخنىكوم مەلۇماتىغا ئىگە، — تۇرسۇن كۆيدۇرگە سەل ئالدىراپراق گەپ قىلاتتى، ئۇنىڭ گەپ-سۆزىدە قالپاق يېزىسىنىڭ يەرلىك شىۋىلىرى دائىم ئۇچراپ تۇراتتى، توختى تۇرسۇن كۆيدۇرگىنىڭ دىپلومىغا قارىغان بىلەن كۆرمىدى، كۆرگەندەك قىلىپ قويۇپ دىپلومنى ئۇنىڭغا قايتۇرۇپ بەردى، — ھازىرمۇ ئۆزلۇكسىدىن ئوقۇۋاتىمەن، پەقەت ئىككى يەن قالدى، پەلسەپە بىلەن ماركسىزم نەزەريەسى، بۇ يىل ئۇنىڭدىن ئىمتىھان بەرسەم كېبلەر يىلى تولۇق كۇرس دىپلومىغا ئېرىشىمەن، — تۇرسۇن كۆيدۇرگە ئۆزىنى بىر قۇر چۈشەندۇرۇپ ئۆتتى، ئۇنىڭ گەپلىرى توختىنىڭ قۇلقىغا زادىلا كىرمەيتتى. توختى بۇ دۇنيادىن كەتكۈچە سان-ساناقسىز تۇتۇرۇقسىز، ئەھمىيەتسىز گەپلەرنىڭ بولىدىغىنىنى بۇرۇنلا تونۇپ يەتكەچكە، ئۆزىدە مۇشۇنداق ئادەتنى شەكىللەندۈرگەنىدى. ئۇ مۇشۇ ئىشخانىدا ئۆزىگە زوق ببرىدىغان پاكىز مۇھىتنى كۆرگەچكە، تۇرسۇن كۆيدۇرگىنىڭ ئەھمىيەتسىز چۈشەندۈرمىلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاۋاتقانىدەك قىياپەتكە كىرىۋالدى. تۇرسۇن كۆيدۇرگىمۇ نەچچە ئون يىللىق خىزمەت تارىخىدا ئۆزىنىڭ گېپىنى توختىدەك كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلايدىغان ئادەمدىن بىرنىمۇ ئۇچراتمىغانىدى، توختىنىڭ بۇ ھالىدىن ئۇنىڭ ئەندىشە-گۇمانلىرى

يوقىلىپ، تىللىرى سېرىق قۇچقاچتەكلا بولۇپ كەتتى.

ــ ئۇكام، «ناخشا گاچىغا قالدى، ئۇسسۇل توكۇرغا» دېگەندەك، بىزدەك ئادەملەر مۇھىم خىزمەتلەرگە قويۇلماي، مۇشۇ ئىشخانىدا كەلگەن ماقالىلارنى تىزىملاپ ئولتۇرۇۋاتىمىز، ماۋۇ لانا غىلاپ باشلىقلارنىڭ بىلىدىغىنى شۇنچىلىك بولغاچقا ئۆزىدەك «ئاقماس ماتا، زورلاپ ساتا» بىر نېمىلەرنى ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىدىكەن دەڭە. سىزنىڭمۇ ئۇلارنىڭ پەم-پاراسەتسىزلىكىنى بىلىپ بېشىگىزنى ئىچىگىزگە تىقىپ يۇرۇۋاتقانلىقىگىزنى مەن بۇرۇنلا بايقىغان، ــ تۇرسۇن كۆيدۇرگە ئېچىلىپ-يېيىلىپ سۆزلىرىنى قويۇۋەتتى، توختى ئۆزىنىڭ روھىي دۇنياسى ئىچىدە ئارام ئېلىۋاتاتتى، تۇرسۇن كۆيدۇرگىنىڭ ئېغىزى قۇرۇپ كەتتى، ئۇ بۇگۈن گەپتىن توختايدىغاندەك كۆرۈنمەيتتى، ــ مانا كۆردىڭىزمۇ، بەزىلەر «رەھبەرلەر بىر قولدا سىياسىينى، يەنە بىر قولدا ئىقتىسادنى تۇتۇشى كېرەك» دېگەن سۆزنى تەشۋىقاتنى ئاساس قىلىدىغان مۇشۇنداق كەسىپي ئورۇنلارغا تەتبىقلايمىز دەپ «چېگرا سودىسى» بىلەن شۇغۇللىنىشقا ئۆتتى. كۆرۈۋاتقانسىز، ئۇكام توختى؟ بۇ ئىدارە بۇرۇن لاۋتاڭ بار چاغدا شۇنداق ياخشى ئىدى، ھەممە ئادەمنىڭ تۇرۇقىدىنلا زىيالىيغا خاس بىر خىل كەيپىيات مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى، ھازىرچۇ، بۇ لاتا غىلاپ باشلىقلار ئۆزىنى بىر شەھەرنىڭ، بىر ۋىلايەتنىڭ رەھبەرلىرىدەك چاغلاپ كېتىۋاتىدۇ. بۇ ئىدارە ھازىر قارا چوماللىنىڭ چۈگۈلۈپ كەتكەن ئۇۋىسىغا ئوخشاپ قالدى، ھەممە ئادەم پۇل، پايدىنىڭ شىرىن چۈشىگە غەرق بولۇپ كەتتى، ئۆزىنىڭ ھەقىقىي رولىنى ئۇنتۇپ قالدى، ئۇلارنىڭ تۇرقىدىن نەدىمۇ زىيالىيلىق چىقىپ تۇرسۇن؟ ماۋۇ باشلىقلار نېمىنى ئويلاۋاتىدىكىنتاڭ. كۆرۈۋاتسىز، ئۇكام توختى، ھېچ، ــ تۇرسۇن كۆيدۇرگىنىڭ گېپىنى تازا ئەۋجىگە چىقىراندا بىر ھېچىقى كىندىكىدىن كىرىپ ئېغىز - بۇرنىدىن چىقىپ كەتتى، ئۇ ئوڭ قولى بىلەن ئېغىزىنى توسۇۋالماقچى بولۇپ ئۇلگۈرەلمىدى. توختى ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ ئولتۇراتتى، ئۇ خىجالەتچىلىكتە قالغاندەك تەرلەپ كەتتى، ــ ئاشقازىنىمنىڭ

سوغۇقى بار، سەل نېرۋام ئۆرلىسە كۆپۈۋالىدۇ، دېمىسمۇ ئادەمنىڭ قورسىقىنى كۆيتۇرۇۋېتىدىغان ئىشلار ئاز بولمايۋاتىدۇ، ھازىر سىزمۇ كۆردىڭىز، ئاۋۇ زېمىنەپ دېگەن مەينەتنىڭ ماڭا قىلغان سوغۇق مۇئامىلىسىنى، ئۇنى تويغۇزۇۋېتەتتىم، سىزنى دەپ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم. بۇ خوتۇن ئاجايىپ دۆت خوتۇن دەيمەن. لاۋتاڭ بۇ ئىداربىدىن كېتىشى بىلەن تەڭلا ئاران ساۋادى چىققان مۇشۇنداق مايماقلارنى تۆكۈۋەتتى بۇ يەرگە، زېمىنەپنىڭ ئېرى شەھەرلىك پارتكومدا ئەمەلدار بولغانلىقى ئۈچۈنلا زېمىنەپنى مۇشۇ ئىداربگە ئورۇنلاشتۇرۇۋالغان. لاۋتاڭنىڭ قەدرى ئەمدى ئۆتۈلۈۋاتىدۇ، بۇرۇن بىلمەپتىكەنمىز، ئۇ ئادەم ئاجايىپ سۈرلۈك، سالاپەتلىك، كۆپنى كۆرگەن، يۇقىرىدىكىلەرنىڭ ئاغزىغا قاراپ «خوش-خوش» دېمەيدىغان، ئومۇمىيلىقنى، ئاممىنى ئويلايدىغان ھەقىقىي زىيالىي باشلىق ئىدى، ھازىرقى باشلىقلاردا لاۋتاڭنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيدۇ، ـــ تۇرسۇن كۆيدۇرگىنىڭ كىندىكىدىن يەنە بىر ھىقىق ئۆرلەپ چىقىۋىدى، ئۇ قولى بىلەن توسۇۋالدى، ـــ كونا كېسەل، نېرۋا خاراكتېرلىك كېسەل ئۇكام، ئالدىڭىزدا خجىلمەن.

توختىنىڭ كۆزى خۇددى پاقا تەشكەن سويمىنىڭ تۆشۈكىگىلا ئوخشاپ قالغانىدى، ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر سەزگۈنى كۆرۈۋېلىش قىيىن ئىدى. تۇرسۇن كۆيدۇرگىگە ھازىر گېپىنى ئاڭلاپ جىم ئولتۇرۇپ بېرىدىغان توختىدەك ئادەم كېرەك ئىدى. ئۇ بۇنداق سۆزلىمىگىلى خېلى چاغلار بولۇپ قالغاچقا، بۇگۈن كۆڭلىدىكى قورساق كۆپۈكلىرى ئۈستىگە تېشۇۋاتاتتى. ھەپتە، ئون كۈندە تەلئەت قۇرتقا ئانچە ـ مۇنچە سۆزلەپ بەرگەننى ھېسابقا ئالمىغاندا گەپلىرىنى ئىچىگە يۇتۇۋىلا كېلەتتى. تەلئەت قۇرتمۇ توختىدەك بۇنداق جىم ئولتۇرۇپ بەرمەيتتى، زېرىكسىلا بىر ياھانىنى تاپالايتتى. تۇرسۇن كۆيدۇرگە ئۇنىڭ ئاڭلىغۇسى كەلمەيۋاتقانلىقىنى بىلسىمۇ كەينىدىن قوغلاپ ئۆيگە كىرىپ كەتكۈچە دەۋىلاتتى، بۇنداق دەۋىلەش دەۋالغۇچى ئۇچۇن مۇشۇ دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ بېچارىلىك ئىدى، تۇرسۇن كۆيدۇرگە بۇنى ئويلىمايتتى.

— ئاۋۇ پور كۆتەك قاسماق هاشىم دېگەنمۇ ئەڭ چوڭ تۇڭچى، پورداقچى، ئەسلى پادا باقىدىغان گۈيلار بۇ، ماۋۇ باشلىقلارغا ئاشۇنداق پورداقچىلار كېرەك-دە، تېخى... بولدى دېمەي، — تۇرسۇن كۆيدۇرگە هاشىم توغرىسىدا قىزىپ سۆز باشلاپ نېمىشقىدۇر توختۇالدى-دە، ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكىنى ئاۋايلاپ ئېچىپلا، بېشىنى كارىدورغا ئاستا چىقىرىپ، چېكىر كۆزلىرىنى قىسقىنچە كارىدورنىڭ شەرق تەرىپىگە قارىدى. كۆڭلى سەل ئارامغا چۈشكەن بولسىمۇ، ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكىنى هىم ياپماي، شامال كىرگۈدەك قىلىپ ياپتى. توختى ئۇدۇلىغا قاراپ ئولتۇراتتى. تۇرسۇن كۆيدۇرگە شىرەسىگە ئىككى بىلىكىنى قويۇپ توختىغا قارىدى . توختى ئاۋۋال قانداق ئولتۇرغان بولسا هازىرمۇ شۇنداق ئولتۇرۇقلۇق ئىدى. تۇرسۇن كۆيدۇرگە توختىنى گېپىمگە قايىل بولۇپ ئولتۇرغان تۇنجى ئادەم يەنى تۇنجى ئەقىل ئىگىسى دەپ چۈشەندى. ئەسلى توختىنىڭ مېڭىسى ئويلاشتىن، سىزىمدىن پۈتۈنلەي مۇستەسنا بولغانىدى، تۇرسۇن كۆيدۇرگىنىڭ بۇرنىنىڭ تۈۋىدىكى ئۆسمە «لىك - لىك» قىلىپ قىچىشقاندەك قىلدى، ئۇ كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئۆسمىنى سىلاپ قويدى، ئۇنىڭ كۆرسەتكۈچ بارمىقىنىڭ پېيى تارتىشىپ ئۇچ بۇلۇڭ شەكىلده بولۇپ قالغانلىقى ئوچۇق كۆرۈندى. توختى ئۇنىڭ پېيى تارتىشقان بىگىز بارمىقىنى كۆرۈپلا ئېسىنى يىغىپ تۇرسۇن كۆيدۇرگىنىڭ جاۋغىيىدىكى قېتىپ قالغان ماغزاپ قېتىقچىلىرىنى كۆردى، كۆڭلى غەلىته بولۇپ، بۇ ئىشخانىغا قانداق كىرىپ قالغانلىقىنى ئويلىشىدى، زادىلا ئېسىگە ئالالمىدى.

— هېلىقى هاشىم قانجۇق هەممە ئادەمگە شالىنى چېچىپ هۆرپىيىدىغان، تالادىكى لۆكچەكلەردىن قېلىشمايدىغان، تۇتۇرۇقسىز، بولۇمسىز نەمە، باشقىلارنىڭ قۇيرىقىنىڭ تېگىگە كىرىۋېلىپ، جان بېقىپ كېلىۋاتىدۇ.

توختى ئۇنىڭ نېمىلەرنى دەۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالماي قالدى، «هاشىم» دېگەن ئىسمىنلا بىلەلىدى. ئىشخانىنىڭ بۇرۇنقى هاۋاسى ئۆزگىرىپ بوشلۇقتا سېسىق تەر پۇرىقى ئۇچۇپ تۇردى. ئۇنىڭ ئىچى

سقىلىشقا باشلىدى، خۇمارى تۇتۇپ تاماكىدىن بىرنى تۇتاشتۇردى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە توختىماي سۆزلەيتتى.

ــ بۇ ئىداره لاۋتاڭ بار چاغدا ئىداره ئىدى، هازىر نېمىگە ئوخشاپ قالغانلىقىنى دەپ بېرەلمەيمەن، ئۇ ئادەم ئاجايىپ ئادەم ئىدى، ھەممە ئىشنى كۆرۈپ، بىلىپ تۇراتتى، ماۋۇ لاتا غىلاپ باشلىقلار-زە...

توختى ئىداردىكى پېشقەدەملەرنىڭ پاراڭلىرىدىن دائىم «لاۋتاڭ» دېگەن ئىسىمنى ئاڭلاپ قالاتتى، ئۇلارنىڭ بۇ ئادەم توغرىسىدا سۆزلىگەنده جانلىنىپ كېتىدىغانلىقىنىمۇ كۆرەتتى، ئەمما پەرۋا قىلمايلا ئۆتۈپ كېتەتتى، تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ بىر مۇنچە كاپشىلىرىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن گەپ قىستۇرۇپ قويدى:

ــ لاۋتاڭ دېگەن ئادەممۇ-يا، ــ توختى ئۇدۇللا شۇنداق دېدى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ھاڭ-تاڭ قالدى.

ــ ئۇكام توختى، بىلىپ دەۋاتامسىز يا بىلمەيمۇ؟

ــ بىلمەي.

ــ ئۇ ئادەم ئىداربىزنىڭ قۇرغۇچىسى، ھۆرمەتكە سازاۋەر زات، ــ تۇرسۇن كۆيدۈرگىگە گەپ قىلىشقا يەنە پۇرسەت چىققانىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ قەۋەتلا خۇش بولۇپ كەتتى، ــ ئۇنى ئۈيغۇر دېسىگىزمۇ بولىدۇ، ئۇنىڭ يېرىم ئۆمرى ئۈيغۇرلار ئارىسىدا ئۆتكەن. ئۇ ئاجايىپ ئىقتىدارلىق رەھبەر ئىدى.

ــ ئۆلۈپ كەتكەنمۇ؟

ــ ياق، شىمالدىكى چوڭ شەھەردە تۇرۇۋاتىدۇ، ئارامغا چىقىپ شۇ يەرگە كەتكەن.

ــ شۇنداقمۇ؟ قېرىغانىدا ئارامغا چىقىشى كېرەك، بولمىسا ئالجىپ قالىدىغان گەپ.

ــ ئۇ ئادەم ئالجىمايتتى، ــ تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئېغىر ئۇھسىندى. توختى ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كېتىشكە تەرەددۇت قىلدى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە توختىنىڭ قوپقىنىنى كۆرۈپ ئالدىراپ قالدى، ــ قوپۇپ

قالدىڭىزغۇ؟

— سىرتتا ئازراق ئىشىم بار ئىدى، — تۇرسۇن كۆيدۈرگە پۈخادىن چىققان بولسىمۇ كۆڭلى ئۇنىمايۋاتقانىدەك قىلدى، ئەمما خىيالىغا بىر ئەندىشە قېتىلىۋالدى.

— ئۇكام، بۇگۈن كۆڭلۈمدىكىنىڭ ھەممىنى سىزگە دېدىم، مۇشۇ گەپلەر ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىلا قالسۇن جۇمۇ؟ — توختى تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ بۇ گېپىدىن سەل ئوڭايسىزلىنىپ تۇرۇپ قالدى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە توختىنىڭ ئوڭايسىزلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ قوشۇپ قويدى، — سىز زىيالىي تۇرۇپ گەپ كۆتۈرۈپ يۈرمەتتىڭىز، شۇنداقتىمۇ مۇنداقلا دەپ قويدۇم، كۆڭلىڭىزگە ئېلىپ كەتمەڭ.

— قايسى گەپنى كۆتۈرۈپ يۈرمەن، نېمە دېگەنتىڭىز؟ — توختى تۇرسۇن كۆيدۈرگىنى بۆلەكچە قارىدى، دېمىسىمۇ ئۇ تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ گېپىنى زادىلا ئاڭلىمىغانىدى.

— ئۇغۇل بالا دېگەن مانا سىزدەك بولمامدۇ! — تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئورنىدىن تۇرۇپ رازىمەنلىك بىلەن توختىنىڭ دولىغا شاپىلاقلاپ قويدى. توختى ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالمىغان ھالدا ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى.

توختى بىر نەچچە قەدەم مېڭىپ تۇرۇشىغا ئۇنىڭ ئالدىدا رەشىدە توككىدە پەيدا بولدى.

— ھەي، توختى، نەدىن چىقتىڭ؟

— ئىشخانىدىن.

— كىمنىڭ ئىشخانىسىدىن؟

— تۇرسۇنكامنىڭ، — رەشىدە ھەيرانلىق بىلەن ئاغزىنى ئېچىپ تۇرۇپ قالدى، — بىر ياققا ئۆتە، ئادەمنىڭ كۆزىگە چاپلىشىۋالغان چاپاقتەك تۇرۇۋالماي!

— ئاشۇ كۆيدۈرگىنىڭ ئىشخانىسىدىمىتىڭ بايا تىنىڭغىياقى؟

— ھەئە، قانداق؟

— توۋا، توۋا، ئۇنىڭ بىلەن نېمىش قىلدىڭ؟

ـــ نېمىش قىلسام سېنىڭ نېمە كارىڭ! بىرى ئاتايىن سېنى ماڭا پايلاقچىلىققا قويمىغاندۇ رەشىدەك.

ـــ ئىشىڭنى قىلە، سارائ! كۆيۈنگەننى بىلمەيدىغان مەتۇ!

ـــ بىرسىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرگىنىمنى پايلاپ تۇرغىنىڭ كۆيۈنگىنىڭمۇ؟

ـــ سەنغۇ غەرەز ئۈقمايدىغان سارائ، كىرسەڭمۇ كىر، بۇنداق ئادەمنىڭ ئىشخانىسىغا كىرمە دېگىنىم بۇ.

ـــ ئۇ ئادەم ئەمەسما، بولدى قىلە رەشىدەك.

ـــ ئۇنى ئادەم دېسەڭ ماۋۇ باشقا ئادەملەرنىڭ ئىناۋىتىگە تەسىر يەتمەمدۇ؟ بىر ئېپلاسنى ئادەم دېگىنىڭنى قارا.

ـــ ماقۇل، ئادەم دېمەي، تۈرسۇن ئاكا دەي، بولدىمۇ؟

ـــ ئاشۇ ھايۋانىنى ئادەم دېگۈچە ماۋۇ ياقاڭنى چىشلەپ ئۈچىنى يەرگە تۆكۈرۈۋەت، ـــ رەشىدە توختىنىڭ ياقىسىنى تۇتتى، توختى ئۇنىڭغا قاراپ ھەيران بولدى.

ـــ ئەتىگەن بىر ئوبدان تۇراتتىڭ، بايانىنىڭياغزى سېنى قارا بېسىپ قالمىغاندۇ، رەشىدەك، ـــ دېدى توختى مەجبۇرىي كۈلۈپ.

ـــ سېنى جىن تاسقاپ قويغان ئوخشايدۇ توختى، ـــ رەشىدە قىزىرىپ، تاتارغىنىچە توختىنىڭ ياقىسىنى قويۇۋېتىپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپلا غەزەپ بىلەن سىرتقا چىقىپ كەتتى.

ـــ نېمىگە بۇنداق ئاچچىقلىنىسەن، رەشىدەك؟ ـــ توختىمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن سىرتقا چىقتى، ئىدارە قورۇسى ئۇنىڭ كۆزىگە نېمىشقىدۇر سىغمىدى. رەشىدەنىڭ بەللىرىنى قارا چۈمۈلىدەك تولغاپ ئۆيى تەرەپكە كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ بىر دەم تۇردى. خالاغا چىقىپ كىرگۈسى كەلدى، تۈرسۇن كۆيدۈرگە بىلەن رەشىدەنىڭ ئىككى خىل سىماسىنىڭ كۆزىدىن تېخىچە كەتمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى.

توختى دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ، سىرتتا بەللىرى مۈكچىيىپ، كۆزلىرى قورقۇدەك دەرىجىدە ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن بىر مومانىنى كۆردى. ئۇ مومايى توختىنىڭ كۆزىگىلا قاراپ تۇراتتى. توختى مومانىڭ قورقۇنچلۇق

كۆزلىرىنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ سەل ئوڭايسىزلىنىپ قالدى، بەدىنى بىلىنەر-بىلىنمەس تىكەنلىشىشكە باشلىدى. توختى ئىداره ئىچى ۋە سىرتىدا بىرمۇ ئادەمنىڭ يوقلىقىنى كۆرۈپ بۇگۈن باشقىلارغا نېمە بولغانىدۇ دەپ ئويلاپ قالدى، دېجورنىخانىغا قارىدى، دېجورنىخانا ئىچىده قادىر كۆك كۆز كارىۋاتتا ياتقانىدى. توختى ئۇنى كۆرۈپ كۆزىنى ئېلىپ قېچىشىغا قادىر كۆك كۆز كۆرۈپ قالدى.

— چۈشلۈك تاماققا ئەمدى ماڭغان ئوخشىمامسەن، توختى؟ تاماق ئېتىپ ببرىدىغان بىرەر قىز تېپىۋالساڭ بولاتتى، — قادىر كۆك كۆز كارىۋاتتىن قوپماي ئۇنىڭغا گەپ قىلدى.

— چۈش بولدىما؟ — توختى ھەيران بولدى.

— چۈش بولغىلى نەۋاق، ئىشخانىدا ئۇخلاپ قاپسەن-ده؟

توختى قادىر كۆك كۆزدىن چۈشلۈك دەم ئېلىش بولغانلىقىنى ئۇقۇپ، بۇگۈن زادى نېمە بولدۇم دەپ ئويلاپ، دەرۋازا سىرتىغا چىقتى.

بوغۇز تەرەپتىن شامال ئۇرۇپ تۇراتتى. ئاسمانمۇ ئۆزگىچە ئىدى، يوللاردىن ئۆتۈپ تۇرۇۋاتقان ماشىنا، موتسىكلىتلەرنىڭ سەسكىنىشلىك ئاۋازلىرى قۇلاققا كىرىپ تۇراتتى، توختى ئۆزىگە قاراپ تۇرغان مومايغا قاراي، دەپ شۇنچە غەيرەت قىلىپ باقسىمۇ يۈرىكى سېلىپ ببشىنى ئاياغ تەرەپكە بۇرۇۋالدى.

— ئەي ئوغلۇم، سەن توختىغۇ، — توختى بۇ ئاۋازدىن مۇدۇرۇپ كەتكەندەك بولدى، ئاۋاز مومايغا ماس كەلمەيتتى، مومايدىن ئاۋاز تېتىك ھەم جانلىق ئىدى. توختى مومايغا قارىدى، مومای بەكلا قېرىپ كەتكەنىدى، توختىنىڭ يۈرىكى ئېچىشتى، كۆزى ياشقا تولدى.

— بۇياققا كەل، بالام، مېنىڭ بۇ ئەپتىمدىن قورقۇپ قېلىۋاتسەن-ھە، ئادەم قېرىغاندا مۇشۇنداق بولۇپ قالىدۇ، — مومايىنىڭ سۆزلىرى دانە-دانە ئىدى. توختى مومايغا ئىچ ئاغرىتىپ قاراپ تۇردى. توختى مومايىنىڭ كىملىكىنىمۇ، ئۆزى بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە ئىكەنلىكىنىمۇ ئويلاپ تۇرماي، ھاياتلىقنىڭ ئەڭ ئاخىرقى خۇلاسىسىنى ئاڭلاپ

تۇرغاندەك ئاجايىپ ھىجران دەرياسىدا ئېقىۋاتاتتى.

ـــ تولا ھاڭ بېقىۋەرمەي يېقىنراق كەلگىن، سەندىن سورايدىغانلىرىم بار، ـــ موماي بىر تۇپ رىدە دەرىخى ئاستىدە ئولتۇرۇۋالغانىدى، توختى مومانىڭ ئالدىغا باراي، دەپ بىر قەدەم ئېلىشىغا قادىر كۆك كۆز چىقىپ قالدى.

ـــ ماۋۇ كەمپىرنى، ئەي خاناچا يەنە تالاغا چىقىۋاپسىزغۇ؟ ھەي سائادەت نېمىش قىلىۋاتىسەن؟ ماۋۇ ساراڭ يەنە ئۇخلاپ قاپتۇ-دە.

قادىر كۆك كۆز ئالدىراپ-تىنەپ مومانىڭ ئالدىغا كەلدى، توختى نېمىش بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى زادىلا ئاڭقىرالمايى قالدى، شۇ ئارىلىقتا سائادەتخان يۇگۇرگىنىچە ئۇلارنىڭ يېنىدا ھازىر بولدى.

ـــ سەن بەك بىخەستە بولۇپ كېتىۋاتىسەن، مۇشۇنداق قىلىۋەرسەڭ چاتاقنىڭ چوڭى چىقماي قالمايدۇ، ئورنىڭىزدىن تۇرىگە خاناچا، ـــ ئاندىن سائادەتخانغا قاراپ دېدى، ـــ قولتۇقىدىن يۆلە، سانىڭ مېڭىسىنى يەۋالغان ساراڭ.

ـــ ئاغزىلىرىنى بۇزمىسلا قادىراخۇن، ـــ سائادەت قالپاق يېزىسىنىڭ تەلەپپۇزىدا سۆزلىدى، بوي تۇرقى بىلەن تەلەپپۇزى ئۆزىگە ماسلىشىپ كەتكەن ئىدى،ـــ بۇدو دىققەت قىلسام بولدىغۇ، قادىيباي.

ـــ دائىم مۇشۇنداق دەپلا تۇرۇۋالسەن، ماۋۇ يولدا ماڭىنا بەك تولا بولۇپ كەتتى، ھازىر پىراۋىسى يوق ماڭىنا ھەيدەيدىغانلار كۆپ، پىراۋىسى بار بولغانلارمۇ ئوقۇماي پۇل تۆلەپلا پىراۋا سېتىۋېلىپ ھەيدەۋاتىدۇ، قاتناش ھادىسىمۇ كۈندىن كۈنگە كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ، بىخەستىلىك قىلما، خوتۇن، ـــ قادىر كۆك كۆز خوتۇنىغا جۇدۇنلاپ سۆزلىدى، موماي ئاغزىنى ئۆمەللەپ تېخىمۇ بوشاپ كەتتى. توختى مەن ئۆيدە ئۇخلاۋاتامدىم يا سىرتتا تۇرۇۋاتامدىم، كۆرۈۋاتقانلىرىم چۈش ئەمەستۇ؟ دەپ ئويلىدى.

ـــ ھەي كۆك كۆز، ماڭا لاۋتاڭ ئىنىمنى چاقىرىپ بەر، ئۇنىڭغا دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار. توختى بالام، بۇلار چاقىرىپ بەرگىلى ئۇنىمىدى،

سەن چاقىرىپ بەرگىنە.

— ماقۇل، مەن چاقىرىپ ئۆيگە باشلاپ كىرەي، سىلى ئۆيدە ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، خاناچا.

— سەن مېنى قاچانغىچە ئالدايدىغانسەن، ئۇنىڭغا دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار، سەن ئۇنى ماڭا چاقىرىپ بەرمىسەڭ، بىر ئۆمۈر پۇشايمان قىلىسەن.

— ماقۇل، مەن بۇگۈن چوقۇم توۋلاپ كىرىمەن، خاتىرجەم بولسىلا، خاناچا.

— مېنى خاناچا دېمە يامان بولىدۇ.

— ماقۇل، ھامما، — قادىر كۆك كۆز ئايشەمخان نېمە دېسە ماقۇل بولۇپ، ئۇنى ئالداپ - سالداپ يۆلەپ ئۆيى تەرەپكە ئېلىپ كەتتى. توختى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ھاڭۋاققىنىچە قاراپ تۇردى. قادىر كۆك كۆز ئايشەمخاننى ئۆيىگە سولۇۋېتىپ توختىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— قېرىپ كەتتىم، مېڭىسىدىنمۇ ئېزىپ قالدى دېگىنە، توختى، دائىم ئۆيىدىن تالاغا قاچىدۇ، چوڭ بولۇپ قالغاندا ئالمىدىس بىرەر پىشكەللىك يېتىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيدىكەنمىز، تاغام رەھمەتلىك كۆز يۇمغاندىن بۇيان خاناچام يالغۇزچىلىقنىڭ دەردىدە مۇشۇنداق بولۇپ قالدى، ئامال يوق، — قادىر كۆك كۆز توختىغا چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى.

— ئۆزى قېرىپ كەتكەن بىلەن ھوش-كاللىسى جايىدا تۇرمامدۇ، قاراڭغۇ ئۆيدە ئولتۇرىۋەرسە ئادەم دېگەن ئېلىشىپ قالىدۇ، ئانچە-مۇنچە تالا-تۇزگە چىقىپ ساپ ھاۋا بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرغىنى ياخشى، ساپ ھاۋا دېگەن ئىنسان ئۈچۈن ھەر قانداق ئالىي ئوزۇقلۇقتىن ياخشى، قادىركا.

— ئايال كۈندە بىر قېتىم تالاغا ئېلىپ چىقىپ ئاپتاپقا سېلىپ تۇرۇۋاتىدۇ،— قادىر كۆك كۆز يالغان سۆزلەپ قويدى، توختى ئۇنىڭ يالغان سۆزلەۋاتقانلىقىنى بىلدى.

— ئاپتاپقا سالىدىغان يوتقان ئەمەس. ئادەم ساپ ھاۋادىن ئايرىلسا

بولمايدۇ، ـــ توختىنىڭ بۇ گەپلىرىنى قادىر كۆڭ كۆز ئاڭلىماسلىققا سېلىپ دىجورنىخانىغا كىرىۋالدى. توختىنىڭ بېشى ئاغرىپ، پۈت-قولى ماغدۇرسىزلاندى. ئۇ ئايشەمخان موماي توغرىسىدا نۇرغۇن سىرلىق خىياللارغا ئىگە بولدى.

توختى چۈشلۈك تاماقنى يەپ ئىدارىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ ئايشەم مومانىنى يەنە ئېسىگە ئالدى. تۇنجى قېتىم كۆرگەن ئۇ مومانىنىڭ ئۇنى «توختى» دەپ چاقىرغانلىقى توختىغا سىرلىق بىلىنگەندى. ئۇ قانچە ئويلاپمۇ بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى. «مەن بۇ ئىدارىدە چوڭ بىر ئەرباب بولمىسام ئۇ موماي مېنى قانداقمۇ بىلسۇن، ئۇنىڭ كىشى بىلمەيدىغان كارامىتى بولۇشى مۇمكىن» دېگەنلەرنى خىيال قىلدى.

ـــ سەن ئۆلگەندىغۇ ئۆيگە كىرەسەن، ھوي ئىپلاس قىلتىرىق.

ـــ ئاۋازىڭلارنى بوش قىلىڭلار، باشقىلار ئاڭلاپ قالمىسۇن، سادىغاڭ كېتەي.

ـــ باشقىلاردىن قورقۇنچىم يوق مېنىڭ.

ـــ ماۋۇ ياقامنى قويۇۋېتىڭلار دەيمەن، دېمىم سىقىلىپ كەتتى.

ـــ ماۋۇ كاساپەت ئاغزىڭغا گۆش كىرگەندە سىقىلىپ قالمىدىما ماۋۇ كانىيىڭ.

ـــ بۇنىڭدىن كېيىن يىمەي، ھەممىنى ئۆيگە ئېلىپ كىرەي.

ـــ مەن نەچچە يالىنى ئوقۇتىۋاتسام، سەن بازاردا بىخارامان مەززە قىلىپ يۈرۈيسەن. قانداق يېگىڭ كەلگەندۇ شۇ گۆشنى جۇۋاينىمەك قىلتىرىق.

ـــ سەت تۇرىدۇ، بولدى قىلىڭلار سانىخان.

ـــ ماڭ، تالادا لالما ئىتتەك يۈر، ـــ سانى كۆتەك ئېرى سادىق قىلتىرىقنى سۆرەپ چوڭ يولغا ئېلىپ چىقىپ، پالاققىدە يەرگە تاشلۇۋېتىپ، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا ئىككىنى تۆكۈرۈپ كىرىپ كەتتى. سادىق قىلتىرىق يەرگە قاتتىق چۈشۈپ كەتكەچكىمۇ تەستە ئورنىدىن تۇردى. توختى بۇ سەتچىلىكنى كۆرۈپ تۇرۇۋېرىشنى خالىمای، ئىدارىگە

كىرىپ كەتتى. قادىر كۆك كۆز ئۇلارنىڭ چاگچىلىسىنى تازا مەززە قىلىپ كۆرۈپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلاپ كۈلۈۋاتاتتى، توختى ئۇنىڭ كۈلگىنىنى ئاڭلاپ، دىجورنىخانا ئىشكىدىن بېشىنى تىقىپ قارىۋىدى، قادىر كۆك كۆزنىڭ كۈلكىسى توختاپ قالدى.

— كىرە، ئۇكام توختى، بىردەم ئولتۇرۇۋال، ئىشقا چۈشۈشكە خېلى بارغۇ تېخى، — توختى دىجورنىخانىغا كىرىشىنى خالىمىسىمۇ ئۆزىنى باشقۇرالماي كىرىپ قالدى. دىجورنىخانىدا رەڭگى ئۆزگىرىپ كەتكەن، ئىلاستىكلىقى يوقالغان، قاسماق باغلاپ كەتكەن ئىككى تال ساپا بىلەن بىر دەم رەڭلىك، بىردەم رەڭسىز چىقىدىغان، تۇرۇپ-تۇرۇپ ئۆچۈپ قالىدىغان، ئۇستىگە شاپىلاقلاپ قويسىلا چىقىدىغان بىر تېلېۋىزور تۇراتتى. توختى دىجورنىخانىغا بۇرۇن كىرىپ باقمىغانىدى.

— ئولتۇرە، ئۇكام توختى، ماۋۇ باشلىقلارغا تولا دېدىم دىجورنىخانىنى تۈزەشتۈرۈپ بېرىشنى، قۇلاق سالامدۇ دەيسەن، لاۋتاڭ ئاكام ئون يىلنىڭ ئالدىدا قىلىپ قويغان پېتى تۇرىدۇ مانا، ئامال قانچە، مەن يېنىمدىن خەجلەپ ئوڭلاپ قويای دېسەم بىر مائاشلىق، بىر ئۆينىڭ موربىسىدىن تۈتۈن چىقىرىۋاتىمەن، — قادىر كۆك كۆز توختىنىڭ كىرىپلا ساپاغا قاراپ ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئاشۇلارنى زورىغا دەپ قويدى. توختى ئۇنىڭ كۆڭلىنى دەپمۇ ياكى ئۆزىنىڭ بىردەم ئولتۇرغۇسى كەلگەنمۇ ئاخىر ساپاغا چۆكتى، ساپا ئۇنىڭغا تاشتىن قاتتىق تۇيۇلۇپ كەتتى.

— مېنىڭ ئۆزۈمدە بار، ساڭا نېمىشقا مۇشۇ ئېغىزىمنى ئاۋارە قىلىپ يوقلاڭ گەپلەرنى قىلىپ بېرىمەن دەيمەن، قادىر كۆك كۆز، — رەڭگى ئۇنىڭغا سامانىدىن بەتتەر سارغىيىپ كەتكەن سادىق قىلتىرىق دىجورنىخانىغا كىرىپ كەلدى.

— نېمە بولدۇڭ، سادىقكا؟

— ۋاي، شۇنداق ئاكاڭنىڭ پالان نېمىسىگە بۇنداق قىلاي، دائىم ماڭا بىر بالا تېپىپ بېرىسەن، كۆك كۆز مۇشۇڭ.

ـــ ئاۋۋال ئولتۇرۇۋالە.

ـــ ئولتۇرمايمەن، نېرى تۇرە، ھېلى... ئاپلا...، ـــ سادىق قىلتىرىق قورسىقىغا تو كەتكەندەك دەم ئالالماي قالغانىدى. قادىر كۆك كۆز سادىق قىلتىرىقنىڭ ئۆزىنى سەتلەپ كەتكىنىنى توختى بولمىسا ئېغىر ئالمايتتى، توختىنىڭ بولغانلىقى ئۇنىڭ جۇدۇنىنى ئويغاتتى.

ـــ مەن نېمە قىلدىم ساڭا بۇنچە دەپ كەتكۇدەك؟

ـــ ساۋۇركامنىڭ يۈزىنى دېمىسەم ساڭا قىلىدىغان گېپىم بار ئىدى، خەير، ئېشەكنىڭ بىر نېمىسىدەك بالا ئىكەنسەن جۇما سەن.

ـــ خوتۇنىڭدىن ئالالمىغان دەردىڭنى مەندىن ئالامسەن؟ چوڭ بولغانىدىكىن ئاۋۇ ئاغزىڭنى بۇنچە پەرىشان قىلىپ كەتمە.

ـــ يەنە ماڭا گەپ يانداۋۇرۇۋاتامسەن؟ قىلغۇلۇقنى قىلىپ بولۇپ، مۇشۇك كۆز ئادەمدىن ۋاپا كەلمەيتتى، ئۆزۈمدە بار.

ـــ بولدى قىل دېمەن، سادىقا، ئاچچىقىڭنى خوتۇنىڭدىن ئالمامسەن بۇ يەردە ۋارقىراپ يۈرمەي! قانداق گەپ بۇ! ـــ قادىر كۆك كۆزنىڭ كۆك كۆزلىرى پالدىرلاپ يېنىشقا باشلىدى.

ـــ سېنىمۇ ئوغۇل بالا دېگىلى بولامدۇ؟ ساڭا بىر گەپنى كۆڭلۈمنى يېقىن تۇتۇپ دەپ بەرسەم خوتۇن خەقكە دەپ بېرىپ نېمە قىلسەن؟ ئىچىڭ زەھەر بىلەن توشۇپ كەتكەن چۈپرەندە ئىكەنسەن ئەمەسمۇ.

ـــ ئاغزىڭنى بۇزما دەۋاتىمەن.

ـــ بۇزسام قانداق قىلاتتىڭ! مەن ئۆزۈم تېپىپ يېگەن نەرسىگىمۇ دو قوپاۋاتامسەن، ئۇقۇپ قوي، مانىدامۇ قىلۋاتىمەن تېخى، چىدىيالمساڭ بۇنىمۇ دەپ قوي.

سادىق قىلتىرىق قوللىرىنى بىر خىل قىلىپ، ئوڭ قولى بىلەن سول قولىغا پوك ـ پوك چىقىرىپ بىر نەچچىنى ئۇرۇۋېتىپ دېجورنىخانىدىن چىقىپ كەتتى. توختى سادىق قىلتىرىقنىڭ قول ھەرىكەتلىرىگە قاراپ، كۈلۈپ سېلىشتىن ئەنسىرەپ، قولىنىڭ تىرنىقىغا قارىۋالدى. قادىر كۆك كۆز چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىۋىدى، يالغان چىشى يەرگە چۈشۈپ كەتتى،

ئۇ يەردىن ئىككى تال يالغان چىشنى ئېلىپ چاپىنىغىلا سۈرتۈپ ئېغىزىغا سېلىۋالدى. تۇخۇمنى مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ دېجورنىخانىدىن ئىنتىلىپ چىقىۋالدى-دە، ئىشخانا بىناسىغا يۈگۈرۈپ كىرىۋالدى. قادىر كۆك كۆز توخۇنىڭ دېجورنىخانىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى، ئېسىگە كېلىپ تۇخۇمنى ئولتۇرغان ساپاغا قارىۋىدى ئۇنى كۆرمىدى، چىرايىدىكى خىجىلچىلىق ۋە ئوسالچىلىقنىڭ ئالامەتلىرى ئاستا-ئاستا تاراشقا باشلىدى.

تۇخۇمنى كېچىسى ياخشى ئارام ئالالمايدىغان بولۇپ قالدى، زىيادە چارچاپ، چارچىغىدەك ئىش قىلغانلىقىنى يادىغا ئالالمىدى. ئۇيان ئۆرۈلۈپ، بۇيان ئۆرۈلۈپ كۆزىنى ئەمدى يۇمۇشىغا، قۇلىقىغا ماشىنىلارنىڭ ئۇرۇنغا سوزۇلغان سىگنال ئاۋازى كىرىشكە باشلىدى. رېتمسىز سىگنال ئاۋازى توخۇنىڭ قولاق-مېڭىسىنى يېيىشكە باشلىدى. زادىلا تاقەت قىلالماي چىراغنى يورۇتتى. ئۆيىنىچىدە ئېسىنى يوقاتقان هالدا قانچىلىك تۇرغانلىقىنى بىلەلمىدى. ئۇنىڭغا هەممە نەرسە ئۆزىدىن يىراق كۆرۈنەتتى، ئۇلارغا ئۆزىنى شۇنچىلىك يېقىن تۇتسىمۇ بەربىر ئىدى. ئۇ ئورنىدىن قوپۇشقا مەجبۇر بولدى، سىرتتىكى ئاۋازلار شۇنچىلىك يېقىمسىز بولسىمۇ، ئۆزىنى ئاشۇلارنىڭ ئارىسىغا سۆرەپ كېتىۋاتقانلىقىنى هېس قىلدى. ئۇ ئاشۇنداق كەيپىيات ئىچىدە ئۆيدىن تالاغا چىقتى، قوشنىلىرىنىڭمۇ سىرتقا چىقىپ ئاشۇ ئاۋاز چىقىۋاتقان تەرەپكە ئالدىراش كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ هەيرانۇ هەس بولدى.

— زاۋۇت تەرەپتىكى مەيدانغا بىر قىسمىنى تىزىگلار، قالغانلىرىنى ئىشخانا بىناسىنىڭ ئالدىغا تىزىسىق سىغدۇ، — هېلىقى ئاۋازلار ئارىسىدىن چىققان بۇ ئاۋازلار پاشىنىڭ ئاۋازىدەك ئاڭلاندى. تۇخۇمنى بۇ ئاۋازدىن پولاتخانىنىڭ قىرغىزىستاندىن ئەكىرگەن ماشىنىلىرى كىرىپتۇ-دە، دەپ بىلدى. ئۇ ئۆيىگە كىرىپ كېتەي، دەپ تۇرۇشىغا ئارقىسىدىن رەشىدە ئۆشىنىسىگە بىر چاپانىنى ئارتىۋېلىپ ئىچ كۆڭلىكى بىلەنلا پەيدا بولدى. جاهان قاپقاراڭغۇ بولغىنى بىلەن ماشىنا چىراغلىرىنىڭ نۇرلىرى ئىدارە

ئاسمىنىنى ئالىيېشىل قىلىۋەتكەنىدى. توختى ئاسمانغا قاراپ قويۇپ ئۆينىكىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ تۇرۇشىغا رەشىدە يېقىنلاپ كەلدى.

ــ ئۆيۈڭگە كىرىپ كېتىۋاتسەنغۇ، ماڭ يۇر، قانداق ماشىنىلىقىنى كۆرۈپ كېلىلى، ــ توختى رەشىدەنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئارقىسىغا بۇرۇلدى.

ــ كۆرۈپ كەلسەڭ ئۆزۈڭ كۆرۈپ كەل، مەن ئۇخلايمەن.

ــ مۇنداق توۋا ـ سۇرەندە ساڭا نەدىكەن ئۇ ئۇيقۇ، بىرىجىلىك قىلماي يۇر دەيمەن.

ــ تېزرەك بېرىپ كۆرۈپ كەل، بولمىسا ساڭا كۆرىدىغان يېرى قالماي قالمىسۇن يەنە، ــ توختى رەشىدەگە شۇنداق دەپلا هويلىغا كىرىپ ئىشكىنى داراقلىدە يېپىۋەتتى، رەشىدە ئۇنىڭغا يەنە گەپ قىلاي دېدى ـ يۇ، ئۇلگۈرەلمەي قالدى.

بۇ كېچە توختى مىڭ تەستە ئۇخلىدى.

توختى تەستە ئۇخلىغان كۈنلىرى سەھەر قوپالماي قالاتتى. بۈگۈنمۇ قويقۇسى كەلمەي، كۆزىنى ئېچىپ يېرىم سائەتكىچە جىم ياتتى، ئۇنىڭ بېشى قىيىپ، بەدەن ـ ئۇستىخانلىرى ئېغرىلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى، يۇز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ، ئازراقلا ناشتا قىلىپ ئۆيىدىن سىرتقا چىقتى. ئۇ ئىشخانا بىناسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، مەيدانغا كىچىك تېپتىكى ئاغدۇرما ماشىنىلارنىڭ توشۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. لېكىن ئۇلارغا قىزىقىش نەزىرىدە قاراپمۇ قويماي ئىشخانا بىناسىغا كىرىپ كەتتى. ئىدارە باشلىقى زامانباي بىلەن شياۋلىزا توختىنىڭ پەرۋا قىلماي كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بىر ـ بىرىگە قارىشىپ مېيىقىدا كۈلۈپ قويۇشتى. بويىنىڭ پاكارلىقىغا باقماي كۆزىگە يوغان كۆزئەينەك تاقىۋالغان، ئۇچىسىغا رۇس پوسۇنىدىكى قارلىغاچ قۇيرۇقلۇق قارا كاستيۇم كىيىۋالغان تۇغما قارا پولاتخان جېنسى تېرىسىگە سىغمىغان هالدا كېرىلىپ، زامانباي بىلەن شياۋلىزىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتى، ئىدارىنىڭ هەممە ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى ئۇلارنىڭ چۆرىسىدە تامغاقلىرىنى چاكىلدىتىپ، پولاتخاننىڭ ئاجايىپ قۇدرىتىگە قايىل

بولۇشقانلىقىنى ئېيتىپ بېرىدۇ. پولاتخان يانچۇقىدىن بىر قاپ «پارلامېنت» ماركىلىق سىگارىتنى ئېلىپ زامانباي بىلەن شياۋلىزىغا بىر تالدىن تاماكا تەڭلىدى.

— بۇ ئامېرىكىنىڭ داڭلىق سىگارىتى، رۇسىيە بىلەن قىرغىزىستاندا چوڭ-چوڭ ئاقساقاللار چېكىدۇ، زامان ئاغا، پۇرىقى بەك ياخشى شياۋلىزا، — پولاتخان بۇ سىگارىتنى داڭلاپ ئۇلارنىڭ تېتىپ ببقىشىنى ئۆتۈنۈپ چاقماق چاقتى. شياۋلىزا ئۇنىڭدىن رازى بولغانلىقىنى ئېيتىپ، سىگارىتنى يېنىك شوراپ ئىچىگە تارتىپ تېشىغا پۈۈلىدى.

— راست تەمى ياخشى تاماكا ئىكەن، — زامانبايمۇ شياۋلىزىنى دوراپ ئىچىگە يېنىك تارتىپ تېشىغا پۈۈلەپ قويدى. ئەمەلىيەتتە زامانباي تاماكا چەكمەيتتى، پولاتخاننىڭ كۆڭلىنى قايتۇرغۇسى كەلمىدى. پولاتخان شياۋلىزىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

— مەن سىزگە بىرنەچچە بولاق ئالغاچ كىرگەن، كەچتە ئۆيىڭىزگە ئەكىرىپ بېرىمەن، — شياۋلىزا ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كۆزىنى قىسىپ قويدى.

— بۇ رۇسىيە قازاقستانىدىكى «كاماز» ئاپتوموبىل زاۋۇتىدا ئىشلەپچىقىرىلغان، مەخسۇس قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىدىغان داڭلىق ئاپتوموبىل، زامان ئاغا، ھازىر ئۇ زاۋۇت تاقالدى، بۇنداق ئاپتوموبىلنى تاپماق بەك قىيىن، قىرغىزىستان تەۋەسىدىكى سېتىش ئورنىدا مۇشۇ 24 لا قالغانىكەن. ھەممىنى ئۆزۈم ئېلىۋالدىم، بەك كۆچى بار، ئاسان بۇزۇلمايدىغان ئاپتوموبىل دەگە بۇ.

— ئۇنداقتا بۇ ئاپتوموبىللارنى ئىتتىك قولدىن چىقىرىۋەتمەيلى، 24 ئاپتوموبىلدىن كۆپ پايدا قالىدۇ، شياۋلىزا، ئىچكىرىدىن بىرەر خەۋەر بارمۇ؟

— بار، ئالدىغان شىركەتلەر بەك كۆپ ئىكەن، مەن ئىشەنچلىك، نەق پۇلى بار شىركەتلەر بىلەن ئۇقۇشۇڭلار دېدىم.

پولاتخان بۇ ئىككىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، جېنى تىرىسىنى يېرىپ چىقىپ كېتىشكە ئاز قالغانىدەك بولۇپ كەتتى. ئىككى يانىدا تۇرغان

خىزمەتداشلىرىغا قولىدىكى «پارلامېنت» ماركىلىق سىگارتىنى بىرتالدىن تارقىتىشقا باشلىدى. پولاتخانىنىڭ گۈلقەلىرى ئېچىلىپ، بۇغدىيەكلىرى قىمىرلاپ كەتتى، ھاراق خۇمارى تاپىنىدىن ئۈسۈپ مېڭىسى تەرەپكە ماڭدى. زاكىر بىر چەتتە ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى.

— پولات قوناق، ئۆزۈڭچە تاش كۆزەينەكنى ئېلىۋەتمىسەم باشقا ئادەمگە ئۆزگىرىپ قالمەن دەپ ئويلاپسەن - دە، بىزنىڭ ئالدىمىزدا بارغۇ؟ سەن يەنىلا پولات قوناق جۇمۇ. ماۋۇ كاساپەتنىڭكى قۇرۇق جازىسىنى كۆرەي. باشقىلارنىڭ چاپىنىدا تەرلەۋاتقانلىقىڭنى كىم بىلمەيدۇ سېنىڭ؟ ماۋۇ «سېرىق شەپكىلىرىڭنى» (ئاپتوموبىللارنى سېرىق شەپكە دەپ ئاتىغۇسى كەلگەن بولسا كېرەك) دەرھال قولۇڭدىن چىقىرىۋەتمىسەڭ، ساڭا جاھاندا تۇرغۇدەك جاي قالمايدۇ. ئەتە - ئۆگۈن باشقىلارغا يېزىپ بەرگەن قەرز ھۆججەتلىرىڭ مۇشۇ يەردە خەنجەرگە ئايلىنىپ يۈزۈڭگە قادىلىپ قالمىسۇن يەنە.

زاكىر پولاتخانغا قورسىقىدىكىنى دېۋىتىپ ئۇنىڭ سۈنغان تاماكىسىنى ئالماي، ئادەملەر ئارىسىدىن سۈغۇرۇلۇپلا چىقىپ كەتتى. پولاتخان زاكىرنىڭ گېپىنى ئويلاپ بوشاپ قالدى. زاكىر ئاجايىپ ئىسقىرتالايتتى، ئۇچ بارمىقىنى كالپۇكىنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئىسقىرتىپ قويدى، پولاتخان زاكىرنىڭ ئىسقىرتىشىدىن «ئۆزۈڭگە ئاگاھ بول» دېگەندەك بىر مەنانى چۈشەندى.

— ھەي پولاتبەگ، — زامانباي ئۇنى چاقىردى، پولاتخان چوڭقۇر ئۇيقۇدىن چۆچۈپ ئويغانغاندەك بولۇپ كەتتى.

— مانا مەن، زامان ئاغا.

— بۇياققا كەلگىنە، — پولاتخان ئالدىراپ زامانباينىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئۆتتى، — بۇگۈن كەچتە «2X» ئالىي مېھمانخانىدا ساڭا ھاردۇق چېيى بېرىمىز، ئۇقتۇڭمۇ؟ باشقىلار بىلەن بىر ياققا كەتمە.

— ماقۇل ئاغا.

— ئۇنداق بولسا بىز ئىشخانىمىزغا چىقىپ كەتتۇق، باشقىلارمۇ ئىش

ئورنىگىلارغا بېرىگىلار. تازا قانغۇدەك كۆرۈۋالدىگىلارغۇ، ئەمدى بولدى قىلىگىلار.

باشقىلارمۇ تارقىلىپ ئىشخانىلىرىغا كىرىپ كېتىشتى. پولاتخانىنىڭ قۇلىقىغا زاكىرنىڭ گەپلىرى تەكرار - تەكرار ئاڭلىنىپ تۇردى. ئۇ كۆزىدىكى قارا تاش كۆزئەينىكىنى ئېلىۋېتىپ، بىر ماشىنىنىڭ كاپىنكىسىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

— پولات قوناق، بېسسىمىللا دېمەيلا يالغۇز قاپسەنغۇ، مەسچىتتە نامازنى ئوقۇپ بولسىلا بىر ئادەم قالمايدىغانلىقىنى كۆرمىگەنمۇ سەن؟ ئۆمرۈڭدە قوڭاڭنى يۇيمىساڭ ئۇنى قانداق بىلەتتىڭ. سەندىكى شىرنە تۇڭەپ باقسۇن قېنى، ئاۋۇ پوققا قونۇپ تۇرغان رو چۈنىمۇ ساڭا قونمايدۇ. يۈر، مەن سېنى مېھمان قىلىپ قوياي، ھەقاچان چېگرادىن ئۆتكەندىن بۇيان ئېغىزىڭغا قاغا جىگدىچىلىك بىر نەرسە سالمىدىڭغۇ دەيمەن؟ خوتۇن-بالىلىرىڭ تاغقا چىقىپ كەتكەن تۇرسا، قانداقمۇ قىزىق تاماق يەيتتىڭ، مەن ساڭا يەنە شۇنى دەپ قوياي، سەن بىر يىل ماۋۇ ئىدارىدىن يوقاپتىكەنسەن...

— مەن سورىغان تۇرسام.

— كىمدىن سورىغان؟ ئالدىرىماي تۇر، سەن سورىغان بەگلىرىڭ يۇقىرىغا جاۋاب بېرەلمەيمىز دېگەن بىلەن، ئاخىرىدا تېنىۋېلىپ، ماۋۇ ئىدارە خوتۇن-بالىلىرىڭنى تۇرغۇسىز قىلىۋېتىپ، تاغقا چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلىدى. تولا غادىيىۋالمای ماڭە، ھەر قانداق ۋاقىتتا بىزنىڭ ئەركەكچىلىكىمىزنىڭ يوقاپ كەتمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدىغانسەن؟ — زاكىر خودىدى ئۇنى پايلاپ تۇرغاندەك ياندىن چىقىپلا سۆزلەپ كەتتى.

— زاكىر ئاغىنە، بۇگۈنچە سەن بىلەن ماڭماي، باشقا كۈنى بولسۇن، قانداق؟

— بىغەرەز نېمىدە سەن، باشقا كۈنى مەن بىلەن قانداق كۆرۈشەلەيتىڭ؟ ماڭە تولا گەپ قىلماي، جۇمبۇ - جاۋۇنلىرىڭنى قوي، قوپ ئورنىڭدىن، — زاكىر ئۇنىڭ ئۇنسىغىنىغا قارماي، ئۇنى سۆرەپ ئېلىپ

ماڭدى، ئۇلار سۆرىشىپ دەرۋازا ئالدىغا كەلدى. بۇ ئىككىسىگە قادىر كۆك كۆز كۇلۇپ قاراپ تۇراتتى.

ــ مۇشۇك كۆز كۇلۇپ قاراپ تۇرۇپ كېتىپسەنغۇ؟

ــ قىلمەن دېگەن ئىشىڭنى قىلمايسەن ـ ھە، زاكىر؟

ــ بۇ دېگەن بىزنىڭ كونا ئۇلپىتىمىز، بىلىدىغانسەن مۇشۇك كۆز؟ تومۇرنىڭ ئوچۇقىدا ئۇنىڭ بىلەن ئىككى سەردىن قېقىشۋالمىسام كۆڭۈل ئارام تاپمايدۇ. ئۇقۇپ قوي، بىزدەك كەيپ قىلىپ، ئىچىپ يۇرگەنلەر ئىچىدە ھېيلە ـ مىكىرى بارلار زادىلا يوق دېسەك يالغان ئېيتقان بولمايسەن. بىز ھېچكىمنى قەستلىمەيمىز، ھېچكىمگە ئورا كولىمايمىز، ئىچىمىزدىكىنىڭ ھەممىسى تېشىمىزدا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، ئىشىنەمسەن؟

زاكىر ئىككى قولىنى مەيدىسىگە ئۇرۇپ، قادىر كۆك كۆزنىڭ ئالدىغا تىلىنى ساڭگىلىتىپ، كۆزىنى قىسىپ كۇلۇپ كەلدى.

ــ ئىشىنىمەن، ماڭە بولاپتۇ، يەنە ئىچىمسەك تولا سۆزلەپ سەۋدا بولۇپ قالسەن.

ــ ئوغۇل بالا دېگەن ھەقنى سۆزلەيدىغان گەپ، ساڭا ئورما بولدى، قادىر مۇشۇك كۆز، ئاۋۇ بارى سېرىق بىلەن ئىشنى ئىش قىلىۋالسەن ئەمدى، ــ زاكىر شۇنداق دەپ كۆزىنى قىسىپ قويدى.

ــ ۋاي بولدى ماڭە، تولا سۆزلىمەي، پولاتخان، ئۇنى تولا جورائماي شىپىدە مېڭىلار ئەمدى، ــ قادىر كۆك كۆز زاكىر بىلەن پولاتخاننى دەرۋازىدىن ئىتتىرگەندەك چىقاردى.

ــ خوش، قادىر مۇشۇك كۆز، سېنىڭ نېسىۋەڭنى ئۇنتۇپ قالمايمەن، خاتىرجەم بول، بىز ماڭدۇق ئەمسە.

ــ ئاق يول بولسۇن، ھوش ـ كاللاڭ بىلەن كېلەرسەن.

قادىر كۆك كۆز ئۇ ئىككىسىنى ئۇزىتىۋېتىپ دىجورنىخانىغا كىرىپ كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى. «ماۋۇ زابوينىڭ دەپ قويىدىغان چوقۇم بىر جىنى بار جۇمۇ، بارى سېرىق بىلەن تۇزۇشكەن پىلانىمزنى قانداق ئۇقۇپ قالغاندۇ. قارىسىغىلا بۇنداق دېسە راست چىقىدىغان ئىش ئەدە

بار؟ قىيامەت يېقىنلىشىپ قالغانلىقى راست ئوخشىمامدۇ، نېمە دېسە، كىمنىڭ گېپىنى قىلسا ھايال بولمايلا شۇ پەيدا بولاۋاتىدۇ. ماۋۇ ئېشەكنىڭ سۈيدۈكىنى ئىچىدىغانلىقىڭ پوككىدە بارى سېرىق بىلەن تۇزگەن پىلانىمىزنى دەۋاتقانلىقىنى قارىمامدىغان، توۋا... توۋا...» قادىر كۆك كۆزنىڭ بەدىنىگە قىچىنىڭ ئۇرۇقى كىرىۋالغاندەك بولۇپ كەتتى.

— ئەي قادىر! — قادىر كۆك كۆز بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ قورقۇپ كەتتى.

— كىمسەن! — ئۇ ياتقان جايىدىن چۈراپ تۇردى.

— ۋاي، نېمىگە بۇنداق ئۇركۈيسەن! — بۇ دەل بارى سېرىق ئىدى، قادىر كۆك كۆز بارى سېرىقنىڭ كۆزىگە ناتونۇش كىشىگە قارىغاندەك ئۈزاق قاراپ كەتتى.

— قادىر، سېنى جىن تاسقاپ قويمىغاندۇ، بۈگۈن غەلىتە كۆرۈنۈۋاتىسىنا، — بارى سېرىق قادىر كۆك كۆزگە قاراپ ھەيران قالدى، قادىر كۆك كۆز ئەسلىگە كېلىپ كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇردى.

— ساڭا بىرەر ئىش بولمىغاندۇ، ئايىشەمخان مومايىنىڭ مىجەزى ئۆزگىرىپ قالدىمۇ يا؟

— ماڭا بىر ئىش بولمىدى، خاناچامنىڭ سالامەتلىكىمۇ ياخشى، ئۇ مېنى ئۇزىتىپ قويىدىغاندەك تۇرىدۇ تېخى، گېپىنى ياخشى، پوڭ - پوڭ سۆزلەپ كېتىدۇ.

— ئاشۇ خوتۇندا چوڭ بىر ئامەت بار جۇمۇ، ئۇ مومای لاۋتاڭنىڭ ئوغلىغا بىر يىغلىۋىدى. چوڭ ئوغلۇڭ ھەربىيلىككە ئېلىنىدى. ھازىر ھەربىيلىككە ئۆتمەك ئاجايىپ قىيىن، خەق 50 مىڭ سوم خەجلەپمۇ بالىلىرىنى ھەربىيلىككە ئۆتكۈزەلمەيۋاتىدۇ، سەن ئۇ مومايىنى ئوبدان ئاسرا، ياخشى كۈت، ئامەتلىك مومای ئۇ، — بارى سېرىق بويى ئېگىز، قامەتلىك بولغىنى بىلەن ئېغىزى يۇمشاق ئىدى، باشقىلار بىلەن گەپلەشكەندە تىلىدىن ھەسەل تېمىتاتتى.

— كۆڭلۈم بايات‌تىدىن بېرى بىر خىل ئېغىپ كېتىۋاتىدۇ، بارى.

— نېمىگە شۇنداق بولۇپ كېتىۋاتىسەن؟ — بارى سېرىق قادىر كۆك

كۆزنىڭ يېنىغا سۈرۈلۈپ باردى.

ــ توۋا دېسەممۇ يۈرىكىم جايىغا چۈشمەيۋاتىدۇ.

ــ ئوچۇق گەپ قىلە! ــ بارى سېرىقمۇ جىددىيلەشتى، قادىر كۆك كۆز ئورنىدىن تۇرۇپ، دىجورنىخانا ئىشىكىدىن بېشىنى سىرتقا چىقىرىپ، سىرتنى كۆزىتىۋېتىپ بارى سېرىقنىڭ قېشىغا كەلدى.

ــ بايا ئاۋۇ زاكىر دېگەن زابوينىڭ ئېغىزىدىن بىر گەپ چىقىۋىدى، ئوسۇرۇۋەتكىلى تاسلا قالدىم، نېمە دەيدۇ دېمەمسەن، ئاخشام ئىككىمىز خۇپيانە كېلىشكەن ھېلىقى گەپنى دەپ يۈرمەمدۇ، توۋا دەپ ياقامنى تۇتۇپ قالدىم، ــ بارى سېرىقمۇ ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى، قادىر كۆك كۆزنىڭ چىرايىدىكى ھەيرانلىق بىلەن ئەندىشە تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى.

ــ شۇنداق دەپ قويغان بولۇشى مۇمكىن، قورقۇپ كەتكۈدەك يېرى يوق ئىكەنغۇ، ئۇ سارائ نېمىنى ئويلىسا شۇنى دەيدۇ، ئۇنىڭ دېگەنلىرى ئۇدۇل كەپ قاپتۇ شۇ، شۇنىڭغىمۇ قورقۇپ كەتكەن بارمۇ.

ــ ئۇنىڭ دېگىنى راست تۇرسا.

ــ قادىركا، نېمە راست؟ قىلساقمۇ يالغان بولىدۇ، ئۇقتۇڭمۇ؟

بارى سېرىق قادىر كۆك كۆزنىڭ يۈرىكىنى جايىغا چۈشۈرۈشكە ئۇنتتى. بارى سېرىق مۇشۇ ئىدارىنىڭ ئون نەچچە يىللىق شوپۇرى ئىدى، كۆز كىرىشى بىلەنلا ئىدارىنىڭ «شەرق شامىلى» ماركىلىق قوش كوزۇپىلۇق ئاپتوموبىلى بىلەن كۆمۈر توشۇيتتى، ئىدارىنىڭ زاپچوزى بىلەن تىلىنى بىر قىلىۋېلىپ كاندىن ئەكەلگەن كۆمۈرنىڭ ئۈچتىن بىرىنى سېتىپلا بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ يۈرۈۋېرەتتى. كۆمۈر توشۇپ بولغاندىن كېيىن ئىدارىنىڭ پىكاپىنى ھەيدەيتتى، ماي بېلىتىدىن ھەپتىدە بىر قېتىم ئەپلەپ ـ سەپلەپ زىغزىق چىقىرىپ، ئۇنى سېتىۋېتەتتى. ئۇنىڭ بۇ ئىشلىرى نەچچە قېتىم پاش بولۇپ قېلىپ نۇرغۇن تەنقىد ـ تەربىيە ئاڭلىسىمۇ بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ بىلگىنىنى قىلىۋېرەتتى. بارى سېرىقنىڭ دادىسى قالپاق يېزىسىنىڭ ئولىمالىرىدىن بولغاچقا، لاۋتاڭ ئۇنى مۇشۇ ئىدارىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغانىدى.

— قادىركا، ماۋۇ ماشىنىلارنىڭ تىلىنى مەن ئوبدان بىلىمەن دېگىنە، ماڭا سەن ھە - ھۇ دېيىشىپ بەرسەڭلار بولىدى، قالغىنىنى ئۆزۈم تونۇرلايمەن، ئانچە ئەنسىرەپ كەتمىسەڭمۇ بولىدۇ، — قادىر كۆك كۆزنىڭ يۇرىكى جايىغا چۈشتى، بارى سېرىق ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ قويۇپ دىجورنىخانىدىن چىقىپ كەتتى.

توختى ئىشخانىسىغا كىرىپ ئاۋۋالقىدەكلا ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىشكە باشلىدى، غۇلام يەرنىڭ تېگىدىن ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ قويۇۋاتاتتى، توختى ئۇنىڭ ئۆزىگە يەر تېگىدىن قاراپ قويۇۋاتقانلىقىنى ئاللىبۇرۇن سېزىپ بولغانىدى.

— غۇلام يورغا، يەرنىڭ تېگىدىن ماڭا قارىغىنىڭدا بىر گېپىڭ بارمۇ نېمە؟

— ياق، مۇنداقلا قاراپ قويدۇم شۇ.

— سەن بىكاردىن بۇنداق قاراپ قويمايسەن، قېنى دېگىنە، نېمە گېپىڭ بار، — غۇلام بېشىدىكى كەپكە شەپكىسىنى ئېلىپ شالاڭ چاچلىرىنى بارمىقى بىلەن ئۇچلاپ قويدى، نېرى چىشلىرىنى سىرتقا چىقىرىپ كۈلۈمسىرىدى.

— مۇئاۋىن باشلىق جاپپاركام بىلەن مۇدىرىمىز ئاسىپجانكاملار مۇشۇ ھەپتە قىرغىزىستانغا ماڭىدىكەن، ئۇقتۇڭمۇ؟ — غۇلام شۇنداق دەپ يانتۇ كۈلدى.

— ئۇنى ئۇقۇپ نېمە قىلىمەن، ماڭسا ماڭمامدۇ.

— ئۇغۇ شۇنداق، بۈلۈمدىكى بالىلار پۇل يىغىپ، زىيارەت بېرىپ ئۇزىتىپ قويىمىز دەپ مەسلىھەت قىلۇپتىپتۇ.

— تولا گەپ ئوينىتىپ قىلۇپتىپتۇ، ئىتۇپتىپتۇ دېمىگىنە، شۇنداق مەسلىھەت قىلدۇق - دە، مەسلىھەتكە قاتناشمىغاندەك قىياپەتكە كىرىۋالماي، — غۇلام توختىنىڭ چىرايىغا ھۆلىسر قاراپ تۇرۇۋالدى.

— نېمە دېمەكچى سەن ماڭا؟

— ئۇقۇپ قال دېمەكچى شۇ.

ـــ ئۇقتۇم مانا.
ـــ ئۇنداقتا....
ـــ نېمە ئۇنداقتا؟
ـــ سەنمۇ ئازراق كۆڭلۈڭنى ئىزھار قىلمامسەن؟ ـــ توختى غۇلامغا قاراپ سەل توختاپ قالدى.
ـــ مەن ۋاقتىنى ئاۋارە قىلىدىغان ئۇنداق سورۇنلارغا بارمايمەن، سىلەر نەچچە پۇلدىن يىغىش قىلىدىكلار؟ ـــ غۇلام بەش بارمىقىنى چىقىرىپ تۇرۇپ 50 يۈەندىن دېگەن مەنىنى ئىپادىلىدى، ـــ ماۋۇ 50 يۈەننى قېتىپ قوي، ئەمما مەن بارمايمەن.
ـــ بىر بۆلۈمدە ئىشلەۋاتقاندىكىن ياۋا خۇيۇڭنى تاشلاپ بېرىپ ئولتۇرۇپ كەلسەڭ بولمامدۇ، ـــ غۇلام يەرگە قارىۋېلىپ قورسىقىدىكى گېپىنى دەۋالدى، توختى غۇلامغا قاراپ مەسخىرە ئارىلاش كۈلدى.
ـــ مەن بارمايمەن دېگەندىكىن بولمىدىمۇ، مەن بولمىسام سەن تازا ناياق خوتۇنلاردەك باشلىقلارنىڭ ئالدىدا غىلجىڭلىۋالالايسەن ئەمەسمۇ.
ـــ بارمساڭ ئۆزۈڭنىڭ ئىشى.
ـــ بەگدىن توڭچى يامان كەپتۇ دېگەندەك سېنىڭ خۇيۇڭ تۇتۇپ كېتىۋاتىدۇ-ھە.
ـــ مېنىڭ نېمىشقا خۇيۇم تۇتاتتى؟ ـــ غۇلام توختىنىڭ قولىدىكى 50 سومنى ئېلىپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى، توختى ئۇنىڭ قىيىدىغان ھالىتىگە قاراپ كۈلۈپ قويدى.
توختىغا كۈنلىرى مەنىسىزلىككە توشۇپ كېتىۋاتقاندەك، تەكرار خىزمەت ئۆزىنى چۈشەپ قويۇۋاتقاندەك بىلىندى. قولىدىكى تاماكىنى ئاچچىق شورايتتى. بىر پەستىن كېيىن ئىشخانىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ كارىدورغا چىقتى، كارىدوردا ئەمەت ماناپنىڭ بوم ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بۇ ئادەم توختىنىڭ نەزىرىدە بويى ئۇزۇن بولسىمۇ تولىمۇ ئاددىي، بىچارە كۆرۈنەتتى، ئۇنىڭ قوپال بۇرنى بىلەن ئۆزىگە ماسلاشمايدىغان ئاق كۆزەينىكى توختىنىڭ مېڭىسىنى قوم قەغەز بىلەن

سۇرتۇۋەتكەندەك بىئارام قىلاتتى.

— بولاپتۇ، بۇ بالىنىڭ خىيالىنى چۈشەنگىلى بولمايدۇ، كۆزۈمگىمۇ باشتىلا سىغمىغان. ئاسپىچان ئىقتىدارلىق، ياخشى ئوقۇغان زىيالىي دەپ تۇرۇۋېلىپ ئىدارىغا خىزمەتكە ئالغان، شۇنىڭ يۈزىنىمۇ قىلمايدىغۇ، بارمىسا بارماس، ئۇ بارمىغانغا سورۇن توختاپ قالاتتىمۇ.

ئەمەت ماناپ توختى توغرۇلۇق سۆزلەۋاتاتتى. توختى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كۆڭلىدە ھېچقانداق بىر تۈيغۇ ۋە ئاغرىنىش پەيدا قىلماي پەسكە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئىككىنچى قەۋەتكە چۈشكەندە زىينەپ خۇددى ئۇنى پايلاپ تۇرغاندەك ئالدىدا تۇراتتى، توختى ئۇنى كۆرۈپ بويۇن قوشاش ھەمە ئەزايى قىزاردى.

— توختى قارى، نەگە ماڭدىڭىز؟.... — زىينەپنىڭ ئاشۇنداق خۇيى بار ئىدى، ئۇنىڭ ئادەم چاقىرىشتىكى ئۇسۇلى ۋە يوسۇنى شۇنداق بولسا كېرەك. توختى ئۇنىڭ چاقىرىشىدىن ھېچقانداق مەسخىرە ھېس قىلمىغانىدى.

— پەسكە چۈشۈپ چىقاي دېگەن، — توختى قىسقىلا جاۋاب بېرىپ بۇ خوتۇندىن قۇتۇلۇشنى ئويلىدى، نېمىشقىدۇر توختىنىڭ يۈرىكى بۇ خوتۇننى كۆرسىلا «ۋىژىدە» قىلىپ كېتەتتى.

— ئىشخانامغا كىرىڭە، — زىينەپ بۇرۇنقىدەكلا توختىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ ئۇنى ئىشخانىسىغا ئېلىپ كىردى. توختى ئۇ خوتۇنىنىڭ سىرىنى ئۇقالماي ھەيران ئىدى، ئۇنىڭدىن قۇتۇلاي دەپمۇ قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا ئىشەندى. زىينەپ توختىنى شىرەسىنىڭ نېرىرەقىدىكى يەرگە ئولتۇرغۇزدى، توختى قولىغا بىر رەڭلىك ژۇرنالنى ئېلىۋېلىپ قالايمىقان ۋاراقلىدى، توختى ئولتۇرغان جاي بىلەن زىينەپنىڭ شىرەسىنىڭ ئارىلىقى بىر يېرىم چامدام كېلەتتى. زىينەپ توختىنى ئالايىتەن مۇشۇنداق ئولتۇرغۇزاتتى، زىينەپ پۈتىغا بۈگۈن ساپما كەش كىيىۋالغانىدى، ئۇ ساپما كەشتىن پۈتىنى چىقىرىپ ساپما ئاياغنىڭ ئۈستىگە دەسسەپ ئولتۇرۇپ، تولغان ئاپئاق پاقالچاقلىرىنى ئوچۇق

كۆرستىپ كۆڭلىكىنى تىزىغا تارتىۋالدى.

ـــ توختى، ھېلىقى كۈنى پاراڭلىشالمىغان ئىدۇق-ھە.

ـــ قايسى كۈنى؟

توختى زىينەپكە قارىدى، زىينەپ توختىنىڭ قارىشى بىلەنلا ئوڭ پۇتىنى سول پۇتىنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ، پۇتىنى ئىلمەكلەشتۈرۈۋالدى، توختى زىينەپنىڭ تولغان ئاپئاق يوتىسىغا قاراپ قالدى، ئۇ تۇنجى قېتىم بۇنداق تولغان ئاپئاق پاقالچاقنى كۆرۈۋاتقان. زىينەپ توختىنىڭ پاقالچىقىغا قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قولىنى تۆۋەنگە سېلىپ ئاپئاق يوتىسىنى سىلاپ قويدى. توختى زىينەپنىڭ تولغان يوتىسىدىن تارتىپ ئۇنىڭ چىرايلىق بارماقلىرىغچە قاراپ چىقتى، پۇتىنىڭ بارمىقىنىڭ تىرناقلىرىمۇ شۇنداق چىرايلىق، ماسلاشقانىدى. ئۇ پۇتىنىڭ تىرناقلىرىغا باشقىچە تۇيغۇدا قارىدى، بارماقلىرىنى مەھكەم كىرىشتۈردى، يۇرىكى ئاشۇ بارماقلاردىكى تىرناقلارنىڭ ئۈستىدە قانغا ئايلىنىپ قاتتى.

ـــ توختى، نەگە قاراۋاتىسىز؟

زىينەپ قەستەن سورىدى، توختىنىڭ قۇلىقىغا زىينەپنىڭ گەپلىرى كىرمىدى، كۆزى ئەسلىي ئورنىدىن ئاللىبۇرۇن چىقىپ كېتىپ، زىينەپنىڭ پاقالچاقلىرىدا، تىرناقلىرىدا، يوتىلىرىدا سەرسان ئىدى، بۇغدىيەكلىرىمۇ «غۇرت-غۇرت» ئاۋاز چىقىرىپ يۇقىرىدىن تۆۋەنگە، تۆۋەندىن يۇقىرىغا يۈگۈرەتتى. توختى بۇ دۇنيادا ئاشۇ ئاپئاق تولغان پاقالچاقلارغىلا موھتاج ئىكەنلىكىنى ئاخىر ئاشكارىلىدى، زىينەپ توختىغا قاراپ سېھىرگەرلەردەك قىلىشقا ئۆتتى: تۇغمىلىك كۆڭلىكىنىڭ ئاستىدىن باشلاپ تۇغمىلەرنى ئاۋايلاپ، ئالدىرىماي يېشىشكە ئۆتتى، توختىنىڭ پۇتۇن ئەزايى لاۋۇلداپ كۆيەتتى، مېڭە قان تومۇرلىرى قىزىپ تېشىغا تەپكىلى تۇردى. زىينەپ ماھارەت كۆرسىتىپ كۆڭلىكىنىڭ تۇغمىلىرىنى بىر-بىرلەپ يېشىپ توختىنىڭ جىنسىي دۇنياسىغا ئاشكارا تاجاۋۇز قىلىۋاتاتتى. توختىنىڭ نەپەسلىرى ئىتتىكلىدى، كۆزىگە قان تولدى، يۈرىكى ناغرا ئۇرغاندەك گۈپۈلدىدى. زىينەپ يوتىلىرىنى، بارماقلىرىنى،

تىرناقلىرىنى توختىماي گەۋدىلەندۈرۈپ تۇردى، توختىنىڭ قولىدىكى رەڭلىك ژۇرنال ئۇنىڭ ئالىقانلىرىدا پۈرلىشىپ قوينىڭ قېرىنىدەك بولۇپ يەرگە چۈشۈپ كەتتى. قولىدىكى ژۇرنال يەرگە چۈشۈشى بىلەنلا توختى ھودۇقۇپ كېتىپ ئولتۇرغان ئورۇندۇقتا يەرگە چۈشۈپ كاسسىچە ئولتۇرۇپ قالدى. توختى يەردە ئولتۇرۇپ قالغاندىلا ئەسلىگە قايتتى، جىنسىي ھەۋىسىنىڭ ئىسيان قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تولىمۇ ئۇڭايسىزلىنىپ كەتتى. «مەن ساراڭ بولدۇممۇ نېمە، ئۆزۈمدىن ئون نەچچە ياش يوغان ئايالنىڭ پۇتى، يوتىسى، پاقالچاقلىرىغا قاراپ نېمە قىلارمەن؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ زەينەپنىڭ يۈزىگە قارىيالماي قالدى. زەينەپ يوتىلىرىنى توختىماي سلاش بىلەن ئاۋارە ئىدى. توختى ئەمدى ئۇنىڭ پاقالچىقىغا قارىمايمەن دەپ قەسەم قىلدى، ئورنىدىن قوپۇپ يۈگۈرگىنىچە كارىدورغا چىقىۋالدى.

※ ※ ※

پولاتخانىنىڭ ماشىنىلىرى كىرگەندىن كېيىن، زامانباي بىلەن شياۋلىزا كەينى-كەينىدىن قىرغىزىستانغا سودىغا ئادەم چىقاردى، ماشىنا سېتىۋالىدىغان خېرىدارلارمۇ ئىدارىغا كېلىپ تۇردى. زامانباي ھەر بىر ماشىنىغا ئۆزى بىلگىنىچە باھا قويۇپ، پولاتخانىنى ئارىلاشتۇرمىدى، پولاتخانمۇ «زامان ئاغام نېمە دېسە، مەن شۇ دەپ» تۇرۇۋەردى. زامانباي ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى يىغىپ توختىماي يىغىن ئېچىپ «ئۇنداق پايدا ئالىمىز، مۇنداق پايدا ئالىمىز» دەپ شوئار توۋلىغىلى تۇردى. بۇ ئىدارە بەئەينى ماشىنا بازىرىغا ئايلىنىپ كەتتى، كادىرلار پاي قوشقان پۇللارنى پولاتخانىنىڭ سودىگەرلەردىن ئالغان قەرزلىرىگە ئانچە - مۇنچىدىن بىرىپ جىددىيلىكنى پەسەيتتى. توختى بۇ ئىشلارغا قاراپ يا يىغلاشنى،

يا كۇلۇشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى، بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ بۇلارنىڭ ئويۇنىنى كۆرۈشكە مەجبۇر بولدى.

ــ توختى، سەنمۇ ئازراق پاي قوشۇپ قويغان بولساڭ پايدىسىنى كۆرەتتىڭ، ــ توختى ئۆزىگە گەپ قىلغان ئادەمگە قاراپ گەپ قىلماي ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى، ئۆزىگە گەپ قىلغان ئادەمگە قارىغان بىلەن ئۇنىڭ چىرايىنى پەقەتلا كۆرمىگەنىدى.

ــ بەك جاھىل جۇمۇ سەن تۇختى، كۆپىنىڭ ئىشىغا ھەـھۇ دەپ قويسا زىيىنى يوق ئىدى.

ــ مېنىڭ پايدا ئالغۇم يوق، شۇڭا قاراپ تۇردۇم.

ــ شۇنداقتىمۇ، ــ توختىنىڭ كەينىگە كىرىۋالغان بۇ ئادەم دەل بارى سېرىق ئىدى، ــ كۆپ بىلەن ئۆلگەن ئۆلۈم توي دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، بۇنى ساڭا دېمىسەممۇ ئۆزۈڭ زىيالي مەندىن ئوبدانراق بىلسەن.

توختى بارى سېرىققا گەپمۇ قىلماي سۈكۈتتە تۇردى، بارى سېرىق چاشقاندەك خۇيى بار بولغاچقا، توختىنىڭ كەيپىياتىنى كۆرۈپ گېپىنى توختىتىپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ كەتتى. بۇ ئىككىسىگە رەشىدە خېلىدىن بېرى قاراپ تۇراتتى، بارى سېرىقنى ئوتۇندەك گەپتىن بىر نەچچىنى ئاڭلاپ بېسىقىغا چۈشىدىغان بولدى دەپ ئويلىغانىدى، ئەمما ئۇ ئويلىغاندەك ئىش بولمىدى. توختى بارى سېرىقنىڭ ئارقىسىدىن خېلىغىچە قاراپ قورسىقىغا نېمىشقىدۇر بىر جىن كىرگەندەك بولۇپ كۇلدى. رەشىدە ئۇنىڭ كۇلگەنلىكىنى كۆرۈپ: «ماۋۇ سارىڭ نېمىگە كۇلۇۋاتقاندۇ» دەپ كۇلدى، توختى ئىشخانا بىناسىغا كىرىپ تۇرۇشقا رەشىدە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ يەتتى.

ــ ھەي توختى، توختىغىنە، بارى سېرىققا قاراپ زادى نېمىگە كۇلدىڭ؟ ماڭا دەپ بەرگىنە.

ــ نېمىگە كۇلگەنلىكىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيدىغان تۇرسام، ساڭا نېمىنى دەپ بېرىمەن؟ ــ توختى توختىماي ماڭدى، رەشىدە ئۇنىڭغا يېتىشىپ

تەڭ قۇلاق بولۇپ ماڭدى.

— چوقۇم بىر نېمىگە كۈلدۇڭ.

— توۋا، بىر نېمىگە كۈلسەم دەپ بېرەتتىم، كۈلگۈم كەلگەن ئوخشايدۇ، ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، مېنىڭ كۈلگىنىمنى سەن كۆرۈپسەن، نېمىگە كۈلگىنىمنى پەقەت سەن بىلسەن، سەن ماڭا دەپ بېرە.

— ماۋۇ ساراڭنى، سەن كۈلسەڭ مەن نېمىنى دەپ بېرىمەن؟

— مېنىڭ كۈلگىنىمنىچۇ.

— كۈلگىنىڭنى كۆردۇم، ئەمما نېمىگە كۈلگىنىڭنى مەن قانداق بىلەي؟

— قانداق كۈلگىنىمنى كۆرگەن تۇرسالا، سەن بىلمىسەڭ كىم بىلىدۇ ئەمىسە.

— بارى سېرىق بىلەن پاراڭلاشتىڭ، ئۇ كېتىۋىدى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ كۈلدۇڭ، نېمە مەقسەتتە كۈلگىنىڭنى ئۆزۈڭ بىلسەن.

— بارى سېرىق كەتسە كۈلۈپتىمەنغۇ ، بۇنىڭدىن باشقا يەنە قانداق مەقسەت بولىتتى؟

— نېمىگە ئېلىشتۇرۇپ يۈرۈپسەن، مېنى مازاق قىلىپ چالغىنىڭمۇ بۇ؟ نېمىگە كۈلگەنلىكىڭنى دېمىسەڭمۇ مەن ئوبدان بىلىمەن.

— بىلىدىكەنسەنغۇ، مەن نېمىگە كۈلدۈم، — توختى رەشىدەگە قاراپ ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈپ كەتتى، رەشىدە ئۇنىڭ كۈلگىنىگە قاراپ غۇچچىدە خۇيلىنىپ كەتتى.

— ۋۇي غوجام ! نېمىگە كۈلسەڭ كۈلمەمسەن، مەن نەدىن بىلەي!— رەشىدە توختىنىڭ ئالدىغا كىرىپ ئىتتىك ماڭغىلى تۇردى.

— رەشىدەك، نېمىگە چىچاڭلايسەن؟ مەن زادى نېمىگە كۈلدۈم، دەۋەتمىسەن! — رەشىدە مېڭىشتىن شاپىيدە توختاپ توختىغا قارىدى، توختى تېخىچە كۈلۈۋاتاتتى.

— سەن بارغۇ، — رەشىدە كۈلۈۋاتقان توختىنىڭ قۇلاق تۈۋىگە كېلىپ، — مانىڭغا كۈلدۈڭ، — دەپلا ئوڭ قولىنى سول قولىغا بىر خىل ئۇرۇپ قاس- قاس دەسسەپ پەلەمپەيدىن ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقىپ

كەتتى، توختى بىلى ئۇشتىلىپ كەتكۈدەك كۆلۈپ تامغا يۆلىنىپ قالدى.

توختى كۆلكسىنى مىڭ تەستە توختاتتى، «ئادەم كۆلسىمۇ ئۆلۈپ قالمىكەن» دەپ ئويلىدى، ئۇ ئىككىنچى قەۋەتنىڭ پەشتىقىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى، «رەشىدە بىلەن چىقۇالسام بوپتىكەن» دەپ ئويلاپ قالدى، قەدەمنى پەشتاقتا ئالماي خېلى ئۇزاق تۇردى. ئادەم خالىمايدىغان توختى ئۇياق - بۇياققا قاراپ بىرسىنىڭ كېلىشىنى كۈتتى، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىئارام بولۇشقا باشلىدى، بىر ئادەم كېلىپ مېنى قۇتۇلدۇرۇۋالسىكەن دېگەن يەرگە كەلدى، كىم قۇتۇلدۇرۇۋالدۇ؟ بۇ ئۆزىگە ئايان ئىدى.

ــ پەشتاقتا دەسسىيەلمەي قاراپ تۇرىسەنغۇ، زىيالىي ئۇكام، ــ توختى بۇ ئاۋازنى ئاڭلىسا كۆڭلى ئېلىشقۇدەك سەسكىنەتتى، ئەمما بۇگۈن ئۇنداق بولمىدى، بۇ ئاۋاز ئۇنىڭغا نىجاتكارنىڭ ئاۋازىدەك تۇيۇلدى.

ــ سىز بىلەن بىرگە چىقاي دەپ قاراپ تۇردۇم ئەمەت ماناپكا.

ــ ھە، مۇنداق-دە، ــ ئەمەت ماناپ سىرتقا چىقسا كۆزىگە ھېلىقى تاش كۆزەينەكنى سالماي، ئىدارىنىڭ ئالدىغا كېلىپلا سېلىۋالاتتى. بۇ ئادەمنىڭ تۇرقىدىن يا كادىرلىق، يا زىيالىيلىقنىڭ ھېچقانداق پۇرىقى كەلمەيتتى، ئۇنى سىرتتا ئۇچرىتىپ قالغان ھەر قانداق ئادەم «دېھقان ياكى ئىشلەمچى» مىكىن دەپ قالاتتى. توختىمۇ بۇ ئادەمنىڭ تاشقى ۋە ئىچكى دۇنيالىرىنى ئاختۇرۇپ زىيالىيلارنىڭ بىر تالمۇ ئېلېمېنتىنى تاپالمايتتى. ئەمەت ماناپ ئۆزىگە قارىماي ناھايىتى ئىلمىي گەپ قىلىشقا ئامراق ئىدى. ئۇلار ئىككىنچى قەۋەتكە چىقىپ تۇرۇشىغا زىينەپ ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكىنى سۈرتكەن بولۇپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. توختى قىزىرىپ كەتتى، «خۇدايىم ساقلىدى» دەپ ئەمەت ماناپتىن بەك رازى بولدى.

ــ زىينەپگۈل، پاھ، بۇگۈن بۆلەكچىلا بولۇپ كېتىپسىزغۇ، بىر پارچە ئوت جۇمۇ! ــ ئەمەت ماناپ زىينەپكە قاراپ كۆزىدىكى تاش كۆزئەينەكنى كو بۇرنىنىڭ ئۇچىغا چۈشۈرۈپ، توڭكاي مىس چىشنى چىقىرىپ كۈلدى.

— كۈندە مۇشۇنداققۇ، ئەمەت ماناپكا.

— ياق، يېقىندىن بېرى بۆلەكچىلا بولۇپ كېتىۋاتىدىلا، زىنەپگۈل، كاككۇكلار ئاۋۇپ قالدىمكىن دەيمەن، ها...ها...ها... — ئەمەت ماناپ كالاچتەك ئېغىزىنى ئېچىپ كۈلۈۋەتتى، توختىنىڭ قۇسقۇسى كەلدى، ئەمەت ماناپ كۈلسە ئاجايىپ سەت بىر مەخلۇققا ئايلىنىپ كېتىدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇچىنچى قەۋەتتىكى پەشتاقتا ئۆزىنى ئېتىپ يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

— ۋايەي، بۇنداق كۈلسىڭىز بىر نېمىگىلا ئوخشاپ قالىدىكەنسىز، ئەمەت ماناپكا، ئادەمنى قورقاتمىڭە.

— شۇنداقمۇ زىنەپ، نېمىگە ئوخشايدىكەنمەن؟ — ئەمەت ماناپ كۈلكىسىنى توختىتىپ ئەتراپقا قاراپ قويۇپ زىنەپكە يېقىن كېلىپ، قارا، ئۇزۇن بارماقلىرىنى دۆدەك يۈگۈرتۈپ، زىنەپنىڭ مەيدىسىگە تەگكۈزۈپ قويدى، زىنەپ چۆچۈپ كەتتى.

— ۋۇي ماۋۇ سەت، ئۇزۇن بارماقلىرىڭىزنى دۆدەدەك قىلىپ يۈرمەي نېرى تارتىڭە، — زىنەپ ئىشخانىسىغا كىرىۋالدى. ئەمەت ماناپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تاپ باستۇرۇپ كىردى، زىنەپ ئۇنىڭ كىرگىنىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا قارىدى.

— ۋۇي، ئىشخانىڭىزغا چىقماي بۇ يەرگە كىرىپسىزغۇ؟

— مەن كىرسەم بولمامتى، جانان؟

— ۋايجان، كۆڭلۈمنى ئېلىشتۇرمىڭە، سەتلىشىپ ئەمەت ماناپكا.

— زىنەپگۈل، «رەڭگى بولسا گۈل ئەمەس، گۈلدەك پۇرىقى بولمىسا» دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمۇ؟ بىزنى قېرى كۆرۈۋاتىسىز ـ-هە، — ئەمەت ماناپ بىزەڭلىك قىلىپ بارماقلىرىنى زىنەپنىڭ بېشىغا تەككۈزۈۋىدى.

— بۇنداق چاقچاقنى ماڭا قىلىپ بۇرمەڭ ـ-هە، بۇدو مۇشۇنداق قىلىدىكەنسىز، يۈز قىلىپ ئولتۇرمايمەن، — زىنەپنىڭ رەڭگى بۇزۇلۇۋىدى، ئەمەت ماناپ ئۆزىنى ئوڭشىۋالدى.

— قانداق قىلىدىكەن دەپ سىناپ باقسام، راست دەپ قالدىڭىز ـ-هە.

ـــ مەن دېگەن ئائىلىسى، دوتەي ئېرى بار ئادەم، سىناپ باقىدىغان كەچ بازاردىكى خېنىملارغا ئوخشىتىپ قاپسىز-دە، ئادەم چوپچوك بولۇپ قالغاندا سەتلەشمىگۈلۈك، ئەمەت ماناپكا.

ـــ مۇنداقلا بىر قېپ قويسام كۆڭلىگىزگە كېپ كەتتى-ھە، بوپتۇ - بوپتۇ، ـــ ئەمەت ماناپ يەنە تۇرۇۋەرسە ئىشىنىك يوغىنى چىقمىسۇن دەپ ئويلاپ قالدىمۇ ئالدىراپ-تېنەپ زىينەپنىك ئىشخانىسىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ كاردورغا چىقىپ ئۆزىنىك تەرلەپ كەتكەنلىكىنى بىلدى، يانچۇقىدىن قول ياغلىقىنى ئېلىپ يۈزىدىكى تەرلەرنى سۈرتىۋەتتى، كۆزەينىكىمۇ هوردىۋالغاندى، كۆزەينىكىنى ئېلىپ سۈرتۈپ يەنە بۇرنىنىك ئۇچىغا تاقىۋالدى.

ـــ ماۋۇنىك ئۆزىنىك قانداق خوتۇنلۇقىنى مەن بىلمەيدىغاندەك ئەجەب قىلىپ كەتتا. ھەي ياشلىقىمىز يامان كۈنلەردە بىھۇدە ئۆتۈپ كېتىپتىكەن، ئىسىت! ھازىرقى دەۋردە ياش بولۇپ قالساق نېمە قىلىۋېتەتتىم، تۇڤي، پاسكىنا! ـــ ئۇ شۇنداق دەپ زىينەپنىك ئىشىكىگە تۈكۈرمەكچى بولۇپ كەينىگە قارىۋىدى، زىينەپنىك ئىشىك تۈۋىدە ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئېغىزىدىكى تۈكۈرۈكىنى يۇتۇۋېتىشكە مەجبۇر بولدى.

ـــ ئېغىزلىرىغا كەلگەن سېسىق يۇندىلىرىنى يۈزلىرىگە تۈكۈرسىلە، كىمنى بىلىدىلا؟ كىم پاسكىنا ئىكەن؟ ـــ زىينەپ ئەمەت ماناپقا ئېتىلغۇدەك ئەلپازدا جۇدۇنلىدى.

ـــ مەن ھېچكىمگە گەپ قىلمىدىم ھۆرمەتلىك ئاپئاق ئۇكام، ـــ ئەمەت ماناپ شۇنداق دەپلا ئۇچىنچى قەۋەتنىك پەشتاقلىرىنى ئىككىدىن تاقلاپ چىقىپ كەتتى، زىينەپ ئۇنىك كەينىدىن تىللىدى.

ـــ ماۋۇ مەينەت قېرىنىك كۆرگۈلۈكىنى بىر كۆرسىتەي دېگەن ئىدىم، خەير، بوپتۇ.

ـــ زىينەپگۈل، كىمنىك كۆرگۈلۈكىنى كۆرسەتمەكچىتىڭىز، ـــ تۇرسۇن كۆيدۈرگە غايىبتىن زىينەپنىك كۆز ئالدىدا پەيدا بولدى، ئۇنى كۆرۈپ

زەينەپىنىڭ ئىمانىي مىڭ گەز ئۆرلەپ كەتتى.

— ۋوي، ماۋۇ بىر نېمە نەدىن پەيدا بولدى ئەمدى،«پاتما ياتسا زورى قوپۇپتۇ» دەپ، — زەينەپ شۇنداق دەپلا ئىشخانىسىغا كىرىپ ئىشىكنى «جاڭگىدە» يېپىۋەتتى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىرەي دەپ تۇرۇۋۇدى، ئىشىك بۇرنىغا تەگكىلى تاسلا قالدى، بېشىدىكى تور شلەپىسى يەرگە دومىلاپ كەتتى.

— ماۋۇ بىر نېمىگە بۇگۈن يەنە نېمە بولدىكىنە، — تۇرسۇن كۆيدۈرگە دومىلاپ كەتكەن شلەپىسىنى ئېلىپ بېشىغا كىيۋالدى-دە، بىردەم كوتۇلداپ پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

توختى ئىشخانىغا كىرىپ ئارام ئېسىگە كەلدى، زەينەپنى كۆرسىلا قورقىدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى بىلدى. يانچۇقىدىن بىر تال تاماكىنى ئېلىپ تۇتاشتۇردى. غۇلام ئۇنىڭ رەڭگىنىڭ سارغىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ بىر نېمە دېيەلمەي تۇراتتى، توختى تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ ئاچچىق - ئاچچىق ئىككىنى شوراپ ئىچىگە يۇتۇۋەتتى، غۇلام ئۇنىڭ تاماكا چېكىشىنىڭ بۇرۇنقىغا ئوخشىمىغانلىقىدىن ئۇنىڭغا چوقۇم بىر ئىش بولدى دەپ ئويلىدى، توختى بۇگۈن غۇلامغا گەپ قىلمايدىغاندەك كۆرۈندى.

— مىجەزىڭ يوقما؟

— ياق.

— رەڭگىڭ سارغىيىپ كېتىپتۇ.

— رەڭگى سارغىيىپ كەتسىلا مىجەزى يوق بولامدىكەن؟

— ياق ئەمدى، — غۇلام ئوشۇق گەپ قىلمىدى، توختىمۇ گەپ قىلمىدى.

توختىنىڭ خىيالى زەينەپتە ئىدى، زەينەپنىڭ جىنسىي پاراكەندىچىلىك سېلىۋاتقانلىقىنى ئويلاپ قانداق قىلىشنى بىلمەي بېشى قاتتى. غۇلام ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى، غۇلامنىڭ چىقىپ كېتىشى بىلەن ئىشىكنى ئىچىدىن تاقىۋالغۇسى كەلدى-يۇ، ئەمما تاقاش خۇشياقمىدى.

ـــ قاچان كىرسە سىسىق تاماكىنى چېكىپلا تۇرغان، ـــ توختى رەشىدەنىڭ كىرگەنلىكىنى كۆرۈپ ئىشكنى تاقىۋالمىغانلىقىغا پۇشايمان قىلدى، چىشىنى ئاق قوناق يېگەندەك قاراسلاتتى.

ـــ چىشكىنى قاراسلىتىۋاتىسەن، غانجۇ كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالدىگۇ نېمە؟

ـــ سەن مېنى غانجۇ كېسىلى قىلىۋەتمىگۈچە بولدى قىلمايدىغان ئوخشايسەن، يەنە نېمىگە كىردىڭ ئادەمنى ئارامخۇدا ئولتۇرغىلى قويماي؟

ـــ ماۋۇ ئىشخاناڭغا دەسسىمىگىلى نەچچە ئاي بولدى، بىلەمسەن.

ـــ توۋا دە، كۈندە بارغۇ.

ـــ ھەي، ھېلىقى كۆيدۈرگە بىلەن پاراڭلاشقان كۈندىن باشلاپ ئىشخاناڭغا كىرىپ باقتىمۇ؟

ـــ ئىشخانىغا كىرمىگەن كۈنلىرىڭ ھېچ يادىمدا يوققۇ ئەمسە، ـــ توختى رەشىدەگە قاراپ كۈلدى.

ـــ سەن يېقىندىن بېرى كۈلدىغان بولۇپ قالدىڭ، بىر نېمە تېپىۋالمىغانسەن؟ ـــ رەشىدە توختىنىڭ كۈلكىسىگە ھەيران قالدى. توختى ناھايىتى ئاز كۈلەتتى، ھېچكىم ئۇنىڭ كۈلگەن كۈنلىرىنى ئېيتىپ بېرەلمەيتتى، ئۇ بۈگۈن تاسادىپىي كۈلۈپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ كۈلكىسى رەشىدەنى ھەيران قالدۇرۇپ ئۇنىڭ قىزىقىشىنى قوزغىدى.

ـــ سېنى تېپىۋالدىم رەشىدەك، ـــ توختى ئاشۇنداق مەنىسىز كەيپىياتتا زىينەپنىڭ سىماسىنى يوقتىتىشقا تىرىشتى.

ـــ ھېلىقى كۆيدۈرگە بىلەن كۆرۈشكىنىڭىزنى كۆرۈپ ساڭا بىر ئۆمۈر گەپ قىلماسمەن دېگەنىدىم، يەنە گەپ قىلدىم .

ـــ ئۇنىڭ ئىشخانىسى بەك ھاۋالىق، رەتلىك، ئازادە ئىكەن، مەن ئۇنىڭ گېپىنى ئەزبىرايى خۇدا ئاڭلىمىدىم، ئىشخانىسىدىكى مۇھىتتىن راھەتلەندىم، ئۇ بەلكىم بەك كۆپ سۆزلىگەن بولۇشى مۇمكىن، كېيىن قارىسام ئېغىزىنىڭ ئىككى جاۋغىيى ئاقىرىپ كېتىپتۇ.

ـــ بولدى، ئۇ بېشىڭنى يېگۈرنىڭ گېپىنىلا ئەمەس، ئىسمىنىمۇ

ئاڭلىسام تىتاڭ تومۇرلىرىم قوپۇپ كېتىدۇ، ئادەم ئەمەس ئىپلاس نېمە ئۇ دەيمەن، تۇۋا، تۇۋا. ئەي توختى، ئۇنىڭدىن نېرى تۇر ھە، ئۇنىڭ ئىنسانغا ئوخشمايدىغان يەرلىرى بەك تولا، ـــ رەشىدەنىڭ يۈزى پۈرلىشىپ كەتتى.

ـــ سەن ئۇنىڭغا بوھتان قىلىۋاتقانىدەك تۇرىسەن، ئۇنىڭ ماڭا كۆرسەتكەن تەسىرى خېلىلا يامان ئەمەستەك بىلىندى، ـــ توختى ئۆزى كۆرگەننى ياسىماي ئېيتتى.

ـــ تۇۋىي!

ـــ نېمە بولدۇڭ؟ ـــ توختى رەشىدەنىڭ ئالدىدىكى ئۈستەلنى ئۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى.

ـــ ساڭا دەپ بەرمىسەم بولمىغۇدەك. ئۇ بۇزۇق ئادەم قىلمايدىغان ئىشلارنى قىلغان دەيمەن، توختى، ئۇنىڭ ئايالى ھېلىقى شياۋخې بىلەن بولغان ئىشنى ئۇقۇپ ئاچچىق يۈتۈپ يىقىلىپ، مېڭە قېتىش پالەچ كېسىلى بولۇپ قالغان، ئايالىنىڭ پەقەتلا بىر ئەركەك قېرىندىشى، يەنى ئىنىسى بار ئىدى، ئۇ قالپاق يېزىسىدا مۇئەللىم ئىكەن، ئىنىسىنىڭ ئايالى خېلىلا ھايالىق، ئېگىز، چىرايلىق ئايال ئىكەن. ئىنىسى ئاچىسىنى كۆرۈپ ئاجايىپ ئازابلىنىپتۇ، نەچچە كېچە كىرپىك قاقماي ئاچىسىنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ، سۈيىدە ئېقىپتۇ. ئاچىسىنىڭ ئۆزىنىڭ ھاجىتىدىن چىقالماي خارلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئىنىسى ئايالىنى بىر مەزگىل ئاچىسىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ خىزمىتىنى قىلىشقا ئەكىرىپ قويۇپتۇ. كۆيدۈرگىنىڭ بالىلىرى ئاساسىي جەھەتتىن ئۆي - ئوچاقلىق بولۇپ بولغانىدى، كىچىك قىزى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاچقا كۆيدۈرگە ئايالنىڭ ھاجىتىدىن چىقالماي تاشلاپ قويغان، باشقا بالىلىرىنىڭ خىزمىتى بولغاچقا بىچارە ئايال كۆرمىگەننى كۆردى، ئىنىسىنىڭ ئايالى كۆيدۈرگىنىڭ ئائىلىسىگە كىرىپ قېينىئاچىسىنىڭ ئازابلىرىنى يېنىكلەتكەنىدى، كۆيدۈرگە كۈنلەر ئۆتكەنسېرى قېينىئىنىسىنىڭ خوتۇنىغا يامان نىيەتتە بولۇپ پۈرسەت كۈتۈپتۇ. كۆيدۈرگە بۇ ئايالنىڭ

قوللىرىنى تارتىيدىغان، ئۇنىڭغا كۆز قىسىدىغان بولۇۋاپتۇ، كىلىن كۆيدۇرگىنىڭ بۇ بەتقىلقلىرىنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ كۆرمەسكە سىلىۋاپتۇ. كۆيدۇرگىنىڭ ئايالى ئىرىنىڭ بۇ ھەرىكەتلىرىنى سېزىپ قاپتۇ. ئۇ بىچارە ئايال سۆزلىيەلمىسە، ماڭالمىسا قانداق قىلالايتتى دەيسەن، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۇم - يۇم ياش تۆكۈشتىن باشقىغا كۈچى يېتەمتى. كۆيدۇرگە تۇرۇپ - تۇرۇپ ھاراق ئىچىپ ئۆيگە كىرىدىغان بوپتۇ، ئايالى ئۇخلاپ قالغان پەيتىتە ھېلىقى كىلىن ياتقان ئۆينىڭ ئىشكىنى تاراقشتىپ زادىلا ئارام بەرمەيدىغان بولۇۋاپتۇ، كىلىن ئىشكىنى ئىچىدىن تاقىۋىلىپ ئېچىپ بەرمەپتۇ. ئۇ بىر كۈنى سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇپ كىلىن ياتقان ئۆينىڭ ئىشكى تۆشىدە پايلاپ تۇرۇپتۇ، كىلىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشكىنى شۇنداق بىر ئېچىشى بىلەنلا كۆيدۇرگە ئۆينىڭ ئىچىگە ئېتىلىپ كىرىپ ئىشكىنى ئىچىدىن تاقىۋىلىپ كىلىننى بېسىۋاپتۇ، كىلىن قورققىنىدىن ئاغزىنى ئېچىپلا قاپتۇ، ۋاقىراي دېسە خانىئاچىسىنىڭ ئازابلىنىپ تۇگىشىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپتۇ. بۇ ھايۋان كىلىننىڭ ئاجىزلىقىنى بىلگەچكە، ئىپلاس ھەۋىسنى قانىدۇرۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. كۆيدۇرگىنىڭ ئايالى ئۇنىڭ ئىشلىرىنى تۈيۈپ يېتىپ قان سىيىپتۇ، كۆيدۇرگە پۈرسەت تاپسىلا كىلىننىڭ نومۇسىغا تېگىپتۇ. كىلىننىڭ ئېرى كىرگەنىدە كىلىن ئېرىگە ئېتىلىپ يىغلاپ كېتىشنى تەلەپ قىپتۇ، ئېرى خوتۇننىڭ يىغىسىدىن ئاچامنى بېقىش تەس كەلگەن چېغى دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇپتۇ، خوتۇن ئېرىگە: «خانىئاچامنى ئۆيمىزگە ئېلىپ چىقىپ باقىلى، مېنىڭ بۇ يەردە چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى» دەپ تۇرۇۋاپتۇ، ئېرى ئاخىر خوتۇننىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ ئاچىسىنى يېزىغا ئېلىپ چىقىپ باقىدىغانلىقىنى كۆيدۇرگىگە ئېيتىپتىكەن، كۆيدۇرگە ئىشنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن قورقۇپ ماقۇل كۆرۈپتۇ. ھازىر ئىنسى بۇ ئىجىسنىڭ ئايالىنى يېزىدا بېقىۋاتىدۇ. ئاڭلىسام، كۆيدۇرگىنىڭ ئايالى خىلىلا ئوڭشىلىپ گەپ قىلالايدىغان، تەمتىم مېڭىپ تالا - تۈزگە چىقالايدىغان بولۇپ قاپتۇمىش، بۇ ئىپلاس

يېنىدا بولسا بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇشتىن يانمايتتى. مۇشۇنداق مەلئۇن بىلەن گەپلىشىپ ئولتۇرغىنىڭ توغرا بولۇپتىمۇ، توختى؟ ــ رەشىدەنىڭ چىرايى غەزەپتىن بوغۇلۇپ كەتتى، توختى ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ قۇم چاينۋالغاندەك بولۇپ كەتتى، مېڭىسىگىمۇ ئاغرىق كىرىپ كەتكەندەك بولدى، يۈرىكى ئېچىشتى. رەشىدەنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىسام بوپتىكەن، ئەمدى مۇشۇ ئىشنى دەپ نەچچە كۈن گېلىمدىن تاماق ئۆتمەيدىغان بولدى... دەپ ئويلىدى.

توختى رەشىدەنىڭ گەپلىرىنى ئويلاپ يەنە ئۇخلىيالمىدى، ئۆيدىن سىرتقا چىقىپ دىجورنىخانىغا يېقىنلاشتى. بۇگۈن ئاجايىپ سەت كېچە بولغانىدى، ئاسماندا نە ئاي، نە يۇلتۇزدىن ئەسەر يوق ئىدى، دىجورنىخاننىڭ چىراغلىرىمۇ ئۆچۈك تۇراتتى. ئۇ دىجورنىخاننىڭ چىرىغىنىڭ كېچىچە ئۆچمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلگەچكە، چىراغ كۆيۈپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلىدى. قاراڭغۇلۇق ئۇنىڭ ئەركىن قەدەم ئېلىشىغا توسالغۇ بولدى. ئۇ بىر چىنارنىڭ تۈۋىگە كېلىپ توختاپ قالدى، قۇلىقىغا «كۇسۇر - كۇسۇر» قىلغان ئاۋاز كىردى.

ــ مېنىڭ كەينىمدىن يۈرمەي ئەتراپقا قارا.

ــ قاراۋاتىمەن، بۇگۈنچە بولدى قىلىلى بارى، ــ توختى بۇ ئاۋازلارنى تونۇدى، ئۇلارنىڭ بۇ كېچىدە نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي قالدى. ئۇلارنىڭ كۇسۇر - كۇسۇرلىرى توختاپ قالدى، توختى ئاۋاز چىققان تەرەپكە قۇلىقىنى ياقتى، ھېچنېمە ئاڭلانمىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر قەدەم ئالدىغا مېڭىپ بىر نېمىگە پۇتلىشىپ كەتتى.

ــ ئادەم كەلدى.

ــ ئۇنىڭنى چىقارما.

ــ ۋاي بولىدۇ، سەنمۇ ئۇنىڭنى چىقارما، ــ بۇ ئاۋازلارنى توختى ئۆزىنىڭ ھەلەكچىلىكىدە ئاڭلىيالمىدى. ئۇ ئۆزىنى رۇسلۇپلىپ، ئەتراپنى بىر قۇر كۆزىتىپ چىقتى، ھېچقانداق تاۋۇش ئاڭلانمىدى .

ــ كىم سەن؟ ــ توختى بۇ ئاۋازنى تونىدى، ئاۋازدىن كېيىنلا

دىجورنىخانا تەرەپتىن قول چىراغنى يورۇتۇپ قادىر كۆك كۆز توختى تۇرغان تەرەپكە ئىتتىك كەلدى، توختى قول چىراغنىڭ يورۇقىدا ئەتراپنى غۇۋا كۆردى.

— كىم سەن؟

— مەن.

— مەن دېگەن كىم؟

— مەن دېگەن شۇ مەن! — قادىر كۆك كۆز توختىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنى تونۇدى.

— بۇ كېچىدە بۇ يەردە نېمىگە تۇرىدۇڭ، توختى؟

— ئۆزۈمچە تۇرغۇم كەلدى.

— شۇنداقمۇ، مەن تېخى ئوغرىمىكىن دەپتىمەن، — قادىر كۆك كۆز توختىغا ھەجىپسىپ قارىدى.

— ئۇيقۇم كەلمەي دىجورنىخاندا بىر دەم ئولتۇرۇپ كىرەي دەپ چىقسام توك ئۆچۈك تۇرىدۇ، شۇڭا بۇ يەردە ئالدىمغا ماڭالماي تۇرغانىدىم، بايا ئىككىسى ئادەمنىڭ خۇپىيانە بىر نېمىلەرنى دېيىشىۋالغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىم، — توختىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قادىر كۆك كۆزنىڭ كۆزلىرى يېنىپ كەتتى.

— مەن ئاڭلىمىدىمغۇ.

— ئىككى ئېغىزلا گېپىنى غۇۋا ئاڭلىغانىدەك قىلغانىدىم، كېيىن يوقاپ كەتتى.

قادىر كۆك كۆزنىڭ پۈتۈن ئەزايى جۇغۇلداپ كەتتى، ئېغىزىمۇ گەپكە كەلمىدى.

— خا... خاتا ئاڭلىۋالدىڭمۇ يا؟

— خاتا ئاڭلىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن، كېيىن سەن كەلدىڭ، — توختى شۇنداقلا دەپ قويدى، ئەمما قادىر كۆك كۆز بۇ گەپنى ئاڭلاپ يەنىلىپ كېتەي دەپ قالدى، — دىجورنىخانىنىڭ چىرىغى كۆيۈپ كەتكەنما؟

— ھە، دىجورنىخانىنىڭما... كۆيۈپ كەتكەن، بۈگۈن كەچ بولۇپ كەتتى،

ئەتە ئالماشتۇراي دېگەنىدىم، ــ توختى بۇ گەپنى ئاڭلاپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئۆيگە كىرىپ كەتمەكچى بولدى.

ــ ھەي توختى، ئۇ ئاۋارلارنى تونۇمدىكەنسەن.

ــ تونۇغانىدەك قىلغانىدىم، پەقەت ئىككىى ئېغىز گەپ بولغاچقىمكىن جەزملەشتۇرەلمىدىم، بىرسىنىڭ ئاۋازى سېنىڭ ئاۋازىڭغا ئوخشاپ قالدىكەن، «بار دېدىمۇ، بارى دېدىمۇ» تازا بىلەلمىدىم، بۇگۈن بەك سەت قاراڭغۇ بولغاچقا قورقتىمدىن بىرسى گەپ قىلۋاتقانىدەك بىلىنىپ كەتتىمكىن ماڭا.

ــ بەلكىم شۇنداقتۇ، نەگە ماڭدىڭ؟

ــ ئۆيگە كىرىپ ئۇخلىۋالاي.

ــ ماقۇل ئەمسە، ــ قادىر كۆك كۆز ئۇنى تۇتۇۋېلىپ پاراڭلىشىۋېرىشنى خالىمدى بولغاي، كەينىگە ئۆرۈلۈپ، ھويلىدىكى ماشىنىلارنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ كېلەي دېگەندەك كېتىپ قالدى.

توختى ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ دېرىزىسىدىن ئۆينىڭ يورۇق تۇرغانلىقىنى كۆردى، ئۇ دېرىزىسىدىكى يورۇقلۇققا قاراپ مېڭىشتىن توختىدى. مەن ئۆيدىن چىققان چېغىمدا چىراغنى ئۆچۈرگەندەك قىلۋاتقان، بۇ نېمە ئىش دەپ ئويلىدى، ئۇ ئويلىغانسېرى بىر قورقۇنچ پۈتىدىن يامىشۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، ئالدىراپ قالدى، كاللىسىغا بىر توقاي خىيال ئۇچۇپ كىرىپ سېرىق قۇچقاچتەك مېڭىسىنى قوچۇپ يېگىلى تۇردى. چىراغنى ئۆچۈرگىنى ئېسىدىن كەچتى، بەدەنلىرىنى تەر قاپلىدى، ئۆزىنىڭ تىنىقلىرى يات بىلىنىپ، ئالاقزادىچىلىكتە چۆرۈسىگە قارىيالمىدى. «مەن يانقاندا چىراغنى ئۆچۈرگەن، قوپقاندا چىراغنى چوقۇم ياقتىم، تالاغا چىققاندا چىراغنى ئۆچۈرۈشنى ئۇنتۇمايتتىم.» ئۇ مۇشۇنىڭدىن باشقىسىنى ئويلاشقا ئېشىنمايلا قالدى، ھەممىنى باشتىن ئويلىغان بولسىمۇ چىراغنى ئۆچۈرگىنىلا يادىغا كېلەتتى، ئۆزۈمنىڭ ئۆيىنىڭ دېرىزىسىمۇ-يا باشقىلارنىڭ دېرىزىسىمۇ؟ ئۇ ئۆيلەرنى ساناشقا ئۇنتى، باشتىن ساندى، ئۆزىنىڭ ئۆيىگىلا كەلگەندە ئۇنتۇپ ئېزىپ

كەتتى، قايتا سانىدى، يەنىلا ئازدى، چېكىسىنى ئۇۋۇلاپ كۆردى، كۆزۈنىمۇ يوغان ئاچتى، يەنىلا ساناقتا ئېزىپ كەتتى. كەينىگە يېنىپ ئۆي بار يولنىڭ بېشىغا چىقتى، باشتىن سانىدى، ئۆزىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ مېڭىسى چورتلا ئىشلىمەيلا قالدى، دېرىزىدىن چىراغ نۇرى سىرتقا تاشلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى، ئۇچىسىغا قارىدى، ئۇچىدىكى كىيىملەرنى سىلاپ پەرق ئەتمەكچى بولدى، نېمە كىيىۋالغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمىدى، بۇگۈن ئەتىگەن قايسى كىيىمىنى كىيگەن بولسام ھازىرمۇ شۇ كىيىملەرنى كىيىكلىك دەپ ئويلىدى، كەچتە يەنە شۇ كىيىملەرنى سالغانلىقى ئېسىدىن كەچتى. ئۆزىنىڭ نەچچە قۇر كىيىمىنىڭ بارلىقىنى ئەسلىدى، كىيىملىرىنىڭ كۆپ ئەمەسلىكى ئۆزىگە ناھايىتى ئايدىڭ بولسىمۇ، ھازىرنىڭ ئۆزىدە قايسى كىيىمنى كىيگەنلىكىنى بىلمەيتتى. ئۇ دېرىزىنىڭ ئالدىدىكى يورۇق يەرگە بېرىپ بىر نېمە دەيچۇ دەيتتى، قەدەملىرى ئالدىغا ماڭماي، جاھىللىق بىلەن تۇرۇۋالغانلىقىنى بايقىدى. ئۆيۈمگە كىم كىرىۋالغاندۇ؟ كاللىسىغا توككىدە بۇ خىيال چاپلاشتى، يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكەندەك بولدى. «ئۆينىڭ ئىشكىنى، ھويلىنىڭ دۇمبىسىنى ئىشكىنى ئەتكەندىمەنمۇ؟» ئۇ دەرھال يانچۇقىغا قول سېلىپ ئاچقۇچنى ئىزدىدى، ئاچقۇچ قولىغا ئىلىشتى، ئاچقۇچنى قولىغا ئېلىپ پۈتۈن ئەزايى مۇزلاپ كەتكەندەك بولدى، چوقۇم قۇلۇپ سالدىم، ئىشكىلەرنى ئەتتىم، ئىشكىلەرگە قۇلۇپ سالمىسام ئاچقۇچ يېنىمدا بولمايتتى، ئاچقۇچ يېنىمدا بولغاندىكىن ئىشكىلەرنى تاقاپ قۇلۇپ سالغىنىمدا شەك يوق، ئۆيدىن چىقىشتىن بۇرۇن ھەممىنى قىلدىم. ئۇنداقتا ئۆينىڭ چىرىغىنى كىم يورۇتۇپ قويدى؟ ئۇ ئويلاپ-ئويلاپ چىراغنى زادى كىم يورۇتتى دېگەن سىزنقتىن ئۆتەلمىدى، ئاخىر ئېغىر قورقۇنچ ئىچىدە قالغانلىقىنى بىلدى، دىجورنىخانىغا بېرىپ، قادىر كۆك كۆزنى تۇۋلاپ كەلمەكچى بولدى. «ئۆيدە ئادەم بولمىسچۇ؟ چىراغ چوقۇم ئۆزلۈكىدىن يورۇپ قالغان بولۇشى مۇمكىن، ئاشۇنداق ئىشلارنىڭ بولۇپ قېلىشى تەبىئىي ئەھۋال،

چوقۇم چىراغ ئۆزلۈكسىز يورۇپ قالغان.» شۇنداق دەپ ئويلاپ قادىر كۆك كۆزنى باشلاپ كېلىشتىن يالتايدى. ئاۋۋال ئىشىكنىڭ ئالدىغا باراي دېدى. ئاخىر غەيرەتكە كەلدى، دېرىزىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ ئۆتۈپ كەتتى، ئىشىك ئالدىغا كەلدى، ھويلا ئىشىكىنىڭ داغدام ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆردى، مەن ئىشكىنى ئەتمىگەن ئىكەنمەن دەپ ھويلىغا قورقۇپ كىردى، ھويلىنىڭ ئىشكىنى ئەتمىگەنلىكىگە زادىلا قايىل ئەمەسلىكى ئۆزىگە مەلۇم ئىدى. رېئاللىق ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويدى، ھويلىغا كىرىپ ھويلا ئىچىگە قارىيالمىدى، ئۆينىڭ ئىشىكىگە قاراپ تۇرۇپ قالدى، ئۆينىڭ ئىشىكى قىيپاش ئوچۇق تۇراتتى. ئۇ سىرتتا تۇرۇپ ئۆينىڭ ئىچىنى تىڭشىدى، قۇلىقىغا بىر خىل تەۋىش ئاڭلانغاندەك بىلىندى. نەپىسى بوغۇلغاندەك بولدى، كۆزى چەكچىيىپ كەتكەن بىلەن ھېچ نەرسىنى كۆرمىدى. ھويلا ئىچى ئۆينىڭ يورۇقىدا نەرسىلەرنى ئىلغا قىلغۇدەك دەرىجىدە ئىدى، ئاسمانغا قارىغۇسى كەلدى، قارىيالمىدى، قارىسىلا غايىب كۆلەڭگە كاپىيدە گېلىدىن بوغىدىغاندەك تۇيۇلدى. ئۇ ھويلىدا قانچىلىك تۇرغانلىقىنى بىلمىدى، ئۇلارنى ئويلاش خىيالىغا قانداقمۇ كىرسۇن؟ ئۇنىڭغا ئۆينىڭ ئىچىدە چوقۇم بىرى بارەكلا بىلىنىدى، «كىم باردۇر؟» ئۇ بەك قورقۇپ كەتكەن ئىدى، بىر چۈشكۈرۈك ئۇنىڭغا ياماشتى، يەنە قېچىپ كەتتى. بۇرنى ئېچىشىپ كۆزىدىن ياش قۇيۇلدى، بەدىنى جاقىلداپ تىترەپ كەتتى، تېگى - تۆپى چىشلىرى بىر - بىرىگە ئۇرۇلۇپ، «قاس - قاس» ئاۋاز چىقىرىۋىدى، تېخىمۇ ئەنسىرىدى. ھەر خىل چىرايلار كۆزىگە يۆگۈرۈپ كەلدى، كۆزىدىكى بۇ چىرايلار ناتونۇش ئىدى، ئاشۇ چىرايلار ئۇزاق ئۆتمەيلا قورقۇنچلۇق، بەتبەشىرە چىرايلارغا ئايلىنىپ قېلىۋاتاتتى. بۇ ئىدارىنىڭ ئورنى ئەسلىي زاراتلىق ئىكەنلىكىمۇ ئېسىگە كېلىشكە باشلىدى. ئىشىك غىچىدە ئېچىلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كۆزنى يۇمۇۋالدى، ئۆينىڭ ئىچىگە قانداق كىرىپ قالغانلىقىنى سېزەلمەيلا قالدى. يورۇق ئۆيدە ئۆزىدىن باشقا ئادەم يوق ئىدى. بەدىنىنىڭ تىترىكى يوقىماي

پەگادا خىلى ئۇزاققىچە تۇردى، ئېسىگە كېلىپ ئۆينىڭ ئىشىكىنى شاققىدە تاقاپ كەشىنى سېلىپلا سۇيىغا سېلىقلىق يوتقانغا كىرىۋالدى. چىراغنى ئۆچۈرەي دېدى-يۇ ئۆچۈرۈشكە قولى بارمىدى، ھېچنېمىنى ئويلىمايمەن دەپ تۇرۇۋۇندى، ھويلىنىڭ ئىشىكىنى ئەتىگەنلىكى يادىغا كەلدى، كىچىك تەرىتىگە چوڭ تەرتىي قوشۇلۇپ كېلىۋاتقانىدەك تۇيۇلدى. پۇتۇن ئەزايى چىڭقىلىشقا باشلىدى. بىر دەم جىم ياتسام تەرىتىم تاراپ كېتىدۇ دەپ ئويلىدى، قېيىشىپ يۇرۇپ تەرىتىنى بەدىنگە تارقىتىۋەتتى، ھويلىنىڭ ئىشىكىنى ئەتىگەنلىكى ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمەي قينالدى. ئاخىر ئېلىپ چىقىپ كەتكۈدەك نېمەم بار ئىدى دەپ يوتقانىنى بېشىغا چۈمكەپ تۇرۇۋالدى. بەدەنلىرى تەرلەشكە باشلىدى، تەرلىگەنسېرى بەدىنى قىچىشتى، يوتقانىنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ ئۇچسىدىكى كىيىملەرنى بىر - بىرلەپ سالدى، يوتقانىنىڭ ئايىغىدىن ئىشتىنىنى چىقىرىۋەتتى، چاپىان، كۆينەكلىرىنى يانىدىن چىقىرىپ تاشلىدى. سەل ئارام تاپقانىدەك بولدى، قانداق چاغدا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى بىلمىدى.

توختى سول تەرىپىنى بېسىپ ئۇخلىغانىدى، ئۇ ئىككىلى دۇنيادا بىر ئاۋارىچىلىكنىڭ بىر يېپقا چىگىلىپ قالغانلىقىنى چۈشىدە ھېس قىلغانىدەك بولدى، ئەمما سەۋەبى ئۇچۇن ئاۋارە بولۇشنى راۋا كۆرمىدى، مۇشۇ تاتلىقتىن[1] چىقىپ كەتسەم بولاتتى دەپ ئەنسىرىدى، ئەنسىرىشىنىڭ تۈپ سەۋەبىنى زادىلا بىلمەيتتى. بۇ تاتلىق ئۇنىڭغا بەك تونۇش بولسىمۇ، ئەندىشىدىن خالىي بولالمىدى، ئاسمانغا قارىدى، جاھان يوپيورۇق تۇراتتى. قورسىقىغا سانجىق تۇرۇۋالغانىدەك بولدى، تۇيۇقسىز تۇرۇپ قالغان سانجىقنى تونۇدى، بىلدى. 20 نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى بۇ سانجىق تېخى كۆچىدىن قالماپتۇ دەپ ئويلىدى. سانجىق 20 نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكسىدىنمۇ كۆچەپ كەتتى. ئۇ ئاغرىق

[1] تاتلىق ـــ ئىككى تەرىپى تام، ئىككى ئادەم ياندىشىپ ماڭسا ئاران پاتىدىغان تار يول.

دەردىدىن يەرگە يېتىۋالىدى، ۋارقىراي دېسە ئوڭايسىزلاندى، چوپچوڭ ئادەم تۇرۇپ ۋارقىرىسا سەت ئەمەسمۇ، كۆز يېشىمنى باشقىلار تۆگۈل ئاتا- ئانامغىمۇ كۆرسەتمەيمەن دەيدىغان بۇيۇك بىر ئىرادىسى بارلىقىنى دائىم ئېسىدىن چىقارمايتتى، سانجىق ئۇنى تىن ئالدۇرمايتتى، ئۇ ئوڭ تەرەپتىكى تامنى تۆتۈپ ئورنىدىن تۇردى، بۇ تانىق ئاجايىپ ئۇزۇن، چېكى يوق كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بۇ تانىق ئەينى يىللىرى بەكلا قىسقا ئىدى، مۆكسۈكىلەك ئويىنىساق كۆزنى يۇمۇپ، ئاچقۇچە ئۇ چېتىگە يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ كېتەتتىم، بۇگۈن نېمانچە ئۇزىراپ كەتتىكىنە. ئۇ شۇنچىلىك ئويلاشقا ئارلان پايلىدى. چاتىرىقنى ئىككى تەرەپتىكى تامغا كېرىپ باقتى، ئىككى پۇتى ئىككى تەرەپتىكى تامغا كەڭتاشا يەتتى. ئۇ تانىقنىڭ ئىسمىنى ئويلىدى، ئىسمى ئېغىزىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ توختاپ قالدى. ئەما ناھايىتى ئېنىق ئېسىدە تۇرغانىدەك بىلىنەتتى، سانجىقنى ئۇنتۇپ كەتتى، ئاغرىققىمۇ كۆتۈپ قالغانىدەك بولدى، ئوڭ بېقىنىنى تۇتۇۋالغان قولىنى قويۇپ بېرىپ باقتى، ساق - سالامەت ئۆڭرە تۇرالغانلىقىنى بىلىپ كۆڭۈل ئازادىچىلىكى تېشىغا تەپكىلى تۇردى. بۇ تانىق ھېلىقى دىۋانە كوچىسىدىكى تۇل خوتۇنىنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتىلاتتىغۇ، ئۇ خوتۇنىنىڭ ئىسمى نېمىتى، تۇۋا، ئاغزىمىنىڭ ئۇچىدىلا تۇرىدۇ، نېمىشقا دېيەلمەيمەن؟ ئۇ ئاجايىپ مۇلايىم، يۇمشاق خوتۇن ئىدىغۇ. توختى ئۇ خوتۇنىنىڭ ئىسمىنى تاپالماي ئاۋارە بولدى. ئۆزى بىلىدىغان نۇرغۇن خوتۇنلارنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ باقتى، پەقەت مۇشۇ خوتۇنىنىڭلار ئىسمىنى تاپالمىدى، ھەسەلخانىنىڭ تانىقى، پاتەمخانىنىڭ تانىقى، شەرۋانىخانىنىڭ تانىقى... ئاشۇنىڭغا ئوخشاش نۇرغۇن خوتۇنلارنى توختىماي يادلىدى، كۆزنى يۇمۇۋالغانسېرى جىددىيلىشىپ ئاخىر خوتۇن خەقلەرنىڭ ئىسمىلىرىنى بىرنىمۇ قويماي دەپ بولغانىدەك بولدى، ئىككى پۇتى بىلەن تاقلاپ تانىقتىن يۇقىرىغا چىققۇسى كەلدى. بۇرۇنقىدەك ئويناپ باقسام ئۇ خوتۇنىنىڭ ئىسمى چوقۇم ئېسىمگە كېلىدۇ دېگەن خىيال چاپلاشتى، ئۇ تانىقا ئىككى پۇتىنى كېرىپ، ئىككى قولى

بىلەن تاق-تاق تاقلاپ يۇقىرىغا ئۆرلىدى، ئەمدىلا ئۇچ تاقلىۋىدى، تانىقىنىڭ يۇقىرى تەرىپى تارايغىلى تۇردى، يۇقىرى تەرەپنىڭ تاريىۋاتقانلىقىنى بىلىپ يۇقىرى ئۆرلەۋەرسە بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. بىر دەم ئىسىنى ئېلىۋېلىپ تاقلاپ چىققان جايىدا تۇردى. بۇرۇن بۇ تانىقىنىڭ ئۇستى تەرىپىنىڭ ئاستى تەرىپىدىن كەڭلىكى يادىغا كەلدى، يۇقىرىغا قاردى، تانىقىنىڭ ئۇستى باش پاتقۇچىلىك قالمايۋاتقانلىقىنى بىلىپ ئالدىراپ قالدى، تۆۋىنگە ئىتتىك چۈشۈۋالمىسا مۇشۇ تانىقتا بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالىشىدىغانلىقى كۆڭلىگە يېقىنلاشتى. تۆۋىنگە قاردى، تۆۋەن تېگى يوق ھاڭدەك كۆرۈندى، كۆزىگە ئىشەنمەي بىر قولى بىلەن تامنى تىرەپ، يەنە بىر قولىدا كۆزىنى ئۇۋۇلاپ تۆۋىنگە يەنە قاردى، كۆزى يەتمەي، ئاجايىپ سەت بىر قاراڭغۇلۇق ئايىغىدىن يۇقىرىغا ئۆرلەۋاتقاندەك بىلىندى. تۆۋىنگە قارىغانسېرى كۆڭلى قاراڭغۇلىشىپ، بېشى قايغىلى تۇردى، كۆزىنى يۇمۇۋالدى، بۇ زادى نەدۇ؟ نەگە كېلىپ قالغاندىمەن؟ ئۇنىڭ كاللىسى ئوماچ بولۇپ كەتتى، ئويلاۋەرسە پەسكە موللاق ئاتىدىغانلىقىنى كۆڭلى تۇيدى. ئۇ بىر پەس كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ، كۆڭلىدىكى قاراڭغۇچىلىقلارنى پەسەيتتى، قانداق قىلىپ بولسىمۇ بۇ يەردىن ئامان-ئېسەن قۇتۇلۇپ كېتىشنى ئويلاشقا باشلىدى. تۆۋىنگە قارىمايمەن دېگەننى كۆڭلىگە پۈكۈۋالدى. ئېگىزدىن تۆۋىنگە قارىسا بېشى قايىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلگەچكە، پارچە - پۇرات خىياللارنىڭ ھەممىسىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ھايات قېلىش ئۈچۈن بارلىقىنى دوغا تىكتى، يۇقىرى ئۆرلەشكە بولىدىغانلىقىنى بىلدى، ئىتتىك - ئىتتىك تاقلاپ يۇقىرىغا ئۆرلىدى، ئىككى تەرەپتىكى كونا تام تۈگىمەيتتى. ھەممە ئەزالىرى تەرگە چۆمۈلدى، پۈتىنىڭ پەيلىرى سوزۇلۇپ زىڭىلداپ ئاغرىدى، ئالقانلىرىمۇ يېرىلىپ قانىدى، بۇلارغا پەرۋا قىلمىدى. ئاسمانغا قاراپ كۆڭلى سوۋىدى، ئۆرلىگەنسېرى تاملار ئېگىزلەۋاتقاندەك بىلىندى، بۇ تاملارنى قانداق تۈگىتىشكە كۆزى يەتمىدى، ئەمما ۋۇجۇدىدا ھايات ئىشقىدا يېنىۋاتقان بىر ئۇلۇغۋار ئوت

مەۋجۇد ئىدى، ئۇ ئاشۇ ئۇلۇغۋار ئوتتۇرا قوماندانلىقىغا بويسۇنمىسا بولمايدىغانلىقىنى جەزم قىلدى، بىر دەم ئېسىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن يەنە يۇقىرىغا ئۆرلەشكە باشلىدى. ئۇ ئاخىر يۇقىرىغا چىقىپ، پەسكە قارىۋالاي دەپمۇ قارىمىدى، ئەتىگەندىن بۇيانقى ئۇرۇنۇشلىرىم، تىرىشچانلىقىم پەسكە قارىسامىلا يوققا چىقىدۇ، دەپ ئويلىدى. ئاسمانغا قارىۋىدى، بىر ئادەم بويى ئېگىزلىك قالغانىدى. ئۇ يېنىك - يېنىك تاقلاپ، تانىقنىڭ ئۈستىگە چىقىپ غەرب تەرەپتىكى تامنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇۋالدى، پۇتۇن ئەزايى قىزىپ كەتتى، ئالقانلىرىغا توپا - سامان كىرىپ كەتكەچكە ئازراق ئېچىشۋاتقان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئانچە پەرۋا قىلمىدى، پېشانىسىدىكى تەرلەرنى سۈرتۈۋېتىپ ئېغىر - ئېغىر تىندى. ئېغىزىدىن پورۇقشىپ ھور چىقاتتى، يۈزلىرىنى تەبىئەتنىڭ ئەركە شامالىرى سۆيگىلى تۇردى، بەدىنىنىڭ ھارارىتىمۇ تۆۋەنلەشكە باشلىدى، ھاياتلىقنىڭ ئەزگۈ تۈيغۇلىرى ۋۇجۇدىدا كۆكلىدى. ئۇ ئەتراپقا قارىدى، بېشىمنىڭ ئۈستىدە چوقۇم ئاق بۇلۇتلار لەيلەپ تۇرىدۇ دەپ ئويلىدى. تانىقنىڭ ئۇ تەرىپىدە سان - ساناقسىز ئۆگزىلەرنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ زادى نېمە ئىش بولغىنى ئەمدى دەپ ئورنىدىن دەس تۇردى. بۇ ئۆگزىلەرمۇ ئۆگزىلەرنىڭ ئىگىلىرى ئوبدان تونۇش ئىدى، مۇشۇ ئۆگزىلەرگە مۇشۇ تانىقتىن تاقلاپ چىقىپ مۆكمۈكىلەكنى ئوينىغانلىقى ھازىرمۇ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەنىدى. ئۆگزىلەرنىڭ ئىگىلىرىنىڭ ئىسمىنى ئويلاپ تاپالمايدىغانلىقىنى بىلدى، ئۇ تانىقنىڭ ئۈستىدىن بىر ئۆگزىگە تاقلاي دەپ تۇرۇشىغا پەستىن بىر ئايالنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ھوي جۇۋاينىمەك، سەن تېخىچە تانىقمنىڭ ئۈستىدە ئويناۋاتامسەن؟ يىقىلىپ ئۆلگىلى تاس قېلىپمۇ تېخى تويمىدىڭمۇ؟ ئۆگزىلەرگە يېڭىدىن لاي سالغان ، چاپسان پەسكە چۈشە!

تۇختى بۇ ئاۋازنى تونۇپ، پەسكە قارىدى، پەستە تانىقتا ئۇ خوتۇنىنىڭ يوغان سۈپۈرگىنى تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. تۇۋا دېيىشكە ئۇلگۈرەلمەي قالدى، بايىقى تېگى يوق ھاڭدىن قىلچىمۇ ئەسەر

قالمىغانىدى، ئۇ خوتۇنىمۇ بۇرۇنقىدەكلا تۇراتتى. نېمە ئۈچۈندۇر ئاغزى گەپكە كەلمىدى، ئۆزىنىڭ گەپ قىلالايدىغانلىقى ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى.

— نېمىگە ھاڭۇيقىپ تۇرىسەن، چاپسان چۈشۈپ كەت!

ئۇ خوتۇن سۈپۈرگىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا بۇرۇنقىدەكلا پوپۇزا قىلدى، توختىنىڭ ماغدۇرى ئاللىبۇرۇن كېسىلىپ كەتكەنىدى، ئۇ ھەدەپ ئۆگزىلەرگە قارىدى، ئۆزىنىڭ چۈش كۆرۈۋاتقانلىقىنى بىلدى. پەسكە چۈشسەم چوقۇم جېنىمدىن ئايرىلىمەن ياكى تەقدىرىمدە چوڭ بىر ئوڭۇشسىزلىق بولىدۇ دەپ گەپمۇ قىلماي تۇرۇۋالدى، ئويغىنىپ كەتسەم بولاتتى دەپ ئويلىدى. ئۇ خوتۇنىنىڭ ئۆزىنىڭ كىچىك ۋاقتىدىلا ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ناھايىتى ئېنىق بىلەتتى. بۇ ئاللىبۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەن تۇرسا، بۇگۈن بۇ يەردە نېمە قىلىدۇ؟ مېنى قارا بېسىۋاتىدۇ، مۇشۇ قارا بېسىشنى چوقۇم ئوڭغا ئۆرۈۋېلىشىم، تانىقنىڭ ئۈستىدىن باشقا تەرەپكە ئۆتۈۋېلىشىم كېرەك، دەپ ئويلىدى، ئۇنىڭ پۈتىنىڭ تېقىملىرى تېقىلىپ ئاغرىپ، چىشلىرى كىرىشىپ كەتكەنىدى، كۆزلىرىمۇ چۆچەكتەك يوغىناپ كېتىۋاتقاندەك بولدى.

— بۇگۈن سېنىڭ پۈتۈگىنى چېقىۋەتمەيدىغان بولسام، جۇۋاينىمەك.

ئۇ خوتۇنىنىڭ تىللاشلىرى قۇلىقىغا كىرىۋاتاتتى، ئۇ گەپ يانمۇرۇپ قالماسلىققا تىرىشتى، تۆۋەنگىمۇ قارىمىدى. شەرق تەرەپتىكى ئۆگزىلەرگە قاراپ ئەنسىرەپ قالدى، نېمىقىشقىدۇر ئۇ تەرەپ توختىغا قورقۇنچلۇق كۆرۈنەتتى. غەرب تەرەپتىكى ئۆگزىلەر پۈختەدەك كۆرۈنسىمۇ، ئۆگزىلەرنىڭ ئېگىلىرىنىڭ خۇي - مىجەزى، مەۋقەسىنىڭ تۇراقسىزلىقىنى كۆڭلى تۇيدى، ئۇ ئۆگزىلەر ئۇنىڭ كۆزىگە گاھىدا شۇنداق تىنچ كۆرۈنسە، گاھىدا ھېرىپ قورسىقى ئېچىپ كەتكەن شىردەك كۆرۈنەتتى، تانىقنىڭ تېگى تېخىمۇ خەتەرلىك ئىدى، چۈنكى ئۇ يەردە ئۆلۈپ كەتكەن بىر خوتۇن قولىغا سۈپۈرگە كۆتۈرۈۋېلىپ، تۇۋا - سۇرەن كۆتۈرۈۋاتاتتى. ئۇ غەرب تەرەپتىكى ئۆگزىلەرگە ئۇزاق قارىۋىدى،

كۆڭلىنىڭ شۇ تەرەپكە مايىلراق تۇرۇۋاتقانلىقىنى سەزدى، ئاشۇ ئۆگزىلەرگە ئۆتۈۋېلىپ قۇتۇلۇشنى ئويلىدى. بۇ ئۆگزىلەرمۇ ئۆزىگە يوشۇرۇن خەۋپ ساقلاپ تۇرغاندەك بىلىنگەچكە، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى. پەستكى خوتۇنىنىڭ پاراكەندىچىلىكى توختىنىڭ قۇلاق - مېڭىسىنى يېيىشكە باشلىدى، ئۇ بۇنىڭغا زادىلا چىداپ تۇرالماي، ئايلىنىپ كېتەي دەپلا قالدى. ئۆزىنىڭ چۈش كۆرۈۋاتقانلىقىنى ئوبدان بىلسىمۇ، ھاياتتىن ئۈمىد ئۈزۈۋاتاتتى، پەسكە چۈشۈپ كەتسەم چوقۇم ئۆلۈپ كېتىمەن، چۈش ھاياتلىقنىڭ بىر قىسمى، بولىدىغان نۇرغۇن ئىشلار چۈشتە ئايان بولىدۇ. قىسمەتلىرىم كاجلىق بىلەن تولۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ دەپ، چۈشىنىڭ داۋامىنى كۆتۈشكە مەجبۇر بولۇشىغا، ئاسماندا قاتتىق چاقماق چاقتى، تۇيۇقسىز چېقىلغان چاقماقنىڭ زەربىسىدىن توختى ئۈركۈپ پەسكە تىك موللاق ئاتقىلى تاسلا قالدى، بىر پۇتى پەسكە ساڭگىلاپ قالغانىدى.

— ھوي، بېشىڭنى يىگۈر، چۈشە دەيمەن.

ئۇ خوتۇن توختىنىڭ پۇتىنىڭ پەسكە ساڭگىلىغانلىقىنى كۆرۈپ قولىدىكى سۈپۈرگىنى ئۇنىڭغا قارىتىپ ئېتىۋىدى، توختى چاقماق تېزلىكىدە ھوشىنى تېپىپ ساڭگىلىغان پۇتىنى شارتتىدە تارتىۋالدى، ئاشۇ سۈپۈرگە بىر يېرىمگە تەگسىلا چوقۇم خەتەر يېتەتتى، خۇداغا شۈكۈر، ھەنىم بولسا تەگمىدى، دەپ ئويلىدى.

جەنۇب تەرەپتىن بىر توپ قارا بۇلۇت توختى تۇرغان تانىقىنىڭ ئۈستىگە كەلدى، توختى بۇ قارا بۇلۇتنىڭ ئەلپازىدىن قورقۇشقا ئۆلگۈرەلمىدى، بۇلۇتنىڭ ئۈستىدىن بىر بوز يورغا پەسكە شۇڭغۇدى، بوز يورغىنى توختى تونۇدى، بوز يورغىنىڭ ئۈستىدە ھېلىقى ئادەم ئولتۇراتتى. توختى ئۇلارنى كۆرۈپ كۆڭلى تىنىشىغا، ئات ئۈستىدىكى ئۇ ئادەم توختىنى كۆتۈرۈپلا ئاتنىڭ ئالدىغا مىندۈرۈۋالدى، ئات بۇلۇت ئۈستىدە قانات قاقاتتى، توختى كەينىدىكى ئۇ ئادەم بىلەن پاراڭلاشقۇسى بارلىقىنى سەزدى. ئۇنىڭغا ئېغىز ئاچاي دېيىشگە، ئۇ توختىنى ئاتتىن

پەسكە تاشلىدى، توختى لەيلەپ چۈشۈۋېتىپ يوغان بىر دەرەخكە ئىلىشىپ بىقىنىغا قاتتىق بىر نەرسە پېتىپ كەتتى، ئۇ ئاغرىققا چىدىيالماي ۋاقىراپ ئويغىنىپ كەتتى، كۆزىنى ئېچىپ ئۆيدە ياتقانلىقىنى كۆرۈپ دىمى ئېچىگە چۈشتى. چۈشىدىكى ھېلىقى تانىق كۆز ئالدىغا كەلگىلى تۇردى، ئوك بىقىنى چىممىدە ئاغرىپ، 20 يىلنىك ئالدىدا ھېلىقى تانىقتىن يىقىلىپ سانجىق تۇرۇۋېلىپ ئۆلۈپ كەتكىلى تاس قالغانلىقى يادىدىن كەچتى. ئۇ مەنىساخانىنىك تانىقى بۇگۈن ئەجەب چۈشۈمگە كىرىپ قاپتىغۇ، دەپ پىچىرلىدى. تاكمۇ يورۇپ كەتكەنىدى، ئورنىدىن تۇرۇپ يۇز - كۆزلىرىنى يۇيۇش ئۈچۈن ھويلىغا چىقىپ، ھويلىنىك ئىشىكىگە ئىتتىك قارىدى، ئىشىكنىك ئىلگىچى ئىلىنىپ تاقاقلىق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ بىر دەم ئويلىنىپ تۇرۇپ كەتتى.

توختى ئىشخانا بىناسىنىك ئالدىغا كەلگەندە، پولاتخان قىرغىزستاندىن ئەكىرگەن ماشىنلارنىك خېلى بىر قىسمىنىك يوقلۇقىنى كۆردى، ئۇ يەرنىك ئاستىدىن ئەتراپقا يوچۇن قارىۋېتىپ ئىشخانا بىناسى ئېچىگە كىرىپ، ئۆزىگە بىر ھەمراھ ئىزدەپ كارىدوردا تۇرۇپ قالدى، زىينەپنىك ئىشخانىسىنىك ئىككىنچى قەۋەتتىكى پەشتەقنىك تۆۋىدە ئىكەنلىكى ئۇنىك روھىي دۇنياسىغا بىر بېسىم پەيدا قىلىپ قويغانىدى. ئۆزىنىك پەرۋاسىزلىقىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقانلىقىنى، ھەمە ئىشقا ئىنچىكىلىك بىلەن قاراشقا ئۆتكەنلىكىنى بىلىپ بەك ئوڭايسىزلاندى، زىينەپ بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋەتتە بولماي تۇرۇپ بۇنچىۋالا ئورکۇپ كېتىشنىك ئەك چوك بىمەنىلىك ئىكەنلىكىدىن نومۇس قىلدى، مۇمكىن بولمايدىغان ئىشلارغا ئوشۇقچە ئۈيراپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئەيىبلىدى. ئۇ ئىدارىنىك كۇندىلىك مەشغۇلات دوسكىسىدىكى ئوقتۇرۇشنى ئوقۇپ كۈلگۈسى كەلدى: «ئىدارە پارتكومى ۋە مەمۇرىيىتى بۇنىڭدىن كېيىن ھەمە ئىشتا ئوچۇق-ئاشكارا بولىدۇ، نېمە ئىش قىلماقچى بولسا، ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە ئالدىن ئوقتۇرۇپ، ئۇلارنىك ماقۇللۇقىدىن ئۆتكەندە ئاندىن قىلىدۇ، ئىدارە مالىيەسى ھەر ئايدا ئېلان قىلىنىدۇ.

ئىدارە ئىشلىرىنى تۆۋەندىكى خادىملار نازارەت قىلىدۇ. تۇختى ئىسمىلىكلەرنى ئوقۇپ ئاخىرنى ئوقۇشقا چىدىيالماي قالدى، ئۆزىنى شۇنچە زورلىسىمۇ قاتتىق زوروقۇپ كەتكەچكە شىللىسى تالغاندەك قىلىپ تۇرۇۋالدى.

— تۇختى، بۇ كونا ئىشقا بۇگۈن ۋاقتىك يېتىپتۇ-دە، — غۇلام ئۇنىڭغا ئىچ-ئىچىدىن ھەيران بولۇۋاتاتتى.

— كارامەت بىمەنە ئىكەن، ئوقۇغان ئېغىزىم بىلەن كۆرۈپ قالغان ماۋۇ كۆزۈمنى ئۇرۇپ كۆكەرتىۋەتكۈم كېلىۋاتىدۇ، يا بولمىسا سەن ئۇرۇپ كۆكەرتىۋېتە، غۇلام يۇگۈر، — تۇختى غۇلامغا يېقىنلىشىپ بېشىنى ئالدىغا سوزدى.

— ئەتىگەندە بىرەر ئىش بولمىغاندۇ ساڭا؟ — غۇلام ئۆزىنى ئۇنىڭدىن قاچۇرۇپ كەينىگە داجىدى.

— ماۋۇ ھارامزادىلەر تېخى نازارەت قىلىدىغان گۇرۇپپا تەشكىللىدۇق دېسە، «ب د ت» دىن ئادەم تەكلىپ قىلغان ئوخشىمامدۇ دەپ ئوقۇپ كېتىپتىمىنا، ئۆزىنى ئۆزى نازارەت قىلىدىكەنغۇ، خۇددى «ئوغرى دېدى: ئوغرى تۇت تېشىپ قويۇپ مورىنى، ئەمەلدارلار ئاغرىق تۇرسا پۇقرا يەمدۇ دورىنى» دېگەنگە ئوخشاش ئىش قىلغىنىنى، — تۇختى شۇنداق دەپ غۇلامغا قاراپ توختاپ قالدى.

— قورقۇپ كەتمە، غۇلام يۇگۈر، قىلغان گەپلىرىمگە ئۆزۈم ئىگە بولالايمەن.

— مەن نېمىگە قورقاتتىم شۇ...

— نېمە شۇ؟ ئىشتىنىڭغا چىقىپ كەتتىغۇ چىگىتچىلىك، بۇنداق قورقۇپ كەتمە، — تۇختى غۇلامنىڭ چىشىغا تەگكىلى تۇردى، غۇلام تولىمۇ ئېھتىياتچان، يۇمشاق قۇلاق، كىم نېمە دېسە ھەئە دەيدىغان بولغاچقىمىكىن، تېرىككىلى تۇردى.

— مەن نېمىگە قورقىمەن دەيمەن؟

— ئۇنداقتا رەڭگىڭ نېمىشقا سارغىيىپ كېتىدۇ؟

ـــ قانداق سارغىيىپ كەتتى؟ يوتاڭغا بىرنى ئۇرۇپلا گەپ تاپما!
ـــ يوتامغا ئۇرۇپ تاپمىدىم، ئۆزۈڭ ساماندەك سارغىيىپ كەتتىڭ.
غۇلام ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولۇشنى راۋا كۆرمىدى.
ـــ سەن نېمە دېسەڭ شۇ، هە ـ بولدىمۇ!
توختى ئۇنىڭ بىر ئۆمۈر بىچارىلىك بىلەن ئۆتۈپ كېتىدىغانلىقىنى بۇرۇنلا بىلگەچكە، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، بولدى قىلدى.
ـــ پولاتخانىڭ ئەكىرگەن ماشىنىلىرى ئازلاپ قاپتىغۇ، غۇلام؟ ـــ توختى گەپنى قەستەن باشقا ياققا يۆتكىدى.
ـــ سېتىپتۇ.
ـــ ئاۋۇ قالغانلىرىنى ساتماپتىما؟
ـــ ئىچكىرى ئۆلكىلەر بىلەن لى باشلىق ئۇقۇشۇپتىكەن، ئۇلار پات ئارىدا ئېلىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ، ـــ غۇلام بىلەن توختى ئىشخانىسىغا چىققۇچە قىرغىزىستانغا چىقىپ كەتكەنلەرنىڭ گېپىنى قىلىشتى.
ـــ ئاسىپ مۇدىر، هاشىم يەنە هېلىقى تۇغماس باشلىق جاپپارکاملاردىن خەۋەر بارمۇ؟ ـــ غۇلام توختىغا قاراپ تۇرۇپلا ئۆزگىرىپ قېلىۋاتقانلىقىنى سەزدى.
ـــ بۇلارغا قىزىقمايتتىڭغۇ سەن؟ هاشىمكام بىلەن جاپپار باشلىق نۇرغۇن مال ئېلىپ چىقىپتىكەن، قىرغىزىستاندا بىرى ئون بوپتۇ، ئۇنىڭغا گېزىتخانا ئىشلىتىدىغان نۇرغۇن قەغەز بىلەن «لادا» پىكاپلارنى كىرگۈزۈپتۇدەك، لى باشلىق بۇنى ئاڭلاپ سەيشەنبە كۈنى ئۇلاردىن هال سوراشقا هەم ئەهۋال ئىگىلەپ سودا يوللىرىنى كېڭەيتىشكە چىقىپ كەتتى. ئاسىپ مۇدىرنىڭ ئاشۇ يەردە دەمدۇ، قازاقىستاندا دەمدۇ، ئانسىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بارکەنمش، ئۇ شۇ تۇغقانلىرىنىڭ يېنىغا كېتىپتۇ. ئاڭلىسام، چوڭ تېپتىكى «كاماز» ماركىلىق ئاپتوموبىلدىن بەشنى سېتىۋاپتۇ، ئۇ ماشىنىلارمۇ هازىر قازاقىستاندىن قىرغىزىستانغا كېلىپ بولۇپتۇ، چېگرادىن كىرىش رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىۋاتقۇدەك. لى باشلىق بىلەن هاشىمكاملار مۇشۇ هەپتىدە قىرغىزىستاندىن سېتىۋالغان

«لادا» ماركىلىق پىكاپلار بىلەن قەغەزلەرنى ئېلىپ كىرىدىكەن، ـــ غۇلام سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئىككىنچى قەۋەتكە چىقىپ بولغانىدى، «قورقۇنچلۇق قوش كۆرۈنۈپتۇ» دېگەندەك، زىينەپ ئىشخانىنىڭ ئالدىدا قولىدىكى خاشو داسقا سۇ ئېلىپ تۇراتتى، توختى ئۇنى كۆرۈپ كەينىگە ئۆچۈپ كەتكىلى تاسلا قالدى، غۇلام بۇنى بىلەلمىدى.

ـــ ئىشقا چىقىشۋاتاملا، غوجىلىرىم، ـــ زىينەپ ناز-كەرىشمە ئارىلاش كۆلۈپ ئۆلارغا سالام قىلدى.

ـــ قېرىمايسىز جۇمۇ زىينەپ ئاچا، بۈگۈن 18 ياشلىق قىزدەك بولۇپ كېتىپسىزغۇ.

ـــ ھازىرقى قىزلارنى بىزگە قانداق سېلىشتۇرغىلى بولسۇن، ئۇلار لەگمۇك بىلەن راگىزا يېگەچكە، سوغۇقى ئېشىپ خام سېمىز بولۇپ قالغان، ماۋۇ بىزنىڭ بەدىنىمىزنى ئامبۇردا تارتسا چىقامدىكىن، ـــ توختىنىڭ كۆزىگە زىينەپ خۇددى ئۆزىنى تېلېۋىزوردا ئېلان قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى، ئۇنىڭ گەپلىرىنىڭ تېگىگە يەتتى.

ـــ ئۆزىنى تاشلىۋەتمىگەن يامان خوتۇن-دە سىز، ـــ غۇلام زىينەپكە چاقچاق قىلىپ قويۇپ ئۇچىنچى قەۋەتكە ماڭدى، توختىمۇ ئەگەشتى.

ـــ ھوي توختى پالۋان، ماۋۇ ئىشمنى قاچان قىلۋېتىسىز؟ ـــ زىينەپ قەستەن باھانە تېپىپ توختىنى غۇلامدىن ئايرىۋالماقچى بولۇپ توۋلىغانىدى، توختى ئۇچىنچى قەۋەتنىڭ پەشتىقىغا پۈتىنى ئالالماي توختاپ قالدى. قايسى ئىشنى دېگەندەك زىينەپكە قاريدى. زىينەپ سوقا چىلاندەك تولغان قېپقىزىل لەۋلىرىنى قورۇپ، توختىنى نېرىدىن غايىۋى سۆيۈپ قويغاندەك ھەريكەت قىلدى، توختىنىڭ ۋۇجۇدى قىزىپ مېڭىسى ئىشلىمەيلا قالدى.

ـــ ئۇغۇل بالا دېگەن ۋەدىسىدە تۇرمىسا بولمايدۇ، ـــ زىينەپ توختىنىڭ ئاجىزلىقىنى ئاللا بۇرۇن ئېگىلەپ بولغاچقا، پوسۇق-پوسۇق گەپلەرنى قىلىۋېرەتتى، توختى تۇرغان جايىدا قېتىپ قالغاندى.

ـــ بولۇڭە غوجام، تولا ئېزىلەڭگۈلۈك قىلىپ تۇرماي، ـــ زەينەپ ئۇنىڭغا تولغان كۆكسىنى كۆزى ئارقىلىق ئىشارەت قىلدى، زەينەپنىڭ بويۇن تېرىلىرى توختىنىڭ كۆزىگە ئاقىرىپ، سۈزۈلۈپ تومۇرلىرىدا ئېقىۋاتقان شەھۋەت قانلىرىمۇ كۆرۈنگەندەك بىلىندى، ئۇ زەينەپنىڭ پاقالچىقىغا، بارماقلىرىغا قارىدى. ئۇنىڭ تولغان يوتىسى نېپىز كۆڭلەكنىڭ ئىچىدىن كۆزگە ئېنىق تاشلىنىپ تۇراتتى، پۇتىنىڭ تىرناقلىرىمۇ توختىنىڭ مېڭىسىنى غىدىقلايتتى.

ـــ تولا ئۇ يەردە بەز ماراپ تۇرماي ئىشخانىغا كىرىگە، كىچىك بالا دېگەننى زادى، ـــ زەينەپ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۇقىرىغا بىر قارىۋەتتى، غۇلامنىڭ چىقىپ كېتىپ بولغانلىقىنى بىلىپ توختىنى قولىدىن تارتىپ ئىشخانىسىغا سۆرىمەكچى بولدى، توختى توك سوققاندەك جاقىلداپ كەتتى، زەينەپ ئۇنىڭ بارماقلىرىنى غىدىقلىدى.

ـــ بۇگۈن بولمايدۇ، باشقا كۈنى كىرەي، ـــ توختىنىڭ ئوڭ قاپىقى تارتقاندەك قىلدى.

ـــ بۇگۈن نېمىشقا بولمايدىكەن؟

زەينەپ تىنىقلىرىنى ئۇنىڭ بۇرنىغا يېقىن ئەكېلىپ نازلاندى، توختىنىڭ ھېسسىياتى زەنجىر ئۈزەي دەيتتى، كۆزىنىڭ قىزارمىغان يېرى قالمىدى، بىر خىل جاھىللىق ئۇنىڭ كانىيىنى سىقىپ تۇراتتى، زەينەپنىڭ ئۆزىنى كۈچەپ تارتىشلىرى بۇگۈن ئۇنىڭغا پەقەتلا كار قىلمىدى، مۇنداقالا تارتىپ قويسا لەگلەكتەك ئۇچۇپ كىرىدىغان توختى زەينەپنىڭ ئۇھ دېگۈلۈكىنى قويمىدى. پەستىن ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى، توختى زەينەپنى سىلكىشتۇرۇپ قولىنى تارتىۋالدى، زەينەپ ئىزادىن يەرگە كىرىپ كەتمىدى، ئەمما قىزىرىپ كەتتى، توختى ئۇنىڭ قىزىرىپ كەتسىمۇ گۈزەللىشىپ كېتىدىغانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى.

ـــ مېنى كەچۈرۈڭ، مەن چوقۇم كىرىمەن.

توختى شۇنداق دەپ يۇقىرىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى، زەينەپ ئۇ چىقىپ كەتكەن پەشتاقا قاراپ تۇرۇپ قالدى. پەستىن تۇرسۇن

كۆيدۇرگە چىقىپ كەلدى، زەينەپ ئۇنى كۆرۈپ يەرگە بىرنى تۇكۇرۈپ، ئىشخانىسىغا كىرىپ ئىشكنى جالاقتەدە تاقىۋەتتى، تۇرسۇن كۆيدۇرگە بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ كەتكەچكە بېشىدىكى شىلەپىسى چۈشۈپ كېتەي دەپ قالدى.

— ماۋۇ پاسكىنىنىڭ ئىشكنى خۇددى ئۆزىنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشكىنى يايقاندەك يېپىپ كەتكىنىنى، — تۇرسۇن كۆيدۇرگە شۇنداق دەپ ئەترايغا ئەنسىرەپ قاراپ قويدى، زەينەپنىڭ ئىشكىگە قاراپ تۇرۇۋېرىشتىنمۇ قورقۇپ قالدى، ئىشك ئېچىلغۇچە چۈشۈپ كېتىۋالاي دېگەندەك ئالدىراپ تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتتى.

توختى شۇ يۇگۇرگىنىچە ئۇچىنچى قەۋەتكە چىقىپ، ئىشخانىسىغا شامالدەك كىرىپ ئورنىدا ئولتۇرغاندىلا خۇداغا شۈكۈر، دېدى. غۇلام ئۇنىڭ جىددىيلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي قالدى. توختى ئىشخانىغا كىرىپ خېلى ئۇزۇنغىچە ھېچ نەرسىنى كۆرمەي ئېغىر ھالسىراپ ئولتۇردى. غۇلام ئۇنىڭغا قاراۋەرسە ئۆزىگە ئىش تېپىۋېلىشتىن ئەنسىرىدىمۇ، ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئۇزۈپ ئالدىدىكى ماتېرىياللارنى كۆرۈشكە باشلىدى. مۇئاۋىن مۇدىر تەلئەت قۇرت ئىشكىتىن غىرتتىدە بېشىنى تىقىپ توختىنىڭ بارلىقىنى كۆردى-دە، بىر تۇتام ماقالە ئارگىنالىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئەكىرىپ قويدى.

— ماۋۇ ماقالىلەرنى بەتكە ئورۇنلاشتۇرۇۋېتىڭ، توختى، بۈگۈن ھايالىشىپ قالدىڭىزغۇ؟ — تەلئەت قۇرتنىڭ گەپلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى. غۇلام تەلئەت قۇرتقا قارىدى.

— مەن سىزگە دېدىمغۇ، ئۇ ماتېرىيال بۆلۈمىدە قالدى دەپ، — تەلئەت قۇرت غۇلامغا قاراپ گەپ قىلاي دېدى - يۇ، توختىنىڭ مىجەزىنى چۈشەنگەچكە ئوشۇق گەپ قىلمىدى.

— بايا دېگەنتىڭىز، ھە، ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ، — تەلئەت قۇرت غولامغا سوغۇق كۈلۈپ قويۇپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى.

— ماۋۇ قۇرتنىڭ قولىغا قالساق كۆرمىگەننى كۆرمەدۇق تېخى، ئاسىپجانكام

قىرغىزستانغا چىقىپ كەتكەندىن بېرى بۇنىڭمۇ گېپى ئاۋۇپ قېلىۋاتىدۇ،ـــ غۇلام تەلئەت قۇرتنىڭ چىقىپ كېتىشى بىلەن توختىغا قاراپ بىر مۇنچە كوتۇلدىدى، توختى ئۆزىنىڭ روھىي دۇنياسىدىن چىقالماي تۇرغاچقا، ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىمىدى، غۇلام ئالدىدىكى ماتېرىياللارنى بىر قۇر كۆرۈپ بولۇپ سىرتقا چىقىشقا مېڭىۋىدى، توختى ئۇنىڭغا قارىدى.

ـــ نېمە دېدىڭ، غۇلام يۈگۈر؟

ـــ ئاۋۇ يۈگۈر دېگەن گېپىڭنى ئىسمىمنىڭ ئارقىسىغا ئېسىپ قويمىساڭ زادىلا كۆڭلىڭ ئۇنىمايدىغۇ سېنىڭ توختى، نېمە دەيتتىم، ماۋۇ تەلئەت قۇرتنىڭمۇ گېپى كۇندىن-كۇنگە ئاۋۇپ كېتىۋاتىدۇ، ئاۋۇ ئۇستىسى ئۆگىتىۋاتىدىغۇ دەيمەن.

ـــ ئۇنىڭ ئۇستىسى كىم؟ نېمىنى ئۆگىتىۋاتىدۇ؟

ـــ كىم بولاتتى؟ تۇرسۇن كۆيدۇرگە.

ـــ تۇرسۇن كۆيدۇرگە كىمنىڭ ئۇستىسى.

ـــ سەن بۇگۈن مۇشۇ يەردە بارمۇ-يوق؟ ـــ غۇلام توختىنىڭ غەلىتىلىكىگە ھەيران قېلىۋاتاتتى.

ـــ مانا تۇرمامدىم، ـــ توختى ئۆزىنىڭ چاندۇرۇپ قويۇۋاتقانلىقىنى سەزدى، ـــ تۇرسۇن كۆيدۇرگىنى ئىدارىمىزدا ياقتۇرىدىغان بىرمۇ ئادەم يوقلۇقىغا ئەمدى ئىشىنىۋاتىمەن، سەن غۇلام يۈگۈرمۇ ئۇنى ياقتۇرمىغاندىكىن.

ـــ ئۇ رەسۋا ئادەمنىڭ گېپىنى ئېغىزىڭغا ئېلىپ مەينەت قىلىۋالمغىنە، ماۋۇ تەلئەت قۇرت ئاسپىچانكام يوق بولغاندىن تارتىپ ئۇنىڭ بىلەن ئوكۇر-سوگۇر قىلىپ، بىزگە يېگۈ - يېگۈ قائىدە- تۈزۈملەرنى ئاۋۇتىۋاتىدۇ، تېخى نېمە بولسا ئۇنىڭغا ئېلىپ چىقىپ مەسلىھەت سورىمسا ئۇيقۇسى كەلمەيدىغان بولۇۋالدى.

ـــ ئىشخانىدا تالىشىدىغان نېمە بار دەيسەن، غۇلام؟ ئۆزىمىزنىڭ خىزمىتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقساقلا كىم بىزگە ئوشۇق بىر نېمە

دېيەلەيتتى.

— ساڭا بىر نېمە دېيەلمىگەن بىلەن بىزگە بىر نېمە دەپ ئىچمىزنى ئېلىشتۇرۇۋېتىپ باردۇ دەيمەن ماۋۇ قۇرت، — غۇلام شۇنداق دەپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى، توختى غۇلامنىڭ بۇنچىلىك خۇيى تۇتقىنىنى كۆرۈپ باقمىغاچقا، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يېڭى كىنو كۆرگەندەك قاراپ تۇرۇپ قالدى.

— مۇشۇكنىڭ يولۋاسقا ئېتىلىشى بىكار ئەمەسكەن-دە.

— ئۆزۈڭ بىلەن ئۆزۈڭ گەپلىشىپ ئولتۇرۇپ قاپسەنغۇ، توختى، مەن كىرسەم جېنىگدىن تويغاندەك بولۇپ كېتەتتىڭ، مېنىڭمۇ سېنىڭ يېنىڭغا كىرىپ تۇرغنىم ياخشى جۇمۇ، بولمىسا مانا مۇشۇنداق ساراڭلاردەك ئۆزۈڭ بىلەن ئۆزۈڭ سۆزلەپ ئولتۇرۇپ قالسەن - ھە، — رەشىدە ئىشكتىن كىرىپلا تەكەللۇپ قىلىپ يۈرمەي توختىنىڭ ئالدىدىكى غۇلامنىڭ ئورۇندۇقىدا ئولتۇردى، توختى ئۇنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتمەسلىككە چارە تاپالماي قالدى.

— مۇنچە سوغۇق كۈلۈپ كەتمە، مېنى يەنە كوتۇلدىغلى كىردىڭغۇ دېمەكچىغۇ، مەنمۇ كۆرگەنلىكى ئادەمگە سۆزلەپ يۈرۈيدىغان ئۇنداق بولۇمسىز، تېتىقسىز خوتۇن ئەمەس، ئۇقۇپ قوي ، بۇ دۇنيادا ياغۇز قالغاندىن چوڭ ئازاب يوق، — رەشىدە توختىنىڭ يۈزىگە قارىماي تۇرۇپ شاپتۇل قېقىپ ئۆزىنى بىر تۇزەشتۇردى.

— چوقۇم ياخشى گەپ قىلغىلى كىرمىدىڭ، — توختى ئالدىدىكى ماتېرىيالغا قارىغاچ ئۇنىڭ يېغىرىنى تاتىلاپ قويدى.

— دۇنيادىكى ھەممە يامان گەپنى مەنلا كۆتۈرۈپ يۈرۈيدىكەنمەن-دە سېنىڭچە، سەن ساراڭنىڭ كەينىگە كىرىپ زىيان تارتىپ، يۈرىكىم ئېچىشىپ يېنىڭغا كىردىم، — توختى كۆرۈۋاتقان ئورگىنالدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ رەشىدەگە قارىدى.

— قانداق كەينىمگە كىرىپ؟ نېمىنى زىيان تارتتىڭ؟ — توختىنىڭ رەڭگىدە سۇس ھەيرانلىق ئەكس ئەتتى.

ـــ سېنى هەممىنى بىلىدۇ دەپتىكەنمەن، ھازىر پۇشايمان قىلدىم.
ـــ نېمىگە پۇشايمەن قىلدىڭ، ئوچۇق دېمەمسەن، تولا شاپتۇل قاقماي، ساڭا مۇنداق قىل دەپ بىرەر يول كۆرسەتمىگەنتىمغۇ، بۇگۈن گەپ تاپالماي پوككىدە بۇ مۇجمەل گەپنى كۆتۈرۈپ كىرىپسەن - دە.
ـــ ئەل بىلەن ئۆلگەن ئۆلۈم توي بىلەن ئوخشاش دەپتىكەن، مەن پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا تاپالماي قالدىم، باللىرىمنى ئوقۇتۇش ئۇچۇن يىغىپ قويغان پۇلۇمنى تەۋەككۈل قىلىپ پاي قوشقان بولسام، مانا بۇگۈن چۇشتىن كېيىن قولۇمغا نەقلا 500 يۈەن پايدا تېگەتتى ئەمەسمۇ، ۋاي ئىسىت، ـــ توختى ئۇنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يەتتى.
ـــ سەن پاي قوشمىغانمۇ؟
ـــ پاي قوشسام ساڭا دەپ يۈرەمتىم، بىر ساراڭلىق قىلىپتىمەن ئەمەسمۇ.
ـــ ئەڭ چوڭ ئوگلۇقتىن بىرنى قىلىپتىكەنسەن، نېمىشقا پۇشايمان قىلسەن.
ـــ ساڭا دېدىمغۇ، بۇگۈن چۇشتىن كېيىن قوشقان پايلارغا پايدا ئايرىپ بېرىدىكەن، باشقىلارنىڭ قولىغا مۇنداق پۇل تېگىدىكەن، ـــ رەشىدە قولىغا تۇكۇرۇپ قورۇق ساناپ كەتتى، توختى ئۇنىڭ ھەرىكەتلىرىگە قاراپ يەنە كۇلدى.
ـــ ۋاي تولا كۇلمىگىنە، توختى، بۇگۈن ھەممە ئادەمنىڭ قولىغا پايدا تېگىدۇ، بىز شۇ بەز ماريغان مۇشۇكتەك پۇشۇلداپ ئولتۇرىمىز، ـــ رەشىدە توختىغا قاپاق سۇزۇپ يانغا قارىۋالدى.
ـــ ھەي سارائ! ـــ توختى قولىدىكى ئورگىنالنى بىر چەتكە ئىتتىرىۋېتىپ رەشىدەگە نەشتەردەك قارىدى.
ـــ مەن ساڭا قاچان پاي قوش، قوشما دېگەن، مەندىن ھېساب ئالغىلى كىرىپسەن-دە بۇ تۇرقىڭدا؟ ـــ توختىنىڭ تەلەپپۇزى كەسكىن چېقىپ رەشىدەنى جىددىيلەشتۇرۇۋەتتى، ئۇ توختىغا قاراپ ئۆزىنى سەل تۇرۇۋالدى.
ـــ ياق دەيمىنا، باشقىلار ئالسا بىز قاراپ تۇرامىزما؟

ـــ قاراپ تۇرمساڭ ئۇلارغا يالۋۇر، بۇنىڭ مەن بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى؟

رەشىدە توختىنىڭ خۇيى تۇتقانلىقىنى بىلگەچكە جىم بولۇپ كەتتى، توختىمۇ ئۇنىڭ قورۇلغان چىرايىغا قاراپ ئۆزىنى بېسىۋالدى. ئارىنى جىمجىتلىق باستى، توختى يانچۇقىدىن بىر تال تاماكىنى ئېلىپ، تۇتاشتۇرۇپ، ئاچچىق شوراپ، ئېغىزىغا لىق تولغان تۈتۈنىنى پۈرقىرىتىپ پۈۋلىدى. رەشىدە شاپىيىدە ئورنىدىن تۇرۇپ خوشمۇ دەپ قويماي چىقىپ كەتتى. توختى ئۇنىڭ ئۇن-تىنسىز چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ خىيال سۈرۈشكە باشلىدى، ئۇنىڭ خىياللىرى بەك ئۇزۇك ئىدى.

ـــ ئۇكام، ماقالىلارنى ئورۇنلاشتۇرۇۋەتتىڭزمۇ؟ ـــ توختى تەلئەت قۇرتنىڭ چىرايىغا شۇنداق بىر سەت قاردىكى، ئۇ قورققىنىدىن لاسسىدە ئولتۇرۇپ سالغىلى تاسلا قالدى.

ـــ تېخى كۆرۈپ بولمىغان ئوخشىمامسىز، بوپتۇ، بۈگۈن چۈشتىن بۇرۇن ئورۇنلاشتۇرۇۋەتسىڭز بولىدۇ، چۈشتىن كېيىن ئىدارىدا چوڭ يىغىن بار ئىكەن، شۇنى ئۇقتۇرۇپ قويماي دەپ كىرگەنىدىم، ماقۇل ئەمىسە.

تەلئەت قۇرت قانداق كىرگەن بولسا، شۇنداق چىقىپ كەتتى، توختى قولىدىكى تاماكىنىڭ كۈلى يەرگە ئۆزلۈكىدىن چۈشۈپ كەتكىچە بىر نۇقتىدىن كۆزىنى ئۇزمىدى.

※ ※ ※

توختى ئۆيدە بۇرۇقتۇرما بولدى، سىرتقا چىقماي دەپ ئويلىدى، ئەمما نەگە بېرىشىنى بىلمىدى، تەۋەككۈل دەپلا ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقتى، ئىدارىنىڭ چوڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدى. دىجورنىخانىدىن قادىر كۆك كۆز چىقىپ ئۇنىڭغا قارىدى، توختى ئۇنىڭ ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بولسىمۇ، بىر خىيالغا ئەسىر بولۇۋېلىپ ئۇنى كۆرمەسكە سالدى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ قارىمىغىنىغا پەرۋا قىلماي

ئالدىنى توراپ سالام قىلدى.

ـــ نەگە ماڭدىڭ، توختى.

ـــ ئۆيگە، ـــ توختى ئاشۇنداق دەپلا ئۇنىڭدىن قۇتۇلاي دېگەندى، قادىر بىزەڭلىك قىلىپ ئۇنىڭغا چاپلاشقىلى تۇردى.

ـــ تاماققا ماڭغان ئوخشىمامسەن؟ ـــ تاماق ئېتىپ ببرىدىغان چوكاندىن بىرنى تاپساڭ بولاتتى، بۇنداق يالغۇز ئۆتۈۋەرسەڭ تۇرمۇشۇڭ تۇرمۇش بولمايدۇ، ئەتىگەندە قوپۇپ بىر چىنە قاينىق سۇ ئىچمىسە كۈن كۈن بولامدۇ؟ ـــ توختىنىڭ سوۋۇپ قالغان نېرۋىسى بۇ گەپ بىلەن پىقىراپ كەتتى، لېكىن ئۇ ئۆزىنى بېسىۋالدى. قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ نېرۋىسىنىڭ ئۆرلىگەنلىكىنى ئۇقتى بولغاي، گەپنى باشقا تەرەپكە يۆتكىۋالدى، ـــ بۇگۈن چۈشتىن كېيىن ئىدارە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە پايدا تارقىتىدىكەنغۇ، ساڭمۇ تېگىدىغاندۇ، مەن تاغام رەھمەتلىكنىڭ يېغىپ خاناچامغا قالدۇرۇپ قويغان ئازراق پۇلىنى پاي قوشقان.

توختى ئۇنىڭغا قانداق قارىغان بولسا، شۇنداق ئەلپازىنى ساقلاپ دەرۋازىدىن سىرتقا چىقىپ كەتتى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بىر دەم قاراپ تۇرۇپ دىجورنىخانىغا كىرىپ كەتتى. توختى دەرۋازا سىرتىغا چىقىپ قاياققا مېڭىشنى ئويلاپ تۇرۇپ قالدى. يولدىن توختىماي ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ماشىنا، موتوسىكلىتلەرنىڭ ئاۋازلىرى قۇلاقنى يارايتتى. توختى غەرب تەرەپكە قاراپ توختاپ قالدى، غەرب تەرەپتىكى يول بويىدىكى چىملىق تۆۋىدە ئايشەمخان مومايى ئۇنىڭغا قول ئىشارىتى قىلىپ تۇراتتى، توختى ئۇ مومانىڭ چىرايىنى كۆرسىلا بىر قىسىم بولۇپ قورقۇپ كېتەتتى، مومايغا قاراپ پاقا تەشكەن سويمىدەك قاراپ قالدى.

ـــ بالام توختى، قېشىمغا كەلگىنە، ـــ ئايشەمخان مومايى ئاۋازىنى پەس چىقىرىپ ئۇنى چاقىردى، توختى مومايدىن قورقسىمۇ توۋلىغاندىكىن بارماسلىققا چارە تاپالماي ببرىشقا مەجبۇر بولدى، ئايشەمخان توختىنىڭ كېلىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ بەك خۇرسەن بولدى، توختى ببشىنى تۆۋەنگە سېلىپ مومانىڭ ئالدىغا كەلدى.

— بالام، يېنىمدا بىردەم ئولتۇرە، — ئايشەمخان موماي يېنىنى قولى بىلەن سۈرتۈپ ئۇنى ئولتۇرغۇشقا تەكلىپ قىلدى.

— مەن قېرىپ كەتكەچكە قورۇنۇۋاتامسەن؟ ئولتۇرە، قېرىغاندا ئادەمنىڭ ئەڭ موھتاج بولىدىغىنى پەقەت يېنىدا بىر ئادەمنىڭ ھەمراھ بولۇپ ھال-مۇڭ بولۇشى، قورۇنۇپ كەتمەي ئولتۇرە، — توختى مومانىڭ يېنىدىلا ئۇن-تىنسىز ئولتۇردى، — بىزنىڭ ئادەم ماڭا تەۋە بولماي، مېنى بۇ ئالەمدە داغدا قويۇپ ئۆلۈپ كەتتى، شۇنداقتىمۇ بىزنىڭ ئادەم دەپ كۆيۈپ قاپتىمەن بالام، — توختى ئايشەمخان مومانىڭ سىرلىق گەپلىرىگە كۆكلىدە ھەيران ئىدى. — كۆكلۈڭنى تۇيۇپ تۇرۇۋاتىمەن، ماۋۇ سىرلىق خوتۇن تونۇمايدىغان ئادەمگە بىكاردىن گەپ قىلىپ يۈرۈيدۇ دەۋاتىسەن، شۇنداقمۇ؟ — توختى بۇ خوتۇننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ گاڭگىراپلا قالدى، بۇ خوتۇن كۆكلۈمدىكىنى قانداق بىلىۋالغاندۇ دەپ ئويلىدى، — بىزنىڭ قوتۇر ساڭا مېنىڭ گېپىمنى قىلمىدىغۇ دەيمەن، — توختى بۇ گەپنى ئاڭلاپ كاللىسى تېخىمۇ چىگىچلىپ كەتكەندەك بولۇپ، ئايشەمخان مومانىڭ كۆزىگە قاراپ تۇردى، — ئىچى چىڭ قوتۇر ئۇ، قورسىقىدىكىنى بىر ئۆمۈر ئىچىدە ساقلاپ بۇ دۇنيادىن كەتتى، — توختى ئايشەمخان مومانىڭ ئۆلگەن ئادەم توغرىلىق گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى غۇۋا ھېس قىلىپ، — ئۆزى ئوبدان تۇرۇپتىما؟ — توختى نېمە دېيىشنى بىلمەي، تىنالمايلا قالدى، — قورقما، سەن ئۇ قوتۇرنى كۆرگەندىكىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاتتىڭ؟ مەن ھېچكىمگە دېمەيمەن، ياخشى تۇرسلا بولدى.

توختىنىڭ تىلى ئىششىپ ئېغىزىغا پاتمىغىلى تۇردى.

— ئۇ قوتۇر دېگىنىڭىزنى مەن نەدىن بىلەي؟

— توغرا، سەن بىلمەيسەن، ئەمما ئۇنى ئىككى قېتىم كۆردۇڭ، ياخشى تۇرۇپتىمۇ، — توختى چۈش كۆرۈۋاتامدىم نېمە دېگەندەك تۆت ئەتراپىغا ئالاقزادىلىك ئىچىدە قاراپ قويدى، موماي تەمكىن، توختاشلىق ھالەتتە ئولتۇراتتى، — ئۇ قوتۇر سېنى ئىككى قېتىم ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويدىغۇ، ئەمدى ئېسىڭگە كەلگەندۇ، — توختى ئۆزىنىڭ

ئەڭ چوڭ ئالۋاستىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ قالغانلىقىنى ئىنكار قىلىشقا ئامالسىز قالغانىدى، ـــ بۇنداق قورقۇپ كەتمە، ساڭا ھېچ ئىش بولمايدۇ، مېنى ئالۋاستىمىكىن دەۋاتقانسەن ھەقاچان، ئۇنداق ئويلىغان بولساڭ خاتالاشقان بولسەن.

ـــ موما، مېنى بۇنداق قورقاتمىسىڭىز.

ـــ مەن سېنى نەدە قورقىتۋاتىمەن؟ سەندىن ئۇ قوتۇرنى قانداق تۇرۇپتۇ دەپ سورىدىم شۇ.

ـــ قايسى قوتۇرنى دەيسىز؟

ـــ سەن چوڭ ئېتىزلىقتا ئۇياتقا قالغاندا، تانىقتا ھېلىقى ئۆلۈپ كەتكەن مەنسۇخان دېگەن ئايال ساڭا تەھدىت سالغاندا، دۇلدۇل مىنىپ كېلىپ سېنى قوتۇلدۇرۇۋالغان ھېلىقى قوتۇر ئادەمنى دەيمەن.

توختىنىڭ يۈرىكى كونىراپ كەتكەن چىبەرقۇتتەك يىرتىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى، ئۇ بۇ يەردە ئولتۇرۇۋېرىپ ئۆلۈپ كەتمىسەممۇ سارىڭ بولۇپ قالىدىغان ئوخشايمەن دېگەن تۇيغۇغا كەلدى-دە، ئولتۇرغان جايىدىن تۇرۇپ ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدى.

ـــ ئولتۇرە، بالام، ـــ موماي ئۇنىڭ پېشىدىن تۇتماقچى بولۇۋىدى، توختى ۋارقىراپلا شەرق تەرەپتىكى يولنى بويلاپ قېچىپ كەتتى، موماي ئۇنىڭ يۈگۈرۈشىگە قاراپ ئولتۇردى، ـــ ياش تۇرۇپ بىزنىڭ قوتۇرچىلىك يۈگۈرەلمەيدىكەنسەن تېخى، ـــ موماي شۇنداق دەپ چىشلىرى قالمىغان ئېغىزىنى ئۆمەللەپ كۈلدى.

توختىنىڭ ۋارقىرىغىنىنى قادىر كۆك كۆز ئاڭلاپ ئالدىراپ سىرتقا چىقتى، توختىنىڭ ئوقتەك يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي ھاڭ-تاڭ قالدى. موماي قادىر كۆك كۆزنى كۆرۈپ، ئولتۇرغان جايىدىن شاپىسىدە تۇرۇپ، ئىتتىنىڭ مېڭىپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى، قادىر كۆك كۆز تۆت ئەتراپىغا قارىدى، ھېچكىم كۆرۈنمىدى.

ـــ توۋا، مۇشۇنداق يالغۇز ئۆتىۋەرسە چوقۇم مېڭىسىدىن ئايرىلىپ

قالدۇ، ــ ئۇ ئۆزىگە ئۆزى سۆزلەپ دىجورنىخانىغا كىرىپ كەتتى.

قادىر كۆك كۆز دىجورنىخانىغا كىرىپ، ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلاپ بىر دەم يېتىۋالدى، شۇ ئەسنادا بارى سېرىق دەرۋازا تۆۋىدە پەيدا بولۇپ، ئۇيان-بۇيان قارىۋېتىپ دىجورنىخانىغا كىردى.

ــ ئەي قادىركا، ئۇخلاپ قالدىڭمۇ؟ ــ قادىر كۆك كۆز بارى سېرىقنى كۆرۈپ ئورنىدىن قوپۇپمۇ قويمىدى، بارى سېرىق شوخلىدەك كاچىتىنى پولتايتىپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى.

ــ مېنى كۆرسەڭلا ماي تارتىدىغان بولۇۋالدىڭغۇ، مەندىن بىر ئاغرىقىڭ بار جۇمۇ سېنىڭ.

ــ نېمە ئاغرىقىم بولاتتى بارى؟

ــ ئاغرىقىڭ بولمىسا يانتۇ قارايسەنغۇ؟ ــ قادىر كۆك كۆز يانقان جايىدىن شاپپىدە قويۇپ سىرتقا چىقىپ، ئەتراپىنى بىر قۇر كۆزىتىۋېتىپ دىجورخانىغا قايتىپ كىردى. قادىر كۆك كۆزنىڭ كۆزى تۇنىدىكى مۇشۇك ياپىلاقنىڭ كۆزىدەك يېنىشقا باشلىدى، بارى سېرىق ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

ــ نېمىگە بۇنچە يامان كۆزدە قارايسەن ماڭا؟

ــ ساڭا يامان كۆزدە قارىمىسام بولامتى ئەمىسە، سېرىق ئادەم دېگەندە زادىلا ۋاپا يوقلۇقىنى ئوبدان بىلەتتىم، مەن دەيۋزدە بارغۇ، ــ قادىر كۆك كۆز ئۆزىنى باسالماي ئېڭەكلىرىنى يۇگداپ كەتتى.

ــ ۋاي، ساڭا زادى نېمە قىلدىم؟ ئوچۇق دېمەمسەن! مۇشۇكتەك كۆزۈڭنى پالدىرلاتماي.

ــ ماڭە جۇغۇ، سەن بىلەن تالىشىپ تۇرىدىغانغا ۋاقتىم يوق مېنىڭ، قىلغان ئىشلىرىڭنى مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن؟ ــ قادىر كۆك كۆز بارى سېرىقنى دىجورنىخانىدىن قوغلىغىلى تۇردى.

ــ مەن سېنىڭ ئۆيۈڭدە ئەمەس، ئوبدان بىلۈال، بۇ دېگەن ئىدارىنىڭ دىجورنىخانىسى، مېنى ماڭ-تۇر دەيدىغانغا چىشىڭ پاتمايدۇ، ــ بارى سېرىقنىڭ شوخلىدەك قىزىل كاچىتى لىپىلداپ كەتتى.

ـــ رەڭگىڭنى بۇزىسەنغۇ؟ ئۇربدىغان ئوخشىمامسەن؟
ـــ سېنى كىم ئۇرىمەن دەپتۇ؟ ئۆزۈڭ ئاۋۋال ئىششىپ قويۇۋاتىسەن، نېمە بولغانلىقىنى دېمەمسەن قېنى!
ـــ تولا خۇپسەن بولۇۋالما، ھەممە ئىشنى قىلىپ بولۇپ رەڭگىڭگىمۇ چىقمايدۇ سېنىڭ!
ـــ نېمە رەڭگىمگە چىقىدۇ دەيمەن؟
ـــ ئاغزىمنى ئاچمىغاندىكىن بولدى قىل، تولا كۆزۈمگە كىرىۋالما!
ـــ نېمە دەپ كۆزۈڭگە كىرىۋالدىم؟ ئوچۇق دېيە قېنى!
ـــ دەمدىم؟
ـــ دېمەمسەن قېنى! ـــ بارى سېرىق ھاڭ ـ تاڭ بولغان ھالەتتە تۇردى.
ـــ سەن ھېلىقى ماللارنى پولاتخانغا سېتىپ يەنە پايدا ئالغىنىڭنى مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن؟ بىز سائقان ئادەم بىلەن سەن تىل بىرىكتۇرۇپ قوش پايدا ئالدىڭغۇ.
ـــ مۇشۇنىڭغا ماي تارتىپ يۈرۈپسەن ـ دە، سەن بىلەن قىلغاننى سەن بىلەن تەڭ ئۇلۇشتۇق، بولمىدىمۇ، باشقا ئىش بىلەن سېنىڭ كارىڭ بولمىسۇن، ـــ قادىر كۆك كۆزنىڭ قورۇق پېشانىسى توقاچ ناننىڭ قىرغىقىدەك توم ـ توم بولۇپ كەتتى.
ـــ سەن ھېلىقى ھارام مال يىغىدىغان ھايانكەشكە ئەرزان ئۆنكۈزۈپ، مېنىڭ كۆزۈمنى بويىدىڭ، ئالدىرىماي تۇر، ئالدىمغا كەلمىگىنىڭنى بىر كۆرەي، دوپپامغا جىگدە سېلىۋاتقىنىنى بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن.
ـــ دوپپاڭغا قانداق جىگدە سالدىم؟ ھەققىڭنى ئالدىڭغۇ، مەن ساڭا تېخى تەڭ يېرىمىنى بەردىم، سەن پەقەت قارىلا بەردىڭ، ئۆزۈم سۆكتۇم ئۇ توك ساندۇقنى، شۇنىڭغا شۇكۇر قىلساڭ بولىدۇ تېخى.
ـــ ماڭ! كۆزۈمدىن يوقال دەيمەن! ـــ قادىر كۆك كۆزنىڭ چىرايى سەتلىشىپ بەتبەشىرىگە ئايلانغاندى.
ـــ ئېلىپ قويغان خوتۇڭغا بۇيرۇق سوققاندەك پوپوزا قىلما دەيمەن!

— شۇنداق قىلسام قانداق قىلاتتىڭ؟ — قادىر كۆك كۆز بارى سېرىقنىڭ ئالدىغا دېۋىلەپ كەلدى.

— ئاپلا جۇمۇ!

— ئاپلا دەپ كېتىۋاتسەن، نان بەرگەنگە مۇشت بەر دېگەندەك ئۇرىدىغان ئوخشىمامسەن تېخى؟!

— ئەي مۇشۇك كۆز، ئۆكتەملىك قىلما! — بارى سېرىق ئۆزىنىڭ ياقىلىرىنى تارتىپ يىرتىۋەتكۈدەك بولۇپ كەتتى.

— تېگى پەس ئادەم دېگەن ھامىنى ئۆزىنى ئاشكارىلىماي قالمايدۇ.

— كىمنىڭ تېگى پەس، پېشانەڭنى سىلىۋېتىپ گەپ قىل، كەلگەن — تۇرغان يېرىنىڭ تايىنى يوق يوغان گەپ قىلىپ كەتكىنىنى مانىڭ!

— كىمنىڭ كەلگەن-تۇرغان يېرىنىڭ تايىنى يوق ئىكەن، ئوغرى سېرىق!

— سېنىڭ! داداڭنى بىلەمسەن؟ ئاناڭنى بىلەمسەن؟ سەن ئوغرى بولماي ھازىر توغرىكەنسەن-دە؟

— ماۋۇ پەس سولامچىنىڭ دەۋاتقىنىنى! زەللىدە چوڭ بولغىنىڭنى كىم بىلمەيدۇ! قەرزدار بولۇپ داداڭنى شەمۇ شەدە تىلەمچىلىك قىلدۇرۇۋاتسەن!

— دادامنى چىشلەپ تارتما! چىشىڭنى تۆكۈۋېتىمەن!

— ماۋۇ نېمەمنى تۆكۈۋېتەسەن! — قادىر كۆك كۆز بارى سېرىققا چاتىرىقنى كۆرسىتىپ قويدى.

بارى سېرىق ئەلەمدىن بوغۇلۇپ كەتتى، قادىر كۆك كۆز بولسا، ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتاتتى. ئۇلار تىللىشىپ ھېرىپ كەتتى، ھەر ئىككىلىسىنىڭ جۇدۇنى پەللىگە يەتكەن بولسىمۇ، جېدەللىشىپ قېلىشتىن ھەزەر ئەيلەيتتى. ئىشلىرىنىڭ پاش بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەشتى. بارى سېرىق كۈچەپ يەرگە تۈكۈردى. ئېغىزىدا تۈكۈرۈكى تۇگىگىچە تۈكۈرۈپ بولۇپ ئۇدۇل چىشىنىڭ چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى-دە، تۈكۈرۈك ئىچىدە تۇرغان يالغان

چىشىنى ئېلىپ يۇمايلا ئېغىزىغا سېلىۋالدى، ئېغىزى غۇچۇرلاپ كەتتى، جۇدۇنىغا چىلانغان ۋۇجۇدى بۇنى تۇيمىدى.

ــــ ساڭا ئاز بېرىپتىكەن-دە، كۆك كۆز ئوغرى، ــــ بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ قادىر كۆك كۆزنىڭ مېڭىسىگە قان چۈشكىلى تاسلا قالدى، ئۇ ئاۋاز چىققان تەرەپكە ئىنتىك قارىدى، يۈرىكى يىرتىلىپ كەتكىلى ئازلا قالغانىدى، زاكىر تىلىنى يانتۇ چىشلەپ تۇراتتى.

ــــ يائاللا، سەنمىتىڭ زاكىرىم؟

ــــ مەندىن باشقا يەنە كىم بولاتتى، پالاكەت ئوغرىلار؟ توپىلاڭدىن توغاچ ئوغرىلىشۋاتىسەنغۇ، تاغار باينىڭ، ئېشەك باينىڭ، يىقىلسا يۆلىمەيمەن، ئۆلسە تۆلىمەيمەن دەۋاتىسەنغۇ، قولۇڭنى كۆتەر، بولمىسا پاقالچىقىڭغا ئاتىمەن، ــــ زاكىر قادىر كۆك كۆزنىڭ قوڭغا بىرنى تېپىپ قولىنى تاپانچىغا ئوخشىتىپ چېكسىگە تاقاپ تۇرۇۋالدى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ ھەربىكەتلىرىگە ماسلىشىپ بەردى.

ــــ ئىقرار قىلغانغا كەڭچىلىك، سەن قانچىلىك ئالدىڭ، بىرنى قويماي-دە، بولمىسا مېڭەڭدىن تۆشۈك ئاچىمەن، ــــ ئۇ قولىنى قادىر كۆك كۆزنىڭ چېكسىگە چىڭ مختىدى.

ــــ چېكەم ئاغرىپ كەتتى، بولدى مۇشۇنچىلىك بولسۇن، زاكىرىم،ــــ ئۇ زاكىرغا قاراپ خۇشامەت قىلغىلى تۇردى.

ــــ بوپتۇ، پوزىتسىيەڭ يامان ئەمەس، ــــ زاكىر شۇنداق دەپ ئۇنىڭ چېكسىگە مختىلىپ تۇرغان قولىنى تارتىۋالدى، قادىر كۆك كۆزنىڭ چىرايىدىكى ئەنسىزلىك يوشۇرۇن ماراپ تۇردى.

ــــ توۋا دېمەي نېمە ئامال، ماۋۇ سارايڭ قىرغىز بىر مۇنچە ماشىنىنى سەندەك ئوغرىلارنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپ قويۇپ كۈندە مەشرەپ ئويناۋاتىدۇ، ئۇنىڭمۇ كۆرىدىغان كۈنى بار تېخى، ــــ زاكىر ئاچچىق كېكىرىپ بىر پەس تۇرۇۋالدى، قادىر كۆك كۆز ئۇنى ئامال قىلىپ يولغا سېلىش ئۈچۈن نېمە دېسە ماقۇل دەپلا قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇردى، ــــ مەن ئۇنى تاپمىسام بولمايدۇ، ھەي پولۇمپاي ئوغرىلار، مەن سىلەرنىڭ نېمە

قىلىۋاتقىنىڭلارنى كۆرۈپ تۇردۇم جۇمۇ، بولاپتۇ، پولاتخانغۇ بۇ پۇللارغا ئىگە بولالمايدۇ، شۇڭا ئاۋۇ چوڭ ئوغرىلارنىڭكىگىلا كىرىپ كەتمىسۇن دەپ سىلەرنى بولدى قىلىۋەتتىم، ئۇقۇشتۇڭمۇ؟ بارى سىرىق ناھايىتى ھىيلىگەر ئوغرى، بۇنى سەن بىلمەمسەن؟ بولدى، بولدى، پولاتخاننى كۆردۈڭمۇ؟

— كۆرگەن، ھازىرلا ئاۋۇ تەرەپكە كەتكەن.

— يالغان سۆزلىمە، مەندىن ئىتتىك قۇتۇلاي دەۋاتىسەنغۇ، تۈلكە قانچىكى قۇۋۇ بولسىمۇ قاپقانغا ھامىنى چۈشىدۇ، سەن مېنىڭ قاپقىنىمغا چۈشۈپ بولدۇڭ، شۇنىڭ ئۈچۈن ھە، شۇنىڭ ئۈچۈن، — زاكىر قولىنى ئۇنىڭ چېكىسىگە تاپانچىدەك تەڭلىدى، — سەن بۇگۈن، ياق، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا پولاتخاننى مۇشۇ يەرگە چاقىرىپ بېرىسەن، ئۇقتۇڭمۇ؟— زاكىر قولىنى ئۇنىڭ چېكىسىگە مختەك قادىدى، قادىر كۆك كۆز بىر دەم ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى، — تىلىڭنى چاينىاپ يەنە تۇرىدىكەنسەن تۇڭىشسەن، ئۇقتۇڭمۇ، — زاكىر قەتئىي قىلىپ ئېيتتى، قادىر كۆك كۆز سائەتكە قاراپ سەل جىددىيلەشكىلى تۇردى.

— بولىدۇ، بولىدۇ، سەن بىر دەم مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇر، مەن ئۇنى تېپىپ بېرەي، — قادىر كۆك كۆز پولاتخاننىڭ ئۆيى تەرەپكە يۈگۈردى، زاكىر ئۇنىڭ يۈگۈرگىنىگە قاراپ قەدەملىرىنى رۇسلاپ، ئۆزىگە كومانداۋ بېرىپ، بىر دەم راھەتتە، بىر دەم دىققەتتە تۇرۇپ قالدى.

توختى ئاشۇ قاچقىنىچە ئۇچ دوقمۇشقا كەلدى، كۆزىنى يۇمۇپ ئايشەمخان مومانىڭ چىرايىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىش ئۈچۈن بارلىق تىرىشچانلىقلىرىنى كۆرسەتتى، پۈت - قوللىرىنىڭ دىر - دىر تىترەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ روھي ھالىتىنىڭ قارا بورانغا ئۇچرىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى، قانچە ئويلىسىمۇ بۇ بوراندىن ئۆتۈپ كېتەلمەيدىغاندەك تۇيۇلدى، ئۇ كۆزىنى ئېچىپ بۇرۇن قاراپمۇ قويمايدىغان يەرلەرگە قارىدى، ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى بولغان ئىشلارنى ئۇنتۇشلا ئىدى. ئۇ بارلىق ئامماللارنى قىلىپ يۈرۈپ ئاخىر كاللىسىنىڭ

سەل يېنىكلەپ قالغانلىقىنى بىلدى. ئۇ دوختۇرخانا ئالدىدىكى ئۆگرىخانىغا كىرىپ بىر قاچا ئۆگرە ئىچتى، ئىچىپ بولۇپ قاتتىق تەرلەپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ سۇپىتى ناچار قەغەز بىلەن يۈزىنى سۈرتتى، قەغەز يۈزىنى ئاپئاق قىلىۋەتتى، ئۇ بۇنداق بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي پۈلنى تۆلەپ سىرتقا مېڭىشىغا ئاشپۇزۇل ئايال ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇ ئايالالاردىن گېلىنغىچە تويغانىدى، ئۇنىڭ كۈلكىسىگىمۇ پەرۋا قىلماي تالاغا چىقىپ كەتتى.

ــ ئامىن، بالام، ــ بۇمۇ ئايالنىڭ ئاۋازى ئىدى، ئۇ دەھشەتلىك قاربىدى، دىۋانە ئايال بېشىغا تور رومال ئارتىۋالغان، ئوتتۇرا ياش، بىر كۆزى قىزىرىپ كەتكەن، ئاق سېرىق، ئوتتۇرا بوي ئايال ئىدى، ئۇ توختىنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتى، توختىنىڭ ئەرۋايى تېخىمۇ ئۇچتى.

ــ سەن دىۋانىمۇ ماڭا قاراپ كۈلۈۋاتامسەن؟ ــ توختى ئەلەمدىن ئۆپكىدەك ئىشىشىپ كەتتى، دىۋانە ئۇنىڭغا قاراپ ئۆزىنى باسالماي تېخىمۇ كۈلۈپ كەتتى، توختى ئۇنى قاتتىق بىر ئەدەپلەي دېدى-يۇ ، ئەمما ئايال ئىكەن دەپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئايالالارغا بۇگۈن ئەقىل نەپرەت بىلەن يۈزلەنگەنىدى.

ــ بالام يۈزىڭىزگە قەغەز پارچىلىرى چاپلىشىپ كېتىپتۇ، شۇنىڭغا كۈلدۈم، باشقىچە چۈشىنىپ قالماڭ.

ــ قەغەز چاپلاشقانغا كۈلگەن نەدە بار؟ ــ توختىنىڭ جۇدۇنى تېخىچە ياناي دېمەيتتى، ئۆتەر يول بولمسا، بۇ دىۋانىغا بارلىق سىبسق گەپنى دەپ دەردىنى چىقىرىۋالىدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

ــ ماقۇل، مەن كۈلمەي، سەدىقە بالاڭى يە، تۆۋە گۇناھنى ، ئامىن، ــ توختى يانچۇقىنى كولاپ قولىغا چىققان قانچىلىك پۇللىقنى قارىماي دىۋانىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپلا ئىدارىسى تەرەپكە ئىتتىك كېتىپ قالدى، دىۋانە خوتۇن قولىدىكى بىر تۇتام پۇلغا قاراپ نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى، ئاڭغىچە توختى بۇ يەردىن غايىب بولغانىدى. دىۋانە پۇللارنى بىرسى قولىدىن تارتىۋالىدىغاندەك كۆڭلىكىنىڭ ئىچىدىكى

مەخپىي يانچۇقىغا شىپىدە سېلىۋېلىپ، ئاغزى كۆنۈپ قالغان بىر نېمىلەرنى دەپ، ئۈدۈل كەلگەن يەرگە دوقۇرۇپ تووڭلاپ مېڭىپ كەتتى.

توختى ئىداره دەرۋازىسىدىن كىرگەندە دىجورنىخانا ئالدىدا زاكىرنىڭ ئۆزىگە ئوخشىغان كىشىنى تۇرغانلىقىنى كۆردى، ئۇ زاكىرنىڭ تۇرقىدىنلا مەست بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ يانداپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدى.

— توختا! — زاكىر توختىنى كۆرۈپ گەپ قىلدى، توختى ئۇنىڭ يېنىدا تۇردى.

— ئەكېلە قولۇڭنى، ئىنىم، جىگەرلىك ئوغۇل بالىدىن مۇشۇ ئىدارىدا سەنلا قالدىڭ، خېلى - خېلىنىڭ كامىرى يەل قويۇۋەتتى، سالىمىنى قوبۇل قىل، — زاكىر توختىنىڭ بىر قولىنى تۇتۇپ، بىر قولى بىلەن ئۇنىڭغا چاس بەردى، توختى ئۇنىڭ ھالىتىگە قاراپ ئوڭايسىزلاندى ۋە نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي تۇردى.

— سەن بىلەن ئىككى سەر قېقىشقۇم بار ئىدى، دائىم ماڭا پەرۋا قىلماي يەرگىلا قاراپ مېڭىپ كېتىپ قالسەن، — زاكىر ئۇنىڭ قولىنى قويۇپ بېرىپ ئۆزىگە كوماندا بېرىپ راھەتتە تۇردى.

— مەن ئىچىپ باقماپتىكەنمەن.

— ماۋۇ گېپىڭ يالغان، ئىچىسەن، ئەمما مەخپىي، تېپىۋالدىم - ھە، ھا...ھا...ھا...، — زاكىر كۈلۈۋەتتى، ئىچىدىن سېسىق پۇراق ئېتىلىپ چىقىپ توختىنىڭ بۇرنىدىن كىرىپ ئۆپكىسىگە كەتتى، ئۇ چىدىيالماي قالدى، — بۇگۈن مۇھىم ئىشىم بار، ئۇكا، بۆلەك بىر كۈنى چوقۇم سەن بىلەن ئىككى سەر قېقىشمىسام بولمايدۇ، مېنىڭ پەيزىمنى شۇ ۋاقىتتا كۆرىسەن، سېنىڭ بۇ تۇرقىڭدىن نۇرغۇن ئوينىغانلىقىڭ، سورۇن كۆرگەنلىكىڭ مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرمامدۇ، — زاكىر توختىنىڭ مەيدىسىگە مۇشتلاپ قويدى، توختى قىزىرىپ كەتتى «ماۋۇ كاساپەتنىڭ قولى تاشتىن قاتتىقكەنە» دەپ ئويلىدى، — خوش ئەمسە، ئارقاڭغا بۇرۇل، — ئۇنىڭ كوماندىسى ناھايىتى جانلىق ئىدى،

بۇ تۇرقىدىن ئۇنىڭ ھەربىي سەپتە تۇرغانلىقى مانا مەن دەپلا چىقىپ تۇراتتى، توختى ئۇنىڭ بىلەن بىرگە تۇرۇشنى خالمايتى، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپلا ئۆيى تەرەپكە كېتىپ قالدى.

قادىر كۆك كۆز پولاتخاننى باشلاپ زاكىرنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى.

— يارايسەن، نومۇرۇڭ 5، بولدى سەن قايتساڭ بولىدۇ.

پولاتخان ئىغىزىنى ئېچىپ - ئاچماي تۇرۇشىغلا زاكىر ئۇنىڭ ئوڭ بىلىكىدىن كاپىيدە تۇتۇپ سىرتقا سۆرەپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ سىرتقا چىقىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ قورسىقىدىكى ۋىدۇنىلىرى تۇگەپ ئارامغا چۈشتى، «بۇ كاساپەت مەست يۇرگىنى بىلەن يەرنىڭ ئاستىدىكى يىلاننىڭ كۆشگىنىنى بىلىپ تۇرىدىكەن ئەمەسمۇ، خۇدا ساقلاپتۇ مېنى. مەن ئۇنى ئۆيگە يۆلەپ ئەكىرىپ قويغاندا نەچچە قېتىم خوتۇنىغا پوخۇرلۇق قىلغىلى تەمشىلىپ بولدى قىلغانىكەنمەن، ئەگەر شۇنداق قىلغان بولسام كۆرگۈلۈكسىم بار ئىكەن ئەمەسمۇ. ئۇ مېنىڭ نۇرغۇن ئىشلىرىمنى بىلىدىغان ئوخشايدۇ، ئۇ نېمە دېسە ماقۇل دېمىسەم چاتاق چىقماي قالمايدۇ، ھەممە ئادەمنىڭ قۇيرۇقىنى تۇتۇۋالدىم دېگىنىم بىلەن ماۋۇ زالىمي مېنىڭكىنى ئاللىبۇرۇن تۇتۇۋاپتىكەن ئەمەسمۇ، ۋاي ئىسىت...» قادىر كۆك كۆز شۇلارنى ئويلاپ ئۆزىنىڭ كاچىتىغا تاراسلىتىپ ئىككىنى ئۇرۇۋىدى، يالغان چىشى ئېغىزىدىن يەرگە چۈشۈپ كەتتى.

— ماۋۇ بىر نېمىدىن ئەجەب زېرىكتىم، — ئۇ يەردىكى چىشىنى ئېلىپ يېڭىگە سۈرتۈپ ئورنىغا سېلىۋالدى-دە، كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى، ئۆزىنىڭ ئاجايىپ ھېرىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

توختى زاكىردىن ئايرىلىپ ئۆيگە كىردى، ئۆزىنى سۈپىغا تاشلاپ سۇنايلىنىپ ياتتى، كۆزىنى يۇمسىلا ئايشەمخان مومايى كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇ خوتۇننىڭ دېگەنلىرىنى ئويلىسا يۈرىكى سىرتقا ئېتىلىپ چىقىپ كېتىدىغاندەك بىلىندى، ئۇنىڭ ھۇجرىسىمۇ سۇرلۇك كۆرۈنىدى. يېتىۋېرسە خىيال تاغدەك باساتتى، ئۇ ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا ماڭدى.

توختىنىڭ ئاي - كۈنلىرى ئەندىشە ئىچىدە ئۆتتى، ئۇ بۇگۈنمۇ ياخشى ئۇخلىيالمىغاچقا كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى، بەدىنىمۇ تاش ئېسىپ قويغاندەك، كاللىسىمۇ شۇنداق ئېغىر ئىدى. ئۇ ئىشخانا بىناسى ئالدىغا كەلگەندە خىزمەتداشلىرى توپ - توپ بولۇشۇپ كۈسۈرلىشۋاتاتتى. ئۇ بۇلارغا پەرۋا قىلماي، ئىشخانا بىناسى ئىچىگە كىرىپ پەشتاق ئالدىغا كەلگەندە زىنەپ يادىغا يېتىپ توختاپ قالدى. ئۇ بۇ خوتۇندىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرۈۋاتقاندەك تۇيغۇغا كەلدى. «زىنەپ ئەخمەقمۇ ياكى مەنمۇ؟» دەپ ئۆزىگە سوئال قويدى، ئۇ ئۆزىگە قويغان بۇ سوئالغا جاۋاب تېپىشقا ئانچە قىزىقىپ كەتمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. پەشتاقتا ئالغان پۇتىغا قاراپ ئۇزاق تۇردى، قەدەملىرىنىڭ ئاخىر نەگە بېرىپ توختايدىغانلىقىنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ تەرسالىقى قوزغالدى، بۇنداق تەرسالىقنىڭ ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغانلىقىنى ئۇقۇپ ئۆزىگە قايتتى، تەقدىرنىڭ كارامەتلىرىنىڭ ساناقسىز، تەسەۋۋۇرلىگۈسىز ئىكەنلىكىنى تونۇپ، باشقا كەلگەننى كۆرۈشنىڭ ئەقلىگە مۇۋاپىق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى-دە، ئۇ پەشتاقتا ئالغان قەدىمىنى كەينىگە قايتۇرۇپ، ئىشخانا بىناسىدىن سىرتقا چىقتى. قۇياشنىڭ كۈچى ئاجىز ئىدى، كۈز ئايلىرى بۇ يەردە كۈن ئاشۇنداق ئاجىز نۇر تۆكەتتى، ئىدارە ئىچىدىكى ئېگىز دەرەخلەرنىڭ ئۇششاق ياپراقلىرى سارغىيىپ كەتكەن بولسىمۇ، تېخى تۆكۈلۈشكە باشلىمىغانىدى. ئۇ ئادەملەر ئاپەت ئېلىپ كېلەتتى، سارالاسمە پەيدا قىلاتتى، نۇرغۇن دىشۋارچىلىقلارنى باشقىلارغا يۈكلەيتتى. توختى ئادەملەرگە قاراپ شۇلارنى ھېس قىلدى. دەرەخلەرگە قارىسا نۇرغۇن بىمەنچىلىكلەردىن خالاس بولىدىغانلىقىنى، كۆڭۈل ئارام تېپىپ قالىدىغانلىقىنى بىلىپ يەتتى. توختى ئاساندىكى بۇلۇتلارغىمۇ شۇنداق قىزىقىش بىلەن قارىدى، ئاشۇ بۇلۇتلارنىڭ ئۈستىدىكى كۆك ئاسمانىنىڭ گۈزەل ھۆسنىگە ئىنتىلدى، پەسكە قارىماي قانچىلىك تۇرالايدىغانلىقىنى بىلمەيتتى، «قاق - قاق» سايرىغان قاغىنىڭ ئاۋازى ئاڭلانغاندا، گۈزەل تۇيغۇلاردىن قايتىپ چىقىپ قاغىلارغا

قارىدى، قاغىلار توپ ئۇچۇپ كېلىپ ئىدارىنىڭ ئىشخانا بىناسىغا قوندى، توپ - توپ بولۇپ كۈسۈرلىشىۋاتقانلار قونۇۋالغان قاغىلارغا قاراپ ئېغىزلىرىنى ئېچىشىپ قالدى، توختى بۇ غەلىبە مەنزىرىدىن ھېچ نەرسىنى بىلەلمىدى.

ــ شۇملۇقنىڭ ئالامىتى.

ــ بۇ شۇملۇقتىن بېشارەت، بىكاردىن پولاتخانغا ئىگە بولۇۋالدى، چوقۇم ئۇنىڭ دەردىنى تارتماي قالمايدۇ.

ــ ئوقۇغان ئادەم تۇرۇپ، ماتېرىيالىزمچى تۇرۇپ مۇشۇنداق خۇراپىيلىقلارغا ئىشەنگىنىمىز نېمىسى.

ــ قارىمامسىلەر، بىر تال قاغا كېلىپ قاقاقلاپ قويسىغۇ بىر گەپ، جاھانديكى ھەممە قاغا ئىشخانا بىناسىغا قونۇۋالغان ئىشنى قايسىڭلار كۆرگەن؟ بۇ چوقۇم شۇملۇقنىڭ بېشارىتى.

ئۇلار شۇنداق تالىشىۋاتقاندا ئىدارە باشلىقى زامانباي پەيدا بولدى، بايا سۆزلەۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى ئېغىزىنى چىڭ يۇمۇشتى. زامانباي ئۇلارغا قاراپ بىر ئىشنى تۇيدى بولغاي، سەل ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. بىنا ئۇستىدىكى قاغىلار قاقلىداپ جاھانىنى بىر ئالدى، زامانباي ئەنسىزلىك ئىچىدە قاغىلارغا قارىدى، قاغىلار پۇخادىن چىققۇچە قاقلىداپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، غەرب تەرەپكە سەپ تارتىپ ئۇچۇپ كەتتى، زامانبايىنىڭ قىزىل كاچاتلىرىدىكى قانلار نەلەرگىدۇ غايىب بولۇپ، چىرايى سامان رەڭگىگە كىردى، ھەممە ئادەم قاغىلار ئۇچۇپ كەتكەن تەرەپكە قاراپ ئاغزىنى ئېچىپ تۇرۇپ قېلىشتى.

ــ بۇگۈن سىلەرگە نېمە بولدى، توپلىشىپ تۇرۇپ كېتىپسىلەرغۇ، ئىشلىمەمسىلەر؟ ــ زامانبايىنىڭ تېرىكىۋاتقانلىقى ھەممىگە ئايان ئىدى. كۆپچىلىك زۇۋان سۈرمەي ئۆز ئىشخانىلىرىغا مېڭىشتى. توختى زامانبايىنىڭ چىرايىدىكى ئالامەتلەرنى ئوچۇق كۆردى. تۇرسۇن كۆيدۈرگە توختىنىڭ كۆزىگە قاراپ كېلىۋاتاتتى، توختى ئۇنى كۆرۈپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپلا ئىشخانا بىناسى ئىچىگە كىرىپ كەتتى. غۇلام توختىغا

يېتىشۇالغاندى، توختى ئۇنى كۆرۈپ سورىدى:

— توپلىشىپ كۈسۈر - كۈسۈر قىلغىنىڭلاردىن بىر ئىش بولغان ئوخشىمامدۇ؟

— چوڭ ئىش بولمىغاندەك تۇرىدۇ، ئىشخانىغا كىرگەندە ساڭا دەپ بېرەي، — غۇلام توختىغا شۇنداق دەپ ئۇدۇل ئىشخانىسىغا ماڭدى، توختى غۇلامغا چاپلىشۇالمىدى، ئەمما شۇنداق يېقىن ماڭدى، ئىككىنچى قەۋەتكە چىقىپ كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ، غۇلامنىڭ قەدىمىگە ئۆزىنىڭ قەدىمىنى تەڭكەش قىلىپ ماڭدى.

— بۈگۈن نېمانداق چاپلىشۇېلىپ ماڭسەن، توختى؟

— تولا گەپ قىلماي ماڭە، غۇلام، — توختى ھېچ يەرگە قارىماي غۇلامغا ئەگىشىپ ئۈچىنچى قەۋەتكە چىقىۋالدى، ئىشخانىسىغا كىرىپ جايىدا ئولتۇرغاندىلا كۆڭلى تىنىدى.

— ماۋۇ قاپاقباش باشلىقنىڭ قىلىپ قويغان ئىشىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟ — غۇلام ئورنىدا ئولتۇرۇپلا سۆزلىگىلى باشلىدى، — پولاتخانغا قىرغىزستاندا پۇل ئۆتكۈزگەن سودىگەرلەرگە ۋەدە بېرىپ، ئۇنىڭ قەرزىنى زىممىسىگە ئېلىپ، ھۆججەت يېزىپ ئىدارىنىڭ تامغىسىنى ئۇرۇپ بېرىپ يولغا سېلىپتۇ دەيمەن، — غۇلامنىڭ ئۈزۈن، بىر - بىرىگە نېرى چىشلىرىنىڭ ئارىسىدىن شالدامىلىرى تۆكۈلۈپ كەتتى، ئۇ قولى بىلەن شالدامىلىرىنى ئېرتقىلى تۇردى.

— ئىگە بولغاندىكىن ھۆججەت يېزىپ بەرمەي، نېمە قىلىپ بەرسە بولاتتى ئەمىسە؟ — توختى غۇلامغا ھەيرانلىق ئىلكىدە قارىدى.

— ھۆججەت يېزىپ تامغىنى ئۇرغان ئادەم بىر مۇنچە ماشىنىنى نېمىشقا ئۇنىڭ يالغۇز بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىدۇ، پولاتخان ماشىنىلارنى ئېچكىرىگە ئاپىرىپ سېتىپ كېلىمەن، ئېچكىرىدىكى چوڭ قۇرۇلۇش شىركەتلىرى بىلەن ئۇقۇشتۇم، ئۆزىمىز ئېلىپ بارساق نۇرغۇن پايدا ئالالايدىكەنمىز، مەن ئاۋۋال ماشىنىلارنى ئاپىرىپ باشقا شىركەتلەر بىلەنمۇ ئۇقۇشۇپ بازارنى كۆرۈپ ئاندىن ساتىمەن دېسە، شۇنداق قىل دەپ ھەممە بالانى ئىدارىگە

ئارتىۋېلىپ ئولتۇردى، ئىدارىدە ئادەم ئاز بولمىغاندىكىن بىرەرسىنى ئۇنىڭغا قوشۇپ قويمامدۇ دەيمەن، ـــ غۇلام ئالدىدىكى شىرەنى مۇشتلىغۇدەك بولۇپ كەتتى.

ـــ ئۆزۈڭنى بېسىۋال، نېمىگە بۇنچە جۇۋاپ كېتىسەن؟ ماشىنىنى ئۆز ئۆزى ئېلىپ كىرگەندىكىن، ئۆزى ساتمامدۇ، ھېلىمۇ تېڭىدىن تولىسىنى ئىداره سېتىپ سىلەرگە پايدىسىنى بۆلۈپ بەردى. ھەممىنى سېتىپ سىلەرگە بۆلۈپ بەرسە ئوبدان بولاتتىمۇ؟ ـــ توختى ئاچچىق كۈلدى، غۇلامنىڭ ئۈنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، نۇرغۇن گەپ دېمەكچى ئىدى ئېغىزىدىن چىقىرالمىدى.

ـــ چاتاق چىقماي قالمايدۇ، كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ، لى باشلىق بىلەن ھاشىمكام ئېلىپ كىرگەن قەغەز بىلەن «لادا» ماركىلىق ماشىنىلارنى ساتقاندا چىققان پايدىنى تارقىتىپتىكەنمىش.

ـــ «لادا» ماركىلىق ماشىنا بىلەن قەغەزلەرنى كۆرمىدىققۇ، ـــ توختى غۇلامنىڭ كۆزىگە قارىدى.

ـــ تاموژىندىن ئۆتكۈزۈپلا چېگرا ئېغىزىدىكى بازاردىلا سېتىۋېتىپتۇمىش.

ـــ سەن كۆردۈڭمۇ، غۇلام؟

ـــ لى باشلىق، ھاشىم، زامانباي قاتارلىق ئۇچى شۇنداق قىلىپتۇ.

ـــ ئۆزىنى ئۆزى نازارەت قىلىپ سېتىشىپتۇ - ده، كىم بىلىدۇ، ئاشۇ نەرسىلەرنى راست چېگرادىن ئېلىپ كىردىمۇ - يوق.

ـــ ئىدارىنىڭ شوپۇرى بارى سېرىقمۇ كۆرۈپتۇ.

ـــ شۇنداقمۇ؟ ـــ توختى كۈلدى.

ـــ نېمىگە كۈلىسەن، ئادەمنىڭ كۆڭلى پاراكەندە تۇرسا.

ـــ نېمىگە پاراكەندە بولسەن؟ پايداڭنى ئېلىپ موككىده خەجلىگەن بولغىيتىڭ، غۇلام يۈگۈر؟

ـــ تۇغىي، شۇنداق پايدىنى، ئاران 500 يۈەندىن پايدا ئايرىدى، كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ، قوشقان 10 مىڭ يۈەن پۇلۇم قۇدۇققا چۈشۈپ كېتىدۇ.

— سەن زىيانغا پاي قوشماپتىكەنسەن-دە، سودا دېگەندە پايدا بىلەن زىيان بىر تۇغقان، زىيان تارتسا پۇلۇڭدىن قۇرۇق قالسەن شۇ.

— ئېغىزىڭنى ئۇشتىمگىنە، شۇم ئېغىزلىق قىلىپ.

— مەن شۇم ئېغىزلىق قىلىۋاتامدىم، سەنمۇ؟ — توختى يەنە كۈلدى، غۇلام دەم تارتىپ، دەم قىزىپ ئاخىر ئورنىدىن قوپۇپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى. توختى كۈلۈپ قويغان بىلەن ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتتى. نەچچە يىل ئاران توپلىغان ۋەجىدىن كىم ئەنسىرىمەيدۇ، ئۇچىينى كۆك قويۇپ يىغقان پۇل تۇرسا. شۇ كۈندىن باشلاپ ھەممىسىنىڭ بېشى يەرگە چۈشۈپ كەتتى، ھەر خىل گەپلەر ئاۋۇغىلى تۇردى.

ئۇچىنچى بۆلۈم

توختىنىڭ ئىدارىسىدىكىلەر كۈز كىرىشتىن بۇرۇنلا كۈزگە كىرگەندەك بولۇپ كېتىشكەنىدى، ھەممىسىنىڭ رەڭگى سارغىيىپ، بەللىرى مۆكچىيىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى، نېرۋىلىرىمۇ ئىتتىكلەپ ئانچىكى يوق گەپلەرگىمۇ چىچاڭشىيدىغان بولۇپ قېلىشتى، بىر-بىرىگە دۈشمەندەك قارىشاتتى. غۇلام نەچچە كۈن ئىچىدە خېلىلا ئورۇقلاپ كەتتى، ئىشلارنى بۇرۇنقىدەك ئەستايىدىل قىلمايدىغان بولۇپ كەتتى. ئەڭ يامنى ئۇنتۇغاق بولۇپ قالغانىدى. بىكار تۇرماي يانچۇقلىرىنى ئاختۇرۇپ ئەستەرلىرىنى نەچچە قېتىم ئۆرىمىگىچە بولدى قىلمايتتى. توختى ئۇنىڭغا قاراپ بىر كۈلگۈسى كەلسە، يەنە ئىچى ئاغرىپ ئۆزىنى چىڭ بېسىپ ئولتۇراتتى، غۇلامغا بۇرۇنقىدەك ئاچچىق گەپ قىلمايدىغان بولدى، توختىنىڭ ئاچچىق گېپىسىزمۇ ئۆزىنىڭ ئاچچىققا لىق تولغان قەلبى ئۇنىڭ ئۆزىگە يېتىپ ئاشاتتى. توختى كۆرۈپ، چۈشىنىپ ئولتۇردى، دائىم كۈلكە-چاقچاق ئۆزۈلمەيدىغان بۇ بۆلۈم ئېغىر سۈكۈت ئىچىدە مۆلدۈرەپلا قالدى. توختىنىڭ ئىچى ئەمدى تېخىمۇ پۇشۇشقا، تىتىلداشقا ئۆتكەنىدى، ئىش قىلىشقا قولى بارمايتتى، تاماكا چېكىپ باقسىمۇ ئېغىزىغا تېتىماي نەچچىنى شوراپ ئۆچۈرۈۋېتەتتى. ئۇ غۇلامغا قارىدى، غۇلام يەنە بىر يەرلىرىنى ئاختۇرۇشقا باشلىغانىدى.

ــ ئەجەب بىر يەرلىرىڭنى تولا ئاختۇردۇڭ، غۇلام، ئىچىمنى پۈشۈرۈپ،ــ توختى ئاخىر بولالماي قالغانىدى.

ــ ھېلى مۇشۇ يانچۇقۇمغا سېلىۋاتقاندەك قىلغان، يوق تۇرىدۇ.

— سەن بۇگۈن يانچۇقىڭغا ھېچ نەرسە سالمىدىڭ، كەلگەندىن تارتىپ يانچۇق ئاختۇردۇڭ، بىچارە يانچۇقلىرىڭ يىرتىلىپمۇ كەتمىدى، — توختىنىڭ غۇلامنىڭ يانچۇقلىرىغا راستلا ئىچى ئاغرىپ كەتكەندى، ئەگەر يانچۇقلارنىڭ زۇۋانى بولسا نەۋاق «مەندە ھېچ نەرسە يوق، ماڭا ھېچ نەرسە سالمىدىڭ» دەپ ۋارقىرىۋەتكەن بولاتتى.

غۇلام قولىنى يانچۇقلىرىدىن ئېلىپ تەرلەپ كەتكەنلىكىنى بىلدى، چاپىنىنىڭ يېڭى بىلەن پېشانىسىدىكى تەرلەرنى سۈرتتى، توختى ئۇنىڭغا كۆزىنى ئۇزمەي قارايتتى.

— نېمانداق قىلىپ يۈرۈيسەن؟ مۇشۇنداق قىلىۋەرسەڭ ئۇزاق ئۆتمەيلا ئېلىشىپ قالمىغىنىڭنى مەن بىر كۆرەي! ئۆزۈڭنى بۇنداق تاشلىۋەتمە، پۇل دېگەن تېپىلىدۇ، تېخى پۇلۇڭلار يوق بولدى، دەپ ھېچكىم ئۇقتۇرمىدىغۇ، — توختى غۇلامغا تەسەللى بەرمەكچى بولدى، غۇلامنىڭ رەڭگى دەم قاربداپ، دەم تاتىرىپ كەتكەچكە، ئادەمنىڭ راستىنلا ئىچى ئاغرىيتتى. توختى ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپلا، ئۆزىنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چورتلا ئۇنتۇپ قالدى. غۇلام توختىغا گاراڭچىلىقتا قاراپ تۇراتتى.

— ئايال بىلەن ئىككىمىز ئون نەچچە يىلدا بىر پۇڭدىن سېغىپ، تاراپ يىغقان پۇللار ئىدى، باللىرىم ئالىي مەكتەپكە ئۆتسە ئىشلىتىمىز دەپ ئويلىغانىدۇق، ئەگەر شۇنداقلا يوقاپ كەتسە خۇدانىڭ بىزنى ئۇرغىنى بولماي نېمە؟ ئايالىم تېخى ئۇقمىدى، ئۇقۇپلا قالسا بېشىمغا چوڭ بىر بالا ياغدۇ. مەن ئۇنىڭغا ئۇنداق پايدا ئالمىز، بۇنداق پايدا ئالمىز دەپ نەچچە كېچە ئۇخلىماي چۈشەندۈرۈپ، ئۇنى ئاران قايىل قىلغان... — غۇلام نومۇس قىلمىسا يىغلىۋەتكەن بولاتتى. توختى ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ يۈرىكى تىلغاندەك بولدى، توختى غۇلامنى يالغۇز قويۇپ سرتقا چىقىپ كېتەي دەپ تۇرغاندا، تەلەت قۇرت ئىشكتىن بېشىنى تىقتى-دە، مۇغەمبەر چىرايىنى كۆتۈرۈپ ئىشخانىغا كىردى.

— توختى، ماۋۇ ماقالىنى كۆرۈپ بەتكە ئورۇنلاشتۇرۇۋېتىڭ.

تـوختى بېـشىنى كۆتـۈرمەي ئولتـۇردى، تەلـئەت قـۇرت قولـدىكى ئارگىنـالنى توختىنـىڭ ئالـدىغا قويـۇپ غـىڭ قىلمـاي چىقـىپ كەتتـى. توختىدا ماقاله كۆرگـۈدەك قىزىقىش يـوق ئـىدى، تەكـرار خـىزمەت ئۈنـىڭ جېنىغا مىختەك پاتتى. غۇلام يەنە يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ ئورنـىدىن تـۇرۇپ سىرتقا ماڭدى، توختى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مەيۈسلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. تـوختى يانچۇقىدىن تاماكىنى ئالـدى-دە، بىـر تـال تۇتاشـتۇرۇپ بېـشى قېيىپ، كۆڭلى ئېلىشقۇدەك دەرىجىده ئىچىگە تارتـىپ تۇتـۇنىنى سـىرتقا چىقارمـاي ئىچىگە يۇتـۇۋەتتى، ئـۇ كـۆزى قاراڭغۇلىشىپ، ۋۇجـۇدى قـارا تەرگە چۆمـدى. ئـۇ بولالمـاي يەل قويـۇۋەتتى، شـۇنىڭ بـىلەن لاسـسده بوشىشىپ، بىر مەھەل گاراڭچىلىقتا ئولتۇردى. تاماكىنىڭ ئىسى بەدىنى بـىلەن ئورتاقلىـشىپ كۈچـىدىن قالـدى، كۆزىمـۇ يـورۇدى، ئەتراپنـى، ئىشخانىنى غـۇۋا كـۆردى، غـۇلام ئولتۇرغـان تەرەپـكە قارىـدى، رەشـىده ئولتۇراتتى. ئۇ رەشىدەنى كۆرۈپ چۆچۈگەنـدەك تىترەپ كەتتى، رەشـىده تاماكىنىڭ سېسىق بۇسىدا ئاران ئولتۇراتتى.

ـــ ئىچىڭ تـام ئوچاقنـىڭ موريـسىدىن قېلىشمايدىغان بولـۇپ كەتكەنـدۇ ھەقىچان، بۇ نېمىدىن پايدا چىقسا قانچىلىك چىكەتتىڭكىن!ـــ رەشـىده يەنە شىتىلداق خۇيىنى كۆرسەتكىلى تۇردى.

ـــ ئەگەر مۇشۇ تاماكا بولمىغان بولسا سـەندەك شـىتىلداق خوتـۇنلار ئۆلـۈپ بولۇشـاتتى، ـــ تـوختى رەشـىدەنىڭ كـۆزىگە مىختەك قادالـدى، رەشىده ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ چۆچۈپ كەتتى.

ـــ مانىڭ سەپرا مىجەزى ئۆرلەپتىكەن ئەمەسـمۇ، كـۆزۈڭنى نېمـانچه قىلـىپ كېتىـسەن، يـۈرەك كېـسىلم بـار مېنىـڭ، ـــ رەشـىده تـۆۋەنگه قارىۋالدى، تـوختى ئەسـلىگه قايتـىپ، ئالدىـدىكى ئارگىنالالارغـا قارىـدى. رەشىده توختىنىڭ ئەلپازىدىن ئوشۇق گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى پەملەپ چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ مىدىرلىدى.

ـــ نېمە دەپ كىرگەنىدىڭ؟

ـــ مۇنداقلا كىرگەن.

ـــ مۇنداقلا كىرمىگەنسەن؟ ـــ توختى ئارگىنالدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدى، ئۇ لەۋلىرىنى چىشلەپ تەڭقىسلىقتا قالغانىدى، توختى ئۇنىڭ ھالىنى كۆرۈپ كۈلۈپ قويدى، ئۇ توختىنىڭ كۈلۈپ قويغىنىنى كۆرۈپ باغلاقتىن بوشانغاندەك بولدى.

ـــ نېمىگە ئادەم ئۆلتۈرگەن قاتىلدەك بولۇپ كەتتىڭ؟ كىرگىنىمگە تويغىلى تاسلا قالدىم.

ـــ قاتىلغا ئوخشامدىكەنمەن؟

ـــ كۆزۈمگە قاتىلدەك كۆرۈنۈپ كەتتىڭغۇ بۇگۈن، ـــ رەشىدە ئازادىچىلىككە ئېرىشتى، توختىمۇ ئېچىلدى.

ـــ سەن قاتىلنى كۆرگەنمۇ؟

ـــ كۆرمىگەن، ۋاي بولدى، ئادەمنىڭ تېنى شۇركۈنىدىغان گەپلەرنى قويغىنە، ـــ مانداق بىر كۆڭۈلگە ئارام بېرىدىغان ئىشلارنى دېيىشەيلى، توختى، ـــ رەشىدە ئۆزىنى ئەركىن تۇتتى.

ـــ ھازىر قانداق ئىشلار كۆڭۈلگە ئارام بېرە، ھەممە ئادەم يىگىنە يۇتۇۋالغان ئىتتەكلا بولۇپ قېلىشتى، ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ئېچىشتۇرۇپ،ـــ توختى غۇلامنى كۆز ئالدىغا ئەكەلدۈرۈپ بوشاپ كەتتى.

ـــ شۇنى دېگىنە، مەن پاي قوشقان بولسام نېمە بولۇپ كېتەتتىم؟ بايا سانى كۆتەك زامانباينىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ، بۇرۇن ئالغان پاي پايدىسىنى يۈزىگە ئېتىپ، قوشقان پۇلۇمنى قايتۇرۇپ بەر دەپ ئىشتىنىنى سىلىۋەتكۈدەك بولۇپ كەتتى، چوڭ ئوغلىنى ئۆيلەش ئۈچۈن يىغقان 10مىڭ يۈەن ئىكەن دېگىنە، كاردىوردا ئۆزىنى تاشلۇۋېتىپ كۆزلىرى ئىششىپ كەتكۈچە يىغلىدى.

ـــ بىرەرسى ئۆلۈۋالمىغىيدى.

ـــ توغرا، ئۇنداق ئىشنىمۇ چىقمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ جۇمۇ. باش مۇھەررىر قىرغىزىستاندىن كىرىپلا كامانداۋۇپكىغا كېتىپ، ھازىر ھەممە بالاغا زامانباي قالدى.

ـــ شۇ قالماي كىم قالاتتى.

— ئاڭلىسام پاي قوشۇشنى باش مۇھەررىر ئوتتۇرىغا قويۇپتىكەن.
— ئۇمۇ ئۆز بېشىدىن قورققاندۇ ھەقاچان.
— ھاشىم دېگەن پوق تەڭلىسى ھېچ ئىشنى كۆرمىگەندەك بېشىنى ئىچىگە تىقۋېلىپ يۈرۈيدۇ، ئاشۇ بېشىڭنى يېگۈر ھەممىنى بىلىدۇ، ئاڭلىسام يۇقىرىدىن ھۆججەت كەپتۇدەك.
— نېمە توغرۇلۇق؟
— مەمۇرىي، كەسىپي ئىدارە - ئورگانلار چېگرا سودىسى بىلەن شۇغۇللانماسلىق كېرەك دەپ، شۇڭا گېزىتتىكە ئىدارىمىزنىڭ چېگرا سودا شىركىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى دەپ ئېلان بېرىلدى.
— ئويۇنىنىڭ قىزىقى ئەمدى چىقىدۇ، مۇئاۋىن باشلىق چاپىار بىلەن بۆلۈم مۇدىرى ئاسىپجان تېخى قىرغىزىستاندا، ئۇلار كىرگەندە نېمە ئىشنى كۆرىدۇ تېخى.
— مەنمۇ شۇنى دەيمەن. ھەر راست، ھېلىقى پولاتخان دېگەن قارا كۆمۈر ئون نەچچە ماشىننى ئېلىپ ئىچكىرىگە كىرىپ كەتكەن ئىدىغۇ، ھازىر ئۇنىڭ ئىز-دېرىكى يوقمىش، ئىدارە يېزىپ بەرگەن كېپىل ھۆججىتىنى سودىگەرلەر كۆتۈرۈپ كېلىشكىلى تۇردى، ئۇلارغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىدىكىن تېخى، شەلىك دەمدۇ، نەلىك دەيدۇ خۇدايىم، نەچچە ئادەم زامانىباينىڭ ئىشخانىسىغا كۈندە قاتارايدىغان بولدى، بەك سەت، ئاچچىق گەپ قىلىدىغان نېمىلەرکەن دېگىنە، پەستە بىر نەچچىمىز كۈسۈرلىشىپ تۇرساق، «پۇلىمىزنى بېرىشمىسەڭ چىرايلىق خېنىملىرىڭنى بەرسەڭمۇ ياق دېمەيمىز» دەپ بىزگە يەۋتكۈدەك قاراپ مېڭىشۋاتىدۇ، زىينەپنىڭ خۇيى تۇتۇپ ئاغزىغا كەلگىنىنى دەپ تويغۇزۇپ قويدى دېگىنە ، سەن دېگەندەك ئەمدى كۆرىدىغان ئوخشايمىز.
— بىز نېمىنى كۆرەتتۇق، ئوتنى كىم تۇتسا شۇنىڭ قولى كۆيىدۇ دېگەن گەپ بار، ئاشۇ بىغەرەزلەر كۆرىدۇ، — توختى شۇنداق دەپ ئاچچىق كۈلدى، تەلئەت قۇرت يەنە ئىشخانىغا بېشىنى تىقىپ كىردى.

— توختى، ماقالىنى ئورۇنلاشتۇرۇۋاتىتىڭىزمۇ؟

— مانا ھازىر نابورچىكلارگە بېرىۋېتىمەن، — تەلىئەت قۇرت رەشىدەگە قاراپ سەت ھىجىيىۋىدى، ئۇ قارىماي تۇرۇۋالدى، رەشىدەدىن سادا چىقمىغاچقا تۇرۇۋېرىشنى ئەپسىز كۆرۈپ چىقىپ كەتتى.

— ماۋۇ قۇرتنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولىدىغان بولدى، — رەشىدە ئۇنىڭ چىقىپ كېتىشى بىلەنلا گەپ باشلىدى.

— ئۇ نېمە دەپ دۇئا قىلغان؟ — توختى بۇ گەپكە قىزىقىپ رەشىدەگە قارىدى.

— جاپپار باشلىق بىلەن ئاسىپجاننى مېنىڭ ئالدىمنى تورۇۋالدى دەپ بۇلۇڭ-پۇشقاقلاردا قارغاپ يۈرەتتى، ئەمدى ئۇلار پوقما دەسسىدى دېگىنە، بۇ قۇرت خۇشلۇقىنى ئىچىگە پاتقۇزالمايۋاتىدۇ، ھەممە ئادەمگە پاي قوشۇڭلار دەپ، ئۆزى قوشماپتىكەن جۇمۇ، توۋا - توۋا، بۇنىڭدەك قورسىقىدا ئالسى بار قۇرتتىن يەنە بىرسى تېپىلمايدۇ، ھازىر تۇرسۇن كۆيدۇرگە بىلەن كۈندە بىر. نۇرغۇن شۇملۇقنى پىلانلاپ يۈرۈۋاتىدۇ بۇ ئىككى نىجىس.

— ئۇلارنىڭ قولىدىن قانداق چوڭ ئىشلار كېلەتتى، تەدبىرنى باشقىلار تۇزىدىغان تۇرسا.

— شۇنداقتىمۇ ئىچىڭنى سىقىپ، يۈرىكىڭنى مۇجۇيدىغان ئىشلارنى تاپىدۇ، — رەشىدە شۇنداق دەپ چىڭ-چىكلاپ كەتتى، توختى ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ شۇكلىنىپ قالدى.

— بولاپتۇ، سەن قولۇڭدىكى ئاۋۇ ماقالىنى ئورۇنلاشتۇرۇۋەت، مەن چىقىپ كېتەي، — رەشىدە چىقىپ كەتتى. توختى يەنە بىر تال تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ چەكتى، ئىشخانا ئاچچىق تۈتۈن بىلەن تولدى.

توختى بۇگۈن ھەممىدىن كېيىن ئىشخانىدىن چىقتى، ئۇ ئىككىنچى قەۋەتتىن ئۇركۈيدىغىنىنى ئۇنتۇپ قالغانىدى، ئىككىنچى قەۋەتكە چۈشكەندە، ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكىنى تاقاۋاتقان زىينەپ، توختىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى، توختى ئۇنى كۆرسىمۇ ھېچقانداق قورۇنۇش

هېس قىلمىدى، رەڭگىدىمۇ باشقا ئالامەتلەر پەيدا بولمىدى.

— ئىشتىن چۈشتىڭىزمۇ، توختى قارى؟

توختى زەينەپكە قاراپ بېشىنى «ھەئە» دېگەن مەنادا لىڭشىتىپ قويدى. زەينەپنىڭ يۈزى قىزىرىپ، كۆزلىرى بىر قىسما بولۇپ كەتتى. توختى ئۇنىڭ چىرايىغىمۇ قاراپ قويماي پەشتاقتىن ئۇنىڭ بىلەن يانمۇ يان بولۇپ چۈشۈۋاتاتتى.

— توختى، مەندىن ئاغرىنىپ قالغان ئوخشىمامسىز؟

— ياقەي، سىزدىن نېمىگە ئاغرىنىپ قالىمەن.

— ياق ئەمدى، — زەينەپنىڭ ئاۋازى ھەسرەتلىك چىقىپ كەتتى. توختى بۇ ھەسرەتلىك ئاۋازنى ئاڭلىدى، ئەمما ئۇنىڭدا ھېچقانداق بىر يات سېزىم قوزغالمىدى، ئۇ بۇگۈن ھەيران قالدى، زەينەپ ئۇنچىقماي ئۇنىڭ بىلەن بىللە پەشتاقلاردىن چۈشۈۋاتاتتى، توختىمۇ ئىلگىرى ئۆزىگە تەھدىت ئاتا قىلغان پەشتاقلاردىن زۇۋانسىز ئەركىن چۈشۈۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ قەدەملىرىنىڭ تەكشى تىۋىشىدىن باشقا ھېچقانداق تاۋۇش بۇ پەشتاقلاردا مەۋجۇت ئەمەس ئىدى، پەشتاقلار تۈگەپ پەسكە چۈشكەندە زەينەپمۇ توختاپ قالدى، توختىمۇ توختاپ قالدى، ئۇلار مىدىر-مىدىر قىلماي بىر ھازا تۇردى. زەينەپنىڭ پۈتۈن بەدىنى سىمابتەك ئېغىپ بولغانتى، ئەگەر توختى ئۇنىڭ كۆزىگە ئالمىدىس مۇنداقلا بىر قاراپ سالسا، ئىككى تەن بىر - بىرىگە چاپلىشىپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى، زەينەپ توختىغا قارىدى، توختى يەرگە قاراپ تۇرۇۋالدى، ئۇ زەينەپنىڭ ئاۋازىنى مېڭىشىنىلا كۈتۈۋاتاتتى، زەينەپ توختىنىڭ ھەممە يېرىگە ئېچىرقاپ كەتكەن بۆرىدەك قارىدى، توختىدىكى ھېسسىيات ئاللىقاياقلارغا غايىب بولغانىدى، كارىدورنىڭ ئىچى زەينەپكە خاس ھۇجرىدەكلا بىلىنىپ كەتتى.

— توختى، ماڭا، كۆزۈمگە قارىگە.

— قاراشتىن قورقۇۋاتىمەن.

— مەن سىزنى يەۋەتمەيمەن، ئۇنداق قىلماي بىر قارىگە.

— سىز مېنى چوقۇم يۇتۇۋېتىسىز.
— ئۆتۈنۈپ قالاي، ماڭا بۇرۇلۇپ قارىڭە.
— مەن دېدىمغۇ، سىرگە قاراشتىن راستتىنلا قورقۇمەن، مېنى قىينىمائ.
توختى بىلەن زەينەپ ئۇن - تۇنسىز تۇراتتى، ئۇلارنىڭ جىمجىت تەنلىرىدىن ئاڭلانماس دىيالوگلار چىقىۋاتقانىدى. شۇ ئەسنادا كارىدورنىڭ شەرق تەرىپىدىكى بىر ئىشخانىنىڭ ئىشىكى تاقىقىدە ئېچىلدى. قىمىرلىماي، ئۇن - تىنسىز تۇرغان بۇ گەۋدىلەر تەۋرىنىپ كەتتى، توختى ئاۋۋال قەدەم ئالدى، زەينەپ لېۋىنى چىشلەپ قانىتىۋەتكىلى تاسلا قالغانىدى، ئۇمۇ توختىغا ئەگىشىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇلارنىڭ قەدىمى تېزلەشتى، ئىشخانا بىناسىدىن چىققانىدا توختى ئالەمنىڭ ئىتىكىنىڭ كەگىرىلىكىنى يېڭىدىن ھېس قىلغاندەك بولدى. ئۇ سىرتقا چىقىپلا «قۇتۇلدۇم» دەپ ئېغىر تىن ئالدى. توختى ئۇدۇل ئىداربىدىن چىقىپ كەچلىك تاماق يېمەكچى ئىدى، لېكىن نېمىشقىدۇر سىرتقا چىقىپلا ماڭماي تۇرۇۋالدى، زەينەپنىڭ ئۆيى يولدىشىنىڭ ئىداربىسدا بولغاچقا، ئۇنىڭ بىلەن بىللە سىرتقا چىقماسلىقنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى، زەينەپ ئۇنىڭ ماڭماي تۇرۇۋالغانلىقىدىن ئىككىلىنىپ تۇردى.
— تۇرۇۋالدىڭىزغۇ؟ — زەينەپ ئاخىر گەپ قىلدى.
— مەن ئۆيگە كىرىپ كېتىمەن، — توختى قىسقىلا جاۋاب بەردى.
— سىرتقا چىقمامسىز؟
— ياق، — توختى كەينىدىن بىر ئاياغ تۇشۇنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقنى ئاڭلاپ ئۆيى تەرەپكە ماڭدى.
— يەكشەنبە كۈنى چۈشتە مېنىڭ ئۆيۈمدە مېھمان بولۇپ كېتىڭ، — زەينەپ بوش ئاۋازدا بۇ گەپنى توختىغا دەۋالدى، توختى ئۇنىڭ تەكلىپىگە جاۋاب بېرىشكە ئۇلگۈرەلمەي قالدى، زەينەپ شۇنداق دەپلا ئىتتىك مېڭىپ ئىدارە قورۇسىدىن چىقىپ كەتتى.
توختى زەينەپنىڭ كەينىدىن خۇپىيانە قاراپ تۇرۇپ قالدى، ئۆزىنىڭ

بوشاڭلىق قىلغانلىقىغا پۇشايمەن قىلغانىدى. كەينىدىن كېلىۋاتقان ئايال تەۋسىنى ئويلاپلا «ساراڭلىق قىلسام شەرمەندە بولاتتىم» دەپ ئۆزىنى بەزلىدى. زەينەپ كۆزدىن غايىب بولغاندا ئۆيگە كىرمەي سىرتقا ماڭدى، دىجورنىخانىغا كەلگەندە قادىر كۆك كۆز بىلەن زاكىرنى كۆردى.

— پاي قوشۇپ ئالغان پايداڭنى خەجلىۋەتكەنمىتىڭ يا؟

— زاڭلىق قىلمىغىنە، زاكىر.

— سەنغۇ پۇلۇڭنىڭ تەڭدىن تولىسىنى تېپىپ بولغان، باشقىلارغا ئۇۋال بولدى دېگىنە.

— نەدىكى پۇلنىڭ يېرىمىكەن ئۇ؟

— ماشىنىلارنىڭ زاپچاسلىرىنى بارى سېرىق بىلەن ئوغرىلىشىپ ئۇندۇرۇۋېلىشىمدىكمۇ، پولاتخان ياخشى گېپىمگە كىرىپ ئىدارىدىن ماشىنىلارنى باشقا يەرگە يۆتكىۋالدى، بولمىسا ھەممە نېمىسىنى سېتىپ بولاتتىڭ، — قادىر كۆك كۆز زاكىرنىڭ گېپىگە غىڭ قىلماي تۇرۇۋالدى.

— مۇشۇك كۆز، زىيان بەك ئاچچىقمىكەن؟ سۇغا چۈشكەن مۇشۇككە ئوخشاپ قالغىنىڭنى قارا. ھەممە ئەلەم سانى كۆتەككە بولدى، ئۇ بىچارە ھازارۇل تىلىدىن قېلىپ يىقىلىپ قالدى دېگىنە، سادىق قىلتىرىق ھەنىم بولسا ئارام تېپىپ قالدى.

توختى ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىر دەم تۇردى، زاكىرنىڭ چىقىپ ئاۋارە قىلىشىدىن ئەنسىرىدىمۇ، چاندۇرماي پۈتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ سىرتقا چىقىۋالدى - دە، غەرب تەرەپكە كەتتى. زاكىر ھەدەپ قادىر كۆك كۆزنىڭ ئوغىسى قايناپىدىغان گەپلەرنى قىلىپ ئىچكەن ھارىقىنىڭ پەيزىنى سۈرۈۋاتاتتى.

— زاكىر ئىنىم، باشقا گەپ بولسا قىلغىنە، ئادەمنىڭ قورسىقىنى ئاچچىق قىلماي.

— ساڭا ھازىر بارغۇ ، ھەر قانداق گەپ ئاچچىق ئاڭلىنىدۇ، ئەڭ ياخشىسى مۇشۇ گەپنىلا قىلاي، تۇرە ئورنۇڭدىن يېتىۋالماي، مەن ساڭا ھەربىي بۇيرۇق بېرىۋاتىمەن، — زاكىر قولىنى تاپانچىلاپ تۇتۇپ

كارىۋاتتا يېتىۋالغان قادىر كۆك كۆزنى ئورنىدىن تۇرغۇزدى، ــ پولاتخان ھازىر ئىچكىرىدە ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرۈۋاتىدۇ، ياخشى ھاراق، چىرايلىق قىزلار بىلەن، ياشا پولاتخان، ــ زاكىر كىمگىدۇر سالام بەردى.

ــ ئۇنىڭ بىزنى مۇشۇ كۈنگە قويۇپ ياخشى كۈن كۆرىدىغنىغا ئىشەنمەيمەن، چوقۇم قارغىشىمىزغا كېتىدۇ، ــ قادىر كۆك كۆز ئەلەمدە بوغۇلۇپ كەتكەچكە، زاكىرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تۇرۇۋېرىشكە چىدىيالماي قالدى، زاكىر ئۇنىڭ كۆزىگە يېقىن كەلدى-دە ئىككى تال مىس چىشنى ھىڭگايتىپ كۆلدى.

ــ سېنى بۇ كۈنگە پولاتخان قويمىدى، دۆت مۇشۇك كۆز، دەۋاتقان گېپىڭنى قارا، ساڭا گەپ قىلىش خۇددى يېغىر، لەقۋا ئېشەككە دۇتار چېلىپ بەرگەنگە ئوخشاشلا، ئورنۇڭدا يات، كۆتەر قولۇڭنى، ــ زاكىر قوللىرىنى غەلىتە قىلىپ دەسلەپ دىجورنىخاندىن چىقىپ كەتتى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالماي ئىككى قولى بىلەن تاغىل بېشىنى قامالاپ كارىۋاتتا يانتۇ بولۇپ يېتىپ قالدى.

زاكىر دىجورخانىدىن سىرتقا چىقتى، ئۆيىگە كىرىپ كېتىشنى بالدۇر كۆرۈپ دوقمۇش تەرەپكە ماڭدى، قادىر كۆك كۆزنىڭ مەلەق بولۇپ كەتكەن چىرايىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ تازا بىر كۈلۈۋەتتى.

تۇختى كەچلىك تاماقنى يەپ دوقمۇشقا كەلدى. قۇياش پارچە تاغنىڭ كەينىگە ئولتۇرۇپ بولغانىدى، كۈزنىڭ كەچكى شامىلى دەرەخلەرنىڭ بېغىشىغا ئۇرۇلۇپ ساپىقى پىشىپ قالغان غازاڭلارنى توختىماي تۆكەتتى. توختى دوقمۇشتا تۇرۇپ كۈزنىڭ كەچكى شامىلىدىن ھۇزۇرلاندى، ئۇنىڭ گاراڭ بولۇپ كەتكەن كاللىسى سەگىپ قالغانىدەك بولدى. يۈرتنىڭ كۆزلۈك ھاۋاسى تېپىلغۇسىز ئىدى، ئەترابنى ئەنجۈرنىڭ، مۇناقى ئۈزۈمنىڭ پۇراقلىرى قاپلاپ كۆكۈلدىكى بارلىق ئوگۈشسىزلىقلارنى قوغلاپ چىقىراتتى. ئاسمانمۇ شۇنداق سۈزۈك ئىدى، يۇلتۇزلار ۋىل - ۋىل قىلاتتى. توختىنىڭ ھەر قانداق كۆگۈل يارىسى مۇشۇ مەنزىرىلەردىن ئۆزىگە شىپا ئىزدەيدۇ، تەسەللىي تاپىدۇ دەپ

قارايتتى، توختى دوقمۇشتا ئۇزاق تۇردى، ئۆزىنى ئاشۇ مەنزىرىلەرگە قويۇۋەتتى.

ــ سەن توختىمۇ؟ ــ بۇ ئاۋاز توختىغا تونۇش ئىدى، توختى قارىدى، كۆزىگە سادىق قىلتىرىق قاراپ تۇراتتى.

ــ ھەئە، سادىقكا، مەن توختى، ــ ئۇ سادىق قىلتىرىققا چىرايلىق سالام قىلدى، سادىق قىلتىرىقنىڭ جۇدەپ كەتكەنلىكىنى كۆردى، بېشىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇ ئىنچىكە لاتا قونچاققىلا ئوخشاپ قالغانىدى.

ــ كۆكلۈم سەندەك بىر ئادەمنى تارتىپ تۇراتتى، ئۇچرىشىپ قالغىنىمىز ئەجەب بەلەن بولىدى، ئۇكا. بىز 1950 ـ يىللارنىڭ داڭلىق زىيالىيلىرىدىن ئىدۇق، مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ يارىملىق ئوقۇغۇچىلىرىدىن دېگىنە، ئەينى يىللىرى ئوقۇش پۈتكۈزگەندە ئاتا ـ ئانىمىز يىغلاپ تۇرۇۋالسا يۇرتىمىزغا يېنىپ كەلگەن دېگىنە، ئۇكا، بولمىسا مەكتەپ ئېلىپ قالمىز دەپ بەك چىڭ تۇتقانىدى، ــ سادىق قىلتىرىق سۆزىنى ناھايىتى بۇرۇندىن باشلىدى، توختىغا ئۇنىڭ گەپلىرى كېچىچە تۇگىمەيدىغاندەك تۇيۇلدى، سادىق قىلتىرىق توختىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋالغانىدى، توختىنىڭ بايامقى پەيزى غايىب بولدى، ــ سەن بىلەن مۇشۇنداق دوقمۇشتا تۇرۇپ پاراڭلاشسام بولماس، ئۇكام، مەن زىيالىي بولغاچقا زىيالىيلارنى ھۆرمەت قىلىمەن. بىزنىڭ ئىدارىدىكى تۇتسا قولغا چىققىدەك سېپى بار، ئېغىزغا ئالغۇدەك ئېپى بار مەكتەپتە ئوقۇغان ئادەملەرنى ساناپ كەلسەك بەش بارماقمۇ ئارتۇقلۇق قىلىدۇ جۇمۇ، مەن ساڭا دەپ بەرسەم، ئىدارىنىڭ باشلىقى زامان دېگەن ھەربىيلىكتىن كەسىپ ئالماشتۇرغان بىر نېمە، دائىم بۇيرۇق بىلەن ئىش تۇتىدۇ، شىياۋلىزمۇ ئىشلەپچىقىرىش مەيدانىدىن يۆتكىلىپ كەلگەن، دېپلومىنىڭ تايىنى يوق. ھېلىقى ئىلمەك بۇرۇن جاپىار دېگەن تۇغماسمۇ ھەربىي قىسمدا تەرجىمان بولۇپتىكەن، كېيىن ئۇقسام ئۇرۇمچىدە كۆمۈر كان تېخنىكومىدا ئوقۇپتىكەن، دەپ كەلسەم بارغۇ ھەممىسى ئاشۇنداق

كېلىپ قالغان نېمىلەر، تېخى تولۇقسىزنى پۈتكۈزۈپ كادىر بولغانلار تولا، سەيپۇگۈلۈقتىن چىققانلارمۇ بار ھى ـ ھى، ـــ سادىق قىلتىرىق توختىنىڭ قولىنى قويۇپ بەرمەي قېقىلىپ كۆلۈپ كەتتى، توختى ئۇنى يېقىلىپ كەتمەسكەن دەپ چىڭ تۇتۇۋالدى. سادىق قىلتىرىق چىگقىلىپ بىر كۆلۈۋېلىپ ئەسلىگە كەلدى، ـــ سەن بىلەن مۇشۇ يەردىلا گەپلەشسەم تازا قاملاشمىغۇدەك، بىر يەرنى تېپىپ ئىككى سەردىن ئىچكەچ ئولتۇرۇپ پاراڭلاشساق قانداق؟ بۇنداق تۇرۇپلا سۆزلەپ كېتىش ھۆرمەتسىزلىك، بىز دېگەن ئادەتتىكى زىيالىيلاردىن ئەمەس، ـــ سادىق قىلتىرىق توختىغا نۆۋەت بەرمەي سۆزلەيتتى، توختى ئۇنىڭدىن قانداق قىلسام قۇتۇلارمەن دېگەنىلا ئويلايتتى، ئۇنىڭ قولىنى سىلكىشتۇرۇپ قويىۋېتەي دېسە كۆڭلى ئۇنۇماي تەڭقىسلىقتا قالدى، ـــ شۇنداق قىلىلى، ئاۋۇ ھەربىي رايوننىڭ يېنىدىكى كىچىك قاۋاقخانىلاردىن بىرىگە كىرىپ ئولتۇرۇلى، ماقۇلمۇ؟ ماڭە ئەمىسە، ـــ سادىق قىلتىرىق توختىنىڭ ماقۇللۇقىنى كۈتمەيلا ئۇنى سۆرەپ ماڭدى، توختىمۇ بۇ ياشتىكى ئادەمنىڭ كۆڭلىنى قايتۇرۇشنى راۋا كۆرمەي، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ماڭدى.

ئۇلار تام بوتكىلاردىن بىرىگە كىرىپ جايلاشتى، سادىق قىلتىرىق پوكەيدىكى مەيپۇرۇشقا بىر نېمىلەرنى كالدىرلىدى. مەيپۇرۇش 60 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان، ئاقباش، توڭكاي ئادەم ئىدى، ئۇ سادىق قىلتىرىقنى تونۇيدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

ـــ بۇنىڭ ئىسمى لاۋۇاڭ، ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئىدى، ھازىر پېنسىيەگە چىقىپ ھاراق دۇكىنى ئېچىۋالدى، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئەينى يىللىرى تۆۋەنگە خىزمەتكە چۈشكەندە بىر يېزىدا ئىشلىگەن. بۇ قاقباش يامان نەرسە، ئاشلىق ئىدارىسىدا ئىشلەپ قىرىۋەتكەن دېگىنە، ھازىر مانا مۇشۇ دۇكانىنى ئېچىپ كۈنلىرىنى ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ، بۇلارنىڭ خۇيى ئوخشىمايدۇ، شۇنداقمۇ، قېرى شوۋۇنچى؟ ـــ سادىق قىلتىرىق مەيپۇرۇش لاۋۇاڭغا چاقچاق قىلدى.

ـــ تونۇمايدىغان ئادەملەرنىڭ ئالدىدا ئاغزىڭنى يىغىۋال لاۋسا، ـــ

لاۋۇاڭ بىر بوتۇلكا ھاراق بىلەن ياغدا قورۇغان بىر تەخسە خاسىڭنى شىرە ئۈستىگە قويدى.

ـــ ھەي، لاۋۇاڭ، ماۋۇ ئىنىمنى كۆرگەنمىتىڭ؟

ـــ ياق، بۇگۈن كۆردۇم.

ـــ بىزنىڭ ئىدارىدا زىيالىي دېگىنە.

ـــ سىلەرنىڭ ئىدارىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك تونۇيمەن، ئەمما بۇ ئىنىمنى كۆرمەپتىكەنمەن.

ـــ توغرا، ئىدارىدىكىلەرنىڭ تېڭىدىن تولىسىدا ئېلىشىڭ بار، شۇڭا تونۇيسەن - دە، بۇ ئىنىم ئاساسىي جەھەتتىن ئىچمەيدۇ.

ـــ لاۋسا، ئىدارەڭدىكى ھېلىقى قىرغىزنىڭ ئىسمى نېمىتى؟ ـــ لاۋۇاڭ شۇنداق دەپ كۆزىنىكىنى ئېلىپ كۆزىگە تاقىدى-دە، دەپتىرىنى ئېچىپ قۇرمۇ قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى.

ـــ ئىدارىمىزدا قىرغىز تولا تۇرسا، قايسىسىنى دەيسەن؟

ـــ دائىم ئىچىۋالىدىغانچۇ،ـــ بۇرۇن زاكىر بىلەن كۆپ كېلەتتى، ھە، پولاتچۇ.

ـــ ئۆلۈپ كەتتى، ـــ سادىق قىلتىرىق كېسىپلا شۇنداق دېدى، توختى ئۇنىڭ كۆزىگە ئىتتىك قارىدى، ئۇ ئالدىدىكى ھاراقنىڭ ئېغىزىنى ئېچىپ ئىككى رومكىغا قۇيغىلى تۇردى، توختى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ گەپ قىلمىدى.

ـــ ئۇنى قىرغىزستاندىن ماشىنا كىرگۈزۈپ نۇرغۇن پايدا ئالدى دەپ ئاڭلىغان ئىدىمغۇ.

لاۋۇاڭ كۆزىدىكى كۆزەينەكنى ئېلىۋېتىپ سادىق قىلتىرىقنىڭ چىرايىغا قارىدى، ئۇ ئىككى رومكىدىكى ھاراقنى سېلىشتۇرۇپ بېقىپ توختىغا بىر رومكىسىنى تەڭلىدى.

ـــ سادىق ئاكا، مەن ھاراق ئىچمەيتتىم، كۆڭلىڭىزنى ئايىپ بۇ يەرگە كىرگەن، ـــ دېدى توختى سادىق قىلتىرىق تەڭلىگەن رومكىنى قولىغا ئالماي. ئۇ توختىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە بىر قارىۋېتىپ بېشىنى سىلكىدى.

— سەن بىلەن بىز چوڭ ئوقىغان ئادەم، ئوشۇق تەكەللۇپىنىڭ ھاجىتى يوق، ئالە قولۇڭغا، ئۆكام، — سادىق ئورنىدىن تۇرۇپ توختىغا ھاراقنى يېقىن سۈندى، توختى تەڭقىسلىقتا قالدى، ئالماي دېسە ئۇ ياشقا چوڭ ئادەم، ئالاي دېسە كۆڭلى پەقەتلا ھاراق تارتمايتتى. توختى ئۇنىڭ قولىدىكى ھاراقنى قاراپ ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى.

— بۇرۇن پەقەتلا ئىچمىگەن بولساڭ زورلىمايمەن، ئىچكەن بولساڭ ئال، ئۆكام، تارتىنىپ ئولتۇرما.

— بۇرۇن ئىچمىگەن دېسەم يالغان ئېيتقان بولىمەن، ئالىي مەكتەپتە ئىچكەن، ئەمما ئوقۇش پۈتكۈزۈپ كەلگەندىن كېيىن ئىچمىدىم.

— بۇرۇن ئىچكەندىكىن ئالە قولۇڭغا، 60 ياشقا كىرگەن مەندەك بىر ئادەمنىڭ ساڭا روشكا تەڭلىمىكى ئاسانمۇ، ئۆكام، قانچىلىك كۈنىمىز قالدى دەيسەن. ئويلاپ باقسام، مۇشۇ ياشقىچە بىر قېتىممۇ كۆلۈپ باقماپتىمەن، ئالە بولدى، — سادىق قىلتىرىق توختىنى يامان يەردىن قىستىغاچقا، توختى روشكىنى ئېلىشقا مەجبۇر بولدى.

— ھە، مانا ئەمدى زىيالىيغا خاس ئىش قىلدىڭ، ئىنىم، — سادىق قىلتىرىق ئۆزلىرىگە قاراپ تۇرغان لاۋۇلداڭغا قاراپ كۆلدى.

— سەن نېسىگە ھاراق ئىچكەنلەرنىڭ ئىسىملىرىنى بىرگە ئوقۇپ بەرمەي پوكىيىڭدە ئولتۇر.

لاۋۇلداڭ كۈلگىنىچە پوكەي ئىچىگە ئۆتۈپ كەتتى. توختى بىلەن سادىق قىلتىرىق بىر روشكىدىن قېقىۋېلىپ ئارامغا چۈشتى، توختىنىڭ كېكىردىكىنى ھاراق كۆيدۈرۈۋەتكەندەك بولۇپ كۆزىدىن ياش چىقىپ كەتتى.

— ئالە، ئاغزىڭغا ماۋۇ پۇرچاقلارنى سال، — سادىق قىلتىرىق شىرەدىكى پۇرچاقنى ئۇنىڭغا تەڭلىدى، ئۇ بىر تال پۇرچاقنى ئېغزىغا سېلىپ كورۇسلىتىپ چاينىدى، توختىغا بۇ پۇرچاق تاشتىن قاتتىق تۇيۇلدى. ئۇ چىشىم سۇنۇپ كېتەمدىكىن دەپ ئەنسىرىدى. سادىق قىلتىرىق ئىككى روشكىغا ھاراق قۇيۇپ، توختىغا قارىدى، توختىنىڭ كۆزىنىڭ چۆرىسى

پىيالىدەك چوڭلۇقتا قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ توختىغا قاراپ كۈلۈپ، گەپ قىلاي دەپ تۇرۇشىغا زاكىر ناخشا توۋلاپ ئۇلار ئولتۇرغان دۇكانغا كىردى.

ـــ لاۋۇاڭ قېرى، پىچەتتەك تۇردۇڭمۇ؟ سايمان ياخشىمۇ؟ ـــ زاكىر ئىشكتىن كىرىپلا لاۋۇاڭغا چاقچاق قىلىپ غەلىتە قىلىق چىقاردى، لاۋۇاڭ ئۇنى كۆرۈپ كۆزەينىكىنى بۇرنىغا چۈشۈرۈپ، سادىق قىلتىرىق بىلەن توختى ئولتۇرغان تەرەپكە قاراپ كۆز قىسىپ قويدى، زاكىر ئۇلار ئولتۇرغان يەردىكى لاتا پەردىنى قايرىپ قاردى-دە، توختى بىلەن سادىق قىلتىرىقنى كۆرۈپ چاۋاڭ چالدى، زاكىرنى كۆرۈپ سادىق قىلتىرىقنىڭ زۇۋانى تۆتۈلدى، ئىنچىكە بوينىدىكى تۇم بۇغدىيىكى يۇقىرى-تۆۋەن مېڭىپ كەتتى.

ـــ ياشا بۇگۈن، سول قاپىقىم تارتىۋەرسە نېمانچە تارتىدىغاندۇ دېسەم، بۇ يەردە ئەزىز ئىنىم بار ئىكەن ئەمەسمۇ، ئەككىلە توختى قولۇڭنى، ئاخىر بىزنىڭ قوشۇنىمىزغا قوشۇلدۇڭ، ـــ زاكىر توختىنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ، كۆزىنى قىسىپ، مەس چىشىنى ھېگگايىتىپ كۈلدى. توختى ئۇنى كۆرۈپ بۇگۈن نېمە بولۇپ كېتەرمەن دېگەننى ئويلىدى.

ـــ بەللى، سايىم قىلتىرىق، پەيزىڭ بار جۇمۇ سېنىڭ، تېۋىپلىك قىلىپ سەمرىپ كەتكىنىگە قارا، ئۇستىخانلىرىڭ سېلىنىپ كېتىپتۇ، ۋەيت!

زاكىر ئىككى تەرەپكە ئىككى قولىنى تاسقاپ كۈلدى، توختى ئۇنىڭ ھەربىكەتلىرىگە ھەيران ئىدى، زاكىر تەكەللۇپسىزلا بىر ئورۇندۇقنى ئەكېلىپلا ئولتۇردى.

ـــ ياخشى ئىنىمدىن بىرسى بار ئىكەن ئەمەسمۇ، مېنىڭغۇ نورمام توشۇپ ئېشىپ كەتكەن، شۇنداقتىمۇ ئىچىمەن، سايىم تېۋىپ قۇيە، ـــ زاكىر شۇنداق دەپ پەردىدىن بېشىنى چىقىرىپ رومكىدىن بىرنى ئەپكەل دەپ لاۋۇاڭغا ئىشارەت قىلدى، لاۋۇاڭ رومكىدىن بىرنى ئۇنىڭغا بەردى.

ـــ بېشىڭنى يەرگە سېلىۋالماي قۇيە مانىڭغا، سايىم تېۋىپ.

— مازاق قىلماي ئىسمىمنى دە، سايىم تېۋىپ دېگىنىڭ نېمىسى؟ — سادىق قىلتىرىق توختىنىڭ تاجىسىدەك قىزاردى، زاكىر كۆزىنى قىسىپ كۈلۈۋەردى، ئۇ كۈلگەنسىرى سادىق قىلتىرىق تە بولۇپ تىترەپ كېتىۋاتاتتى.

— ماقۇل، بۈگۈن توختى ئىنىمنىڭ يۈز-خاتىرىسىنى قىلاي، سادىق قىلتىرىق، قۇيە بولدى، — سادىق قىلتىرىق زاكىرنىڭ قولىدىكى رومكىنى ئېلىپ يېرىم هاراق قۇيۇۋېدى، زاكىرنىڭ قىسىلىپ كەتكەن كۆزى بىر دەمدىلا جامدەك بولدى، — لىق قۇيە، لىق! زەيپىنىگە قۇيغانىدەك ئىش قىلماي، — سادىق قىلتىرىقنىڭ هاراق قۇيۇۋاتقان قولى تىترەپ كەتتى، زاكىر رەڭگى ئۆڭۈپ كەتكەن پەردىنى تارتىپ لاۋۇلداغا قارىدى، — لاۋۇلاڭ قېرى، بۈگۈنكى ماۋۇ سوروۇننىڭ ئىگىسى مەن جۇمۇ، هېسابىاتنى ئۆزۈم قىلىمەن.

سادىق قىلتىرىقنىڭ تىترىگەن قولى بۇ گەپنى ئاڭلاپ تىترەشتىن توختىدى، زاكىر قۇيغان هاراقنى قولىغا ئېلىپ توختىغا قارىدى.

— سەن بىلەن بىر ئىداربدا نەچچە يىل بىرگە ئىشلىدۇق، ئەمما بىر يەردە ئولتۇرۇپ باقمىغانىدۇق، توغرىمۇ؟ مېنىڭ كاللام جايىدا تېخى، باشقىلاردىن يۇرەكلىكلىكىنى كۆپ ئاڭلىدىم، هەق - ئادالەتنى ياقلايدىغان ئادەملەر هازىر يوق بولۇپ كەتتى، ئاكاڭ كىمنى ئالسا يەڭگەڭ شۇ دەيدىغانلار ئىتنىڭ قۇرتىدەك لۆمشۈپ تۇرىدۇ هازىر. سەن باش كەتسەمۇ ئادالەتنى، هەقنى دەيدىكەنسەن، مەن مۇشۇ يېرىڭگە قايىل، هازىرقى جەمئىيەتتە ئوقۇغان زىيالىي دېگەن ساينىڭ تېشىدىنمۇ كۆپ، ئەمما ۋىجدانلىقلىرى بەكمۇ ئاز، بىز ئىچىپ يۈرسەكمۇ بارغۇ هەممە ئىشنى بىلىپ يۈرۈۋاتىمىز. جىق گەپ قىلىپ كەتكەن بولسام كەچۈر، خوشە ئەمسە، — زاكىر شۇنداق دەپ قولىدىكى رومكىنى توختىغا تەڭلىدى، تۇختى بەك خىجالەتچىلىكتە قېلىپ، سادىق قىلتىرىققا قارىدى، ئۇ بېشىنى يەرگە سېلىپ ئولتۇراتتى، زاكىر توختىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەندى، — سادىقكا، ئالە قولۇڭغا، بىردىن سوقۇشتۇرايلى، — سادىق قىلتىرىق

ئالدىدىكى ھاراق رومكىسىنى قولىغا ئېلىپ زاكىرغا قارىدى.

ــ چوڭ بولمايدىغان، كۆڭۈل ئايمايدىغان بۇ خۇيۇڭدىن قاچانمۇ قالارسەن، ــ سادىق قىلتىرىقنىڭ چىرايى سەل ئېچىلدى.

ــ خوشە!!! ــ زاكىر ئاۋازىنى قويۇۋەتتى، توختى خىيال سۈرگىنىچە رومكىنى تۇتۇپ تۇراتتى، پوجاگىزىدەك چىققان بۇ ئاۋازدىن تىترەپ كەتتى، قولىدىكى رومكىمۇ چۈشۈپ كەتكىلى تاسلا قالدى. ئۇلار ئاخىر رومكىدىكى ھاراقلارنى ئىچىۋەتتى. زاكىر ھاراقنى ئىچىپ بولۇپ «تەھ، بەھ» دەپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ ھاراق ئىچىپ بولغاندىن كېيىن مەززە قىلغىنى بولسا كېرەك. ھاراق توختىنىڭ كانىيىنى يىرتىپ كىردى، ئۇ بەك قىينىلىۋاتاتتى، بىر ئېغىز گەپ قىلسا يېنىپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلاتتى، شۇڭا ئۆزىنى چىڭ تۇتۇپ جىم ئولتۇرۇۋالدى، زاكىر دىرىلداپ تىترەپ كەتتى.

ــ سايىم تېۋىپ، ھەي، ــ زاكىر سادىق قىلتىرىققا قارىدى.

ــ يەنە ئاغرىنىڭ چۈگۈلغىلى تۇردىغۇ، ئادەم چالماقچى بولساڭ چىقىپ كېتىمەن جۇمۇ، ــ سادىق قىلتىرىق زاكىرغا پوپوزا قىلدى.

ــ مەن دېمەكچىمەنكى، تېۋىپچىلىكىڭ خېلى يۇرۇشۇپ قالدى جۇمۇ سېنىڭ.

ــ مەن قاچان تېۋىپلىك قىپتىكەنمەن؟ ئاغرىڭغا نېمە كەلسە دەۋرىدىكەنسەن، ئىچكىرىدىن چىققان تېۋىپنىڭ تەرجىمانلىقىنى قىلىپ بېرىۋاتىمەن.

ــ ئۇ تېۋىپنىڭ خېلى كارامىتى بار ئوخشىمامدۇ، يانداش تېۋىپ،ــ سادىق قىلتىرىق ئۇنىڭ گېپىگە ھەئە دېمىسە قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى.

ــ بوپتۇ، بوپتۇ، سېنىڭ ئاغرىڭغۇ... ــ سادىق قىلتىرىق توختىغا قاراپ كۆلدى. قورسىقىغا كىرگەن زەھەردەك ھاراق توختىنى بىئارام قىلىۋاتقاچقا، ئۇ ئىككىسىنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىغا قۇلاق سالماي ئولتۇراتتى، زاكىرمۇ بىر رومكىنى ئىچىپلا توختىنى ئۇنتۇپ كەتكەندەك سادىق قىلتىرىق بىلەنلا بولدى.

— سەن دېگەن ئۇ تېۋىپ بىر ئادەمنى داۋالاپ ساقايتتىمۇ؟

— نۇرغۇن ئادەمنى ساقايتتى، ھازىر ئادەملەر كۆندىن-كۈنگە ئاۋۇۋاتىدۇ، قوشنا شەھەرلەردىنمۇ كېسەللەر كېلىپ داۋالىنىۋاتىدۇ، — زاكىر ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ زاڭلىق قىلىپ كۈلدى.

— نامراتنى، دېھقاننى ئالداۋاتىدۇ دېگىنە، تېۋىپ ئادەم ساقايتتى دېسە كىم ئىشىنىدۇ؟

— ئىشەنمىسەڭ، ئۆزۈڭ ئەتە مەن بىلەن بىرىپ كۆرۈپ باقمامسەن، كېسەل كۆرسىتىدىغان ئادەملەرنىڭ ئۆچىرەت ساقلاپ كەتكىنىنى كۆرىسەن.

— باكىنى قۇۋۋەتلەيدىغان كومىلاچنى ئالدىغان ئادەملەردۇ ئۇ، ئاڭلىسام 60 ياشتىن ئاشقان ئاق ساقال قېرىلارنىڭ ھەممىسى سېنىڭ تېۋىپىڭنى ئىزدەرمىش.

— ئاغزىڭغا كەلگەننى دېمە دەيمەن.

— دېگەنلىرىم يالغانمۇ؟ ئاڭلىسام سېنىمۇ ئاشۇ كومىلاچلارنى سېتىۋاتىدۇ دەيدۇ، — زاكىر سادىق قىلتىرىقنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىدى، ئۇ بىر تاتىرىپ، بىر قىزىرىپ يېنىدا ئولتۇرغان توختىغا قارىدى، توختى ئۆزىنىڭ ھەلەكچىلىكىدە ئىدى.

— زاكىر، چاقچاق قىلدىم دەپ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمە.

— ساڭا چاقچاق قىلىپتىمەن-دە، ئۇ راست كېسەل داۋالىسا نېمىشقا بۇلۇڭ - پۇشقاقتا كېسەل داۋالايدۇ، ئىچكىرىدە ئادەم جىق تۇرسا شۇ يەردە تېۋىپلىك قىلماي، ئادەم ئاز، تۇرمۇش سەۋىيەسى تۆۋەن نامرات رايونغا كېلىپ كېسەل داۋالايدۇ؟ نامرات دېگەننىڭ ئەقلى كەم بولىدىغىنىنى ئۇ ئوغرى تېۋىپنىڭ تازا ئوبدان بىلگەچكە، مۇشۇ يەردە قاقتى-سوقتى قىلىشقا پۇرسەت تاپقان گەپ.

— ساڭا چۈشەندۈرسەممۇ بەربىر، نېمە دېسەڭ دە، — سادىق قىلتىرىق ئىششىپ ئولتۇردى.

— سەن بالاغا قالما، ئۇنىڭ نەچچە تال دېنىنى يەيمەن دەپ.

ـــ مەن نېمىشقا بالاغا قالىمەن؟

ـــ ھالىمادىس بىرى ئۇ ئوغرى تېۋىپنىڭ دورىسىنى يەپ ئۆلۈپ كەتسە، سېنىڭمۇ چېتىشلىقىڭ بولىدۇ، ئۆزۈڭنى چوڭ زىيالىي دەپ يۈرۈيسەن، مۇشۇنچىلىك تەرتىپنى بىلەلمەيسەن، ـــ زاكىر ئۇنىڭ ئالدىدىكى ھاراق بوتۇلكىسىنى قولىغا ئېلىپ ئۆزى قۇيغىلى تۇردى، ـــ مەن بىلىمەن، سېنىڭمۇ خۇپىيانە ھېسسىيات قوزغايدىغان «چىگۈڭ كۇمىلىچى» سېتىپ يۈرگىنىڭنى.

ـــ پوقنى يەپسەن ! ـــ سادىق قىلتىرىق چىچاڭشىپ، شىرەنى بىرنى ئۇرۇپ ئورنىدىن تۇردى.

ـــ نېمىگە چىچاڭشىيسەن؟

ـــ ھەزىلەكتەك گەپ قىلما دەيمەن، زاكىر! ـــ توختى ئۇلارنىڭ قىزىرىشىپ قالغانلىقىنى ئۇقۇپ كۆڭلىنىڭ ئېلىشۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپ كەتتى. سادىق قىلتىرىق چىقىپ كەتمەكچى بولدى.

ـــ مەن دەپ قويدۇم، سەن ئۇنداق كۇمىلاچلارنى ئەڭ ياخشىسى سېتىپ يۈرمە، ھېسسىيات قوزغايدىغان كۇمىلاچنى يەپ يۈرىكى تىقىلىپ ئۆلۈپ كېتىۋاتقان نۇرغۇن ياشانغان ئادەملەرنىڭ ھېكايىلىرىنى ئاڭلىغاچقا دەۋاتىمەن، بىرەر قېرى سەندىن ئالغان كۇمىلاچنى يەپ ئۆلۈپ كەتسە، ھەممە بالاغا ئۆزۈڭ قالىسەن، ـــ زاكىر شۇنداق دەپ قۇيغان ھاراقنى توختىغا تەڭلىدى، سادىق قىلتىرىق تېرىكىپ ئۆلەي دەپلا قالغانىدى.

ـــ ئۆزۈڭ ئىچىۋەر، ـــ ئۇ شۇنداق دەپ بۇ يەردىن چىقىپ كەتتى، زاكىر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ كۈلۈپ قويدى. توختى زاكىر ھاراق قۇيۇپ قويغان رومكىنى قولىغا ئېلىپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى.

ـــ خوشە!

زاكىر شۇنداق دەپلا ئىچىۋەتتى. توختى قولىدىكى ھاراقنى مىڭ تەستە ئىچىپ رومكىنى ئۇستەلگە قويۇشىغا، زاكىر بېشىنى ئۇستەلگە قويۇپلا خورەك تارتىپ ئۇخلاپ كەتتى، ئۇ زاكىرنىڭ خورىكىنى ئاڭلاپ بىر ھازا ئولتۇردى.

— ئۇنى ئويغىتالمايمىز، — لاۋۇاڭ پەردىنى قايرىپ توختىغا كۆلۈپ قارىدى، توختى ئورنىدىن قوپۇپ چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ يەنە توختاپ قالدى.

— خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇنىڭ ئايالى ئۇنى ئىزدەپ مۇشۇ يەرگە كېلىدۇ، سىز قايتىۋېرىڭ، — توختى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خاتىرجەم بولۇپ لاۋۇاڭغا قارىدى، لاۋۇاڭ ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەندى.

— سىز كېتىۋېرىڭ، ھېسابنى قىلىۋېتەي دېمەكچىغۇ، زاكىر مەست بولۇپ ئۇخلاپ قالغان بىلەن ئۇنىڭ بېشى ئۇخلاپ قالمايدۇ. ئۇ مەن ھېساب قىلىمەن دېگىنىنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ. ئەگەر سىز تۆلىۋەتسىڭىز مەن بىلەن ئورۇشىدۇ، — توختى ھاراق دۇكىنىدىن سىرتقا چىققاندا خۇددى قاماق مۇددىتىنى پۈتكۈزۈپ چىققان جىنايەتچىدەك يېنىكلەپ قالدى.

توختى ئاسماندىكى ئاي - يۇلتۇزلارغا قارىدى، ئەمەلىيەتتە ئاي-يۇلتۇزلار ئۇنىڭغا قاراپ كۆزلىرىنى چىمىرلىتاتتى. ئۇ ئوچ كوچا دوقمۇشىغا كېلىپ پېشانىسىدىكى تەرلىرىنى مۇزدەك قورۇغانلىقىنى سەزدى، ئۇيان-بۇيان ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ماشىنىلارنىڭ چىراغ نۇرلىرى بىلەن سىگنال ئاۋازلىرى ئۇنىڭ ئۆزگىچە كەيپىياتىنى ئۇزۇپ قويىاتتى، ئۇ ئىداره تەرەپكە قاراپ بىر دەم تۇردى. ئالىي مەكتەپتىكى كۇنلىرىنى ئەسلەپ، ئېغىر ئۇھسىندى. ئاشۇ كۇنلەرنىڭ قايسى بىرىنى ئويلاشنى بىلەلمىدى، يۇرىكى ۋە تومۇرلىرىدا بىر ئېقىن پەيدا بولدى، بۇ ئېقىن ئۇنى ئاشۇ كۇنلەرگە سۆرەيتتى. ئۇ ئۆتكەن كۇنلەرنى ئويلاپ ئۆزىنى خۇش قىلىشنىڭ ئەڭ چوڭ بىچارىلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپلا، ئۆزىنىڭ يول بويىدا كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى، «ئەگەر مەن ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ ئاشۇ شەھەردە قالغان بولسام، بۇ كەمگىچە ئۆلۈپ كېتەتتىم، ئۆزۈمنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن يۈرتقا قايتقان مەن» دەپ ئۆزىگە ئۆزى پىچىرلىدى. ئۇ مۇشۇنداق دېگەندىلا ربئاللقا يۇزلىنىدىغانلىقىنى، كۆڭلى ئارام تاپىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ھەر يېڭى

يىل كېچىسى ئۇنىڭ باش-كۆزلىرى يېرىلمىسمۇ كۆكىرىپ قالاتتى. يېرىم مېتىر ياغقان قارنىڭ ئۈستىدە دۈم يېتىپ ئۇخلاپ قالغانلىقى ئۇنىڭ يادىدىن زادىلا كۆتۈرۈلۈپ كەتمەيتتى. ئۇ بۈگۈنگىچە بۇنىڭ سەۋەبىنى تاپالمىغانىدى، كۆردىغان كۈنۈم بار بولغاچقا، ئاشۇ قاردا ساق قېلىپتىكەنمەن، دەيتتى، نۇرغۇن پەشۋا - تېپىكلەرنىڭ ئۈستىبېشىغا يېغىپ كەتكەنلىكى چۈشىدەكلا بىلىنىپ تۇراتتى، «بۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ ئىشلىرىمغا ئارىلاشقۇچى بولمىدىكەنسەن، سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن ئۇقتۇڭمۇ؟» دېگەن بۇ ئاۋاز توختىنىڭ قۇلاق تۈۋىدە ناھايىتى ئېنىق ئاڭلانغانىدى، ئۇنىڭ كىملىكى يەنىلا بىر تېپىشماق ئىدى. ئۇ مېنى ئۇرۇپ يىقىتىپ بولۇپ يەنە نېمىگە بۇنچىلىك قورقۇپ كېتىدىغاندۇ، دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ چىرايىغا قارىمىغانىدى. ئۇ ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئىدارىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ قالغانلىقىنى كۆردى. دەرۋازا ئالدىدا ئۇزاق تۇرماسلىق دېگەن بىر ئۇقۇم كاللىسىنىڭ بىر يەرلىرىدە تۇرغاچقا، دەرۋازا ئالدىدا تۇرماي ئىدارە قورۇسى ئىچىگە كىردى.

— قادىركا، بىزنىڭ مەست تېخىچە ئۆيگە كىرمىدى.

— بايا مۇشۇ يەردە بار ئىدى، يەنە نەگە كەتكەندۇ.

— ئىزدىشىپ بەرسىڭىز بوپتىكەن، ھازىر كۈندىن-كۈنگە بەتەرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ.

— ئىدارىنىڭ يېڭى تۈزۈملىرى چىقىۋاتىدۇ، مەن دېجورنىخانىدىن ئايرىلىسام بولمايتتى، تېخى بەك كەچ بولۇپ كەتمىگەندىكىن، ئاۋۇ ھەربىي رايوننىڭ ئالدىدىكى ھاراق دۇكانلىرىغا بېرىپ بېقىڭ، ئۇ يەردىن باشقا ياققا كەتمەيدۇ، ئۇ يەردە بولمىسا ئاندىن ئىزدەپ باقاي، قانداق؟

قادىر كۆك كۆزگە راستىنى دېگەندە خوشياقمىغانىدى. زاكىرنىڭ ئايالى لېۋىنى بىر دەم چىشلەپ تۇرۇۋېتىپ دېجورنىخانىدىن چىقىپ دوقمۇش تەرەپكە قاراپ ماڭدى. توختى دېجورنىخانىدىن ئۆتۈپ ئۆيى تەرەپكە ماڭغانىدا، ئىدارىنىڭ يان تەرىپىدىكى باغچىدا بىر دەم

ئولتۇرغۇسى كەلدى-دە، چوڭ بىر تۈپ ئۆرۈك دەرىخى ئاستىدىكى غازاكلارنىڭ ئۇستىدىلا ئولتۇرۇپ كۆزنى بىر پەس يۇمۇۋالدى، غازاكلارنىڭ شاراقشىغان ئاۋازى قۇلقىغا كىردى، ئۇ بۇ ئاۋازلارنى تەپسىلىي ئاڭلىدى، بۇ ئاۋازلار ئۇنىڭغا يىراق ئۆتمۈشنى شۇرلاپ قويغاندى. ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇق 1-يىللىقىدىكى كۈز پەسلى ئىسسىگە كەلدى، ئۇنىڭ چىڭقىلىپ كەتكەن مېڭە تومۇرلىرى ئۆزىنى قويۇپ بېرىپ يېنىكلەپ قالغاندەك بولدى.

ئاشۇ يىللاردا ئۇزۇن چاچ بىلەن كاناي ئىشتان ئوغۇللارغا مودا بولغانىدى. توختى ئۇزۇن چاچ قويۇشقا قىزىقمايتتى، كاناي ئىشتاننىمۇ ياخشى كۆرمەيتتى. ئۇنىڭ ياتاقتا يېتىپ ئوقۇغان ۋاقتى ئۇزاق ئىدى، تولۇقسىز ئوتتۇرىدىن باشلاپلا ياتاقتا يېتىپ ئوقۇغاچقا، تەنھالىقتىن قورقۇپ كەتمەيتتى، ئۇنىڭ بۇنداق يالغۇزچىلىقىغا ئاشۇ ئىشلار تۈرتكە بولغانىدى. مەكتەپنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدىغان چوڭ ئۆستەڭ ئۇنىڭ يالغۇزچىلىقلىرىنى تەڭ تارتىشىپ بەرگەنىدى، ئۇ بىكار بولسىلا ئۆستەڭ بىلەن سۆھبەتلىشىپ قورسىقىدىكىنى دەۋالاتتى، باشقىلار بىلەن ئانچە ئارلىشىپ كەتمەيتتى، ئۇنىڭ تەتۈر مىجەزىنى ساۋاقداشلىرىمۇ ئوبدان بىلەتتى، ھەممە ئىشنىڭ قارشى تەرىپىنى ئويلاش ئۇچۇن زېھنىنى كۆپ سەرپ قىلىدىغان بۇ خۇيى ساۋاقداشلىرىغىمۇ ئانچە يېقىپ كەتمەيتتى. ئۇ يۇرىكىدىكى بارلىق سىرلارنى مەخپىي تۇتۇشقا كۆنۈپ قالغانىدى. ئۇزۇن چاچ قويغان، كاناي ئىشتان كىيگەن ساۋاقداشلىرى نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ كۆزىگە پەقەتلا سىغمايدى، زېيپانىدەك كۆرۈنەتتى. شۇڭا ئۇ نۇرغۇن ئوغۇل ساۋاقداشلىرى بىلەن ئەپ ئۆتمەيتتى. توختى تولۇق بىرىنچى يىللىققا چىقىپ ئۇزاق ئۆتمەي ئۆزىدە بىر خىل قىزىقىش، يەنى قىزلارغا بولغان بىر خىل ئىنتىلىش پەيدا بولغانلىقىنى بايقىدى. ئۇ سىنىپتا ئىككىنچى رەتتىكى پارتىدا ئولتۇراتتى، ئۇچىنچى رەتتىكى پارتىدا ئولتۇرىدىغان شاراپەت ئىسىملىك ساۋاقدىشىغا يوچۇن زەڭ سالىدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس

قىلدى. ئۇنىڭ تەتۈر مىجەزىگە بۇ ئىشلار پۈتۈنلەي ماس كەلمىگەنىدەك بىلىندى. ئۇ ئۆزىنى ئۆستەڭ بويىغا ئېلىپ چىقىپ قانغۇچە ئەيىبلىدى، ئۆزىنى ئەيىبلىگەنسېرى قەلبىدىكى قىزىقىش يالقۇنلاشقا باشلىدى. دەرس ئاربلىقىدىمۇ تۇرۇپ - تۇرۇپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ شاراپەتكە قاراپ سالىدىغان بولدى. شاراپەت تېرىلغۇ سۈرۈك، كالپۇكلىرى ئېغىرلىغا ماسلاشقان، بوستان چېچى دۈمبىسىگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان، بادام كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان، ئىچ- ئىچىدىن تەبىئىي گۈزەللىك ئۇرغۇپ تۇرىدىغان قىز ئىدى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ تەبىئىي، سىدام تۇرقى توختىنىڭ يۈرىكىنى ۋژىلداتقان ئىدى. شاراپەتنىڭ ئوغۇللارغا خاس مىجەزى، ئوچۇقلۇقى توختىنى ئەڭ مەپتۇن قىلىدىغان ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ بىرى ئىدى. شاراپەت توختىنىڭ ئۆزىگە قاراپ قىزىرىپ، تاتىرىپ كېتىشلىرىدىن ئۇنىڭ ئۆزىگە كۆيۈپ قالغانلىقىنى بىلۈالغانىدى. توختى كېچىلىرى ئۇخلىمايدىغان بولۇپ قالدى، گېلىدىن تۇرۇكرەك غىزا ئۆتمىدى، ئولتۇرسا، قويسا خىيال ئىچىدە ياشايدىغان بولدى. شاراپەت توختىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى بايقاپ تۇراتتى، توختىغا بارا-بارا ئىچى چۈشۈپ قېلىۋاتقانلىقىنى بايقاپ، توختى قارىسلا خۇيى تۇتىدىغان بولۇۋالدى. توختى دەرس ۋاقتىدا شاراپەتكە ئاستا قارىۋىدى، شاراپەت ئۇنىڭ كۆتىگە بىرنى تەپتى، توختى بۇ تېپىكتىن قورقۇپ ئىشتىنىغا چىقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدى، شاراپەت بېشىنى ئالدىغا ئېگىپ توختىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى.

— بۇدو يەنە ئارقاڭغا قارايدىكەنسەن، بۇرنۇڭغا قويىمەن. توختى شاراپەتنىڭ بۇ گېپىدىن بىر قات تېرىسى سويۇلۇپ كەتكەندەك ئىزا تارتتى، ئىچىدە ئۆلسەممۇ ساڭا قارىماسمەن دەپ قەسەم قىلدى. شۇنىڭدىن باشلاپ شاراپەتكە قاراپمۇ قويمىدى، دېيىشكە زۆرۈر بولغان گەپلەرنىمۇ دېمىدى. شاراپەت توختىنىڭ ئۆزىگە قارىمايدىغان ھەتتا دوقۇرۇشۇپ قالسىمۇ گەپ قىلمايدىغان بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ساراسىمگە چۈشۈپ قالدى. كەچلىك مۇزاكىرىدە توختى پارتىسىدا

ئولتۇراتتى، شاراپەت ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپلا ئولتۇردى. توختى ئۇنى كۆرۈپ قورۇلۇپ مىدىر - سىدىر قىلالمىدى.

— مەندىن ئاغرىنىپ قالدىڭما؟ — شاراپەت بوش ئاۋازدا توختىغا گەپ قىلدى، ئۇ شاراپەتنىڭ سوغۇنلۇق سوئالىغا جاۋاب بەرمىدى، — مەن ساڭا گەپ قىلۋاتىمەن.

— ئاڭلىدىم.

— ئاڭلىغان بولساڭ نېمىشقا مۆرىمەيسەن؟

— مەن كالا بولمىسام مۆرىگىلى.

— مەن سېنىڭ كۆڭلۈڭدىكىنى ئاللىبۇرۇن ئۇققان، — توختى شاراپەتنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ، بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى.

— كۆڭلۈمدىكى نېمىنى ئۇقانتىڭ.

— سەن ئالدىراپ قاپسەن، — توختى ئولتۇرغان جايىدىن يانغا قىستالغىلى تۇردى.

— چۈشەنمىدىم، نېمە دەۋاتقانلىقىڭنى.

— ئالدىراپ قاپسەن دېدىمغۇ.

— نېمىگە ئالدىراپ قاپتىمەن؟

— بىز تېخى كىچىك، ئۇنداق ئىشنى ئالىي مەكتەپكە ئۆتكەندە ئويلىشىمىز، ئۇقتۇڭمۇ؟ — شاراپەت گەپنى شۇنداق ئوچۇق قىلىپلا توختىنىڭ يېنىدىن قوپۇپ كەتتى. توختى تام تەرەپتە ئولتۇرمىغان بولسا يىقىلىپ كېتەتتى، شاراپەتنىڭ قوپۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئېسى جايىغا چۈشتى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپلا سىنىپتىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۆستەڭنىڭ بويىغا كېلىپ قورسىقىدىكىنى سۆزلەپ ئىچىنى بوشاتتى.

توختىنىڭ بويى ئېگىز، لايغەزىلەرەك، كۆزلىرى يوغان، قاڭشارلىق، بۇرنى ئىلىپتەك چىرايلىق، بوي - تۇرقى جايىدا، ئەمما بوشاڭ، تەپسە تەۋرىمەيدىغان، ئەقلى گال شەمسى ئىسسىلىك بىر ساۋاقدىشى بار ئىدى، ئۇنىڭ ئىككى تال يان چىشى چۈشۈپ كەتكەچكە گەپ قىلسا ش ھەرپى س ھەرپىگە ئۆزگىرىپ كېتەتتى. ئۇ توختىدىن بىر-ئىككى

ياش چوڭ ئىدى، راستىنى ئېيتقاندا، سىنىپتا بويىدىمۇ، ياشتىمۇ ئەڭ چوڭى ئىدى، تۇغما زىققا كېسىلى بارەدەك تىنىسا كارنىيى غىژىلدايتتى، ئۇشتۇمتوت بېشى قاتتىق ئاغرىپ ئايلىنىپمۇ قالاتتى. شەمسى دەرستىن چۈشكىچە موخۇركا چېكىشكە ئالدىراپ كېتەتتى، ئۇنىڭ باش ۋە كۆرسەتكۈچ بارماقلىرى ھەر ۋاقىت سارغىيىپ تۇراتتى، توختى تاماكا چېكىشنى ئۇنىڭدىن ئۆگىنىپ قالغانىدى. توختى ئۆستەڭ بويىدا ئۆزى بىلەن ئۆزى پىچىرلاپ ئولتۇرسا شەمسى ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بولدى.

— توختى ئۇكە (شەمسى ھەممە بالىلارنى ئۇكە دەپ ئاتاشقا ئامراق ئىدى)، ئۆزۈڭ يالغۇز دائىم ئۆستەڭ بويىدا ئولتۇرىسەن، چوقۇم بىر دەردىڭ بار جۇمۇ، — توختى شەمسىنى كۆرۈپ خىيالىدىن ئويغاندى.

— مېنىڭ نېمە دەردىم بولىدۇ؟ ئۆستەڭگە قاراپ ئولتۇرساڭ ئادەمنىڭ زېھنى ئېچىلىپ، كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالىدۇ ـ شۇ.

— مەن ھازىر بۇ ئۆستەڭ تۈگۈل ، دەريالىغا قارىسامۇ كۆڭلۈم ئېچىلمايدۇ جۇمۇ، — شەمسىنىڭ گېپىنى توختى چۈشىنەلمىدى.

— دائىم خۇشال يۈرۈيسەنغۇ، شەمسى، كۆڭلۈڭ نېمىگە ئېچىلمايدىغان بولۇپ قالدى؟

— ئۇكە، سەن تېخى كىچىكتە، دېسەممۇ چۈشەنمەيسەن.

— چۈشەنمەسلىكىم مۇمكىن، دەپ باقە، ئاڭلاپ باقاي.

— ئۇكە، ماۋۇ يۈرەككە ئىشق چاپلاشتى، ئىشق، — شەمسى شۇنداق دەپ مەيدىسىگە كۇچەپ ئۇردى.

— مەيدەڭگە بوشراق ئۇروي، يېرىلىپ كەتمىسۇن يەنە، — توختى شەمسىنىڭ مەيدىسىنى مۇشتلاپ كەتكىنىگە قاراپ كۈلۈپ كەتتى.

— مەيدەم پاكا بولۇپ كەتكىلى نەۋاق، توختى ئۇكە، بۇگۈن كەچ چوقۇم ئېسىلىپ ئۆلۈۋالىمەن، — شەمسى شۇنداق دەپ خىر ـ خىر كۈلگىنىچە ئاچچىق موخۇركىدىن بىر ئۇرام يۆگەپ تۇتاشتۇرۇپ قاتتىق شوراپ ئىچىگە تارتتى، تاماكىنىڭ ئاچچىق ئىسىنىڭ زەربىسىدە قاتتىق يۆتىلىپ، يىقىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى.

— بولدى، ئولتۇرۇۋال، — توختى شەمسنى ئولتۇرغۇزۇۋالدى، ئۇ بىر دەم يۆتىلىپ بەلغەم تۆكۈرۈپ ئېسىگە كەلدى، مەيدىسى غىژىلداپ تۇراتتى.

— ئازراق چىكە، مەيدەڭ غىژىلداۋاتقاندىكىن.

— سەن مەيدەمدىكى ئۇ غىژ - غىژىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيسەن - ده ئۇكە، بۇ غىژ - غىژ كۆيەك ئوتى، ئۇقتۇڭمۇ؟ — شەمسىنىڭ چىشىنىڭ كاۋىكىدىن شالىلىرى تۆكۈلۈپ تۇراتتى.

— كۆيەك ئوتى دېگەن ئاشۇنداق غىژىلدايدىكەن - ده، شەمسى؟ — توختى ئۇنىڭ يۆتىلىپ كۆكرىپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ كۈلدى.

— ئۇكە، سەن تېخى كىچىك، كۆيەك دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيسەن، قىل ئوتتا قانداق كۆيىدۇ، ئادەمنىڭ جېنىمۇ ئاشۇنداق كۆيىدىغان گەپ. مەن بۇگۈن كەچ چوقۇم ئۆلۈۋالىمەن، — شەمسى گەپ ئارىلىقىدا «ئۆلۈۋالىمەن» دېگەن گەپنى ئىككى قېتىم چىقىرىپ تاشلىدى، توختى باشتا ئېرەن قىلماي ئۆتكۈزۈۋەتكەندى، ئەمدى ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

— نېمىگە ئۆلۈۋالسەن شەمسى؟

— ئۇكە، بۇ ئوتقا راستىنلا چىدىيالمىدىم، بۇگۈن سىنىپتا ئۆلىمەن، ئارغامچىنىمۇ تەييارلاپ قويدۇم، بۇ هارامىلىقنىڭ قىزى شۇنچە قىلسام ئۇنىماي تۇرۇۋالدى، يا يۈرەكنى سۇغۇرۇۋېلا ئېلىپ بەرگىلى بولمىسا تېخى.

— سەن ئۇ قىزغا دېگەنمىتىڭ؟

— دېمەمدۇ ئۇكە، هازىرغىچە يازغان خېتىمنى توپلىسا نەچچە تۇم كىتاب بولىدۇ، هى - هى، — شەمسى كامالىك چىشىنى چىقىرىپ كۈلۈپ قويدى، مەيدىسىدىكى غاژ - غاژ توختىمايتتى.

— ئۇ ئۇنىمىدى - ده، هە راست، ئۇنىڭ دوستلىرىغا دەپ خىزمەت ئىشلىتىپ باقمىدىڭمۇ؟

— نېمە دەيدىغانسەن ئۇكە، راستىنى دېسەم بارغۇ ، سەندىن باشقا

هەممە ساۋاقداشلار دەپمۇ گەپكە كىرگۈزەلمىدى، ھازىر ماڭا ئۆلۈمدىن باشقا يول قالمىدى.

ــ نېمە دەيدىغانسەن؟ بىر قىز بالىنى دەپ ئۆلۈۋالمەن دېگىنىڭنى، يەنە كۇتۇپ باقمامسەن، ئۇ سېنى ياراتماپتىمۇ ياكى باشقا سەۋەب بارمىكەن؟

ــ ھازىر مۇھەببەتلەشمەيدىكەن، مۇھەببەتلىشىشنى ئالىي مەكتەپكە چىققاندا ئويلىشىدىكەن.

ــ ئۇ سېنىڭ تەلىپىڭنى رەت قىلىۋەتمەپتىغۇ، ئالىي مەكتەپكە يەنە ئىككى يىل قالدى، ئىككى يىل دېگەنمۇ ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە يېتىپ كېلىدۇ، شۇ ئىككى يىلغا چىدىماي ئۆلۈۋالمەن دېگىنىڭنى قارا سېنىڭ، ساڭا باشقىلارنىڭ «لايغەزەل» دەپ لەقەم قويغىنى بىكار ئەمەسكەن جۇمۇ.

ــ مەن ساڭا راستىنى دېسەم ئۇكە، بىر مىنۇتمۇ كۇتكۈچىلىكىم قالمىدى، ماۋۇ ئىچىم سقىلىپ كەتتى دەيمەن.

ــ سېنى شۇنچە كۆيدۈرگەن ئۇ زادى كىمۇ؟

ــ كىم بولاتتى؟ سېنىڭ كەينىڭدە ئولتۇرىدىغان شاراپەت، ــ توختى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۆستەڭگە چۈشۈپ كەتكىلى تاسلا قالدى، يۈرىكى پىژغىدە قىلىپ قورۇلۇپ قالغانىدەك بولدى، دىمى سقىلىپ، تىنىقى تېشىغا تەپمىدى.

ــ مەن ئۇكە، ۋەسىيەتنامىنىمۇ پۈتۈپ قويدۇم، ئۇنى ئۇ دۇنيادا كۇتۇپ تۇراي، ــ توختى شەمسىنىڭ گەپلىرىگە ئىشەنمەيتتى، ئۇ ئۆلۈۋالمەن دەپ تەھدىت سېلىۋاتىدۇ دەپ ئويلايتتى.

ــ ساڭا نېمە بولدى، ئۇكە؟ ئۇنۇڭ ئىچىگگە چۈشۈپ كەتتىغۇ؟

ــ ياق، نەدە ئۇنۇم چۈشۈپ كەتتى؟ ئۇ ياق دېمىگەندىكىن كۇتۇپ باقساڭ بولاتتى، ئۆلۈۋالمەن دېگىنىڭ چىدىماسلىقىڭ، ــ توختى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىۋاتقانلىقىنى، ئۇنى كۇتۇش ئۇچۇن نەسىھەت قىلىۋاتقانلىقىنى راستىنلا بىلمەيتتى، ئاڭقىرالمايتتى. ئۇنىڭ شاراپەتكە كۆيۈپ، مۇشۇ ئۆستەڭگە بويدا ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلىشىپ

ئولتۇرغانلىقىنى ئۆستەڭدە ئېقىۋاتقان سۇلارلا بىلەتتى، شەمسىنىڭ قېرىشقاندەك بۇگۈن مۇشۇ ئۆستەڭ بويىدا شاراپەتكە كۆيۈپ ئۆلۈۋالىدىغانلىقىنى ئېيتقانلىقى ئۇنى مەڭگۈلۈك پۇشايمانغا ئىتتىرەتتى.

— مەن سەندىن باشقا ھەممە ساۋاقداشقا دەپ بوپتىمەن، ئويلىسام ئۇكە، ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ساڭا ئۇقتۇرۇپ قويدۇم، ئۆلۈپ كەتسەم سەۋەبىنى بىلىپ قال، ھى - ھى- ھى، — ئۇنىڭ كۆلكىلىرى توختىنىڭ يۈرىكىنى قۇرتتەك يەۋاتاتتى.

— سەن يالغان سۆزلەۋاتسەن، بىر قىز بالا ئۆچۈن ئۆلۈۋالمايسەن.

— ئۇكە، ئەتىلا نامىزىمغا بارىسەن.

— ساراڭمۇ سەن، جېنىڭ ئامان بولسا جاھاندا قىز بالا دېگەن جىق، ئۆلۈۋېلىشىڭنىڭ نېمە ھاجىتى؟

— ئۇكە ، سەن تېخى كىچىكتە، ئىشقىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيسەن.

— ئۇ ياق دېمەپتىغۇ، يەنە ئۇمىد بار دېگەن گەپ، — توختى ھازىر باشقا بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغانىدى، ئۇ ئۆزىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇدى، شەمسىنىڭ مۆرىسىگە مەجەزىدىن شۇملۇقىنى سەزدى.

— مېنىڭ ئەمدى ئۇنىڭغا گەپ قىلىدىغان يېرىم قالمىدى، ئۆلۈپلا قۇتۇلمەن.

— سەن يەنە ئويلىشىپ باقساڭ بولاتتى.

— نېمىنى ئويلىشىمەن؟ ئۆلسەملا ئارام تېپىپ قالىمەن.

— بولۇمسىز نېمە ئوخشىمامسەن، ئۆلۈش شۇنداق ئاسانمۇ؟

— ئۆلۈش بەك ئاسان، قاراپ تۇر، — شەمسى بىلىگە باغلىۋالغان ئارغامچىنى كۆرسەتتى، — مانا مۇشۇ ئارغامچا بىلەن مۇرادىمغا يېتىمەن، نەدە ئۆلىدىغىنىمنىمۇ تاللاپ قويدۇم، سىنىپىنىڭ كەينى تورۇسىنىڭ لەمپىسى يامغۇر ئۆتۈپ چۈشۈپ كەتكەن ئىدىغۇ، ئاشۇ كۆرۈنۈپ تۇرغان ياغاچقا ئارغامچىنى سالىمەن - دە، ۋاچچىدە ئېسىلىپ ئۆلىمەن، سىناپ باقتىم، ھى - ھى، ئۇكە، ئەتىلا نامىزىمغا بارىسەن.

— ئۆلۈۋالغان ئادەمنىڭ نامىزىنى كىم چۈشۈرەتتى؟ دوۋزەخى بولىسەن، ئۇقتۇڭمۇ؟

ـــ نېمە بولسام مەيلى، ھازىرقى مۇشۇ ئازابتىن ياخشىراق ئۇ، ھى - ھى- ھى.

ـــ تولا مىدە ئېشەكنىڭ بىر نېمىسىدەك كۆلمىگىنە، سەن لۆم - لۆمنى ئۇنداق قىلمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ، بۇگۈنچە تۇرۇپ تۇر، مەن بىر خىزمەت ئىشلەپ باقاي، قانداق؟ ـــ توختى ئۇنىڭ كۆزىگە قارىدى، شەمسىنىڭ قارىداپ كەتكەن چىرايىدىن ھاياتلىقنىڭ نۇرى كۆرۈنەتتى.

ـــ ئۇكە، مېنى چالمىغىنە، ئۇ ساراڭنىڭ قىزى سېنىڭ دېگىنىڭگە ئۇنامامۇ؟

ـــ بۇنى كېيىن بىر نېمە دېيەلمەيمەن.

ـــ بىر كۈن كەينىگە تارتىلسا جېنىمنىڭ نەچچە ھەسسە كۆيىدىغىنىنى ئۇقمايسەن - دە، ئۇكە.

ـــ ئۇكە - پۇكە دېگەن گېپىڭنى يىغىشتۇرۇپ تۇر، مەن دەپ باقاي، ماقۇلما؟

ـــ ئۇنداقتا، بۇگۈن كەچلىك مۇزاكىرىدە دەپ باق، ـــ توختىنىڭ بۇرنىغا ئۆلۈملا پۇراپ تۇرۇۋاتقاچقا ئۇنىڭغا ماقۇل دېدى.

توختى پارتىسىدا ئولتۇراتتى. كۈزنىڭ شامىلى بۇگۈن كەچ كۈچەپ قالغانىدى، شامالنىڭ تەسىرىدىنمۇ بۇگۈن كەچلىك مۇزاكىرىغا شەھەردە ئۆيى بار ساۋاقداشلار كۆپىنچىسى كەلمىگەنىدى. ئۇ ھەدەپ ئىشىككە قارايتتى. كاربىدورغا شامال ھۇجۇم قىلىپ دەرسخانا ئىشىكىنى تۈيۈقسىز ئېچىۋېتەتتى. توختى جايىدا ئولتۇرالماي ئىشىك تۈۋىگە نەچچە قېتىم چىقتى، شاراپەتنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى، ئەڭ ئاخىردا ئولتۇرغان شەمسىگە پات - پات قاراپ قويىاتتى، شەمسى خۇددى بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالىشىۋاتقاندەك كۆرۈنۈشكە باشلىدى. توختى ئاخىر دەرسخانىدىن چىقىپ مەكتەپنىڭ چوڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدى. قېرىشقاندەك شامال تۇرۇپ - تۇرۇپ كۈچەپ دەرەخلەرنىڭ غازاڭلىرىنى شاراقشىتىپ تۆكەتتى. توختى دەرۋازا چىرىغى ئاستىدا پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تېپىرلايتتى. ئۇ خۇدادىن شامالنىڭ توختاپ كېتىشىنى تىلىدى،

شامالنى كاللىسغا ئەكىلىشىگە دەرەخلەرنىڭ شاراقلىغان ئاۋازلىرى قۇلىقىغا ئاكلىناتتى. ئۇ ئەڭ ئاخىرقى ئۇمىدىنى دوغا تىكتى، ئىككى خاس ئىسمىنى ئالماشتۇرۇپ ئون قېتىم ئازماي دېسەم شاراپەت چوقۇم كېلىدۇ، ئەگەر ئېيتىپ كەتسەم كەلمەيدۇ دەپ سىناپ كۆردى، «تاختا- پاختا، پاختا - تاختا، تاختا - پاختا، پاختا - تاختا، تاختا- پاختا...» ئۇ كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ ئىچىدە شۇنداق دەۋاتقانىدا، ئاۋازى ئۇشتۇمتۇت تېشىغا چىقىپ كەتتى.

— توختى، سارالڭ بولۇپ قالمىغانسەن؟ بورانىدا جىن تاسقاپ قويمىغانىدۇ سېنى؟ — توختى بۇ گەپنى ئاكلاپ تاق تۇردى، شاراپەت ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ تۇراتتى.

— ھەنىم بولسا كەلدىڭ، — ئۇنى كۆرۈپ توختىنىڭ يۈرىكى شۇرۇرىدە ئېقىپ، بەدىنى بوشاپ كەتتى، ئادەم مۇشۇنداق جان ئۈزىدىغان بولسا كېرەك دەپ ئويلىدى، شاراپەت ئۇنىڭ نېمىشقا تۇرغانلىقىنى بىلمەيتتى، جىمىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ بىر نەرسىنى سەزگەندەك بولدى.

— مېنى ساقلاپ تۇرغانمىتىڭ؟

— ھەئە، — توختىنىڭ ئاۋازى بوش چىقتى، ئۇلار دەرۋازا ئالدىدىن دەرسخانا تەرەپكە ماڭدى. توختى ئەمدى ئۇنى كەلمىسچۇ دەپ ئويلايتتى.

— نېمە ئىشىڭ بار ئىدى، بۇ يەردە ساقلاپ كەتكۈدەك؟

شاراپەتنىڭ يۈرىكى قىسىلغاندەك بولدى، چىرايىمۇ قىزىرىپ كەتتى.

— مېنىڭ ئىشىم ئەمەس، باشقا بىرسىنىڭ ئىشى ئۈچۈن سېنى ساقلاپ تۇرغانىدىم، — توختى ئاۋازىنىڭ تىتىرەپ چىقىۋاتقانلىقىنى، تىلىنىڭمۇ ئىششىۋاتقانلىقىنى بىلدى، شاراپەت توختىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى.

— كىمنىڭ ئىشى ئۈچۈن ئىزدىگەن؟ — شاراپەتنىڭ بۇ گېپىنى ئاكلاپ، ئاۋازى تېشىغا چىقماي قالدى، ئۇ تىلىم تۇتۇلۇپ قالغان بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلىدى، شاراپەتكە قاراپ لېۋىنى چىڭ چىشلەپ قانىتىۋالدى، لېۋىدىن چىقىۋاتقان قانىنى تۈيمىدى، ئەتراپ قاراڭغۇ

بولغاچقا، شاراپەتمۇ ئۇنىڭ لېۋىدىن سىرغىپ ئاققان قانىنى كۆرمىدى.

ــ كىمنىڭ ئىشى ئۇچۇن ئىزدىگەنسىدىڭ، توختى؟ گەپ قىلماي تۇرسەنغۇ، ــ شاراپەت ئۇنىڭ تاياقتەك تۇرقىغا قاراپ تۇردى.

ــ مەن... مەن سېنى شەمسىنىڭ ئىشى ئۇچۇن ئىزدىگەن، ــ توختى ئۆزى مەڭگۇ خالىمايدىغان گەپنى ئېغىزىدىن چىقاردى، شاراپەت ئۇنىڭغا نەشتەردەك سانچىلىپ قاردى. ئەگەر قاراڭغۇ بولمىغان بولسا، بۇ قاراشتىن توختىنىڭ يۈزىكى پوكۈدە ئېتىلىپ كەتكەن بولاتتى.

ــ ئۇ سېنى ئۆلگۈدەك ياخشى كۆرىدىكەن، ــ شاراپەت ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىماي، بۇ توختىمۇ، ئەمەسمۇ دەپ قاراپ تۇراتتى. توختى گەپنى باشلاپ مەيدىسىدە تۇرۇۋالغان غايەت توپنىڭ ئاستا ـ ئاستا تاراۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

ــ سەن توختىمۇ ياكى باشقا ئادەممۇ؟ ــ شاراپەت كاللىسىغا كېلىپ قىيناۋاتقان گەپنى دېدى.

ــ مەن سېنىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقىڭنى بىلىۋاتىمەن، ئەمما ئادەمنى قۇتقۇزۇش ئەڭ مۇھىم، ئۇ بۇگۈن ئۆلۈۋالماقچى، مەن ئۇنى توسۇپ تۇرۇۋالدىم، ئۇ سېنى جېنىدىنمۇ ئارتۇق بىلىدىكەن، بۇگۈن ئۇنىڭغا ماقۇل دېمىسەڭ ئۇ چوقۇم ئۆلۈۋالىدۇ، ــ شاراپەت توختىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ نېمە دېيىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. توختىنىڭ بېشى تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتتى.

ــ شاراپەت، سەن ئۇنىڭغا ماقۇل دە بولامدۇ؟

ــ ئۇ مېنى ياخشى كۆرىدىغىنى راست ، ئەمما مەندە ئۇنىڭغا قىلچىمۇ ھېسسىيات يوق تۇرسا، سەن ئۇنىلا ئويلاپ مېنى ئويلىمىدىڭمۇ؟ــ شاراپەتنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى.

ــ ئۇنى ئاستا ـ ئاستا ياخشى كۆرۈپ قالسەن، ئاۋۋال ماقۇل دېگىن.

ــ قىلچىمۇ ھېسسىياتىم بولمىغان بىر ئادەمگە مېنى زورلىماقچىمۇ سەن؟ كەچۈر، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن، ــ شاراپەت گېپىنى كەسكىن قىلىپلا دەرسىخانىغا كىرمەي ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ئۆيگە كەتمەكچى

بولۇۋىدى، توختى ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇۋالدى.

— سەن ئۇنىڭ ئۆلۈۋېلىشىنى خالامسەن؟

— ئۇنىڭ ئۆلۈۋېلىشىنىڭ مەن بىلەن ئالاقىسى يوق!

— نېمىشقا ئالاقىسى يوق، ئۇ سېنى دەپ ئۆلمەن داۋاتسا.

— ئۆلسە ئۆلمەمدۇ! ئالدىمنى توسما....

— ئۇنداق قىلما، تاش يۈرەكلىك قىلساڭ كېيىن بىر ئۆمۈر پۇشايمان قىلىسەن، بىر جانلىنىڭ بېشىغا چىقىش ئىككى دۇنيالىق گۇناھ، سەن ئۇنىڭغا ماقۇل بولۇپ ئارىلىشىپ باقمامسەن.

— مېنى زورلىما دەيمەن، — شاراپەت يىغلىغۇدەك بولۇپ كەتتى.

— ئۇ چوقۇم ئۆلۈۋالىدۇ، ماڭا ئىشەن، ئۇ ئۆلۈۋالسا ئۆزۈڭگە ئەڭ چوڭ ئازاب بولىدۇ، سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرسە سېنىڭ مۇھەببىتىڭگە نائىل بولالمىغاي ئۆلۈۋاپتۇ دېسە، بىر ئۆمۈر يۈرىكىڭدە داغ بولۇپ قالىدۇ، نامىڭغىمۇ شۇنداق، بۇ ئىشقا ئېرەن قىلمىغاي كېتىپ قالساڭ، بىر ئادەمنىڭ قاتىلىغا ئايلىنىسەن، ئۇقتۇڭمۇ؟

— توختى، ھەي... توختى مېنى زورلىما.

— ئۆتۈنۈپ قالاي، ئۇنداق قىلما، شاراپەت، ئۇ بۈگۈن چوقۇم ئۆلۈۋالىدۇ، ئۇنىڭغا ماقۇل دە، — شاراپەت ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇشقا چىدىمايۋاتقان بىر چەتكە ئىتتىرىۋېتىپ ماڭدى، توختى يۈگۈرۈپ بېرىپ توتۇۋالدى.

— قويۇۋەت، بولمىسا ۋارقىرايمەن جۇمۇ.

— ۋارقىرا، ۋارقىرىمامسەن!! — توختىنىڭ ئاۋازى ناغرا چالغاندەك چىقتى، شاراپەت ئۇنىڭغا قاراپ لېۋىنى چىڭ چىشلىدى.

— سەن پۇشايمان قىلمامسەن؟

— مەن سېنى ئۇنىڭچىلىك ياخشى كۆرمەيدىكەنمەن، ئۇ سېنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدىكەن، ماڭا ئىشەن.

— سەن ئۇنىڭ مۇھەببىتىنى دەپلا تۇرۇۋالما، مېنىمۇ ئويلاپ قوي، كۆڭلۈمنى چۈشىنىۋاتامسەن، توختى؟

— چۈشىنىۋاتىمەن، مەن سېنى ئۇنىڭچىلىك بەختلىك قىلالمايمەن، مەن ئۆزۈمنى ئوبدان چۈشىنىمەن، كۆڭلۈم تۇراقسىز ئادەم مەن، شەخسىيەتچىلىكىم كۈچلۈك، سەن ئىزدىگەن، خىيال قىلغان ھەقىقىي مۇھەببەتنى شەمسىدىن كۆردۈم، — توختى مۇشۇ گەپلەرنى داۋاتقاندا پۈتۈن ئەزايىغا ئۇرۇلغاندەك بولۇپ كەتتى. شاراپەت توختىنىڭ چىرايىغا نەپرەت بىلەن قارىدى، چىشلىرىنى قونۇق يېگەن ئاتتەك كارسلاتتى. ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەندى، كەچلىك مۇزاكىرىدىن چۈشۈش قوڭغىرىقى چېلىندى، توختى قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئالدىراپ قالدى، دەرسخانىلارنىڭ چىرىقى ئۆچكىلى تۇردى. ئۇ چىراغلارنىڭ ئۆچۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ شاراپەتنىڭ قولىدىن چىڭ تۇتۇۋالدى.

— يۈر چاپسان، سىنىپقا كىرىلى، ئۇ سىنىپتا ئۆلۈۋالماقچى بولغانىدى، — توختى شاراپەتنى سىنىپ تەرەپكە تارتتى. شاراپەت جايىدا چىڭ تۇرۇۋالدى، كەچلىك مۇزاكىرىدىن يانغانلار بۇگۈن ئاز بولغاچقا ئۇلارنىڭ تارتىشۋاتقانلىقىغا ھېچكىم زەن سالمايتتى، بورانمۇ كۈچەپ قالدى، بالىلار ياتاق ۋە ئۆيلىرىگە ئىتتىك كېتىۋېلىشنى ئويلاپ يۈگۈرۈشتى.

— مەن سەندىن ئۆتۈنۈپ قالاي، گېپىمگە كىرگىن، شاراپەت، يەنە تۇرۇۋېرىدىكەنسەن، ئۇ چوقۇم ئۆلۈۋالىدۇ، ماڭ دەيمەن، — توختى ئۇنى كۈچەپ تارتتى، شاراپەت بارغانچە بوشاپ كېتىۋاتاتتى، ئۇ توختىنىڭ كەينىدىن سۆرۈلۈپ ماڭدى، توختى ئۇنى قويۇپ بەرمەي دەرسخانا تەرەپكە تارتىپ تەرلەپ كەتتى. قويۇپ بەرسىلا ئۇنىڭ قېچىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلگەچكە قولىنى چىڭ تۇتۇۋالدى، ئۇلار كاردورغا كىردى، توختى ھاسىراپ كەتتى.

— سەن پۇشايمان قىلمامسەن، توختى؟ — توختى بۇ گەپنى ئاڭلاپمۇ نېيىتىدىن يانمىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەس-يادى شەمسىنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇش ئىدى.

— پۇشايمان قىلمايمەن، — ئۇ دەرسخانا ئالدىغا كەلگەندە شۇنداق دېۋىدى، قارىسىدە بىر شاپىلاق بۇرنى بىلەن ئېغىزىغا تەگدى. توختى

ئۇنىڭ شاپىلىقىغا پىسەنت قىلمىدى، ئەمەلىيەتتە توختىنىڭ ئېغىز - بۇرنىدىن ئوقتەك قان كەتكەنىدى، توختى دەرسخانىنىڭ ئىشكىنى تېپىپ ئاچتى، شەمسى پارتىلارنىڭ ئۈستىگە پارتا قويۇپ سىنىپنىڭ يامغۇر ئۆتۈپ چۈشۈپ كەتكەن يېرىدىكى ياغاچقا ئارغامچىنى سېلىپ ئۇنىڭغا ئېسىلاي دەپ تۇرغانىدى، داراڭگىدە ئېچىلغان ئىشكىنىڭ زەربىسىدە شەمسى ئىشىك تەرەپكە قاراپ تۇرۇپ قالدى، توختىنىڭ پۇتۇن ئەزايى قانغا مىلىنىپ كەتكەنىدى...

توختى ئولتۇرغان ئۆرۈك دەرىخىنىڭ ئاستىدا كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ ئاشۇ ئىشلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، بەدىنىگە تىترەك ئولاشقانەدەك بولدى، ئېغىز - بۇرنىنى سىلاپ كۆردى. بۇرنى ئېچىشىپ ئاغرىغانەدەك تۇيۇلدى، ئۇ نېمىشقىدۇر يېنىك كۈلۈپ قويدى، ھاراقنىڭ تەسىرى تۈگەپ كەتكەنىدى، تۇرۇپلا شەمسى بىلەن شاراپەتنىڭ ئىشلىرىنى قانداقسىگە ئويلاپ قالغانلىقىنىمۇ بىلەلمەي قالدى. تۇن تەڭ بولغانەدەك تۇيۇلدى، كۈزنىڭ كەچكى ھاۋاسى ئۇنى خىلىلا سەگىتىپ قويغانىدى، بەدەنلىرى تۈگلاپ ئېچىشۋاتقانەدەك بولۇپ، دولىسىنى قورۇدى. ئۆيگە كىرىپ كېتەي دەپ ئورنىدىن تۇرۇۋىدى، ئىككىلى پۇتى سىرقىراپ تۇرالمىدى، ئالقانلىرىغا بىر نېمە سانچىلغانەدەك بولۇپ پۇتىنى پەي -پەيلەپ كەتتى، پۇتىنىڭ سىرقىراشلىرى ئاستا - ئاستا تۈگىدى، بۇ يەردە ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كېتىپتىمەن دەپ ئويلىدى.

توختى پۇتىنىڭ سىرقىرىشىنى تۈگىتىپ، بەدەنلىرىنى رۇسلۇيدى، باغنىڭ غەرب تەرىپىدىكى بىر ئۆينىڭ دېرىزىسى ئاستا ئېچىلدى، توختى ئۇ دېرىزىنىڭ ئېچىلىۋاتقانلىقىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى، ئۆزىنى ئۆرۈك دەرىخىگە چاپلاپ كۆڭلى بىر ئىشنى تۈيغانەدەك بولدى. بىر باش دېرىزىدىن چىقىپ ئەتراپىنى كۆزەتتى، دېرىزىدىن چىققان چىراغ نۇرى ئۇ يوچۇن ئادەمنىڭ ھەرىكەتلىرىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى، ئۇ يوچۇن ئادەم دېرىزىنىڭ بىر قانىتىدىن يانتۇ بولۇپ يامىشىپ چىقتى، يەرگە قارىدى - دە، يەنە سىرتىنى كۆزىتىپ كۆڭلىنى تىندۇرۇۋالدى، ئاخىر مۇشۇكتەك

ئىداره تەرەپتىكى باغقا پوككىده سەكرىدى، ئۇنىڭ ھەربىكەتلىرىدىن دېرىزىدىن سەكرەشتە خېلى تەجرىبىسى بارلىقى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى. يوچۇن ئادەم دېرىزىدىن سەكرەپ يەرگە چۈشۈپ زوڭزىيىپ بىر دەم ئولتۇرۇۋالىدى. توختى ئۇنى غۇۋا كۆزىتىپ ئۆرۈك دەرىخىنىڭ دالدىسدا تۇراتتى. يوچۇن ئادەم بېشىنى پەسكە ئېگىپ، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئىشخانا بىناسى ئالدىغا كېلىپ، بىنا ئالدىدىكى يوغان ئارچا دەرىخىنىڭ دالدىسدا تۇرۇپ، ئەتراپىنى ئىنچىكە كۆزەتتى. دېجورنىخانىدىكى چىراغمۇ ئۆچۈپ بولغانىدى، قادىر كۆك كۆزنىڭ خورىكى سىرتقا ئاڭلىنىپ تۇراتتى، يوچۇن ئادەم پۈتۈنلەي خاتىرجەم بولغانىدى، ئۇ ئارچا دەرىخى ئارقىسىدىن چىقىپ توختى تۇرغان باغ تەرەپكە يېنىك دەسسەپ ماڭدى. توختى ئۇنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈتۈپ قويماي دەپ ئۆرۈك دەرىخىگە چىڭ چاپلاشتى، يوچۇن ئادەم شەپە چىقارماي خالا تەرەپكە ماڭدى، توختىنىڭ جىددىيچىلىكى ئەزۋەيلىگىلى تۇردى، بايىاتىن بېرى كەلمىگەن يۆتەللىرى قىستىغىلى تۇردى، نەپەسلىرى كۈچەپ قۇلىقىغا خېلى چىڭ ئاڭلاندى. توختى بىر قولى بىلەن ئېغىزىنى چىڭ ئېتىۋالدى، يوچۇن ئادەم ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ توختاپ قالدى، توختى يۆتىلىۋېتەي دەپلا قېلىۋىدى، بۇرنى قىچىشىپ چۈشكۈرۈك يامىشۋالدى، كۆزىدىن ياش قۇيۇلۇپ كەتتى، يوچۇن ئادەم توختى تۇرغان تەرەپكە خېلى قاردى، توختىنىڭ كۆلەڭگىسىنى كۆڭلى تۇيغاندەك بولدى، توختى تەرەپكە بىر قەدەم ئېلىپ يەنە توختاپ خالا تەرەپكە ئىتتىك مېڭىپ كەتتى، توختى جايىدىن قىمىرلىماي تۇردى، يوچۇن ئادەم كۆزدىن غايىب بولۇشىغا بايىاتىن بېرى قىستىغان يۆتەل بىلەن چۈشكۈرۈكمۇ تۇگەپ كەتتى، ئۇ ئاغزىنى ئېتىۋالغان قولىنى ئېلىۋېتىپ ئەركىن نەپەس ئالدى، ئۇ چوقۇم مېنى كۆزىتىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ بۇرۇنقىدەك تۇرۇۋەردى، خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۆرۈك دەرىخىدىن ئۆزىنى تارتىپ يوچۇن ئادەم كەتكەن تەرەپكە قاراپ ئاستا ماڭدى، قەدەملىرى تەكشى ئەمەس

ئىدى، ئۇ قەدەملىرىنى خېلى تەستە رىتمغا چۈشۈردى. ئۇ بۇ يوچۇن ئادەمگە بۇرۇنمۇ قىزىقىپ قالغانىدى، ئۇنىڭ زادى كىملىكى ئىچىنى پۈشۈرۈپ كەلگەنىدى، بۈگۈن بۇ يوچۇن ئادەمنى چوقۇم بىلىشىم كېرەك، ئۇ زادى كىم، بۇ كېچىدە نېمە ئىش قىلىدۇ؟ دېگەندەك سوئاللار كاللىسىدا ئاساسىي ئورۇندا تۇردى، ئۇ خالا تەرەپتىكى تار يولغا كىرىپ يەنە تۇرۇۋالدى، ئۇنىڭ كاللىسىدا تەتۈر تۈيغۇ پەيدا بولدى، ئۇنىڭ كىم بولۇشىنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى، مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى؟ ئۆتكەندە ئۇنى پايلاپ ئېلىشىپ قالغىلى تاسلا قالدىم، بۈگۈن يەنە ئۇنى پايلىسام ياخشىلىقتىن يامانلىق جىقتەك. بولدىلا، ئۆيگە كىرىپ پوككىدە ئۇيقۇمنى ئۇخلايچۇ، ئالمادىس بىر ئىش چىقىپ قالمىسۇن..... دېگەنلەرنى كاللىسىدىن ئۆتكۈزدى. «ئۇ بۈگۈن يەنە كۆرۈنمىسە قانداق قىلغۇلۇق.» ئۇنىڭ خىياللىرى يەنە چېچىلغىلى تۇردى. ئۇ تۇرغان جايىدا تۇرۇۋېرىشنى خالىمىدىمۇ، ئالدىغا قاراپ مېڭىپ، خالانىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. بۇرۇنقىدەك خالاغا كىرىپ ئاختۇرۇپ باقاي دېگەننى ئويلاپ، ئاۋۋال ئەرلەر خالاسىغا كىردى، ھەر بىر ئوقۇرغا ئېھتىيات بىلەن قاراپ چىقتى، ئاياللار خالاسىمۇ كىردى، يوچۇن ئادەم يەنە غايىب بولغانىدى. ئۇنىڭ تەتۈرلۈكى گۇڭچىدە تۇتتى، خالانىڭ ئالدىدا يوچۇن ئادەمنىڭ قەيەرگە بېرىش مۇمكىنچىلىكىنى چوڭقۇر ئويلىدى، ئۇنىڭ كاللىسىغا رەشىدە كەلدى، ئۇ چوقۇم ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىشنى مەقسەت قىلغان دەپ جەزم قىلدى. ئۇ روھىي ھالىتىنى بىر قۇر تەڭشىدى، قەدەملەرنى سىناپ باقتى، رەشىدەنىڭ ئۆيى تەرەپكە تۇتۇش چىقارماي مېڭىپ، ئۇنىڭ ئۆيى تەرەپتىكى تاملىققا يېقىنلاشتى، قۇلىقىغا گۇرۇڭ - گۇرۇڭ قىلغان بىر تۇتۇش ئاڭلاندى، توختى بۇ تۇتۇشنى ئاڭلاپلا قەدەملىرىنى توختاتتى، تامنىڭ تۈۋىگە چاپلاشتى، تام بېغىرلاپ بىر قەدەمدىن، بىر قەدەمدىن تۇتۇش چىققان تەرەپكە يېقىنلاشتى، توختىنىڭ قۇلىقىغا يوچۇن ئادەمنىڭ ئېھتىيات بىلەن دەۋاتقان بوش ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ رەشىدە، ئۇنداق قىلماي ئىشىكىڭنى ئاچ، دېگىنىڭنى قىلىپ بېرەي.

— تولا كۆگلۈمنى ئېلىشتۇرماي كىرىپ ئۇيقۇڭنى ئۇخلا.

— نېمانداق قىلسەن، مېنىڭ مۇشۇنداق قىلىشىم ئاسانمۇ، ساڭىمۇ تۇرمۇش كېرەك، بىر مائاش بىلەن قېينىسلىۋاتسەن، ماڭا ماقۇل بولساڭلا بارلىق يۈكىڭنى تارتىشقا تەييارمەن، جېنىم.

— ۋېيەي، قانداق ئادەمسەن؟ بىر ئىدارىدا دەپ يۈزۈڭنى قىلىۋاتىمەن ئۇقتۇڭمۇ، كۆگلۈمنى ئېلىشتۇرۇپ جېنىم دەپ كەتكىنىنى ماۋۇ كۆيدۈرگىنىڭ.

— نېمە دەپ تىللىساڭ مەيلى، ئىشكىڭنى بىر ئېچىۋەت.

— ماۋۇ باللىرىم ئويغىنىپ كەتمىسۇن، ئۇقۇپ قالمىسۇن دېمىسەم، چاۋاڭنى چىتقا يايىاتتىم، باللىرىمنى دەپ سېنى ئايىاپ قويىۋاتىمەن چاپسان يوقال.

— مەن مۇشۇ يەردە تاڭ ئاتقۇچە تۇرىمەن، ماڭا ئېچىڭ ئاغرىسۇن، قانچە پۇل دېسەڭ بېرەي، ئۇنداق قىلما.

— سەن تولا چۆچۈرىنى خام سانماي يولۇڭغا ماڭ، خەپ... خەپ... باللىرىم ئۇقۇپ قالمىسۇن دېمىسەم قېرى شەرمەندە تۇغۇلغىنىڭغا تويغۇزۇۋېتەتتىم.

— سېنى ئويلاپ سارىڭ بولاي دېدىم، ئۇنداق قىلما، نېمە دېسەڭ بېرەي، مانا 500 سوم، 1000سوم... ئۇنداق قىلمايى ئىشكىنى ئاچقىن دەيمەن، يۈرەك پارەم، — توختى يوچۇن ئادەمنى تونۇدى، بۇ دەل تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئىدى، ئۇنىڭ يېشىغا ماس كەلمەيدىغان گەپلەرنى ئاڭلاپ توختى كۈلۈۋەتكىلى تاسلا قالسىمۇ، ئۆزىنى زورىغا بېسىپ جىم تۇردى.

رەشىدە تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ لەت يېمەيدىغىنىنى بىلىپ يەتتى، ئۇنىڭ زارلاشلىرىغا پەرۋا قىلمايى جىم تۇرۇۋالدى. تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئۇنىڭ جىمىپ قالغانلىقىنى بىلىپ، ئۇ چوقۇم يۇمشاپ قالدى دەپ ئويلىدى. شەيتىنى بېشىغا مىندى، ئىشكىنى ئاستا - ئاستا ئىتتىردى، ئىشىك ئېچىلمىدى. رەشىدە باللىرىنىڭ ئېغىر ئۇيقۇغا كەتكەنلىكىنى

بىلىپ ئۆزىنى يوتقانغا يۆگەپ بوغىنىقىپ يىغلاپ كەتتى. يولداشنى قارىغاپ تىللىدى، ئايال خەق دېگەن قانداق قىلسا ئاجىز ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر چۈشەندى، ھەممە ئەزايى بوشاپ كەتتى، كۆزلىرىدىن ئاققان ياش ياستۇقنى ھۆل قىلىۋەتتى. ئۇنىڭ بىر شەيتىنى نوغۇچ بىلەن بۇ كۆيدۈرگىنى تازا سال دېسە، يەنە بىر شەيتىنى بالىلىرىڭ ئۇقۇپ قالسا سەت تۇرىدۇ، ئۆزۈڭنى بېسىۋال، ھەممە ئىش ئۆتۈپ كېتىدۇ، چوقۇم سەۋر قىل دەيتتى. ئىشىك يەنە تىرىقلىدى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە دېرىزە تەرەپتىن ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندى، رەشىدەنىڭ مېڭىسىنى چوڭ بىر قۇرت غاجايتتى. ئىشىك ئېچىلمىدى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە دېرىزە تۈۋىگە يەنە كېلىپ، دېرىزىنى بوش ئۇرۇپ قويدى. رەشىدە بېشىغا يوتقانىنى ئورۇۋالغان بىلەن ئۇنىڭ ئەس - يادى دېرىزە سىرتىدا ئىدى، ئۇنىڭ ھەر بىر قەدەم تۇتۇشى مېڭىسىگە يېڭنەدەك سانچىلاتتى، ئۆزىنىڭ شور پېشانىسىگە ئېچىنىپ يىغلاي دېسىمۇ ياشلىرىنىڭ تۇگەپ كەتكەنلىكىنى بىلدى.

ـــ رەشىدە ئۇنداق قىلما، ئىشىكنى ئاچ، ـــ تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى.

رەشىدەنىڭ قۇلىقىغا ئۇنىڭ گەپلىرى كىرسىمۇ تۇتۇش چىقارمىدى، ئۇ ئۆزى توغرىسىدا ئويلايتتى، بالىلىرىنى ئويلايتتى، ئۇنىڭ شەيتىنى ھەدەپ كۆچىگىلى تۇردى، ئۇ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ئاشخانىسىغا چىقىپ نوغۇچ بىلەن قىڭراققا قاراپ تۇردى، بالىلىرىم يېتىم قالارمۇ دېگەن ئوي كاللىسىغا مىختەك قېقىلىپ قالدى. ئۇ ئاخىر قولىغا نوغۇچنى ئېلىپ كۆرۈگۈلۈكنى كۆرمەكچى بولدى، نوغۇچنى كۆتۈرۈپ ئىشىك تۈۋىگە كەلدى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە قۇلىقىنى دېرىزىگە تاقاپ ئېچىدىكى تۇتۇشلەرنى سېزىپ تۇردى، ئۇ رەشىدەنىڭ باشقا ئۆيگە چىقىپ كەتكەنلىكىنى پەرەز قىلدى، دېرىزىنى يەنە چەكتى.

ـــ رەشىدە، ئۇنداق قىلما، ـــ ئۇ بوش ئاۋازدا يالۋۇراتتى، ئۆينىڭ ئېچىدىن ھېچقانداق تۇتۇش ئاڭلانمىدى، ئۇنىڭ يۈرىكى شادلىقتىن

سۈزۈك سۇدىكى بېلىجانلاردەك پىلتىڭلاپ كەتتى، «ئۇ چوقۇم ئىشىك تۈۋىدە، بۇگۈن ئۇزۇندىن بېرى كۈتكەن ئارمىنىمغا يېتىدىغان بولدۇم، خەپ، ئاللىتوۋاڭنى چىقىرىۋەتمەيدىغان بولسام، بۇگۈن بىر قېتىملا ماقۇل كەلتۇرۇۋالسام ئالەم مېنىڭ، باشقا يەرگە شاپاشلاپ ئاۋارە بولمايمەن، سەن قانجۇق ئەجەب يالۇۋرغۇزدۇڭغۇ، غوجىكاڭنىڭ يامانلىقىنى بىر كۆرۈپ قوي، ئەتىدىن تارتىپ يەنە بارمۇ دېگۈزگۈدەك تېتىتىپ قويمىغىنىمنى كۆرۈپ تۇر، سادىق قىلتىرىق بەرگەن كۈملاچتىن بىرنى يېۋالاي.» تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئىش پۈتتى دەپ ئويلاپ يانچۇقىدىكى كۈملاچنى ئاغزىغا سېلىپ ئىتتىك چاينىپ يۇتۇۋەتتى، كۈملاچ قىرتاق بولغاچقا كانىيىدىن تەستە ئۆتتى، ئۇ ئىتتىك ئىشىك ئالدىغا كەلدى.

— رەشىدە، سەن بارمۇ؟ ئۇنداق قىلماي ئىشكىنى ئاچ، نېمە دېسەڭ مەن تەييار، مۇندىن كېيىن توققۇزۇڭ تەل بولىدۇ.

— راستما؟

— ئەزىرايىل خۇدا چوقۇم.

— مەن نېمە تەلەپ قىلسام هەممىنى بېرىسەنغۇ.

— جېنىمنى دېسەڭمۇ ياق دېمەيمەن،

رەشىدەنىڭ جېنى ئاخىر تۇمشۇقىغا كەلدى. توختى رەشىدەنىڭ بوشاپ ماقۇل كەلگىنىنى ئاڭلاپ ئۇڭايسىزلاندى، ئۆزىنى ماراقچى، قىلتاقچىدەك سەزدى، ئەمدى ئاستا ئۆيۈمگە كىرىپ ئۇخلايچۇ دەپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ تۇرۇپ قالدى.

رەشىدە قولىدىكى نوغۇچىنى چىڭ قاماللاپ پۈتۈن ئەزايىنىڭ جۇدۇنىدا جاقىلداپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى.

— چاپسان بول ، بىرى چىقىپ قالمىسۇن.

— مانا ئالدىرىماي تۇر، هازىر ئاچىمەن، — رەشىدە جېنىدىن تويدى، بىر قولىدا ئىشكىنىڭ ئىلغۇچىنى جەبدەسلىك بىلەن ئېچىپ نوغۇچىنى قوش قوللاپ بىر چەتتە تۇردى.

— ئىشكىنى ئاچمامسەن.

ـــ كىرە، ئىشكىنىڭ ئىلغۇچىنى ئېچىۋەتتىم.

تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئۆزىنى بىر قۇر تۇزەشتۈرۈپ ئىشكىنى ئاستا ئىتتىردى، ئىشىك غىچ قىلىپ ئېچىلدى. ئۇ ھويلىغا لىككىدە كىرىشگە كاللىسىغا «ۋاڭ» قىلىپ نوغۇچ تىگىۋىدى، پۈتۈن دۇنيا پىرقىراۋاتقاندەك بولدى، نوغۇچنىڭ زەربىسىدە تۇرسۇن كۆيدۈرگە ۋايجانلاپ ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالمىدى، رەشىدە نوغۇچ بىلەن ئۇنىڭ كەلگەن يېرىگە دۈمبالاشقا باشلىدى، تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ ئارقا مېڭىسى يېرىلىپ قان ئېتىلىپ چىقىپ ھەممە ئەزايىنى بويىۋەتتى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە ئېسىنى يوقاتمىغانىدى، ئۇ تۇرۇۋەرسەم ئۆلۈپ كەتمەي دېدى، نەگە قېچىشنى بىلمەي نېمىگىدۇر پۈتلىشىپ پوككىدە يىقىلدى، رەشىدە «ئۆلە قېرى سولامچى» دەپ چار سوققاندەك بەللىرىگە ئايماي ئۇردى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە يەرنى تاتىلاپ يۇرۇپ تاياقتىن ئۆزىنى ئەپقاچاتتى، ئۇنىڭ قانغا بويالغان كۆزىنى ئىشككە تىكتى-دە، بار كۈچى بىلەن ئىشىك تەرەپكە ئۆزىنى ئېتىپ، سىرتقا قانداق چىقىپ قالغىنىنى بىلمەيلا قالدى، «قۇتۇلدۇم» دەپ ۋايجانلاپ خالا تەرەپكە دەلدەڭشىپ يۈگۈرۈپ ماڭدى. توختى ئۇنىڭ قېچىپ ئالدىغا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۆزىنى تامغا چاپلاپ تۇرۇۋالدى. ئۇ توختىنى كۆرمىدى. رەشىدە ئىشىك تۈۋىدە ئۇنىڭ قارىسى يىتكىچە قاراپ تۇردى. تۇرسۇن كۆيدۈرگە خالادىن ئۆتۈپ پالاققىدە يىقىلدى، توختى ئۇ چوقۇم ئۆلۈپ قالىدىغان بولدى دەپ ئويلىدى. رەشىدە ئۇنىڭ قارىسى يىتكەنىدە ھويلىسىغا كىرىپ ئىشكىنى تاقىۋالدى. توختى تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ قانغا مىلىنىپ ياتقان جەسىتىنى كۆرۈپ قالماي دەپ ئايلىنىپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

توختى ئۆيىگە كىرىپ زادىلا ئۇخلىيالمىدى، «ئۇ ئۆلۈپ قالغانمىدۇ؟» دېگەن خىيال ئۇنىڭغا ئارام بەرمىدى. ئۇ ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقىپ، خالا تەرەپكە باردى، ئىنس-جىن كۆرۈنمەيتتى، ھەممە يەرنى بوش قويماي تىنتىپ چىقتى، تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى. ئۇ دېجورنىخانىنىڭ ئالدىغا كەلدى، قادىر كۆك

كۆزنىڭ خورىكى ئىت تالاشقاندەك نەرە تارتاتتى. ئۇ تۇرسۇن كۆيدۇرگە سەكرەپ چۈشكەن دېرىزىنىڭ تۈۋىگە بارىدى. دېرىزە ھىم ئىتىكلىك كۆرۈندى. تۇرسۇن كۆيدۇرگە كۆرۈنمىگەنسېرى توختىنى قورقۇنچ بېسىشقا باشلىدى، بايا كۆرگەن، ئاڭلىغانلىرىنىڭ راست ياكى يالغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمىدى، يۈرىكى دۈپۈرلەپ سوقۇشقا باشلىدى، بەدىنىمۇ قورۇندى، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ بار كۈچى بىلەن يۇگۇرۇپ ئۆيىگە كىرىپ يوتقانغا كىرىۋىلىپ، خېلى ئۇزۇندىن كېيىن ئېسىگە كەلدى، نېمىدىن مۇنچىۋالا ئۇركۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ بىلمىدى، يوتقاننى بېشىغا يۆگىۋالغانلىقىنى سەزدى، ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلىشىپ ئاخىر ئۇخلاپ قالدى.

※ ※ ※

ئىداردىكى سولغۇنلۇق كۈندىن-كۈنگە ئاۋۇپ، ھەممە ئادەم بىر - بىرىگە دۈشمەندەك قارىشاتتى، بىر - بىرىگە ئىشىنىش دېگەندىن ئەسەر قالمىغانىدى. كۆز ياپراقلىرى سارغىيىپ تۆكمە بولدى، ئىدارىنىڭ ئىككى قاسىنقىدىكى باغدا غازاڭلار ئېرىق - قىرىملارغا لىق تولدى. توختى بۇگۈن سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ، ئازراقلا ناشتا قىلىپ ئۆيىدىن چىقتى، ئۇ ئىدارىنىڭ ئەتىگەنلىك گىمناستىكا ئويناۋاتقان مەيدانىدا ئۆزى يالغۇز تۇردى. توختىنىڭ ئېسىدىن ئاخشامقى ئىشلار تېخىچە كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەنىدى، ئۇ توختىماي ئىداره دەرۋازىسىدىن كىرگەن ھەر بىر ئادەمگە زەن سېلىپ، تۇرسۇن كۆيدۇرگىنى ئىزدەيتتى، بىردىن، ئىككىدىن كىرىۋاتقان ھەر قانداق ئادەمنىڭ چىرايىغا ئىنچىكىلىك بىلەن قارايتتى. قادىر كۆك كۆز توختىنى كۆرۈپ چېقىر كۆزلىرىنى پاللىدىتىپ قېشىغا كەلدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، توختى، ياخشى تۇرۇپسەنمۇ؟

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، خوداغا شۈكۈر، — توختى ئۇنىڭغا قىسقىلا جاۋاب بېرىپ ھەرىكەت قىلغان بولۇپ غۇلاچلىرىنى كېرىپ ئۇنىڭدىن يىراقلاشتى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدى.

— بۈگۈن ئاسپىجان چېگرادىن ئۆتۈپتۇ، — قادىر كۆك كۆز توختىغا يار يىلمەدەك چاپلاشقانىدى، توختى ئۇنىڭغا قاراپ:

— شۇنداقمۇ، — دەپ يەنە ماڭدى.

— ئاڭلىسام، چېگرادا چوڭ تېپتىكى بەش «كاماز» ئاپتوموبىلىنى ساق - سالامەت ئېلىپ كەپتىكەن، بىرىنى ماشىنا ھەيدەپ كەلگەن شوپۇرلار ئېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭغىمۇ تەتۇر توختىدى دېگىنە، ھەممىنى ساق - سالامەت ئېلىپ كىرگەن بولسا، قەرزگە بويلاپ خېلى ئاشىدىكەنتۇق. ھەي ئىسىت، — قادىر كۆك كۆز ئېغىر ئازابلانغانىدەك بېشىنى لىڭشىتىپ ئېڭىكىنى تۇتتى. توختى ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغان بىلەن پۈتۈن ئېسى تۇرسۇن كۆيدۈرگىنى ئىزدەش بىلەن ئىدى.

— ئاسپىجان غونجۇن ئازابىنى تارتىدىغان بولدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئىدارە گېزىتتە ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ئۇلارنىڭ ئىشى بىلەن ئالاقىسى يوق ئىكەنلىكىنى جاكارلىۋەتتى. پولاتخان دېگەن مەلئۇن ئىدارىنى ئوڭدا قويۇپ نەگىدۇر غايىب بولدى ئەمەسمۇ، شۇڭا بۇلار قورقۇپ كەتتى. بىچارە ئاسپىجانكام ئالدىمغا ئادەم چىقىرىڭلار دەپ ئىدارىغا نۇرغۇن تېلېفون ئۇرغانىدى، بىرسىمۇ قۇلاق سالمىدى، ئىدارە ئادەم چىقارغان بولسا ھەممە ماشىنا ساق - سالامەت كىرەتتى، يېرىم يىل كىشىنىڭ يۈرتىدا كۆرمىگەننى كۆرۈپ قولغا ئالغان ماشىنىكەن ئۇ... قەرز ئىگىلىرى ئىدارىغا سۈرۈشتۇرۇپ كېلىپ باشلىقلارنىڭ بېشىنى ئوچاق ئىتىۋەتكەن، ئۇ كىرىشى بىلەنلا قەرز ئىگىلىرى چوقۇم ئىدارىنى بېشىغا كىيىۋالىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە پولاتخانغا كېپىل بولۇشقان ئەمەسمىدى، قەرز ئىگىلىرى ئىدارىنىڭ 15 كىشىلىك ئاپتوموبىلىنى ئېلىپ كېتىشتى، ھېلىمۇ ياخشى، ئىدارىنىڭ كۆمۈر توشۇيدىغان «شەرق شاملى» ماركىلىق يۈك ئاپتوموبىلىنى ھەربىي رايوننىڭ ماشىنا ساقلاش ئىسكىلاتىغا ئەكىرىپ

قويۇپتىكەن، بولمسا ئۇنىمۇ ئېلىپ كېتەتتى. ئىشەنچلىك خەۋەرلەرگە قارىغاندا، ئىدارە بانكىدىن قەرز ئېلىپ ئۇ قويمىچىنىڭ قەرزىنى قايتۇرارمىش، جاھان تەتۈر بولۇپ كەتتى دېگىنە، توختى. پولاتخان ئۆز نامىدىن قىرغىزىستانغا چىقسا ئۇنىڭغا ئىگە بولۇۋالدى. ماۋۇ ئىدارە باشلىقى جاپپار بىلەن ئاسپىجانلارنى ئۆزى تەيىنلەپ چىقىرىپ ئەمدى كەلگەندە، ئىدارىنىڭ ئۇلار بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق دەپ ئۇقتۇرۇش چىقاردى دېگىنە. ھېلىمۇ قەرز ئىگىلىرى بىز ئىدارىنىڭ تامغىسىغا ئىشىنىپ پۇل ئۆتكۈزگەن دەپ ئاسپىجان يېزىپ بەرگەن قەرز ھۆججەتلىرىدىكى قىزىل تامغىنى زامانىنىڭ كۆزىگە تىقىپ قىلمىغانىنى قىلىشتى.

قادىر كۆك كۆز توختىنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ مېڭىپ نۇرغۇن گەپلەرنى دەۋەتتى. توختى ئۇنىڭ ئاغزىغا قارايمۇ قويمىدى، قادىر كۆك كۆزنىڭ دەيدىغان گېپىنى تۈگىدىمۇ ياكى توختىنىڭ پەرۋا قىلمايۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدىمۇ جايىدا توختاپ قالدى، توختى بىر جايدا تۇرماي ھەرىكەت قىلىپ ئايلىناتتى. رەشىدە ئۆيدىن خېلى بۇرۇنلا چىققانىدى، توختىنىڭ ھەرىكەتلىرىگە، قادىرنىڭ توختىماي ئۇنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ سۆزلەشلىرىگە قاراپ كۈلۈپ تۇراتتى. قادىر كۆك كۆز رەشىدەنىڭ ئۆزىگە قاراپ كۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تېرىكتى، ئىچىدە رەشىدەنى سەت تىللاپ دىجورنىخانا تەرەپكە كەتتى. رەشىدە قادىر كۆك كۆزنىڭ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ توختىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇنىڭ بەللىرى ئېگىلىپ كەتكەنىدى، تولا كۈلۈپ كۆزىدىنمۇ ياشلار قۇيۇلۇپ تۇراتتى، قولى بىلەن ئېغىزىنى تۇتۇۋالسىمۇ كۈلكىسى توختىمايتتى، توختى ئارقىسىغا قاراپ توختىدى.

ـــ بىچارە كۆك كۆز شۇنچە گەپ قىلىپ ھېرىپ كېتىۋاتسىمۇ قوناق بېرىپ قويمايۋاتقىنىڭنى سېزىنىڭ، تولا كۈلۈپ بېلىم ئوشتۇلۇپ كېتەي دېدى، ـــ توختى رەشىدەنىڭ قولىغا قاراپلا تۇردى، رەشىدە كۈلكىسىنى توختىتىپ توختىنىڭ نەرىگە قاراۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي قالدى، ـــ مەن

ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن، نەگە قاراپ يۈرۈيسەن سارائ.

— قولۇڭغا قاراۋاتىمەن، — رەشىدە قولىغا ئىتتىك قاراپ ھېچقانداق غەلىتە ئالامەتلەرنى كۆرمىدى.

— قولۇمدا نېمە بارىكەن سەن قارىغۇدەك؟

— قولۇڭ يۇمران، كىچىك بولسىمۇ ئۆلۈم پۈراۋاتىدۇ، — رەشىدە توختىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تېنى جۇغۇلدىغاندەك بولۇپ كەتتى.

— بۇگۈن يەنە تەتۈر سۆزلىگىلى تۇردۇڭمۇ ئىت پوق يېمەستە.

— قولۇڭدىن قورقۇپ قالدىم، ئادەم ئۆلتۈرەلەيدىكەنسەن.

توختى شۇنداق دەپلا رەشىدەدىن يىراقلاشماقچى بولدى، رەشىدە توختىنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يەتتى، ئاخشامقى ئىشلارنى ئۇ كۆرۈپ قاپتۇ-دە، دەپ ئېغىر تىندى. توختى رەشىدەدىن خېلىلا يىراقلاپ كەتكەندى، رەشىدەنىڭ رەڭگى تامدەك بولۇپ كەتتى. توختىغا ئوشۇق گەپ قىلىشنى خالىمىدى، توختى ئەتىگەنلىك گىمناستىكا ئويناپ بولۇپ ئىشقا چۈشۈش ۋاقتى توشقىچە مەيدانىدا تۇردى، ئۇ ئىزدەۋاتقان ئادەم زادىلا كۆرۈنمىدى. زەينەپ توختىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا قانچە ئىشارەت قىلسىمۇ توختى كۆرمىدى، ئۇ ئاخىر زېرىكىپ ئىشخانىسىغا چىقىپ كەتتى. توختى تېخىچە مەيدانىدا تۇردى، دەرۋازا تۈۋىگە بارىدى. قادىر كۆك كۆز ئۇنى كۆرۈپ يەنە گەپ قىلىشقا تەمشىلۈدى، ھاشىم چىرايلىق بىر قەپەسنى كۆتۈرۈپ دەرۋازىدىن كىردى، توختى ئۇنىڭغا سالام قىلىپ كەينىگە ئۆرۈلۈدى، ھاشىم ئۇنى توختىتۋالدى.

— توختى، بۇ قەپەس چىرايلىقمىكەن؟ — توختى ئۇنىڭغا قاراشقا مەجبۇر بولدى.

— چىرايلىقكەن.

قەپەزدىكى تومۇچۇق ئۆزىنى قەپەسگە ئۇرۇپ، ئۇركۈپ چۇرۇلداپ كەتتى، توختى بۇ قۇشقا قاراپ چوڭقۇر ھەقىقەتنى چۈشىنىپ ئىچىگە تىندى.

— ماۋۇ تومۇچۇقنىڭ تۇمشۇقىنىڭ قىزىللىقىغا قارا، سايرىسا ئېغىزىدىن

قان تامچىمغىچە توختىمايدۇ، تېپىلغۇسىز قۇش جۇمۇ بۇ، ـــ ھاشىم قەپەس بىلەن تومۇچۇقنى ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي ماختىدى، توختى ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ بىز قىرغىزىستاندىن قايتىپ كىرگەندىن كېيىن مەن باش مۇھەررىرنىڭ ئۆيىدىكىلەرنى يېزىدىكى بېغىمغا چاقىرغانىدا، باش مۇھەررىرنىڭ چوڭ ئوغلى بۇ قەپەس بىلەن تومۇچۇقنى كۆرۈپ تالاشقان، شۇڭا بۇگۈن ئۇنىڭغا ئالغاچ كەلدىم. مېنىڭغۇ بېرىۋېتىشكە كۆزۈم قىيمايدۇ، لېكىن ئۇ تالاشقاندىكىن نېمە ئامال دەيسەن.

ـــ ئۇ بۇ قۇشنىمۇ ئۆلتۈرۈپ قويار ھەقاچان، ھېلىمۇ ئۇنىڭغا نۇرغۇن قۇش ئەكېلىپ بەردىڭىز، ھەممىسى نەچچە كۈندىلا جان بەردى. بۇ بىچارىمۇ نەچچە كۈن ياشايدىكەن - دە، ـــ توختى شۇنداق دەپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ مېڭىپ كەتتى. ھاشىم ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۆپكىدەك قىزىرىپ دىرىلداپ كەتتى. ئەگەر توختىدىن باشقا ئادەم ئۇنىڭغا شۇنداق دېسە، كۆكەمىلىك قىلىپ ئېغىزىنى بۇزمايتتى. بىر دەم قەپەس بىلەن قوشقا، بىردەم توختىغا قاراپ بېشىنى سىلكۈپتىپ شياۋلىزىنىڭ ئۆيى تەرەپكە ماڭدى. ھاشىم مېڭىپ ھايال ئۆتمەي قادىر كۆك كۆز دىجورنىخانىدىن چىقتى-دە، بوش ئاۋازدا: «تۇڤي، ھارام يەيدىغان پوق قورساق ئوغرى، ئىدارىنىڭ نامىدا چىقىشىپ نېمىلەرنى قىلىشىپ كىرىدىڭ خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى بىر يېرىڭدىن تېشىپ چىقمىغىنىنى كۆرەي، پىكاپ ئەكىرىدۇق، قەغەز ئەكىرىدۇق دېيىشتىڭ، ئۇلارنى قانداق سېتىپ، قانداق بىر تەرەپ قىلغىنىڭنى بىر ئۆزۈڭ بىلىشىسەن...» دەپ گودۇڭلىشىپ كەتتى.

ـــ نېمىگە داخانداك گودۇڭلىشىپ تۇرىسەن، كۆك كۆز؟ ـــ قادىر كۆك كۆز تۈيۈقسىز ئاڭلانغان ئاۋازدىن ئۈركۈپ مېڭىسىدىن قاس چىقىپ كەتكەندەك بولدى، ـــ نېمىگە بۇنچىۋالا ئۈركۈپ كېتىۋاتىسەن - ھە؟ سەن چوقۇم بىرسىنى قارىغاپ تىللاۋاتىسەن، شۇنداقمۇ؟ ـــ قادىر كۆك كۆز

زاكىرنى كۆرۈپ سەل خاتىرجەم بولدى.

ــ ياللا، سەنمىدىڭ؟

ــ ئەتىگەندە كىمنى قارىغاپ تىللاۋاتىسەن؟ ــ زاكىر تىلىنى ساقگىلىتىپ ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ تۇرۇۋالدى.

ــ نەدىكى گەپنى قىلىدىكەنسەن، مېنىڭ ھېچكىم بىلەن ئۆچ ئاداۋىتىم بولمىسا، بىكاردىن خەقنى قارىغامدىم.

ــ يالغان سۆزلىمە، مۇشۇك كۆز، سەن ھازىر ھېچكىمنى قارىغىمدىم دەپ خۇدانى ئاغزىڭغا ئېلىپ قەسەم قىلىپ باق ئەمىسە.

ــ ئەتىگەندە سېنى ھارام چىشلەپ قويۇپتۇ ـ ھە، ــ قادىر كۆك كۆز زاكىرنىڭ كۆزىگە كۆلۈپ قاراپ تۇرۇۋالدى.

ــ سەن چوقۇم ھاشىمنى قارىغىدىڭ، ئۇ بايىاتىن بىر قەپەس كۆتۈرۈپ كىرىپ كەتكەن، ياق دېيەلەمسەن؟ ــ قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كېكەچلەپ تۇرۇپ قالدى، ــ بولدى، بولدى، كىمنى قارىغىساڭ قارىغىمامسەن، سېنىڭ قارىغىشىڭ پىتقىمۇ ئۆتمەيدۇ، ئاخشام بولغان ئىشنى بىلمەي خورەك تارتىپ ئۇخلاپ قالدىڭ ھەقاچان، ساڭا زىيان بولغاندىن تارتىپ قېرىپ كەتتىڭ جۇمۇ، ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسىمۇ بىلمەيدىغان بولۇپ قالدىڭ.

ــ ئاخشام نېمە بوپتۇ؟ مەن ئۇخلىمىغان.

ــ ئۇخلىمىغان بولساڭ بىلمەمتىڭ، بۇرۇن قايسى ئۆيگە كىمنىڭ كىرىپ كەتكىنىنى، كىمنىڭ چىقىۋاتقانلىقىنى ئوبدان بىلەتتىڭ. راستلا قېرىپ كېتىپسەن، ئىشتىنىڭنى سالدۇرۇپ كۆتۈگگە تۆكۈرۈپ قويسىمۇ تۇيمايدىغان بوپسەن.

ــ بۇنداق گېپىڭنى قويۇپ، ئاخشام زادى نېمە ئىش بوپتۇ، دېمەمسەن؟ ــ قادىر كۆك كۆز زاكىرنىڭ كۆزىگە تەقەززالىق بىلەن قارىدى، زاكىر قادىر كۆك كۆزنى قەستەن جىددىيلەشتۈرگىلى تۇردى.

ــ بولدى، سەن ئاڭلىمساڭمۇ بولار، ساڭا دېمەيلا قويايچۇ، ھەممە ئادەمگە دەپ بىر قىلىۋېتىسەن، ــ زاكىر كەينىگە بۇرۇلۇۋىدى، قادىر

كۆك كۆز ئۇنى تۇتۇۋالدى.

ــ ئۇكام، زادى نېمە ئىش بولدى؟ ئىچىمگە ۋىدى ـ ۋىدى سېلىپ قويۇپ دېمەيمەن دېگىنىڭ نېمىسى؟

ــ قويۇۋەت! ساڭا دېمەيمەن دېدىمغۇ، بىكار ئاۋارە بولما، سېنى نېمە دەيدىكىن دەپ ئالداپ قويدۇم.

ــ زاكىر، سەن ئادەم ئالداپ باققان ئەمەس، چوقۇم بىر ئىش بولدى، كۆڭلۈم ئېغىپ تۇرىدۇ.

ــ ۋاي، بولدى، شۇنداقلا دەپ قويدۇم، بىلەرمەنلىك قىلىپ ئۇنداق بولاۋاتىمەن، مۇنداق بولاۋاتىمەن دەپ يۈرمە.

ــ ئاخشام قاتتىق ئۇخلىغانلىقىم راست، ئەمما بىر نەرسىنى تۈيغانىدەك قىلغان، بېشىمنى كۆتۈرۈپ قاراپ باقاي دەپ يەنە ئۇخلاپ كېتىپتىمەن.

ــ قارىسىغا سۆزلەۋاتىسەن ـ ھە، كۆك كۆز.

ــ يان ئىشىك ئېچىدىن ئىلكىلىك ئىدى، ئەتىگەن قويۇپ دەرۋازىغا قارىسام ئىلگىنچىكى چۈشۈكلۈك تۇرىدۇ، بىرمۇنچە قانىنىڭ ئىزى تۇرىدىكەن، بۇ نېمە قاندۇ دېگەندىم، ئۇ قانلارنى تازىلىتۈۋېتىپتىمەن.

ــ سەن راستتىنلا قانىنى كۆردۈڭمۇ؟ ــ زاكىر قادىر كۆك كۆزنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىدى.

ــ ساڭا يالغان سۆزلەمدىمەن؟ راست، مانا ماۋۇ يەردە غىقلا قان تۇرىدىكەن! ــ قادىر كۆك كۆز زاكىرغا قان چۈشكەن يەرلەرنى كۆرسەتكىلى تۇردى. زاكىر كۆرسەتكەن يەرگە ئېگىشىپ قارىدى، قان ئىزىنى سەل ـ پەل ھېس قىلغاندەك بولسىمۇ جەزملەشتۈرەلمىدى. قادىر ئۇنىڭ كۆزىگە دېمەمسەن دېگەندەك قارايتتى.

ــ بىرسى ۋايجانلاپ يىغلىغاندەك قىلىۋاتاتتى، ــ قادىر كۆك كۆز ئاخشام ئۇخلاۋاتقاندا قۇلىقىغا كىرگەن ھەر بىر شەپە، تېۋىشنى كۆزىنى يۇمۇپ ئەسلەشكە باشلىدى.

ــ كۆك كۆز، قان بۇ يەرگە چۈشكەن يەردە باشقا يەردىمۇ چوقۇم بار، قان بار يەرنى تاپساقلا ھەممە ئىش ئايدىڭلىشىدۇ.

زاكىر يەردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، قالغان قان داغلىرىنى ئىزدەش ئۈچۈن قادىر كۆك كۆزنى باشلاپ ماڭدى. ئۇلار يەردىن يىگىنە ئىزدىگەنىدەك زەن سېلىپ قاراپ مېڭىشتى، ئەمما قان داغلىرىنى ئۈچرىتالماي بىر-بىرىگە قارىشاتتى. قادىر كۆك كۆز خالا تەرەپكە كەلگەندە يەردىكى پوم - پوم بولۇپ قالغان جىگەررەڭ توپىلارنى كۆردى.

— مانا، زاكىر، قارىغىنە ماۋۇ جىگەررەڭ توپىغا، بۇ چوقۇم قان! — زاكىر جىگەررەڭ توپىنى قولىغا ئېلىپ بۇرنىغا ئەكېلىپ پۇراپ باقتى.

— راست قان ئىكەن، مۇشۇ يولدا يەنە بار!

قادىر كۆك كۆز قانىنى تاپقانلىقىدىن مەيدىسىنى سەل كېرىپ قويدى، زاكىر ئۇنىڭغا قارىماي قان داغلىرىنىڭ نەدىن باشلانغانلىقىنى بىلىشكە ئالدىرايتتى. جىگەررەڭ توپىلار ئۇزۇلمەي كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇلار شۇ توپىلارنى بويلاپ داق يەرگە چىقتى، كۈن بولسىمۇ خالانىڭ سېسىق پۇرىقى يازدىكىدەكلا دىماققا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. خالا ئالدىدا ئالىقانىدەك - ئالىقانىدەك قان داغلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، زاكىر بۇ قان داغلىرىنى بويلاپ يەنە بىر تارنىققا كىردى، قان داغلىرى ئۈزۈلمەي كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇلار قان داغلىرىنىڭ ئۈزۈلۈش نۇقتىسىغچە كەلدى.

— ماۋۇ ئۆي رەشىدەنىڭ ئۆيى - ھە؟

— ھەئە، — قادىر كۆك كۆز زاكىرنىڭ كۆزىگە قارىدى.

— مەن چوقۇم شۇ دەپ ئويلىغان، ئويلىغىنىمدەك بوپتۇ، يامان شاقشاق جۈمۇ بۇ! — زاكىر كۈلۈپ پىشانىسىنى تۈتۈپ تار يولدىن مېڭىپ خالا ئالدىغا كەلدى.

— زاكىر ئىنىم، ئادەمنى تەقەززا قىلماي دېمەمسەن دەيمەن، بۇ زادى نېمە قان؟!

— ئادەمنىڭ قېنى، — زاكىر قادىر كۆك كۆزگە شاپېدە قاراپ چىرايىنى پۈرلەشتۈرۈپ شۇنداق دېگەندى، قادىر كۆك كۆز كەينىگە داجىپ كەتتى.

— بۇنداق ئېغىر چاقچاق قىلمىغىنە ماڭا، يۈرىكىم قوزغىلىپ كېتەي

دېدى، ساڭا دېمىگىنىم بىلەن مېنىڭ يوشۇرۇن كېسىلىم بار، ـــ قادىر كۆك كۆزنىڭ رەڭگى قاربداپ كەتكەنىدى.

ـــ يوشۇرۇن كېسىلىڭ بولغانىدىكىن، ھەممە ئىشنى زىغىرلاۋەرمە، ـــ زاكىر ئۇنىڭغا شۇنداق دەپ ئۇدۇل ماڭدى، قادىر كۆك كۆز مەيدىسىنى بىر دەم تۇتۇپ تۇرۇۋېتىپ، قەدەملىرىنى تېزلىتىپ ئۇنىڭغا يېتىشۋالماقچى بولدى، زاكىر بەك تېز ماڭغاچقا، قادىر كۆك كۆز بولالماي يۈگۈردى، زاكىر دەرۋازىدىن چىقاي دەپ تۇرۇشىغا ئۇ كەينىدىن پالاقلاپ يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنى توتۇۋالدى.

ـــ نېمە دەيسەن؟

ـــ دەپ بەرمەمسەن! ـــ قادىر كۆك كۆز ھېرىپ، ھاسىراپ كەتكەنىدى.

ـــ بولدى، سەن ئۇقمىساڭمۇ بولىدۇ، ـــ زاكىر قادىر كۆك كۆزنىڭ قولىنى سىلكەشتۇرۇپ سىرتقا چىقىپ كەتتى. قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ ئارقىسىدىن شالىسى ئاققان ئىتتەك قاراپ قالدى. زاكىر سىرتقا چىقىپ چوڭ يولنىڭ غەرب تەرەپتىكى قاسىنقىغا ئۆتۈۋېلىپ قادىر كۆك كۆزگە ئىسقىرتىپ، كۆزىنى قىسىپ قويدى. ئۇنىڭ مازاق قىلۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرغان قادىر كۆك كۆز غەزەپلەنگىنىدىن ئۆزىنىڭ گۆشىنى ئۆزى يەۋاتقاندەك بولۇپ، ئىچىگە يوغان بىر قۇرت كىرىۋالغاندەك تولغىنىپ كەتتى. كۈزنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى يېتىپ كەلگەچكە دەرەخلەردىكى ئەڭ ئاخىرقى ياپراقلارمۇ بېغىشلىرى بوشاپ يەرگە لەيلەپ چۈشۈشكە باشلىغانىدى. بىر تال غازاڭ لەيلەپ كېلىپ قادىر كۆك كۆزنىڭ بۇرنىغا تەگدى، ئەلەمدە بوغۇلۇپ تۇرغان قادىر كۆك كۆز ئۇشتۇمتۇت چۈشكەن بۇ غازاڭدىن چۆچۈپ كېتىپ ئاۋاز چىقىرالماي قالدى.

توختى ئىشخانىسىغا كىرىپ بۇرۇنقىدەكلا بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ چەكتى. غۇلام كۈندىن-كۈنگە بوشاپ كېتىۋاتاتتى، توختىنىڭ تاماكا چەككىنىنى كۆرۈپ كۆزنگە قارىدى، توختى ئۇنىڭ ئۆزنگە قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، «ئىش بارمۇ؟» دېگەندەك ئىشارەت قىلدى.

ـــ ماڭا بىر تال بەرگىنە، توختى، ـــ توختى غۇلامنىڭ تاماكا

چەكمەيدىغانلىقىنى ئويدان بىلەتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنى دەپ بىر تال تاماكىنى يانچۇقىدىن ئېلىپ ئۇنىڭغا بەردى. غۇلام تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ ئىچىگە تارتىپ يۆتىلىپ كەتتى، كۆزىدىن ياش قۇيۇلدى، توختى ئۇنىڭغا قارىمىدى، غۇلام يۆتەلدىن ئاستا - ئاستا توختاپ تاماكىنى چېكىپ بولدى.

— بۇ ئوقەتنىڭمۇ بولمىغان يەرلىرى بار ئىكەن، كۆڭلۈمدىكى دىشۋارچىلىقلار بىر دەم بولسىمۇ جىمىپ قالدى.

— ئوغۇل بالا دېگەن زىيانغا پىسەنت قىلمىغىنى تۇزۇك، بولۇپ بولغان ئىشنىڭ كەينىگە يانمايدىغىنىنى مەن دېمىسەممۇ ئويدان بىلسەن، غۇلام، ئۆزۈڭنى قېينىما بولدى.

— خوتۇنىنىڭ زۇلۇم تۈگەشتۈرۈۋېتىدىكەن، ئۆيگە بارساملا قاپىقى ئېچىلمايدۇ، ئەرلەر ئايالالاردىن قىسقا ئۆمۈر كۆرىدۇ دېسە ئىشەنمەيتىكەنمەن، توختى، بۇنىڭ سەۋەبىنى تاپتىم، بىز دەردنى ئىچىمىزگە يۇتۇۋېتىدىكەنمىز، خوتۇن خەق دېگەن دەردىنى مىڭ ھەسسىلەپ بىزنىڭ يۈرىكىمىزگە مىختەك قېقىپ قويىدىكەن ئەمەسمۇ،— غۇلامنىڭ كۆزى ۋىللىداپ قالغانىدى، ئۇنىڭ سارغىيىپ، بوشاپ كەتكەن چىرايىدىن ھارغىنلىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى، توختى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپلا بەردى، — ئەمەتكام ماناپقىمۇ بەك ئېغىر كەپتۇ، تۇرۇپ - تۇرۇپ ماغدۇرسىزلىنىپ ئىشخانىدا نەچچە قېتىم يىقىلىپ سالدى دېگىنە. ئۇنىڭ بەش بالىسىنىڭ ھەممىسى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيتتى، يۈكىمۇ يېتىپ ئاشاتتى، بارلىق يىغىپ تۆشۈگىنىنى پاي قىلىپ قوشۇۋېتىپتىكەن، ئىچىگە تىنىپلا قالدى، ئايالى نۇرغۇن كېسەل تارتىپ نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا قازا قىلغان، بالىلىرىمغا ئانىسىنىڭ يوقلۇقىنى چاندۇرمايمەن دەپ ھەم ئانا، ھەم دادا بولۇپ كەلگەن بۇ ئادەمگە ھەممىزدىن ئېغىر كەلدى، ھازىر ئۇچرىغانلىكى ئادەمگە «ئۇنداق ئۆلەرسەن، مۇنداق ئۆلەرسەن دەپ قارغىماي، بالىلىرىڭنىڭ ھەممىسى ئالىي مەكتەپكە ئۇنۇپ كېتەر دەپ قارغىسا ھەممىدىن يامان قارغىغان بولىدىكەن» دېگەن

گەپنى دەيدىغان بولۇۋاپتۇ، ئۇ ئادەم ئېلىشىپ قالىدىغان بولدى، ـــ غۇلام شۇنداق دەپ قولىدىكى تاماكىنىڭ قالدۇقىنى يەرگە تاشلاپ ئورنىدىن قوپۇپ كاربىدورغا چىقىپ كەتتى. توختىنىڭ ئىچىگە بىر سوغۇق ئېقىم كىرىپ كەتكەندەك بولدى.

توختىغا ھېچقانداق ئىش خۇشياقماي تۇرغانىدا، تەلئەت قۇرت شىپىدە پەيدا بولدى، توختى ئۇنىڭ قاچان كىرگەنلىكىنى بىلمىگەندى، ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ بەك تېتىقسىز كۆلۈمسىرەپ تۇراتتى، توختى كۆلۈمسىرىسە ياراشمايدىغان ئادەمنىڭ بارلىقىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتاتتى، تەلئەت قۇرت غۇلامنىڭ ئورنىدا شۇنداق بىخارامان ئولتۇراقلىق ئىدى.

ـــ توختى، سىز بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان مۇھىم بىر ئىش بار ئىدى.

ـــ قانداق مۇھىم ئىش، تەلئەت مۇئاۋىن مۇدىر؟ ـــ توختى ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ ئايىغىغا قەستەن مۇئاۋىنلىقىنى قوشۇپ قويدى، تەلئەت قۇرتنىڭ كۆلۈمسىرىگەن ھالىتى يوقاپ كەتتى.

ـــ قارا، ـــ تەلئەت قۇرت ئوڭ قولىغا سول قولىنى سۈرۈپ قويۇپ شالاڭ چېچىنى يېنىك سىلاپ قويدى، ـــ مەن سىزنىڭ قارىشىڭىزنى بىلىپ باقاي دەيمەن، ـــ توختى ئۇنىڭ مۇجمەل گېپىنى ئاڭقىرالماي تۇرۇپ قالدى.

ـــ نېمە توغرىسىدىكى قارىشىنى بىلىپ باقماقچى، تەلئەت مۇئاۋىن مۇدىر؟

ـــ مەن توغرۇلۇق سەمىمي پىكىر قىلىپ باقسىڭىز، ـــ توختى تەلئەت قۇرتنىڭ نېمە سەۋەب بىلەن بۇ گەپنى سوراۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالمىدى.

ـــ مېنىڭ سىز توغرۇلۇق ھېچقانداق قارىشىم يوق، سىز مېنىڭ كۆز ئالدىمدا ئاددىيلا بىر ئادەم، سىز پەلسەپىۋى ئۇقۇم ئەمەس ياكى يېڭى ئېقىم، نەزەرىيە ئەمەس.

تەلئەت قۇرت تىلىنى چاينىپ قوللىرىنى بىر ـ بىرىگە سۈۋاپ تۇردى.

— ياق، مېنىڭ دېگىنىم ئۇنداق چوڭقۇر ئەمەس، ماڭا قانداق قارايسىز دەۋاتىمەن.

— سىزگە ياخشى قارايمەن.

— شۇ ياخشى قارىشىڭىزنى كېڭەيتىپ شەرھلەپ باقمامسىز، مۇنداق... مۇنداق.

توختىنىڭ بىر يەرلىرىگە شەيتان كىرىپ كۈلۈۋېتەيلا دەپ قالدى، شۇنداقتىمۇ ئۆزىنى بېسىۋالدى.

— مەن چۈشەنمىدىم، تەلئەت مۇئاۋىن مۇدىر.

— شۇنداق ئاسان گەپنى چۈشەنمىدىم دەيسىزغۇ، سىز بۈلۈمىمىزدىكى بىردىنبىر زىيالىي تۇرۇپ بۇنداق دېسىڭىز بولمايدۇ جۇمۇ.

تەلئەت قۇرت شۇنچىلىك سەت ھىجايدىكى، توختى ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ ئولتۇرۇۋېرىشنى ئەڭ چوڭ بېسىم ھېس قىلدى.

— بۇنداق گەپلەرنىڭ ئېيتىلىشى ئاسان، ئەمما چۈشىنىش ئەڭ قىيىن، تەلئەت مۇئاۋىن مۇدىر.

— مەن دېگەن گەپنى چۈشىنىش قىيىنما.

— ئۆزى مەڭگۈ چۈشىنىشنى خالىمايدىغان بىر ئادەمنى چۈشەندۈرۈش شۇنداق قىيىن بولىدۇ.

تەلئەت قۇرت توختىنىڭ بۇ گېپىنى پەقەتلا چۈشەنمەي يەنە ئۆزىنىڭ گېپىنى يورغىلاتقىلى تۇردى.

— مېنىڭ مۇشۇ بۈلۈمدىكى ئىشلارنى يۇرۇشلەشتۇرۇپ كېتەلەيدىغانلىقىمغا ئىشەنچىڭىز بارمۇ؟ مەن مۇشۇ خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن سىزنىڭچە چىقىپ كېتەلەيمەنمۇ؟

— بۇنى چۈشەندىم، بۇنى مەندىن سوراپ نېمە قىلىسىز؟

— سىز دېگەن مېنىڭ نەزىرىمدە يارىملىق، ئۇنۇڭىرسال، پۈتۈن بىر زىيالىي، راستىنى دېسەم، مەن مۇشۇ بۈلۈمدە سىزگىلا قول قويىمەن ھەم سىزنى ھۆرمەتلەيمەن، ياخشى كۆرىمەن، شۇڭا سىزدىن سوراپ باققۇم كەلدى.

توختى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قۇسۇۋەتكۈدەك بولۇپ كەتتى، ئۇدۇللا جاۋاب بېرىشنىڭ بەك ئېچىنىشلىق بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ تۇرۇپ قالدى، تەلئەت قۇرت ئۇنىڭ كۆزىنىڭ بالىخانىسىغا قاراپ تۇراتتى.

ــ مەن راستىنى دېسەم، ــ توختى لېۋىنى چىشلەپ، بىر دەم تۇرۇۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ سىزنىڭ، ياق، ھەممە ئادەمنىڭ قانداق بولۇشى مېنىڭ نەزىرىمدە بەربىر، باشقىلارنىڭ قانداق ئادەملىكىنى چۈشىنىش ئۈچۈن مۇشۇ يېشىمغا كەلگۈچە ئايرىم ۋاقىت چىقىرىپ ئويلىنىپ باقماپتىمەن، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق قىلىشىم مۇمكىن، ئەگەر سىز سورىغان بۇ سوئاللار خىزمىتىمنىڭ بىر قىسمى بولسا ئويلىشىپ باقاي بولامدۇ؟

تەلئەت قۇرت توختىنىڭ گېپىدىن ئۆزىگە تەۋە بىرمۇ قاراشنى تاپالماي يەنە تېپىرلىۋىدى، ئىشخانىنىڭ ئىشكى غىچچىدە ئېچىلىپ ئۇنى ھودۇقتۇرۇپ قويدى. توختى ئىشىك تەرەپكە قاراپ رەشىدەنى كۆردى، تەلئەت قۇرت ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ توختىغا قاريدى.

ــ باشقا بىر كۈنى پاراڭلىشايلى، ــ توختى ئۇنىڭ گېپىگە جاۋاب بەرمىدى، تەلئەت قۇرت ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى، رەشىدە توختىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇردى.

ــ بۇ بېشىڭنى يېگۈر باشقا بىر كۈنى نېمىنى پاراڭلاشماقچىكەنە؟

ــ ئۆزى توغرۇلۇق، ــ رەشىدە توختىنىڭ گېپىنى تازا چۈشىنەلمەي ئۇنىڭغا قاريدى.

ــ بۇ قۇرت نېمە بوپتىكەن ئۆزى توغرۇلۇق سەن بىلەن ئاتايىن پاراڭلىشىدىغانغا؟

ــ مەن نەدىن بىلەي، ئۇنىڭ قانداق كىرىپ ئالدىمدا ئولتۇرغىنىنى بىلمەيمەن، بىر چاغدا ئالدىمغا قارىسام كۆلۈپ ئولتۇرىدۇ، بىر ئىش بارمۇ دېسەم ماڭا قانداق قارايسىز دەيدۇ، ياخشى قارايمەن دېسەم، شۇ قارىشىڭىزنى شەرھلەپ بېقىڭ دەپ تۇرۇۋالدى، نېمە دەپ شەرھلەيمەن دېسەم، بىر ھازا تىلىنى چاينىماي، مەن خىزمەتىنىڭ ھۆددىسىدىن

چىقالامدىم-يوق دېگەندەك مۇجمەل گەپلەرنى قىلىپ يۈرۈيدۇ.

رەشىدە بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئېغىزىنى چىكىلدىتىپ كەتتى.

— بۇ شۇم قۇرتنىڭ غەرىزىنى ئۇقمىدىڭمۇ؟ ئاسىپجانكام ھۆل قىشقا دەسسەپ قويۇۋىدى، ئۇنى تۇڭەشتى دەپ بىلىپ ئۆزىگە جامائەت پىكرى توپلاپ ئۇنىڭ ئورنىغا چىقىش قازىنىنى ئېسىۋاتقىلى خېلى بولغان، ئەمدى ئۆزىنى ئاشكارىلاپتۇ، شۇملۇق، قۇۋۇلۇق ئويلاپلا تۇرىدىغان قۇرت بۇ.

— مەندىن سوراپ نېمە قىلىدۇ؟

— سەن زىيالىي بولغان بىلەن مۇشۇنداق ئىشقا كەلگەندە چولتىلىقىڭ چېنىپ قالىدۇ، ئۇ سەندىن ئۆزىگە بولغان قارىشىنى ئۇقۇپ باقماقچى، سېنى چېكىپ باقماقچى.

— مېنى چەكسە، ئۇنىڭ مۇرادى ھاسىل بولامتى؟

— قارا توختى، يېقىندا ئىدارىمىزنىڭ رەھبەرلىك ئالپىارانىنى تەڭشەيدىكەن دېگەن گەپ تارقىلىپ يۈرۈيدۇ، بۇ يا تەلئەت قۇرتنىڭ تاپقان گېپىمۇ بىلمەيمەن، ئىشقىلىپ، بۇ گەپ سىرتتا تارقىلىپ يۈرگىلى خېلى بولدى. ئۇ يۇقىرىغا يول ماڭغان بولۇشى مۇمكىن، ئالمادىس يۇقىرىدىن بۇ ئۆلگۈر قۇرتنى تەكشۈرۈپ، جامائەت پىكرى ئېلىپ كېلىشكە ئادەم كېلىپ قالسا، سېنى نېمە دەركىن دەپ چېكىپ باققان بولسا كېرەك، — رەشىدە ياقىسىنى تۈتتى، توختى كۈلۈپ قويۇپ ئولتۇراتتى.

— بولدى، ئەرزىمەس ئىشنى سۆزلەپ ئېغىزىڭنى ئۇپراتمىغىنە، رەشىدەك.

— سەنغۇ غەلىتە، چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئادەم، يۇقىرىدىن كېلىپ ھالمادىس ئۇ توغرۇلۇق سوراپ قالسا ئۇنىڭ ياخشى گېپىنى قىلىپ يۈرمەسسەن يەنە، — رەشىدە قاپىقىنى چۈجەپ كەتتى.

— ماقۇل، بولدىمۇ، — توختى رەشىدەنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇپ قويدى، رەشىدە توختىغا قاراپ قورسىقىدىكى گەپلەرنى دېيەلمەي قىزىرىپ - تاتىرىپ كەتتى، توختى ئۇنىڭ چىرايىدىن ھەممىنى چۈشەندى، رەشىدەنىڭ كۆزىدىن تارامىلاپ ياش قۇيۇلۇپ كەتتى، توختى ئاشۇ ياشلاردىن تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ پۈتكۈل قىلمىشلىرىنى

ئاڭلىغاندەك بولدى.

— سەن ئاخشام ھەممىنى كۆردۈڭمۇ؟

— ھەئە، بولدى سۆزلىمە.

— جېنىمدىن تويغۇزۇۋەتتى، بۇ قېرى زىناخور، ئۆلتۈرۈۋېتەلمىگىنىمگە پۇشايمان قىلىمەن، — رەشىدە ئىچ - ئىچىدىن بۇقۇلداپ قېقىلىپ كېتىۋاتاتتى.

— نېمىگە يىغلايسەن؟ ئۇنى سەن تەرەپكە قاراپمۇ سىيەلمەيدىغان قىلىۋەتتىڭ، — توختى كۈلدى، رەشىدەمۇ يىغىسىنى توختىتىپ كۈلدى، بۇ ئىككىسى بىر-بىرىگە قاراپ بېلى ئاغرىپ كەتكىچە كۈلۈشتى.

※ ※ ※

توختى ئەتىگەنده ئۆيىدىن چىقىپلا قۇلاقنى يارغۇدەك توۋا - سۇرەننى ئاڭلىدى، نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلمەي ئالدىراپ ئىشخانا بىناسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ناتونۇش ئادەملەرنىڭ قولىغا ھۆججەت ئېلىۋېلىپ ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي ۋارقىراۋاتقانلىقىنى كۆردى. توختى ئىشنىڭ تەكتىنى چۈشىنىپ بىر بۇلۇڭدا قاراپ تۇردى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاسىپجان، جاپپار، زامانبايلار تۇراتتى، بويى ئېگىز، بىلى سەل ئالدىغا ئېگىلگەن، قاشلىرى ئۆسۈپ كۆزىنى توسۇۋالغان بىر ئادەم توختىماي سۆزلەيتتى.

— ھەي ئاسىپ، سەن دوللارنى ئالدىڭمۇ-يوق!؟

— ھاجىم، ئالغانلىقىم راست.

— ئۇنداقتا قاچان بېرىسەن؟!

— ماشىنلارنى ئېلىپ كىردىم، سېتىپ بېرىمەن.

— قېنى شۇ ماشىنلار؟

— توختىتىش ئورنىدا.

— قايسى توختىتىش ئورنىدا؟ بىرنى ئاپىرىپ كۆرسەتمەمسەن! ماشىنلارنى

كۆرۈپ سېنىڭ گېپىڭگە ئاندىن ئىشىنىمىز! ــ ئاسپېچان بىر تاتىرىپ، بىر قىزىرىپ جاۋاب بەرمەي تۇرۇۋالدى، ــ گەپ قىلمامسەن دەيمەن، ماۋۇ پۇللارغا قاراشلىق 50 جان بار جۇمۇ ئۆيىدە، ــ يوغان قاش ئادەم قولىدىكى ھۆججەتنى ئاسىپىنىڭ كۆزىگە تىقىۋەتتى، ئاسىپچان يىقىلغۇدەك بولۇپ كەتتى. ئوتتۇرا بوي، رەڭگى قارا، كەكە ساقال، كەڭ سېمىز يەنە بىرى ۋارقىراپ ئاسپىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى.

ــ ئاڭلىدىڭمۇ دېگەن گەپلەرنى؟! سېنى بىز قاراپ ئىشىپ بەرسۇن دېمەيۋاتىمىز، ئۇقتۇڭمۇ؟ يېرىم يىل چىدىدۇق، ئەمدى چىدايدىغان يەر قالمىدى جۇما، يا ماشىنىنى كۆرسەت، يا بولمىسا پۇلنى بەر، نېمانداق قېلىن نېمە سەن؟ يائاللا، ياخشى ئوقۇپ قالماپتىكەنمىز جۇما، كادىر دېگەن بەك قېلىن خەقكەن ئەمەسمۇ، قېلىنلىققا بىر ئىش كەلمەيدۇ، ئۇقلىمامۇ؟ ھېجىقىزدەك ئەزمەگىنى ئەزمەي چىچە پۇلنى دەيمەن!ــ بۇ ئادەمنىڭ تەلەپپۇزى، گېپى شۇنچىلىك سېسىق ئىدى.

ــ ھاجىمكا، يېرىم يىل سەۋر قىلغاندىكىن، ئازراق سەۋر قىلىڭلار، بولامدۇ؟ مەن ماشىنىلارنى پۇل قىلىپ قەرزىڭلارنى قايتۇرىمەن.

ــ بۇگۈن باغۇ ئاسپەك، يا ماشىنىنى كۆرستىسەن ياكى بولمىسا پۇلنى چىچىسەن! ــ كەكە ساقال ئادەم گېپىنى كېسىپلا ئېيتىپ بولۇشىغا، يەنە بىرەيلەن قولىدىكى ھۆججەتنى ئاسپېچاننىڭ كۆزىگە نوقۇدى.

ــ مانى قولۇڭدا يازغانمۇ، كۆتۈڭدىمۇ، ئۇچ ئايدا بېرىمەن دەپ ھازىر يېرىم يىل بولدى، ئەمدى ئەزمەگىنى ئېزىدىغانغا ۋاقىت قالمىدى، بۇگۈن بەرسەڭمۇ بېرىسەن، بەرمىسەڭمۇ بېرىسەن، ئاڭلىدىڭما؟! ــ زامانباي ھەدەپ ئۆزىنى چەتكە ئالماقچى بولۇپ ئارىلىق ئىزدەيتتى.

ــ كېلەۋا لاتا، سەن بۇنىڭ باشلىقىمۇ؟ ماۋۇ ھۆججەتلەرنى تونۇمايمەن دەپ قوغلاۋاتاتتىڭ، ماۋۇ تامغا سېنىڭمۇ يوق؟ بىز ماۋۇ تامغىغا پۇل بەرگەن جۇما، مانداق ئاق پىشماق ھەزلەكىكە پۇل بەرمىگەن! ــ زامانبايىنىڭ ئۈچەي يالۇغى قوزغىلاي دەپ قالغان ئىدى.

ــ پۇلنى كىمگە بەرسەڭ شۇنىڭدىن ئالمامسەن، ماڭا نېمە دەيسەن؟! ــ

زامانباي ئۆزىنى زادىلا باسالماي قالغانىدى.

ــ ماۋۇ لاتىنىك گېپى يەنە چوڭغۇ؟ ھەي ئاسىپ! ماۋۇ تامغا مۇشۇ ئىدارىنىڭمۇ ياكى ئۆزۈڭنىڭمۇ؟

ــ ئىدارىنىك تامغىسى، مېنىك قانداق تامغام بولىدۇ؟ ــ ئاسىپجان زامانبايدىن كۆزىنى ئېلىپ قاچتى.

ــ ھە، ئاڭلىدىڭمۇ؟! تامغا ئىدارىنىڭمىكەن؟!

ــ بىز گېزىتتە ئېلان بېرىپ بۇ تامغىنى ئاللىبۇرۇن ئىناۋەتسىز قىلغان.

ــ ئىناۋەتسىز قىلساڭمۇ ماۋۇ ھۆججەتتىكى تامغا ئەسلى ئىدارىنىك تامغىسىدۇ؟

ــ بۇ تامغا ئىناۋەتسىز بولغىنى نېكەم.

ــ زادى مۇشۇ ئىدارىنىك تامغىسىدۇ ئەسلىي؟ ــ كەكە ساقال ئادەم ئاسىپجاننى قويۇۋېتىپ زامانبايغا ئېسىلغىلى تۇردى.

ــ ئۆزۈڭنىك گېزىتىدە ئىناۋەتسىز قىلساڭلا تامغا ئەمەلدىن قالامدىكەن؟! نەدە شۇنداق ئىش بار، دەپ باقە، خەقنىك پۇلىنى تامغا بىلەن ئېلىپ بولۇپلا تامغىنى ئىناۋەتسىز دەپ ئۇقتۇرۇش چىقارغىنىڭ قويمىچىلىق بولماي نېمە؟

ــ ماۋۇ گېزىت مېنىك ئەمەس، پارتىيەنىك گېزىتى، ئاغزىڭغا كەلگەننى دەۋرىشمە، پۇل ئالغان ئادەم مانا تۇرۇپتۇ، شۇنىڭدىن ئېلىشساڭ بولمىدىمۇ.

ــ بىزنى تولا قورقاتما، پارتىيە سېنىك شەخسىي پارتىيەڭ ئەمەستۇ، بىزنىڭمۇ پارتىيەمىز، پارتىيە باشقىلارنىك پۇلىنى ئېلىۋېلىپ بەرمەڭلار دېمىگەن بولغىيتى ساڭا؟ ماۋۇ گەپنى قارا!

ــ پۇلۇڭنى پارتىيە ئالمىدى، مانا ماۋۇ ئالدى، شۇنىڭدىن ئېلىش!ــ زامانباي كۆزى قىزىرىپ كەتكەن، رەڭگىدىن ئادەم چىرايى تېپىلمايدىغان، غال ـ غال تىترەپ تۇرغان ئاسىپجاننى كۆرسىتىپ كەكە ساقال ئادەمنىڭ قولىنى ئاجرىتىپ ئىتتىرىۋەتتى.

ــ ئۇرامسەن تېخى مېنى؟ ئۇرە، پۇل بەرگەنگە مۇشت بەرگىنە! ــ

كەكە ساقال ئادەم ئۇششۇقلۇق قىلىپ يەرگە ئۆزىنى تاشلاپ ئولتۇرۇۋالدى.

— ھەي تايلاق، پۇلنى بېرەمسەن يوق؟ — كەكە ساقال ئادەمنىڭ ئوغلى ياندىن چىقىپ ئاسپىچاننىڭ ياقىسىدىن كاپىدە ئېلىپ ئالدىغا تارتتى، يوغان قاش ئادەم چەبدەسلىك بىلەن كەكە ساقالنىڭ ئوغلىنى توسۇۋالدى.

— سەن مۇشۇنداق ئىتتىكلىك قىلساڭ ئىشنى بۇزۇپ قويىسەن، بەتخۇيلۇق قىلماي جىم تۇر! — يەردە ئولتۇرۇۋېلىپ ئۆزىنى كاچاتلاۋاتقان كەكە ساقال ئادەم ئوغلىغا شۇنداق بىر قارىۋىدى، ئاسپىچاننىڭ ياقىسىنى قويۇۋەتتى، شۇ ئەسنادا شياۋلىزا ئۆيىدىن چىقىپ مەيداندا ئۆرىتۆپە بولۇپ كەتكەن ئادەملەرنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ كەتتى-دە كەينىگە ئۆرۈلۈپلا ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

ئىدارە مەيدانىدا كەكە ساقال بىلەن يوغان قاش ئادەملەر ئاسپىچان، زامانباي، جاپپارلارنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ مىدىرلاتمىغانىدى، زامانباي بولالماي ھوشسىزلىنىپ يىقىلدى.

— مانىڭ ھارامزادىلىك قىلىپ يېتىۋېلىپ بارغىنىنى، — كەكە ساقال ئادەم ئۇنىڭ يىقىلىپ چۈشكىنىنى كۆرۈپ پىسەنت قىلمىدى، ئاربىلىقتا كۆزىنى پاربىلدىتىپ تۇرغان قادىر كۆك كۆز ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ يەتكەچكە تۇرالماي قالدى.

— باشلىقنىڭ نېرۋا خاراكتېرلىك ئۆنكۈر ئۇچەي ياللۇغى كېسىلى بار ئىدى، چاتاق بولدى، دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارايلى، — بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەممە ئادەم ئېغىزلىرىنى ئىتتىشىپ جىم بولۇپ قالدى.

— نېمە قاراپ تۇرىسەن، بارى، چاپسان يۆلىمەمسەن، — مۇئاۋىن باشلىق جاپپار يەردە ياتقان زامانبايىنى يۆلەشتۇرۇپ بىر چەتتە قاراپ تۇرغان بارىغا بۇيرۇق تەلەپپۇزدا گەپ قىلدى، بارى ئادەملەرنىڭ ئارىسىنى ئېچىپ زامانبايىنى يۆلەپ يۇدۇپ دەرۋازا تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى، قادىر كۆك كۆزمۇ بارىغا يارەملىشىپ ماڭدى، كەكە ساقال ئادەم بىردەم تۇرۇۋېلىپ ئاسپىچان بىلەن جاپپارلارنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ گەپ باشلىدى:

ـــ بىز ئۇنىڭغا قولىمىزنىڭ ئۇچىنى تەگكۈزمىدۇق، ئۆزى يېقىلىپ چۈشتى، هەممەيلەن كۆرۈپ تۇرۇقلۇققۇ، شۇنداققۇ هاجىم؟ ـــ كەكە ساقال يوغان قاش ئادەمگە قارىدى.

ـــ شۇنداق، هەممە ئادەم گۇۋاھ، بىز ئۇنىڭ بىر تال مويىغىمۇ تېگىپ باقمىدۇق.

ـــ هەي، ئاسىپ بىزنىڭ ئۇنىڭغا تەگمىگەنلىكىمىزگە گۇۋاھ بولىدىغانسەن؟ ـــ كەكە ساقال ئادەم ئاسىپجاننىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىدى، ئاسىپجان گەپ قىلماي تۇرۇۋالدى.

ـــ جاپپار باشلىق، سىز كۆردىڭىزغۇ، بىز ئۇنىڭغا تەگمىدۇق، ـــ يوغان قاش ئادەم بىر چەتتە تىترەپ تۇرغان جاپپارنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ ئۇ بۇ ئاھانەتنى كۆتۈرەلمىدى.

ـــ نېمە دېدىڭ، هەي تۇزكور؟ ئادەمدەك گەپ قىل! ئۇنىڭ يېقىلىپ چۈشۈشى سېنىڭچە بىزنىڭ سەۋەبىمىزدىن ئىكەن - دە؟

ـــ ماڭا نېمە دەپ ۋارقىرايدىغان يولۇڭ بار سېنىڭ؟ سەندىن مەن پۇل ئالمىغاندىمەن! ـــ مۇئاۋىن باشلىق جاپپارمۇ لاغىلداپ يوغان قاش ئادەمگە هۆرپەيدى.

ـــ سەنمۇ ئۆلۈكۈڭنى ساتماقچى بولۇۋاتامسەن؟ بىز بۇ يەرگە ئۆلۈك ئالغىلى كىرمىدۇق، پۇلىمىزنى ئالغىلى كىردۇق، ئۇقتۇڭمۇ؟

ـــ پۇل ئالغىلى كىرىشسەك چىرايلىق ئېلىشمامسەن، ئادەمگە هۆرپىيىشمەي!

ـــ ئەي ئىلمەك بۇرۇن ئاداش، ـــ كەكە ساقال ئادەم جاپپارنىڭ ئالدىغا كەلدى، ـــ سەن ئاۋاۋ بىشكەككە قۇرۇق قول چىقىپ، ماۋۇ بىر ۋاراق قەغەزنى قارىغا بويىاپ، ماۋۇ چامغۇرنى بېسىپ، بىزدىن دوللارنى ئېلىپ خەجلەپ، تاماشا قىلىپ چوڭ سۆزلەيسەنغۇ.

ـــ كىم سېنىڭ دوللىرىڭنى ئاپتۇ، قەيەردە مېنىڭ ئىسمىم بارىكەن ـــ كۆرسىتىپ باقە.

ـــ سەن ئۆزىنى چېگرا سودا شىركىتىنىڭ قانۇنلۇق ۋەكىلى دەۋاتمامتىڭ پۇلنى ئاسىپ ئالغاندا!! ئەمدى دېگەن گېپىڭدىن يېنىۋېلىپ بارامسەن،

تۇغماستىن ئادەم چىقمايدۇ، شورلۇقتىن يەر دېگەن راست ئوخشمامدا!
— ئۇزۇن بوي، سويما باش، ئۆڭى قارا، ئورۇق كەلگەن يەنە بىر ئادەم جاپپارنىڭ ئالدىغا كېلىپ قولىنى شىلتىپ كەتتى.
— ئادەمنىڭ شەخسىيىتىگە تېگىدىغان گەپ قىلما، مېنىڭ سەنلەردىن قەرزىم يوق، قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىلىش! — جاپپار شۇنداق دەپ بۇلارنىڭ ئارىسىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولدى.
— ئۇنداقتا ماۋۇ قەرزلەر، مېنىڭ شەخسي قەرزىم ئىكەن - دە؟ — كىشىلىكتىن كېتەي دەپ قالغان ئاسپىجان تىترەپ جاپپارغا قارىدى، — بۇ ئىش بىلەن سىزنىڭمۇ كارىڭىز بولمىسا، مەن قانداق قىلىمەن؟ هەممىنى ماڭا ئېتىتىرىپ قويۇشۇپ نېمە قىلماقچى مېنى؟ ئۆلۈڭلاسۇن دېمەكچىما؟ — جاپپار ئاسىپجانغا ئۆرۈلۈپ قارىدى، ئۇنىڭ رەڭگى تېخىمۇ قارىداپ كالىنىڭ ئۆپكىسىدەك بولدى.
— بۇ ئۆزىڭىز تېرىغان چاتاق بولغاندىكىن، زىممىڭىزغا ئالمىسىڭىز مەن سىزگە ئىدارىدىن خەۋەر چىقتى، شىركەتنى بىكار قىلۇۋېتىپتۇ، سودىگەرلەرنىڭ پۇلىنى ئالمايلى دېسەم، گېپىمگە كىرمىدىڭىز، يەنە قايسى يۈزىڭىز بىلەن ماڭا بۇنداق دەيسىز؟
— يالغان سۆزلىمەڭ، سودىگەرلەردىن پۇلنى ئېلىپ قازاقىستاندىكى «كاماز» شىركىتىگە پۇلنى ئۆتكۈزۈپ بولغاندا ماڭا بۇ گەپنى دېدىڭىز، سىز مېنىڭ باشلىقىم تۇرسىڭىز، سىزدىن بىسوراق قانداق ئىش قىلالايتتىم؟
— هەي ئاسىپ، ئوغۇل بالىدەك سۆزلە - هە، سەن مېنى بىشكەكتە كۆزگە ئىلىپ قويدۇڭمۇ؟ مۇنداق قىلىمەن دەپ مەسلىھەت سالدىڭمۇ، هە دېسە ئىداريغا تېلېفون قىلغانىدىم، مۇنداق قىلىڭ دېدى، ئۇنداق قىلىڭ دېدى دەپ بوي بەرمىدىڭ، ئەمدى بىر يېرىڭگە پوق قاپلاشقاندا مەندىن سوراپ قىلدىم دەۋاتىسىنا، سەن تولا ئۇستاتلىق قىلما، دوپپامغا جىگدە سالىمەن دېگۈچى بولما، ئۇقتۇڭمۇ؟ ئۆزۈڭ مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلىماي، زامانباي بىلەن شياۋلىزا «كاماز» كىرگۈزۈڭلار دەپ تېلېفون

ئورۇپتىكەن دەۋاتمامتىك؟ ئەمدى مەندىن سوراپ قىلدىم دەۋاتامسەن؟ تۆھپي ! ـــ جاپپار ئاسپىجانىنىڭ يۈزىگە بىرنى تۆكۈرۈپ قويدى.

ـــ ماۋۇ ھۆججەتلەرگە بېسىلغان تامغا سېنىڭ قولۇڭدا بولغىيتى؟ دەپ باقە!

ـــ ھەي، قارا يۈز، تامغىنى ئوغرىلاپ چىقىپ ھۆججەتلەرگە بېسىپسەن، مەن كىيىن ئۇقتۇم!

ـــ يالغان سۆزلىمە!

ـــ بۇ ھېسابنى كېيىن سەن بىلەن قىلىشىمەن، ياۋاش-يۈمشاق بولۇڭلىپ ماڭا ئىتتىرىپ قويۇشۇڭنى بۇرۇنلا پەرەز قىلغان مەن. سەن ئەزەلدىن ماڭا سۈيىقەست پىلانلاپ كەلدىڭ، مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن؟ ئەگەر ماشىنىلىرىڭ ياخشى پۈلغا يارىسا تۆھپىگە شەخسىي ئىگە بولاتتىڭ، ھازىرقىدەك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالساڭ تامغىغا يۆلەپ مېنى ئورنىغا تىقاتتىڭ، مۇشۇ سۈيىقەستنى بىر قوللۇق پىلانلىغان ئەبلەغ ئادەمسەن، مەن شۇڭا تامغىنى ئورۇپ ئىمزاسىنى قويۇپ بەرگەن ئىشلارغا ئۆزۈم ئىگە دەپ بۇرۇنلا زامانباي بىلەن شىياۋلىزىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزۈۋالغان، ئۇقتۇڭمۇ؟ ـــ جاپپار شۇنداق دەپلا ئادەملەر ئارىسىدىن چىقىپ ئىشخانا بىناسىغا كىرىپ كېتىپ، ئاسپىجانغا گەپ قىلىش پۈرسىتىنىمۇ بەرمىدى. توختى بىر چەتتە جاپپار بىلەن ئاسپىجانلارنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ئەملدارلىق ئويۇنلىرىنىڭ ئاجايىپ رەھىمسىزلىكىنى بىلىپ يەتتى. ئاسپىجانىنىڭ ياۋاش - يۇمشاق خۇسۇسىيىتىدىن جاپپار دېگەندەك ئىشلارنىڭ ساياسىنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى، جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ ماشىنىسى چىرقىراپ ئىدارىنىڭ ئالدىدا توختىدى. كەكە ساقال ئادەم بىلەن يوغان قاش ئادەم ساقچى ماشىنىسىنى كۆرۈپ بىر - بىرىگە قاراپ تۇرۇپلا قېلىشتى.

ساقچىلار ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ نېمە قىلىشىنى بىلمەي بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرۇپلا قېلىشتى، ئۇلار ئەھۋالنى جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ ئەملدارلىرىغا تېلېفوندا دوكلات قىلىپ يولىورۇق سورىدى.

ـــ ئاق ساقال، قانداق ئىش بولسا يوللۇق قىلىڭلار، بۇ يەر دېگەن پارتكومنىڭ مۇھىم ئورنى، بۇ يەردە باشقىلارنىڭ خىزمەت قىلىشىغا تەسىر يەتكۈزسەڭلار قانۇنسىزلىق قىلغان بولىسىلەر.

ـــ ساقچى ئۆكام، بىز پۇلىمىزنى ئالغىلى كەلگەن، قانۇنسىزلىق قىلىشقا قانداق پېتىنالىغۇلۇق؟ ئائىلىمىزدە چوڭ ـ كىچىك 50 جان بار، ئاشۇ جاننى ھالال، پاكىز تىجارەت قىلىپ بېقىپ كېلىۋاتىمىز. يېرىم يىل بولدى، پۇلنى بۇلارغا ئۆتكۈزگىلى، تېخىچە قايتۇرۇپ بولمىسا، بىز 50 جان قانداق جان بېقىپ، تۇرمۇش ئۆتكۈزىمىز، تاتلىق ئۇكام؟ ـــ كەكە ساقال ئادەم ساقچىلارغا دەرد تۆكۈپ تۇرۇۋالدى، ساقچىلار بىر چەتكە بېرىشىپ مۇزاكىرە قىلىپ مەسلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ ياخشى چارىسىنى ئىزدەپ باقماقچى بولۇشتى.

ـــ ئاق ساقال، بىز ئەھۋالنى ئۇقتۇق، شۇڭا بىزگە ئازراق ۋاقىت بېرىڭلار، چوقۇم ياخشى بىر تەرەپ قىلىشىمىزغا ئىشىنىڭلار، بولامدۇ؟

ـــ بولمامدىغان ئۆكام، بىز ئەزەلدىن پارتىيەگە، ھۆكۈمەتكە ئىشىنىپ كەلگەن سودىگەرلەردىن، ياخشى سىياسەت بولغاچقا بۇگۈنكىدەك كۈنگە ئېرىشتۇق ئەمەسمۇ، بولىدۇ.

ـــ ئۇنداقتا، ئىدارىنىڭ سىرتىغا چىقىپ، بىزنى كۈتۈپ تۇرۇڭلار، سىلەرگە چوقۇم قانائەتلەنگۈدەك جاۋاب بېرىمىز ـــ ساقچىلار سودىگەرلەرنى ئىدارە دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا چىقىرىپ، ئىدارىغا كىرىپ كېتىشتى.

ھاشىم «سۇمۇرغ» ماركىلىق شەيتان ھارۋىسىنى مىنىپ ئىدارە دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە بارى بىلەن قادىر كۆك كۆز زامانبانىنى يۇدۇپ دەرۋازا ئالدىغا كەلگەنىدى، نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئاڭلاپلا رەڭگى ئۆچۈپلا كەتتى، شۇ ۋاقىتتا ساقچىلار ماشىنا بىلەن ئىدارە ئالدىغا كېلىپ، ئەھۋالنى قادىر كۆك كۆزدىن قىسقىغىلا ئىگىلەپ ساقچى ماشىنىسى بىلەن زامانبانىنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېتىشتى. ھاشىم ئىدارىغا كىرىشكە پېتىنالماي شەيتان ھارۋىسىنىڭ رولىنى كەينىگە

بۇرىدى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭغا يەر تېگىدىن زەن قويۇپ تۇراتتى، ھاشىم ئالدىراپلا شەيتان ھارۋىسىنى مىنىپ يولنى تاپالماي يول تۈۋىدىكى ئىستولبىغا ئۇرۇلۇپ، ئېغىز - بۇرۇنلىرى قانىاپ، ئۇدۇل چىشىدىن بىر نەچچىسى تۆكۈلۈپ كەتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە بولۇپ كەتكىنىگە قارىماي ۋېلىسىپىتىنى مىنىپلا ئۇدۇل ئۆيىگە تىكىۋەتتى. قادىر كۆك كۆز ھاشىمنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ يەرنى تېپىشلەپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ مەن دېگەنتىمغۇ، كىشىنىڭ ھەققىنى يېسەڭ چوقۇم بىر يېرىڭدىن تىشىپ چىقماي قالمايدۇ دەپ، ئەجەب بەلەن بولدى، ـــ قادىر كۆك كۆز ھاشىمنىڭ شەيتان ھارۋىسىدىن يەنە پالاققىدە يەرگە يىقىلىپ چۈشكىنىنى كۆرۈپ كۆڭلىنى توختاتتى. ھاشىم ئورنىدىن قوپۇپ شەيتان ھارۋىسىنىڭ رولىنىڭ مايماق بولۇپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى، رولنى تۈزلەشكە رايى بارماي شەيتان ھارۋىسىنى يېتىلەپ يۈگۈردى.

ـــ كىشىنىڭ ھەققىنى يېگەن كىمنىڭ بىر يېرىدىن تېشىپ چىقتى، قادىر كۆك كۆز؟ ـــ زاكىر ئۇنىڭ يېنىدىلا پەيدا بولدى.

ـــ ئاۋۇ ھاشىمنىڭكىدىن تېشىپ چىققىلى باشلىدى، بايا زامانباينىڭكىدىن تېشىپ چىقىپ دوختۇرخانىغا كەتتى، ـــ قادىر كۆك كۆزنىڭ گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كەتكەنىدى.

ـــ پالاكەتكە، زىيانغا ئۇچرىغان ئادەمنى كۆرسەڭ گۈلقەلبرىڭ ئېچىلىپ كېتىدۇ-ھە، مۇشۇك كۆز، سېنىڭدىن تېشىپ چىقمىسىدى تېخى، سەنمۇ بوش كەلمىگەنتىڭغۇ؟ ـــ زاكىر قادىر كۆك كۆزنىڭ شېخىغا ۋاقىدە كەلتۈرۈپ گەپ بىلەن بىرنى ئۇردى.

ـــ مېنىڭكىدىنمۇ تېشىپ چىقىپ بولمىدىمۇ، يەنە قانچىلىك تېشىپ چىقسا بولىتى؟ ـــ قادىر كۆك كۆز زاكىرغا گۈلىيىپ قاراپ قويدى. زاكىر بىلەن قادىر كۆك كۆز بىر - بىرىنى چىشلىشىپ تۇرغانىدا، ساقچىلار سودىگەرلەرنى دەرۋازا سىرتىغا باشلاپ چىقىشقانىدى.

ـــ ھەي قادىركا، بىز چىققۇچە ماۋۇ دەرۋازىدىن ھېچكىمنى ئىدارە ئىچىگە كىرگۈزمەڭ، ئىچىدىن قۇلۇپ سېلىۋېلىڭ! ـــ دەپ بىر ساقچى

قادىر كۆك كۆزنى توۋلىدى، زاكىر قادىر كۆك كۆز بىلەن ئىدارە ئىچىگە كىرىۋالدى.

توختى بۇگۈنكى ئىشلارنى كۆرۈپ ئادەملەرنىڭ رەھىمسىزلىكىنى ئوچۇق كۆرۈپ يەتتى، ئۇ بېشىنى ئىچىگە تىقىپ ئىشخانا بىناسىغا كىرىپ ماغدۇرىدىن كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى، ھەر بىر پەشتاقتا قەدەم ئېلىپ، تىنىپ تۇرۇۋالدى، يەنە قەدەم ئېلىپ، يەنە تىنىپ ئاشۇ تەرىقىدە ئىشخانىسىغا چىقىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن ھەر قانداق ئادەم ئۇنى مېيىپ بولۇپ قالدىمىكىن دېمەي قالمايتتى.

— توختى، يېلى چىقىپ كەتكەن شەيتان ھارۇننىڭ چاقىدەكلا كۆرۈنىسىزغۇ؟ — توختى بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى، زەينەپ ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى، ئۇ زەينەپكە ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرماي پەشتاق ساناپ يۇقىرى ئۆرلىمەكچى بولدى، — جىن تاسقاپ قويغانىدەك قارىماي، ئىشخانامغا كىرىپ ھاردۇقنى چىقىرىپ ئاندىن چىقىڭ، بۇگۈن ھەممە ئادەم پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئۆزىنىڭ ئىشىنى قىلىۋېلىش ئۈچۈن تاراپ كېتىشتى.

— سىزمۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ تۇرۇپسىز - دە؟ — توختى بۇ گەپنى ئويلاشماي دەپ سالغان ئىدى. زەينەپ قىزىرىپ كەتتى، توختى ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ، دېگەن گېپىدىن پۇشايمان يېگەندەك بولدى.

— شۇنداق، توغرا دېدىڭىز توختى قارى، پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئىشىك تۆۋىدە ئۆزلىرىنى ساقلاپ تۇردۇم، بولدىما؟

— مەن ئۇنداق مەقسەتتە دېمىگەن.

— ئۇنداق بولسا كەلسىلە.

توختى بىر گەپنى ئويلاشماي دەپ قويۇپ قاپقانغا چۈشكەندەك بولدى، ئوشۇق گەپ قىلىشنى خالىمىدى، پەشتاقتا ئېلىپ بولغان قەدىمىنى يانداۋرۇۋېلىپ زەينەپنىڭ ئىشخانىسىغا تەمتىرەپ كىردى. زەينەپ توختىنى ئىشخانىسىغا ئەكىرىپلا ئىشكىنى ئىچىدىن ۋاققىتىدە تاقۋالدى، توختىنىڭ يۈرىكى توختاپ قالغاندەك بولۇپ كەتتى،

پىشانىسى سوغۇق تەرلەشكە باشلىدى، زەينەپكە قاراشقا پېتىنالمىدى، پۈتىمۇ تىترەپ كەتتى.

ـــ بولالماي قالدىڭىزغۇ، پالۋانىم؟ ـــ زەينەپ توختىنىڭ قولىشالماي قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ، شاپپىدە بىلىكىدىن تۇتۇپ ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى، توختى ئولتۇرۇقلۇقمۇ، قوپۇقلۇقمۇ بىلمەيتتى.

ـــ توختى! ـــ زەينەپ ئۇنىڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدىلا توۋلاۋاتقاندەك ھودۇقۇپ، توك سوققاندەك سىلكىنىپ كەتتى. ئۇ زەينەپنىڭ چىرايىغا قارىدى، زەينەپنىڭ يۈزى توغاچتەك قىزىرىپ، پۈرىقى توختىنىڭ تىنىقلىرىدا دولقۇنلاۋاتاتتى. توختىنىڭمۇ يۈزى قىزىرىپ، مېڭە قىلدام تومۇرلىرى چىڭقىلىپ ئېتىلاي دەپ قالغانىدى، زەينەپ ئولتۇرغان جايىدىن لىككىدە تۇرۇپ توختىنىڭ قېشىغا بارىدى، توختى خىجالەتچىلىكتە قالغانىدەك بولدى. زەينەپ توختىنىڭ كەينىدىن گىرە سىلىپلا قۇچاقلىۋالدى، توختى ئۆزىنىڭ غەيرىي ئايال زاتىنىڭ قۇچىقىدا تۇرغانلىقىنى تۇنجى قېتىم بىلدى، ئۇنىڭ يۇرىكى گۈپ ـ گۈپ سوقاتتى. زەينەپ توختىنى قۇچاقلاپ مەيدىسىنى بىلەن دەم پەسكە، دەم تۆپىگە سۈرۈپ ئۇنىڭ ئەرلىك ھېسسىياتىنى دولقۇنلىتىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلدى، توختى بۇ ھەرىكەتلەرنى سېزىپ تۇراتتى، كەينىمگە ئۆرۈلىسەملا چاتاق چىقىدۇ دەپ ئۆزىنى چىڭ تۇتۇۋالدى. زەينەپ توختىنىڭ بويانلىرىغا تىلىنى چىقىرىپ سۆيۈشكە باشلىدى، توختى ھەيكەلدەك جىملا تۇردى.

ـــ جېنىم پالۋانىم، ماڭا قارىگە، ـــ زەينەپنىڭ ئوتلۇق نەپىسىدىن ئالەم كۆيگۈدەك ئىدى.

ـــ جېنىم ئاچا، مېنى بۇنداق قىينىماڭ، سەت تۇرىدۇ.

ـــ ماڭا قارىگە پالۋانىم، ـــ زەينەپ توختىنىڭ كەينى تەرىپىدىن ئالدى تەرىپىگە ئۆتمەكچى بولۇپ ھەرىكەت قىلىۋىدى، توختى چۆرگىلەپ زەينەپنى ئالدى تەرىپىگە ئۆتكۈزمىدى.

ـــ بۇ دېگەن ئىشخانا، چوقۇم بىر ئادەم كىرىپ قالىدۇ.

— كارىم يوق.

— مەن تۇغىشىمەن، مەن سىزگە ماقۇل بولاي، بۇ يەردە بۇنداق ئىش بولمىسا، ئۆتۈنۈپ قالاي، ئاچا، — زەينەپ توختىنىڭ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالغانلىقىنى كۆزده تۇتۇپ ئاخىر بولدى قىلدى، زەينەپ توختىنى يەنە بىر دەم قويۇپ بەرمىگەن بولسا، ئۇمۇ تەييار بولۇپ قالغانىدى. زەينەپ ئۇنى قويۇۋېتىپ ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرۇۋالدى. توختى زەينەپكە قارىۋىدى، زەينەپ پاقالچاقلىرىنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ سىلاپ قويدى. توختى ئۇنىڭ پىشقان، تولغان ئاپئاق پاقالچىقىغا قاراپ ۋۇجۇدىدىكى ئەرلىكىنىڭ ئىسيان كۆتۈرۈش تەرەپدارى بولغانلىقىنى تۇيۇۋالدى-ده، كۆزىنى دەرھال پەسكە قارىتىپ، زەينەپنىڭ چىرايلىق پۇتىنى كۆردى. ئۇنىڭ پۇتىنىڭ بارماقلىرى، تىرناقلىرى توختىنىڭ كۆزىگە شۇنداق تەبئىي، يېقىملىق كۆرۈندى، ئايالارنىڭ چىرايلىق پۇتىنىڭمۇ ئادەمنىڭ ھەۋىسىنى قوزغىتىدىغانلىقىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتتى، زەينەپنىڭ سۈلۈق لەۋلىرى ئۇنىڭ تىلىدا تۇرغاندەك بولدى.

— مەن چىقاي.

— يەكشەنبە كۈنى ئۆيده ساقلايمەن جۇمۇ پالۋىنسم، — توختى زەينەپكە قاراپ نېمە دېيىشنى بىلمىدى، — چوقۇم كېلىڭ، ئۆيۈمده ساقلايمەن.

— يولدىشىڭىز.... — توختى گېپىنىڭ ئاخىرنى چۈشۈرەلمىدى.

— ئۇ ئۇرۇمچىگە يىغىنغا كەتتى، خاتىرجەم كېلىۋېرىڭ، — توختىنىڭ ئەندىشى سەل يېنىكلەپ قالغاندەك بولدى.

— مەن، — توختى «مەن» دەپلا ئىشكنى ئاچتى - ده، كاربىدورغا پۇتىنى ئېلىپ زەينەپكە قارىدى، زەينەپ بۇ دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل ئايالغا ئايلانغانىدى، — چوقۇم بارىمەن، — توختى مۇنداق دەپ ئۇستۇنكى قەۋەتكە يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

دىجورنىخانىدا قادىر كۆڭ كۆز بىلەن زاكىر ئۆزىنىڭ پارىڭىنى قىلىشۋاتاتتى. ساقچىلار ئىدارىنىڭ يېغىن زالىغا كىرىپ، بۆلۈم باشلىقى

دەربجلىك خادىملارنى يىغىپ، سودىگەرلەرنىڭ پۇلىنى قانداق قايتۇرۇش توغرۇلۇق يىرىم سائەت ئۆچۈرىسىدە مەسلىھەتلىشىپ سىرتقا چىققاندىن كېيىن سودىگەرلەرگە ئېنىق جاۋاب بەردى. ماشىنىلارنى ساقچىلار ئۆزى ئىگە بولۇپ سېتىپ، پۇلنى نىسبەت بويىچە تارقىتىپ بېرىدىغانلىقىنى، سودىگەرلەرنىڭ قولىغا تەگكەن پۇلغا رازى بولۇشىنى ئېيتتى، سودىگەرلەر باشتا ئۇنىمىدى، ئاخىردا مەسلىھەت قىلىپ ماقۇل بولدى. ساقچىلار يىرىم ئاي ۋاقىت ئىچىدە ئۇلارغا پۇللارنى بېرىدىغان بولدى. بۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىداريغا كېلىپ سۇرۇشتە قىلماسلىقنى، پۇلنى ساقچىخانىدىن ئېلىۋېلىشنى ئۇقتۇرۇپ ئۇلارنى يولغا سېلىشتى. قىيامەتكە ئايلانغان بۇ ئىدارىنىڭ ۋەزىيىتى ئاخىر تۇراقلاشتى.

سودىگەرلەر تارقىلىپ كېتىشكەندىن كېيىن، قادىر كۆك كۆز زاكىرغا قارىدى، زاكىر ئۇنىڭ قورسىقىدىكىنى چۈشەنگەنىدى.

ــ مېنىڭچە بەك ئاسانغا توختىدى، شۇنداقمۇ كۆك كۆز؟ ــ زاكىر كۈلدى.

ــ راستتىنلا ئاسانغا توختىدى جۇمۇ، سودىگەرلەرنىڭ ئەتىگەنكى ئەلپازىدىن ئىدارىنى تارتىۋالىدىغاندەكلا بىلىنىپ كەتكەن دەيمەن.

ــ قاراپ تۇر، «غوجامنىڭ غوجىسى بار، چامغۇرنىڭ ئۇرىسى» دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمىتىڭ، تېخى ئالدىرىمساڭ ئۇ كۈننىمۇ كۆرىسەن، ــ زاكىر شۇنداق دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ دىجورنىخانىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋېلىپ بىر گەپنى سورىماقچى بولدى.

ــ ئالدىمنى توسۇپ قايسى گەپنى سورىماقچى بولۇۋاتقانلىقىڭنى بىلىمەن، ئاۋارە بولۇۋاتىسەن.

ــ دەپ بىرە، نەچچە كۈن بولدى ئىچىمدە بىر ۋەدى ـ ۋەدى تۇرىدۇ دەيمەن.

ــ بۇياققا ئۆت! ــ زاكىر قادىر كۆك كۆزنى بىر چەتكە ئىتتىرىپ سىرتقا چىقتى.

— ئۇنداق قىلماي دېۋەتكىنە، زاكىر.
— دېمەيمەن! — زاكىر قادىر كۆك كۆزگە تازا سوزۇپ جاۋاب بېرىپ ئىسقىرتىپ قويدى.

※ ※ ※

توختى زېينەپكە يەكشەنبە كۈنى بېرىشقا ۋەدە بېرىپ قويغاندىن بۇيان، يېڭنە يەۋالغاندەكلا بىر جايدا ئۇزاق تۇرالمايدىغان بولۇپ قالدى، تۇرۇپلا كۈن ساناپ بۇگۈنكى كۈننىڭ قايسى كۈن ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي تېرىكىپ كېتەتتى، بەزىدە ئىشخانىسىغا كىرىپ ئولتۇرىدىغان جايىنىمۇ تاپالماي قالاتتى، غۇلام ئۇنىڭ ئىشخانىغا كىرىپ ھاڭۇبقىپ تۇرۇپ كېتىشلىرىگە قاراپ، ئۇنىڭ نېرۋىسىدىن چاتاق چىققان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلايتتى. توختى ئىشخانىسىغا كىرىپ ئالدى - كەينىگە قاراپ تۇرۇپ قالدى، غۇلام بولالماي ئۇنىڭغا قاريدى.
— ئولتۇرىدىغان ئورنۇڭ مانا ماۋۇ يەردە، — توختى غۇلامغا قاراپ بىر دەم تۇرۇۋېتىپ ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى. غۇلام بۇرۇنقىدىن تۇزۇك كۆرۈنەتتى، بەلكىم ئۇ ئاچچىق يۇتۇشكە كۆنۈكۈپ قالغاندۇر ياكى بولمىسا خوتۇنى تاپا - تەنە قىلىپ ھارغاندۇر. توختى غۇلامغا قاراپ ئولتۇرۇپ ئىچىدە يەنە كۈن سانىدى.
— غۇلام، بۇگۈن كۈنگە نېمە؟ — غۇلام ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تۆت ئەتراپىغا بىر قۇر قاريۋېتىپ ياقسىنى تۇتتى.
— توختى، ساڭا بىر ئىش بولمىغاندۇ؟
— ياقەي.
— بۇگۈن كۈنگە سەيشەنبە.
— سەيشەنبىمۇ؟ — توختى بارماقلىرى بىلەن كۈننى ساناپ جىددىيلىكى

پەسەيگەندەك بولدى، يەكشەنبە كەلگىچە ئۇنىڭ مۇھىم بىر ئىشى چىقىپ قالغاي ئىلاھىم دەپ ئويلىدى، غۇلام ئۇنىڭ بارماق ساناپ ئۆزى بىلەن ئۆزى پىچىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىككىلىنىپ ئولتۇراتتى.

— يېڭى دوست تاپقان ئوخشىمامسەن، بىرەر قىز بىلەن كۆرۈشۈپ يالغۇزچىلىقتىن قۇتۇلاي دېدىڭمۇ يا؟ — توختى غۇلامغا قاراپ نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى.

— يېشىڭمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى، ئادەم تۇرمۇش قۇرۇش يېشىدىن ئۆتۈپ كەتسە ھېچنېمە خۇشياقمايدىغان، بىرەر ئىشقا قىزىقمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. سەنمۇ جاھىللىق قىلىپ ئولتۇرماي گاچچىدە تويۇڭنى قىلىۋال، ئۆيۈڭدىكىلەر بىلەن تۇي ئىشىڭنى دەپ ئارازلىشىپ قېلىپ گەپلەشمىگىنىڭگە نەچچە يىل بولاي دېدى، ئۇلارنىڭمۇ كۆڭلىنى تىندۇر، — توختى غۇلامنىڭ بەك چوڭقۇر ئويلىۋالغانلىقىنى بىلىپ كۈلدى.

— مەن سەندىن شۇنداقلا سوراپ قويسام، نەگە ئايرىۋالدىڭ بۇ گەپنى، غۇلام؟ سەن دېگەن ئۇ كۈنلەرمۇ چوقۇم بولىدۇ، نېمىگە ئالدىراش، «بالاغا قالغاندىن تالادا قېلىپ» تۇراي ھازىرچە، — توختى گەپنى غۇلامغا تەگكۈزۈپ ئېيتتى.

— بىر تۇرۇپ مەندەك بولۇپ قالغانمۇ ياخشىكەن دەپ قالدىم مۇشۇ نەچچە ئاي ئىچىدە، خوتۇن خەق دېگەن بالا تۇغسلا بالا بىلەن بىرلىشىۋېلىپ، ئەرلىرىنى يالغۇز قالدۇرۇپ قويىدىكەن، بولدىلا، بۇ ئىشنى تەستە ئۇنتۇۋاتاتتىم، يەنە ئۇنى تەگەپ كۆڭلۈمنى ئاچچىققا تولدۇرۇۋالماي. ماۋۇ باشلىقلارنىڭ بىر نەچچە كۈندىن بېرى كۆرۈۋاتقان كۈنىنى كۆرۈپ ئۆزۈمگە تەسەللى تاپتىم، بولدى ئويلىمايمەن، — غۇلام كۈلۈمسىرىدى، توختىمۇ ئۇنىڭ روھىي ھالىتىنىڭ ئەسلىگە كەلگەنلىكىدىن خۇرسەن بولدى.

— ئىدارىدىكى باشلىقلارنى تەڭشەيدىكەن، ئاڭلىدىڭمۇ، توختى؟

— ياق.

— ھەممىدىن جاپاركامغا ئۇۋال بولدى، ئۇنى ئىشتىن توختىتىپ

قويدى دېگىنه، ئاسپىجانىنىڭ ئىداردا ئىشلىمىگەن چاغدىكى مائاشىنىلا تۇتۇپ قاپتۇ، جاپپاركامغا ئەڭ چوڭ زىيان بولدى، ئۇنى خىزمەتتىن توختاتقىنى يەتمەي، يەنە ئۇنىڭ مائاشىنىمۇ توختىتىپ قويۇپتۇ، چوڭ بولۇپ قالغاندا ئۇ ئادەمگە ئەشەددىي زەربە بولدى - دە، ـــ توختى غۇلامنىڭ قۇلقىنىڭ يەنە ئۇزىراپ قالغانلىقىغا ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇراتتى.

ـــ ئاسپىجانغا چوڭ ئىش كەلمەپتۇ - دە، ئۇنداقتا؟ ـــ توختى شۇنداق دەپ غۇلامغا قاردى. غۇلام ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشكىنى ئېچىپ، كاردورغا قارىۋېتىپ، ئىشكىنى ئىچىدىن ئېتىپ جايىدا ئولتۇردى.

ـــ توۋا دەيمەن، بىر ئايدىن بېرى ئاسپىجانكام ھاقارەتنى ئادەم تۆگۈل ھايۋانمۇ كۆتۈرەلمەي ئۆلۈپ كېتەتتى. توختى، سەن بىلمەيسەن، ئۇ ئادەم يېرىم ئايىنىڭ ئالدىدا نامازشام ئارىلاش تېلېفون ئۇرۇپ مېنى چاقىرتقان، مەن ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلسەم سودىگەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۆيىگە كىرىۋېلىپ ئۆيىدىن قوغلاپ تالاغا چىقىرىۋېتىپتىكەن، ئۇلارنى بىر كېچە ئۆيۈمدە قوندۇردۇم، ماۋۇ گەپنى باشقىلار ئاڭلاپ قالمىسۇن دەيمەن، شۇ كۈنى ئاسپىجانكام مېنى قۇچاقلاپ ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى، ئۇنىڭ ھالىغا ئىچىم ئاغرىدى، ھازىر ماشىنىلىرىنى جامائەت خەۋپسىزلىك تارماقلىرى سېتىپ سودىگەرلەرگە پۇلىنى بېرىپ بولدى، قۇتۇلدى بىچارىمۇ، بۇ ئادەمگە سودىگەرلەرنىڭ قىلغان ئەلىمىدىن ماۋۇ تەلئەت قۇرتنىڭ قىلغىنى بەكرەك ئېغىر كەلدى دېگىنە، ـــ توختى غۇلامنىڭ گېپىگە ھەيران بولۇپ سورىدى.

ـــ تەلئەت نېمە قىپتۇ؟

ـــ دۇنيادىكى ئەڭ چۈپرەندە ، پەس ئادەم دېسەم يەنە كەملىك قىلىدۇ ئىشىنەمسەن؟ توۋا، ـــ غۇلام يەنە ياقىسىنى تۇتتى.

ـــ ياقاڭنى تۇتۇۋېرىپ يىرتىپ قويۇپ خوتۇنىڭدىن دەشنەم يەپ يۈرمە يەنە، تەلئەت نېمە قىپتۇ؟ ـــ توختى غۇلامنىڭ كۆزىگە جىددىي تىكىلدى.

ـــ ئاسپىجانكام ماشىنىنى چېگرادىن ئۆتكۈزۈپ بولۇپ، تاموژنا رەسمىيەتلەرنى

تەڭ يۈگۈرۈشۈپ بېجىرىۋېلىش ئۈچۈن ئۇنى قېتىۋاپتىكەن، ئۇ ئاشۇ چېپىشىپ بەرگەن كۈنلىرىگە ھەق بېرىڭ دەپ تۇرۇۋاپتۇ، «ئېشەك ئۆلەۋاتسا بىر نېمىسى غەجەك تارتىپتۇ» دېگەن شۇ-دە. ئۇنىڭدىنمۇ بەتەر يەنە بىر ئىش تېخى، تەلئەت قۇرتنىڭ قەشقەردە بىر نەۋرە ئاچسى بار ئىكەن، ئۇ ئاسپىجانكامنى ئاشۇ نەۋرە ئاچسىنىڭ ئۆيىگە بىر نەچچە كۈن تاماققا ئېلىپ شۇ چاغدا يېگەن تاماقلارنىڭ پۇلىنمۇ ھېسابلاپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. ئاسپىجانكام كىشى ئۇقمىسۇن دەپ قوشنىلىرىدىن قەرز ئېلىپ تەلئەت قۇرتقا بەردى دەيمەن، تۇۋا - تۇۋا، ماۋۇ سېسىق قۇرتنىڭ قىلىپ يۈرگەن ئىشنى ھەيران قالدىم، مەن ئۇنىڭغا ماۋۇ قىلىقىڭنى ئادەم قىلمايدۇ دېسەم، نېمە دېدى دېمەمسەن، «مەن ئادەم ئەمەس» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ئوشۇق گەپ قىلمىدىم، ماۋۇ دۇنيادا بارغۇ تەلئەت قۇرتتىنمۇ پەس ئادەم بولمىسا كېرەك.

— ئۇنى تۇغرا چۈشەن، غۇلام، ئاڭلىسام، ئۇ كىچىكىدىلا يېتىم قېلىپ نامراتچىلىقنىڭ دەردىنى بەك تارتقان ئىكەن، يامان يىللاردا نەچچە ئىنىسى بىر تەرەپتىن ئوقۇپ، بىر تەرەپتىن قاراڭغۇ بازاردا تىجارەت قىلىپ بېقىپ قاتارغا قوشقىچە كۆرمىگەن كۈنى قالماپتىكەن، شۇڭا ئۇ ئاشۇنداق ئىنچىكە ھېساب قىلىدۇ.

— سەن نېمە دېسەڭ ئۆزۈڭنىڭ قارىشى، ئەمما بارغۇ مانىڭدەك يەنە بىر ئادەم ماۋۇ دۇنيادىن تېپىلمايدۇ جۇمۇ.

— ئاسپىجاننى ئىشقا چۈشسۇن دەپتىمۇ؟

— ئاسپىجانكامنىڭ دېيىشچە، كېلەر ھەپتە ئىشقا چۈشىدىكەن.

— دەرىجىسى بىلەن چۈشەمدىكەن؟

— نېمە دەيدىغانسەن؟ ئۇ ئادەمنى جاپپاركامنىڭ ئورنىغا قويىدىغان گەپ بار تېخى، — توختى بۇ گەپنى ئاڭلاپ جاپپارنىڭ ھېلىقى كۈنى دېگەن گەپلىرىنى غوۋا ئەسلەپ تىنىپ قويدى.

— توختى، بىر گەپ بار ئىدى، ساڭا دېمەمۇ، دېمەيمۇ دەپ قىينىلىپ قېلىۋاتىمەن، — غۇلام توختىنىڭ كۆزىگە قارىدى.

— دېيىشكە تېگىشلىك گەپ بولمىسا دېمىگىن.
— مەنغۇ ئىچىمدىلا قالسۇن دەپ كەلگەن، لېكىن ساڭا دېگۈم كېلىۋاتىدۇ.
— دېگۈڭ كەلسە دە.
— گاڭگىراپ قالدىم قارا، ئىداريىمىز چېگرا سودىسى بىلەن شۇغۇللانىسا زىيان تارتىپ ئىچىم پۇچۇلىنىپ كەتكەن، ئەمما مۇشۇ باھانىدە نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ نېيىتىنى بىلىپ يەتتىم، مەن تېخى بىرمۇ ئادەمنى چۈشەنمەي كېلىپتىكەنمەن، ئالەم دېگەن مۇشۇنداق بولىدۇ دەپتىكەنمەن، ھازىر ئۇقسام، بۇ ئالەم مەن ئويلىغاندەك ئەمەسكەن. ئاجايىپ زىددىيەتكە، مۇرەككەپچىلىككە، خىرىسقا تولغان ئالەم ئىكەن ئەمەسمۇ، ئەتراپىمىزدا تۇرغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى سىرلىق ئىكەن، ئۇلارنىڭ چىرايى باشقا، كۆڭلى باشقا ئىكەن، — توختى غۇلامنىڭ دېگەنلىرىنى كۆڭلىدە تەستىقلاپ ئولتۇردى، غۇلام بوش ئاۋازدا سۆزلەيتتى، ئۇنىڭ چىرايىدىن ئېھتىيات قىلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.
— تۇنۇگۈن جاپپاركام بىلەن يولدا ئۇچرىشىپ قالغانىدىم، ئۇ ئادەم مېنى كۆرۈپ ئاجايىپ قىزغىن سالام قىلىپ كەتتى، راستىنى دېسەم، ئۇ ئادەمگە كۆڭلۈمنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا ساقلاپ كەلگەن ئاغرىقىم بار ئىدى، ئۆزۈم بىلەن ئۆزۈم خىجالەت بولۇپ قالدىم. ئەينى يىلى مەن ئىداريغا ئورۇنلىشىدىغان چاغدا، ئۇ ئادەم ئوقۇغان كەسپى ئىداريىمىزغا ماس كەلمەيدىكەن دەپ توسقۇنلۇق قىلىپ تۇرۇۋالغانىدى، رەسمىيلىشىدىغان چاغدا قول قويۇپ بەرمەي تۇرۇۋېلىپ ئاريغا ئاسپىجانكام چۈشكەندىن كېيىن مېڭە تەستە قول قويغان، ئاشۇ قىلغانلىرى دائىم كۆزۈمگە كۆرۈنۈۋېلىپ ئۇ ئادەمگە ياخشى قاراشتا ئەمەس ئىدىم، ئاشۇ كۈنگىچە ئۇنىڭ بىلەن ئوچۇق - يورۇق سالاممۇ قىلىشمىغانىدىم، شۇ كۈنى ئۇنىڭغا بولغان قارىشىمنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتتىم، ئۇ ئادەم ماڭا شۇ كۈندىن تارتىپ بۆلەكچىلا كۆرۈنۈپ كەتتى، تېخى ماڭا بىر گەپنى دېۋىدى تۇرۇپلا قالدىم.
— نېمە گەپنى دېگەن؟

ـــ ئاسپىجانكامنىڭ گېپىنى، راستىنى ساڭا دېۋىتەي، ئاسپىجانكام بارغۇ ئۆزى يۈمشاق تۇرغان بىلەن قولىدىن ھەر بالا كېلىدىكەن دەيمەن، جاپپاركامنى ئۇنداق قىلدى، مۇنداق قىلدى، پومپىشچىكنىڭ بالىسى، كېلىپ - چىقىشى مۇرەككەپ دەپ يۈقىرىغا دائىم پاش قىلىش خېتى يېزىپ كەپتىكەن. جاپپاركامنىڭ ئەينى يىللاردا قىسمدا بىللە تۇرغان بىر سەپدىشى ئەرزىيەت ئىشخانىسىدا باشلىق ئىكەن، ئۇ ئادەم جاپپاركامغا نامسىز پاش قىلىش خەتلىرىدىن بىر نەچچە پارچىنى بېرىپتىكەن، جاپپاركام شۇ خەتلەرنى ماڭا كۆرسىتىپ قويدى، مەن ئۇ پاش قىلىش خېتىنى ئوقۇپ ئۇنىڭدا دېيىلگەن گەپلەردىن قورقۇپ ئىشتىنىمغا چىقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدىم، ئەرزىيەت ئىشخانىسىدىكىلەر ئاشۇ خەتنىڭ يۆنىلىشى بويىچە جاپپاركامنى مەخپىي تەكشۈرۈپ ئۇنداق ئىشلارنىڭ يوقلىقىنى، بۇ خەتتىكى گەپلەرنىڭ بوھتانلىقىنى ئوقۇپ، بۇ خەت ئىگىسىنى تېپىپ جازالىماقچى بولغاندا، جاپپاركام پاش قىلىش خېتى يازغان ئادەمنى سۈرۈشتە قىلماسلىقنى سەپدىشىغا دەپ بولدى قىلغۇزۇۋېتىپتۇ، مەن بۇ پوچىركىلارنى بىر كۆرۈپلا ئاسپىجانكامنىڭ ئىكەنلىكىنى تۇنۇۋالدىم دېگىنە، توۋا دەپ ياقامنى تۇتتۇم، بىچارە ئادەم ئۇ كۈنى مېنى مېھمان قىلدى دېگىنە، «سۇبھى رېستوران»دا، مېنىڭمۇ كۆڭلۈم ئاچچىق بولغاچقا شۇ كۈنى جاپپاركام بىلەن خېلى ئىچىپتىمەن، ئۇ ئادەم پەقەت مەست بولمايدىكەن، مەن ئاسانلا تەڭشىلىپ قالدىم، ئاشۇ كۈنى جاپپاركام ئاسپىجانكامنىڭ بىشكەكتە قىلىپ يۈرگەن يەنە بىر سەتچىلىكنى ئېيتىپ بەردى، جېنىمدا مەن نومۇس قىلىپ كەتتىم جۇمۇ.

ـــ يەنە نېمە سەتچىلىككەن ئۇ؟

ـــ بۈگۈن ھەممىنى دېۋىتىدىغان بولدۇم، يېقىندىن بېرى، مېنىڭمۇ قورسىقىمدا گەپ ياتمايدىغان بولۇۋالدىغۇ، ئۇچۇ جاپپاركامنىڭ يانچۇقىدىن 500 دوللارنى ئوغرىلاپتىكەن، جاپپاركام تۈيۈپ قېلىپ كۆرمەسكە سېلىۋاپتۇ، ئاسپىجانكام شۇ كۈندىن تارتىپ باشقا ياتاقتا

يېتىپتۇ، جاپپاركام ئاشۇ پۇلنى قايتۇرۇپ بەرسۇن، مەن تۇرمۇشتا سەل قىيلىنىپ قالدىم، سەن ئۇنىڭغا دەپ باق دېۋىدى، ماۋۇ يۈزۈم ئوت ئېلىپ كەتتى، مەن ماقۇل دەپ ساپتىكەنمەن، بەك قىينىلىپ كەتتىم. بىر كۈنى ئاسپىچانكامغا جاپپاركام تۇرمۇشتا قىينىلىپ قاپتۇ، سىزدە 500 دوللار پۇلۇم بار دەيدۇ دېسەم، ئاسىبجانكام ساماندەك تاتىرىپ، يا بار، يا يوق دېمەي جىم تۇرۇۋالغانىدى، مەن خىجالەت بولۇپ كەتتىم، ھازىر ئويلىسام ئۆزىڭىز دەك دېمەپتىمەن دەيمەن، يەنە بىر گەپ بار تېخى، ئاسپىچانكام ئەسلىي قازاقستاندىكى «كامـاز» شىركىتىگە ئالتە كامازغا پۇل تۆلەپتىكەن، ئۇنى ئالموتىدا ئاسىپچانىڭ خوتۇنىنىڭ بىر ئىنىسى تىجارەت قىلىپ شۇ يەردە ئۆيى - ئوچاقلىق بولۇپ قاپتىكەن، ئاشۇ «كامـاز» ماشىنىلارنى شۇ خوتۇنىنىڭ ئىنىسى ئالاقە قىلىپ تېپىشىپ بېرىپتىكەن، ئالتە كامازغا پۇل تۆلىسە، ئۇ بەش كامازنى ئەكېلىپ قىرغىزىستان تاموژنىسىدىن ئۆتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن بىللە كېلىپتىكەن، تۆت كامازنى تاموژنىدىن ئۆتكۈزۈپ بىر كامازنى قايتۇرۇپ كېتىپتۇ، ئاسىپچانكام بىلەن قېينى ئىنىسى تىل بىرىكتۈرۈپ ئاشۇنداق قىلغانمىش. يېقىندا ئاسىپچانكامنىڭ قېينىنىسى ئۇ ئىككى كامازنى قورغاس ئارقىلىق كىرگۈزۈپ ئۈرۈمچىدە سېتىپتۇ، جاپپاركام بۇ گەپنى ئىشەنچلىك بىر ئادەمدىن ئاڭلىغانلىقىنى دەپ بەردى، مۇشۇ گەپلەر مەيلى راست، مەيلى يالغان بولسۇن، ئەتراپىمىزدىكى بۇ ئادەملەر تولىمۇ سىرلىق ئىكەن، ـــ غۇلام گەپلەرنى دەپ بولغانىدى، ئۇنىڭ چىرايىدىكى ھەيرانلىق ئىپادىسى ئاجايىپ روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى، توختى ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ، يانچۇقىدىن تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇرۇۋىدى، غۇلام ئۇنىڭغا قولىنى ئۇزاتتى.

ـــ ئەككىلە، ماڭمۇ بىر تال بەر، بۇ نەرسىمۇ زىيانلىق بولغىنى بىلەن ئادەمنىڭ مىجەزىنى تەڭشەشكە پايدىسى بار ئىكەن، ـــ توختى ئۇنىڭغا بىر تال بەردى.

كەچقۇرۇن ھاۋا بۇزۇلۇشقا باشلىدى، غەرب تەرەپتىن كەلگەن بىر

توپ قارا بۇلۇت بۇ شەھەرنىڭ ئاسمىنىدا ۋەھىمە پەيدا قىلىپ ئەتراپنى قاراڭغۇلۇققا چۆمكىدى، دېمىسىمۇ كۆزنىڭ ئاخىرقى كۆنلىرى ھاۋا يامغۇرلۇق بولاتتى، مۇشۇ يامغۇرلۇق ھاۋا سوغۇق ھاۋا ئېقىمىنى باشلاپ كېلەتتى. تاغنىڭ ئۈستىدىلا چاقماقلار چېقىپ، ھاۋا گۈلدۈرلىگىلى تۇردى. توختى كەچلىك تامىقىنى يەپ بولۇپ، ئىداره تەرەپتىكى ئۇزۇن يولدا كېلىۋاتاتتى. قاراس - قۇرۇس ئاۋاز چىقىرىپ چاققان چاقماقلارنىڭ ئاۋازى ئۇنىڭ قەدىمىنى ئىتتىكلىتىپ قويدى. ئۇ ئاسمانغا قاراپ بۇلۇتلارنىڭ سەت ئەلپازىنى كۆرۈپ بۇگۈن يامغۇر تازا ياغىدىغان بولدى، چوقۇم سايغا سەلەپ كېلىدۇ دەپ جەزم قىلدى. يامغۇردا قالماي دەپ يۈگۈردى، ئىدارىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە يامغۇر چېلەكلەپ قۇيۇلدى. ئۇ ئۆيىگە كىرىشكە ئۇلگۈرمەي دېجورنىخانىغا كىرىۋالماقچى بولدى، لېكىن قادىر كۆك كۆزنىڭ سىرىق قۇچقاشتەك ۋىچىرلاپ ئېغىزىنىڭ بېسىقمايدىغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ، دەرۋازىنىڭ لەمپىسى ئاستىدا بىر دەم تۇردى. چاقماق ئاجايىپ دەھشەت چېقىلدى، ئۇنىڭ يۈمۇلغان كۆزى جامدەك ئېچىلىپ كەتتى. يامغۇر ھەدەپ كۈچىگىلى تۇردى، دەرۋازىنىڭ لەمپىسىمۇ دالدا بولۇشقا پايلىمىدى. ئۇ تۆت ئەتراپقا قاراپ، دېجورنىخانىغا كىرىشكە مەجبۇر بولۇپ تۇرۇشىغا، ئۇنىڭ چاپىنىنىڭ پېشىدىن بىرى تارتقانىدەك بولدى. توختى قورقىنىدىن تۇگۈلۈپ كەتتى.

— بەك تۇگۈلۈپ كەتتىڭغۇ، بالام؟ قورقما، بۇ مەن، — توختى ئاۋازىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ قورقۇشقا باشلىدى، يانغا قارايمەن دەپمۇ قارىيالمىدى.

— بىرنىڭ ئادەم مۇشۇنداق يامغۇرلۇق بىر كېچىسى ئۆيدىن چىقىپ كەتكىنىچە كەلمىدى، — توختى قورقۇشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى چېكىگە بېرىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى، — مۇشۇنداق چاپقۇنلۇق يامغۇرلا زېمىنىدىكى مەينەتچىلىكلەرنى تازىلىيالايدۇ، ياراتقان ئىگەم يامغۇر ئارقىلىق پۈتكۈل ئالەمنى تازىلىۋالىدۇ. نېمانداق قورقۇپ تۇرىسەن؟ مەن

ئايشەم مومای، بۇگۈن سېنى ئىزدەپ ئۆيۈڭگە بارسام سەن يوق ئىكەنسەن، مۇشۇ يەردە سېنى ساقلاپ تۇردۇم، ـــ توختى قورقۇپ يىغلىۋەتكىلى تاسلا قالغاندى، ئۇنىڭغا قارسام يۈرىكىم چوقۇم پارتلاپ كېتىدۇ دەپ ئويلىدى.

ـــ مېنى قويۇۋېتىڭ.

ـــ سېنى تۇتۇۋالدىم، ئۆزۈڭنى ئەركىن تۇت، مەن سەندىن بىزنىڭ ئادەمنى سوراپ باقاي دېدىم، باشقا مەقسىتىم يوق.

ـــ مەن ئۇ ئادەمنى تونۇمسام نېمىنى دەپ بېرىمەن؟

ـــ تونۇمساڭ بىلەن كۆردۈڭ، كۆرگىنىڭنى دەپ بەرسەڭ بولىدۇ.

ـــ مەن كۆرمىگەن تۇرسام.

ـــ تۇزكورلۇق قىلما، بالام، مۇشۇنداق يامغۇر تۇزكورلارنىمۇ يۇيىدۇ.

ـــ نېمە دەپ تۇزكورلۇق قىلاتتىم؟ كۆرگەن بولسام كۆردۇم دېمەمتىم.

ـــ ئۇ سېنى ئىككى قېتىم ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرغان تۇرسا، كۆرمىدىم دەپ تېنىۋالغانلىقىڭ نېمىسى؟

ـــ مېنى قورقۇتۇپ ئۆلتۈرىدىغان ئوخشايسىز، مومـا، ـــ ئايشەمخان مومای توختىنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ قاقاقلاپ كۈلۈۋېدى، كۈلكىسى ئاسماندا چېقىۋاتقان چاقماقلارنىڭ ئاۋازىغا قوشۇلۇپ كەتتى.

ـــ مېنىڭ بۇ قېرى جېنىم ئادەم ئۆلتۈرەلەمدىكەن، توختى؟

ـــ چوقۇم ئۆلتۈرىدۇ.

ـــ سەن ئوشۇقچە ئويلاپ كېتىپسەن، مەن پەقەت بىزنىڭ ئادەمنى سوراي دېدىم شۇ.

ـــ مەن ئۇ ئادەمنىڭ چىرايىنى كۆرمىگەن تۇرسام قانداق دەپ بېرىمەن؟

ـــ ئۇ بۇرۇنقىدەكلا تېمەن تۇرۇپتىمۇ؟

ـــ ئۇنىڭ قوللىرىنىڭ بەك كۈچى بار ئىكەن، مېنى يەردىن يۇلۇپلا ئېتىنىڭ ئالدىغا ئېلىۋالدى.

ـــ ئۇ راستلا كۈچلۈك ئىدى، شۇ پېتى تۇرۇپتۇ، ـــ ئايشەم مومای خىرىلداپ كۈلۈپ كەتتى، توختى خۇدادىن ئۇنىڭ كۈلمەسلىكىنى

تىلەيتتى، ئۇنىڭ كۈلكىسى قورقۇنچلۇق ئالۋاستىنىڭ كۈلكىسىدەك تۇيۇلاتتى.

— بولدى، كىرىپ كەتسەڭ بولىدۇ، سېنى باشقا بىر كۈنى ئىزدەپ ئۆيۈڭگە بارىمەن.

— مېنى ئەمدى ئىزدەپ ئاۋارە قىلمىسىڭىز موما، ئۆتۈنۈپ قالاي سىزدىن.

— سەن ئوشۇقچە ئويلاپ كەتمە، ساڭا دەپ بېرىدىغان مۇھىم گېپىم بار، بۇ دۇنيادا پەقەت ساڭىلا دەپ بېرىمەن، بولدى كىرىپ كەت، — توختى مومايغا يەنە يېلىنماقچى بولۇۋىدى، دەرۋازا ئىچىدىن بىر تۈرۈش ئاڭلاندى، ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ قادىر كۆك كۆزنى كۆردى.

— كىم بىلەن سۆزلىشۋاتىسەن بۇ يامغۇردا، توختى؟ — توختى ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمەي يېنىغا قارىۋىدى، ئايشەمخان موماي كۆرۈنمىدى، كۆزنى ئۇۋۇلىۋېتىپ يەنە قارىدى، يەنىلا ھېچكىم كۆرۈنمىدى. قورقۇنچىدىن بىر قات تېرىسى سويۇلۇپ كەتكەندەك بولۇپ، پۈتۈن ئەزايى قىزىپ كەتتى. ۋايجان دەپ ۋارقىرىۋېتىشكە تىلى كەلمەي دۇدۇقلاپ، ئىنجىقلاپ كەتتى، دەرۋازا سىرتىدىن ئىچىگە ئۆزنى ئېتىپ، چېلەكلەپ قۇيۇۋاتقان يامغۇرنى ئۇنتۇغان ھالدا يۈگۈرۈپ ئۆيگە تەرەپكە كەتتى. قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭغا نېمە بولغانىدۇ دەپ ئېغىزىنى ئېچىپلا قالدى، دەرۋازا سىرتىغا چىقىپ تۆت ئەتراپنى تىنتىپ دىجورنىخانىغا كىرىپ كەتتى.

توختى ئۆيگە كىرىپ ئىشىك - تۆشۈكلەرنى ھەم تاقاپ، ئۇستېشىنىڭ يامغۇردا چۆپ بولۇپ كەتكەنلىكى بىلەنمۇ كارى بولمىدى. چاقماق يەرنى تىشىۋەتكۈدەك چېقىلاتتى، دېرىزىدىن ئۇنىڭ دەھشتى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ كىيىمنى سېلىپ يوتقانغا كىرىۋېلىشقا ئالدىرىدى، چىراغنى يېقىپ يوتقانىنىمۇ ئوڭشەي - توڭشەي سالدى، ئىچ كىيىمنى يوتقانغا كىرىپ بولۇپ سېلىپ ئايىغىدىن پۈتى بىلەن ئىتتىرىپ يوتقانىنىڭ تېشىغا چىقاردى. ئۇ يوتقان ئىچىدە لاغىلداپ تىترەيتتى. ئۇنى قۇرۇق ھېقىق تۇتۇۋېلىپ بىر مەھەل ئاۋارە قىلدى، ھېقىق توختىۋىدى،

چۈشكۈرۈك ياماشتى. ئۇ شۇنداق چۈشكۈردىكى، پۈتۈن ئەزايى جاقىلداپ كەتتى، مېڭسىنىڭ قۇرى ئاجرىلىپ كېتەي دېدى، چۈشكۈرۈك كەينى-كەينىدىن ئۇلىشىپ كېلەتتى. بۇرنىمۇ چۈۋۈلۈپ كەتتى. يوتقاندا تۇختى مەۋجۇد ئەمەستەك، پەقەت چۈشكۈرۈكلا بارەڭ ھېس قىلدى، ئاخىر چۈشكۈرۈكمۇ پەسىيىپ بۇرنىنىڭ ئېچىشىشمۇ تۈگىدى. توختىنىڭ بەدەنلىرى ئاغرىپ كەتكەندى، ئۇ چىراغنى ئۆچۈرۈۋەتكەچكە كۆزنى ئېچىپلا دېرىزىگە قارىدى، دېرىزىنىڭ سىرتىدا پالىلداپ تۇرغان بىر جۈپ كۆزنى كۆرۈپ، يۈرىكى يوقاپ كەتكەندەك بولۇپ كەتتى. بۇ كۆز دەل ئايشەمخان مومايىنىڭ كۆزى ئىدى، ئۇنىڭ «ھى...ھى...ھى...» دەپ كۈلگىنى قۇلقىدا شۇ پېتىلا تۇراتتى. توختى قولى بىلەن قۇلقىنى توسۇۋېلىپ، يوتقانىنى بېشىغا يۆگىۋالدى. دەھشەتلىك چاقماق ئۇنى بىئارام قىلاتتى. يامغۇر پەقەت ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ ئۈستىگىلا يېغىۋاتقاندەك بىلىنەتتى، توختى قۇلقىدىكى قولىنى ئېھتىيات بىلەن ئاستا ئالدى، قۇلقى غىڭىلداپ سايرىغىلى تۇردى، قۇلقىنىڭ سايرىغىنى ئۇنىڭغا ئاجايىپ بىمەنە تۇيۇلۇشقا باشلىدى، يەنە قولى بىلەن قۇلقىنى ئېتىپ، «ۋاي چىشىم، ۋاي بېشىم» دەپ ۋايسىدى. ئۇ ئاشۇنداق قىلىپ ئاخىر ئۇخلاپ قالدى. تاڭ ئاتقىچە ئۇنىڭ چوڭ مېڭىسى زادىلا ئارام ئالمىدى، ئۇ سىرتىنى تىڭشاپ ياتقاندەك بولدى.

توختى ئەتىگەندە ئويغىنىپ ئورنىدىن تۇرماي كۆزنى ئېچىپ يېرىم سائەتكىچە ياتتى، قورسىقى ئېچىپ كەتمىگەن بولسا، ئىشقا چىقماي ياتقان بولاتتى. ئۇ قوپۇپ ناشتا قىلىپ سىرتقا چىقماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا هويلىنىڭ ئىشكى چېكىلدى، توختى بېشىنى ئىشىك تەرەپكە بۇراپ تۇرۇپ قالدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئىشكى ئۇ ئىداربگە كۆچۈپ چىققاندىن بېرى تۈنجى قېتىم چېكىلۈاتاتتى. يۈرىكى تۇرۇپلا ئەنسىز سوقۇپ كەتتى، ئىشىك يەنە ئۇرۇلدى، توختى ئورنىدىن قوپۇپ هويلىغا چىقتى، كۆڭلىگە تۇرلۇك خىياللار چاپلاشقىلى تۇرغاندى. توختى ئاخىر هويلىنىڭ ئىشكىنى ئاچتى، قادىر كۆك كۆزنىڭ ئىشىك تۈۋىدە تۇرغانلىقىنى

كۆرۈپ، نېمە ئىش دېگەندەك لام - جىم دېمەي ئۇنىڭغا قاراپ قالدى.

— توختى، سادىق قىلتىرىق ئۆلۈپ قاپتۇ، — قادىر كۆك كۆز توختىنىڭ جىددىيچىلىكىنى تۇڭىتىش ئۈچۈن گەپنى ئۇدۇللا دېگەن ئىدى، توختى بۇ گەپنى ئاڭلاپ « ئۇھ» دەپ تىنىۋالدى.

— ئۆيىدىمۇ؟

— ھازىرچە ئۆيىدە دەپ تۇرىلى، كېيىن ئۇقۇپ قالسەن، — قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇپ قويۇپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ باشقا ئۆيلەرنىڭ ئىشىكىنى قاققىلى تۇردى.

— بۇگۈن پىشمىغا نامىزىنى چىقىرىمىز.

— ماقۇل.

توختى ئۆيىگە كىرىپ بىر دەم ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئىشخانا بىناسى ئالدىغا كېلىپ بىردەم تۇردى-دە ئۆلۈمگە پەتە ئوقۇپ قويۇش ئۈچۈن دەرۋازا تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇ دەرۋازا ئالدىغا چىققاندا، يېقىن ئەتراپتىكىلەرنىڭ ئۆلۈمگە پەتىگە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ جامائەت بىلەن بىللە ئىدارىنىڭ غەربىي قورۇسىغا ماڭدى، جامائەت بىر - بىرى بىلەن سادىق قىلتىرىقنىڭ ھايات چېغىدىكى ئىشلىرىنى كۈسۈرلىشىپ كېتىۋاتاتتى.

— چوڭ ئوقۇغان زىيالىي ئادەم ئىدى.

— پېنسىيەگە چىققاندىن كېيىن كۆكتات بازىرىنىڭ ئالدىدىكى تېۋىپكە تەرجىمان بولۇپ ئىشلەۋاتاتتى، تېخى تۇنۇگۈن كۆرگەنىدىم.

— مەنمۇ تۇنۇگۈن كۆرگەن، ساپمۇ ساق تۇراتتى.

— بىكار بولسىلا شەھەردىكى ھەممە كوچىلارنى ئارىلاپ تۇراتتى.

— ئانچە - مۇنچە مەدىكار بازىرىدا كۆرۈپ قالاتتىم، ئۇ يەرگە نېمىگە بارىدىغان بولغىيتتى؟

— بۇ ئادەم باشقىلارنىڭ ئىشىغا ئانچە چات كىرىۋالما...

جامائەت شۇنداق گەپلەرنى دېيىشىپ غەربىي قورۇغا كىرىپ كەلدى، سادىق قىلتىرىقنىڭ بالىلىرى، تۇغقانلىرى ھازىر بولۇپ يىغلايتتى.

جامائەت هازىدارلار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ چىقتى، توختى هازىدارلار بىلەن كۆرۈشكىچە ئادەملەرگە زەن قويۇپ ماڭدى. قاتار تىزىلغان ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرغان زامانباي، شياۋلىزا، جاپپار، ئاسپجان، تەلئەت قۇرتلار بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، تۇرسۇن كۆيدۈرگە بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭغا قارىدى، تۇرسۇن كۆيدۈرگىنىڭ بېشى تېڭىقلىق تۇراتتى، ئۇ تېڭىق بېشىنىڭ تۆۋىسىگە شىلەپىسىنى چاك چۆكۈرۈپ كىيىۋالغانىدى. توختى ئۇنى كۆرۈپ ئىچىگە شەيتان كىرگەندەك بولۇپ كەتتى، ئۆزىنى چاك تۇتۇۋالمىغان بولسا جەزمەن كۈلۈپ تاشلايتتى، تۇرسۇن كۆيدۈرگە زىل بولغاچقا، ئۇنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنغان كۈلكىنى كۆرگەندەك بولۇپ بېشىنى تۆۋەن قىلىۋالدى. ئەمەت ماناپ دالدەك ئېگىلىپ بىر تېرە، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالغانىدى، توختى هازىدارلار بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ جامائەتتىن سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ غەربىي قورۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇرۇپ قالدى، دەرۋازا ئالدىدا جامائەتنى ئۇزىتىشقا مەسئۇل بولغان بارى سېرىق تۇراتتى.

— جىنازىنى پىشىم نامىزىغا چىقىرىمىز، جىنازا نامىزى ئىدارىنىڭ چوڭ مەيدانىدا ئوقۇلىدۇ، ۋاقىپ بولۇپ قېلىڭلار، — بارى سېرىق كۆرۈشۈپ يانغان جامائەتلەرگە ئۇقتۇرۇپ تۇراتتى. زاكىر، غۇلام، قادىر كۆك كۆزلەرمۇ بارى سېرىققا هەمدەم بولۇپ تۇراتتى، توختى ئۇلارنىڭ قاتارىغا قېتىلىپ تۇردى، زاكىر توختىنى كۆرۈپ يېنىغا يېقىن كەلدى.

— سادىقكامۇ يەرنىڭ ئاستى ئىسسىغاندا كېتىۋالدى دېگىنە، توختى، يېنى بىر ئۆمۈر ئىسسىمىغان ئىدى، ئەمدى ئىسسىق يېتىۋالىدىغان بولدى - دە، — توختى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قوشۇق سالماي تۇردى، غۇلاممۇ ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى.

— تۇنۇگۈن ئىشتىن چۈشكەندە ئاۋۇ دوقمۇشتا كۆرگەنىدىم دەيمەن، مەن بىلەن چاقچاقلىشىپ تەڭرىتاغ يولى تەرەپكە مېڭىپ كەتكەن.

— ئۆلۈم دېگەن دائىم قاش بىلەن كىرپىكنىڭ ئارىسىدىلا تۇرىدۇ، هېلى تۇراتتى، بايا تتىن كۆرگەن دەپ قالمىسىكەنمىز شۇ، — بارى سېرىق

ئۇلارنىڭ گېپىنى ئارىلاپ قويدى، زاكىر توختىنىڭ قۇلقىغا پىچىرلىدى:

ــ ھېلىقى كۈنى كەچتە لاۋۇاڭنىڭ ھاراق دۇكىنىدا دېگىنىم يادىڭغا بارمۇ توختى؟ ــ توختى ئۇنىڭغا قارىدى، ــ يادىڭدا بارمۇ يوق؟

ــ تازا يادىمدا قالماپتۇ، قايسى گەپ بولغىيتى؟

ــ قارا كۇمىلاچ، «چىگۈڭ كۇمىلىچى»چۇ، ــ توختى ئۇنىڭ گېپىنى ئېسىگە ئېلىپ يانغا قارىۋالدى، زاكىرمۇ ئەتراپىغا قاراپ جامائەتنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئېغىزىنى ئىتتىپ جىم بولدى. زاكىرنىڭ بەدىنىدىن ھاراقنىڭ پۇرىقى گۇپۇلدەپ پۇراپ تۇراتتى، توختى ئۇنىڭ يېنىدىن نېرىق تۇردى، زاكىر توختىغا يەرنىڭ تېگىدىن قاراپ كۈلۈپ قويدى. جامائەت غەربىي قورۇغا كىرىپ كېتىشى بىلەنلا زاكىر توختىنىڭ يېنىغا سۈرۈلۈپ باردى.

ــ ئۇنىڭ جېنىغا شۇ كۇمىلاچ زامىن بولغان گەپ، ــ زاكىر ئاستا كېلىپ توختىنىڭ قۇلقىغا پىچىرلىدى، توختى ھەيران بولۇپ زاكىرغا قارىشىغا، قادىر كۆك كۆز زاكىرنى بېقىنداپ قويدى.

ــ ئۆلگەن ئادەمنىڭ يامان گېپىنى قىلما.

ــ يامان گېپىنى قىلمىدىم، «قەھرىمانلارچە» ئۆلگەنلىكىنى دېدىم، مۇشۇك كۆز، ــ قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭ بىلەن تەڭ تۇرالمايدىغانلىقىنى بىلگەچكە بارى سېرىقنىڭ يېنىغا كېتىپ قالدى.

ــ مۇشۇنىڭ بىلەن ئون نەچچە ئادەم ئاشۇنداق ئۆلۈپ كەتتى، ھېلىقى «ئەۋلىيا تېۋىپ» بىزنىڭ مويىسپىتلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈپ بولىدىغان بولدى. سەن ئۇقمايسەن، ئاخشام يامغۇردىن بۇرۇن ئۆلۈپ قاپتىكەن، ئىشرەتخانىدىكىلەر قورقۇپ دېيەلمەي يامغۇر يېغىشى بىلەن تالاغا تاشلاپ قويۇپتۇ دېگىنە، بىچارىنىڭ ئۆلۈكى يامغۇردا نەچچە سائەت ياتقان گەپ، ــ جامائەت كۆرۈشۈپ يانىدى، زاكىر ئېغىزىنى ئىتتىپ جىم بولۇۋالدى، بارى سېرىق جامائەتكە ئاۋۋالقى گەپلەرنى ئۇقتۇرۇپ يولغا سالدى.

ــ ساقچىلار ئۇنىڭ ئۆلۈكىنى بايقاپ دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ تەكشۈرتۈپتۇ،

ئۇ جىنسىي قۇۋۋەت دورىسى يەۋبلىپ كۈچەپ كەتكەچكە مېڭە قان تومۇرى يېرىلىپ ئۈستىدىلا ئۆلۈپ قاپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىچىۋاپتىكەن ئەمەسمۇ. ئاخشام زادىلا ئارام بولمىدى دېگىنە، ساقچىخانا قادىر كۆك كۆزگە ئۇقتۇرۇپتىكەن، بۇ مۇشۇك كۆز مېنى تۇۋلاپ تاك ئاتقۇچە ساقچىخانا بىلەن دوختۇرخانىدا تۇردۇق، باش ئەزان بىلەن ئۆيگە يانداۋرۇپ كەلدۇق، شۇڭا ئاخشامقى ھاراقنىڭ كۈچى كەتمىگەن گەپ — توختى زاكىرنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ تېنى شۇركۈنگەندەك بولۇپ كەتتى.

— سەن بۇنى ئۇققان ئوچىنچى ئادەم، ھېچكىمگە تىنماسسەن، ھېلى باشقىلار ئۇقسا بىچارىنىڭ نامىزنى چۈشۈرمەيمىز دەپ قويدۇ.

زاكىر گەپنى دەپ بولۇپ قادىر كۆك كۆزنىڭ يېنىغا باردى.

— نامىزنى پىشىندا چۈشۈرگەندىكىدىن مەن ئۆيگە كىرىپ كۆزۈمنى جىندەك يۇمۇۋالاي. بەدەنلىرىم پۈراپ تۇرىدۇ، يۇيۇنۇپ چىقاي.

— سېنىڭ ئەمدى ئىشىڭ يوق، جۇغۇ غوجام، نامىزنى چۈشۈرىدىغان چاغدا مەن سېنى توۋلايمەن، شۇنداق قىل ئىگەكىم، — زاكىر ئۇنىڭغا بىر گەپ قىلاي دەپ تەمشىلۈندى، جامائەت كېلىپ قالدى، ئۇ قادىر كۆك كۆزگە بىر دەم قارىۋېتىپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

توختى غەرب تەرەپتىكى كۆيۈك تاغلارنىڭ ئۈستىگە نەزەر سالدى، تاغ ئۈستىدە بىر توپ قارا بۇلۇتنىڭ ئەلپازىنى بۇزۇپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ قارا بۇلۇتنى تونۇغاندەك قىلدى، ئۇ دەل بۇرۇن كۆرگەن چۈشىدىكى بۇلۇت ئىدى. توختى بۇلۇتنىڭ ئۈستىگە شۇنچە زەن قويۇپ قارىسىمۇ ئۈستىنى كۆرەلمىدى، بۇلۇت ئۈستىدە بوز دۆلدۇل بىلەن ھېلىقى نامەلۇم ئادەم بارمىدۇ دەپ ئويلىدى، گۈلدۇر قىلىپ چاقماق چاققاندەك بولدى، ئۇ چۆچۈپ كەتتى.

— نېمە بولدۇڭ، توختى؟ — غۇلام ئۇنىڭ يېنىدا تۇراتتى، توختىنىڭ رەڭگى سارغىيىپ چۆچۈپ يىقىلىپ چۈشكۈدەك بولۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ئۇنى يۆلىۋالدى. توختى غۇلامغا قاراپ جىم تۇرۇۋالدى.

— ئەتىگەن ناشتا قىلغانمۇ؟

ـــ قىلغان، ـــ توختى تاغ ئۇستىدىن كۆزىنى ئۇزمەي تۇراتتى، غۇلام ئۇ قارىغان تەرەپكە قارىدى، ئۇمۇ قارا بۇلۇتنى كۆرگەنىدى.

ـــ توۋا دېگۈدەك بىر ئىشتە، يېزىچە بىر تېمىم تامچىپ قويماي، خامان ئالغاندا، ئۇزۇم پىشقاندا يېغىپ دېھقانلارنىڭ يۇرىكىنى سۇ قىلىۋېتىدىغۇ بۇ يامغۇر، نۇرغۇن باغنىڭ مۇناقسىنى يېرىۋەتتى - دە، بىچارە دېھقانلار ئۇزۇم ساتسام ئوغۇل ئۆيلەيمەن، قىز چىقىرىمەن، بالىلىرىمنىڭ ئوقۇش پۇلىنى تۆلەيمەن دېگەن بولغىيتى.

غۇلام شۇنداق دەپ ئېغىزىنى چىكىلىدىتىپ كەتتى، توختىنىڭ قۇلىقىغا ئۇنىڭ گەپلىرى كىرمەيتتى، ئۇ ئاشۇ بۇلۇت ئاستىدە بوز دۇلدۇل بىلەن يوچۇن ئادەم چوقۇم بار دەپلا ئويلايتتى. ئۇزۇن چاپان كىيىۋالغان، 40 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان بىر دۇئانە پەيدا بولدى، ئۇ ئۆشۈنسىدىكى خۇرجۇنىنى غەربىي قورۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا قويۇپ بارى سېرىق، قادىر كۆك كۆز بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ، غۇلام بىلەن توختىنىڭ ئالدىغا باراي دەپ تۇرۇۋىدى، بارى سېرىق ئۇنىڭغا جامائەتنى كۆرسىتىپ:

ـــ ئاۋۋال ھازىرلار بىلەن كۆرۈشۈپ چىقىڭ، ـــ دېدى.

ـــ بولىدۇ، ـــ دۇئانە ھازىرلار بىلەن بىر - بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ دەرۋازا سىرتىغا چىقتى، توختى ئۇ دۇئانىغا قاراپ خىيالدىن خالىي بولدى.

ـــ يۇرتتا ئاپەت بولۇپ ئېتىزلىرىمىزدىكى بۇغدايلار يامغۇر سۈيىگە غەرق بولدى، قولۇم قىسقا بولۇپ قېلىپ ئامالسىزلىقتىن ئالدىلىرىغا كېلىشكە مەجبۇر بولۇپ قالدىم، غوجاملار، ئازدۇر-كۆپتۇر ئاتىغانلىرىنى بېرىشسىلە، ـــ دۇئانە شۇنداق دەپ بۇرۇنىنى تارتىپ يىغلامسىرىدى. توختى يانچۇقىدىن 10 سوملۇق پۇلدىن بىرنى ئېلىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى، دۇئانە ئۇنىڭ قولىدىكى پۇلنى كاپپىدە ئېلىپ قويۇن يانچۇقىغا سېلىۋېلىپ ئۇزۇن دۇئا قىلدى، توختىنىڭ دۇئانىغا 10 سوم بەرگىنىنى كۆرۈپ قادىر كۆك كۆزنىڭ يۇرىكى ئېچىشىپ كەتتى.

— ياش بولغاندىكىن ئىشلىسە بولمىدىمۇ، تەييارتاپ بولۇپ كەتتى مۇشۇ ئادەملەرمۇ، ساقال قويۇۋالغان بىلەن مەندىن 10 ياشلا كىچىك ماۋۇ دىۋانە، — توختى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ غۇچچىدە خۇيى تۇتقانىدەك بولۇپ قادىر كۆك كۆزنىڭ كۆزىگە نەشتەردەك قادالدى، ئۇ توختىنىڭ جۇدۇنى تۇتقانلىقىنى كۆرۈپ گېپىنى سىلىقلاشتۇردى، — ئەمەلىيەتتە مەندىن يېشى كىچىك.

— يېشىڭ چوڭ بولغاندىكىن خۇرجۇن ئارتىپ چىقساڭ بولدى ئۆشنەڭگە، — توختى قادىرغا قاتتىق تەگمەكچى بولۇپ يەنە ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، قادىر كۆك كۆز غىڭ قىلماي بارى سېرىقنىڭ يېنىغا كەتتى. قەلەندەر ئىشىك تۈۋىدە تاكى جىنازا نامىزى تۈگىگىچە تۇردى، ئۇ ھەممە ئادەمگە بايىقى گەپنى دەپ تىلەۋاتاتتى. ئاڭغىچە بېشىغا يوغان سەللە ئورىۋالغان، تەمبەل كەلگەن، رەڭگىدىن قان تەپچىرەپ تۇرىدىغان، كۆزلىرى يوغان، قاشلىرى ئۆسەك، كەكە ساقال قويۇۋالغان شەھەر مەسچىتىنىڭ ئىمامى بىر مۇنچە جامائەت بىلەن غەربىي قورۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ دىۋانىنىڭ يانچۇقىنىڭ پۈلغا تولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا سوغۇق قاراپ، ھازىدارلار بىلەن كۆرۈشكىلى كىرىپ كەتتى. دىۋانە بۇ دامولالامنىڭ قارىشىدىن بىر نەرسە سەزگەندەك بولۇپ تىلەشتىن توختاپ قالدى، دامولا ھازىدارلار بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ جىنازا نامىزى ئوقۇيدىغان پەيتنىڭ كەلگەنلىكىنى ئۇقتۇرۇپ غەربىي قورۇدىن چىقتى، بارى سېرىق دامولالامنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

— جىنازا نامىزىنى ئىدارە قورۇسىدا ئوقۇيدىغانغا دېيىشكەنىدۇق.

— بەلەن بوپتۇ، ئىدارىنىڭ مەيدانى يوغان بولغاندىكىن نۇرغۇن جامائەت سىغىدۇ، مەرھۇمنى نەگە قويىدىغانغا بېكىتتۇق؟

— نامازنى چۈشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېزىغا ئېلىپ چىقىپ شۇ يەرگە قويىدىغان بولدۇق، يېزىنىڭ جامائەتلىرىمۇ بۇنى توغرا تاپتى.

— ئوبدان بوپتۇ، بۇ زاتمۇ كاتتا ئۆتكەن، شۇنداققۇ - ھە، —

داموللام شۇنداق دەپ بارى سېرىقنىڭ قۇلقىغا پىچىرلىدى، ـــ مەرھۇمنىڭ مۇبارەك زاتى نېمىتى؟

بارى سېرىق پىچىرلىدى.

ـــ سادىق، ـــ دېدى بارى سېرىق پىچىرلاپ.

ـــ ئاللاغا سادىق دېگەن گەپ بولىدۇ، مەۋجۇداتنىڭ ئىگىسى پەرۋەردىگار ئۇنىڭ ئەجىر-تۆھپىسىنى بېرىدۇ، زىيالىي دېگەن ئەلنىڭ بېشى دېگەن گەپ، بۇ ئۇلۇغ زات، كاتتا ئوقۇغان، خەلق ئۈچۈن نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلغانىدى، يامغۇر دېگەن مانا ئاللاتائاللانىڭ زېمىنغا بەرگەن ئەڭ چوڭ نېمىتى، ئاللا مۇشۇنداق نېمەت بەرگەن كۈندە پانىي ئالەمدىن باقىغا ئۇزىماق ئاسان ئەمەس، ـــ داموللام شۇنداق دەپ چۆرىسىدە ئەگىشىپ مېڭىۋاتقانلارغا قاراپ قويىدى، ئۇلار داموللامنىڭ سۆزىنى ئالقىشلاپ «شۇنداق، شۇنداق» دەپ قويۇشتى. بارى سېرىق داموللامنىڭ يانچۇقىغا پۇل سېلىنغان بىر لىپاپىنى سېلىپ قويىدى، داموللام بۇنى كۆرمەسكە سېلىپ تۇرۇۋالدى. دىۋانە داموللامنىڭ ئارقىسىدا كېتىۋاتاتتى، داموللام يانچۇقىغا قولىنى سالغانلىق بولۇپ لىپاپىنى چاندۇرماي ئېلىپ قويۇن يانچۇقىغا يۆتكىۋەتتى. بارى سېرىق دۇمواللامغا ئەگىشىپ كەلگەن قارىلارنىڭ يانچۇقىغا لىپاپىنى سېلىپ، ئۇلارنىڭمۇ كۆڭلىنى تىندۇردى. داموللام يېنىدىكىلەرگە مەنىلىك قاراپ قويىدى، ھېلىقى دىۋانىنى كۆرۈپ قاپقىنى تۇرۇپ ئالدىغا قارىدى. جىنازا ئىدارە مەيدانىغا ئېلىپ كىرىلدى، داموللام جىنازىنىڭ ئالدىغا چىقىپ بىر ئايەتنى ئوقۇپ ئۇنىڭغا مەنە يېپىپ ئۆتتى. دىۋانە جامائەت ئارىسىدىن سۇغۇرۇلۇپ دەرۋازا تۇۋىگە بېرىۋالدى.

ـــ سادىقلىق بىلەن خىزمەت قىلغۇچىلارنى ئاللا نائۇمىدتە قويمايدۇ، مەرھۇم مەيلى ئىدارىدە بولسۇن، مەيلى ئائىلىدە بولسۇن، خىزمەتنى سادىقلىق بىلەن ئىشلىدى، ئائىلىنى سادىقلىق بىلەن ئاسراپ، پەرزەنتلىرىنى قاتارغا قوشتى، شۇنداق ئەمەسمۇ، بۇ زات بىر ئۆمۈر نەشرىياتچىلىق، باسمىچىلىق بىلەن ئۆمرىنى ئۆتكۈزدى، باسمىچىلىق

ئەڭ ئۇلۇغ خىزمەت، ئاللا مۇكاپاتلايدىغان خىزمەت، ئاللانىڭ ئۇلۇغ كىتابلىرى مۇشۇ باسمىچىلىق بىلەن ئۆتمۈشتىن ھازىرغا يېتىپ كەلگەن، بۇ زات ئاشۇ ئۇلۇغ خىزمەت بىلەن شۇغۇللانغاندى، ئۇ بىر ئۆمۈر ئۆزىنىڭ ئەقلىگە، كۆچىگە تايىنىپ، ھالال ئىشلەپ پانىي دۇنيادىن يۈزى يورۇق كەتتى، خۇدا مانا مۇشۇنداق ئادەملەرگە پىردەۋىس جەننىتىنى ساقلاپ قويغان، ـــ دامۇللام ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ جاراڭلىق سۆزلەيتتى، ـــ ئادەملەر ھالال ئىشلەپ، ھالال ياشسا، خۇدا ئۇنىڭ ئەجرىنى بېرىدۇ، ھازىر بىر قىسىم ئادەملەر ئىشلەشتىن باش تارتىپ ئاسان نان ئىزدەپ يۈرۈيدۇ، ياش تۇرۇپ لەقۋا بولۇۋالدى، ـــ دىۋانە دامۇللامنىڭ زەھەر سانجيدىغىنىنى بىلگەچكە ئۆزىنى چەتكە ئالغاندى، زاكىر دىۋانىگە قاراپ كۈلۈپ قويدى، توختىمۇ يەرنىڭ تېگىدىن دىۋانىگە قاريدى، ـــ يېقىندىن بېرى، بىر قىسىم ئادەملەر يالغان سۆزلەپ باشقىلارنىڭ ئىچىنى ئاغرىتىپ جان باقىدىغان نان كۆچۈكىگە ئايلىنىۋالدى، بۇنداق ئادەملەرنى كۆرگەندە چوقۇم ئۇلارنى قوغلىشىمىز كېرەك، مېيىپ، مەجرۇھ بولسا ئۇنىڭغا ساخاۋەت قىلىشىمىز لازىم. ھەممە ئەزاسى ساق، كۈچ - قۇۋۋىتى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان، كۆتەكتەك ئادەملەر تەييارتاپ بولۇۋېلىپ، يالغان - ياۋىداق گەپ توقۇپ، باشقىلارنى ئالدايدىغان ھارام ئىشنى ئۆزىگە كەسىپ قىلىۋالدى، ئۇلارغا سەدىقە بەرسەك ھارام بولىدۇ، بۇ گەپلەرنى دەپ قويۇش بىزدەك ئالملارنىڭ بۇرچى... ـــ دامۇللام بۇ گەپنى قاتتىق كۆچەپ دېدى، دىۋانە ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مىيقىدا كۈلدى، زاكىر ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئۈزمەي تۇراتتى.

ـــ پۇل بەرسە ئۆلۈپ كەتكەن ئېشەكنىڭمۇ نامىزنى چۈشۈرۈشتىن يانمايدىغان موللىچاقنىڭ ماۋۇ گېپىنى قارىمامدىغان، خۇدا گېپىمنى ساتماڭلار دېسە بىلىپ تۇرۇپ سېتىپ پۇل تاپسا ھالال بولىدىكەن - دە، قۇرئاندا ياش دىۋانىغا سەدىقە بەرسەك ھارام بولىدۇ دېگەن گەپ يوق، ئەمما مېنىڭ سۆزۈمنى ساتساڭ ئەڭ چوڭ گۇناھ، ھارام دېگەن گەپ بار، ۋاي غوجام، تېخى ئۆزىنى ئالىم دەپ كەتكىنىنى، ماشىنا،

ئايروپىلان، پويىز، پاراخوت، ئاتوم بومبىسى ياسىغانلارنى ئالىم دەيمىز، ئەرەبچە گەپنى ئۇيغۇرچىغا ئۆرۈپ بەرسە تەرجىمان بولمامدۇ، تەرجىمان تۇرۇپ ئۆزىنى ئالىم دەپ كەتكىنىنى ماۋۇنىڭ.

زاكىر دىۋانىنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ توختىغا قارىدى، توختى ئۇنىڭ گەپلىرىدىن كۈلۈپ تاشلىغىلى تاسلا قالغانىدى. دامۇللام سۆزلەپ جىنازا نامىزىنى چۈشۈرۈپ بولدى. توختى يېنىدا تۇرغان دىۋانىغا قارىۋىدى، ئۇ كۆرۈنمىدى، ئۇ ئىتتىك مېڭىپ دەرۋازىنىڭ تېشىغا چىقتى، ھېلىقى دىۋانە ھېچ يەردە يوق ئىدى، زاكىرمۇ ئۇنى ئىزدەپ تاپالماي بېشىنى تۆتۈپ تۇرۇپ قالدى. كۆيۈكتاغ ئاسمىنىدىكى قارا بۇلۇت شەرق تەرەپكە سۈزۈلۈپ كېلىۋاتاتتى. ئاسماننىڭ پەيلى بۇزۇلدى، چاقماق چېقىشقا باشلىدى. جىنازا «شەرق شامىلى» مارىكلىق ئاپتوموبىلغا بېسىلىپ ئىدارە ئىچىدىن قوزغالدى...

※ ※ ※

توختى كۈندىن-كۈنگە جۆدەپ، تېخىمۇ كەم سۆز بولۇپ كەتتى، دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى بىلىپ بولمايدىغانلىقىنى، بىر قارىسا چەكسىز سىرلارغا، يەنە بىر قارىسا بىمەنىلىككە تولغانلىقىنى ھېس قىلدى، ئەتە ئۇنداق قىلمەن، ئۆگۈن مۇنداق ياشايمەن دەپ كۆڭۈلگە ئالالىنىمىلەرنى پۈكۈۋېلىشنىڭ ئەڭ چوڭ ھاماقەتلىك ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر تونۇپ، ھەممىدە بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي دەپ ئويلىدى. ئۇ بۈگۈنمۇ ھاۋانىڭ تۆتۈلۈپ تۇرغانلىقىنى كۆردى، نەمخۇش ھاۋا ئۇنىڭ پەيلىرىنى سىرقىرىتىپ، دولىنى قورۇپ قويغاچقا، ئۇ مەيدانىدا تۇرماستىن، ئادەتى بويىچە شىرە ئۈستىدىكى گىزىت ، خەت- چەكلەرنى رەتلەپ جايى - جايىغا قويۇپ بولۇپ، يانچۇقىدىن تاماكىسىنى ئېلىپ تۈتاشتۇردى،

ئالدىدىكى كالېندارغا قاراپ بۈگۈن پەيشەنبە بوپتۇ دەپ زەينەپنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى، ئۇ ئۇنتۇپ قالسىكىن دەپ ئويلىدى. سادىق قىلتىرىقنىڭ جىنازا نامىزىدىكى دامۇللام بىلەن دىۋانىنىڭ ساپاسىنى سېلىشتۇرۇپ قايسىسىنى ئۇستۈن قويۇشنى ئويلاپ قالدى، دىۋانىنىڭ پەرۋايى پەلەكلىكى ئۇنىڭدا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى. غۇلام كىرىپ توختىغا قارىدى.

— سەن سادىقكامنىڭ نەزىرىسىگە چىقمىدىڭغۇ؟

— ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ، بۈگۈن نەزىرىستى - ھە، كىمنىڭ كەلگەن كەلمىگەنلىكىنى ئىنكاس قىلمىغانىدىكىن بولدى چىقماي، — توختى ئاشۇنداق ئويچى سورۇنلارغا قىزىقىپ كەتمەيتتى، ئادەم ئولاشقان جايلارغا بارمايتتى.

— بىر ئىدارىدە ئىشلىگەنىدىكىن چىقىپ قويۇشىڭ لازىم ئىدى، ئۆزۈڭنىڭ ئىشى، — غۇلام جايىغا كېلىپ شۇنداق دەپ قويدى، توختى ئۇنىڭغا قاراپ ئوشۇق گەپ قىلماي تۇرۇۋالدى، — يېزىدىن كەلگەنلەرنى ئۇزىتىپ بولدى، چۈشتە ئىدارە - جەمئىيەتكە قازان قىلىدۇ، بولمىسا شۇ چاغدا چىقىپ پەتە قىلىپ قويغىن، سەن بارمايدىغان رېستورانىدىكى ئولتۇرۇش بولمىغانىدىكىن، ئۆلۈم ئەمەسمۇ، — غۇلام توختىغا قارىماي ئۆزىنىڭ گېپىنى دەۋەردى، توختى كۈلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتتى، — توۋا دەيدىغان ئىشلار بەك جىقكەن بۇ دۇنيادا.

— يەنە بۈگۈن نېمگە توۋا قىلدىڭ.

— سانى كۆتەككە.

— سانى كۆتەككە نېمە بولدى؟

— سادىقكام مەرھۇم ھايات چېغىدا تولا ئۇرۇشۇپ ئۇنىڭغا بىر كۈنمۇ ئارام بەرمىگەنىدى، ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ ئۇچ كۈن ئۆتە - ئۆتمەي كۆتەكتەك سانىخان ئورۇقلاپ قوزىدەكلا بولۇپ كېتىپتۇ، تولا يىغلاپ ئۇنمۇ پۈتۈپ كېتىپتۇ، قەدىناس دېگەننىڭ ئوتى بۆلەكچە بولىدىكەن، مەن شۇنىڭغا ھەيران بولدۇم، — غۇلامنىڭ كۆڭلى بۇزۇلغاندەك بولۇپ

يانغا قارىۋالدى، توختىمۇ جىمىپ كەتتى.

كۈن چۈش بولسىمۇ جاھانىڭ تەلەتى ئېچىلاي دېمەيتتى. توختى غۇلامنىڭ گېپىگە كىرىپ سادىق قىلتىرىقنىڭ نەزىرىسگە چىقتى، ئۇ غەربىي قورۇنىڭ ئالدىغا كەلگەندە زاكىر دەرۋازا تۈۋىدە تۇراتتى، بارى سېرىقمۇ تۆت تەرەپكە قاراپ جامائەتنى كۆتۈشكە مەسئۇللۇقنى ئىپادىلەپ ئۇنىڭ-بۇنىڭغا بىر نېمىلەرنى دەپ ئىشلارنى يۈرۈشتۇرۇۋاتاتتى.

ـــ توختى، ئەتىگەن كېلەلمەيدىڭ، يېرىنغا كىرىپ كەتكەنمىتىڭ؟ـــ بارى سېرىق توختىنى كۆرۈپ قەستەن ئەھمىيەتسىز سوئاللارنى سورىغىلى تۇردى.

ـــ سەن يوقلىما قىلىپ تۇرۇپتىكەنسەن - دە، بارى سېرىق؟ ـــ زاكىر ئۇنىڭ گېپىنى قېقىۋەتتى، ـــ يۈر، توختى، بىزنىڭ ئۆيگە كىرىپ پەتە قىلىپ چىق، بىزنىڭ ئۆيگىمۇ داستىخان سالغان، ـــ زاكىر توختىنى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە باشلاپ كىرىپ، داستىخاندا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، سىرتقا چىقىپ كېتىپ، ھايال ئۆتمەي بىر لېگەن پولۇنى كۆتۈرۈپ كىردى.

ـــ ئالە، يېگىن، ـــ توختى تەكەللۇپ قىلىپ ئولتۇرمىدى، چۈش ۋاقتى بولۇپ قالغاچقىمىكىن لېگەنىدىكى پولۇنى تاق سوقۇۋېتىپ ئولتۇردى، زاكىر ئۇنىڭغا بىر پىيالە چاي قۇيۇپ بەردى، توختى چاينىمۇ ئىچىپ بولدى.

ـــ بىرەر سۆرە ئوقۇپ قويامسەن، توختى.

ـــ مەن قاملاشتۇرالمايمەن، سىز ئوقۇپ قويۇڭ.

زاكىر توختىغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپ، ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ سۆرە ئوقۇدى، توختى ھەيران قالدى، خەنزۇ مەكتەپتە ئوقۇغان، يەنە كېلىپ بىر كۈنمۇ دەم ئالماي ھاراق ئىچىدىغان بۇ ئادەمنىڭ كەسپىي قارىلاردىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان ئاھاڭدا قۇرئان ئوقۇشىنى خىيالىغىمۇ كىرگۈزۈپ باقمىغانىدى، «سىز ئوقۇڭ» دېسەم چوقۇم دۇئا بىلەن تۈگىتىدۇ دەپ ئويلاپ قالغانلىقىغا نومۇس قىلدى. زاكىر زابوينىڭ

قىرائىتىى يۇرەكنى ئەزگۈدەك دەربجىدە مۇڭلۇق ئىدى، توختىنىڭ بۇرۇنلىرى قىچىشىپ، يۇرىكى ئېرىپ، چاناقلىرىدا ياش لىغلداپ قالدى. زاكىر قىرائەتنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، دۇئاغا قول كۆتۈردى، توختىنىڭمۇ قەلبى ئېرىپ كەتكەچكە قولى تەبئىي ھالدا دۇئاغا كۆتۈرۈلدى، «ئامىن!» دەپ دۇئا ئاخىرلاشقاندا، توختى زاكىرغا باشقىچە قاراپ قويدى.

— چوڭ دادام قارى ئىدى، مەن كىچىكىمدە ئۇنىڭدا ئوقۇغان — دەپ چۈشەندۈرۈپ قويدى، توختى ئۇنىڭغا قايىل بولغاندەك بېشىنى لىڭشىتتى.

— ئەمدى سىرتقا چىقىلىمۇ؟

— ماقۇل، — ئۇ ئىككىسى سىرتقا چىقىپ دەرۋازا تۈۋىدە تۇرۇشتى، ئىدارە - جەمئىيەتنىڭ ئادەملىرىنىڭ ئالدى كەلگىلى تۇرۇشقا باشلىدى، توختى بىر چەتتە زاكىر بىلەن بارى سېرىقنىڭ ھەربىكەتلىرىنى كۆزىتىپ تۇردى.

— ماۋۇ ئوغرى سېرىق ئەرتىسكە دەرس بېرەلەيدۇ جۇمۇ، — زاكىر توختىغا قاراپ كۈلۈپ، توختىمۇ كۈلۈپ قويدى. نامازدىگەر بولغاندا يېزىدىن كەلگەن ھازىدارلارنى يۆتكەش باشلاندى، سانى كۆتەك ھەر بىر ھازىدارنى يىغلاپ ئۇزىتىپ قويىاتتى، ئىدارىنىڭ ئايالىرى ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ تۇرۇشاتتى. توختى زاكىر بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇپ تېخىچە كەتمىگەنىدى. ھازىدارلار ئاساسىي جەھەتتىن ئۇزاپ بولدى، قادىر كۆك كۆز بىلەن بارى سېرىق قېلىپ، كەم - كوتا ئىشلارنى قىلىشقا رىياسەتچىلىك قىلىۋاتاتتى. سانى كۆكەك قادىر كۆك كۆزنى كۆرۈپ، تولا يىغلاپ ئىششىپ يۇمۇلۇپ كەتكەن كۆزى بىراقلا ئېچىلىپ، سولىشىپ كەتكەن ئەزايىغا جان كىرگەندەك بولدى. بىر ياندا تۇرغان گۈرجەكنى قولىغا ئېلىپ قادىر كۆك كۆزنىڭ ئارقىسىغا كەلدى. بۇ يەردە ئىداردىكى ئادەملەرلا قالغانىدى، باشقىلار بۇنىڭغا زەن قويمىدى، سانى كۆتەك گۈرجەكنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ قادىر كۆك كۆزنىڭ بېشىغا شۇنداق بىر سالاي دېۋىدى، قادىر كۆك كۆز تۇيۇپ قېلىپ ئۆزىنى چەتكە

ئېلىۋالدى. گۈرجەك ئۇنىڭ بېشىغا ئەمەس، ئوڭ دولىسىغا تەگدى، ئۇ ۋايجانلاپ كەتتى، ھەممەيلەن ھەيران قېلىپ سانى كۆتەكنى تۇتۇۋېلىشتى، قادىر كۆك كۆز ئاغرىقنىڭ زەربىسىدىن پىرە ئويناپ كەتتى.

— ھايات ۋاقتىدا سادىقكام ئۇنداق قىلدى، مۇنداق قىلدى دەپ ئائىلىمىزگە ئوت چاچتىڭ، ئۇ كۆزىنى يۇمۇۋېدى ئەمدى مۇنداق ئۆلۈپتۇ دەپ گەپ تارقىتىسەن، خوتۇنىڭنىڭ ئۈستىدە ئۆلۈپتىمۇ ھۇ تېگى پەس ھارامىلىق!

سانى كۆتەك تىللاپ بولۇپ يىغلاپ كەتتى، باشقىلار ھېچ نەرسىنى چۈشەنمەي ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى. توختى بۇ يەردىن كېتىدىغان پەيت كەلدى دەپ غىپىدە غايىب بولدى، قادىر كۆك كۆز دەرۋازىنىڭ سىرتىغا چىقىۋېلىپ، ئاغرىقنىمۇ ئۇنتۇپ ئۆيى تەرەپكە ماڭدى، زاكىر ئۇنىڭغا قاراپ «تويە» دېگەندەك كۆلدى.

توختى ئىدارىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ قايىقا بېرىشنى ئويلاپ تۇردى، سانى كۆتەكنىڭ قولىدىكى تۆمۈر گۈرجەك قادىر كۆك كۆزنىڭ بېشىغا تەگكەن بولسا مېڭىسىنىڭ قېتىقى چىقىپ كەتكەن بولاتتى، دەپ ئويلاپ تېنى سىلكىنىپ كەتتى، ئىدارىنىڭ ئايالىرىمۇ سانى كۆتەكنى ئۆبىگە ئەكىرىپ قويۇپ يانغانىدى.

— توختى ھاكۆبقىپ تۇرۇپسەنغۇ، — رەشىدە ئۇنىڭ دۈمبىسىگە بىرنى شاپىلاقلاپ قويدى، توختى ئۇنىڭغا قاراپ «ھە تۇردۇم، قانداق» دېگەندەك قىياپەتتە گەپ قىلماي تۇردى.

— گۈرجەك سېنىڭ دولاڭغا تەگكەندەك خاپا تۇرىسەنغۇ، — رەشىدە شۇنداق دەپ كۈلۈپ كەتتى، يېنىدىكى باشقا خوتۇنلارمۇ ئۇنىڭ كۈلكىسىگە قوشۇلۇپ كۈلۈشتى.

— نەچچە كۈندىن بېرى زاپاس تۇرۇپ قالغان كۈلكەڭلارنى كۈلۈشۈبتىشىپسەن-دە، ساغلىقلار؟ — زاكىر ئاسماندىن چۈشكەندەك پەيدا بولدى.

— زاكىر، نەچچە كۈندىن بېرى ئىچمەي قوچقارغا ئايلىنىپ قالغان

ئوخشىمامسەن؟ — رەشىدەگە قوشۇلۇپ باشقىلارمۇ يەنە كۈلدى، زاكىر كەينىگە ئۆرۈلۈپ «ھۇش» دەپ ئېغىزىنى ئىتتىپ ئولارنىڭ كۈلكىسىنى توختاتتى.

— سانى كۆتەكنىڭ قولىدىكى گۈرجەك ئۇچۇپ كېلىپ بېشىمزغا تەگمىسۇن، ئىدارىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىلى، يۈرۈڭلار، — زاكىر خوتۇنلارنى باشلاپ ئىدارىنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەتتى. توختى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئۈچ كوچا دوقمۇشى تەرەپكە تىكشۈەتتى.

توختى ئۈچ كوچا دوقمۇشىغا كېلىپ، تۇرۇپلا ھايانتتىن تويغانىدەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدى-دە، دوقمۇشتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ماشىنىلارنىڭ چاقىغا قارىدى، قانداقتۇر بىر كۈچ ئۇنى ئاشۇ چاقلار تەرەپكە قاراپ مېڭىشقا قىستايتتى. ھازىر 29 ياشقا كىرىپتىمەن، 70 يىل ئۆمۈر كۆرسەم، ھايات - تۇرمۇش يەنە مۇشۇنداقلا دەۋر قىلىدىغان بولسا، بۇ تولىمۇ ئازابلىق مۇساپە ئەمەسمۇ؟ ئاشۇ چاقلار بىلەن مۇشۇ دۇنيادىن ۋىدالىشايچۇ. ئۇ ھەدەپ ماشىنىنىڭ چاقلىرى تەرەپكە يۇلقۇناتتى، ئوقتەك كېتىۋاتقان ماشىنىلارنىڭ سىگنالى قۇلىقىغا بەخت سىمفونىيەسىدەك ئاڭلىناتتى. بىر قەدەم ئالدى، قەدەملىرى ئۇنىڭغا شۇنداق يېنىك، ئازادە تۇيۇلدى. يەنە بىر قەدەم ئالدى، ۋۇجۇدى يايراپ كەتتى، يەنە بىر قەدەم ئالدى. قەدەملەر ئاۋۇغانسېرى ئۇنىڭ يۈرىكى لەرزىگە كېلىپ، ۋۇجۇدى مەڭگۈلۈك ئارامغا ئېرىشكەندەك بولۇۋاتاتتى، تۇيۇقسىز ئاسمان يېرىلغاندەك چاقماق چېقىپ پوتۇن زېمىننى زىلزىلىگە كەلتۈردى. توختى قاتتىق چۆچۈپ ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ كەتكەندەك بولدى، ئۇنىڭ ئۇستىخانلىرى سۇنۇپ كەتكەندەك ئىچكى ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى يېرىلىپ كەتكەندەك تۇيۇلدى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ، ئۆزىنىڭ پىيادىلەر يولىدىن ئۆتۈپ چوڭ يولغا بىر قەدەملا قالغانلىقىنى كۆردى، پېشانىسىدىن سوغۇق تەر سىرغىپ چۈشتى، يولدىن كېسىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر لالما ئىتنى ئۈچقاندەك كېتىۋاتقان پىكاپ ۋاگىدە ئۇرۇپ يولنىڭ غەرب تەرىپىدىكى قىرغا ياتقۇزۇپ قويدى، تورمۇزلانغان ماشىنىلارنىڭ ئادەمنىڭ مېڭىسىنى

چۈگـۇپ تاشـلىغۇدەك دەھـشەتلىك ئـاۋازى ئۇنـىڭ قۇلىقىغـا بىرىنـىڭ كەينىدىن بـىرى كىرىـشكە باشـلىدى. ئىتنـىڭ پۈتـۈن ئەزايـى يىرىلىـپ، مېڭسىنىڭ قېتىقى چاچراپ كەتكەندى. بۇ پاجىئەدىن توختىنىڭ كۆزى چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالدى. كەينـى-كەينـدىن تورمۇزلانغـان ماشىنىلار بىر - بىرسى بـىلەن سوقۇلۇشـۇپ كەتكـىلى تاسـلا قالغانـدى، يـان - يانغـا رول ئۇرۇلـۇپ ماشـىنىلار ئالـدى - كەينـى بولـۇپ توختـاپ قېلىـشتى. بـىر پىكـاپ توختىنـىڭ يېنىـدىلا توختىغانـدى، ئـۇ جانىنـىڭ نەقەدەر تـاتلىقلىقىنى قايتـا هـېس قىلـدى. ئىتنـىڭ ئـۈچەيلىرى يەردە سوزۇلۇپ ياتقانـدى، شوپۇرلار ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق ئەھۋالىنى كۆرۈپ بىر-بىرىگە قارىشىپ قالدى. توختىنىڭ تۈيۇقسىز كـۆكلى ئېلىـشتى، ئـۇ بـىر تۈپ رىدە دەرىخىنىڭ ئاستىغا بېرىپ قۇسۇۋاتتى، ئىچ - باغرى چىقىـپ كېتىدىغانـدەك قينالـدى. ئىتنـىڭ ئۆلـۈكى يولنـىڭ چېتـىدە قالـدى، شوپۇرلار ئېچىگە بىر تىنىشىپ، «ئۇھ» دېيىشىپ ماشىنىلىرىنى ھەيدەپ ئۆز يولىغا راۋان بولدى.

توختى يېگەن-ئىچكەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى قۇسۇپ بولـۇپ ئېسىگە كەلـدى، ئۆلـۈم توغرىـسىدا ئىككـىنچىلەپ خيـال قىلماسـلىققا قەسـەم قىلـدى، ھاياتلىقنىـڭ پەقەت بىـر قېتىملا ئىلكـىدە بولـىدىغانلىقىنى، ئىككىنچىلەپ قولغا كەلمەيدىغانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كـۆردى. دۇنيـادا ھەممىدىن ئاسراشـقا تېگىـشلىك نەرسـە پەقەتـلا هايـاتلىق ئىكەن دەپ، دۇنياغـا قايتـىدىن كـۆز ئاچقانـدەك بولـدى. ئـۇ رىـدە ئاستىدىن قوپـۇپ ئەتراپنـى قـاراڭغۇلۇق قاپلىغـانلىقىنى بىلـدى، ئاسـمانغا قـاراپ بىـر دەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، پىيادىلەر يولىنىڭ ئەڭ چېتىدە ماڭـدى. ئۆزىنـىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى ھالىتىنى ئەسلىگەنسىرى قورقـۇپ كېتىۋاتـاتتى، نېمىـشقا بۇنـداق خيالغـا كېلىـپ قالغـانلىقىنى پەقەتـلا بىلمەيتتـى. ئـۆزىنى ئۆلۈمدىن توسۇپ قالغان ئاۋاز ئېسىدىن كەچتى، ئاسـمانغا يەنە قارىـدى، كەچكى ئاسمان دەھشەتلىك ئىدى، ئۇ نېمىدىندۇر قاتتىق رەنجىگەنـدەك بولۇپ، تاغ تەرەپكە قارىدى، تاغ كۆرۈنمىدى، تاغ ئارقىسىدىكى بۇلۇتلار

توپان بالاسىدەك يالماپ كېلىۋاتاتتى، توختى بۇلارنى زادىلا كۆرەلمەيتتى، بىر پەستىن كېيىن چاقماقلار غەزەپ بىلەن زەرەتلىنىپ «يالت - يۇلت» قىلغان نەيزىدەك قىزىل نۇرلار كۆرۈنۈشكە باشلىدى، ئاسماندا غايەت زور بىر تولۇقتاش ئۇياقتىن-بۇياققا گۈلدۈرلەپ ئايلىنىپ زېمىننى ساراسىمگە سالدى، ئاشۇ چاقماق توختىغا ھاياتىنىڭ شېپاھلىق ئەلچىسىدەك تۇيۇلدى. ئۇ چاقماق بولمىغان بولسا بۇگۈن ھالاك بولىدىغانلىقى كاللىسىغىلا كىرىۋالدى. ئۇ چاقماقنى ئىزدەپ ماڭدى، يامغۇر چېلەكلەپ تۆكۈلگىلى تۇردى، ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى چىلىق - چىلىق ھۆل بولۇپ كەتتى. ئۇ بۇگۈن يامغۇردىن دالدىلىنىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىدى، خۇددى تويغا ماڭغاندەك يامغۇر ئاستىدا كېتىۋاتاتتى. توختى يامغۇرنىڭ توختىمايلا يېغىشىنى خالاپ قالدى، يامغۇر توختىغاندا ئاندىن ئۆيگە كېتىمەن دەپ ئۆزى بىلەن ئۆزى باغلاشتى. يامغۇر يېرىم سائەتكە قالماي توختاپ قالدى، يامغۇر توختىغاندىن كېيىن ئۇ ئۆزىنى بۇ دۇنيادىكى ئەڭ يېگانە ئادەمدەك ھېس قىلدى-دە، روھى چۈشۈپ ماغدۇرسىزلانغان ھالدا كىرىپ ئۇخلاپ قالدى.

توختى ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇپ ئاخشامقى ئىتنىڭ ئېچىنىشلىق ھالىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ بىر مۇنچە قۇرۇق ھۆ قىلدى، ناشتىنىمۇ قىلالمىدى، بېشى قېيىپلا تۇردى. ئۇ پېشانىسىنى تۇتۇپ قىزىپ قالغانلىقىنى بىلدى. سوغۇق سۇ ئىچكۈسى كېلىپ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، ئۆزۈمنى ئاسرىشىم كېرەك دەپ ئويلىدى. ئىشخانىغا چىقىپ بىر تال تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ چەكتى، كۆڭلى يەنە ئېلىشىپ قۇسۇۋەتكىلى تاسلا قالدى، كۆزىدىنمۇ ياش قۇيۇلۇپ كەتتى.

— ئەمدى تاماكىنى تاشلايدىغان ۋاقتىڭ كەپتۇ، ئۆزۈڭنى بۇنداق قىيناپ نېمە كەپتۇ ساڭا؟ — غۇلام توختىنىڭ بەك قىينىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ نەسىھەت شەكىلدە گەپ قىلدى، توختى قولىدىكى تاماكىنى تاشلاپ دەسسۈەتتى، بىر دەم جىم ئولتۇرۇپ، ئورۇندۇققا يۆلىنىپ كۆزىنى يۇمۇپ ئېسىگە كەلدى، كۆزىنى ئېچىۋىدى، كۆزىگە ھەممە نەرسە

يات تۇيۇلۇپ كەتتى. مەجەزىنىڭ بۇزۇلۇۋاتقانلىقىنى بىلدى، دېمىسىمۇ پەسىل ئالمىشۋاتقان مەزگىل بولغاچقا، ئادەمنىڭمۇ مەجەزى بۇزۇلاتتى. توختى ماغدۇرسىزلىنىپ بۇگۈن ئىشقا چىقماي يېتىۋالسام بوپتىكەن دەپ ئويلىدى.

ــ كېلەر ئايدا ئىدارىغا يېڭى باشلىق كېلىدىكەن، ــ غۇلام توختىغا بۇ گەپنى دېدى، توختىنىڭ قۇلىقىغا ھېچقانداق گەپ تېتىمايتتى، غۇلامنىڭ كۆڭلىنى دەپ ئۇنىڭغا قارىدى.

ــ كىم كېلىدىكەن؟

ــ ئۇنى بىلمەيمەن، قۇلىقى ئۇزۇنلار ئۇقۇپ بولغان ئوخشايدۇ، جاپاركامنى پىنسىيەگە چىقىرىپتۇ، ئۇ ئادەمنىڭ جېنى ئارام تېپىپتۇ دېگىنە، ئورنىغا ئاسپىجانىنى بېكىتىپتىكەن، ئىداريمىزدا ئامەلۇم بىر ئادەم ئۇنىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلىپ خەت يېزىپتۇ، شۇڭا بىر مەزگىل توختاپ تۇرىدىغان ئوخشايدۇ، زامانىمايغا ئەڭ ئۇۋال بولدى دېگىنە، تۇنۇگۈن ئۇ ئىشخانىسىدا ئولتۇرسا تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى كېلىپ قولىغا پېنسىيەگە چىقارغانلىق ئۇقتۇرۇشىنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ كېتىپتۇ، ئۇ ئورنىدىن تۇرالماي كونا كېسىلى قوزغىلىپ شۇ يەردىلا يىقىلىپ قاپتۇ، ياخشى ئىشخانىسىغا ۋاقتىدا ئادەم كىرىپ قاپتۇ دېگىنە، بولمىسا جېنى چىقىپ قالاركەن. ئاڭلىسام، ھازىر دوختۇرخانىدا جېددىي قۇتقۇزۇلۇۋېتىپتۇ، 48 سائەت ساق ـ سالامەت ئۆتۈپ كەتسە ھاياتىدىن ئۈمىد بار ئىكەن، دوختۇرلار ئۇنى ساقايغان تەقدىردىمۇ يېرىم پالەچ بولۇپ قالىدۇ دەپتۇ. شياۋلىنىنى بىر دەرىجە تۆۋەنلىتىپ ئورگانىغا يۆتكەپ كەتكۈدەك، ئىشقىلىپ، ھەممىنى بىر تاسقايدىكەن. توختى، ئاسپىجاننىڭ كەينىدىن نامسىز خەت يازغان ئادەمنى پەرەز قىلالمىدىڭمۇ؟ــ غۇلام شۇنداق دەپ توختىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىدى، توختىغا گەپ خوشياقمايۋاتسا، پەرەز قىلىپ ئولتۇرۇشقا نەدە چولىسى، ئۇ غۇلامنىڭ قاراشلىرىدىن ھەيران بولدى.

ــ ياق.

— ئۇ چوقۇم مۇشۇ ئىدارىدىكى بىرسى، مېنىڭ پەرىزىمدىكىدەك چىقمىسا قۇلقىمنى ساپالدا كېسىپ بېرىمەن، — غۇلام ئۆزى سۆزلەپ، ئۆزى جۇدۇنلىنىپ كېتىپ باراتتى. توختىنىڭ روھىي ھالىتى سەل تۇراقلىشىپ، غۇلامغا قاراپ كۈلگۈسى كەلدى، غۇلام توختىنىڭ ئېغىر - بېسىق ئولتۇرغىنىدىن ئاغرىنغاندەك بولدى.

— سەنمۇ چوقۇم مەن پەرەز قىلغان ئادەمنى كۆكلۈكىدە تېپىپ بولدۇڭ، مېنى نېمە دەركىن دەپ جىم ئولتۇرۇۋېلىپ بارىسەن، شۇنداقمۇ؟ — غۇلام جۇدۇنىنى يوشۇرۇپ تەتۈر قارىۋالدى.

— مېنىڭ راستىنلا مەجەزىم يوق، غۇلام، مۇشۇ تاپتا سېنىڭ گەپلىرىڭ قۇلقىمغا يېگىنە سانجىلغاندەك تۇيۇلۇۋاتسا، ئۇ ئادەمنى ئويلاشقا نەدىكى ماغدۇر دەيمەن، — توختى ئاخىر غۇلامغا چۈشەندۈرۈشكە مەجبۇر بولدى.

— ئۇ خۇمسىنىڭ ئەزىلدىن ئاسىيجانكامغا قورسىقىدا غۇمى بار ئىدى، ئاخىر قىلىدىغىنىنى قىپتۇ، ئۇ چوقۇم شۇ، بىللايىزىم، — توختى ئۇنىڭ قىزىرىپ ئۆرلەشلىرىگە چىدىيالماي كۈلۈپ كەتتى، توختى بۇگۈن غۇلامنىڭ خاراكتېرىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى بايقىدى، ئۇ بۇرۇنقىدەك ئېغىر - بېسىق ئەمەس ئىدى.

— توختى، ئۇقتۇڭمۇ؟ ھۆكۈمەت پولاتخاننى ئىزدەپ تېپىشنى قارار قىلىپ جامائەت خەۋپسىزلىك تارماقلىرىغا ئۇقتۇرۇپتۇ، ئۇنى تۇتۇپ كەلسە، بىرىنىڭ پۇللىرىمىزدىن ئۈمىد تۈغۇلدى دېگەن گەپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مائاش قوشۇلىدىكەن، 6-ئايدىن تارتىپ قوشۇلغان مائاشنى تولۇقلاپ بېرىدىكەن، ھەنىم بولسا قولىمىز پۇل كۆرىدىغان بولدى.

غۇلامنىڭ رەڭگىدە خۇشاللىقنىڭ شامى يانغاندەك كۆرۈندى، تەلئەت قۇرت ئىشخانىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بېشىنى غىپىدە تىقىپ قارىدى.

— توختى، سىزنى زىنەپ چاقىرىۋاتىدۇ، مۇھىم ئىش دېيدۇ، ئىشخانىسىدا ساقلاپ قالدى، — توختى تەلئەت قۇرتنىڭ چىرايىغا ئاران قارىدى، ئۇ شۇنداق دەپلا ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ كەتتى، توختىنىڭ يۈرىكى توختاپ قالغاندەك بولدى.

ـــ ماۋۇ غالچا، توۋا دەيمەن، ئاسپىجانكامغا قىلغان ئىشلىرىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك، ئۇنىڭ كەينىدە قۇيرۇق سۆرەپ يۈرۈيدۇ يەنە، ئادەم دېگەن ئېشەكنىڭ تېرىسىدىنمۇ قېلىن بولىدىغان ئوخشايدۇ. ئاسپىجانكامنىمۇ تازا چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئادەم ئىكەن دەپ قالدىم، ماۋۇ قۇرتنىڭ قىلغانلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ھازىر يەنە ھەدەپ بېرىۋاتىدۇ، باشلىق دېگەننىغۇ چۈشەنگىلى بولمايدىكەن.

غۇلام گېپىنىڭ ئايىغىنى يۇتۇۋېتىپ جىم بولدى. توختىنىڭ قوپقۇدەك ماغدۇرى يوق ئىدى، قوپماي دېسە غۇلامنىڭ كاللىسىدا باشقىچە گۇمان پەيدا قىلىپ قويۇشتىن ئەنسىرىدى، ئاخىر چىداپ ئورنىدىن تۇردى، ئۇ يەردە ئەمەس، ئاساندا، بوشلۇقتا لەيلەۋاتقانەدەك بولدى، ئىشىك تەرەپنى ئاران ئىلغا قىلىپ ماڭدى، كاردورغا چىقىپ تامنى تۇتۇپ بىر دەم تۇرۇۋالدى. زەينەپنىڭ ئۆزىگە نېمە دەيدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ بولغانىدى، ئۇدۇل ئۆيۈمگە چىقىپ كېتىپ يېتىۋالايچۇ، دەپ بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ پەلەمپەي ئالدىغا كېلىپ ئۆزىنى قايتىدىن دەڭسەپ باقتى. ئۆيگە چىقىپ كېتەلمەدىم- يوق دېگەننى ئويلىدى، ئاخىر ئىككىنچى قەۋەتكە چۈشۈپ، ئۆزىنىڭ ماغدۇرىغا كېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، لېۋىنى چىڭ چىشلەپ پەشتاقتىن يۇگۇرۇپ چۈشۈپ كەتتى. ئۆيگە كىرىپ ئەتىگەن يوتقانلىرىنى يىغمىغانلىقىنى بىلدى، يوتقانىنى يىغمىغانلىقىمۇ بىر تۇرۇپ ياخشى بولغانىدى، ئۇ ئايىقىنى سېلىۋېتىپلا ئۆزىنى ئورانغا تاشلاپ ھاردۇقى چىققانەدەك بولدى. ھايال ئۆتمەي نۇرغۇنلىغان خىياللار سەپ-سەپى بىلەن مېڭىسىگە سەپەر قىلدى. ئۇ ئۇيان-بۇيان ئۆرۈلۈپ چېچىنىڭ مىختەك پېتىۋاتقانلىقىنى بىلدى. ساتىراشخانىغا بارمىغانغا خېلى كۈنلەر بولۇپ چېچى گەدىنىنى بېسىۋالغانىدى، بارماقلىرى بىلەن چېچىنى تاراپ كۆرۈۋىدى، بارماقلىرىغا نۇرغۇن چاچلار ئىلىنىپ قالدى. ئۇ چېچىنىڭ بۇنداق چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، بۇرۇنقى كىچىككىنە بىر ئىشنى يادىغا ئېلىپ كۈلدى، كۈلكىسى ئۆزىگە غەلىتە تۇيۇلدى، ئۇ

شۇ ۋاقىتتا خوتۇن خەقنىڭ ھازا-زۇللىقىغا ھېچنېمىنىڭ تەڭ كەلمەيدىغانلىقىنى ئۇققانىدى.

ئۇنىڭ خىيالىدىن كەچكەن ئۇ كىچىككىنە بىر ئىش دەل 6-ئاينىڭ باشلىرىدا بولغانىدى. نەچچىنچى يىلى ئىكەنلىكى ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى. توختىنىڭ سىنىپىدا كۆزىگە سەت كۆرۈنۈش ئۇچرىغان ئۇغۇلغاندەك بىر قىز بار ئىدى، تۆرىلىشىدىنلا ئەقلى كەمتۈك ئىكەنلىكى ئۇنىڭغا كۆرۈنۈپلا تۇراتتى، توختى ئۇ قىزنى كۆرۈپ ئۆلىدىغان ئىش بولسىمۇ ئۇنىڭغا گەپ قىلماسمەن دېگەنىدى. رەڭگى سېرىق، سوزۇنچاق يۈز، قاش - كۆزى ئۆزىگىلا يارالغاندەك بىلىنىدىغان، چوكىدەك ئىنچىكە، گەپ قىلسا ئادەمنىڭ كۆڭلى ئېلىشقۇدەك ئاڭلىنىدىغان، بارماقلىرىمۇ شۇنداق ئىنچىكە، شادىپاچاق كەلگەن بۇ قىز توختىنىڭ كەينىدىلا ئولتۇراتتى. توختى كەينىگە قارىسام ئۇ چوقۇم كۆزۈمگە قاراپ قالىدۇ - دە، كۆڭلۈم بىر نەچچە كۈن غەش بولىدۇ دەپ ئويلاپ، كەينىگە قارىماسلىققا تىرىشاتتى. توختىنىڭ گازىر كۆز، تاش مايماق، چېچى قىپقىزىل، ئۇلۇغۋار خىيال قىلىشقا ئامراق، ئاستى كالپۇكى تۇم، ئۆزى بىلەن بىر يېرىلىق ئوغۇل ساۋاقدىشى ئۇ قىز بىلەن بىرگە ئولتۇراتتى، بۇ دۇنياغا تۆرەلگەن ھەر قانداق بىر ئادەمگە مەيلى ئۇنىڭ ئەقلى كەمتۈك بولسۇن ياكى ھوشيار بولسۇن، ياراتقان ئاللا ئۇنىڭغا بىر ئالاھىدىلىكنى مۇجەسسەملەپ يارىتىدىغان بولغاچقا، بۇ قىزنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق چىرايلىق خەت يازىدىغان ئالاھىدىلىكى بار ئىدى. توختى ئۇنىڭ خېتىنى كۆرۈپ باقمىغانىدى، ئاشۇ بىر يۈرتلۇق ئوغۇل ساۋاقدىشى توختىغا دائىم شۇنداق دەپ تۇراتتى. توختى يۈرتلىقى بىلەن كۆرۈشكەندە ئۇ قىزنى ئاجايىپ قىزىقارلىق، بەد بەشىرە قىلىپ تەسۋىرلەشكە ئامراق ئىدى.

— ئادىشىم، ئاشۇ جىن ئاۋۇقى بىلەن ئولتۇرۇشۇپ شۇنىڭغا چىرايلىق تارتىپ كېتىۋاتىدۇ سېنىڭ، — توختى ئۇنىڭغا كۈلۈپ بۇ گەپنى دېدى، يۈرتلىقى توختىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ سەل تاتارغاندەك بولدى.

ـــ ئۇنى زاكلىق قىلما، نەرى سېنىڭ كۆزۈڭگە سىغمايدىكەنە، چەتئەللىكنىڭ چىرايى بار تۇرسا.

ـــ ئۇيغۇرنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭغا ئوخشايدىغان يەنە بىرسى بولمىغاندىكىن، چەت ئەللىك دەپ ئويلاپ قاپسەن ـ دە، ئۇنىڭ ئىسمىلا بىر ئادەم، باشقا تەرىپى نەدە ئادەمگە ئوخشىسۇن.

ـــ ئادەم ئويلىمايدىغان گەپنى سەنلا كۆتۈرۈپ يۈرۈيسەن، توختى، ئۇنىڭمۇ ئادەمدە بولۇشقا تېگىشلىك ھەممە ئەزايى تولۇق تۇرمامدۇ.

ـــ ئادەمدە بار ئەزا تولۇق بولسىلا بولامدۇ؟ ئاشۇ ئەزالارنىڭ ئۆزىگە ماسلىشىپ باشقىلارنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنۈشى ئەڭ ئالدىنقى ئامىل، ئىشقىلىپ ئوشۇق تۆرىلىپ قالغان بەندە ئۇ.

ـــ ھەي توختى، ئۇنىڭ باشقىلارغا بولغان مۇئامىلىسى شۇنداق ئىلمىي، يەنە كېلىپ سىنىپىمىزدا ئۇنىڭچىلىك چىرايلىق خەت يازىدىغان بالىلاردىن يەنە بىرسى يوق، ئۇقتۇڭمۇ؟ ـــ بىر يۈرتلۇقى ئۇ قىزنىڭ ئالاھىدىلىكىنى توختىغا چۈشەندۈرۈشكە ئۆتتى.

ـــ ئۇ ئاشۇنداق بەد بەشىرە بولغاندىكىن قەستەن ئىلمىي بولۇۋالىدۇ، خەتنى چىرايلىق يېزىشمۇ قەستەن ئۆزىدە يېتىلدۈرگەن بىر خىل ماھارەت. تەبىئىي بولمىغان نەرسە بىر كۈنى بولمىسا، بىر كۈنى چانىدۇ، سىنىپىمىزدا ئۇنىڭدىنمۇ دۆت ئادەم يوق.

ـــ ئۇ شۇنداق ئۆگەنسىمۇ نېمىشقىدۇر ئېسىدە، كاللىسىدا قالمايدۇ،ـــ يۈرتلىقى توختىنىڭ ئاخىرقى گېپىنى ئىنكار قىلالماي گەدىنىنى قاشلاپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ ئۇنىڭ كاللىسى بولغىنى بىلەن ئىچى قۇيقۇرۇق تۇرسا نېمە قالدۇ، شىنجاڭنىڭ يەر مەيدانىنى خەرىتىدىن كۆرسىتىپ باق دېسە، شىزاڭنىڭ ئورنىنى كۆرسىتىپ تۇرغان بىر ئادەمدە ئەس ـ كاللا نېمە قىلسۇن.

ـــ ئۇ قوپۇشىغا سەن زاكلىق قىلىپ كۈلۈۋەتسەڭ تەمتىرەپ كەتمەمتى؟

ـــ تەمتىرەپ كېتىشىغۇ راست، خەرىتىدىكى خەتلەر ئۇيغۇرچە تۇرسا شۇنىمۇ ئوقۇيالماي قالامدۇ؟ خەتلەر رۇسچە ياكى ئىنگلىزچە بولمىسا يا.

ـــ تەمتىرەپ كەتكەن ئادەمنىڭ كۆزى ھېچ نەرسىنى كۆرمەيدۇ دەيمەن، سەن ئۇنىڭ بىلەن تولا قېرىشما، سېنى كۆرسىلا ماگىدىغان، تۇرىدىغان يېرىنى تاپالمايدىغان بوپ قالدى قارا، ئالمادىس بىر ئىش بولسا سەۋەبچىسى سەن بولۇپ قالسەن.

ـــ مېنىڭ قولۇمدا ھوقۇق بولسا ئۇنى راستىنلا بىر ئۆمۈر تالاغا چىقارمايدىغان قىلىپ قامۋېتىتتىم.

توختى شۇنداق دەپ قاقاقلاپ كۈلدى، يۈرتلىقى قىزىرىپ لېۋىنى چىڭ چىشلەپ تۇرۇپ قالدى. توختى بىلەن يۈرتلىقى تەنتەربىيە دەرسىگە مەيدانغا چىقىپ كېتىۋېتىپ بۇ گەپلەرنى دېيىشۋاتاتتى. ئۇلار مەيدانغا يىغىلىپ بەدەن قىزىتتى، تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسى باللارنىڭ باش - ئايىغىغا قارىۋېتىپ راھەت، دىققەت كوماندىسىنى بېرىپ دەرسنى باشلاشتىن بۇرۇن يوقلىما قىلدى، يوقلىما قىلىپ بولۇپ قىزلارنىڭ بېشىغا چىگىۋالغان ياغلىقلىرىنى بوينىغا چاشۇرۇۋېتىشنى ئېيتتى، قىزلار ياغلىقلىرىنى بوينىغا چىگىۋېلىشتى.

ـــ سىزمۇ بېشىگىزدىكى ياغلىقنى بوينىگىزغا سېلىۋېلىڭ، ـــ تەنتەربىيە مۇئەللىمى ھېلىقى قىزنىڭ ئالدىغا كەلدى، توختى ئىتتىك ئۇنىڭغا قارىدى، ئۇ تاتىرىپ - قىزىرىپ تىرىنقىنى تاتىلاپ تۇراتتى.

ـــ ھوي مەلىكە، رومالنى بوينىگىزغا سېلىڭ، ـــ توختى شۇنداق دېيىشىگە ھەممە بالىلار كۈلۈپ كېتىشتى، تەنتەربىيە مۇئەللىمى توختىغا گۆلىيىپ قاراپ قويدى، توختى جىم تۇرۇۋالدى.

ـــ مەن سىزگە ماۋۇ بېشىگىزدىكى ياغلىقنى بوينىگىزغا سېلىڭ دەپ ئۇيغۇرچە سۆزلىدىم، ئۇكام، ئۇقتىڭىزمۇ؟

ـــ رۇسچە سۆزلىمىسىڭىز ئۇقمايدۇ، تېگى چەت ئەللىك بولغاندىكىن، ـــ بالىلار يەنە كۈلدى، توختى يېنىدا تۇرغان يۈرتلىقىغا قاراپ پىخىلداپ كۈلدى، يۈرتلىقى ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك تۇراتتى.

ـــ توختى، سەن تولا گەپ قىلماي جىم تۇر - ھە، ـــ مۇئەللىمۇ كۈلۈپ كېتەي دەپ قالغانىدى، ئۇ قىز گىجىگلىق قىلىپ تۇرۇۋەردى.

ـــ سىزگە قاراپ قالدۇق سىكىلىم، چاپسان بولۇڭ، ـــ مۇئەللىم شۇنداق دەپ باللارنى ئوڭغا قاراپ قاتارنى رۇستلاشنى بۇيرۇدى. توختى ئۇ قىزنىڭ بېشىدىكى رومالنى ۋاچچىدە پەسكە تارتىۋېتىپ جايىغا كېلىۋالدى، ھەممە بالا ئۇ قىزنىڭ سويمىدەك تۇرغان بېشىنى كۆرۈپ تېلىقىپ كېتىشتى، ئەسلىي ئۇ قىز چېچىنى چۈشۈرۈۋەتكەنىدى، مۇئەللىمۇ ئۇ قىزنىڭ بېشىغا قاراپ ئوڭايسىزلىنىپ تۇرۇپ قالدى، ئۇ قىز قولى بىلەن يۈزىنى ئىتىۋېلىپ، يىغلىغانچە مەيدانىدىن چىقىپ كېتىپ كۆزدىن غايىب بولدى. توختىنىڭ يۈرتلىقى توختىغا قارىدى، توختى ئۇنىڭ قاراشلىرىدىكى بىر خىل زەھەرخەندىلىكنى كۆرۈپ كۈلۈشتىن توختىدى.

ـــ ئۇ بىر ئىش بولسا بارلىق ئاقىۋەتكە سەن مەسئۇل، ئۇقۇپ قوي توختى، ـــ توختى ئۇنىڭ گېپىنى مويىغا ئالماي تۇردى.

ئۇ قىزنىڭ ئۆيى مەكتەپ ئالدىدىلا ئىدى، ئۇ شۇ يىغلىغانچە ئۆيىگە چىقىپ ئانىسىنىڭ ئېتىكىگە ئۆزىنى ئېتىپ بۇگۈن تارتقان خورلۇقىنى دەپ، توختىنىڭ ئەزىلىدىن ئۆزى بىلەن قېرىشىپلا تۇرىدىغانلىقىنى، ئەمدى مەكتەپتە ئۇقۇيالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى، ئۇنىڭ ئانىسى خېلى نامى بار بېشەم، گەپكە گەپ كەلسە دوتەي، ھاكىملارنىمۇ پوش دېمەيدىغان جۈدۇنلۇق ئايال ئىدى، مەھەللىدىكى ھەممە ئادەم بۇ خوتۇنىدىن ھەزەر ئەيلەيتتى، ئۇ بۇ ئىشلارنى ئاڭلاپلا قىزىنى ئالدىغا سېلىپ ئۇدۇل تەنتەربىيە مەيدانىغا كەلدى.

ـــ سېنى ئەخمەق قىلىپ، بوزەك ئەتكەن قايسى ھەزلەك ئۇ؟ ماڭا كۆرسىتە، ـــ ئۇ قىزنىڭ ئانىسى مەيدانغا كىرىپلا توۋلىدى، توختى ئۇ خوتۇننى كۆرۈپ جىم بولۇپ كەتتى، ئۇ قىز ئانىسىغا ئاۋۇ شۇ دەپ توختىنى كۆرسىتىپ قويۇۋىدى، ئۇ خوتۇن يىرتقۇچ ھەيۋانغا ئايلاندى.

ـــ ھە، دۇمچەك تايلاق، قىزمىنى نېمە دەپ بوزەك قىلىسەن؟ ھە دېسە ئارام بەرمەيدىكەنسىنا، ـــ ئۇ قىزنىڭ ئانىسى ئاغزىدىن پوق ئېقىتىپ تىللاپ توختىغا چاڭ سېلىپ ئېتىلدى.

مۇئەللىم بۇ خوتۇننى ئوبدان بىلگەچكە، توختىغا «قاچ» دەپ شەرەت قىلدى، توختى سەللا بىخەستەلىك قىلسا ئۇ خوتۇن تۆتۈۋالاتتى، توختى كەينىگە ئۆرۈلۈپ بەدەر تىكىۋەتتى. ئۇ قىزنىڭ ئانىسى قولىغا تاش ئېلىپ توختىغا ئېتىپ قوغلايتتى، توختى غەرب تەرەپكە قاچقاچقا قېچىش يولى ئۈزۈلۈپ قالاي دەپ قالغان ئىدى، ئۇ خوتۇن بولدى قىلماي، ھەدەپ سېسىق تىللاپ قوغلاپ كېلىۋاتاتتى. توختى ئالدىدا تام بارلىقىنى كۆرۈپ سوغۇق تەرلەپ كەتتى، كەينىگە قارىسا، ئۇ خوتۇن خۇددى چىل بۆرىدەك ئېتىلىپ كېلىۋاتاتتى. تام سۇۋۇۋېتىلگەچكە، يامىشىپ چىقىپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى بىلدى-دە، ئالاقزادىلىك ئىچىدە پۇتى كۆيگەن توخۇغا ئايلىنىپ قالدى، تامنىڭ يوچۇقلىرىغا كىرىپ كەتكۈدەك بولۇپ كەتتى، كۆزى ئادەم بويى ئېگىزلىكتىكى يەردە بېشى ئاران پاتقۇدەك بىر تۆشۈكنى كۆرۈپ ئاشۇ تەرەپكە يۈگۈرۈپ كەلدى، تەۋەككۈل دەپ بېشىنى تۆشۈككە تىقىۋىدى، دولىسى تۆشۈكتىن ئۆتۈپ بېلىگە كەلگەندە قىسىلىپ قالدى، ئۇيان - بۇيان تولغىنىپ تامنىڭ قارشى تەرىپىگە بېشىچىدىن پوككىدە چۈشتى، بوينى قايرىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى، قورسىقى ئېيچىلاپ، بوينىنىڭ بىر قات تېرىسى سويۇلۇپ كەتتى، ئۇ تامنىڭ ئۇ چېتىدە ئېسىنى ئېلىپ سەل ئولتۇرۇۋالدى. ئۇ خوتۇن تامنىڭ تۆشۈكىدىن بېشىنى چىقىرىپ توختىنى كۆردى.

— سەن ھەزلەك، مېنىڭ قىزىمنى بوزەك ئەتكۈدەك بولدىڭما؟... —

ئۇ خوتۇن توختىغا ئۆزى ئاران چىققان تۆشۈكتىن چىقىپ ياقىسىغا ئېسىلىدىغاندەك تۈيۈلۈپ كەتتى، توختى بەدەر قاچتى، بىر بۇلۇڭغا بېرىپ ھاسىراپ ئولتۇردى، يېز ۋاقتى بولغاچقا پۈتۈن ئەرلەپ ئېچىشىپ كەتتى. ئۇ كۆڭلىكىنى كۆتۈرۈپ قورسىقىغا قاراپ بىر قات تېرىسى سويۇلۇپ گۆشى كۆرۈنۈپ قالغانلىقىنى كۆردى. توختى ئاشۇلارنى ئويلاپ ھېلىمۇ قورسىقى ئېچىشىپ كەتكەندەك بولۇپ كەتتى. نەچچە ئاي ئاشۇ قىزنىڭ ئانىسىدىن ئۇركۈپ كۇن ئۆتكۈزگەنلىكى ئېسىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتتى. ئۇ قولىدىكى چاچلارنى تاشلۇۋېتىپ ئەتە چېچىمنى

چۈشۈرۈۋېتىمەن دەپ پىچرلىدى، دېرىزىگە قارىۋىدى، سىرت قاراڭغۇ كۆرۈندى، چېچىنى چۈشۈرتۈپ باقمىغانغا قانچىلىك بولغانلىقىنى ئەسلەپ بىلەلمىدى، كىچىك چېغىدا ساتىراشنى كۆرسە قورقۇپ ئىشتىنىغا سىيىۋەتكۈدەك بولۇپ كېتىدىغىنى ئېسىگە كېلىپ، چېچىمنى چۈشۈرمىگەنگە 20 يىلدىن ئاشقان ئوخشايدۇ، دەپ پەرەز قىلدى. قورسىقىنىڭ ئاچمايۋاتقانلىقى ئۇنى خاتىرجەم قىلدى، ئۇنىڭ تالاغا چىققۇسى يوق ئىدى.

ئۇنى قورقۇتۇۋاتقان يەكشەنبىگە پەقەتلا بىر كۈن قالغانىدى، ئۇ ئالدىنقى كۈنى چېچىمنى چۈشۈرۈۋېتىمەن دېگىنىنى ئېسىگە ئالدى، ئۇ دائىم چېچىنى ياستىدىغان ساتىراشخانىغا كەلدى. ئۆگىي سېرىق، بودەك كەلگەن، كۆك كۆز ساتىراش توختىنى كۆرۈپ ئورۇندۇقنى قولىدىكى لۆڭگە بىلەن بىر قۇر ئېرتىشتۈردى.

ـــ توختىكا، بارمۇسىز؟ بۇ تەرەپكە ئۆتمىگىنىڭىزگە نەچچە ئاي بوپتۇ، كېلىڭە ماۋۇ ئورۇندۇققا، ـــ توۋا دېگۈدەك ساتىراشلارنىڭ هەممىسىنىڭ تىلى ئىتتىك بولاتتى، 18 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان بۇ ساتىراش سېرىق قۇچقاچنىڭ ئۆزى ئىدى، نەدىن گەپ قىلسا، شۇ يەردىن چىقىپ يېتىشەلەيتتى. توختى ئۇنىڭ بۇگۈن ئازراق گەپ قىلىشىنى تەلەپ قىلىپ، ئۇ كۆرسەتكەن ئورۇنغا كېلىپلا ئولتۇردى، ـــ بۇرۇنقىدەكلا چاچنىڭ ئالدىغا تەگمەي كەينىنى ياسايمەنغۇ؟ سېرىق ساتىراش قولىغا سۇ پۈركۈگۈچنى ئېلىپ توختىنىڭ چېچىغا پۈركىدى.

توختى چېچىنى چۈشۈرۈۋېتىشكە نىيەت باغلاپ بولغانىدى. ئۇ ئەينەككە بىر دەم قاراپ ئولتۇردى، ساتىراش ئۇنىڭغا ئىگىشىپ قانداق قىلىشنى كۆتۈۋاتاتتى. توختى چېچىمنى چۈشۈرۈۋەتسەم بۆلەكلا ئادەم بولۇپ قالمەن هەقاچان، سويمىدەك بېشىمنى كۆرگەن زەينەپنىڭ رايى چوقۇم يېنىپ كېتىدۇ، چېچىمنى چۈشۈرۈۋەتكىنىم چۈشۈرۈۋەتكەن بۇگۈن، دەپ ئويلىدى.

ـــ ياق.

ـــ ئۇنداقتا قانداق ياسايمەن؟

ـــ چۈشۈرۈۋېتسەن، ـــ ساتىراش توختىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى، ـــ نېمە قاراپ تۇرىسەن؟ چۈشۈرۈۋېتسەن دېدىمغۇ.

ـــ بىر ئوبدان چاچ ئىدى، ـــ ساتىراش توختىغا قاراپ ئىككىلىنىپ تۇراتتى، توختى چاچ مېنىڭ تۇرسا بۇ نېمانداق قىلىدىغاندۇ دەپ ئۇنىڭغا قارىدى.

ـــ چۈشۈرۈۋېتىمەن دېسىڭىز مەن نېمە دەيتتىم، ماقۇل، چۈشۈردۇم ئەمىسە، ـــ ساتىراچ توختىنىڭ چېچىنى ئاۋۇال قايچا بىلەن بىر قۇر كېسىپ چىقتى، ئاندىن يۇمشىتىشقا تۇتۇندى.

ـــ چېچىڭىز بۇرۇلغانمىتى؟

ـــ ياق، چۈشۈرۈۋېتەي دېدىم.

ـــ بىكاردىنمۇ؟

ـــ چاچنى چۈشۈرۈۋېتىشنىڭمۇ سەۋەبى بولامدۇ؟

ـــ بولىدۇ، چاچ چۈشۈپ كېتىشكە باشلىسا ياكى چاچ يېرىلسا ...ـــ ساتىراش چاچ چۈشۈرتۈشنىڭ ئۆزگىچە سەۋەبلىرىنى قۇمدەك سۆزلىگىلى تۇردى، توختى ئۇنىڭ گەپلىرىگە ئەمدى قوشۇق سالسام چوقۇم كەچ بولۇپ كېتىدۇ دەپ جىم ئولتۇرۇپ، كۆزىنى يۇمۇۋالدى. ساتىراش توختىنىڭ بېشىنى خېلى بىر چاققىچە سىلاپ، سوپۇنلاپ ئۇۋىلىدى. توختىنىڭ بېشىدىن ئاققان يۇندى بوينىغا چۈشۈپ ئېچىشتۇرغىلى باشلىدى.

ـــ يۇمشاپمۇ كەتتى، تولا ئۇگۇلاۋەرمەي ئۇستىراگىنى سالمامسەن؟ـــ توختى راستتىنلا زېرىكىپ كەتكەنىدى.

ـــ سىزنىڭ بېشىڭىزغا ئۇستىرا چۈشمىگىلى نەچچە ئون يىل بولدى، شۇڭا ئۇزاقراق ئۇگۇلسىاق ئۇستۇرا تۇرۇپ قالمايدۇ.

ـــ بولدى، ئۇششاق گەپ قىلماي چۈشۈرە، ـــ توختى ئۇنىڭ گەپلىرىگە چىدىيالمىغانىدى. ساتىراچ ئۆزىنىڭكىنى دەپ تۇرۇۋېلىپ يەنە بىر ھازا ئۇۋۇلىدى، توختىنىڭ بوينى ۋاڑىلداپ ئېچىشاتتى. ئۇ ئېغىزىمنى ئاچسام چوقۇم ئۇنى تىللاپ سالمەن دەپ ئۆزىنى زورىغا بېسىپ ئولتۇرۇشقا

مەجبۇر بولدى. ئاخىر بىر ئادەم ساتىراشخانىغا كىرىۋىدى ساتىراش ئۇ ئادەمگە جىنىدەك ئولتۇرۇپ تۇرۇشنى ئېيتىپ توختىنىڭ بېشىغا ئۇستۇرا سالدى.

— مېنىڭ ئازراق بازارلىقىم بار، قىلىپ بولۇپ كىرەي.

— مانا ھاجىمكا، بىردەمدىلا تۇگەيدۇ.

— مەنمۇ مۇشۇ ئەتراپتا بازارلىق قىلمەن، سەن بۇ چاچنى چۇشۇرۇپ بولغىچە كىرىمەن.

— ھايالشماڭ، ئۇنداق بولسا، — ساتىراش توختىنىڭ چېچىنى ئىتتىك ئېلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالدى، توختىنىڭمۇ كۆڭلى تىندى، توختى ئالدىدىكى ئەينەككە قاراپ ساتىراشنىڭ ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ ئولتۇراتتى.

— كونا چۆپقەت، مەندىن باشقا ھېچكىمگە چېچىنى ياساتمايدۇ، — ساتىراش ئەينەكتىن ئۆزىگە قاراپ تۇرغان توختىنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ كۆڭلىگە ئۆزى تەسەللى بەردى. ئۇ توختىنىڭ چېچىنى چۇشۇرۇپ بولغاندىن كېيىن:

— يەنە ئۇچ كۇندىن كېيىن كەلسىڭىز بىر ئېگىزلىۋەتسەم چېچىڭىز تىرىك، جانلىق چىقىدۇ، — دېدى.

توختى ئۇنىڭ ئۇستىرا ھەققىنى بېرىپ، گەپمۇ قىلماي چىقىپ كەتتى. كۇزىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلى بولغاچقا، سوغۇق ھاۋا ئۇدۇل كېلىپ توختىنىڭ بېشىغا تەگدى، توختىنىڭ دولى قورۇنغىلى تۇردى، ئۇ دوپپا كىيىۋالسام بولغۇدەك دەپ ئويلىدى-دە، ئۇدۇل دوپپا بازىرىغا بېرىپ بىر كەپكە شەپكىنى سېتىۋېلىپ كىيىۋالدى. بوينىمۇ توڭغانىدەك قىلدى، بىردەمگىچە كۆنۈپ قالمەن دەپ، بازار ئايلىنىپ كېتىۋاتسا، ھېلىقى دۇئانە ئۇچراپ قالدى. دۇئانە بۇرۇنقىدەكلا ئەھۋال ئېيتىپ توختىنىڭ ئالدىغا كەلدى، توختى ئۇنى بىر كۆرۈپ تونۇغاندى، دۇئانە كۇندە نۇرغۇن ئادەمنىڭ ئالدىغا بېرىپ تۇرغاچقا، بىرمۇ ئادەم ئۇنىڭ ئېسىدە قالمايتتى، توختى يانچۇقىدىن 10 سوملۇق پۇلدىن بىرنى ئېلىپ دۇئانىغا

بەردى، دۆانىنىڭ كۆزلىرى ئويناپ كەتتى. توختىنىڭ قولىدىن پۇلنى ئېلىپ قويۇن يانچۇقىغا موككىدە سالدى-دە، دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ نۇرغۇن ياخشى گەپلەرنى دەپ كېتىپ قالدى. بۇ دۆانە توختىغا بازاردا ئەمەس، بىر بۇلۇڭ كوچىدا ئۇچراپ قالسا، توختىنىڭ ئۇنى گەپكە سالغۇسى بار ئىدى. توختى دۆانىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇزاق قاراپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ قارىسى كۆزىدىن يىتكەندىن كېيىن يولىغا راۋان بولدى.

توختى بۇگۇن بازارنى ھارغىچە ئايلىنىپ، بۇنداق بازار ئايلىنىپ باقمىغىنىغا خېلى ئۇزاق بولغانلىقىنى يادىغا ئالدى. ئۇ كۇن پارچە تاغقا چۆككەندە ھارغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئىدارىغا قايتتى. دەم ئېلىش كۇنلىرىدە ئىدارە ئاجايىپ چۆلدەرەپ كېتەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە توختىنىڭ بۇ ئىدارىدە بېرىش - كېلىش قىلىدىغان تۇزۇكرەك بىر ئادىمىمۇ يوق ئىدى. ئۆيىدىن ئىدارىدىكى ئۆيگە يۆتكىلىپ چىققان نەچچە يىلدىن بېرى ياتاقتا يېتىپ ئىشلەۋاتقاندەكلا تۇيۇلاتتى. ئىدارىدىكى بۇ ئۆي ئۇنىڭغا ئاجايىپ سوغۇق، مېھرسىز كۆرۈنەتتى. ئىدارە دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە كۆڭلى سوۋۇدى، ئۆيگە كىرىشكە پەقەتلا رايى بارمىدى. ئىدارىنىڭ ئالدىدا بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى، توختىنىڭ كۆڭلى ئېغىشقا باشلىدى، ئۇ يا ئۆيگە كىرىپ كېتىشنى، يا باشقا بىر يەرگە بېرىشنى بىلەلمەي، ئېزىنقىپ تۇرۇپ قالغان ئادەمگىلا ئوخشاپ قالدى، ئىدارىنىڭ ئالدىدا يالغۇز تۇرۇشتىن قورقتى، ھېلىلا ئايىشەمخان موماي پېشىنى تارتىپ توۋلايدىغانەدەك بىلىندى، ئۇنىڭ قورقۇنۇچلۇق ئاۋازى، ۋەھىمىلىك گەپلىرى قۇلاق تۆۋىدە ھازىرلا پەيدا بولىدىغاندەك ھېس قىلىپ تۇرۇشىغا، زاكىر يەردىن ئۇنۇپ چىققاندەك پەيدا بولدى.

— كۆڭلۇم سېنى تارتىپلا تۇراتتى. زامان ئاخىر بولغان ئوخشايدۇ، توختى، ئەكىلە قولۇڭنى كۆرۈشۈۋېتىلى، كۆرۈشۈپ تۇرۇشنىڭ ئۆزى ئەڭ چوڭ بايلىق، ئۇقتۇڭمۇ؟ ھە سەن دېگەن پىشقان زىيالىي تۇرۇپ بۇنى بىلمەمتىڭ؟ بۇگۇن ئىشەنسەڭ بىر گىراممۇ ئىچمىدىم، نېمىشقا

دېمەمسەن، بۇ كاساپەتنى كۆڭلۈم زادىلا تارتماي تۇرۇۋالدى، ئالە شەھرىگىنى، سېنى كۆرۈپلا مەندىكى قاپقاق شالاقدەك ئېچىلىپ كەتتى، ئەمدى ئامال يوق، ـــ زاكىر كانىيغا ۋاقىدە بىرنى ئۇرۇپ قويۇپ، توختىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتقىنىچە، ئۇچ كوچا دوقمۇشى تەرەپكە تارتىپ ئېلىپ ماڭدى، توختىنىڭمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ماڭغۇسى كەلدى.

※ ※ ※

توختىنىڭ بېشى چېقىلىپ كەتكۈدەك ئاغرىۋاتاتتى. ئۇ ياستۇقتىن بېشىنى كۆتۈرەلمىگۈدەك ماغدۇرىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىپ، يەنە بىر دەم ياتايچۇ دەپ، بىر دەم ئوڭ تەرىپىنى بېسىپ، بىر دەم سول تەرىپىنى بېسىپ يېتىپمۇ پەقەت ئارام ئالالمىدى. ئاخشام ئۇ لاۋۇاڭنىڭ ھاراق دۇكىنىدا زاكىر بىلەن بىر جىگدىن كۆپرەكتىن ئىچىۋالغانلىقىنى ئەسلەپ، ئىككى چېكىسى چىڭقىلىپ ئاغرىدى، ھېچ نەرسىنى ئويلىماي دېسىمۇ ئاخشامقى سورۇندىكى كۆرۈنۈشلەر كۆز ئالدىدىن، خىيالىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتكىلى تۇردى. كىمدۇر بىرى بىلەن ناھايىتى ئىجىل - ئىناق سۆھبەتتە بولغىنى كۆڭلىنىڭ بىر يېرلىرىدە تۇرغاندەك تۇيۇلدى، ئەمما ئۇ ئادەمنى پەقەت ئەسلىيەلمىدى، ئۇ زادى كىم بولغىيتتى؟ چوقۇم مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى ئادەمنىڭ بىرى، ئۇنداقتا ئۇ زادى كىمدۇ؟ ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە خاتىرىسى ئۆزۈلۈپ كەتتى. ئۇ كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ ئەسلىدى، تۇرۇپلا ئۇچ كوچا دوقمۇشىدا ئىچ - باغرى چىقىپ كەتكۈدەك دەرىجىدە قۇسقانلىقى ئېسىدىن كېچىپ، ئۆپكىسى چىگىلىپ، ئىچ - ئىچىدىن بىر كۈچلۈك ھۆ يامىشىپ چىقتى. ئۇ ئىنتىك پەگاغا بېشىنى ساڭگىلىتىپ بەك قىينىلىپ كەتتى، ئىككى قوشۇق چىققۇدەك سېرىق زەرداپ ئاشقازىنىدىن ئاران چىقتى، كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلدى، بۇرۇنلىرىمۇ چۈۋۈلۈپ كەتكەندەك مىشىلدايتتى. شۇ

تەرىقدە پەگاغا بېشىنى ساڭگىلىتتىپ خېلى ۋاقىت تۇردى. قورسىقىدا بىر قوشۇقمۇ ئوزۇقلۇق قالمىغانلىقىنى بايقاپ بېشىنى پەگادىن كۆتۈرۈپ زوڭزىيىپ ئولتۇردى. ماغدۇرسىزلانغان پۈتلىرى دىرىلداپ كەينىگە داجىپ يېتىپ قالدى. ئاخشامقى هاراقنىڭ كۈچى بەدىنىدىن مەڭگۈ تاراپ كەتمەيدىغاندەك بىلىنىپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ ئاخشامقى ئادەم زادى كىم بولغىيتتى دەپ ئويلايتتى. ئۇ ئاخشامقى ئادەمنى خيال قىلسىلا مېڭىسى ئادەتتىن تاشقىرى چىڭقىلاتتى، ئويلىماي دېسە ئۇ ئادەم ئېسىگە كېلىۋالاتتى، ئاخىر ئۇ ئادەمنىڭ كىملىكىنى زادىلا تاپالمای، ئۇنى ئويلىماسلىققا تىرىشتى. بېشىنى مۇزدەك سۇدا يۇيۇپ باققۇسى كەلدى. سىرت خېلىلا سوغۇق ئىدى، نېمە بولسام مەيلى، بېشىمنى سوغۇق سۇ بىلەن يۇيغىنىم يۇيغان دەپ هويلىغا چىقتى. كۈزنىڭ ئاخىردىكى قۇياشىنىڭ ئاجىز نۇرى تېخى كۈندۈز ئىكەنلىكىدىنلا بېشارەت بېرىپ تۇراتتى. توختى يېرىم يالىڭاچ پېتى تۇرۇۋىنىڭ ئاستىغا بېشىنى تىقىپ جۇمەكنى ئاستا - ئاستا ئاچتى، مۇزدەك سۇ بوينىغا چۈشۈۋىدى ئەندىكتى، بارا - بارا كۆندى، چېچىنى چۈشۈرۈۋەتكەنلىكى چورتلا ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندى. ئۇ بېشىنى سىلاپ ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى. چېچىم نەگە كەتكەندۇ؟ بۇ زادى نېمە ئىش دېگەندەك خيال بىلەن تۇرۇبا ئاستىدا خېلى بىر ۋاقىت تۇردى، تۇنۇگۈن چېچىنى ئالدۇرغىنى ئاخىر ئېسىگە كېلىپ كەتتى. ئىچىدىن تىترەك تېشىغا تەپكۈچە سوغۇق سۇ بىلەن بېشىنى يۇيۇپ بولدى، بېشىنىڭ ئاغرىقى، مېڭىسىنىڭ چىڭقىلىشى تۇگەپ قالغاندەك تۇيۇلدى، پۈتۈنىڭ دىرىلدىشى تۇگىمىگەندى. قورسىقىمدا بىر نەرسە قالمىغاندىكىن تىترەيدۇ - دە، دەپ ئويلىدى. لۆكۈگە بىلەن بېشىنى سۈرتۈپ بولغاندىن كېيىن ئاشقازىنىدىن قوزغالغان بىر كېكىرەك ئېغىز - بۇرنىدىن ئېتىلىپ تەڭلا چىقتى، هاراقنىڭ پۇرىقى ئېغىز - بۇرنىغا لىقلا توشۇپ قالدى. ئۇ سىلكىنىپ كەتتى. چىشىنى چوتكىلاش ئۈچۈن چىش پاستىسىنى ئېغزىغا تىقۇندى، قۇرۇق هۆ ئېچ باغرىدىن ئۆرلىگىلى

تۇردى. ئۇ چىش چوتكىسىنى ئېغىزىدىن تېزلا تارتىۋېلىپ ھۆ قىلىشتىن قۇتۇلۇپ قالدى، سوغۇق سۇنى ئېغىزىغا ئېلىپ چايقىدى، ھاراقنىڭ قالدۇق پۇرىقى تۆگىگىچە ئېغىزىنى سوغۇق بىلەن غەرىلدىتىپ يۇيدى. ئۆيگە كىرىپ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ تۇنۇگۈن ئالغان كەپكە شەپكىسىنى ئىزدەپ ئۆينىڭ ئىچىنى ئوڭتەي - توڭتەي قىلىۋەتتى، كەپكە شەپكىسى ھېچ يەردىن تېپىلمىدى، تالاغا پاينەكبېشى بىلەن قانداق چىقىشتىن نومۇس قىلىپ: «بۇگۈنكىدەك خىجىل بولسام بىرسى ئېتىۋېتمەن دېسىمۇ چېچىمنى چۈشۈرمەس ئىدىم، ئاپلا» دېگىنىچە يەنە پەگادا ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. قورسىقى ئېچىپ ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ «چېچىم بار چاغدا مەن، ئۇ يوق بولسا مەن بولمامتىم، چېچى يوق ئادەمنى شەھەردىن قوغلىۋەتمەس بىرى» دەپ ئورۇنسىز خىجالەتچىلىكنى يوقاتتى.

توختى ئىدارە دەرۋازىسىدىن چىقىپ كېتىۋاتسا، قادىر كۆك كۆز دېجورنىخانا دېرىزىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا قاراپ كۈلدى.

ـــ ھەي توختى، ئۇستىرا ھەققىنى بەرسەك بولاتتى.

توختى ئۇنىڭغا ئىتتىك قارىۋىدى، تۇرۇپلا كۆڭلى ئېلىشقاندەك بولۇپ ئالدىغا قاراپ غىك قىلماي كېتىپ قالدى. ئۇچ كوچا دوقمۇشىغا كېلىپ چوك يولنىڭ غەرب تەرىپىگە قارىدى، ھېلىقى كۇنكى ئىتنىڭ پاجىئەلىك ئۆلگەنىدىكى، يەردە چېچىلىپ ياتقان مېڭىسى كۆز ئالدىغا كېلىپ ئۆزىنى بېسىۋالسىمۇ كېرەككە كەلمەي ھۆ قىلىپ بوغىنىقىپ كەتتى، كۆزى يەرگە چۈشۈپ كېتىدىغانىدەك بولدى، مېڭە تومۇرلىرى شۇنچىلىك چىگىلىپ كەتتىكى، مېڭەمگە قان چۈشىدىغان بولدى دەپ ئويلىدى. ھۆ توختىغاندىن كېيىن ئادەمنىڭ جېنىنىڭ تولىمۇ چىگىلىقىنى بىلدى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئېغىز - بۇرۇنلىرىنى سۈرتۈپ، دوختۇرخانا ئالدىدىكى ئۇگرەخانىلارنىڭ بىرىگە كىرىپ چۆپى ئاز ئۇگرىدىن بىر قاچا ئىچكۈسى كەلدى. ئۆزىدە تېخى ئىشتىھا بارلىقىنى بىلگەندىن كېيىن ھېچ يەرگە قارىماي ئۇدۇل شۇ تەرەپكە ماڭدى. ئۇ ئۇگرىخانىغا كىرىپ

تەرلەپ - تەپچىرەپ بىر قاچا ئۇگرىنىڭ سۈيىنى زورۇقۇپ ئىچتى، چېكىسىدىكى تەرلەرنى ئېرتىۋېتىپ چىنىدىكى ئېشىپ قالغان چۆپكە قاراپ كۆڭلى غەلىتىلەشكىلى تۇردى، كۆزىنى يۇمۇپلا چىنىدىكى چۆپنى ئاغزىغا تىقىپلا چالا- بۇلا دۇئا قىلىپ پۇلنى تۆلەپ ئۇگرىخانىدىن سىرتقا چىقتى. ئۇنىڭ مېڭىسىدىكى ئېغىرلىق تەر بىلەن يوقاپ كەتكەندى، ئۇ نەگە بېرىشىنى ئويلاپ تۇرۇپ قالدى، كەپكە شەپكەم ئاخشام نەدە قالغاندۇ؟ ئاخشامقى سورۇندا قالغان بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ، لاۋۇاڭنىڭ ھاراق دۇكىنىنى نىشانلاپ ماڭدى، ئۇشتۇمتوت بۇگۈن كۈنگە چوقۇم يەكشەنبە دەپ ئويلاپ قەدىمىنى توختاتتى، ئۇنىڭ بەدىنى چىگىلىپ، تومۇرلىرى جانلىق سوققىلى باشلىدى، ھەممە ئەزايى قىزىرىپ كەتتى. ئۇ «ئاۋۋال كەپكە شەپكەمنى تېپىۋالايچۇ» دېگەننى ئويلاپ تۇرۇۋالدى، مۇشۇنداق قىلسام زېمىنەپ بىلەن كۆرۈشۈشنىڭ يولى توسۇلۇپ قالار دېگەنىدى. ئۇ ئۇدۇل لاۋۇاڭنىڭ ھاراق دۇكىنىغا كەلدى، دۇكان قۇلۇپلاقلىق تۇراتتى. ئۇ ھاراق دۇكىنىغا قاراپ تۇرۇۋەرسەم چوقۇم بىرى كۆرۈپ قالىدۇ دېدىمۇ، يولنىڭ ئۇ چېتىگە ئۆتۈپ دۇكاننى كۆزىتىپ رىدە دەرىخى ئاستىدا تۇرۇشقا باشلىدى. «يەكشەنبە» دېگەن بىر ئۇقۇم ئۇنىڭ مەۋجۇتلىقىنى پۈتۈنلەي قامال قىلىپ بولغانىدى، بۇ قامالنى بۇزۇشقا تىرىشتى، «ئاخشامقى ھېلىقى ئادەم زادى كىم بولغىيتتى؟ ئۇ ماڭا نېمىلەرنى دېگەن؟ ئىككىمىز قانداق سۆھبەتتە بولغان؟ ئۇ ئادەم نېمە ئۈچۈن مەندە مۇنچىلىك تەسىر قوزغىدى، ئۇ چوقۇم كارامەت ئادەم بولسا كېرەك، ئۇنداق بولمىسا مەن بۇ مىجەزىدە ئۇنى ئېسىمدە ھەرگىز ساقلىمايتتىم. ئېقىم، ۋەزىيەت توغرىسىدا ئۆزگىچە پىكىر قىلغان بولۇشى مۇمكىن، ھاياتلىق، تۇرمۇش، مۇھەببەت توغرىسىدىمۇ بىلىدىغانلىرى ناھايىتى جىق، ئوقۇمۇشلۇق ئادەم بولمىسا مەن ئۇنىڭغا شۇنچىلىك قىزىقامتىم، ئۇ زادى كىمدۇ؟» توختى ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندىلا بىر ئوبدان خاتىرىسى چورتلا يوقاپ كېتەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋاقىت ئالدىغا ماڭماي تۇرغاندەكلا بىلىنىشكە باشلىدى،

توختى هەدەپ سائىتىگە قاراپ قويياتتى، «ھاراقنىڭ تەسىرىدە بالدۇر ئورنۇمدىن تۇرۇۋاپتىمەن، ئۇسساپ كەتمىگەن بولسام قاق چۈشكىچە ئۇخلىغان بولاتتىم، ئاندىن ئۇنى قىلىپ، بۇنى قىلىپ چۈشتىن كېيىن بولۇپ كېتەتتى، قېرىشقاندەك بالدۇر تۇرۇپ كەتكىنىمنى، سوغۇق سۇ بىلەن بېشىمنى يۇيمىغان بولسام تالاغا چىققۇچىلىكىم يوق ئىدى، بېشىمنى يۇيمىساممۇ بوپتىكەن، ئەجەب ئەتىگەندىلا، بۇگۈنىنىڭ نېمە كۈنلىكى ئېسىمگە كەلمەپتۇ دەيمەن». ئۇ قانچە قىلسىمۇ يەكشەنبىدىن ئۆتىلمەي چارىسىز قېلىۋاتقانلىقىنى بىلدى، تولا تۇرۇۋېرىپ پۈتى تالدى، يولنىڭ قىرىدا ئولتۇردى، ئانچە - مۇنچە ناتونۇش ئادەملەر ئۇياقتىن-بۇياققا ئۆتۈپ تۇراتتى. توختى تۇرۇپ - تۇرۇپ لاۋزاڭنىڭ ھاراق دۇكىنىغا قاراپ قويياتتى، ئۇ ئامال تاپتى، كۆڭلى يورۇدى، «بۇگۈن لاۋزاڭ مۇشۇ دۇكىننى ئاچمىسا مەن زېينەپنىڭ ئۆيىگە بارمايمەن، ئۇ ئېچىپ قالسىچۇ؟» بۇ مەسىلە ئۇنىڭ يورۇپ كەتكەن كۆڭلىنى يەنە تۇمانلاشتۇرۇۋەتتى. «لاۋزاڭ دۇكىنىنى ئاچمىسا بارمايمەن، ئاچسا بارىمەن» دەپ ئۆزىدىكى جىددىيلىكنى ئازراق بولسىمۇ پەسەيتتى. لاۋزاڭنىڭ دۇكىنى ئالدىغا بىر نەچچەيلەن كىلىپ ئۇياق - بۇياق مېڭىپ كېتىشىپ قالدى، توختى ئولارنى كۆرۈپ خاتىرجەم بولدى. «ئۇ بۇگۈن دۇكىننى چوقۇم ئاچمايدۇ، ئاۋۇلار ئۇنىڭ دائىملىق خېرىدارى، ئەتىگەندە ئاخشامقى ئىچكەن ھاراقنىڭ چىشىنى چاققىلى كەلگەنلەر، ئولار بۇگۈن ئېچىلمايدىكەن دەپ باشقا ھاراق دۇكانلىرىغا كېتىشكەن چېغى...» توختى كۆڭلىدە بولارنى ئويلاپ يەنە لاۋزاڭنىڭ ھاراق دۇكىنىغا قارىدى، دۇكان ئالدىدا يوچۇن بىر نەچچە ئادەم پەيدا بولۇپ بىر - بىرى بىلەن قىزىق پاراڭ سېلىشۋاتاتتى.

— ۋاڭ قېرى بۇگۈن كېتىپ قالمىغاندۇ؟

— بىزنى ئۇزىتىپ قويار.

— نۇرغۇن ئادەمنى ئۇزىتىپ قويدى بۇ قېرى جۇمۇ، ئۇنىڭ «تەيجى گۇمپىسى» بار، بۇگۈن تەيچى گۇمپىسىنىڭ ئەزالىرى يىغىلىپ قالغان

گەپ، بولمىسا نەۋاخ ئىچىپ بولاتتى.

— ئۇ گۈمپىنى ئۆگەنسە 115 ياشقا كىرىدىكەن دەيدۇ، بىزگە ئۆگىتىپ قويسۇنمۇ يا، — چاچلىرى بوم - بوم بولۇپ كەتكەن، توختىماي ئەسنەپ كۆزلىرىنىڭ چاناقلىرىنى چاپاق قاپلىغان، موكا باش، بېلى سەل ئېگىلگەن بىرسى شۇنداق دەپ كۈلدى.

— بالىۋاقمىز بىزدىن زىرەكلىلى نەۋاق، 115 ياشقا كىرىدىغان بولساق بۇ شەھەردىكى ھەممە ئادەم زىرەكىپ بىزنى چۆلگە قوغلۇۋېتەر، ۋاي بولدى، ئىتتىكرەك كېتىۋاللىمىكىن، بۇرادەرلەر.

— ئاشۇ گۈيلىنىڭ قىلغىنىغا 120 ياشقا كىرمىسەم، ئانىسى ئۆلۈپ كېتىۋېدى، ياشراق خوتۇن ئېلىپ بېرەي دېمەي، مەندىنمۇ قېرىنى سايە قىلىپ تۇرۇۋاتىدۇ، قېرى خوتۇن دېگەن زەھەر بىلەن ئوخشاش تۇرسا، مېنى ئىتتىك ئۆلسۇن دېگىنى بولماي نېمە.

— سەندە ھېلىقىدەك ئىش بارمۇ تېخى؟

— نېمە دەيدىغانسەن، تىنىقىم ئۇزۇلگەندە تۇگەرمىكىنتاك.

— دورا يەيسەن، يېشىك بىر يەرگە بارغاندا سەندە نېمە ئىش قىلسۇن ئۇ ئىش، چوقۇم دورا يەيسەن.

— بىرنى تېپىپ سىناپ باقە ئىشەنمىسەك.

— ئۆلۈپ قالساك ئۆزۈڭگىما ئۇنداقتا؟

— ئۆزۈمگە، مانا ئوغۇلبالىچىلىق، ئەككىلە قولۇڭنى، — چاباش، ئوتتۇرا بوي، قارامتۇل ئادەم قولىنى ئۆزى بىلەن گەپ تالىشۋاتقان ئادەمگە چىقىرىپ ئالدىغا كەلدى، ئۇنىڭ بىلەن گەپ تالاشقان ئادەم قولىنى بەرمەي كۈلۈپ تۇرۇۋالدى.

— ۋاك قېرى كەلدى، — توختى چۆچۈپ كەتتى. لاۋۇاك تەنتەربىيە كىيىمىنى كىيىۋالغانىدى.

— ساقلىتىپ قويدۇم-ھە، بۇگۈن سىلەرنى، — لاۋۇاك ئىشىك تۇۋىدە ساقلاپ تۇرغانلارغا چىرايىنى پۈرلەشتۇرۇپ كۈلدى. توختى ئولتۇرغان جايىدىن قوپالمىدى، ئۇ يەنە باھانە تېپىشقا باشلىدى. «كەپكە شەپكەم

لاۋۇاڭنىڭ دۇكىندا بولسا بارىمەن، بولمىسا بارمايمەن» ئۇ بىر نىيەتكە كېلىپ لاۋۇاڭنىڭ دۇكىنى تەرەپكە قارىدى، ھايال ئۆتمەي ھېلىقى ئادەملەر لاۋۇاڭنىڭ دۇكىنىدىن چىقىپ بىر - بىرىگە چاقچاق قىلىشىپ دوختۇرخانا تەرەپكە مېڭىشتى.

تۇختى لاۋۇاڭ يالغۇز قالغاندا ئۇنىڭ دۇكىنىغا كىردى، لاۋۇاڭ كۆزەينەكىنى سېلىپ ئەتىگەنلىك گېزىتنى كۆرۈۋاتاتتى، ئۇ تۇختىنى كۆرۈپ كۆزەينەكىنى بۇرنىغا چۈشۈرۈپ قارىدى.

ـــ سەن ئىكەنسەنغۇ يېگىت، ئەتىگەندىلا يالغۇز كېلىپسەنغۇ؟ ـــ تۇختىنىڭ رەڭگى دەم قىزارسا، دەم سارغىيىپ تۇراتتى، ئۇ لاۋۇاڭغا قاراپ نېمە دېيىشىنى بىلمىدى، ـــ ئاخشام كۆپ ئىچىۋالدىڭ، ھاراقنى كۆپ ئىچىش سالامەتلىككە زىيانلىق، قارىسام ئوڭلۇقلا بىر يېگىت ئىكەنسەن، باشقىلارنى دورىما، زاكىر دېگەن تولا ئىچىپ قىتمال بولۇپ كەتكەن بىر نېمە، ـــ تۇختى لاۋۇاڭنىڭ دەۋاتقانلىرىنى زادىلا ئاڭلىيالمايۋاتقاندەك قىياپەتتە ئىدى، ـــ ئاچچىقىڭ بەك ئىتتىك ئىكەن، ئاخشام ھايا دەپ تۇرۇۋالمسام، چوقۇم زاكىرنى ئۆلتۈرۈپ قويىاتتىڭ، ھېلىمۇ ئۇنىڭ ئېغىز-بۇرنى چۈۋۈلۈپ كەتتى، ـــ تۇختى بۇ گەپنى ئاڭلاپ بوينىغا قىزىق چاي تۆكۈلۈپ كەتكەندەك بولدى، زاكىر بىلەن ئۇرۇشۇپ قالمىغاندەك تۇراتتى، لاۋۇاڭنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى.

ـــ مەن بىرسى بىلەن ئۇرۇشقاندەك تۇرمايمەنغۇ؟

ـــ ئاخشام كۆپ ئىچىۋەتتىڭ، ئۇ ئىشلار ئېسىڭدە قالمىغان ئوخشايدۇ، دېمىسىمۇ ئاخشامقى ئىشتا زاكىردىن ئۆتۈپ كەتكەندى.

ـــ مەن ئاخشام بىرسى بىلەن ئۇرۇشمىغاندەكلا، ـــ تۇختى شۇنداق دەپ تېخىمۇ بوشاپ كەتتى، زاكىر بىلەن نېمە دەپ ئۇرۇشۇپ قالغاندىمەن دېگەن خىيال ئۇنى چۈشەپ قويدى. ئۇ پوكەي ئالدىنكى ئورۇندۇقتا ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئولتۇردى، ئۇنىڭ يادىدا پەقەت باشقا بىر ئادەم بىلەن ئۇزاق، دوستانە پاراڭلاشقانلىقى بار ئىدى. ئۇ ئۆزىنى ئەيىبلەشكە ئۆتتى، زاكىر بىلەن نېمە دەپ ئۇرۇشۇپ يۈرگەنىدىمەن دەپ

ئازابلاندى.

ــ ئاخشام بەك كۆڭۈللۈك ئولتۇرغىنىم ئېسىمدە، قالغان ئىشلار چورتلا يادىمدا قالماپتۇ.

ــ سەن تالاغا ئەدەپكە چىقىپ خۇرجۇنىنى ئۆشىنىسىگە سېلىۋالغان بىر ئادەمنى باشلاپ كىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشتىڭ، نېمە توغرىسىدا پاراڭلاشقانلىقىڭلاردىن خەۋىرىم يوق. زاكىر ئۇ ئادەمنى چىقىرىۋېتىسەن دەپ تۇرۇۋالدى، سەن ئۇنىمىدىڭ، زاكىرنىڭ كۆزىگە ئۇ ئادەم نېمىشقا سىغمىدىكىن، دېگەن گېپىدىن زادىلا يانمىدى، ئاخىر زاكىر ئۇ ئادەمنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى بولغاي، سەن ئۇنى كۆرۈپ زاكىرنى ئۇرۇپ كەتتىڭ، مەن زاكىرنى قاچۇرۇۋەتمىگەن بولسام چوقۇم ئۆلتۈرۈۋېتىدىغانىدەك ئەلپازىڭ يامان ئىدى، ــ توختى بۇ گەپنى ئاڭلاپمۇ خاتىرىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلمىدى.

ــ ئۇ ئادەم كىم بولغىيتى؟

ــ ئۇ ئادەمنى تونۇمامتىڭ؟

ــ زادىلا ئېسىمگە ئالالمايۋاتىمەن، ئەمما ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن سۆھبەتتە بولغىنىم ئېسىمدە، كىملىكى، تەقى ـ تۇرقى زادىلا ئېسىمدە قالماپتۇ.

ــ ئۇنىڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ كەتتىڭ.

ــ ئۇ كىم بولغىيتى؟

ــ ئۆشىنىسىدە ئالا خۇرجۇن تۇراتتى، تەقى ـ تۇرقىدىن، گېپىدىن بۇ يەرلىك ئەمەسلىكى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ.

ــ توۋا، ئۇ زادى كىمدۇ؟ ــ توختىنىڭ مېڭىسى چىگىلىپ چېكىسى لوقۇلداپ كەتتى، لاۋۇاڭ بۇرنىنىڭ ئۇچىغا چۈشۈپ قالغان كۆزەينىكىنى ئېلىپ شىرە ئۈستىگە قويۇپ قويدى. توختى زاكىر بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پەيدا بولغان خىجىلچىلىقىنى ئۇنتۇپ كەتتى. ئەمما يوچۇن ئادەمنىڭ كىملىكى ئۇنى ئەسىر قىلىۋالدى.

ــ ئۇ ئادەم كىرىپ باشتا ئىچكىلى ئۇنىمىدى، زاكىر شۇنچە زورلىسىمۇ يېقىن كەلمىدى، سەن بىلەن سۆھبەتلىشىپ هايال ئۆتمەي «ئۇكام،

سىز ئۆز قولىڭىز بىلەن ماڭا ماۋۇ يوغان رومكىنى لىق تولدۇرۇپ قۇيىڭە، قولىڭىزدىن بىرنى ئىچەي» دېۋىدى، سەن ئۇنىڭغا يېرىم بوتۇلكا ھاراقنى قۇيۇپ بەردىڭ، ئۇ قولىغا ئېلىپلا تىنماي ئىچىۋەتتى، ئاشۇنداق ئۇچ قېتىم ئىچتى، سەنمۇ ھېلىقى ئادەم ئىچكەن رومكىدا تولدۇرۇپ ئىككى قېتىم ئىچتىڭ.

— پەقەت ئېسىمدە يوق، — توختى ئوشۇق گەپ قىلمىدى، دۇكاندىن چىقىپ كېتەي دەپ ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى، لاۋژاڭ ئۇنىڭ چىقىپ كېتىشكە تەمشىلۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ شىرەسى ئاستىغا ئېگىشىپ بىر نەرسىنى ئىزدىدى، توختى قويۇپ ئىشىك تەرەپكە ماڭدى.

— توختا، ئاخشام ماۋۇ كەپكە شەپكەڭ مۇشۇ يەردە قاپتۇ، — لاۋژاڭ شىرە ئاستىدىن توختىنىڭ كەپكە شەپكىسىنى ئېلىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى، توختى بۇ گەپنى ئاڭلاپ تېخىمۇ ھودۇقۇپ كەتتى، ئارقىسىغا ئۆرۈلمەيلا چىقىپ كېتەي دەپ ئويلىدى، يەنە نېمىشقىدۇر چىقىپ كېتەلمىدى. ئاخىر كەينىگە ئۆرۈلۈپ لاۋژاڭنىڭ قولىدىكى كەپكە شەپكىگە قارىدى، لاۋژاڭنىڭ قولىدىكى شەپكە ئۇنىڭ كۆزىگە خۇددى بويۇنتۇرۇقتەك كۆرۈندى. «چېچىمنى چۈشۈرۈۋەتمىگەن بولسام بۇ بويۇنتۇرۇقنى ئالمىغان بولاتتىم» دەپ بارلىق سەۋەبنى ئۆزىگە ئارتىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ لاۋژاڭنىڭ قولىدىن كەپكە شەپكىسىنى ئېلىپ تالاغا چىقىپ كەتمەي بايا ئولتۇرغان جايىدا ئولتۇردى. كەپكە شەپكىنى كىيگۈسى كەلمىدى، چۆرۈپ تاشلۇۋەتمەكچى بولدى، لېكىن تاشلۇۋەتسەم يەنىلا لاۋژاڭنىڭ دۇكىنىغا تاشلايدىكەنمەن، بەربىر ئۇ يەنە ماڭا قايتۇرۇپ بېرىدۇ دەپ ئويلاپ بېشىغا كىيىشكە مەجبۇر بولدى.

— بۇ كەپكە شەپكە ئاتايىن ساڭلا ئاتاپ تىكىلگەندەك بەك ياراشىپتۇ، بۇنى كىيۋالساڭ بۇرۇنقىدىنمۇ سالاپەتلىك كۆرۈنىدىكەنسەن، — لاۋژاڭ توختىغا قاراپ ئۇنىڭ كەپكە شەپكىسىنى ماختاپ قويدى، توختى بۇ گەپتىن تېخىمۇ ئازابلانغاندەك، يارىسىغا تۇز سېپىلگەندەك بولدى.

— بىرەر رومكا ئىچكۈڭ بار ئوخشىمامدۇ؟

ـــ ئىچسەم ئىچەي، ـــ توختى ئىچىپلا ھەممىنى ئۇنتۇشنى توغرا كۆردى. لاۋۇاڭ ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ بېشىنى لىڭشىتىپ بىر بوتۇلكا پارچە ھاراقنى ئېلىپ يۈز گىراملىق رومكىغا لىقلا قۇيۇپ توختىنىڭ ئالدىغا قويدى، توختى ئالدىدىكى ھاراقنى قولىغا ئېلىپ كۆزىنى يۇمۇپلا كۆتۈرۈۋەتتى.

ـــ تولا ئويلاپ كەتمە، ھايات دېگەندە بۇنچىلىك ئىشلارنىڭ بولۇشى نورمال ئىش، سەن مەست بولۇپ بۇ يەردە يىقىلىپ قالساڭ زاكىر سېنى يۆلەپ ئېلىپ كەتتى، ئۇنىڭ مىجەزى ئىتتىك بولغىنى بىلەن كۆڭلىدە پەقەتلا يامانلىقى يوق، ئۇنى ئوبدان چۈشىنىمەن، ـــ لاۋۇاڭ توختىنىڭ يۇمشاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى. توختى بىر رومكىنى ئىچىپ قورسىقىغا ھاراق كىردىمۇ يا كى سۇمۇ زادىلا بىلەلمىدى. ھاراق ئۇنىڭغا تەسىر قىلمىغاندى، ئۇ يەردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ لاۋۇاڭغا قارىغىنىچە، بۇگۈن يەكشەنبە بولمىسىچۇ دەپ ئويلىدى.

ـــ بۇگۈن كۈنگە نېمە؟ ـــ لاۋۇاڭ توختىغا باشقىچە قارىدى.

ـــ يەكشەنبە، ـــ توختىنىڭ يۈرىكى جايىدىن قوزغىلىپ كەتتى، ئۇ لاۋۇاڭنىڭ دۈكىنىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ، ئالدىدىكى قۇرۇق رومكىغا قاراپ يەنە تۇرۇپ قالدى. بۇگۈن تەقدىرنىڭ شۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇشى بولسا كېرەك، يەنە بىر رومكا ئىچىپ ئاندىن نېمە بولسا شۇنى كۆرمەيمەنمۇ، دېگەننى ئويلىدى-دە، لاۋۇاڭغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى.

ـــ يەنە بىر رومكا ئىچكىڭ بار ئوخشامامدۇ؟

ـــ ھەئە، ھامىنى بۇگۈن يەكشەنبە ئىكەن.

ـــ ئۇنداقتا مەيلى، مۇشۇ بىر رومكا بىلەن بولدى قىل، قورسىقىغا تۇزۇكرەك بىر نېمە يېمىگەنسەن تېخى، ـــ لاۋۇاڭ شۇنداق دېگەچ رومكىغا تولدۇرۇپ قۇيۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويدى، توختى ھاراقنى قولىغا ئېلىپلا ئېغىزىغا بىراقلا تۆكۈۋېتىپ رومكىنى ئۈستەلگە قويغاندىن كېيىن، بىر دەم ئېسىنى ئېلىپ ئولتۇردى.

توختى ئىككى رومكا ھاراق بىلەن خېلى قىزىپ قالغانلىقىنى ھېس

قىلدى، ئۇ لاۋۇلداڭنىڭ دۇكىنىدىن چىقىپ زەينەپنىڭ چىرايىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى، ئۇنىڭ تولغان يوتىلىرى، پۇتنىڭ چىرايلىق تىرناقلىرى، ئاپئاق سۈتتەك بەدىنىنى ئويلاپ قاتتىق چىڭقالدى، ئۇ چوقۇم مېنى كۆتۈپ ئۆيىدە ئولتۇردى دېگەننىلا ئويلىدى، ۋۇجۇدى بىر پارچە قىزىل چوغقا ئايلاندى، باغرى يۇمشاپ كەتتى، يولدا مېڭىۋاتامدىم ياكى ئۆچۈۋاتامدىم دېگەننى خىيال قىلىپ قەدەملىرى ئاستىدىكى يولغا قارىدى، پۈتى ئاستىدا يولنىڭ، زېمىننىڭ تۇرغىنىنى كۆردى، ئۇ زەينەپنىڭ ئۆيىگە قايسى بىر قۇربان ھېيتتا پەتىگە بارغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى، ئۇ ئاشۇ ئۆيدىمىدۇ؟ ئۆي كۆچكەن بولسا ماڭا چوقۇم دەيتتى، ئۇ چوقۇم شۇ ئۆيدە. ئۇ يوغان بىر ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا كىرىپ سەل قورۇنغاندەك بولدى، قورۇ ئىچىدە ناتونۇش ئادەملەر ئۇچراپ تۇراتتى، ئۇ تۇرۇپلا چېچەنلىشىپ كەتتى، مەن بۇ ناتونۇش قورۇ ئىچىدە پايتامغا دەسسەپ يۈرسەم، باشقىلاردا گۇمان پەيدا قىلىپ قويمەن، تەمتىرىمەي ئۇدۇل زەينەپ ئولتۇرغان بىناغا كىرىپ كېتەي دەپ ئويلىدى. ئۇ شەرق تەرەپتىكى بىنانىڭ بىرىنچى ئىشكىدىن كىرىپ پەشتاقتىن بىمالال چىقىپ كېتىۋاتاتتى، تۆتىنچى قەۋەتكە چىققاندا يۇرىكى دۇمباق ئۇرۇپ كەتتى، بەدىنى قولاشتى، نەپسى ئىنتىكلىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەقىل تورلىرىنىڭ بىتچىت بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلمەيتتى، بەشىنچى قەۋەتتە تۇتۇش چىقارماي ئۇزاق تۇردى، تۇرغانسېرى نەپسى بوغۇلۇپ، تومۇرلىرى چىڭقىلدى، ئۆزىنىڭ شەرق تەرەپتىكى ئۆينىڭ ئىشكى ئالدىدا تەشۋىش ئىچىدە تۇرغانلىقىنى ھېس قىلىپ، پۈت - قوللىرى تىترەشكە باشلىدى، «مەن ئېلىشتۇرۇۋالمىغاندىمەن، بىرىنچى ئىشكىتىن كىردىمۇ ياكى باشقا ئىشكىتىن كىردىمۇ؟ بۇ زەينەپنىڭ ئۆيى بولماي قالسا قانداق قىلارمەن؟ ئۆينىڭ ئىگىسى سەن كىم، ئىشكىمنىڭ ئالدىدا نېمە دەپ تۇرىدۇڭ دەپ سوراپ قالسا زادى نېمە دەرمەن؟» ئۇ بۇلارنى ئويلاپ ئىككىلەندى، چۈشۈپ كېتەيچۇ دەپ ئويلىدى، ئەمما بىر كۈچ ئۇنى بويىندىن قاماللاپ تۇرغاندى. «تەۋەككۈل قىلىپ ئىشكىنىڭ قوڭغۇرىقىنى باسمايمەنمۇ،

زەينەپىنىڭ ئۆيى بولمىسا بىر نېمە دېمەمدىم، يا تەۋەككۈل» توختى قولىنى ئىشىك قوڭغۇرىقىغا سوزۇپ يەنە توختىۋالدى، قولى قوڭغىراققا يەتمەيۋاتقانىدەك تۇيۇلدى، سەل ئالدىغا كەلدى، ئۆزىنى بىر قۇر تۆزەشتۇرۇپ بېشىدىكى كەپكە شەپكىسىنى ئالدىغا چۆكۈرۈۋالدى. ئىشىك قوڭغىرىقى ئاخىر بېسىلدى، توختى قوڭغۇراقنى بېسىپ بولۇپ جىددىيلىشىپ ئوڭدىسىغا چۈشىدىغاندەك بولۇپ كەتتى، قولىنى ريشاتكىغا تىرىۋالمىسا يىقىلىپ چۈشىدىغانلىقى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى، قېرىشقاندەك ئىشىك ئېچىلمايۋاتاتتى، ئىشىك ئېچىلمىغانسېرى ئۇنىڭ يۈرىكى ئېغىپ ئىتتىك سېلىپ كەتتى، ئۇنىڭ سەۋر قىلغۇسى كەلمىدى، چاتاق چىقىدىغان بولدى دەپلا ئويلىدى، ئۇنداق بولسا چۈشۈپ كېتەيچۇ دېدى-يۇ، يەنە مىت قىلماي تۇردى، قايتىدىن ئىشىك قوڭغۇرىقىنى باسماقچى بولۇپ قولىنى سوزماقچى بولدى، ئەمما قولىنى مىدىرلىتالمىدى. «ئۇ چوقۇم قوڭغۇراقنى ئاڭلىمىدى، ئاڭلىسا بۇ چاققىچە ئاچمامتى، ئۇ بىر ئىش بىلەن سىرتقا چىقىپ كەتكەنمىدۇ يا؟ ياق، ئۇ چوقۇم ئۆيىدە ساقلاۋاتىدۇ» ئۇنىڭ نېرۋىلىرى كونترول‌لۇقىنى يوقاتقان ئىدى، بىر - بىرىگە زىت پەرەزلەر مېڭىسىدە ئاتلىدەك پولتۇقشۇپ قاينايتتى. ئىشىك تۈۋىدە خېلى ئۇزاق تۇرغانلىقىنى ئويلاپ كۆڭلى بىر قىزىپ، بىر سوۋۇشقا ئۆتتى، كەينىگە ئۆرۈلۈشىگە زەينەپىنىڭ قاينىق ھېسسىياتى، تولغان يوتىسى، چىرايلىق پۇتىنىڭ تىرناقلىرى كۆز ئالدىغا كەلدى، ئۇ كېتىشتىن پۈتۈنلەي يالتىيىپ، بۇگۈن نېمە بولسام مەيلى دەپ ئويلىدى-دە، ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ قوڭغۇراقنى باستى، قولىقىنى ئىشىككە چاپلاپ ئۆينىڭ ئىچىدىكى تىۋىشنى تىڭشىدى، بايامقى جىددىيچىلىكلەر نەگىدۇر غايىب بولدى، تۇرۇپلا ئۆزىنى توختاشلىق بىر ئادەمدەك ھېس قىلدى، سالماقلىق بىلەن كۈتتى، ئۇنىڭ كۈتكىنى ئاخىر بىجا بولدى.

— كىمۇ؟ - ئىشىك ئىچىدىن زەينەپىنىڭ سېھرىلىك ئاۋازى توختىنىڭ قولىقىغا كىردى، توختى بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ «ئۇھ» دېدى، ھەنىم بولسا

ئۇ بار ئىكەن، دەپ كۆڭلىدىكى جىددىيچىلىكنى پەسەيتتى.

— مەن، توختى، — ئىشك تەستىرەك ئېچىلدى. زىينەپنىڭ چاچلىرى مەيدىسىگە تاشلىنىپ، كۆزلىرىنىڭ ئىچى سەل قىزىرىپ قالغان بىلەن يەنىلا ئوتلۇق ھالەتتە تۇراتتى، توختى ئۇنى كۆرۈپ ھەممە ئەزايىغا ئوت كەتكەندەك بولدى. زىينەپ ئەسلىي مۇنچىدا يۇيۇنۇپ تارىنىۋاتقانىدى، ئۇ قوڭغىراقنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان بولسىمۇ قىلچى جىددىيلەشمەي كەڭ - كۇشادە يۇيۇنۇپ ئاندىن ئىشكىنى ئېچىشقا كەلدى. بۇ ئۇنىڭ ئۆزگىچە تالانتى بولسا كېرەك، ئىشك تۈۋىدە توختىنىڭ تازا جىددىيلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئىشكىنىڭ مۇشۇك كۆزىدىن كۆزىتىپ تۇردى، ئۇنىڭ تەقەززاسى پەلەككە يەتكۈچە سەۋر قىلدى، ئىچ كۆڭلىكىنىڭ ئۈستىگە توردا توقۇلغان پوپايكىسىنى كىيىۋېلىپ، پۇرسەت پىشىپ يېتىلگەندە ئىشكنى ئاچتى. توختى زىينەپنى كۆرۈپ بۇرۇنقى غەيرەت - شىجائىتىنى يوقتىپ قويدى. زىينەپ كارىدورغا قاراپ قويۇپ، توختىنى ئۆيگە كىرىشكە تەكلىپ قىلدى.

— مەن سىزنىڭ ئۆيۈمگە چوقۇم كېلىدىغانلىقىڭىزنى بىلەتتىم، — توختى زىينەپنىڭ ئۆيگە كىرىپ ئىككى دولىنى قورۇپ نەگە بېرىپ ئولتۇرۇشنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى، زىينەپ ئۇنىڭغا گەپ قىلغاچ ئىشكنى ئېچىدىن تاقىدى، — ئېچكىرىكى ئۆيگە كىرىڭە، پالۋىنىم، — توختى تەمتىرەپ تۇراتتى، زىينەپ كاپىيىدە ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئېچكىرىكى ئۆيگە باشلاپ كىردى، ئېچكىرىكى ئۆينىڭ چۆرىسىگە قاتىرىسىغا خۇرۇم ساپا قويۇلغان بولۇپ، ساپا ئالدىدىكى پاكار ئۈستەلگە يەل - يېمىش، پېچىنە - پىرەنىكلەر تىزىلغانىدى، توختى ساپا ئۈستىدە قورۇنۇپ ئولتۇردى.

— چۈشلۈك تاماق يېمەي كەلگەنسىز، مەن سىزگە قۇۋۋەت بولىدىغان تاماق ئېتىپ قويغان، بەخرامان ئولتۇرۇڭ، مەن تاماقلارنى ئېلىپ كىرەي، — زىينەپ توختىنىڭ كۆزىنىڭ ئېچىگە كىرىپ كېتىدىغاندەك قاراپ ئاجايىپ كۈلۈمسىرەپ قويدى، توختى بۇ كۈلۈمسىرەشلەرگە

چىدىيالماي قالدى، زېنەپ ئىچكىرىكى ئۆيدىن چىقىپ كېتىشى بىلەن توختىنىڭ ئىچكى دۇنياسى ئازادىلەشتى. ھايال ئۆتمەي زېنەپ يوغان تەخسىدە قارا قوزىنىڭ پىشقان گۆشىنى كۆتۈرۈپ كىردى، ئۇنى توختىنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويۇپ، قېيمىسىغا قارىمۇچ سالغان گۆشىنىدىن ئۈچىنى بىر لېگەنگە پارچىلاپ ئېلىپ كىردى، ئالدىن دەملەپ قويغان قېنىق چايىنى پىيالىگە قۇيۇپ توختىنىڭ ئالدىغا قويدى.

— گۆشنى ئوبدان يەيدىغىنىگىزنى بىلەتتىم، شۇڭا ئەتىگەن قورۇدا قارا پاقلان سويۇپتىكەن، شۇنىڭدىن ئېلىپ قازانغا سېلىپ قويغان، تارتىنماي ئېلىڭە، — زېنەپ گۆشكە ئامراقلىقمنى قانداق بىلدىغاندۇ دەپ ئويلىدى توختى، — بېشىگىزدىكى ئاۋۇ كەپكە شەپكىگىزنى ئېلىۋېتىڭە، كىنودىكى دۇشمەنگە، ياق غلاپلىق تاپانچا ئېسىۋالىدىغان ئىشپىيونغىلا ئوخشاپ قاپسىز، — زېنەپ كۈلدى، توختى بېشىدىكى كەپكە شەپكىسىنى ئېلىۋىدى، زېنەپ توختىنىڭ ئاپئاق بېشىنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتى، زېنەپ كۈلگەنسىرى توختى تۆت ئەتراپىغا ئەنسىزلىك بىلەن قاراپ قويدى.

— بىر ئوبدان چېچىگىزنى چۈشۈرۈۋېتىپ بۇتخانىدىكى راھىبقا ئوخشاپ قاپسىزغۇ؟

توختى بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ قالدى، زېنەپ شۇنداق تەمكىن ئىدى، توختى بىر پارچە گۆشنى قولىغا ئېلىپ يېيىشكە باشلىدى، توختىنىڭ قورسىقى راۋرۇس تويدى، بۇنداق مەززىلىك پىشقان گۆشنى يېمىگىنىگە ئۇزاق بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئويلىدى.

— گۆش نانغىمۇ ئېغىز تېگىڭ.

— تويۇپ كەتتىم.

— بىر پارچە يەپ قويۇڭ، — توختى زېنەپنىڭ زورلاپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ بىر پارچە ئېلىپ يېدى، گۆشىنىڭ قېيمىسى ئوبدان تەگشىلگەن ئىدى، زېنەپنىڭ تۆشۈككە ماھىر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ ئۇنىڭغا قاراپ رازىمەنلىكىنى ئىپادىلىدى.

زەينەپ نېمىشقىدۇر بۇرۇنقىدەك ئەسەبىي كۆرۈنمەيتتى، توختى ئۇنى بۇگۈن كۆرۈپ ئۇ زەينەپمۇ، ئەمەسمۇ دەپ زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمىدى، توختى ئىشكتىن كىرىشىمگە ماڭا ئېسىلىپ يالاپ كېتىدۇ دەپ ئويلىغانىدى، لېكىن ئۇنداق بولمىدى. زەينەپ توختىنىڭ يان تەرىپىدە يېنى كېسىلگەن ئىچ كۆڭلەك بىلەن ئولتۇردى، توختى قورسىقىنى تويغۇزۇپ بولۇپ زەينەپنىڭ يوتىلىرىغا زەن سېلىشقا باشلىدى، زەينەپ ھېچنېمىنى كۆرمىگەن بولۇۋېلىپ ئۇنى - بۇنى يېيىشكە زورلىغاچ ئولتۇردى، توختىنىڭ كۆزى زەينەپنىڭ يوتىسىغا، تىرناقلىرىغا چۈشۈپ توختاپ قالدى، مەن نېمىشقا ئۇنىڭ پۇتى بىلەن تىرنىقىنى كۆرسەملا ئۆزۈمنى تۇتالمايدىغاندىمەن دەپ ئويلىدى.

— بىزنىڭ ئادەمنىڭ بىر بوتۇلكا قىزىل ھاربىي بار، چەت ئەلنىڭ، بىرەر رومكا ئىچەمسىز؟ — توختى زەينەپنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ پۇتىغا قاراپ تۇرغان كۆزىنى يەر ئاستىدىن كۆتۈرۈپ زەينەپكە قاراپ ئۇنىڭ كۈلۈمسىرەپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

— مەن قىزىل ھاراق ئىچىپ باقمىغان، قانداق بولاركىن.

— ئوغۇل بالا دېگەن قىلمىغانىنى قىلىپ باققۇلۇق، — زەينەپ ئىچكىرى ئۆيدىن چىقىپ ھايال ئۆتمەيلا بىر بوتۇلكا تۇم باشلىق قىزىل ھاراق كۆتۈرۈپ كىردى.

— بىزنىڭ ئادەم بىرەر رومكا ئىچىپ قويۇپتىكەن، ئېشىپ قالغان ھاراق دەپ ئويلاپ قالماڭ يەنە.

— ئېشىپ قالغانمۇ ھاراققۇ، — توختى بۇ گەپنى نېمە ۋەجىدىن دېگەنلىكىنى بىلەلمەي قىزىرىپ كەتتى، زەينەپ ئېگىز رومكىغا تولدۇرۇپ بىرنى قۇيۇپ توختىغا تەڭلىدى، توختى زەينەپنىڭ قولىدىن ھاراقنى ئېلىپلا يەرگە قويماي گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋەتتى. ئۇ ھاراقنى ئىچىۋاتقىچە دەردىنى ئۆزى بىلدى، بۇ ھاراق چىرايلىق كۆرۈنگىنى بىلەن ئاجايىپ قاتتىق ئىدى. توختىنىڭ ئىچ - باغرى كۆيگەنىدەك بولدى، چوڭ مېڭىسى بىراقلا تورمۇزلىنىپ قالدى. ئۇ قولىدىكى رومكىنى ئۈستەل

ئۇستىگە قويغىنىنى ئاران ئىلغا قىلالىدى، زەينەپ ئۇنىڭ كۆزىگە قىپقىزىل بىر پارچە ئوتنەك كۆرۈندى، توختىنىڭ ئۇنىڭغا يېقىنلاشقۇسى كەلدى، زەينەپ ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ھالدا ئولتۇرغان جايىدىن مىدىرلىمىدى. توختى ئۇنىڭ يوتىسىغا قارىدى، يۇقىرىدىن تۆۋەنگە كۆزىنى چۈشۈردى. ئاخىر پۈتىغا، تىرناقلىرىغا قارىدى، بولالمىدى. ئورنىدىن قانداق تۇرغىنىنىمۇ سېزەلمەي قالدى، قوپۇپلا زەينەپكە ئېسىلدى، زەينەپ ئولتۇرغان جايدىن قىمىر قىلماي ئولتۇردى، توختى ئېتىلىپ كېلىپ زەينەپنىڭ ئۇدۇل كەلگەن يېرىنى قاماللاپ سۆيۈپ كەتتى.

— پالۋىنىم، نېمە بولاۋاتىسىز؟

— بولالمىدىم.

— ئۇنداقتا مېنى كۆتۈرۈپ كارىۋات بار ئۆيگە ئېلىپ كىرىڭە، — توختى بۇركۇت توشقانىنى قامالاپ ئالغاندەك زەينەپنى يۇلۇپلا ئېلىپ كارىۋات بار ئۆيگە ئېلىپ چىقتى، زەينەپنىڭ خۇلقى خۇش پۇراقلىق ئەتىرەدەك توختىنىڭ دىماقلىرىدىن ئۆتۈپ ھەممە ئەزايىغا تاراپ كەتتى....

توختى زەينەپنىڭ ئۆيىدىن چىققاندا تۇن تەڭ بولغانىدى. ئۇنىڭ پۈتىنىڭ تېقىملىرى سىرقىراپ، سۆگىكىنىڭ ئىچىدە يىلىكى قالمىغاندەك بولۇپ قالغانىدى. ئۇ مۇزدەك تەرلەپ، ئاسمانغا قارىدى، ئاسماندا يۇلتۇزلار سانجىق - سانجىق كۆرۈندى، نېمىشقىدۇر تاغ تەرەپكە قارىدى، تاغنىڭ ئۈستىدە بىر توپ قارا بۇلۇت ۋەھىمە بىلەن لەيلەپ تۇراتتى. توختى بۇلۇتنى كۆرۈپ ئوگايسىزلىنىپ، يەرگە قارىۋالدى. ئۇچ كوچا دوقمۇشىغا كېلىپ بوغۇز دەريا‌سى تەرەپتىن گۈپۈلدەپ كېلىۋاتقان شامالغا ئۆزىنى سالدى. بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭ دولى قورۇلدى، ئۇ پۈتىنىڭ زادىلا ماغدۇرى قالمىغىنىنى بىلدى، ماڭسا ئۈيان - بۇيان دەلدەڭشىپ ئۆزىدىن نومۇس قىلدى، قەدەملىرىنى توغرىلىغانسېرى دەلدەڭلەشلىرى كۈچەپ كېتىۋاتقاندەك بىلىندى. ئۇ ئالدى - كەينىگە قاراپ، ئادەمنىڭ

يوقلۇقنى بىلىپ خاتىرجەم بولدى، مىلك تەستە ئىدارىنىڭ چوڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىۋالدى، ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە تاغ تۆپىسىدىكى قارا بۇلۇت ئاسمانىنى قاپلاپ بولغانىدى. توختى بېشىنى يەردىن كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قارىپلا، قاپقارا‌ڭغۇ ئۆڭكۈرگە كىرىپ قالغاندەك بولدى. ئاسماندا قارا‌ڭغۇلۇقتىن باشقا ھېچنېمە مەۋجۇت ئەمەس ئىدى، قىزىل ھاراقنىڭ كۈچى ئۇزۇل ـ كېسىل كېسىلىپ كەتمەگەنىدى، ھاياتلىقنىڭ، دۇنيانىڭ بىر مىنۇت، بىر دەقىقە ئىچىدە تۈپتىن ئۆزگىرىدىغانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندەك بولدى. ئۇ «بۇگۈنكىسى زادى مەنمۇ ـ ئەمەسمۇ؟ بايامقى يۇلتۇز بار ئاسمان بايامقى ئاسمانمۇ ياكى ھازىرقى ئاسمانمۇ؟ ئۇنداقتا ھازىرقى ئاسمان بايامقى ئاسمانمۇ؟» ئۇ بۇلارنى ھەر قانچە ئويلاپمۇ تېگىگە يېتەلمەي، ئاخىر ھېرىپ كەتتى. ئاسمان تاراقشىغىلى تۇردى، چاقماق چېقىلدى، چېقىلغان چاقماقنىڭ نۇرى ئاستىدىكى ئالەم، مەۋجۇدات قورقۇنچلۇق، يىرتقۇچ مەخلۇقتەك كۆرۈنۈپ كەتتى، تىنى يىرگەندى، ۋۇجۇدى سىلكىنىپ كەتتى.

ئۇ ئۆيگە كىرىپ توك چىراغنى زادىلا يورۇتقۇسى كەلمىدى، ئۆزىدىن بەك يىراقلاپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ بۇگۈن قىلغان ئىشلىرىغا نۇرغۇن بەدەل تۆلەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى، بىر دەمدىلا بۇ دۇنيادا ئەڭ ھاقارەتلىك ئادەمگە ئايلىنىپ قالغاندەك بولدى. كىيىملىرىنى سالمايلا ئۆزىنى سۇيغا تاشلىدى. كۆزىنى يۇمۇپ ئۆزىگە مەڭگۈ يېقىنلىشالمايدىغىنىنى ئۇزاق ئويلىدى، يۇرىكى ئېچىشتى، ھەممىگە پۇشايمان قىلدى، زەينەپنى ئۆلتۈرۈۋەتسەم بوپتىكەن دەپ ئويلاپ كۆزىنى لاپىدە ئاچتى، ئۆينىڭ ئىچى يوپيورۇق ئىدى، توك چىراغ ئۆيىنى بۇرۇنقىدىنمۇ يورۇق قىلىۋەتكەنىدى. ئۇ بۇنى كۆرۈپ كۆزىنىڭ ئوچۇقلىقىغا زادىلا ئىشەنمىدى، كۆزى تورلاشقىچە چىراغقا قاراپ تۇردى.

ـــ چىراغقا ئۇنداق ئۇزاق قارىۋالساڭ قارىغۇ بولۇپ قالسەن، ئۇنداق ئۇزاق قارىما، ـــ توختى بۇ گەپنىڭ قۇلىقىغا راست ياكى يالغان كىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭقىراشقا زادى جۈرئەت قىلالمايتتى، كۆزۈمنى يۇمغان پېتىم

تۇرىۋاتىمەنغۇ دەپ ئۆزىنى گولدايتتى.

— ئۆزۈڭنى بۇنچە ئازابلاپ كەتكىنىڭ ئۆزى ئىنساپلىق ئىكەنلىكىڭنى بىلدۇرىدۇ، بالام، — ماڭا قارىغىنە، — ئادەمنىڭ بۇنچىلىك قورقۇنچ ئىچىدە ساق تۇرالايدىغانلىقىغا توختىنىڭ زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمىدى.

— بولدى، كۆزۈڭنى يۇمۇۋال، قارىغۇ بولۇپ قالسەن، — بىر قورۇق باسقان بىر قاداق قول كېلىپ ئۇنىڭ چەكچىيىپ قالغان كۆزىنى توسۋالدى، توختىنىڭ بارلىق ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ ۋارقىرىغۇسى بولسىمۇ ۋاقىرىيالمىدى، ئۇنىڭ كۆزى توسالغاندىن كېيىن قادىلىپ ئاغرىشقا باشلىدى.

— سېنى بىرنىڭ ئادەم ئۇچ قېتىم ھالاكەتتىن قۇتۇلدۇردى، بۇنى بىلەمسەن؟

— قورقۇپ كېتىۋاتىمەن.

— نېمىشقا؟

— مەن ئۆلگەن ئوخشايمەن.

— ساراڭ بالىنىڭ دەۋاتقان گېپىنى، ماڭا قارا.

— سىرگە قارىسامىلا، جېنىم چىقىپ كېتىدۇ.

توختىنىڭ گېپىنى ئايىشەمخان مومای ئاڭلاپ ھى...ھى دەپ كۈلدى.

— كۈلمىسىڭىز.

— بولىدۇ، كۈلمەي، — كۈلۈپ كۆزلىرى قىسىلىپ كەتكەن ئايىشەمخان مومای كۆزىدىكى كۈلكە يېشىنى سۈرتۈپ قويدى.

— مېنى ئۆلتۈرمىگىچە ئارام تاپمايدىغان ئوخشايسىز، — توختى شۇنداق دەپ دۇم يېتىۋالدى.

— مەن بۇگۈن ساڭا ئۆزۈمنىڭ ئۆتمۈشىنى دەپ بەرگىلى كىرگەن، ھويلاڭنىڭ ئىشكى ئوچۇق تۇرىدىكەن، سېنى ئۆيدە بار دەپ ئويلاپ قاپتىمەن، ئۆيۈڭنىڭمۇ ئىشكى داغدام ئوچۇق تۇرۇپتۇ، ھازىرغىچە سېنى ساقلىدىم.

ـــ سىزنىڭ ئۆتمۈشىڭىزنىڭ مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى؟ مېنى ئارامخۇدا ئارامىمدا قويسىڭىز بولمامدۇ؟

ـــ بالام، كۆرۈمگە ئىسسىق كۆرۈندۇڭ؟ شۇڭا ساڭا دەپ بېرەي دېگەن.

ـــ مەن شۇنداق توڭ، ھاكاۋۇر تۇرۇپ سىزنىڭ كۆزىڭىزگە قانداقمۇ ئىسسىق كۆرۈنۈپ قالغاندىمەن، ۋاي ئىسست، ـــ توختى سۇدا پولدۇڭ ئاتقاندەك پولدۇڭلاپ ئۆزىنى ئۇرۇپ كەتتى.

ـــ بۇگۈن سەن مەيلى خالا ياكى خالىما، مەقسىتىمنى ئەمەلگە ئاشۇرمىغىچە بولدى قىلمايمەن، ـــ توختى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى، ئاخىر تەن بەردى.

ـــ مەن مۇشۇنداق يېتىپ ئاڭلاي، بولامدۇ؟

ـــ تۇنجۇقۇپ قالمايدىغان بولساڭ مەيلى.

ـــ تۇنجۇقۇپ قالمايمەن، سىزگە قارىسام قورقۇپ كېتىدىكەنمەن.

ـــ ماقۇل، ماقۇل، ـــ ئايشەمخان موماي كۈلمەي دەپ ئېغىزىنى ئىتتۈالدى.

تاڭ ئېتىشقا ئاز قالغاندا، ئايشەمخان موماي ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى يېپىدىن يېڭىسىغىچە سۆزلەپ بولدى، توختى ئۇنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ جىمىپ كەتتى، ئايشەمخان موماي سۆزلەپ بولۇپ قۇرۇپ قالغان كۆزىنىڭ نەملىشىپ قالغانلىقىنى، كۆز ياشلىرىنىڭ تارىلاپ چۈشۈۋاتقانلىقىنى بىلىپ كۆڭلىكىنىڭ يېڭى بىلەن مەڭزىنى سۈرتۈپ قويدى.

ـــ ئۇنداقتا، قادىر كۆك كۆز ساۋۇركام ئىككىڭلارنىڭ بالىسىكەن - دە؟

ـــ شۇنداق، بۇنى بۇنىڭدىن كېيىن ئېغىزىڭدىن چىقارغۇچى بولما، ساۋۇر قوتۇر دېگەن بېشىڭنى يېگۈر مېنى ئەسكى تامنىڭ ئارقىسىدا ئالداپ ئاكىسىغا ياتلىق بولۇشقا قىستىمغان بولسا، تەقدىر- قىسمىتىم بۇنداق كاج بولمىغان بولاتتىمكىنتاڭ، ئاشۇ ئەسكى تام ھازىرغىچە يادىمدىن چىقمىدى.

— ئەسلىي ئاشۇ ئەسكى تامنىڭ دالدىسىدا تەقدىرىگىز ئۆزگىرىپ كېتىپتىكەن-دە.

— كونا يەرلەر شۇنداق سىرلىق بولىدۇ، سەن يامان قاپقانغا چۈشۈپ قالدىڭ، بالام، بۇنىڭدىن قۇتۇلمىقىڭ يامان تەس، — توختى دۇم ياتقان بولسىمۇ ئايشەمخان مومانىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يېتىپ بويۇنلىرى قىزىرىپ كەتتى.

— ئازابتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى قېچىش، ئورۇن ئالماشتۇرۇش، سەن سىناپ باق، — ئايشەمخان موماي ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقىپ كەتتى، توختى ئۆيىنىڭ جىمىپ قالغىنىنى ھېس قىلىپ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆيئىچىگە قورقۇمسىراپ قاراپ چىقتى، ئايشەمخان موماي كۆرۈنمەيتتى، ئۇ تېخىچىلا قورقۇپ كەتتى. ئۇنىڭغا ئاسماندىكى چېقىلىۋاتقان چاقماقلارنىڭ ھەممىسى ئۆيىنىڭ ئۈستىگە كېلىۋالغاندەك بىلىندى. ئۇ مۇشۇنداق دۇم يېتىپ تاڭ ئاتقۇزۇش خىيالىغا كەلدى.

— ئازابتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى قېچىش، — ئۇ بۇ گەپنى تەكرارلاپ تاڭ ئاتقۇزدى.

توختى ئۆزىنىڭ تەشۋىش ئىچىدە ئۇخلىيالمايدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى بايقىدى، بارلىق ئىشلارنى كېچىچە ئويلاپ تۈگىتەلمەيدىغاندەك بىلىندى. بۇ ئىدارىدىن يۆتكىلىپ كەتسەملا ئۆزۈمنى تاپالايمەن دەپ ئىشەنچ قىلدى، ئەتىدىن تارتىپ يۆتكىلىپ كېتىشنىڭ كويىدا بولاي دەپ، كاللىسىنى سەل ئارام تاپقۇزۇپ ئۇخلاپ قالدى، چېقىلىۋاتقان چاقماقلار، گۈلدۈرلەۋاتقان ئاسمان توختىنىڭ ئۆيىنىڭ ئۈستىدە يەنىلا مەۋجۇت ئىدى.

خاتىمە

تـوختى ئەتـسىدىن تارتـىپ مۇناسـىۋەتلىك ئورۇنلارغـا قـاتـناپ زېرىكمىدى، مۇناسىۋەت توري باغلىدى، ئاخىر يېرىم يىلغا قالماي ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ مائارىپ ئىشخانىسىغا يۆتكىلىپ باردى، بىر يىلدىن كېيىن شۇ يېزىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ چىرايلىق، ئوڭلۇق بىر ئوقۇتقۇچىسى بىلەن توي قىلدى، ئاتا - ئانىسى، بىر تۇغقانلىرى توختىدىن خاتىرجەم بولدى. توختى تۇرۇپ -تۇرۇپ ئۆتكەن كۈنلەرنى ئويلاپ قالاتتى، ئايالىنىڭمۇ پۈتىغا، تىرناقلىرىغا قاراپ خىيالغا چۆكەتتى، ئايالى توختىنىڭ بۇ غەلىتىلىكىنى زادىلا چۈشەنمەيتتى.

قادىر كۆك كۆزگە تەلەي ئوك باقتى. لاۋتاگنىڭ ئوغلى شىياۋتاڭ شەھەرلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى بولدى، قادىر كۆك كۆز ئۇنىڭغا ھال ئېيتىپ، دەرۋازىۋەنلىكتىن باشقا خىزمەتكە يۆتكەپ قويۇشنى ئېيتتى، شىياۋتاڭ ئۇنى ئىدارىسىنىڭ ئامانلىق بۆلۈمىگە يۆتكەپ قويدى. ئۇ شۇنىڭدىن تارتىپ ئۆزى ئارزۇ قىلغان يىغىنلارغا قاتناشتى، مائاش جەدۋىلىگە قول قويۇپ مائاش ئالىدىغان بولدى.

ئاسپىجان ئىدارىغا مۇئاۋىن باشلىق بولالمىدى، ئۇنىڭ بۇرۇنقىدەك سىلىق-سىپايىلىكىدىن ئەسەرمۇ قالمىدى، ئۇ يۇرۇش- تۇرۇشىمۇ دىققەت قىلمايتتى، ھەپتە- ھەپتىلەپ كېسىلىرىنى ئالماشتۇرماي مەينەت يۈرەتتى. بارا-بارا ھاراققا كۆنۈۋالدى، ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى سالاپەتنى تېپىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ كۈنلىرى ئەنە شۇنداق ئۆتۈپ كەتتى.

تەلئەت قۇرتىمۇ بۆلۈم مۇدىرى بولالمىدى، غۇلامنىڭ مىجەزى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كەتتى، تەلئەت قۇرت بىلەن دائىم قىزىرىشىپ قالاتتى.

شىاۋلىزىنى بىر دەرىجە تۆۋەنلىتىپ ئورگاندىكى قايسى بىر ئىدارىغا مۇئاۋىن باشلىق قىلىپ يۆتكىۋەتتى، زامانباي مەڭگۈلۈك پالەچ بولۇپ قالدى.

تۇرسۇن كۆيدۈرگە كېچىسى ئۆزىنىڭ دېرىزىسىدىن سىرتقا سەكرەپ كۆنۈپ قالغاچقا، يامغۇر ياغقان بىر كېچىسى جۆيلۈپ قويۇپ دېرىزىدىن سىرتقا سەكرەپ بويىنى قايرىلىپ شۇ يەردىلا ئۆلۈپ قالدى.

زاكىر بۇرۇنقىدەك ئىچەلمەيدىغان بولۇپ قېلىپ، ئاخىر ھاراقنى تاشلىدى، بىكار بولسىلا ئۆيىدىن چىقماي قۇرئان ئوقۇيدىغان بولۇۋالدى، بەزى كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇنىڭغا جىن تېگىپ داخان بولۇپ قالغانمىش.

پولاتخانىنىڭ ئۆلۈكى ئىچكىرىدىكى مەلۇم بىر ئۆلكىنىڭ قۇرۇلۇش مەيدانىدىن تېپىلىپ ئىدارىغا قايتۇرۇپ كېلىنگەنمىش.

رەشىدە ئىككى يىلدىن كېيىن يولدىشى بىلەن بولۇشۇپ ئىدارىنىڭ قورۇسىدىن بۇرۇنقى ئۆيىگە كۆچۈپ كەتتى.

زىينەپ كۇندىن-كۇنگە زەئىپلىشىپ تۇگۇشۈپلا كەتتى، يولدىشى شىمالدىكى بىر شەھەرگە يۆتكىلىپ زىينەپمۇ شۇ شەھەرگە كەتتى.

ئايىشەمخان مومىاي بەك ئۇزۇن ئۆمۈر كۆردى، ئۇ ئاخىر بۇران-يامغۇرلۇق بىر كېچىسى يوقاپ كەتتى، قادىر كۆك كۆز ھەممە يەرنى ئىزدەپ، ئۇنىڭ ئۆلۈكىنىمۇ تاپالمىدى، ئۇمىدى ئۇزۇلۈپ، يوغان قازان ئېسىپ ئايىشەمخان مومانىڭ نەزىرىسىنى بېرىپ ۋەزىپىنى ئادا قىلىپ، ئىزدەشنى توختاتتى.

图书在版编目（CIP）数据

命运之路 ：维吾尔文 / 阿不力米提·吐尔地著.—
乌鲁木齐 ：新疆大学出版社, 2015.12
ISBN 978-7-5631-2917-1

Ⅰ. ①命… Ⅱ. ①阿… Ⅲ. ①长篇小说—中国—当代
—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ. ①I247.5

中国版本图书馆CIP数据核字(2015)第 309907 号

责任编辑:贾沙莱提·塔西
责任校对:阿布都热依木·阿不力米提
封面设计:努尔买买提·艾买尔

命运之路

阿不力米提· 吐尔地 著
（长篇小说）

新疆大学出版社出版发行
（乌鲁木齐市胜利路 666 号 邮编：830046）
新华书店经销
北京顺诚彩色印刷有限公司印刷
880 毫米×1230 毫米 1/32 12.5 印张
2015 年 12 月第 1 版 2015 年 12 月第 1 次印刷

ISBN 978 — 7 — 5631 — 2917 — 1
定价：45.00 元

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن

ISBN 978-7-5631-2917-1

定价：45.00 元